

משנה תורה - ספר שופטים (מ)

והוא ספר ארבעה עשר - פתח פיד שפוט צדק ודין עני ואביון רבנו משה בן מיימון זצ"ל

• [הלכות סנהדרין](#) • [הלכות עדות](#) • [הלכות ממרים](#) • [הלכות אבל](#) • [הלכות מלכים](#)

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#) [פרק שנים עשר](#) [פרק שלשה עשר](#) [פרק ארבעה עשר](#) [פרק חמשה עשר](#) [פרק ששה עשר](#) [פרק שבעה עשר](#) [פרק שמונה עשר](#) [פרק תשעה עשר](#) [פרק עשרים](#) [פרק אחד ועשרים](#) [פרק שנים ועשרים](#) [פרק שלשה ועשרים](#) [פרק ארבעה ועשרים](#) [פרק חמשה ועשרים](#) [פרק ששה ועשרים](#)

הלכות עדות

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#) [פרק שנים עשר](#) [פרק שלשה עשר](#) [פרק ארבעה עשר](#) [פרק חמשה עשר](#) [פרק ששה עשר](#) [פרק שבעה עשר](#) [פרק שמונה עשר](#) [פרק תשעה עשר](#) [פרק עשרים](#) [פרק אחד ועשרים](#) [פרק שנים ועשרים](#)

הלכות ממרים

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#)

הלכות אבל

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#) [פרק שנים עשר](#) [פרק שלשה עשר](#) [פרק ארבעה עשר](#)

הלכות מלכים ומלחמותיהם

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים

להם

יש בכללן שלשים מצות. עשר מצות עשה. ועשרים מצות לא תעשה. וזה הוא פרטון: (א) למנות שופטים. (ב) שלא למנות דין שאינו יודע דרך המשפט. (ג) לנטות אחרי רבים אם נחלקו השופטים. (ד) שלא להרג אם רבו המחיבין באיש אחד עד שיהיו יותר שנים. (ה) שלא ללמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות. (ו) להרג בסקילה. (ז) להרג בשרפה. (ח) להרג בסוף. (ט) להרג בחנק. (י) לתלות. (יא) לקבר הנהרג ביום הריגתו. (יב) שלא תלין נבלתו. (יג) שלא להחיות מכשף. (יד) להלקות הרשע. (טו) שלא יוסיף בהפאת הלוקה. (טז) שלא לענש אנוס. (יז) שלא להרג דם נקי באמד הדעת. (יח) שלא לחוס על הורג חברו או חובל בו. (יט) שלא לרחם את הדל בדין. (כ) שלא להדר גדול בדין. (כא) שלא להטות הדין על בעלי עברות אף על פי שהוא חוטא. (כב) שלא לענות משפט. (כג) שלא להטות משפט גר ויתום. (כד) לשפט בצדק. (כה) שלא לירא בדין מאיש זרוע. (כו) שלא לקח שחד. (כז) שלא לקלל הדיינים. (כח) שלא לשא שמע שוא. (כט) שלא לקלל הנשיא. (ל) שלא לקלל אדם משאר בני

ישראל הכשרים: ובאור מצות אלו בפרקים אלו:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק ראשון

א מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר [\(דברים טז-יח\)](#) 'שופטים ושטרים תתן לה בכל שעריך'. שופטים אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינין באים לפנייהם. שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסבבין בשוקים וברחובות ועל החגיות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעות וכל מעשיהם על פי הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודינין אותו כפי רשעו:

כסף משנה מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים וכו'. ברייתא פ' קמא דסנהדרין (דף ט"ז:): דיליף מקרא שופטים ושוטרים שמעמידן שופטים ושוטרים לכל עיר ועיר ודע דהתם [יליף] מקרא שמעמידן שופטים ושוטרים לכל שבט ושבט וצריך טעם למה השמיטו רבינו:

ב אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד. אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בית דין בכל פלך ופלך שנאמר [\(דברים טז-יח\)](#) 'תתן לה בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לה לשבטיך':

כסף משנה אין אנו חייבין להעמיד וכו' אבל בח"ל וכו'. ברייתא ספ"ק דמכות (דף ז') מה ת"ל בשעריך בשעריך אתה מושב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובח"ל אתה מושב בכל פלך ופלך ואי אתה מושב בכל עיר ועיר ואם נוסחא זאת היתה לרבינו כך צריך לגרוס בדבריו אבל בח"ל אין אנו

חייבין להעמיד בית דין אלא בכל פלך ופלך [ולא בכל עיר ועיר] או נוסחא אחרת
נזדמנה לו בגמי' ופירוש פלך אפרכיה :

ג כַּמָּה בְּתֵי דִינִין קְבוּעִין יְהִיו בְּיִשְׂרָאֵל וְכַמָּה יְהִיָּה מִנִּינּוּ.
קוּבְעִין בְּתַחֲלָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּמִקְדָּשׁ. וְהוּא הַנִּקְרָא סְנֵהֲדָרִי
גְּדוֹלָה. וּמִנִּינָם שִׁבְעִים וְאַחַד. שְׁנֵאמַר [\(במדבר יא-טז\)](#) 'אֲסַפֶּה לִּי
שִׁבְעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשָּׁה עַל גְּבִיהֶן שְׁנֵאמַר [\(במדבר יא-טז\)](#)
'וְהִתִּיצְבוּ שָׁם עִמָּדֵי הָרִי שִׁבְעִים וְאַחַד. הַגָּדוֹל בְּחֻכְמָה שְׁבַכְלָן
מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶן וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה וְהוּא שְׁקוֹרִין
אוֹתוֹ הַחֻכְמִים נְשִׂיא בְּכָל מְקוֹם וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מִשָּׁה רַבְּנוּ.
וּמוֹשִׁיבִין הַגָּדוֹל שְׁבַשְׁבְּעִים מִשְׁנֵה לְרֹאשׁ וַיּוֹשֵׁב מִימִינוֹ וְהוּא
הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין וְשָׂר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לְפָנָיו כְּפִי שְׁנֵיהֶם
וְכְפִי מַעֲלָתָם. כָּל הַגָּדוֹל מַחְבִּירוֹ בְּחֻכְמָה יְהִיָּה קְרוֹב לְנִשְׂיָא ^[א]
מִשְׁמָאלוֹ יוֹתֵר מַחְבִּירוֹ. וְהֵם יוֹשְׁבִין בְּכַמוֹ חֲצֵי גֶרֶן בְּעֵגוּל כְּדִי
שְׂיִהְיָה הַנְּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין כְּלָן. וְעוֹד מַעֲמִידִין שְׁנֵי
בְּתֵי דִינִין שֶׁל עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אַחַד עַל פֶּתַח
הָעִזָּרָה וְאַחַד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וְעִיר
מִיִּשְׂרָאֵל שְׂיִישׁ בָּהּ מֵאָה וְעֲשָׂרִים אוֹ יוֹתֵר סְנֵהֲדָרִי קֶטְנָה
וַיּוֹשְׁבֵת בְּשַׁעַר הָעִיר שְׁנֵאמַר [\(עמוס ה-טו\)](#) 'וְהִצִּיגוּ בְּשַׁעַר מִשְׁפָּטִי.
וְכַמָּה יְהִיָּה מִנִּינָם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דִּינִים וְהַגָּדוֹל בְּחֻכְמָה
שְׁבַכְלָן רֹאשׁ עֲלֵיהֶן וְהַשָּׂר יוֹשְׁבִין בְּעֵגוּל כְּמוֹ חֲצֵי גֶרֶן כְּדִי
שְׂיִהָא הָרֹאשׁ רוֹאֵה אֶת כְּלָן :

כסף משנה קובעין בתחלה וכו'. ומנינים ע"א וכו'. משנה פרק קמא
דסנהדרין: הגדול שבחכמה וכו'. ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש
ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים וכו'. כל הגדול מהם
בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו. בתוספת דסנהדרין
הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו א"ר אליעזר ברבי צדוק
כשהיה רבן גמליאל יושב בבית דין ביבנה אבא יושב מימינו וזקנים משמאלו
מפני מה אחד יושב מימינו של זקן מפני כבודו של זקן ע"כ. ויש לתמוה על
דברי רבינו שנראה שאינם כדברי ת"ק שאמר זקנים יושבים מימינו ומשמאלו

דמשמע שקצתם מימינו וקצתם משמאלו x ואילו רבינו כתב שלא היה מימינו אלא אב ב"ד. ונ"ל שסובר רבינו דר"א בר' צדוק לא לאיפלוגי אתא אלא לפרושי דמאי דאמר ת"ק זקנים יושבים מימינו ומשמאלו לאו למימר שהיו כ"כ זקנים מימינו כמו משמאלו שלא היה יושב מימינו כ"א אחד בלבד ומה טעם יושב אותו אחד לימינו כדי לכבד אותו זקן וסובר רבינו דמסתמא אותו זקן שיושב לימינו הוא האב בית דין שהוא הגדול שבשבעים: **ואיכא** למידק בדברי רבינו שכתב יושבים לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם ואח"כ כתב כל הגדול ממנו בחכמה פתח בשנים וסיים בחכמה ונ"ל שמ"ש וכפי מעלתם היינו כפי מעלתם בחכמה וכשכתב כל הגדול מחבירו בחכמה היינו כשהם שוים בשנים: **והם יושבים בכמו חצי גרן וכו'.** משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ו): **ועוד מעמידין וכו'.** משנה בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (דף פ"ו): **ושלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל ובברייתא בגמ' בית דין של ע"א יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינים של כ"ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה: **ומעמידין וכו'.** שיש בה ק"כ וכו'.** משנה ספ"ק דסנהדרין (דף ב'): **כמה יהיה בעיר ותהיה ראויה לסנהדרין ק"כ ואע"ג דפליג התם רבי נחמיה ואמר דבעינן ר"ל פסק רבינו כת"ק: **ויושבת בשער העיר וכו'.** וכמה יהיה מניינם כ"ג.** משנה סוף פ"ק דסנהדרין (דף ב') סנהדרי קטנה היתה של כ"ג:

ד עיר שָׂאִין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים מְעֻמְדִין בָּהּ שְׁלֹשָׁה דִּינִים שָׂאִין בֵּית דִּין פְּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה כְּדִי שְׂיֵהָא בְּהֶן רַב וּמְעוּט אִם הֵיְתָה בְּיַנְיָהּ מַחְלֶקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין:

כסף משנה עיר שאין בה ק"כ וכו'. נלמד מדתנן בסוף פ"ק כמה יהא בעיר ותהיה ראויה לסנהדרין ק"כ והא פשיטא שאין מניחין אותה בלא ב"ד ופחות שבבתי דינין הוא של שלשה:

ה * כל עיר שָׂאִין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים אֶחָד רְאוּי לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה וְאֶחָד יוֹדֵעַ לְשִׁמְעַ וְיוֹדֵעַ לְשָׂאֵל וּלְהַשִּׁיב אִין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סְנֵהֲדָרִין אֶף עַל פִּי שְׂיֵשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל:

ההראב"ד כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים וכו' עד יודעים לדבר הרי זו סנהדרין חכמה. א"א כן צריך להגיה שנים ראויים לדבר הרי זו ראויה לסנהדרין היו בה שנים בין הכל הרי זו בינונית היו בה שלשה הרי זו שאין למעלה ממנה וראויה לדבר :

1 סנהדרין שיש בה שנים אלו אחד ראוי לשמע ואחד ראוי לדבר הרי זו סנהדרין. היו בה שלשה הרי זו בינונית. היו בה ארבעה יודעים לדבר הרי זו סנהדרין חכמה :

כסף משנה (ה-ו) כל עיר שאין בה וכו'. ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז): אמר רב יהודה כל עיר שאין בה שנים xx אחד לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין ובביתר היו שלשה וביבנה ד' וכו'. מיתבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה כלומר דקתני שלישית במדרגה ראשונה משמע דאין מושיבין סנהדרין עד שיהיו שם שלשה ומשני הוא דאמר כי האי תנא דתניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה כלומר כשיש בה שנים אחד יודע לדבר ואחד לשמוע ראויה להושיב בה סנהדרין וכשיש בה שלשה אין למעלה הימנה ומפרש רבינו אחד לדבר יודע ללמד ולהורות בכל התורה ואחד לשמוע יודע לשאול ולהשיב כלומר בכל התורה כולה והשאר נראה שצריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת דינין אע"פ שאינם יודעים לשאול ולהשיב בתורה דאל"כ היאך יתמנו בסנהדרין אנשים שאינם יודעין לשאול ולהשיב ורש"י פירש בע"א אבל מכל מקום קשה שכתב רבינו היו בה ד' הרי זו סנהדרין חכמה ושם אליבא דברייתא הראשון בשלשה היא חכמה ואליבא דהוא דאמר כי האי תנא בשנים הוי חכמה וארבעה אין למעלה הימנה אליבא דכ"ע ובירושלמי דשקלים פ' ואלו הן הממונים סנהדרין שהיו בה שנים יודעים לדבר וכולן ראויים לשמוע הרי זו ראויה לסנהדרין שלשה הרי זו כבינונית ד' הרי זו חכמה וצריך לומר שרבינו היתה לו גירסא אחרת: **והראב"ד** כתב א"א כך צריך להגיה שנים ראויים לדבר וכו'. ונראה שהיתה לו גירסא אחרת :

1 כל סנהדרין קטנה מושיבין לפניהן שלש שורות של תלמידי חכמים בכל שורה ושורה עשרים ושלשה איש. שורה ראשונה קרובה לסנהדרין. ושורה שנייה למטה הימנה. ושלישית למטה הימנה. וכל שורה ושורה יושבין בה לפי מעלתן בחכמה :

כסף משנה כל סנהדרי קטנה וכו' עד ואחד כותב דברי המזכין. הכל משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ו):

ח אם נחלקו הסנהדרין והצרכו לסמוך אחד להוסיף על מנינו סומכין מן הראשונה גדול שבה והראשון שבשורה שניה בא ויושב בסוף שורה הראשונה כדי למלאות חסרונה והראשון שבשלישית בא ויושב בסוף שורה שניה. ובדרין להן אחד משאר הקהל ומושיבין אותו בסוף שורה שלישית. וכן אם צרכו לסמוך שני או שלישי על הסדר הזה הם עושים:

ט כל מקום שיש בו סנהדרין יהיו שם שני סופרי דינים עומדין לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל. אחד כותב דברי המחייבין ואחד כותב דברי המזכרים:

י ולמה אין ^[מעמידין] סנהדרין אלא בעיר שיש בה מאה ועשרים. כדי שיהיה מהן סנהדרין של עשרים ושלשה ושלוש שורות של עשרים ושלשה ועשרה בטלנין של בית הכנסת. ושני סופרים ושני חזנים ושני בעלי דינין. ושני עדים ושני זוממין. ושני זוממי זוממין. ושני גבאי צדקה ועוד אחד כדי שיהיו שלשה לחלק צדקה. ורופא אמן. ולבלב. ומלמד תינוקות. הרי מאה ועשרים:

כסף משנה ומ"ש ולמה אין סנהדרין אלא בעיר וכו'. ספ"ק דסנהדרין (דף יז): מפרש להו גמרא הכי ופירש"י שני סופרים לכתוב דברי המחייבין ודברי המזכרים וכל שעה יושבים לפני הדיינים ושני חזנים שמשי ב"ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינין לדין ושני בעלי דינין שאליכ את מי הם דנין. ושני זוממין שיתיראו העדים להעיד שקר שלא יוזמו ושני זוממי זוממין שמא יתחייב בעל דין ע"פ עדים וישכיר שנים להזימן לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתיראו אלו מהם אם נבא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזומו אותנו רופא למול תינוקות אומן מקיז דם לבלב לכתוב ספרים. ודע שאין לגרוס בדברי רבינו ואומן בוי"ו דא"כ הוה ליה קכ"א אלא כך צריך לגרוס ורופא אומן בלא וי"ו וכן מצאתי בספר ישן והיינו לומר שהוא רופא יודע לרפאות

החללים וגם הוא אומן במלאכת היד אבל סמ"ג כתב רופא והוא המוהל ואומן והוא המקיז דם וא"כ הם קכ"א אלא שנראה שתקן לזה שלא מנה השלישי שמצטרף עם גבאי צדקה שכך כתב כשיגיעו לחלק נוטלין אחד מן העם משמע אחד מן המנויים לעיל ודוחק לפרש כן ולכן הגירסא שכתבתי נראה
לי
עיקר:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק שני

א אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים. מפלגין בחכמת התורה בעלי דעה מרבה. יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי עבודה זרה וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם. ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיחסים הראויים להשיא לכהנה. שנאמר [\(במדבר יא-טז\)](#) 'והתיצבו שם עמד' בדומין לך בחכמה וביראה וביוחס:

כסף משנה אין מעמידין בסנהדרין וכו'. כתב הרמ"ך תימה מה צורך לדיינים שידעו רפואות וחשבונות וחכמת המזלות עכ"ל. ואני אומר דמתקופות ומזלות לא קשיא דודאי צריכין לידע כדי שידעו לעבר שנים וחדשים. ומה שכתב ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים וכו'. משנה פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) אין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה וכיון דסנהדרין דנין דיני נפשות ממילא דאין מעמידין בהם אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה. ויש לתמוה על רבינו שכתב שנאמר והתיצבו שם עמד שהרי בגמרא (דף ל"ז:) הביא ראייה מפסוק זה ודחו דילמא התם משום שכינה כלומר לפי שאותם שבימי משה שרתה שכינה עליהם כדכתיב ואצלתי מן הרוח אשר עליך ולפיכך היה צריך שיהיו מיוחסין

אבל בסנהדרין דעלמא לא בעינן אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ונשאו אתך אתך בדומים לך להוי כלומר דהאי קרא בסנהדראות שנתמנו בעצת יתרו כתיב והקל מעליך ונשאו אתך ובהנהו ליכא משום שכינה. ואפשר לומר דס"ל לרבינו דהאי קושיא ודילמא משום שכינה לא הויא אלא אליבא דרבי יהודה ולא אליבא דרבנן דאמרינן בספ"ק דסנהדרין דסנהדרי גדולה של ע"א ואמרינן התם ורבי יהודה עמד משום שכינה משמע:

ב וּמְצוּה לְהִיּוֹת בְּסִנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה כְּהִנּוּיִם וּלְוִיִּים שְׁנֵאֵמַר (דברים יז-ט) 'וּבֵאתָ אֶל הַכְּהֹנִים הַלְוִיִּים'. וְאִם לֹא מְצִאוּ אֶפְלוּ הָיוּ כְּלָם יִשְׂרָאֵלִים הָרִי זֶה מִתָּר :

כסף משנה ומצוה להיות בסנהדרי גדולה וכו'. בספרי פרשת שופטים :

ג אִין מַעֲמִידִין בְּכָל הַסִּנְהֶדְרִין לֹא זָקֵן מִפְּלֵג בְּשָׁנִים וְלֹא סָרִיס מִפְּנֵי שֵׁשׁ בָּהֶן אַכְזָרִיּוֹת. וְלֹא מִי שְׁאִין לוֹ בָּנִים כְּדִי שְׂיִהֵא רַחֲמָן :

כסף משנה אין מעמידין בסנהדרין לא זקן מופלג וכו'. פי אחד דיני ממונות (דף ל"ו:) גמרא דיני נפשות מתחילין מן הצד ברייתא וטעם האכזריות בזקן פירש"י ששכח כבר צער גידול בנים :

ד וְאִין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסִנְהֶדְרִין שְׁאָסוּר לְחַלֵּק עָלָיו וְלִמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ. אֲבָל מוֹשִׁיבִין כְּהֵן גְּדוֹל אִם הָיָה רְאוּי בְּחֻכְמָה :

כסף משנה אין מושיבין מלך וכו'. סנהדרין פרק כ"ג (דף י"ח:) ברייתא אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב על רב כתיב ואי אמר מלך חובה תו לא מצו אינך למחזי ליה זכותא לא מלך ולא כ"ג בעיבור השנה ומדנקט בסיפא כ"ג בהדי מלך משמע דברי שא דוקא מלך ועוד דהא תנן בהדיא כהן גדול דן ודנין אותו ואמרינן בגמרא דמילתא דפשיטא היא אלא דאידי דבעי למיתני המלך לא דן ולא דנין אותו תנא כ"ג דן ודנין אותו :

ה מַלְכֵי בַיִת דָּוִד אָף עַל פִּי שְׁאִין מוֹשִׁיבִין אוֹתָם בְּסִנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין וְדָנִים הֵם אֶת הָעָם. וְדָנִים אוֹתָם אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן דִּין. אָבֵל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין דָּנִין וְאֵין דָּנִין אוֹתָם לְפִי שְׁאִין נִכְנָעִים לְדַבְּרֵי תוֹרָה שְׁמָא תְּבוּא מִהֶן תִּקְלָה :

כסף משנה מלכי בית דוד וכו'. משנה שם (דף י"ח) המלך לא דן ולא דנין אותו ומפרש בגמ' (דף י"ט) דהני מילי במלכי ישראל משום עובדא דינאי ושמעון בן שטח אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותם :

ו כְּשֵׁם שְׁבִית דִּין מְנַקִּין בְּצִדְקָא כְּדָא צְרִיכִין לְהִיּוֹת מְנַקִּין מְכָל מוֹיְמֵי הַגּוֹף. וְצְרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִבְדֹק וְלַחֲפֹשׁ שְׂיִהִיו כְּלָן בְּעֲלֵי שִׁיבָה. בְּעֲלֵי קוּמָה. בְּעֲלֵי מְרָאָה. נְבוּנֵי לַחֵשׁ. וְשִׁידְעוּ בְּרַב הַלְשׁוֹנוֹת כְּדִי שְׁלֵא תִּהְיֶה סִנְהֶדְרִין שׁוֹמְעֵת מִפִּי הַתְּרַגְּמָן :

כסף משנה כשם שבית דין מנוקים וכו'. פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ו): אהא דתנן ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה אמרו בגמ' מ"ט דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קראה כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודילמא מום ממש אלא אמר רב אחא אמר קרא והתיצבו שם עמד עמד בדומין לך וכיון שהלכו להביא ראיה מפסוק אחר אלמא דקושטא הכי הוא דעל מום ממש קאמר שיהיו מנוקים מכל מום ועוד דאמרינן בפרק מצות חליצה (דף ק"א) למעוטי סומין מדתני רב יוסף נפקא דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מום: צריך להשתדל וכו'. ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז) ופרק ששי דמנחות (דף ע"ה) אמר רבי יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן וכתב רבינו יודעין ברוב הלשונות משום דדבר זר הוא להמציא מי שידע בכל ע' לשון ומשמע לרבינו דהאי אין מושיבין היינו דהיכא דמשתכחי אבל אי לא משתכחי לא מעכבי כל הני ויש סעד לדבר מדאמרו גבי משה ואילו נבוני לא אשכח :

ו בַּיִת דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה אָף עַל פִּי שְׁאִין מְדַקְדְּקִין בְּהֶן בְּכָל אֵלוֹ הַדְּבָרִים צְרִיךְ שְׂיִהֵא בְּכָל אֶחָד מִהֶן שְׁבָעָה דְּבָרִים וְאֵלוֹ הֵן. חֻכְמָה. וְעֲנוּה. וְיִרְאָה. וְשִׁנְאָת מְמוֹן. וְאַהֲבַת הָאֶמֶת. וְאַהֲבַת

הַבְּרִיּוֹת לָהֶן. וּבְעֵלֵי שֵׁם טוֹב. וְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים מְפָרְשִׁין הֵן בְּתוֹרָה. הֵרִי הוּא אוֹמֵר [\(דברים א-ג\)](#) 'אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים' הֵרִי בְּעֵלֵי חֲכָמָה אָמור. [\(דברים א-ג\)](#) 'וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם' אֱלוֹ שְׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם. וּבִמָּה יִהְיוּ אֶהוּבִים לַבְּרִיּוֹת בְּזִמְן שִׁיְהִיוּ בְּעֵלֵי עֵין טוֹבָה. וְנִפְשׁ שְׁפָלָה. וְחִבְרָתוֹן טוֹבָה. וְדַבּוּרוֹן וּמִשְׁאָן בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת. וּלְהֵלֶן הוּא אוֹמֵר [\(שמות יח-כא\)](#) 'אֲנָשִׁי חֵיל' אֱלוֹ שְׁהוֹן גְּבוּרִים בְּמַצּוֹת וּמִדְּקָדְקִים עַל עַצְמָם וְכוּבְשִׁין אֶת יַצְרוֹן עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶן שׁוּם גְּנָאִי וְלֹא שֵׁם רַע וַיִּהְיֶה פָּרְקוֹן נָאָה. וּבְכָל־ל אֲנָשִׁי חֵיל שִׁיְהִיָּה לָהֶן לֵב אֲמִיץ לְהַצִּיל עֲשׂוּק מִיַּד עוֹשֶׁקוֹ כְּעַנְיֹן שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמות ב-ז\)](#) 'וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעֲוֹן'. וּמָה מֹשֶׁה רַבְּנוֹ עָנּוּ אֶף כָּל דִּין צָרִיד לְהִיּוֹת עָנּוּ. [\(שמות יח-כא\)](#) 'יִרְאִי אֱלֹהִים' כְּמִשְׁמַעוֹ. [\(שמות יח-כא\)](#) 'שִׁנְאִי בְּצַע' אֶף מָמוֹן שֶׁלָּהֶם אֵינּוֹן נִבְהָלִין עָלָיו. וְלֹא רוֹדְפִין לְקַבֵּץ הַמָּמוֹן. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא נִבְהָל לְהוֹן חֶסֶר יְבוֹאֵנוֹ. [\(שמות יח-כא\)](#) 'אֲנָשִׁי אֶמֶת' שִׁיְהִיוּ רוֹדְפִין אַחַר הַצָּדֵק מְחַמֵּת עַצְמוֹן בְּדַעְתָּוֹן. אוֹהֲבִין אֶת הָאֶמֶת וְשׁוֹנְאִין אֶת הַחֲמָס וּבוֹרְחִין מִכָּל מִינֵי הָעוֹל:

כסף משנה בית דין של שלשה וכו' .

ח אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁמִבֵּית דִּין הַגְּדוֹל הִיוּ שׁוֹלְחִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבוֹדְקִין כָּל מִי שֶׁיִּמְצְאוּהוֹ חֲכָם וַיִּרְא חֲטָא וְעָנּוּ וְשָׁפוּי וּפְרָקוֹן נָאָה וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימְנוֹן. עוֹשִׁין אוֹתוֹ דִּין בְּעִירוֹן. וּמִשָּׁם מַעְלִין אוֹתוֹ לְפִתַּח הַר הַבַּיִת וּמִשָּׁם מַעְלִין אוֹתוֹ לְפִתַּח הָעֲזָרָה. וּמִשָּׁם מַעְלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגְּדוֹל:

כסף משנה אמרו חכמים וכו'. ברייתא בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (דף פ"ח:) גמרא זקן ממרא ע"פ ב"ד ותוספתא בסוף שקלים ובפ"ב דתוספתא דחגיגה:

ט בַּיִת דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה שְׁהֵיָה אֶחָד מֵהֶן גֵּר הָרִי זֶה [א] פְּסוּל. עַד שֶׁתְּהֵיָה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. הָיָה אֶחָד מִמְּזָר אֶפְלוֹ שֶׁלְּשֶׁתָּן מִמְּזָרִים הָרִי אֵלּוֹ כְּשֶׁרִין לְדוֹן. וְכֵן אִם הָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶם סוּמָא בְּאֶחָד מֵעֵינָיו כְּשֶׁר מַה שְּׂאִין כֵּן בְּסִנְהֶדְרִין. אֲבָל הַסּוּמָא בְּשֶׁתִּי עֵינָיו [ב] פְּסוּל לְכָל :

כסף משנה בית דין של שלשה שהיה אחד מהם גר וכו'. בפי מצות חליצה (דף ק"א ע"ב) גרסינן אמר רבא גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר שום תשים עליך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך וכו'. אבל גר דן את חבירו גר ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ומפרש רבינו כהרי"ף ורוב המפרשים שכתבו דהיינו לדיני ממונות דוקא ובפי החולץ ובפי י' יוחסין אמרינן נמי כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה והא דבעינן אמו מישראל אפילו אמו מישראל קאמר וכ"ש אם אביו מישראל ואע"פ שאין אמו מישראל כך כתבו התוס' בפרק מצות חליצה (בד"ה לענין חליצה) ודין גר דן את חבירו כתבו רבינו ספיי"א מהלכות אלו והטעם שלא כתבו כאן וכתבו שם הוא משום דהא בדיני תנאי דינינים שבב"ד של כ"ג וב"ד של ג' ממונים לדון את ישראל מיירי הילכך דין גר דן את חבירו גר אינו ענין לכאן אלא בפיי"א דבחילוקים שבין דיני ממונות לדיני נפשות קא עסיק: **היה אחד ממזר וכו'.** פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ו:) הכל כשרים לדון דיני ממונות לאתווי מאי וכו' לאתווי ממזר. **ומ"ש אפילו שלשתן ממזרים** נ"ל דה"ה לשלשתן גרים שאמם מישראל כיון דמקרב אחיך קרינן בהו אלא דאיצטריך לאשמועינן פסולה דגר שאין אמו מישראל דאפילו חד מינייהו גר פסילי אבל אה"נ כיון דמכשרינן בגר שאמו מישראל שאפילו שלשתן גרים שאמם מישראל נמי מכשרינן וכיון שהשמיענו רבינו דאפילו שלשתן ממזרים כשרים ממילא שמעינן לשלשתן גרים שאמם מישראל וכל שכן הוא דהא ממזר גריע מגר שאמו מישראל דהא ממזר פסול לבא בקהל וגר כשר לבא בקהל ואע"ג דגר שאין אמו מישראל כשר לבא בקהל ואפילו הכי פסול שאני התם דלא קרינן ביה מקרב אחיך: **וכן אם היה כל אחד מהם וכו'.** שם (דף ל"ד:) ההוא סמיא פירוש באחד מעיניו דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ר' יוחנן ולא מידי משום דתנן התם בההוא פירקא דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה פירוש דכיון דכולהו אינשי לא מצו למחזי בלילה כדחזי סומא באחד מעיניו ביום וכיון דקתני גומרים בלילה דין הוא לסומא באחד מעיניו שידון ביום לכתחלה וכ"כ הרי"ף ואמרינן התם נמי דהא לא חש ר"י לסתמא דנדה דפליג אהא סתמא דהכא משום דהאי סתמא דקתני לה גבי הלכתא דדינא עדיף טפי אי נמי דההוא סתמא דהתם רבי מאיר ודהכא רבנן ולהכי פסק ר' יוחנן כסתמא דהכא דאתיא כרבנן וכתבו ההגהות על מ"ש

רבינו אבל סומא בשתי עיניו וכו'. והיינו כר"מ ואין נ"ל שרבינו מפרש ההוא סמיא דהוה דאין דינא דהיינו באחד מעיניו דוקא כמו שמפרש הרי"ף וכמו שכתבתי וא"כ כרבנן פסק: **מה שאין כן בסנהדרין.** אפשר לפרש שלשון רבינו דקאי אכל מאי דמדכר לעיל בן גר שאמו מישראל בין ממזר בין סומא באחד מעיניו וא"כ גר שאמו מישראל פסול לסנהדרין דלא גרע מחליצה דבעינן שיהיה אביו ואמו מישראל וכ"כ בעל נמוקי יוסף בפרק מצות חליצה בשם הרי"ף ורב אחא משבחה אלא שק"ל שהיה לו לרבינו לבאר דבריו יותר וכיון דגר שנשא ישראלית הוא מהמשיאין לכהונה ולכתחלה מורין כן כדאיתא בפי' עשרה יוחסין איכא למימר הרי הוא בכלל ונשאו אתך ואל תשיבני מגר שנשא גיורת דבתו כשרה לכהונה דהא אמרינן התם דלכתחלה אין מורין כן ועוד דאע"ג דנימא דהוי בכלל ונשאו אתך מצד שכשר לכהונה כיון דלא קרינן ביה מקרב אחיך לאו בכלל ונשאו אתך הוא. ומ"מ לדעת רבינו הדין דין אמת דלדיני נפשות בעינן שיהא ישראל מכל צדדיו שכיון שלא כתב הכשר באמו מישראל אלא בב"ד של שלשה אלמא דלסנהדרין מיפסל וכן נראה מדבריו סוף פי"ה מהלכות אלו:

אף על פי שאין בית דין פחות משלשה מתר לאחד לדון מן התורה שנאמר (ויקרא יט-טו) 'בצדק תשפט עמיתך'. ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה. ושנים [ג] שדנו אין דיניהן דין:

כסף משנה אע"פ שאין ב"ד פחות מג'. בריש סנהדרין (דף ג') רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר בצדק תשפוט עמיתך וק"ל למה לא פסק כרבא דפליג התם ארב אחא ואמר דמדאורייתא בעינן ג' דהא רבא בתרא הוא ומריה דגמי' ובתשובת הרשב"א שמצאתי ואכתבנה לקמן בסמוך נתן טעם למה פסק רבינו כן: **ומדברי סופרים וכו'.** משנה ריש סנהדרין דיני ממונות בג': **ושנים שדנו אין דיניהן דין.** שם (ה'): תניא רשב"ג אומר יפה כח פשרה מכח הדין ששנים שדנו בעלי דינין יכולין לחזור בהם ואע"ג דשמואל סבר דפליגי רבנן עליה ואמר דשנים שדנו דיניהם דין הא אמרינן התם רבי אבהו אמר שנים שדנו אין דיניהם דין לד"ה ופסק רבינו כמותו משום דכל היכא שאנו יכולים למעט המחלוקת יש לנו למעט ועוד דאמרינן פי' שני דכתובות ובפי' זה בורר ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא ליה אלמא דאין הלכה כמותו ועוד דגרסינן בירושלמי רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהן דין והא ודאי כרבי יוחנן קיימא לן לגבי שמואל וכל שכן כד הוי ר"ל בהדי ר"י והני מילי דאין דיניהן דין באינן מומחין ולא קבלום עליהם בעלי דינין דאם הם מומחין לרבים או נטלו רשות

אפילו אחד דינו דין כמו שכתב רבינו בסמוך ואם קבלום עליהם ומכל מקום קיימא לן בדברי רבינו שכתב לעיל בסמוך שמותר לאחד לדון מן התורה והיינו כרב אחא בריה דרב איקא ובהדיא אמרינן התם בגמרא דלרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל דאמר שנים שדנו דיניהם דין והיאך פסק רבינו כאן דלא כשמואל. ואפשר לומר שכך מפרש רבינו לרבא דאמר דמדאורייתא בעינן תלתא הא ודאי לית ליה דשמואל דהא מדאורייתא תלתא בעינן לרב אחא אית ליה דשמואל כלומר אפשר לקיים דברי שמואל כיון דמדאורייתא לא בעינן תלתא בדיעבד שנים דיניהם דין וכיון דחזינן דשמואל ור' אבהו לא פליגי אי מדאורייתא חד כשר או לא אלמא דאפילו ר' אבהו מודה דמדאורייתא חד כשר ומדרבנן הוא דבעינן תלתא אלא דאלמוה רבנן לתקנתיהו למימר דאפילו דיעבד לא סגי בלא תלתא ואע"ג דאמרינן (דף ל"ד:) אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה תלמוד לומר והובא אל הכהן וכו' דמשמע דמדאורייתא דיני ממונות בשלשה צ"ל לפי זה דדרך אסמכתא קאמר הכי: **אחר** כך מצאתי שנשאל הרשב"א והשיב וז"ל: **כתבת** התימה מהרמב"ם שפסק כרב אחא דמדאורייתא חד נמי כשר ועם זה פסק דשנים שדנו אין דיניהן דין: **אני** אומר כי הרב פסק כרב אחא מדקתני בברייתא דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי וסבור הרב ז"ל דברייתא הכי קתני דיני ממונות בשלשה משום יושבי קרנות כרב אחא ומדאורייתא אפילו יחיד שאינו מומחה לרבים דן אפילו יחידי לכתחלה ואפילו מדרבנן דאוקמוה אדיניה ולית ליה להאי תנא עירוב פרשיות וכמו שפירש"י ומ"מ מדרבנן כל שאינו מומחה לרבים בעינן שלשה ואלמוה לתקנתא דאי ליכא ג' אפי' בדיעבד אין דיניהן דין ואם תאמר א"כ אמאי לא אקשו מהאי ברייתא לר' אבהו יש לומר דאמר לך ר' אבהו אנא דאמרי כר' שמעון בן גמליאל דאמר הדין בשלשה ושמא הזקיקו לרב לומר כך מדגרסינן בפי' ראוהו ב"ד והם שלשה וכו' ואמאי לימא הכא נמי לא תהא שמיעה גדולה מראיה ואסיקנא הך סיפא איצטריכא ליה שאין היחיד נאמן ע"י עצמו סד"א הואיל ותנא דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי הכי נמי בקדשים ביחיד קא משמע לן ואימא הכי נמי אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו וא"ל עד דהוי אהרן אחיך אלמא דברייתא דאם היה מומחה לרבים דבר תורה קאמר ולפיכך פסק הרב כך ומכל הנך ראיות שכתבתי למעלה ראה הרב דלית הלכתא כשמואל ולפיכך פסק דאפי' מדרבנן פסלי חד דלאו מומחה ואפי' שנים וניחא לי נמי קצת לדבריו הא דאכשרו תרי בפרוזבול וכן בביטול הגט וקרו להו ב"ד ואם איתא כיון דאית לן עירוב פרשיות אפילו בהא היאך קרו להו ב"ד בשום ענין ואע"ג דאמרינן בריש פירקין דרבא לית ליה דשמואל ורב אחא אית ליה דשמואל אפשר לומר דאפילו רב אחא לית ליה דשמואל דאמר דאם דנו דיניהם דין אלא מעיקרא

דדינא קאמר כנ"ל לדעת הרב אלא שק"ל הא דאותביניה לר' אבהו דאמר שנים שדנו ד"ה אין דיניהם דין מדן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי מה שעשה עשוי דאלמא לרב אחא לא קשיא דלדידיה מה שעשה עשוי עדיין יש לי לומר דאנן לא שמעינן לרב אחא דאית ליה דשמואל ומן התקנה הילכך לא אפשר לן לאקשוויי ליה מינה אלא לכשת"ל דלית אקשי ליה מינה ומתצינן ליה לר' אבהו עכ"ל:

יא אַחַד שְׁהִיָּה מְמַחָה לְרַבִּים אוּ שְׁנַטְל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין הָרִי זָה מִתֵּר לוֹ לְדוֹן יְחִידִי אֲבָל אֵינּוּ חָשׁוּב בֵּית דִּין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתֵּר מִצְוֹת חֻקִּים הוּא שְׁמוֹשֵׁיב עִמּוֹ אַחֲרֵים שְׁהִרִי אָמְרוּ אֵל [ד] תְּהִי דָן יְחִידִי שְׂאִין דָן יְחִידִי אֶלָּא אַחַד :

כסף משנה אחד שהיה מומחה לרבים. שם (דף ד') ת"ר דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפי' יחידי ואמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי ואסיקנא דהכי קאמר כגון אנא דגמירנא וסבירנא ואע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא דינו דין. ומה שכתב רבינו או שנטל רשות מבית דין. דפירוש אע"פ שאינו מומחה לרבים דגמיר וסביר אבל מומחה הוא דאי שאינו מומחה הרי כתב רבינו ספ"ד שאין רשותו מועלת כלום והיאך יהיה מותר לו לדון יחידי ואין לומר דאפי' באינו מומחה עסקינן והיינו טעמא דמצי דאין משום דקבלו בעלי דינין עלייהו דא"כ לאו מתורת נוטל רשות הוא דמצי דאין אלא מכח קבלת הבעלי דינין וא"ה אפי' רועה בקר נמי אלא ודאי כדאמרן: אבל אינו חשוב ב"ד. כלומר להיות הודאה בפניו כמודה בפני ב"ד וכמו שנתבאר זה בדבריו בספ"ה: ואע"פ שהוא מותר וכו'. משנה במס' אבות:

יב יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין [ה] לְעַצְמוֹ אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כַּח הוֹאִיל וְכֹדֶת וְכֹהֲלָכָה הוּא עוֹשֶׂה אֵינּוּ חַיֵּב לְטָרַח וְלָבוֹא לְבֵית דִּין אֶף עַל פִּי שְׂלֵא הָיָה שָׁם הַפֶּסֶד בְּנִכְסָיו אֵלּוּ נִתְאַחַר וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכֹךְ אִם קָבַל עָלָיו בְּעַל דֵּינּוֹ וְהִבִּיאוֹ לְבֵית דִּין וְדָרְשׁוּ וּמְצָאוּ שֶׁעָשָׂה כְּהִלְכָה וְדִין אָמַת דָן לְעַצְמוֹ אֵין סוֹתְרִין אֶת דֵּינּוֹ :

כסף משנה יש לאדם לעשות דין וכו'. בבא קמא פרק המניח (דף כ"ז): פלוגתא דרב יהודה ורב נחמן וסבר רב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא פירוש אם לא יבא לב"ד וידוע דהלכתא כרב נחמן בדיני:

יג אף על פי שבית דין של שלשה בית דין שלם הוא כל זמן שהן ^{נח} רבים הרי זה משבח. ומוטב שיחתך הדין באחד עשר יותר מעשרה וצריכין שיהיו היושבים כלם שם בבית דין תלמידי חכמים וראויין :

כסף משנה אע"פ שב"ד של ג' וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ז'): רב הונא כי הוה אתי דינא קמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא פירוש שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כולהו ויקלו מעלי: **וצריכין שיהיו היושבים כולם שם בב"ד ת"ח וראויים**. ברייתא פרק שבועת העדות (דף ל'): ומניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו פירוש לישא וליתן עמו שלא יטעהו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק:

יד ואסור לאדם חכם שישב בדין עד שיידע עם מי ישב שפא יצטרף עם אנשים שאינן הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים לא בכלל בית דין:

כסף משנה ואסור לאדם חכם וכו'. ברייתא בסנהדרין פ' זה בורר (כ"ג) כך היו נקיי הדעת עושים אין יושבין בדין עד שיודעים עם מי יושבים:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שלישי

א עד אימתי יושבין הדיינים בדין. סנהדרין קטנה ובית דין של שלשה יושבין מאחר תפלת השחר עד סוף שש שעות ביום. אבל בית דין הגדול היו יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של

בְּיַם הָעֶרְבִים. וּבְשִׁבְתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים הָיוּ יוֹשְׁבֵין בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ
שְׁבֵהר הַבַּיִת :

כסף משנה עד אימתי סנהדרי קטנה וב"ד של שלשה וכו'. פ"ק דשבת (דף י"י) עד אימתי יושבים בדין א"ר ששת עד זמן סעודה ושם בסמוך אמרו ששעה ששית היא זמן סעודת תלמידי חכמים ואם כן הוה ליה לרבינו לכתוב עד תחלת שש כדי שישעודו בשעה ששית אם לא נאמר דמשמע ליה עד זמן סעודה עד סוף זמן סעודה והיינו עד סוף שש ולא תקשי לך היאך יסעודו אחר שש שהוא כזורק אבן לחמת דהא אמרינן דאי טעים מידי בצפרא לית לן בה : אבל ב"ד הגדול היו יושבין וכו'. ברייתא בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (דף פ"ח :) : ובשבתות וימים טובים וכו'. באותה ברייתא ובשבתות וימים טובים בחיל ובתוספתא דחגיגה פרק ב' כתוב נכנסים לבית המדרש שבהר הבית והטעם פירש"י שלא יהיו נראים כיושבים בדין שבלשכת הגזית היו דנין :

ב אין בית דין של שבעים ואחד צריכין שיהיו יושבין כָּלָן [א] כְּאֶחָד בְּמִקוּמָן שְׁבַמְקַדְשׁ. אֶלָּא בַּעַת שְׁיֵהוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ מִתְקַבְּצִין כָּלָן. וּבְשִׁאָר הָעֵתוֹת כָּל מִי שְׁהָיָה לוֹ עֵסֶק יֵצֵא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוּזָר וְהוּא שְׁלֵא יִפְחָתוּ מֵעֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבֵי תַמִּיד כָּל זְמַן יִשְׁיבְתוּ. הַצֶּרֶךְ אֶחָד מֵהֶן לְצֵאת הָרִי זֶה מְסַתְּכָל בְּחִבְרִיו הַנִּשְׁאָרִים אִם יִשְׁאָרוּ שָׁם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יֵצֵא וְאִם לֹא לֹא יֵצֵא עַד שְׁיָבֹא אַחֵר :

כסף משנה ואין ב"ד של ע"א צריכין וכו'. עד ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר. סנהדרין פרק אחד ד"מ (דף ל"ז) והטעם שלא יפחתו מכ"ג דריש ליה התם מאל יחסר המזג פירוש אל יחסרו מחלק הגי שהוא כדי הראוי למזוג וכ"ג שליש של שבעים דסתם מזיגה על חד תרי ושאני מזיגה דרבא דהוי על חד תלת וי"מ אל יחסר מז"ג בגימטריא חמשים אבל אם חסרו מ"ט שנשארו כ"ב אין לחוש x ומכאן למד רבינו שלא היו יושבים כולם תמיד ולא היו מתקבצים אלא בעת הצורך :

ג אין מתחילין את הדינין בלילה. מפּי השמועה למדו שהדינין כְּנִגְעִים שְׁנֵאמַר (דברים כא-ה) 'כָּל רִיב וְכָל נִגְעִי מָה רְאִיתָ נִגְעִים בַּיּוֹם בְּלֵבָד אָף [ב] הַדִּינִין בַּיּוֹם בְּלֵבָד :

כסף משנה אין מתחילין את הדינין וכו'. בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) דיני נפשות דנין ביום וגומרים ביום דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה ואמרין עלה בגמרא (דף ל"ד:) מה"מ אמר רבי חייא בר פפא דאמר קרא ושפטו את העם בכל עת וכו'. דרבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב והיה ביום הנחילו וכו' הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין פירוש משום דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמר דין ובתר הכי אמרינן מתניתין דלא כר"מ דתניא היה ר"מ אומר מה תלמוד לומר [על פיהם יהיה] כל ריב וכל נגע וכו' מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף ריבים ביום ויש לתמוה למה תפס רבינו קרא דמייתו בגמרא אליבא דר"מ ושביק קרא דמייתי ליה אליבא דרבנן. ויש לומר דאמרין התם בגמרא לקמן ור"מ ביום הנחילו מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן וכו' ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה והא דרבה בר חנינא הלכה היא וכמו שכתב רבינו בפרק זה והשתא כיון דביום הנחילו איצטריך למידרש ביום אתה מפיל גורלות ממילא בטלה לה ההיא ראייה דרבא וא"כ אע"ג דלא קי"ל כר"מ מדרשא דדריש למעט בלילה בין לתחלת דין בין לגמר דין דרשינן ליה למעוטי לתחלת דין וקרא דושפטו את העם בכל עת דרשינן אגמר דין ואם תאמר כיון דדרשינן דאין גומרין דין בלילה מכל ריב וכל נגע לא מצית למדרש ושפטו לגמר דין דהא אמרינן ורבי מאיר ושפטו מאי דריש ביה ואמר רבא לאתויי יום המעונן דאע"ג דאין רואים בו נגעים דנין בו מושפטו ואם כן לילה לגמר דין מנא לן. ויש לומר דלא איצטריך לרבנן קרא דושפטו ליום המעונן שאינם מקישים ריבים לנגעים אלא לומר מה זה ביום אף זה ביום לא לשום היקשא אחרת אבל ר"מ דמקיש להו לגמרי אצטריך ושפטו לאפוקי יום המעונן תדע דר"מ מקיש להו לגמרי ורבנן לא גמרי מנגעים אלא דריבים ביום ותו לא דהא סומא באחד מעיניו פסול לר"מ דומיא דנגעים ולרבנן כשר:

ד וְכוּ אִין מְקַבְּלִין עֵדוּת וְאִין מְקַיְמִין שְׁטָרוֹת בְּלֵילָה. וּבְדֵינֵי מְמוֹנוֹת אִם הִתְחִילוּ בַּיּוֹם מִתָּר לְגַמֵּר הַדִּין בְּלֵילָה:

כסף משנה וכן אין מקבלים עדות וכו'. כתב בעל נמוקי יוסף בשם הרמב"ן בפרק יש נוחלין ופי' אחד דיני ממונות דאפילו נתקבל פסול דאמרין בר"ה (דף כ"ה ע"ב) למה לי למיתני נחקרו העדים וכו' סד"א תהוי חקירת העדים כתחלת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשיה בלילה מידי דהוה אדיני ממונות וכו' דגומרין בלילה קמ"ל אלמא קבלת עדות כתחלת דין הוא שאינה אלא ביום אפילו בדיעבד דתנן ביבמות פ' מצות חליצה (דף ק"ד) חלצה בלילה חליצתה כשרה ורבי אליעזר פוסל ומפרשינן בגמרא דמר סבר חליצה כתחלת דין דמיא ומר סבר כגמר דין דמיא אלמא תחלת דין בלילה אפילו בדיעבד פסול

והוא הדין לקבלת עדות דתרווייהו כי הדדי נינהו וכמו שכתבתי: **ואין מקיימין שטרות וכו'.** זה דבר פשוט שהרי צריך קבלת עדות ואפילו על פי הדברים שכתב רבינו פ"ה מהלכות עדות שיכולים לקיים השטר על פיהם ואין שם קבלת עדות כיון שהטעם הוא משום דבדרבנן עד נעשה דיין מכל מקום הוה ליה כקבלת עדות ולא הוי אלא ביום: **ובדיני ממונות וכו'.** לא קאי אלא אראש דבריו אין מתחילין את הדינין וכך שיעור הלשון ובדיני ממונות דוקא אם התחילו דנין ביום מותר לגמור בלילה אבל בדיני נפשות אסור לגמור בלילה דאילו קבלת עדות הוא הוי כתחלת דין לא שייך ביה אם התחילו גומרין דכוליה התחלה הוא ודין זה דבדיני ממונות גומרין בלילה ולא בדיני נפשות כבר נתפרש בסמוך:

ה הנחלות ^[ג] כְּדִינֵין שְׁנֶאמַר בְּהוּן לְחֻקֵּי מִשְׁפָּט. לְפִיכֹךְ אֵין מְפִילִין נְחָלוֹת בְּלַיְלָה:

כסף משנה הנחלות כדינין וכו'. סנהדרין פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ד): ובתרא פ' יש נוחלין (דף קי"ג): והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ולא בלילה ואסיקנא דדין נחלות קאמר פירוש דבפרשת נחלות כתיב לחקת משפט דמשמע הפלת נחלות דין קצוב הוא בשעת המיתה הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזיקוהו שומעי הצואה בשלו וכיון דאמר קרא ביום הנחילו משמע דהני מיילי דצואת המת הוי דין פסיק ואין צריך עוד לדיינים ביום אבל בלילה לא הוי דין פסיק וצריך דיינים ואלו ששמעו צואת המת יעידו בפניהם ויש מחלוקת בין המפרשים דאיכא מ"ד דכיון דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו לא הוי אלא מדרבנן כי מרבי הכא לא מרבינן אלא בקנין ואיכא מ"ד דבלא קנין מיירי ואלביא דרבי יוחנן בן ברוקה והרובה לעמוד על עיקרון של דברים יעיין בחשן המשפט: **כתב הרמ"ך הנחלות כדיינים וכו'.** תימה למה הביא לשון שסותר אותו בגמרא והל"ל לפיכך אין דיני נחלות בלילה ועוד תימה לן היכי תלי תניא בדלא תניא שאמר הנחלות כדיינים ואדרבא לפסק הלכה כל הדיינים מנחלות גמרינן כדרמי הכא כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתוב והיה ביום הנחילו את בניו הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמור דין עכ"ל:

ט ^[ד] שְׁנַיִם שְׁנִכְנְסוּ לְבִקֵּר אֶת הַחוּלָה וְצָוָה בְּפִנְיָהֶם. כּוֹתְבִים וְאֵין ^[ה] עוֹשִׂים דִּין. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה רְצוּ כּוֹתְבִין רְצוּ עוֹשִׂין דִּין. בְּמָה דְּבָרִים אָמּוּרִים בַּיּוֹם. אֲבָל בְּלַיְלָה כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין:

כסף משנה שנים שנכנסו לבקר את החולה וכו'. פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ד:) ובפרק יש נוחלין (דף ק"יג:) מימרא דרב יהודה אמר רב כלשון רבינו ואמר רב חסדא עלה לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין משום דהוה להו עדים ואין עד נעשה דיין ופירש"י רצו כותבין בלשון עדות והיורשין יבואו לבית דין ובית דין יעשו כפי הצואה. רצו עושין דין השומעין רשאיין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו. שנים אין עושין דין דמתחלתו לא נראו להיות לדיינים אבל בלילה שאינו ראוי לדין כותבין ואין עושין דין אפילו למחר שמתחלתם לא נראו לישוב לשם לדין עכ"ל. ובפרק יש נוחלין כתב רשב"ם דדוקא נקט שנכנסו לבקר הילכך רצו עושין דין אבל נכנסו להעיד הרי הם עדים ואין עד נעשה דיין והביא ראיה לדבריו מדאמרינן פ"ק דמכות גבי נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דאמרינן להו למחזי אתיתו או לאסהודי ואי לאסהודי נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטלה ופירש הוא ז"ל דאמרינן להו מתחלה כשראיתם העדות נתכוונתם להעיד או לראות הדבר אלמא כונה להעיד פסולה וגם הביא ראיה מתשובת זקנו רש"י ובעלי התוספות חלקו עליו וההיא דפ"ק דמכות פירשה בענין אחר מ"מ רבינו ז"ל מסכים לדבריו שהרי ההיא דמכות רבינו בפרק חמישי מהלכות עדות מפרשה כדברי רשב"ם שכן כתב שם על פי שנים עדים או שלשה עדים לעשות ג' כשנים וכו' וכיצד בודקין את הדבר כשיבאו לבית דין עדים מרובים כת אחת אומרים להם כשראיתם זה שהרג או חבל להעיד באתם או לראות כל מי שאומר לא להעיד עליו אלא לראות מה הדבר ובכלל העם באתי מפרישים אותו וכל מי שאומר לא הייתי עומד אלא להעיד ולכוין העדות מפרישין אותו אם נמצא באלו שנתכוונו להעיד קרוב או פסול עדותן בטלה בד"א בשהיה בהם קרוב או פסול אבל אם כולם כשרים אחד שנתכוון להעיד או שלא נתכוון להעיד הואיל וראה הדבר וכוון עדותו והיה שם התראה חותכין הדין על פיו בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות. ומה שהקשו א"כ אין לך גט כשר כשנותנין בפני קרובים או קדושין אם נתכוונו להעיד לא קשיא דכיון שנהגו ליחד עדים אף אם יתכוונו הקרובים להעיד אין בכך כלום דאין כוונה פוסלת אלא כשאין עדים מיוחדים ואם תאמר והא בעינן הגדה בשאר ממון חוץ מקידוש החדש משום דכתיב כזה ראה וקדש וקיום שטרות דרבנן ואם כן היכי אמרינן רצו עושים דין תירץ הריטב"א דמה שצוה בפניהם חשוב הגדת עדים דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי. אבל בעל נמוקי יוסף כתב בסנהדרין רצו עושין דין פירש"י שהם פוסקים הדין על פי צוואתו ואין צריך בית דין אחר נראה מפירושו שהוא עשאן בית דין של עצמו ואין היורשין יכולים לדון בפני אחר שצוה בעצמה הוא פסק דין שנפסק בפני אלו שהם ב"ד ושמעין מהא דב"ד יכולים לדון ע"פ ראייתם בלא קבלת עדות אחרת כיון שהם יודעים הדבר ושלא כדברי המפרשים דבדיני ממונות בעינן שיעידו

בפניהם דהגדה בעינן ושאני הכא דאיכא הגדת בעל דבר והודאת בעל דין כמאה עדים דמי עכ"ל. ולי נראה דאי איכא למידק מלשון רש"י איכא למידק מיניה דאי לנוסחת ספרינו דגרסינן ברש"י רצו עושין דין השומעין רש"י ושליטין להחזיק כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו מדקאמר הכל כמו ששמעו משמע טעמא דשמעו דאיכא הגדה אבל אי ליכא הגדה לא ואפילו אם תמצא לומר שלא היה גורס כדברי רש"י כי אם כמו שכתב בשמו איכא למימר דמדקאמר על פי צואתו משמע דוקא משום דאיכא צואה דהיינו הגדה ועל פיה פוסקין הדין אבל אי ליכא הגדה לא ואין לומר דושמעין מהא לא קאי לרש"י אלא למימרא דרב יהודה דהיכי שמעינן מינה הכי דהא הריטב"א פירש על הא דר' יהודה דמה שצוה בפניהם חשוב הגדה ובעל נמוקי יוסף גופיה בפרק יש נוחלין מייתי הא דכתב הריטב"א על הא דרב יהודה וכתב עוד רשב"ם דה"מ דרצו עושין דין דמשמע דאפילו החולה אין יכול לחזור בו כגון מתנת שכיב מרע במקצת וקנו מיניה דתו לא מצי הדר ביה אבל בלא קנין כיון דיכול לחזור בו אין עושין דין שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל עדיין ואם רצו אין דיניהן דין דעדיין לא קנו עד שימות האב שמא יחזור בו :

ז כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הֶגְוֵן שְׂכִינָה עִמָּהֶם. לְפִיכֵךְ צָרִיכִין הַדַּיָּיִם לֵישֵׁב בְּאִימָה וְיִרְאָה וְעֵטִיפָה וְכַבֵּד רֹאשׁ וְאָסוּר לְהַקְלֵל רֹאשׁ אוֹ לְשַׁחֵק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטִלָּה בְּבֵית דִּין אֶלָּא בְּדַבְרֵי תוֹרָה וְחֻכָּמָה :

כסף משנה כל ב"ד של ישראל וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ז'): לפיכך צריכים וכו' ובעטיפה. דאמרינן בפ"ק דשבת מאימתי התחלת הדין משיעטפו הדיינים ושאר הדברים הטעם מפני מורא שכינה :

ח כָּל סִנְהֶדְרִין אוֹ מִלְדָּה אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה שֶׁהֶעֱמִידוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דִּין שְׂאִינוּ הֶגְוֵן וְאִינוּ חֻכָּם בְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה וְרֹאוּי לְהִיּוֹת דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּלוּ מִחֻמְדִּים וַיֵּשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אַחֲרוֹת הָרִי זֶה שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. שְׁנֵאמַר לֹא תִכְּרֹוּ פָּנִים בְּמִשְׁפָּט. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ שְׂזָה מְדַבֵּר כְּנֶגֶד הַמְּמַנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּיִן. אָמְרוּ חֻכְמִים שְׂמָא תֵּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי נָאָה אוֹשִׁיבְנוּ דִּין. אִישׁ פְּלוֹנִי גְבוֹר אוֹשִׁיבְנוּ דִּין. אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי אוֹשִׁיבְנוּ דִּין. אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לְשׁוֹן אוֹשִׁיבְנוּ דִּין. נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחֵיב

וּמְחַיֵּב אֶת הַזֵּכָּאִי לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֲלָא מִפְּנֵי שֶׁאִינוּ יוֹדְעִים.
לְכָךְ נֶאֱמַר (דְּבָרִים א-יז) 'לֹא תִכְיֹרוּ פָּנִים בְּמִשְׁפָּטִי'. וְעוֹד אָמְרוּ כָּל
הַמַּעֲמִיד לְיִשְׂרָאֵל דָּיֵן שֶׁאִינוּ הֶגְוֹן כְּאֵלוֹ הַקִּים מִצְבָּה שֶׁנֶּאֱמַר
(דְּבָרִים טו-כב) 'וְלֹא תִקִּים לָךְ מִצְבָּה אֲשֶׁר שָׁנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ'. וּבְמִקּוֹם
תְּלַמְּדֵי חֲכָמִים כְּאֵלוֹ נִטַּע אֲשֶׁרָה שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים טו-כא) 'לֹא תִטַּע
לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ אֲצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ'. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים (שְׁמוֹת
כ-כ) 'לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף, אֱלֹהֵי הַבָּא בְּשִׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב
זֶה הַדָּיִן שֶׁמְנוּהוּ מִפְּנֵי עֲשָׂרוֹ בְּלֶבֶד :

כסף משנה כל סנהדרין וכו' שנאמר לא תכירו פנים במשפט. כתוב בסמ"ג
מל"ת סי' קפ"ד תניא במכילתין לא תכירו פנים אזהרה זו לממונה להושיב
דיינים שלא יאמר איש פלוני נאה וכו' מעלה הכתוב על שמינהו כאילו הכיר
פנים: ועוד אמרו כל המעמיד לישראל דין שאינו הגון וכו' עד בלבד. פ"ק
דסנהדרין שם. ומ"ש שהוא כאילו הקים מצבה. צ"ע היכא מייתי ליה והרב
מהר"י קולון האריך הרבה בשורש קי"ז לבקש מנוח לכף רגלו אמאי דריש לה
רבינו מלא תקים לך מצבה ובפרק קמא דסנהדרין מייתי לה מלא תטע לך
אשרה ורואה אני דבריו טובים ונכוחים אילו היה דרכו של רבינו לדרוש
הפסוקים מדעתו ולהניח הדרשה המפורשת בגמ' ומכיון שאין דרכו כן נ"ל
דבשום דוכתא דריש לה מלא תקים לך מצבה:

ט כָּל דָּיִן שֶׁנֶּתַן [1] מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִתְּמַנֶּה אֲסוּר לַעֲמֹד מִפְּנֵיו. וְצוּר
חֲכָמִים לְהַקֵּל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהַטְּלִית
שְׁמִתְעִיטָף בָּהּ תִּהְיֶינָה בְּעֵינֶיךָ כְּמִרְדַּעַת שֶׁל חֲמוּר:

כסף משנה כל דין שנתן ממון אסור לעמוד מפניו וכו'. ירושלמי בסוף
בכורים ר' מנא מקל לאלין דמתמניין בכסף רבי אימי קרא עליהון אלהי כסף
וכו' אמר רבי יאשיה וטלית שעליו כמרדעת של חמור אמר ר' אשיין זה שהוא
מתמנה בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת
של חמור:

י כָּךְ הָיָה דָּרָךְ חֲכָמִים הָרֵאשׁוּנִים בּוֹרְחִין מְלַהֲתֵמְנוֹת. וְדוֹחֲקִין
עֲצָמוֹן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּדִין עַד שֶׁיִּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָם
וְשָׂאֵם יִמְנְעוּ מִן הַדָּיִן תְּקַלְקֵל הַשׁוֹרָה. אֵף עַל פִּי כֵן לֹא הָיוּ

יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים
ופוצרים בהן :

כסף משנה כך היה דרך וכו'. פ"ק דסנהדרין ר' זירא הוה מיטמר מלסמוכי
ואיתיה נמי בירושלמי סוף בכורים :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק רביעי

א אחד בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של
שלשה צריך שיהיה אחד מהן סמוך מפי הסמוך. ומשה רבנו
סמך יהושע ביד שנתמר [\(במדבר כז-כג\)](#) ויסמך את ידיו עליו
ויצוהו. וכן השבעים זקנים משה רבנו סמכם ושרתה עליהן
שכינה. ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים
ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד
בית דינו של משה רבנו. ואחד הנסמך מפי הנשיא או מפי אחד
מן הסמוכין אפלו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם :

כסף משנה אחד בית דין הגדול וכו'. נתבאר מתוך מאי דאיתא בפרק קמא
דסנהדרין (דף ה'): ואחד הנסמך וכו' אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין
מעולם. למד כן מדאשכחן דלאחר החורבן דלא הוו סנהדרין היו סומכין :

ב וכיצד היא הסמיכה לדורות. לא שייסמכו ידיהן על ראש
הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך
רשות לדון אפלו דיני קנסות :

כסף משנה וכיצד היא הסמיכה וכו'. פי קמא דסנהדרין שם :

ג וַאִין סוּמְכִין סְמִיכָה שְׁהִיא מְנוּי הַזְקָנִים לְדִינּוֹת אֶלָּא
בְּשִׁלְשָׁה וְהוּא שְׁיִהְיֶה הָאֶחָד מֵהֶן סְמוּךְ מִפִּי אַחֲרִים כְּמוֹ
שֶׁבְּאַרְנוּ :

כסף משנה ואין סומכין וכו' אלא בשלשה. שם במשנה סמיכת זקנים בשלשה
דברי ר' שמעון רבי יהודה אומר בחמשה ופירש"י סמיכת זקנים על ראש פר
העלם דבר של צבור ובגמ' (דף י"ג): תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה מאי
סמיכה וסמיכת זקנים אמר רבי יוחנן מיסמך סבי לקרות להם רבי ומשמע
דאע"ג דאפליגו במתני' רבי יהודה ור' שמעון בסמיכת זקנים על ראש פר
העלם דבר של צבור אי הויא בשלשה או אי הויא בחמשה בסמיכת סבי לקרות
להם רבי לכ"ע הויא בשלשה כדקתני בברייתא שכתבתי בסמוך: **ומ"ש והוא**
שיהיה האחד וכו'. נראה מדבריו דבאחד סמוך סגי אף על פי שהשנים
האחרים אינם סמוכים נ"ל שטעמו דמדאמרינן התם בגמ' (דף י"ג): אמר ליה
אביי לרב יוסף מיסמך סבי פירוש לקרות רבי בשלשה מני"ל אילימא מדכתיב
ויסמוך את ידיו עליו א"ה תיסגי בחד וכ"ת משה במקום ע"א קאי א"ה ליבעי
ע"א קשיא וסובר רבינו דכיון דאסיקנא בקשיא ופשיטא דלא בעינן ע"א ואם
כן בחד סגי ולדחוייה דברייתא דבעינן ג' אי אפשר א"כ יש לנו לומר דכי קתני
בברייתא ג' לאו בכולהו סמוכין עסקינן דאם כן קשיא דאביי אלא חד סמוך
סגי ומיהו בעינן עמיה שנים דהווי שלשה:

ד אִין קְרוּי אֱלֹהִים אֶלָּא בֵּית דִּין שְׁנַסְמָךְ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּד
וְהִם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִין לְדוֹן שְׁבִדְקוֹ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל
אַרְץ יִשְׂרָאֵל וּמְנוּ אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן :

כסף משנה אין קרוי אלהים וכו'. בב"ק פרק החובל (דף פ"ד) אלהים בעינן
ולכא ופירש"י אלהים בעינן והיינו מומחים וסמוכים:

ה בְּרֵאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שְׁנַסְמָךְ סוּמְךְ לְתַלְמִידָיו. וְחֲכָמִים
חָלְקוּ כְּבוֹד לְהַלֵּל הַזְקֵן וְהַתְּקִינּוּ שְׁלֵא יְהֵא אָדָם נְסָמְךְ אֶלָּא
בְּרֵשׁוֹת הַנְּשִׂיאַ. וְשְׁלֵא יְהֵא הַנְּשִׂיאַ סוּמְךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָב
בֵּית דִּין עָמוּ. וְשְׁלֵא יְהֵי אָב בֵּית דִּין סוּמְךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה
הַנְּשִׂיאַ עָמוּ. אָבֵל שְׁאָר הַחֲבוּרָה יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם לְסָמְךְ

בְּרִשׁוֹת הַנְּשִׂיא. וְהוּא שְׂיֵהִיו שְׁנַיִם עִמּוֹ שְׂאִין סְמִיכָה פְּחוֹת [א]
מְשַׁלְּשָׁה :

כסף משנה בראשונה וכו' עד אלא אם כן היה הנשיא עמו. בירושלמי פירקא
קמא דסנהדרין :

1 אין סומכין זקנים בחוצה לארץ ואף על פי שאלו הסומכין
נסמכו בארץ ישראל. אפלו היו הסומכין בארץ והנסמך חוצה
לארץ אין סומכין. ואין צריך לומר אם היו הסומכין בחוצה
לארץ והנסמך בארץ. היו שניהם בארץ סומכין אותו אף על
פי שאינו עם הסמוכים במקום אחד. אלא שולחין לו או
כותבין לו שהוא סמוך ונותנין לו רשות לדון דיני קנסות
הואיל ושניהם בארץ. וכל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי
מצרים ראוייה לסמיכה :

כסף משנה אין סומכין זקנים בח"ל וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף י"ד) אמר ר'
יהושע בן לוי אין סמיכה בח"ל ופירשו לה התם לומר דאין סומכין בח"ל
ואסיקנא נמי התם דאפילו סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ אין סומכין :
היו שניהם בארץ וכו'. נראה שלמדה ממה שכתבנו בסמוך דכיון שאמרו
בגמרא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ לא סמכי משמע הא סומכין
ונסמכין בארץ מצו סמכי אפילו אינם יחד דאי אפילו סומכין ונסמכין בארץ
בעינן שיהיו במקום אחד מאי איריא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ הא
אפילו שניהם בארץ כיון דאינם במקום אחד לא מצו סמכי אלא ודאי
כדאמרן : **וכל ארץ ישראל שהחזיקו וכו'**. נראה שהוציא כן ממאי דאמרין
בריש סנהדרין וכתבו רבינו בסוף פ' זה שרשות בני ארץ ישראל מועלת
לעיירות העומדות על הגבולים ואם לעיירות האלו מהני כל שכן דמהני למה
שהחזיקו עולי מצרים אע"פ שלא החזיקו עולי בבל :

2 יש לסומכין לסמך אפלו מאה בפעם אחת. ודוד המלך סמך
שלשים אלף ביום אחד :

כסף משנה יש לסומכין וכו'. ירושלי ר"פ חלק :

ח וַיֵּשׁ לָהֶן לְמִנּוֹת כָּל מִי שֶׁיִּרְצוּ לְדַבְּרִים יַחֲדִים. וְהוּא שֶׁיְהִיָּה רְאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. בְּיֶצֶד. חֲכָם מִפְּלֵא שֶׁרְאוּי לְהוֹרוֹת לְכָל הַתּוֹרָה כְּלָה יֵשׁ לְבֵית דִּין לְסַמֵּךְ אוֹתוֹ וּלְתַן לוֹ רְשׁוּת לְדוֹן וְלֹא לְהוֹרוֹת בְּאֶסוּר וְהִתֵּר. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת בְּאֶסוּר וְהִתֵּר וְלֹא לְדוֹן דִּינֵי מְמוֹנוֹת. אוֹ יִתְּנוּ רְשׁוּת לְזָה וּלְזָה אָבֵל לֹא לְדוֹן דִּינֵי קִנְסוֹת. אוֹ לְדוֹן דִּינֵי קִנְסוֹת אָבֵל לֹא לְהִתֵּיר בְּכוֹרוֹת בְּמוֹמִין. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת לְהִתֵּיר נְדָרִים בְּלֶבֶד אוֹ לְרְאוּת כְּתָמִים. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּהֵן :

כסף משנה **ויש להם למנות וכו'.** בריש סנהדרין (דף ה') אמרינן שרבי נתן רשות לרב לדון אבל לא להתיר בכורות ומכל מקום צריך עיון מנין לרבינו שצריך שיהיה ראוי לכל הדברים :

ט וְכֵן יֵשׁ לְסוּמְכִין לְתַן רְשׁוּת עַד זְמַן וְלוֹמַר לְנִסְמָךְ יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לְדוֹן אוֹ לְהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּבוֹא הַנְּשִׂיא לְכָאן. אוֹ כָּל זְמַן שֶׁאֵין אֶתְּהָ עִמָּנוּ בְּמִדְיָנָה. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה :

כסף משנה **וכן יש לסומכין וכו'.** שם ע"ב אמר ליה רבי יוחנן לרב שמן הרי אתה ברשותנו עד שתבא אצלנו ופירש"י ברשותנו רשות נתונה לך לדון :

י חֲכָם מִפְּלֵא שֶׁהוּא סוּמָא בְּעֵינֵינוּ אַחַת אָף עַל פִּי שֶׁהוּא רְאוּי לְדִינֵי מְמוֹנוֹת אֵין סוּמְכִין אוֹתוֹ לְדִינֵי מְמוֹנוֹת מִפְּנֵי שֶׁאֵינוּ רְאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה :

יא הָרִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלֶּא סוּמָךְ אֶחָד מוֹשִׁיב שְׁנַיִם בְּצִדוֹ וְסוּמָךְ שְׁבַעִים כְּאֶחָד אוֹ זֶה אַחַר זֶה וְאַחַר כֵּךְ יַעֲשֶׂה הוּא וְהַשְּׁבַעִים בֵּית דִּין הַגָּדוֹל וַיִּסְמְכוּ בְּתֵי דִינֵין אַחֲרִים. נִרְאִין לִי הַדְּבָרִים שֶׁאִם הִסְפִּימוּ כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמִנּוֹת דִּינֵים וְלְסַמֵּךְ אוֹתָם הָרִי אֵלוֹ סְמוּכִים וַיֵּשׁ לָהֶן לְדוֹן דִּינֵי קִנְסוֹת וַיֵּשׁ לָהֶן לְסַמֵּךְ לְאַחֲרִים. אִם כֵּן לְמָה הָיוּ הַחֲכָמִים

מִצְטַעְרִין עַל הַסְמִיכָה כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְטְלוּ דִינֵי קְנֻסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.
לְפִי שִׁישְׂרָאֵל מִפְּזָרִין וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּסְכְּימוּ כֻּלָּן. וְאִם הָיָה שָׁם
סָמוּךְ מִפִּי סָמוּךְ אֵינּוּ צָרִיךְ דַּעַת כֻּלָּן אֶלֶּא דָּן דִּינֵי קְנֻסוֹת לְכָל
שְׁהָרֵי נְסֻמָּךְ מִפִּי בֵּית דִּין. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרַע:

כסף משנה (י-יא) חכם מופלא וכו' הרי שלא היה בא"י אלא סמוך אחד
וכו'. בפירוש המשנה פרק קמא דסנהדרין כתב כן אלא ששם כתב הדבר סתם
וכאן כתב והדבר צריך הכרע:

יב בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיִצְאוּ חוּצָה לְאֶרֶץ הָרִי הֵם
דְּנִים דִּינֵי קְנֻסוֹת בְּחוּצָה לְאֶרֶץ כְּדָרְךְ שְׂדֵנִים בְּאֶרֶץ. שֶׁסְנֵהֲדָרִין
נוֹהֲגִת בְּאֶרֶץ וּבְחוּצָה לְאֶרֶץ וְהוּא שְׂיֵהִיו סָמוּכִים:

כסף משנה בית דין שנסמכו וכו'. משנה סוף פי' קמא דמכות (דף ז'): :

יג רֵאשֵׁי גְלִיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל ^[ב] בְּמִקּוֹם מְלֶךְ הֵן עוֹמְדִים. וַיֵּשׁ לָהֶן
לְרִדּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹם וְלָדוֹן עֲלֵיהֶן בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ
שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט-י) 'לֹא יָסוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה' אֵלּוּ רֵאשֵׁי גְלִיּוֹת
שֶׁבְּבָבֶל:

כסף משנה ומה שכתב ראשי גליות שבבבל וכו' עד אין לו רשות עד שיטול
רשות מראש גלות. הכל בריש סנהדרין (דף ה') פשיטא מהכא להכא ומהתם
להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו
ראשי גליות שבבבל שרודים את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני
בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים כלומר שיש להם שררה מועטת וכל אחד
מהם יש לו רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר ושל א"י יש לו לתת רשות בכל
א"י ושבבבל בחוצה לארץ מהתם להכא מאי ואיפשיטא דמהתם להכא לא
מהני ולפי שמעלת ראשי גליות שבבבל גדולה מנשיאי א"י כתב רבינו ראשי
גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים והלכך אין רשות בני א"י מועלת לכוף
בחוצה לארץ וכדאיפשיטא בגמ' ומשמע שלא הוצרכו בגמ' לשאול אי מהני
מבבל לא"י שאע"פ שראשי גליות בבל רודים את העם במקל אינו דין שיועיל
רשותם לא"י ודינם שכל אחד יעמוד בשלו ואדרבה הוה ס"ד דרשות א"י
מועילה לחוצה לארץ אבל ספר מצות גדול כתב הרשות שיתן ריש גלותא

שבבבל לבני בבל אף לבני איי מועיל שהרי בבבל השבט ובאיי המחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה וכו' ואמרינן בירושלמי שריש גלותא שבבבל גדול מהנשיא שבאיי לפי שהוא מהזכרים והנשיא מהנקבות עכ"ל וקשה לזה דה"ל לגמי' למימר פשיטא דמהכא להתם מהני מהתם להכא מאי ומ"מ הכי משמע מדברי רבינו שכתב ראשי גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכ"מ ולדון עליהם בין רצו בין לא רצו. ומצאתי בספר מספרי רבינו שהיה מוגה בו בלשון הזה וכל דיין הראוי לדון שנתן לו ראש גלות רשות לדון יש לו לדון בכל העולם אע"פ שלא רצו בעלי דינים בין בארץ בין בחוצה לארץ אע"פ שאינו דן דיני קנסות ע"כ וכן משמע קצת בגמי' דכי נקיט רשותא אע"ג דלא קבל זה עליהו דן אותה בעל כרחם דכי בעי מהתם להכא מאי פשיט ליה מרבה בר בר חנה דדן דינא וטעה ואמר ליה ר' חייא אי קבלוך עליהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והא רשותא הוה נקיט אלא שמע מינה מהתם להכא לא, משמע דאי הוה נקיט רשותא אפילו לא קבלוה עליהו לא הוה משלם אלמא דכופס לדון:

יד וְכָל דִּין הָרְאוּי לְדוֹן שְׁנַתְּנוּ לוֹ רֵאשׁ גְּלוֹת רְשׁוֹת לְדוֹן יֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת לְדוֹן בְּכָל הָעוֹלָם אֶף עַל פִּי שְׁלֵא רְצוּ בְּעַלְי דִּינִין בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ אֶף עַל פִּי שְׁאִינוּ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת. וְכָל דִּין הָרְאוּי לְדוֹן שְׁנַתְּנוּ לוֹ בֵּית דִּין שְׁבָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רְשׁוֹת לְדוֹן יֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת לְדוֹן בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְעִירוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִים אֶף עַל פִּי שְׁלֵא רְצוּ בְּעַלְי דִּינִין. אֲבָל בְּחוּצָה לְאֶרֶץ אֵין רְשׁוֹתָן מוֹעֶלֶת לוֹ לְכוֹף אֶת בְּעַלְי דִּינִין. אֶף עַל פִּי שְׁיֵשׁ לוֹ לְדוֹן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לְאֶרֶץ אֵינוּ דָן אֶלָּא לְמִי שְׁרוּצָה לְדוֹן אֶצְלוֹ. אֲבָל לְכוֹף אֶת בְּעַלְי דִּינִין וְלְדוֹן לְהֵם אֵין לוֹ רְשׁוֹת עַד שְׁיֵטֵל רְשׁוֹת מִרֵּאשׁ גְּלוֹת:

כסף משנה ומ"ש רבינו ובעיירות העומדות על הגבולים. הוא ממה שהקשו על מה שאמרו מהתם להכא לא מהני אלא רבה בר בר חנה שנטל רשות כשהיה יורד לבבל למה לי ומשני לעיירות העומדות על הגבולים ופירש"י הנמשכות אחר ארץ ישראל:

טו מי שְׁאִינוּ רְאוּי לְדוֹן מְפַנֵּי שְׁאִינוּ יוֹדְעֵ אוּ מְפַנֵּי שְׁאִינוּ הָגוּן שְׁעֵבֵר רֵאשׁ גְּלוֹת וְנָתַן לוֹ רְשׁוֹת אוּ שְׁטָעוּ בֵּית דִּין וְנָתַנוּ לוֹ רְשׁוֹת

אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהא ראוי. שהמקדיש בעל מום למזבח אין הקדשה חלה עליו:

כסף משנה מי שאינו ראוי לדון וכו'. בפירקא קמא דסנהדרין (דף ז':) דבי נשיאה אוקמוה דיינא דלא הוה גמיר וביזהו רבי יהודה בר נחמני. ועל מה שכתב רבינו שהוא כמקדיש בעל מום למזבח האריך מהר"י קולון בשורש קי"ו:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק חמישי

א אין מעמידין ^[א] מלך אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואין עושין סנהדרין קטנה לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואין דנין לא את השבט שהדח כלו ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול בדיני נפשות אלא בבית דין הגדול. אבל דיני ממונות ^[של כהן גדול] בשלשה. וכן אין עושין זקן ממרא ולא עושין עיר הנדחת ולא משקין את הסוטה אלא בבית דין הגדול. ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות ולא מוציאים למלקחית הרשות ולמדידת החלל אלא על פי בית דין הגדול. שנקאמר ^(שמות יח-כב) 'כל הדבר הגדל יביאו אליך':

כסף משנה אין מעמידין וכו'. פרק קמא דסנהדרין תנן אין דנין את השבט ופירש בגמ' (דף י"ד:) דבשבט שהודח כולו עסקינן ולא את נביא שקר ולא את כהן גדול אלא על פי ב"ד של ע"א ואין מוציאים למלקחית הרשות וכו' ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות וכו' ואין עושין סנהדראות לשבטים ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי ב"ד של ע"א ופירש בגמ' דדיני נפשות דכי"ג הוא דבעינן

ע"א אבל דיני ממונות דנין בגי' כשאר כל אדם וזהו שכתב רבינו אבל דיני ממונות דכ"ג בשלשה ובסוטה פרק עגלה ערופה (דף מ"ד) תנן ושלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאים ובפ"ק דסוטה (דף ז') תנן שהיו מעלים את הסוטה לבית דין הגדול שבירושלים ובפ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) אמרינן דמיתת זקן ממרא של כ"ג והמראתו בעינן על פי בית דין של ע"א ונראה שלזה נתכוון רבינו שכתב אין עושין זקן ממרא ולא כתב אין ממיתין זקן ממרא וקשיא לן מדתנן בפרק י' דסנהדרין (דף פ"ט) גבי זקן ממרא אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ונשאר לנו לדעת מנין שאין מעמידין מלך אלא בבית דין הגדול: כתב הרמ"ך ואין מוסיפין על העיר וכו'. תימה הוא זה שמביא האי קרא דכל הדבר הגדול למדידת החלל ולמלחמת הרשות ולתוספת העיר והעזרות ובגמ' מביא פסוק אחר דמדידת החלל הוי מזקניך ושופטיך ותוספת העיר והעזרות הוי מוכן תעשו דדרשינן וכן תעשו לדורות והוא מביא האי קרא דכל הדבר הגדול והו"ל להביא לעיל גבי כ"ג דאין דנין דיני נפשות שלו כדמייתי בגמ' וצריך עיון עכ"ל:

ב אין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלשה שהן סנהדרין קטנה בין דיני נפשות של אדם בין דיני נפשות של בהמה. לפיכך אין דנין שור הנסקל ולא הבהמה הנרבעת או הרובע אלא בבית דין של עשרים ושלשה. אפלו ארי ודב וברדלס שהן בני תרבות ויש להן בעלים שהמיתו מיתתן בעשרים ושלשה. אבל נחש שהמית אחד הורג אותו:

ההראב"ד אין דנין דיני נפשות בפחות מעשרים ושלשה וכו' אבל נחש שהמית אחד הורג אותו. א"א זהו כר' עקיבא ולא ידעתי למה:

כסף משנה אין דנין דיני נפשות וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין דיני נפשות בכ"ג הרובע והנרבע בכ"ג שנאמר והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרגו שור הנסקל בכ"ג שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתו בכ"ג ר' אליעזר אומר כל הקודם להרגן זכה רבי עקיבא אומר מיתתן בכ"ג. ובגמ' (דף ט"ו:) הזאב והארי וכו' אמר ריש לקיש והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא אלמא קסבר יש להם תרבות ויש להם בעלים רבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו אלמא קסבר אין להם תרבות ואין להם בעלים ותניא כוותיה דריש לקיש ולפיכך פסק רבינו כוותיה ואמרינן תו בגמ' רבי עקיבא היינו תנא

קמא איכא בינייהו נחש ופירש"י איכא בינייהו נחש דתנא קמא חשיב ליה בהדי הנך ובעי כ"ג ורבי עקיבא באינך סבירא ליה כוותיה בר מנחש: ועל מה שכתב רבינו אבל נחש שהמית אחד הורג אותו. כתב הראב"ד א"א זהו כרבי עקיבא ולא ידעתי למה ע"כ. ויש לומר שטעם רבינו דבארי ודוב וכו' סבירא ליה לר' עקיבא כתנא קמא והוה ליה רבי אליעזר יחיד לגבייהו ובנחש ס"ל לר' עקיבא כרבי אליעזר והוה ליה תנא קמא יחיד לגבייהו:

ג [ב] המוציא שם רע אין דנין אותו תחלה אלא בבית דין של עשרים ושלשה מפני שיש בדינו צד דיני נפשות שמה יהיה הדבר אמת ותסקל הבת. לא נאמנו דברי הבעל ובא האב לתבעו בקנס דינו בשלשה. ומנין שאין דנין דיני נפשות אלא בעשרים ושלשה. אף על פי שדברי קבלה הן הרי הוא אומר (במדבר לה-כד) 'ושפטו העדה' (במדבר לה-כה) 'והצילו העדה' עדה שופטת ועדה מצלת. עדה שופטת והן המחיבין. ועדה מצלת והן המזכין. ואין עדה פחות מעשרה הרי עשרים. ומוסיפין שלשה כדי שלא יהא בית דין שקול ויהיה בו אחרי רבים להטות:

כסף משנה המוציא שם רע וכו'. משנה שם המוציא שם רע בשלשה דברי רבי מאיר וחכ"א בכ"ג מפני שיש בה דיני נפשות וידוע דקי"ל כחכמים ובגמ' (דף ח') וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קא מיפלגי רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז ורבנן סברי חוששין ללעז וכו'. מיתבי וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בכ"ג בשלמה לרבא תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות תחלה אפילו ממון בכ"ג אלא לעולא קשיא אמר רבא וכו' הבי"ע כשהביא הבעל עדים שזנתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום נפשות בכ"ג ופירש"י וחכמים אומרים וכו' מפני שיש בה דיני נפשות קס"ד דה"ק משום מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות וכגון שמביא עדים ובגמ' פרכינן וכי יש בה דיני נפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות דליכא עדים. רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז אין חוששין שמא יבאו לבית דין ויצא הקול וישמעו עדים ויבאו ויעידו שזנתה תחתיו ועכשו אין הבעל יודע בהם ותבעי כ"ג דשמא יבא לידי נפשות ורבנן סברי חוששין וכו'. ובמקום דאיכא דיני נפשות כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחלת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ישמעו ויבאו עדים כ"ג בעי עכ"ל. ואע"פ שאמוראים אחרים פירשו בעניינים

אחרים פסק רבינו כעולא משום דאביי אמר בתר הכי דכ"ע חוששין ללעז ומשמע דכל הני אמוראי הכי ס"ל וכמבואר בדברי התוספות ועוד דהא רבה דהוא בר פלוגתיה יישב ברייתא אליביה: ומניין שאין דנין וכו'. משנה פ' קמא דסנהדרין:

ד מכות בשלשה וְאֵף עַל פִּי שְׁאֶפְשֵׁר שְׂיָמוּת כְּשִׂמְלֵקִין אוֹתוֹ:

כסף משנה מכות בשלשה. משנה שם וכת"ק:

ה [ג] עריפת העגלה בחמשה:

כסף משנה עריפת העגלה בחמשה. משנה שם עריפת העגלה בשלשה דברי רבי שמעון רבי יהודה אומר בחמשה וידוע דהלכה כרבי יהודה. ודע שמה שכתב כאן רבינו עריפת העגלה העתיק לשון המשנה כמנהגו ואין הכוונה אלא על המדידות כמו ששנינו בפרק עגלה ערופה וכתבוה התוספות:

ו עיבור החדש בשלשה:

כסף משנה עיבור החדש בשלשה. משנה שם:

ז עיבור השנה בשבעה. וְכָל אֵלוֹ סְמוּכִין כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ:

כסף משנה מ"ש עיבור השנה בשבעה. שם במשנה עיבור השנה בשלשה רשב"ג אומר בשלשה מתחילין ובחמשה נושאים ונותנים וגומרים בשבעה ואם גמרו בשלשה מעוברת. ופסק כרשב"ג אי משום דבכל מקום ששנה במשנתנו הלכה כמותו אי משום דבגמ' מפרשי אמוראי טעמיה אלמא הלכתא כוותיה ואע"פ שלא כתב כאן רבינו אלא בשבעה סמך על מ"ש בפרק ד' מהלכות קידוש החדש כל דברי רשב"ג:

ח דיני קנסות [ד] כְּגוֹן גְּזֵלוֹת וְחִבְלוֹת וְתִשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתִשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וְחִמְשָׁה וְהַאֲוִיָּס וְהַמִּפְתָּה וְכִיּוֹצֵא בָהֶן אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מִמְּחִים וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאַרְצָ יִשְׂרָאֵל. אֲבָל שְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת אֵינָן צָרִיכִין מִמְּחָה אֶלָּא

אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה הַדְּיוֹטוֹת וְאֶפְלוּ אֶחָד מִמָּחָה דָּן אוֹתוֹ. לְפִיכָךְ דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהִלְוָאוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחוּצָה לְאֶרֶץ. אֵף עַל פִּי שְׂאִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לְאֶרֶץ אֲלֵהֶם שְׁלִיחוֹת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין. וְאִין לָהֶן רְשׁוֹת לְדוֹן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּשְׁלִיחוֹתוֹ :

כסף משנה דיני קנסות וכו' עד ואפי' אחד מומחה דן אותם. בריש סנהדרין תנן דיני ממונות בגי' גזילות וחבלות בגי' פירוש בגמי' דה"ק דיני ממונות פירוש בהודאות והלוואות בגי' הדיוטות גזילות וחבלות בגי' מומחין ותנן נמי התם תשלומי כפל ותשלומי די' והי' והאונס והמפתה בגי' פירוש מומחין ואסיקנא בגמי' (דף ה') אהא דת"ר דיני ממונות בגי' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי דאפילו לא נקיט רשותא מריש גלותא כיון דגמיר וסביר דן דיני ממונות אפילו יחידי ואע"ג דתנן במס' אבות אל תהי דן יחידי התם עצה טובה קמ"ל כמו שנכתב בדברי רבינו סוף פרק שני. ומ"ש שם לפיכך דנין וכו' שליחות ב"ד של א"י עושיין וכו'. בר"פ החובל (דף פ"ד:) ובסוף גיטין (דף פ"ח:): כתב הרמ"ך לפיכך דנין בהודאות וכו'. תימה כיון שהוא פסק כרב אחא בריה דרב איקא דמן התורה חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט עמיתך מנין שיהיה סמוך ועוד דאי בסמוך מיירי אפילו בדרבנן כשר ולא גזרינן משום יושבי קרנות ביחיד מומחה אפי' לא יהיה סמוך דן אפי' לכתחלה ותימה היא לפסק שלו אמאי אצטריך למימר בהודאות והלוואות שליחותייהו קא עבדינן בלי שליחותייהו יכולים חכמי בבל שאין סמוכים לדון דינייהו בהודאות והלוואות כיון דגמירי וסבירי וצריך עיון עכ"ל. ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בפרק שני על שנים שדנו אין דיניהם דין :

ט אין דנין בית דין שֶׁל חוּצָה לְאֶרֶץ אֶלָּא דְּבָרִים הַמְּצוּיִין תְּמִיד וַיֵּשׁ [ה] בָּהֶן חֶסְרוֹן פִּיס. כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהִלְוָאוֹת וּמַזִּיק מִמוֹן חֵבְרוֹ. אֲבָל דְּבָרִים שְׂאִין מְצוּיִין אֵף עַל פִּי שְׂיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן פִּיס כְּגוֹן בְּהֶמָּה שְׁחָבְלָה בְּחִבְרָתָהּ. אוֹ דְּבָרִים הַמְּצוּיִין אֲבָל אִין בָּהֶן חֶסְרוֹן פִּיס כְּגוֹן תְּשֻׁלוּמֵי כֶּפֶל. אִין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאֶרֶץ. וְכֹן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקְנָסוּ חֲכָמִים בְּתוֹקַע לְחֵבְרוֹ וּבִסוּטֵר אֶת חֵבְרוֹ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן אִין גּוֹבִין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאֶרֶץ. וְכָל הַמְּשַׁלֵּם חֲצֵי נֶזֶק אִין גּוֹבִין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאֶרֶץ חוּץ מִחֲצֵי נֶזֶק צְרוּרוֹת מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמוֹן וְאִינוּ קָנָס :

כסף משנה אין ב"ד של חוצה לארץ וכו'. ר"פ החובל שם אמרינן דכי עבדינן שליחותייהו דדייני א"י במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס אבל מידי דלא שכיח אי נמי לית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו אע"ג דבסוף גיטין שם אההוא עובדא דאשכחיה אביי לרב יוסף דהוה מעשה אגיטי אמרינן דכי עבדינן שליחותייהו במידי דשכיח ולא מדכר התם חסרון כיס יש לומר דדיני גיטין משום עיגונא עדיפא מהיכא דאיכא חסרון כיס דהכי נמי תירץ הר"ן דהיינו טעמא דמקבלים גרים בזמן הזה אע"ג דלא שכיח דלהכניס אדם תחת כנפי השכינה עדיף מממונא דשכיח ורב יוסף לפי מה שהקשה לו אביי השיבו כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיח אבל מילתא דלא שכיח לא אבל אה"נ דבעינן נמי אית בה חסרון כיס וכתבו התוס' דאע"ג דהשתא ליכא ב"ד מומחין בא"י מ"מ שליחותייהו דקמאי עבדינן: **וכן כל הקנסות וכו'.** דגרסינן בבא קמא פ' המניח (דף כ"ז ע"ב) שלח ליה רב חסדא לרב נחמן הרי אמרו לרכובה פירוש הכאה בארכובה ג' ולבעיטה ה' וכו' שלח ליה חסדא חסדא קנסא קא מגבית בבבל ומייתי לה נמי בר"פ החובל (פ"ד): ואמרי' תו בר"פ החובל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו: **וכל המשלם חצי נזק וכו'.** זה פשוט דכיון דאסיקנא בסוף פרק קמא דב"ק (דף ט"ו): ובסוף אלו נערות (דף מ"א) דפלגא נזקא קנסא בר מח"נ צרורות דהוי ממונא וקי"ל דאין דיני קנסות בחו"ל ממילא קי"ל דכל ח"נ אין גובין בחו"ל בר מח"נ צרורות:

כָּל הַנְּשׂוּם כְּעֶבֶד אֵין גּוֹבֵין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאַרְץ. לְפִיכָד אָדָם שְׁחָבַל בְּחֵבְרוֹ אֵין גּוֹבֵין הַנֶּזֶק וְהַצֶּעַר וְהַבִּשְׁתִּי שֶׁהוּא חָבֵב בְּהוֹן דִּינֵי חוּצָה לְאַרְץ. אֲבָל שֶׁבֶת וְרַפּוּי גּוֹבֵין מִפְּנֵי שֵׁישׁ בְּהוֹן חֶסְרוֹן פִּיס. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים וְאָמְרוּ שְׁמַעְשִׁים בְּכָל יוֹם לְגַבּוֹת שֶׁבֶת וְרַפּוּי בְּבָבֶל:

כסף משנה כל הנישום כעבד וכו'. ר"פ החובל. ומ"ש רבינו דשבת וריפוי גובין. יש לתמוה דהא אמרינן שם בר"פ החובל דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואפשר לומר דאה"נ דדינא הכי הוי ולא כתב שגובין אותם אלא מפני תיקון העולם אבל לא משמע כן מדבריו שכתב לעיל בסמוך אבל בהמה שחבלה בחברתה או דברים המצויים אבל אין בהם חסרון כיס כגון תשלומי כפל אין דנין אותן דייני חוצה לארץ ומדלא כתב גבי דברים שאין מצויים ויש בהם חסרון כיס אדם שחבל באדם משמע דס"ל דמדינא אדם באדם כי אית ביה חסרון כיס דנין אותן דייני חוצה לארץ לכן נראה לי שרבינו מפרש דהא דאמרינן דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו לא אמרו אלא לענין נזק דאית ביה חסרון כיס

ואפילו הכי לא דיינינן ליה בבבל וכל שכן לצער ובשת דלית בהו חסרון [כיס] אבל ריפוי ושבת כיון דאית בהו חסרון כיס דיינינן להו בבבל לטעמא משום דאמר רבא כל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל וכדתנן בר"פ החובל משמע הא שאר דברים שאינם נישומין כעבד נגבין בבבל דאלי"כ הוה ליה למסתם סתומי ולמימר אדם שחבל באדם אין גובין אותו בבבל ומכל מקום צער ובשת אינם נגבין בבבל משום דלית בהו חסרון כיס ומפני כך כשכתב דברים שאינם מצויים אע"פ שיש בהם חסרון כיס אין דנין דייני חוצה לארץ לא רצה לכתוב כגון אדם שחבל באדם דא"כ הוה משמע דאף שבת וריפוי אינם נגבים בבבל וכתב כגון בהמה שחבלה בחברתה ואחר כך כתב משפט אדם שחבל באדם וחילק בין נזק וצער ובשת לשבת וריפוי :

יא בהמה שהזיקה את האדם אין גובין נזקו דיני חוצה לארץ מפני שהוא דבר שאינו מצוי. אבל אדם שהזיק בהמת חברו משלם נזק שלם בכל מקום כמי שקרע כסותו או שבר כלי או קצץ נטיעותיו. וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל הואיל והיא מועדת להן מתחלתה הרי זה דבר מצוי וגובין אותו דיני חוצה לארץ. בין שהזיקה בהמה אחרת כגון שנתחככה בה או אכלה פרות שדרכה לאכלן וכיוצא בזה. בין שהזיקה אכלין וכלים שהיא חייבת עליהן נזק שלם הכל גובין דיני חוצה לארץ. אבל אם היתה תמה והועדה והזיקה כגון שנשכה או נגפה או רבצה או בעטה או נגחה אין גובין הנזק הזה השלם דיני חוצה לארץ שאין מועד בחוצה לארץ. ואפלו הועד בארץ ויצא לחוצה לארץ והזיק אין גובין נזקו מפני שאינו דבר מצוי :

כסף משנה בהמה שהזיקה את האדם וכו' עד כך מעידים את הבהמה בפניהם בחוצה לארץ. הכל שם ריש פרק החובל (דף פ"ד) ההוא תורא דאלס ידא דינוקא אתא לקמיה דרבא וכו' רבא לטעמיה דאמר נזקי שור בשור ונזקי שור באדם גובין אותו בבבל נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל מאי שנא נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור דלא אלהים בעינן וליכא נזקי שור בשור ושור באדם אלהים בעינן וליכא אלא מאי שנא שור בשור ושור באדם דשליחותיהו קא עבדינן וכו' אדם באדם ואדם בשור נמי שליחותיהו קא עבדינן ואסיקנא כי עבדינן שליחותיהו במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס אבל מילתא דשכיחא ולית בה חסרון כיס אי נמי מילתא דלא שכיחא

ואית בה חסרון כיס לא עבדין שליחותייהו הילכך אדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס כיון דלא שכיחא לא עבדין שליחותייהו בושת אע"ג דשכיח כיון דלית ביה חסרון כיס לא עבדין שליחותייהו ושור בשור גובין בבבל והאמר רב שור שהזיק אין גובין אותו בבבל דאזיק מאן אילימא דאזיק אדם מאי איריא שור דאזיק אדם אפילו אדם דאזיק אדם נמי אין גובין אותו בבבל אלא פשיטא שור וקתני אין גובין אותו בבבל אמרי התם בתם הכא במועד והאמר רבא אין מועד בבבל אמרי דאייעד התם ואייתיוה להכא והא מילתא דלא שכיחא היא ומילתא דלא שכיחא את אמרת דלא עבדין שליחותייהו דאתו רבנן דהתם וייעדוה הכא סוף סוף מילתא דלא שכיחא היא ובמילתא דלא שכיחא לא עבדין שליחותייהו אלא כי קאמר רבא בשן ורגל דמועדין מתחלתן נינהו ובפרק קמא דב"ק (דף ט"ו:) ובסוף פרק אלו נערות (דף מ"א) אמרינן דכלבא דאכל אימרי ושונרא דאכל תרנגולי זוטרי אורחיה הוא ומגבינן בבבל:

יב [1] **מְפַנֵּי מָה אֵין מוּעַד בְּחוּצָה לְאַרְצָךְ. לְפִי שְׁפָרִיךְ לְהַעֲיִד בּוֹ בְּפָנֵי בֵּית דִּין וְאֵין שָׁם בֵּית דִּין אֶלָּא הַסְּמוּכִין בְּאַרְצָךְ. לְפִיכֹךְ אִם הָיוּ בֵּית דִּין בְּחוּצָה לְאַרְצָךְ כְּשֶׁם שְׁהוּ דְנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לְאַרְצָךְ כֹּךְ מְעִידִים אֶת הַבְּהֵמָה בְּפָנֶיהֶם בְּחוּצָה לְאַרְצָךְ:**

יג **מִי שְׁגָנַב אוֹ גָזַל גּוֹבֵין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דִּינֵי חוּצָה לְאַרְצָךְ אֶבֶל אֵין גּוֹבֵין אֶת הַכֶּפֶל:**

כסף משנה **מי שגנב וכו'.** דאמריי בהחובל (דף פ"ד) דבתשלומי כפל ודי' וה' נעביד שליחותייהו ומשמע לרבינו דלא קשיא ליה אלא בכפל חוץ מהקרן אבל בקרן פשיטא ליה דעבדין שליחותייהו ובוזה אין מקום למה שהקשו בתוספות דהיאך היו דנין דיני גזילות וגניבות דאפשר לומר דלא היו דנין רק על הקרן וקשה דתנן בראש סנהדרין גזילות וחבלות בשלשה ופירש בגמ' שהם מומחים וע"כ גזילות היינו שדנין על הקרן דהא תני בתר הכי תשלומי כפל בשלשה ועוד דבגזילות לא שייך תשלומי כפל וא"כ כי אמרינן גזילות בשלשה מומחין בדין הקרן אמרו והיאך כתב רבינו הקרן דנין אותו דייני ח"ל. וכתב נמוקי יוסף בשם הרא"ה דגזילות נראה מכל הגמ' דמילתא דשכיחא נינהו וגובין אותן בבבל כדאמרינן בההוא דגנב פדנא דתורי וכו' והקשה מהא דסנהדרין ותירץ דגזילה ממש כעין דויגזול את החנית לא שכיחא אבל שאר גזילות כגון שולח יד בפקדון וכיוצא שכיחי ומגבינן להו בבבל וכן אפשר לתרץ ההיא דסנהדרין לדעת רבינו ור"י תירץ בסוף פרק המגרש דגזילות שעל ידי חבלות

קאמר דאין דנין בבבל שחבל בחבירו וגזלו ובכי האי גוונא איכא לאוקמי
ההיא מתני' דסנהדרין לדעת רבינו :

יד וְלֹא כָּל הַמְשַׁלְּם עַל פִּי עֲצָמוֹ גּוֹבֵין מִמֶּנּוּ דִּינֵי חוּצָה לְאַרְצָא
שְׁהָרֵי הַפְּגָם וְהַבְּשָׁת וְהַכֹּפֵר מְשַׁלְּם אָדָם עַל פִּי עֲצָמוֹ כְּגוֹן
שְׁאָמַר פְּתִיתִי בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי וְהִמִּית שׁוֹרֵי אֶת פְּלוֹנִי וְאִין גּוֹבֵין
אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאַרְצָא :

כסף משנה **ולא כל המשלם על פי עצמו וכו'.** שאדם משלם בשת ופגם על פי
עצמו מבואר במשנה ס"פ אלו נערות (דף מ"א) ופי' שבועת הפקדון (דף ל"ו):
ומייתי לה ר"פ נערה שנתפתתה (דף מ"ב). ודין הכופר במשנה סוף פרק אלו
נערות. והוצרך רבינו לכתוב זה משום דכיון דלישנא דגמ' פ"ק דסנהדרין גבי
מומחין תלי ליה בדיני קנסות וקיימא לן דאין אדם משלם קנס על פי עצמו
סד"א דבהכי תליא מילתא וכל מידי דאדם משלם על פי עצמו לא ניבעי
מומחין קמשמע לן דלא שהרי בשת ופגם וכופר אדם משלם על פי עצמו ואין
גובין אותו בדייני חוצה לארץ :

טו דִּינֵי גְרָמוֹת אֵינָן כְּקִנְסוֹת וְגוֹבֵין אוֹתָן וְדִנֵּין בְּהוֹן בְּחוּצָה
לְאַרְצָא :

כסף משנה **דיני גרמות וכו'.** שכן מצינו שהיו דנים בבבל דינא דגרמי דאמרינן
בבבא קמא פרק הגוזל עצים (דף צ"ח): אכפייה רפרם לרב אשי ששרף שטר
חבירו בילדותו ואגבי מיניה כי כשורא לצלמא פירוש שגבה ממנו גוביינא
מעלייא כל מה שכתוב בשטר פרעון גמור מן העידית כקורה זו הנבחרת משאר
הקורות לתקן בה צורה ודיוקנאות :

טז וְכֵן דִּין הַמוֹסֵר מִמּוֹן תְּבִירוֹ אֵף עַל פִּי שְׁלֵא עָשָׂה מְעָשָׂה
גּוֹבֵין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לְאַרְצָא :

כסף משנה **וכן דין המוסר וכו'.** מדאשכחן בפי' בתרא דבב"ק כמה אמוראי
דהוו דייני דיני מסורות בבבל. ומה שכתב אף על פי שלא עשה מעשה היינו
לומר שאף על פי שלא נשא ונתן ביד ממון חבירו לעכו"ם אלא שהלשין בפיו
וכההוא דאחוי כריא דתבנא דחבריה וסלקא דעתך אמינא כיון שמחייבין

אותו אע"פ שלא עשה מעשה ביד דמי לקנס ולא יגבוהו בחוצה לארץ קמשמע
לן דמגבין אותו בחוצה לארץ כהנהו עובדי דפירקא בתרא דבבא קמא :

יז מנהג הישיבות בחוצה לארץ אף על פי שאין גובין שם קנס
מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו או ^[א] יעלה עמו לדין לארץ
ישראל. וכיון שיתן לו שעור הראוי לו מתירין נדויו בין
שנתפייס בעל דינו בין שלא נתפייס. וכן אם ^[ח] תפש הנזק שעור
מה שראוי לו לטל אין מוציאין אותו מידו :

כסף משנה מנהג הישיבות בחוצה לארץ וכו'. כתב הרי"ף בפרק החובל שזה
מנהג השתי ישיבות : וכן אם תפס וכו'. בפ"ק דבבא קמא (דף ט"ו) ובכתובות
סוף פרק אלו נערות (דף מ"ב:) ואי תפס לא מפקינן מיניה ופירוש רבינו נכון
הוא וכן פירש"י ואע"פ שהקשה רבינו תם דאם כן יתפוס כל אשר לו דאין
דנין דיני קנסות ואם נוציא המותר ונשאיר כדי נזק הרי אנו דנין דיני קנסות
י"ל דכשהניזק צועק בפנינו ואנו מגבין אותו אז מקרי שפיר שאנו דנין דיני
קנסות אבל כשהניזק תופס יותר ממה שהוא דינו והמזיק צועק בפנינו ואנו
כופין לניזק שיחזיר המותר על נזקו לא מקרי דנין דיני קנסות רק מצילין
עשוק מיד עושקו וכן יש לדקדק מדברי רש"י שם דוק ותשכח :

יח יחיד שהוא ממחה לרבים אף על פי שהוא דן דיני ממונות
יחיד אין ההודאה בפניו הודאה בבית דין ואפלו היה סמוך.
אבל השלשה אף על פי שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות ואין
אני קורא בהם אלהים הרי ההודאה בפניהם הודאה בבית
דין. וכן הכופר בפניהם ואחר כך באו עדים החזק כפרו ואינו
יכול לחזור ולטען כמו שבארנו. כללו של דבר הרי הן לעגנן
הודאות והלואות וכיוצא בהן בבית דין הסמוך לכל הדברים :

כסף משנה יחיד שהוא מומחה לרבים אע"פ שהוא דן וכו' אבל הג' אע"פ
שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות וכו' :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק ששי

א כָּל דֵּין שֶׁדִּין דִּינֵי מְמוֹנוֹת וְטָעָה אִם טָעָה בְּדַבָּרִים הַגְּלוּיִים וְהִדּוּעִים כְּגוֹן דִּינֵין הַמְּפָרְשִׁין בְּמִשְׁנָה אוֹ בְּגִמְרָא חוּזַר הַדִּין וּמְחִזְרִין הַדָּבָר כְּשֶׁהָיָה וְדָנִין בּוֹ כְּהִלְכָה. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר כְּגוֹן שֶׁהִלְךְ זֶה שֶׁנִּטַּל הַמָּמוֹן שְׁלֵא כְּדִין לְמַדִּינַת הַיָּם אוֹ שֶׁהָיָה אֵלֶם אוֹ שֶׁטָּמְא דָּבָר טָהוֹר אוֹ שֶׁהוֹרָה בְּכִשְׁרָה שֶׁהִיא ^[א] טָרְפָה וְהֶאֱכִילָה לְכָלֵבִים וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה הָרִי זֶה פְּטוֹר מִלְּשָׁלִים. אַף עַל פִּי שֶׁגָּרַם לְהִזִּיק לֹא נִתְכַּוֵּן לְהִזִּיק:

כסף משנה **כל דיין שדן דיני ממונות וכו'.** פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ב) תנן דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה ופירש"י מחזירין סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה. ובגמרא (דף ל"ג) רמינן עלה דמתני' ממתני' אחריתי דתנן מה שעשה עשוי וישלם מביתו ופריק רב יוסף כאן במומחה כאן בשאינו מומחה ורב נחמן אמר כאן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין ורב ששת אמר כאן כלומר דמחזירין בטעה בדבר משנה כאן שטעה בשקול הדעת ואסיקנא בגמרא דטועה בדבר משנה מיקרי אפילו טועה בדברי האמוראים האחרונים ואמרין היכי דמי שיקול הדעת כלומר שאם אין הדין מפורש בשום מקום מנא ידעינן שטעה אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא אתמר הלכתא כחד מינייהו וסוגיין בעלמא כחד ופירש רש"י רוב הדיינין נראין להם דברי האחד ואזל איהו ועבד כאידך והטור פירש כגון דסתם גמרא פריך ממילתיה ונראה שזה הוא דעת הר"ף ממ"ש בפ' שבועת הדיינין גבי פלוגתא דראב"י ורבנן ואפשר דכולהו פירושי איתנהו וכל חד מינייהו טועה בשיקול הדעת הוי וכל אחד נקט פירוש אחד וה"ה לאינך ורב חסדא אמר כאן שנשא ונתן ביד כאן שלא נשא ונתן ביד ורבינו פוסק כרב חסדא דמסקנא דשמעתא היא וכן פסקו בהלכות ומאי דקאמר רב ששת נמי הלכתא היא דסוגיין בעלמא נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר בכתובות (ק'): ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו וכו' וכן בשבועות ובדוכתי אחריני ולכך פסק דטועה

בדבר משנה חוזר. וכתב הטור בשם הראב"ד ז"ל שאם טעה בפסקי הגאונים שלא שמע דבריהם ואילו שמע היה חוזר בו הוי טועה בדבר משנה וכתב הרא"ש ולא מיבעי בפיסקי הגאונים אלא אפילו חכמי כל דור ודור שאחר הגאונים לא קטלי קני באגמא הוו ואם פסק הדין שלא כדבריהם וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה טועה בדבר משנה הוא וחוזר וכך יש לדקדק שסובר רבינו שטועה בדברי הפוסקים הוי טועה בדבר משנה מדכתב כגון דינין המפורשים במשנה ובגמרא ומדכתב תיבת כגון משמע דאתא לרבות טועה בדברי הפוסקים. ומ"ש שאם אי אפשר להחזיר פטור מדאמרינן בגמ' דרבי טרפון האכיל בהמה שניטל האם שלה לכלבים וטועה בדבר משנה הוה דהא סתם מתניי באלו טריפות ניטל האם שלה כשרה ואמרינן עלה כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת כלומר כיון שלא האכלתה לכלבים בידיך ומדברי הטור נראה שפירש דברי רבינו אפילו שנשא ונתן ביד וכך כתב הרשב"א בתשובה ולי נראה דעד כאן לא פטרינן לטועה בדבר משנה אלא ממה שנעשה על פיו לא ממה שעשה בידים וזהו שכתב רבינו אע"פ שגורם להזיק והיינו בשלא נשא ונתן ביד אבל כשנשא ונתן ביד מזיק ממש הוא וחייב לשלם ואע"פ שמומחה שנטל רשות מרי"ג אפילו נשא ונתן פטור התם שאני דהפקר ב"ד הפקר וכן פירש"י גבי הא דאמרינן לינקט רשותא מריש גלותא וכמו שנדקדק מלשונו בסמוך וכן גבי הא דאמרינן (סנהדרין ה') מהכא להכא וכו' מהני דהכא שבט והתם מחוקק פירש"י שבט לשון שררה ויש להם רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר ע"כ אלמא דמדין הפקר נגעו בה וכמו שפירשתי וכשנתנו לו רשות ע"ד כן נתנוהו לו שלמי שיחייב בשקול דעתו אפילו נשא ונתן פטור וכן אם קבלוה עלייהו אע"ג דלא נקיט רשותא משום דמסתמא אדעתא דהכי קבלו עלייהו לדונם כפי שקול דעתו ויפטר בכל ענין כיון דמומחה הוא. זה נראה בדעת רבינו. ואחר שכתבתי זה מצאתי שכתבו התוס' גבי ההיא דהאכיל ר' טרפון לכלבים וא"ל ר"ע לאו כלום עבדת בלא נשא ונתן ביד איירי דאי האכילה ר"ט לכלבים טובא עבד, הרי מפורש בדבריהם מה שדקדקתי בלשון רבינו:

ב טָעָה בְּשִׁקוּל הַדַּעַת כְּגוֹן דְּבַר שֶׁהוּא מְחַלְקַת תַּנְאִים אוֹ אֲמוּרָאִים וְלֹא נִפְסְקָה הַלְכָהּ כְּאֶחָד מֵהֶן בְּפִרוּשׁ וְעָשָׂה כְּאֶחָד מֵהֶן וְלֹא יָדַע שֶׁכֶּבֶר פָּשַׁט הַמַּעֲשֶׂה בְּכָל הָעוֹלָם כְּדַבְּרֵי הָאֲחֵר. אִם הָיָה זֶה דָּין מִמְּחָה וְנִטְלָה רְשׁוּת מֵרֵאשׁ גְּלוּת. אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה נוֹטֵל רְשׁוּת אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בְּעֵלְי דִּינִין עֲלֵיהֶן. הוֹאִיל וְהוּא [ב] מִמְּחָה חוֹזֵר הַדִּין. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר פְּטוֹר מִלְּשָׁלִם. אֶחָד

הַנוֹטֵל רְשׁוֹת מֵרֵאשׁ גְּלוֹת אוֹ הַנוֹטֵל רְשׁוֹת מִבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲבָל לֹא בְּחוּצָהּ לְאֶרֶץ כְּמוֹ שֶׁבְּאֶרְנוּ :

כסף משנה אם הדיין מומחה ונטל רשות וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ה') אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי בעי למיפטר לישקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל ופירש"י דכיון דברשות נחת לא משלם כלומר כיון דברשות ב"ד נחת וב"ד יש כח בידם להפקיר ממון לא משלם : או שלא היה נוטל אבל קבלוהו עליהם וכו'. שם גבי רבה בר בר חנה דן דינא וטעה ואתא קמיה דר' חייא וכן מר זוטרא בריה דרב נחמן ואתא לקמיה דרב יוסף ואמרו להו אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והני תרי מומחין הוו ועוד דתנן דן את הדין וזיכה את החייב וחייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואוקימנא לה דנשא ונתן ביד כמו שכתבתי למעלה ואוקימנא בפ"ק דסנהדרין בקבלו בעלי דינין וקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור ועוד ראייה מר' טרפון שאמר לו ר"ע אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם וההיא דר"ט דמי לקבלוהו בעלי דינין וכמו שביארתי הרי שמומחה שקבלוהו בעלי דינין אפילו נשא ונתן ביד פטור :

א הָיָה הַטּוֹעֵה מְמַחֵה וְלֹא נָטַל רְשׁוֹת וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בְּעֵלֵי
דִּינֵינּוּ עֲלֵיהֶן. אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מְמַחֵה אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בְּעֵלֵי דִּינֵינּוּ
עֲלֵיהֶן לָדוֹן לָהֶן כְּדִין וְטָעָה ^ג בְּשִׁקוֹל הַדְּעִת. אִם נָשָׂא וְנָתַן בְּיַד
מֶה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי וַיִּשְׁלַם מִבֵּיתוֹ. אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן בְּיַד יַחְזֹר
הַדִּין. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לְהַחְזִיר יִשְׁלַם מִבֵּיתוֹ :

כסף משנה מ"ש היה הטועה מומחה ולא נטל רשות ולא קבלוהו. נלמד מהני עובדי דרבה ומר זוטרא דאמרו להו ואי לא קבלוך עלייהו זיל שלים. ומ"ש או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהם וכו' ממתני' דדן הדין וכו' ואוקמה רב חסדא בנשא ונתן וקתני סיפא אם היה מומחה אלמא ברישא באינו מומחה עסקינן דהיינו בפ"ק דסנהדרין בקבלוהו בעלי דינין וכמו שכתבנו למעלה. ומ"ש רבינו ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו הנה דעת רבינו נפלאות בעיני שבכל הדינים האלו הוא נמשך אחר דעת ההלכות זולתי בדין הזה שההלכות הביאו דעת גאון אחד שסובר כן וחלקו עליו וסתרו דבריו ואי אפשר לומר שרבינו סובר כדעת הגאון ההוא שטענת הגאון היא דכי אסיקנא בשנשא ונתן דלא כר"מ דדאין דינא דגרמי אבל אנן דקיי"ל כוותיה מי שאינו מומחה שטעה בשקול הדעת אם א"א להחזיר ישלם מביתו וההלכות דחו דבריו דאפילו לר"מ פטור שאע"פ שגרם להזיק לא נתכוון

להזיק ועד כאן לא חייב ר"מ אלא בגורם המתכוין אבל לא בגורם שאינו מתכוין כי האי ורבינו בראש הפרק כתב שאע"פ שגרם להזיק לא נתכוון. וי"ל שאע"פ שרבינו סובר בשאר הדינין הנזכרים בפרק הזה כדעת ההלכות בדין זה סובר כדעת הגאון דלא תלי האי דינא בהנהו דיני וסבירא ליה לרבינו דבדין זה הלכה כדעת הגאון ולא מטעמיה וזה לפי שבעל דין אין לו להפסיד אם לא ע"פ הפקר ב"ד במומחה דנקיט רשותא או ע"פ קבלת עצמו והיינו מומחה דלא נקיט רשותא וקבלוהו עלייהו בעלי דינין וכמ"ש אבל בדלא נקיט רשותא דליכא הפקר בית דין ולא קבלוהו אע"פ שהוא מומחה וכן מי שאינו מומחה אע"פ שקבלוהו לא מהני דאדעתא דדין תורה קבלוהו וכיון דאינו מומחה לא הוה אפשר ליה למידן דין תורה אם נשאו ונתנו הוה ליה מזיקין ממש וכיון שהחזיקו דבריהם כל כך דינם דין ומשלמין וכשלא נשאו ונתנו יחזיר ואם א"א ישלם מביתו כי היכי דלא ליפסיד מארי דינא ואע"ג דגבי טועה בדבר משנה כתב שאם א"א להחזיר פטור שאני התם דגלי לן גמרא גבי ר"ט דטעה בדבר משנה ואמרינן כיון דאילו איתה לפרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת דוקא גבי טועה בדבר משנה דגלי לן גמרא גלי אבל בשקול הדעת דלא גלי אית לן למינקט דינא כי היכי שלא להפסיד בעל דין ועוד דבשלמא אם נאמר דמי שאינו מומחה אע"פ שלא נשא ונתן ביד אם א"א ישלם מביתו היינו דטעי רבי טרפון דסבירא ליה דאפילו נקיט רשותא כל היכא דלא אפשר ישלם ואמר ליה רבי עקיבא דמאן דטעה בדבר משנה אפילו לא נקיט רשותא אי נמי טועה בשיקול הדעת ונקיט רשותא פטור ואי לא נקיט חייב אלא אי אמרת דאפילו מאן דלא נקיט רשותא פטור א"כ רבי טרפון דמומחה וסמוך הוה במאי טעי הא אפילו אינו מומחה פטור ויש לנו למעט הטעות כל מה שנוכל וכיון דכן ע"כ הוא כדאמרן ועוד מדברי ר"ע נלמוד דקאמר ליה מומחה אתה וכל המומחה לרבים פטור ואם איתא דאפילו אינו מומחה דקבלו פטור לימא ליה כיון דקבלוך פטור אתה דמסתמא דין זה שאלו מלפניו דלא דינא דממון הוה דנימא שכפאם לדון לפניו וכיון דלא א"ל הכי שמע מינה דאפילו קבלוהו עלייהו כיון שאינו מומחה חייב והוא הדין למומחה ולא קבילו עלייהו דתרוייהו בחד טעמא שייכא וחד דינא אית להו וליכא למימר דחדא ועוד קאמר כדקאמר גמרא דא"כ הוה תרי ועוד וחדא ועוד אמרינן ליה בדוחק קל וחומר תרי ועוד. והוי יודע שהרי"ף כתב דשקול הדעת דליכא לברורי בה טעותא אם שלמו הכל על פיו ובא דיין אחד ופטר לא יחזיר דכיון דליכא לברורי דטעה זכה אידך במאי דתפס ואם שלם החצי ונשאר החצי כל אחד מהם זכה במה שבידו ואם לא נתן דבר פטור והיינו ההיא עובדא דמייתי פרק דיני ממונות זוטא (דף כ"ט:) גבי ההוא גברא דהוה קרי ליה עכברא דשכיב אדינרי דאתו לקמיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי וחייבינהו ליתמי ושליו פלגא והדר אתו לקמיה דרבי חייא ופטרינהו אמרו א"כ נהדר

לן פלגא אמר להו כבר הורה זקן ופירש הוא ז"ל דלא דמי הא טעותא דרבי ישמעאל ברבי יוסי דטעה בשקול הדעת לשקול הדעת דאמרין לעיל דאילו התם הא אמרינן בהדיא היכי דמי שקול הדעת כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דאיפליגו בהדי הדדי ולא אתמר הלכתא כחד מינייהו וסוגיין בעלמא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך היינו שקול הדעת וטעמא דמילתא כיון דסוגיין בעלמא כחד מינייהו ואזיל איהו ועבד כאידך איגלאי מילתא דודאי טעה אלא כיון דלא אתמר ביה הלכתא בהדיא לאו דבר משנה הוא ואילו שקול הדעת דהכא לית ראייה לרבי חייא לברורי ביה טעותא דר' ישמעאל בר' יוסי הלכך ליכא כח לאהדורי לעובדא דידיה ומשום הכי קאמר כבר הורה זקן וכך הם דברי הרא"ש בפרק זה בורר על האי עובדא ואפשר לי לומר דרש"י שפירש בסוגיין דעלמא היינו שרוב הדיינים נראה להם כדברי האחד והרב אלפסי ז"ל לא פליגי דאע"ג דלא פשט המנהג אם אחר שנפסק הדין נשאל לחכמים ורובם פסקו כאידך מיקרי נמי שיקול הדעת כפירש"י ורבי חייא ורבי ישמעאל ברבי יוסי לא היו עמהם חכמים אחרים באותה העיר הילכך הוה ליה ההוא דינא שקול ואי שלמו קם דינא דזכה אידך במאי דבידיה והווי להו יתומים המוציא מחבירו ועליהם הראיה דטעה אידך ואי לא שלמו אידך הוה ליה מוציא מחבירו ולא לשלמו וה"ה לשלמו פלגא :

ד אָבֵל מִי שְׂאִינוּ מִמָּחָה וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בְּעֵלֵי דִינָיו אָף עַל פִּי שְׁנַטְל רְשׁוֹת הָרִי זֶה בְּכָלֵל בְּעֵלֵי זְרוּעַ וְאִינוּ בְּכָלֵל הַדִּינָיו. לְפִיכָדִי אֵין דִּינָיו דִּין בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה וְכָל אֶחָד מִבְּעֵלֵי דִינָיו אִם רָצָה חוּזֵר וְדָן בְּפָנֵי בֵּית דִּין. וְאִם טָעָה וְנָשָׂא וְנָתַן בִּיד חֵיב לְשֵׁלִם מִבֵּיתוֹ וְחוּזֵר וְלוֹקַח מִבְּעַל דִּין זֶה שְׁנָתַן לוֹ שְׁלֵא פְהֵלְכָה. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחְזִיר אוֹ שְׁטַמָּא אוֹ שְׁהַאֲכִיל דְּבָר הַמְּתָר לְכָלְבִּים יִשְׁלִם כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק שְׁזָה מִתְּכַוֵּן לְהַזִּיק הוּא :

כסף משנה אבל מי שאינו מומחה וכו'. זה דבר פשוט בעצמו וכבר קדם הדבור לרבינו בסוף פרק ד' שראש גולה שנתן רשות למי שאינו יודע שהוא כמקדיש בעלי מומין למזבח שאין הקדושה חלה עליו וא"כ אע"פ שנטל רשות כיון דלאו מומחה הוא ולא קבלוה עלייהו אין דינו דין כלל וכ"כ הרב אלפסי ז"ל אבל דברי רבינו צ"ע שאחר שכתב ואם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעלי דין כתב ואם אין לו להחזיר וכו' ישלם והרי כבר אמר תחלה שכיון שנשא ונתן ביד ישלם מביתו א"כ מה שייך תו למימר ואם אין לו להחזיר ישלם הרי כבר שלם בין יש לבעל דין להחזיר בין אין לו ואין

לומר שכלפי שאמר אם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעל דין אמר לא תימא על כל פנים חוזר ולוקח ואם אין לו להחזיר לא יפסיד הדיין אלא יחזיר הבעל דין שנתן לו לכן אמר שאפילו שאין לו להחזיר יפסיד הדיין ופירוש ישלם יפסיד מה ישלם דא"א לומר כן שהרי רבינו כתב ישלם כדין כל גורם להזיק ואי דנשא ונתן ביד מזיק בידים הוא לכך צריך לגרוס בדברי רבינו לדעתי ואם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה ואם לא נשא ונתן ביד חוזר בעל דין ונוטל מחבירו מה שנתן לו ואם אין לו להחזיר או שטמא או שהאכיל דבר המותר לכלבים ישלם כדין כל גורם להזיק שזה מתכוין להזיק הוא ואם לא ימצא בשום ספר רק כנוסחת ספרינו צריכים אנו לפרש שואם אין לו להחזיר וכו' לא קאי אלא אנשא ונתן ביד וטעם דין זה שאחר שאין דינו דין כלל הדר דינא ואם נשא ונתן ביד הוה ליה מזיק משלם הוא מביתו וחוזר ועושה דין עם הבעל דין האחר שאומר לו בעל דין איני רוצה להתדיין עם שום אדם אבל אתה שנשאת ונתת ביד לך ועשה דין עמו ואם לא נשא ונתן ביד כל היכא דאית ליה לבע"ד אינו מחוייב לעשות עמו דין דא"ל אמת שחייבתך אבל היה לך לעכב הממון וכיון שלא נשא ונתן ביד פטור מלעשות דין אבל אם אין לו להחזיר וכו' חייב לשלם שזה אחר שאינו מומחה ולא קבלוהו עליהם גורם להזיק בכוונה הוא וקי"ל כר' מאיר דדאין דינא דגרמי וממ"ש רבינו הרי זה בכלל בעלי זרוע ואינו בכלל הדיינים יתברר לך שמי שאינו מומחה ולא קבלוהו עליהם בין טעה בדבר משנה בין טעה בשקול הדעת כולו חד דינא אית להו ואינו בכלל מ"ש רבינו בראש הפרק כל דיין שטעה וכו' שזה אינו בכלל הדיינים :

ה דין [ד] שְׁטָעָה וְחַיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שְׁאַיְנו חַיֵּב בָּהּ וְעָשָׂה זֶה פְּשָׁרָה עִם בַּעַל דִּינֹו כְּדִי שְׁלֵא יִשְׁבַּע וְאַחַר כֵּן יִדַּע שְׁאַיְנו בְּן שְׁבוּעָה. אִף עַל פִּי שְׁקִנּוֹ מִיָּדוֹ עַל הַפְּשָׁרָה אֵינָה כְּלוּם שְׁלֵא קִבַּל עָלָיו לִתֵּן לוֹ אוֹ לְמַחֵל לוֹ אֶלָּא כְּדִי שְׁיִפְטֹר מִשְׁבוּעָה שְׁחִיבּוּ בָּהּ הַטּוֹעָה וְכָל קִנְיָן [ה] בְּטָעוֹת חוֹזֵר. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה :

כסף משנה דין שטעה וחייב שבועה וכו'. בעל העיטור כתב שהרי"ף כתב בתשובה שמי שחייבוהו ב"ד שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואחר כך ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם יכול הוא לחזור שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה והוה ליה הקנין בטעות ומי שנתחייב שבועה ונתן ממון לפוטרו משבועה ואח"כ מצא ראיה שנתחייב בממון הפשרה בטלה דכיון שנתחייב בממון אין כאן שבועה אבל עשו פשרה ולא הזכירו

שבועה הפשרה קיימת [עכ"ל] וא"כ הוא הדין נמי לדיין שטעה וחייב שבועה וכו' ונראה לי דהיינו דוקא בשטעה בדבר משנה אי נמי בשיקול הדעת ואיכא לברורי טעותא אבל אי ליכא לברורי טעותא המע"ה וכמו שכתבתי בפרק זה בשם הרי"ף ז"ל:

1 שְׁנַיִם שְׁנַתְעַצְמוּ בְּדִין אֶחָד אוֹמֵר נְדוּן כָּאן וְאֶחָד אוֹמֵר נֶעְלָה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שְׁמָא יִטְעוּ אֵלּוּ הַדִּינִין וְיוֹצִיאוּ מִמּוֹן שְׁלֹא כְּדִין כּוֹפִין [נ] אוֹתוֹ וְדָן בְּעִירוֹ. וְאִם אָמַר כְּתָבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵי זֶה טַעַם [נ] דְּנִתּוּנֵי שְׁמָא טְעִיתֶם כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין לוֹ וְאַחַר כֵּן [ח] מוֹצִיִּין מִמּוֹנוֹ. וְאִם הֶצְרַךְ לְשָׂאֵל דְּבַר מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שְׁבִירוּשָׁלַיִם כּוֹתְבִים וְשׁוֹלְחִין וְשׁוֹאֲלִין וְדָנִין לָהֶם בְּעִירָם כְּפִי מַה שְׁיָבוֹא בְּכַתֵּב בֵּית דִּין הַגָּדוֹל:

2 בְּמַה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּשֶׁאֵר הַדִּינִין שְׁזָה טוֹעֵן וְזָה טוֹעֵן אוֹ כְּשֶׁאָמַר הַמְּלֹךְ נְדוּן כָּאן וְהַלֹּהֶ אֹמֵר גִּלְךָ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל. אָבֵל אִם אָמַר הַמְּלֹךְ גִּלְךָ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל כּוֹפִין אֶת הַלֹּהֶ וְעוֹלָה עִמּוֹ שְׁנֶאֱמַר [\(משלי כב-ז\)](#) 'עֶבֶד לֹהֶ לְאִישׁ מְלֹהֶ'. וְכֵן אִם טָעַן זֶה שְׁהִזִּיקוּ [ט] אוֹ גָּזְלוּ וְרָצָה הַטוֹעֵן לְעֲלוֹת כּוֹפִין בֵּית דִּין שְׁבַעִירוֹ אֶת הַנְּטָעֵן לְעֲלוֹת עִמּוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה:

כסף משנה (ו-ז) שנתעצמו בדין וכו' עד עבד לוח לאיש מלוח. סנהדרין סוף פרק זה בורר (דף ל"א:) וכתבו התוס' דמאי דקאמר ואם אמר כתבו ותנו לי וכו' היינו דוקא היכא דנתעצמו בדין וכפאום אבל בעלמא אין כותבין ונותנין לו וכן משמע בפרק אי זהו נשך מעובדא דתרי כותאי דעבדי עסקא דא"ל חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר וקאמר כי האי ודאי צריך לאודועי משמע דבעלמא לא. וכתב נמוקי יוסף גבי האי עובדא דתרי כותאי בשם הרשב"א ז"ל והר"ן והראב"ד ורבינו תם ור"י דדוקא היכא דאיכא חשדא כי התם צריך להודיע הטעם אבל ליכא חשדא וכפאוהו דצריך לכתוב וליתן לו אין צריך לכתוב הטעם אלא פלוני טען כך ופלוני כך ונראה לנו שהדין עם פלוני ובית דין של בית הועד הם ידעו טעמו של דבר ואם לא כפאוהו וליכא חשדא אין כותבין לו וכתב עוד נמוקי יוסף דמאי דקאמר ואם הוצרך וכו' מבית דין הגדול שבירושלים וכו' לא שיפסקו ב"ד הגדול עליהם את הדין דהא בעינן שיהיו בעלי דינין עומדין לפי הדיינים אלא שב"ד הגדול מודיעין דעתם לב"ד

זה והם דנין אותם : **כתב הרמ"ך אבל אם אמר המלוה וכו'** תימה למה הביא האי קרא דעבד לזה לאיש מלוה כיון דמסיק לבסוף דניזק או נגזל או תובע אחר יכול לכופ הנתבע לעלות עמו ורבותי ורבינו תם מפרשים דניזק ומזיק לא מצו מעכבי דטעמא דמלוה משום דעבד לזה לאיש מלוה אבל בשאר תביעות ליכא עבד עכ"ל. ולי"נ דיש לומר דבשאר תביעות נמי שייך לומר שהתובע מתרעם מחבירו שהזיקו הוי הנתבע עבד לו עד שיסלק הזיקו או יברר שאינו מזיקו : **כתב הרמ"ך על דברי רבינו יש לתמוה עליו שפירש נלך לבית הועד נלך לבית דין הגדול ומההיא דפי' הגוזל זוטא (דף קי"ב:) אית למוכח דחילוק איכא בין ב"ד הגדול לבית הועד וכ"כ רבינו תם והר"י בר אשר ונראים דבריהם עכ"ל :**

ח **בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשִׁיהִיו שָׁם עֵדִים או רְאִיָּה לְנִגְזָל או לְנִזְק או לְמַלְוָה. אָבֵל טַעְנָה רִקְנִית אִין מְחִיבִין אֶת הַנִּטְעָן לְצֵאת כָּלֵל אֶלָּא נִשְׁבַּע בְּמִקּוּמוֹ וְנִפְטָר :**

כסף משנה **בד"א כשהיו שם עדים וכו'.** היינו כדי שלא יהא כ"א תובע את חבירו ואומר לבי דינא רבא אזילנא ויבא להתפשר עמו כדי שלא להתבטל ממלאכתו ולילך לעיר אחרת לידון עם בעל דינו :

ט **וְכֵן הַדִּין בְּזִמְן הַזֶּה שֶׁאִין שָׁם בֵּית דִּין גָּדוֹל אָבֵל יֵשׁ מְקוֹמוֹת שְׂיֵשׁ בְּהֶן חֲכָמִים [1] גָּדוֹלִים מְמַחִין לְרַבִּים וּמְקוֹמוֹת שְׂיֵשׁ בְּהֶן תַּלְמִידִים שֶׁאִינָן כְּמוֹתָן. אִם אָמַר הַמַּלְוָה גִּלְדָּה לְמִקּוּם פְּלוֹנִי שְׁבָאָרֶץ פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַגָּדוֹל וְנִדוֹן לְפָנָיו בְּדִין זֶה. שְׁכּוֹפִין אֶת הַלְוָה וְהוֹלִיךְ עִמּוֹ. וְכֵן הָיוּ מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם בְּסִפְרָד :**

כסף משנה **וכן הדין בזמן הזה שאין וכו'.** למד כן מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב:) הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר רבי מתיא בן חרש לרומי משמע שבלוד או ברומי הוה ב"ד הגדול שאין למעלה הימנו. וממ"ש רבינו ומקומות שיש בהם תלמידים שאין כמותם נראה שדעתנו כדעת קצת מפרשים שאומרים שאם דייני עירם הדיוטות אפי" לזה מצי מעכב ולומר איני דן אלא בב"ד של מומחין ומהרי"ק בשורש צ' כתב שמאחר שכתב מרדכי בסוף פרק זה בורר בשם א"ז דלית לן השתא בית הועד קיבוץ תלמידי חכמים שיתבייש מהם אע"פ שבזמן רבינו היו מקומות ראויים שיכופ המלוה את הלוח ללכת שם לדין אין ראוי לומר שיחלוק רבינו על א"ז שהרי ידוע הוא

שבכל יום הדורות מתמעטים ולכן אפשר לומר דבימי א"י אפילו רבינו היה מודה דלא היה שום ב"ד ראוי להקרא בית הועד, ודבריו תמוהים בעיני שהרי רבינו לא תלה הדבר בבית הועד אלא במקומות שיש חכמים גדולים מומחים לרבים ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם ודבר זה מצוי בכל דור ודור:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק שביעי

א אֶחָד מִבְּעָלֵי דִינִין שְׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוֹן לִי וְאָמַר בְּעַל דִּינִו פְּלוֹנִי יָדוֹן לִי הָרִי אֵלָיו שְׁנֵי הַדִּינִים שְׁבִירָר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד הֵם בּוֹרְרִים לָהֶן דִּין שְׁלִישִׁי וְשִׁלְשֶׁתָּן דִּין לְשִׁנְיָהֶן שְׁמִתּוֹךְ כֶּךָ יֵצֵא הַדִּין לְאִמְתּוֹ ^[א]. אֶפְלוּ הָיָה הָאֶחָד שְׁבִירָרוּ בְּעָלֵי הַדִּין ^[ב] חָכַם גָּדוֹל וְסָמוּךְ אֵינִו יָכוֹל לְכוֹף אֶת בְּעַל דִּינִו שְׁיָדוֹן אֶצֶל זֶה אֶלָּא גַם הוּא בּוֹרֵר ^[ג] מִי שְׁיִרְצָה:

כסף משנה אחד מבעלי דינין שאמר וכו'. משנה סנהדרין ריש פ' דיני ממונות בתרא (דף כ"ג) דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררים להם עוד אחד דברי ר' מאיר וחכמים אומרים שני הדיינים בוררים להם עוד אחד ולפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שכתוב בהם והם בוררים להם דיין שלישי פסק רבינו כר' מאיר אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דר' אלעזר ורב פפא שקלי וטרו לפרושי מילתיה ואם היינו מוצאים נוסחא שאין כתוב בה וא"ו דוהם היינו אומרים דפסק כחכמים וכך מצאתי בספר ישן מאד הרי אלו שני הדיינים שבירר זה אחד וזה אחד בוררים להם דיין שלישי עכ"ל ואין כתוב והם ואם כן פסק כחכמים וכן גורס ספר מצות גדול והיא הנוסחא האמיתית דאמרינן בגמ' דלרבנן בדעת דיינים סגי ואמרינן תו בגמ' דמתני' הכי קאמר כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד יצא הדין לאמתו כלומר דמתני' לא קתני בחיוב שיצטרכו לברירת דיינים אלא אם האחד בורר דיין אחד והאחד בורר דיין אחד כשבוררין שלישי יצא הדין לאמתו וזהו שכתב

רבינו אחד מבעלי דינין שאמר וכו' כלומר אם קרה מקרה ואמר התם רב פפא דאפי' הוי מומחה יכול לעכב ופסק רבינו כרב פפא אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה משום דמוקי מתניתין אפילו במומחין ועוד דבתרא הוא. ודע שמה שכתב רבינו אפילו היה אחד שבררו בעל הדין חכם וכו' אלא גם הוא בורר מי שירצה דמשמע שאפי' לזה יכול לומר איני דן אצל זה היינו דוקא כששני הדיינים בעיר אחת אבל אם הדיין שברר בעל דין שני הוא בעיר אחרת לא וכמו שנתבאר בסוף פרק ששי והכי אמרינן בגמ' כגון בי דיני דרב הונא ורב חסדא דאמר ליה מי קא מטרחנא לך ופירש"י דתרווייהו במקום אחד והתוספות כתבו שהיו סמוכים זה לזה חוץ לשלש פרסאות ואם כן כל שאינו רחוק אלא שלש פרסאות לזה יכול לעכב וכתב בח"מ סימן י"ג על דברי רבינו ואני כתבתי למעלה שהמומחה דן את האדם בע"כ ואפשר לומר דעת הרמב"ם ז"ל אינו אלא דוקא כשבירר כבר אחד דאז אינו יכול לכופ חבירו דאם לא כן לא היה הדין שזה דכמו שברר האחד כך יש לו לחבירו לברור אחד אם ירצה אבל כל זמן שלא נברר המומחה יכול לכופ שניהם לדון לפניו עכ"ל. ופירש"י שמתוך כך יצא הדין לאמיתו דצייתי בעלי דינין דסבר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהם מפני ששניהם ביררו. וכתב הרא"ש לפי שיש חסרי הדעת טועים בדברי רש"י ולומדים ממנו שהדיין יש לו להפך בזכות מי שבררו ועומד במקומו להפך דברים אשר לא כדן ונהגו כמה אנשים לברור להם דיין בעל תחבולות ונתלו בדברי רש"י שמשמע שיש לו להפך בזכותו וחלילה וחס שלא דקדקו בדבריו שכתב דסברי הרי ביררתי שסובר כך שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר ומתוך כך צייתי לדינייהו אבל הדיין עצמו חלילה שיהפוך למצוא סברא לזכותו אם לא שיראה לו דין גמור אבל אם היה יכול להטעות את חבירו שיקבל סברתו אע"פ שהוא מפוקפק בה הוא בכלל מטה משפט אבל דעת הרב מתוך שזה בררו מבין דבר לאשורו אם יש לו זכות נושא ונותן עם חבירו וכן עושה הדיין השני למי שבררו ונמצא שלא ישאר שום צד זכות נעלם מעיני הדיינים שניהם והשלישי שומע משא ומתן של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמיתו עכ"ל:

ב מי שְקַבֵּל עָלָיו קְרוֹב אוּ פְּסוּל בֵּין לְהִיטוֹ דִּין בֵּין לְהִיטוֹ עַד עָלָיו. אֶפְלוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים בְּעִבְרָה כְּשֵׁנִי [ד] יַעֲדִים כְּשָׂרִים לְהַעֲדוֹ עָלָיו אוּ כְּשֵׁלְשָׁה בֵּית דִּין מְמַחִין לְדוֹן לוֹ. בֵּין שְׂקִיבָל עַל עֲצָמוֹ לְאַבֵּד זְכוּתוֹ וְלִמְחַל מָה שְׁהֵיָה טוֹעֵן עַל פִּיהוֹ. בֵּין שְׂקִיבָל שְׂיִתֵּן כָּל מָה שְׂיִטְעֵן עָלָיו חֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת זוּ הַפְּסוּל אוּ

בְּדִינוֹ. אִם קָנוּ מִיָּדוֹ עַל זֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ. וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ עַד שְׂיִגְמַר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין וְהוֹצִיא הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפְּסוּל אוֹ בְּעֵדוּתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר:

כסף משנה מי שקבל עליו קרוב או וכו'. משנה בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ד) אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לו בחיי ראשך ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו ובגמרא איפליגו ר' יוחנן ור"ל באי מחלוקת לפני גמר דין או לאחר גמר דין ורב יהודה ור' יוחנן איפליגו אי באתן לך מחלוקת או במחול לך ואמר רבא מחלוקת באתן לך אבל במחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור בו וסבר נמי דפלוגתייהו לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו ואמרינן נמי התם (דף כ"ד:) שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו (אי) לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים וכו' שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מאי שלח להו אין לאחר קנין כלום ונראה דכי אמרינן רב אשי אמר הכי שלח ליה לאו למיפלג אדינא קמא אתי אלא למימר דלא שלח ליה למשאל בהאי גוונא אבל אין ה"י דדינא הכי הוי וכיון דרבא דבתרא הוא סבירא ליה דמחלוקת באתן לך אבל במחול לך אינו יכול לחזור בו ומחלוקת לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין יכול לחזור בו כוותיה נקיטינן ופירוש מחלוקת באתן לך דנתבע אמר לתובע אם יחייבוני פסולים אלו אתן לך בהא דוקא פליג ר"מ דהואיל והממון בידו אין כח לתובע להוציאו אלא בדיינים כשרים אבל במחול לך כגון תובע אמר לנתבע אם יזכוך פסולים הללו יהא מחול לך אין יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא זכאי וכתב נמוקי יוסף בשם הרא"ה והאחרונים דמחול לך אין פירושו שיאמר כן בפירוש דא"כ היכי ס"ד דבמחול לך מחלוקת דכיון דק"ל לאחר גמר דין מחלוקת הרי זכו אותו והויא מחילה גמורה אלא הכי פירושה דאמר ליה תובע לנתבע הרי עלי לעשות מתביעה זו בכל מה שיאמרו אבא ואביך הן לפטור הן לחיוב שאין בלשון הזה לשון מחילה ופירוש גמר דין גבי נאמן עלי אבא או אביך הכל מודים דלפני גמר דין היינו קודם שיפסקו הדין ויאמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ולאחר גמר דין הוי לאחר הפסק. ומה שכתב רבינו נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול היינו לומר דכיון שנגמר הדין הוה ליה כאילו הוציא הממון כבר ואינו יכול לחזור בו ושלא כדברי הטור והרמ"ך שכתבו שנראה מדברי רבינו וכן כתב נמוקי יוסף בראש מרובה דכל שלא הוציא יכול לחזור בו ואי אפשר לומר כן דאי אפילו בדור לי בחיי ראשך כתב רבינו נגמר

ונשבע כמו שאמר לו אינו יכול לחזור וחייב לשלם ואפי' שלא אמר ב"ד איש פלוני זכאי כמו שנכתוב בסמוך כל שכן הכא שנגמר הדין באיש פלוני זכאי שאינו יכול לחזור בו אלא ודאי כמו שפירשתי נראה עיקר אבל בדהיה חייב לחבירו שבועה נחלקו המפרשים שיש אומרים שכיון שפסק הדין על עצמו ואמר דור לי בחיי ראשך היינו גמר דין ומיהו נמי הי"מ כשקבל עליו הלה אבל לא קבל עליו יכול לחזור בו דכיון שלא קבל לא חשיב גמר דין וא"כ מעת שפסק הדין על עצמו עד שיקבל עליו הלה הוי לפני גמר דין וכיון שקבל הלה על עצמו הוי לאחר גמר דין וכתב נמוקי יוסף בשם האחרונים שזה דעת הרי"ף ובפ' המפקיד כתב נמוקי יוסף ששיטה זו היא המחותרת בעיני רוב המפרשים וזה דעת רבינו כמבואר בדבריו ויש חולקים בדבר ומחלוקתם תלוי בחילוף גירסא פרק יש נוחלין ובדקדוק סוגית הגמ' בריש פרק המפקיד ובפרק שבועת הדיינים. ומ"ש רבינו אפילו קבל עליו וכו' בשני עדים כשרים או בשלשה ב"ד מומחין היינו כרש"י שפירש דמאי דאמרינן בגמרא כגון דקבליה עליה בחד היינו אליבא דר"מ לומר דאע"ג דלא קבליה לה הוא פסול אלא בחד דיינא דאיכא תרי אחריני בהדיה אמר ר"מ יכול לחזור בו וא"כ ר"ע ורבנן בין שקבלו עליו בדין אחד או בשלשה פליגי ולא כדברי התוס' שפירשו דאליבא דרבנן היא ולומר דדוקא כי קבליה עליה בחד דיינא הוא דאינו יכול לחזור בו אבל אם קבליה עליה בשלשה אפילו רבנן מודו דיכול לחזור בו ואי קנו מיניה הא פסקינן דאין לאחר קנין כלום ואפילו קבל עליו לבעל דינו כבי תרי וקנו מידו אינו יכול לחזור בו כדגרסינן פרק שבועת הדיינים וכן כתב הרי"ף:

א וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לְחֻבְרוֹ שְׁבוּעָה ^[ה] בְּבֵית דִּין וְאָמַר לוֹ הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֵאשֶׁתְּךָ וְהִפְטֵר אוֹ הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֵאשֶׁתְּךָ וְאַתָּן לָךְ כָּל מָה שֶׁתִּטְעֵן. אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ עַד שֶׁיִּגְמַר הַדִּין. ^[ו] נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר וְחַיֵּב לְשַׁלֵּם:

ב וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הַסֵּת וְהִפְכָּה. אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנִּהְפְּכָה עָלָיו אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ:

ג וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיֵּב שְׁבוּעָה וְאָמַר אֶשְׁבַּע לָךְ שְׁבוּעָה. אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ. וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ אָף עַל פִּי שֶׁקָּבַל בְּבֵית דִּין חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגְמַר הַדִּין וְיִשְׁבַּע:

1 מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראיה לזכותו. סותר את הדין וחוזר הדין. אף על פי שכבר נגמר הדין כל זמן שהוא מביא ראיה סותר. אמרו לו הדיינים כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד שלשים יום אף על פי שהביא ראיה לאחר שלשים יום [n] סותר את הדין. מה יעשה אם לא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים :

כסף משנה מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראיה לזכותו וכו'. משנה שם (דף ל"א) כל זמן שהוא מביא ראיה סותר את הדין פירוש כגון שלא אמרו לו הבא עדים וראיה אלא כיון שראו שלא הביאם פסקו הדין והביא עדים או ראיה סותר הדין אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד שלשים יום הביא בתוך לי יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים אמרו הבא ראיה אמר אין לי ראיה ולאחר זמן x מצא עדים ומצא ראיה הרי זו אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה xx אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה ראה שהוא מתחייב ואמר קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו הרי זו אינה כלום עד כאן במשנה ואמרינן בעלמא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה וראיה אחרונה היינו הבבא השנית של משנה זו דפליג בה רשב"ג ואמרינן בגמרא כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שישתום טענותיו כיצד א"ל הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אין לי ראיה אבל באו עדים ממדינת הים או שהיתה דסקיא של אביו פירוש שק של עור ששטרות אביו מונחין בו מופקד ביד אחר הרי זה מביא וסותר :

2 אבל אם סתם את טענותיו אינו סותר. כיצד. אמרו לו יש לך עדים אמר אין לי עדים. יש לך ראיה אמר אין לי ראיה. ודנו אותו וחיבוהו. כיון שראה שנתחייב אמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו אין זה כלום ואין משגיחין על עדיו ועל ראיתו :

ח בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים כְּשֶׁהֵיטָה הָרְאָיָה אֲצֻלוּ וְהַעֲדִים עִמּוֹ בַּמְדִּינָה. אָבֵל אִם אָמַר אֵין לִי עֲדִים וְאֵין לִי רְאָיָה וּלְאַחַר מְכָאן בָּאוּ לוֹ עֲדִים מִמְדִּינַת הַיָּם. אוֹ שֶׁהֵיטָה הַחֲמַת שֶׁל אָבִיו שָׁיֵשׁ שִׁם הַשְּׁטָרוֹת מִפְּקֻדַּת בְּיַד אַחֲרִים וּבָא זֶה שֶׁהַפְּקֻדוֹן אֲצֻלוּ וְהוֹצִיא לוֹ רְאֵיתוֹ. הֲרִי זֶה מְבִיא וְסוֹתֵר. וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר מִפְּנֵי שְׂיָכוֹל לְטַעַן וְלוֹמַר זֶה שֶׁאֲמַרְתִּי אֵין לִי עֲדִים אֵין לִי רְאֵיָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִין אֲצָלִי. וְכָל זֶמַן שְׂיָכוֹל לְטַעַן וְלוֹמַר זֶה שֶׁאֲמַרְתִּי אֵין לִי עֲדִים אֵין לִי רְאֵיָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִין אֲצָלִי אוֹ מִפְּנֵי כֶּדֶךְ וְכֶדֶךְ אֲמַרְתִּי אֵין לִי עֲדִים וְאֵין לִי רְאֵיָה וְהָיָה מִמֶּשׁ בְּדַבְּרֵי הַרִי זֶה לֹא סָתַם טַעֲנוֹתָיו וְסוֹתֵר. לְפִיכֶךְ אִם פָּרַשׁ וְאָמַר אֵין לִי עֲדִים כָּלֵל לֹא הֵנָּה וְלֹא בַּמְדִּינַת הַיָּם וְלֹא רְאֵיָה כָּלֵל לֹא בְּיַדִּי וְלֹא בְּיַד אַחֲרִים אֵינוֹ יָכוֹל לְסוֹתֵר :

ט בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּגִדוֹל שְׁנַתְחִיב וְהִבִּיא רְאִיוֹת וְהִבִּיא עֲדִים אַחַר שְׁסָתַם טַעֲנוֹתָיו. אָבֵל יוֹרֵשׁ שֶׁהוּא קָטָן כְּשָׁמַת מוֹרִישׁוֹ וּבָאוּ עָלָיו טַעֲנוֹת מִחֲמַת מוֹרִישׁוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל וְאָמַר אֵין לִי עֲדִים וְאֵין לִי רְאֵיָה וְאַחַר שֶׁיִּצְא מִבֵּית דִּין חָיֵב אָמְרוּ לוֹ אַחֲרָיִם אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֲדוֹת שֶׁתְּסוֹתֵר בָּהֶן דִּין זֶה. אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד רְאֵיָה זוֹ. הֲרִי זֶה מְבִיא מִיָּד [ח] וְסוֹתֵר שְׂאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ כָּל רְאִיוֹת מוֹרִישׁוֹ :

כסף משנה בד"א בגדול שנתחייב וכו'. שם ההוא ינוקא דתבעוהו לקמיה דר"נ אמר אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראייה א"ל לא חייביה ר"נ הוה קא בכי ואזיל שמעי הנך אינשי אמרו ליה אגן ידעינן במילי דאבוך אמר ר"נ בהא אפי' רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ומפרש רבינו שהיה קטן בעת מיתת אביו ועכשיו הגדיל וכן כתב הרמ"ה וני"ל הטעם דאילו השתא נמי קטן הוה הא קי"ל אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין וקטן כשלא בפניו דמי ועוד דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם אבל התוספות פירשו דהשתא נמי קטן היה והא דאין נזקקין קא הדר ביה ר"נ ואמר דיתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שיבקייהו ומהאי טעמא נמי מקבלין עדות על הקטן אי"נ קיום שטר הוה וקטן הוה בעי למפסליה בטענת פרוע או מזוייף

בלא עדים וראיה וקיימוהו דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין וכן דעת הרא"ש דקטן הוה השתא דאילו הגדיל בשעת העמדה בדין אמרינן או ידע קודם בואו לדין או חקר אחר שתבעוהו לדין כיון דבר דעת הוא דינו כאחר דעלמא ואין בדבריו אלה כדאי לסתור דברי רבינו דכיון דבשעת מיתת אביו לא הוה ידע במילי דאבוה משום דקטן הוה אע"פ שבשעת העמדה בדין היה גדול אינו יודע מי ומי היודעים זכותו כדי שיחקור מהם :

ב מי שקנו מידו שאם לא יבוא ביום פלוני וישבע יהיה חברו נאמן בטענתו ויטל כל מה שטען בלא שבועה. או שאם לא יבוא ביום פלוני וישבע ויטל אבד את זכותו ואין לו כלום ויפטר חברו. ועבר היום ולא בא נתקימו התנאים ואבד את זכותו. ואם הביא ראיה [ט] שהיה אנוס באותו היום הרי זה פטור מקנין זה וישבע כשיתבענו חברו כשהיה מקדם. וכן כל כיוצא בזה :

כסף משנה מי שקנו מידו וכו'. כתב ספר מצות גדול שכך הורו הגאונים והביא הוא ז"ל ראיה מירושלמי דגרסינן התם המתנה אם לא אעשה לך כך וכך ביום פלוני יהא כך ואירע לו אונס רבי יוחנן אומר אונסא כמאן דלא עבד וריש לקיש אמר אונסא כמאן דעבד והלכתא כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שמיני

א בית דין שנחלקו מקצתם אומרים זכאי ומקצתם אומרים חייב הולכין אחר הרב. וזו מצות עשה של תורה שנאמר [\(שמות כג-\)](#) **ב** 'אחרי רבים להטות'. במה דברים אמורים בדיני ממונות ובשאר דיני אסור ומותר וטמא וטהור וכיוצא בהן. אבל בדיני

נפשות אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג. אם היו הרב מזכים זכאי ואם היו הרב מחיבין אינו נהרג עד שיהיו המחיבין יתר על המזכים שנים. מפי השמועה למדו שעל זה הזהירה תורה ואמרה (שמות כג-ב) 'לא תהיה אחרי רבים לרעת'. כלומר אם הרב נוטים לרעה להרג לא תהיה אחריהם עד שיטו הטיה גדולה ויוסיפו המחיבין שנים. שפאמר (שמות כג-ב) 'לנטת אחרי רבים להטת' הטיתך לטובה על פי אחד לרעה על פי שנים. וכל אלו הדברים קבלה הם:

כסף משנה ב"ד שנחלקו וכו' עד וכל אלה הדברים דברי קבלה הם. משנה פ"ק דסנהדרין:

ב בית דין של שלשה שנחלקו שנים אומרים זכאי ואחד אומר חיב הרי זה זכאי. שנים אומרים חיב ואחד אומר זכאי הרי זה חיב. אחד אומר זכאי ואחד אומר חיב ואחד איני יודע. או שאמרו שנים זכאי או חיב והשלישי אומר איני יודע. יוסיפו הדינים שנים. * נמצאו חמשה נושאים ונותנים בדבר. אמרו שלשה מהם זכאי ושנים אומרים חיב הרי זה זכאי. אמרו שלשה חיב ושנים זכאי הרי זה חיב. אמרו שנים מהם זכאי ושנים מהם חיב ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים. אבל אם אמרו ארבעה זכאי או חיב ואחד אומר איני יודע. או שאמרו שלשה זכאי ואחד חיב ואמר אחד איני יודע בין שהיה זה שאמר איני יודע הוא שאמר איני יודע בתחלה בין שאמר אחר הולכים אחר הרב. היו מחצה למחצה ואחד אומר איני יודע הרי אלו מוסיפין שנים אחרים. וכן אם נסתפק הדבר מוסיפין והולכין עד שבעים ואחד. הגיעו לשבעים ואחד ואמרו שלשים וחמשה חיב ושלישים וחמשה זכאי ואחד אומר איני יודע נושאים ונותנים עמו עד שיחזר לדברי הצד האחד ונמצאו שלשים וששה מזכים או מחיבין. ואם לא חזר לא הוא

וְלֹא אֶחָד מֵהֶן הָרִי הַדָּבָר סָפֵק וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחִזְקָת
בְּעָלָיו :

ההראב"ד נמצאו חמשה נושאים ונותנים בדבר וכו' עד הולכין אחר הרוב.
א"א אני רואה בגמרא שאותו שאמר איני יודע אינו מן המנין ואי אמר טעמא
לא שמעינן ליה נמצא לאחר שהוסיפו אינן אלא ארבעה ועוד הראשון הרי הוא
אומר איני יודע ואינו לא מזכה ולא מחייב בידוע שטעה בלשון התוספתא או
שהגיעה לידו בטעות ואם אמר אחד מהן איני יודע והשלשה שנים מזכין או
מחייבין ואחד חולק לפי דבריו ילכו אחר הרוב שהרי נשאר שם ב"ד ואם לא
אמר אחד איני יודע והיו שנים כנגד שנים דנין אלו כנגד אלו ואם לא חזר אחד
מהן יעמוד הממון במקומו (הערה: עיי' נ"א במ"ע) ומגיעין לעולם לשבעים
ואחד אלא שבלשון התוספתא מוכיח שאף בדיני ממונות מוסיפין והולכין עד
שיגמר הדין ואין גמר הדין אלא אחר הרוב אבל ספק אינו גמר דין מ"מ עד
שבעים ואחד ולא יותר וזה המתברר לקח מן התוספתא וחסיר ממנה אחד
אומר זכאי ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שעד עכשיו לא הוסיפו אלא
אחד פירוש זה שאמר איני יודע מן הנוספים הוא וטעם יפה הוא עכ"ל:

כסף משנה ב"ד של שלשה וכו' עד יוסיפו הדיינים שנים. משנה פרק זה
בורר (דף כ"ט): אמרו שלשה מהם זכאי וכו' עד ומעמידין את הממון בחזקת
בעליו. הם דברים פשוטים ובסוף פרק שאחר זה יתבאר שיכולים להוסיף
דיינים עד ע"א ולא יותר: כתב הראב"ד א"א רואה אני בגמרא וכו'. טעמו של
הראב"ד מדאמרינן בסוף פ"ק דסנהדרין (דף י"ז) ההוא דאמר איני יודע כמאן
דליתיה דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה וסבור לראב"ד דבין בדיני
ממונות בין בדיני נפשות קאמר ורבינו סובר דלא קאמר אלא בדיני נפשות
דוקא והטעם אכתוב בפרק שאחר זה: והרמ"ך כתב נמצאו חמשה נושאים
ונותנים וכו'. תימה היאך ישאו ויתנו חמשה והא האחד אומר איני יודע וכיון
שאינו יודע לא ישא ולא יתן מ"מ אם ידע אחר מכאן יכול לישא וליתן דכי
אמרינן אי אמר טעמא לא שמעינן ליה בדיני נפשות לחובה הוא דאמרינן אבל
לזכות אף בדיני נפשות שמעינן ליה דלא גרע מאחד מהתלמידים ודיני ממונות
לזכות הוא דחובתו של זה זכותו של זה וצ"ע עכ"ל: ודע שהרשב"א בתשובה
כתב שהוא סבור כדברי הראב"ד ושכן דעת כמה גדולים: וכתב עוד ז"ל וכן
נ"ל מהירושלמי דב"ד של שלשה שאמר אחד איני יודע והוסיפו שנים ואח"כ
אמר אחד מהארבעה איני יודע שהדין נגמר ע"פ השלשה כאילו היתה תחלת
ישיבתן בשלשה אלו דגרסינן התם בפרק היו בודקין (הלכה ו') תני למה אמרו
מוסיפין דיינים שאם היו שנים מהראשונים מזכים ואחד מהאחרונים ליגמר
הדין בשלשה אמר ר' אילא מכיון שנראה דינו ליגמר בארבעה אין גומרים

אותו בשלשה אמר ר' יוסי ותשמע מינה שלשה שדנו ומת אחד מהם חותמים בשנים וכותבין אע"פ שחתמנו בשנים בשלשה דננו ונראה לי פירושו שאם היו שנים מהראשונים מזכין ואחד מהאחרונים יושב עמהם בדין כלומר נושא ונותן עמהם ודן ואינו רוצה לומר מזכה אלא דן עמהן בין לזכות בין לחובה אע"פ שאמר הרביעי איני יודע נגמר הדין בשלשה שהרביעי שאמר איני יודע אינו מכללם אלא כמאן דליתיה דמי ולפיכך נגמר הדין בשלשה אלה ולפיכך היה סבור רבי אילא דכיון שהיתה ישיבתן בארבעה לא יגמר בפחות מארבעה והרביעי שאמר איני יודע מעכב בארבעה כאחד מהשלשה שאמר איני יודע והא דקאמר ברישא שנים מהראשונים מזכים ואחד מהאחרונים לאו למימרא שיהא אותו שמן הראשונים מזכה ג"כ ושיהו שלשתן מזכין והרביעי חולק ומחייב שא"כ היאך יחלוק רבי אילא ויאמר שיהיו צריכים כולן להשוות לדעת אחת ולא ילך אחר השלשה שאם תאמר לפי שאלו ב"ד שקול וכל ב"ד שקול הרי הוא כאילו ירדו לדעות שא"כ אף אנו נאמר כן בדיני נפשות כל שמוסיפין שנים צריכים להיות כולם נוטים לדעת אחת וזה אינו דהא כשהיה ב"ד הטיה לטובה באחד והטיה לרעה בשנים ואע"פ שכל שהוסיפו הרי הם ב"ד שקול ואין לומר שיחלק רבי אילא בין דיני נפשות לדיני ממונות אלא נראה שעל כרחנו יש לנו לפרש כמו שפירש' וכל ששנים מזכין מן הראשונים ואחד מהאחרונים יושב ודן עמהם אע"פ שחולק ומחייב יגמר הדין ע"פ ב"ד זה כאילו היתה תחלת ישיבתן בשלשה וקי"ל כרישא דירושלמי ושתים זו שמענו חדא דאין האומר איני יודע נחשב מכלל הבית דין מדקאמר רבי אילא שנראה דינו ליגמר בארבעה ועוד דאם אמר אחד מן הארבעה איני יודע יגמר הענין ע"פ שלשה שהם מנין הראוי ונ"ל כי בירושלמי נסרף הרמב"ם במה שכתב ז"ל או שאמרו שלשה זכאי ואחד חייב ואחד אמר איני יודע וכו' הולכין אחר הרוב ע"כ הצריך שלשה לומר זכאי כפשוטו של ירושלמי זה וגרס לו זה מה שהוא סבור שאף האומר איני יודע כמאן דאיתיה דמי וא"כ עד שיהיו שלשה מזכין או מחייבין אין כאן רוב עכ"ל והרבה סעד לדברי רבינו שפשט הירושלמי אתי כוותיה: **כתב** הרמ"ך אם ארבעה אומרים זכאי או חייב וכו'. אע"פ שלא פירשו כן רבותי יפה פירש זה הרב דכיון דאיכא שלשה שיודעים בדיני ממונות אבל בדיני נפשות לא אמרינן הכי כדמוכח בשמעתין ולפי סוגית הגמ' לא נראה דברי הרב דהא חזינא בפ"ק (ה'): דמקשה לשמואל משנים אומרים זכאי ואחד אומר איני יודע דאמרינן יוסיפו הדיינים ומקשה ואמאי ולהוי כשנים שדנו ומתרץ שאני התם דאדעתא דתלתא יתיבי הי"נ אע"ג דשלשה יכולים לעשות דין לבדם כיון דאדעתא דחמשה יתבי לא יכלי תלתא למגמר דינא עכ"ל. ויש לומר דשאני התם שמתחלה היו שלשה שייך למימר הכי כשאחד אומר איני יודע אבל הכא ליכא למימר אדעתא דארבעה או ה' נחתי מאחר שמתחלה לא היו אלא ג':

ג כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ אֵינּוּ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לְדַבְרֵי וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסֵּפֶק. כְּדָרֶךְ שֶׁמֵרְאָה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה וְהַמְחִיב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחִיב:

כסף משנה כל מי שאמר איני יודע אינו צריך וכו' .

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק תשיעי

א סְנֵהֲדָרִין שֶׁפְתָחוּ בְּכֵלִים בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת תְּחַלֶּה וְאָמְרוּ בְּלֵן חֵיב הָרִי זֶה פְטוֹר עַד שֶׁיִּהְיֶה שֵׁם מְקַצֵּת מְזַכֵּן שֶׁיִּהְיֶה בְּזָכוֹתָו וְיִרְבּוּ הַמְחִיבִין וְאַחַר כֵּן יִהְיֶה:

כסף משנה סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות וכו'. סוף פירקא קמא דסנהדרין (דף י"ז). מימרא דרב כהנא ויהיב טעמא דכיון דאם לא מצאו לו זכות ביום אחד מעבירין אותו עד למחר שמא ימצאו טעמי זכות ויפטר והני תו לא חזו ליה זכותא:

ב סְנֵהֲדָרִי קִטְנָה שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת שְׁנַיִם עֶשֶׂר אוֹמְרִים זָכָאִי וְאֶחָד עֶשֶׂר אוֹמְרִים חֵיב הָרִי זֶה זָכָאִי. שְׁנַיִם עֶשֶׂר אוֹמְרִים חֵיב וְאֶחָד עֶשֶׂר אוֹמְרִים זָכָאִי אוֹ שֶׁאָמְרוּ אֶחָד עֶשֶׂר זָכָאִי וְאֶחָד עֶשֶׂר חֵיב וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אֶפְלוּ עֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכֵּן אוֹ מְחִיבִין וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הָרִי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינּוּ שֶׁהָרִי אֵינּוּ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֵפֶת עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה הַמְסִתְפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר זָכָאִי וּשְׁנַיִם עֶשֶׂר חֵיב הָרִי זֶה

הוא זכות לזה ואי אמר טעמא שמעינן ליה. ועל מ"ש רבינו x יוסיפו הדיינים שנים נמצאו חמשה נושאים ונותנין בדבר כתב הראב"ד א"א אני רואה בגמ' שאותו שאמר איני יודע אינו מן המניין ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה נמצא לאחר שהוסיפו אינו אלא ארבעה, ובמה שכתבתי נתיישרה השגה זאת דלא מיירי ההיא דאי אמר טעמא לא שמעינן ליה אלא בדיני נפשות דוקא אבל לא בדיני ממונות ורבינו בפרק ח' מיירי לענין דיני ממונות שהרי בב"ד של שלשה מיירי. ומ"ש ועוד הראשון הרי הוא אומר איני יודע ואינו לא מזכה ולא מחייב השגה זו איני מכיר וכי אי אפשר שמתחלה היה מסופק בדבר ולכן אמר איני יודע ובמשא ובמתן הותר לו הספק ההוא ונטה לצד אחד. ומ"ש רבינו ואם לא ראה גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרינן אותו. סוף פרק היו בודקין (דף מ"ב) לא ראו מאי א"ר אחא פוטרינן אותו וכו' אמר ר' יוחנן פוטרינן אותו ועוד שם תנו רבנן אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרינן בדיני נפשות נזדקן הדין מאי נזדקן הדין אילימא קש דינא כלומר זקן דין זה ועמוק וצריך להמתין בו איפכא מיבעי ליה כלומר שבדיני נפשות צריך לעיין יותר אמר רב הונא בר מנחם משמיה דרב אחא בריה דרב איקא איפוך ותפס כוותיה ולא מצאתי טעם מספיק למה תפס כן דהא התם בסמוך פליג רב אשי ואמר לעולם לא תיפוך ומאי נזדקן הדין חכם דינא כלומר יפה עמדנו על בוריו והוה ליה לתפוס כוותיה דבתרא הוא ומאריה דגמי' טפי מרב הונא בר מנחם ועוד דלא מפיך לברייתא אם לא שנאמר דטפי משמע בלשון נזדקן קש דינא מחכם דינא וצ"ע: כתב הראב"ד היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע א"א זה א"א. והטעם להראב"ד בזה שאותו שאמר איני יודע אינו מן המניין וכיון שמתחלה היו כ"ג ונסתלק אחד כשאמר איני יודע ומוסיפין עליהם שנים שנים לעולם הם זוגות וא"א להיות שבדיינים הנמנים חוץ מאותו שנסתלק שיהיו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע לפי שמנין כזה אינו זוגות ובמה שכתבתי בסמוך שדעת רבינו שאותו שאמר איני יודע יכול לחזור ולזכות נתיישר זה שכיון שבידו לזכות הרי הוא מהמנין. ומה שכתב רבינו היו אלו כנגד אלו וכו'. הוא כגון שהיו בשלשה [ועשרים] ואמר אחד איני יודע והוסיפו שנים והיו י"ב מזכין וי"ב מחייבין ואותו האחד אומר איני יודע או שחזר אותו שאמר איני יודע וזיכה ואחד מאותם שהוסיפו אמר איני יודע מוסיפין והולכין וכו' :

ב בית דין הגדול שפא להם מחלקת בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות בין בדיני תורה. אין מוסיפין עליהן אלא דנין אלו כנגד אלו והולכין אחר הרב שלהן. ואם בדין אחד מן הנקרגין נחלקו דנין אלו כנגד אלו עד שיפטר והו או יתחייב :

כסף משנה ב"ד הגדול וכו'. ס"פ היו בודקין (דף מ"ב) תניא ר"י אומר כשם שאין מוסיפין על ב"ד של ע"א כך אין מוסיפין על ב"ד של כ"ג ואע"ג דלית הלכתא בב"ד של כ"ג בב"ד של ע"א משמע דכ"ע מודו מדקאמר כשם שאין מוסיפין ועוד דלא אשכחן במוסיפין דמתני' תוספת אלא עד ע"א נראה דאין מוסיפין משם ומעלה:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק עשירי

א אחד מן הדיינים בדיני נפשות שהיה מן המזכין או מן המחיבין לא מפני שאמר דבר הנראה לו בדעתו אלא נטה אחר דברי חברו הרי זה עובר בלא תעשה. ועל זה נאמר (שמות כג-ב) 'ולא תענה על רב לנטות'. מפי השמועה למדו שלא תאמר בשעת מנין די שפאהיה פאיש פלוני אלא אמר מה שלפניך:

כסף משנה אחד מהדיינים בדיני נפשות וכו'. ומ"ש רבינו ובכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות. משנה פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) אמנם ראיית הפסוק לא נזכרה שם:

ב ובכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות בדיני נפשות ללמד חובה שנאמר (שמות כג-ב) 'לא תענה על רב לנטות'. במה דברים אמורים בשעת משא ומתן. אבל בשעת גמר דין יש למלמד זכות לחזור ולהתמנות עם המחיבים:

כסף משנה במה דברים אמורים בשעת משא ומתן וכו'. מימרא דרב שם (דף ל"ד) ופירש רש"י דבשעת משא ומתן בעינן שיעמוד בדבריו לחזר אחר ראיות שמא ימצא חיזוק לזכות דשמא לא טעה אבל בשעת גמר דין שחיפש כבר הכל ועכשיו נראה שטעה חוזר ומלמד חובה:

ג תלמיד שְׁהָיָה מְזַכֶּה וּמֵת רוֹאֵין אוֹתוֹ כְּאִלוֹ הוּא מְזַכֶּה
בְּמִקוֹמוֹ :

כסף משנה תלמיד שהיה מזכה ומת רואין וכו'. סנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ג) בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק מהו ופירש"י מי אמרינן אי לא נשתתק הוה מיחוש בדבריו וצריך לסתור הדין ולהביא דיינים אחרים מנפח רב ששת בידיה נשתתק אחד אפילו אחד בסוף העולם נמי פירש"י מנפח כלומר רוח הוא זה שכיון שנשתתק מה הועיל אי להכי אתית למיחש בכל היוצאים ליהרג נמי אימא שמא יש אחד בסוף העולם. התם לא קאמר הכא קאמר מאי ת"ש דאמר ר' יוסי בר חנינא אחד מן התלמידים שזיכה כלומר הוציא דבריו וטעמו לאור ומת רואין אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו זיכה אין לא זיכה לא :

ד אָמַר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת וְנִשְׁתַּתַּק אוֹ מֵת קֶדֶם
שְׁיִלְמַד זְכוּת וַיֹּאמֶר מַאי זֶה טַעַם מְזַכֶּה הָרִי הוּא כְּמִי שְׁאִינוֹ :

ה שְׁנַיִם שְׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד אֶפְלוּ מִשְׁנֵי מְקַרְאוֹת אֵין נִמְנִין
אֶלָּא כְּאֶחָד :

כסף משנה שנים שאמרו טעם אחד וכו'. סנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ד) בעא מיניה ר' אסי מר' יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו אמר ליה אין מונין להם אלא אחד פירש"י משום דחד מהנד קראי לאו להכי אתא דקיי"ל לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הילכך חד מינייהו מטעא טעי. ומ"ש רבינו אפילו משני מקראות כלומר לא מיבעיא אם הם ממקרא אחד דלא חשיבי אלא כחד אלא אפי' אם אמרו שניהם טעם אחד משני מקראות לא חשיבי אלא כחד מהטעם שכתבתי ובזה אין מקום למה שהשיג הרמ"ד :

ו וּמִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמָדוּ שְׁאֵין מִתְחִילִין בְּדִינֵי נְפֹשׁוֹת מִן הַגְּדוֹל
שְׁמָא יִסְמְכוּ הַשְּׂאָר עַל דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵרְאוּ עֲצָמָן כְּדָאֵין לְחַלֵּק עָלָיו.
אֶלָּא יֹאמֶר כֹּל אֶחָד דְּבַר הַנִּרְאָה לוֹ בְּדַעְתּוֹ :

כסף משנה ומפי השמועה למדו שאין מתחילין בדיני וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ה) דיני נפשות מתחילין מן הצד פירוש מן הקטנים:

ז וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה אלא לזכות. כיצד. אומרים לזה שחטא אם לא עשית דבר זה שהעידו בו עליך אל תירא מדבריהם:

כסף משנה וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה וכו'. משנה שם דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה ואמרינן עלה בגמרא היכי אמרינן להו ואתמר התם סברות טובא ואביי ורבא דאמרי תרווייהו הכי אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל ותני כוותייהו:

ח אמר אחד מן התלמידים בדיני נפשות יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו עמהן לסנהדרין. אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואינו יורד משם לעולם. ואם אין ממש בדבריו אינו יורד משם כל היום כלו. אפלו אמר הנדון עצמו יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ועולה למנין. והוא שיהיה ממש בדבריו:

כסף משנה אמר אחד מהתלמידים וכו'. משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ') אמר אחד מהתלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו אמר יש לי ללמד עליו זכות מעלים אותו ומושיבין אותו עמהם ולא היה יורד משם כל היום ובגמ' (דף מ"ב) והתניא אם יש ממש בדבריו נלא היה יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו אינו יורד כל היום וכו' אמר אביי תרגימה אאין ממש בדבריו. ומ"ש אפי' אמר הנדון עצמו וכו'. שם במשנה אפי' הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו:

ט בית דין שטעו בדיני נפשות וחיבו את הפטור וגמרו דינו לחובה ונראה להם הטעם שישתרו בו את דינו כדי לזכותו סותרין וחוזרין ודנין אותו. אבל אם טעו ופטרו את המחויב הריגה אין סותרין את דינו ואין מחזירין אותו. במה דברים

אֲמוּרִים בְּשִׁטְעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְדוּקִין מוֹדִין בּוֹ. אָבֵל אִם טָעוּ
בְּדָבָר שֶׁהַצְדוּקִין מוֹדִין בּוֹ מִחֲזִירֵין אוֹתוֹ לְחוּבָה. כִּיצַד. אָמְרוּ
הֵבֵא עַל הָעֶרְוָה שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ פֶּטוּר וּפְטוּרוֹהוּ מִחֲזִירֵין אוֹתוֹ
וּמִמִּיתֵין אוֹתוֹ. אָבֵל אִם אָמְרוּ הַמְעַרְהָ שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ פֶּטוּר
וּפְטוּרוֹהוּ אֵין מִחֲזִירֵין אוֹתוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה:

כסף משנה ב"ד שטעו וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב):
במה דברים אמורים כשטעו וכו'. שם בגמ' (דף ל"ג): אמר ר' חייא בר אבא
אמר ר' יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקים מודים בו אבל טעה בדבר
שהצדוקים מודים בו זיל קרי בי רב הוא: **כיצד אמרו הבא על הערוה וכו'.**
שם אההיא דר' יוחנן דבסמוך היכי דמי אין חוזרין אמר ר' אבהו אמר ר'
יוחנן כגון שטעה שלא כדרכה שאין הצדוקים מודים בו ובפ"ק דהוריות (דף
ד') גרסינן אמר שמואל אין ב"ד חייבים עד שיורו בדבר שאין הצדוקים מודים
בו:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק אחד עשר

א מה בין דיני ממונות לדיני נפשות. דיני ממונות בשלשה דיני
נפשות בעשרים ושלשה. דיני ממונות פותחין בין לזכות בין
לחובה דיני נפשות פותחין לזכות כמו שבארנו ואין פותחין
לחובה. דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה
דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. דיני
ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מחזירין
לזכות ואין מחזירין לחובה כמו שבארנו. דיני ממונות הכל
ראויין ללמד זכות או חובה בין הדינים בין התלמידים ודיני
נפשות הכל מלמדין זכות ואפלו התלמידים ואין מלמד חובה

אֶלָּא הַדִּינִים. דִּינֵי מְמוֹנוֹת הַדִּין הַמְּלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת וְהַמְּלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה דִּינֵי נְפֻשׁוֹת הַמְּלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת אֲבָל הַמְּלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר וּלְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא בְּשַׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לְחַזֵּר וּלְהַמְנוֹת עִם הַמְּחִיבִין כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. דִּינֵי מְמוֹנוֹת דְּנִין בֵּיּוֹם וְגוּמְרִין בְּלִילָה דִּינֵי נְפֻשׁוֹת דְּנִין בֵּיּוֹם וְגוּמְרִין בֵּיּוֹם. דִּינֵי מְמוֹנוֹת גּוּמְרִין בּוֹ בֵּיּוֹם בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה דִּינֵי נְפֻשׁוֹת גּוּמְרִין בּוֹ בֵּיּוֹם לְזְכוּת וּבֵיּוֹם שְׁלֹאֲחֲרֵיו לְחוֹבָה :

כסף משנה מה בין דיני ממונות וכו' עד וביום שלאחריו לחובה. הכל משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) ובקצת ספרי רבינו דיני ממונות מטין ע"פ עד אחד וכו' והיא גירסא משובשת וצריך למחוק תיבת עד וכך מצאתי בנוסחא ישנה וכך הוא כפי המתבאר בגמ' והענין הוא כמו שביאר רבינו ז"ל בראש פ"ח :

ב לְפִיכֵךְ אֵין דְּנִין דִּינֵי נְפֻשׁוֹת לֹא עָרַב שֶׁבֶת וְלֹא עָרַב יוֹם טוֹב שָׁמָא יִתְחַיֵּב וְאֵי אֶפְשָׁר לְהַרְגוֹ לְמַחֵר וְאָסוּר לְעֲנוֹת אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשֶּׁבֶת אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד אֶחָד בְּשֶׁבֶת וּמִתְחִילִין בְּדִינוֹ :

כסף משנה לפיכך אין דנין וכו' עד ומתחילין בדינו. משנה וגמ' שם :

ג דִּינֵי מְמוֹנוֹת אֶף עַל פִּי שְׁדַנִּין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יח-כב) 'וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל יְעַת' מִדְּבָרֵיהֶם לְמַדּוֹ שְׂאִין דְּנִין בְּעָרַב שֶׁבֶת :

כסף משנה דיני ממונות אע"פ שדנין אותם בכל יום וכו' מדבריהם שאין דנין בע"ש. כך היא הגירסא הנכונה וכן מצאתי בספר ישן שלא היה כתוב למדו כמו בספרינו והדין ירושלמי כתבו הרא"ש בפי' אחד דיני ממונות וז"ל הירושלמי אסור לדון דיני ממונות בע"ש והא מתניי דפליגא אין דנין דיני נפשות בע"ש דיני נפשות הוא דלא דיינינן בע"ש הא דיני ממונות דיינינן אמרי כאן להלכה כאן לדברי תורה וכן הוא בספר מצות גדול :

ד אַחַד דַּיְנֵי נְפֹשׁוֹת וְאַחַד דַּיְנֵי מַלְקוּיֹת וְאַחַד דַּיְנֵי גְלוֹת הַדַּיְנִים הָאֵלוּ שְׁוִים בְּהֶן אֶלָּא שְׁהַמְלָקוֹת בְּשִׁלְשָׁה וְאִין אַחַד מֵהֶן בְּשׁוֹר הַנְּסַקֵּל חוּץ מִדְּבַר אַחַד שְׁדִינֹו בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה :

כסף משנה הכי גרסינן אחד דיני נפשות ואחד דיני מלקיות ואחד דיני גלות הדינים האלו שוים בהם וכו'. ומה שכתב שדיני מלקיות כדיני נפשות מדאמר רבה בפ"ק דסנהדרין מלקות במקום מיתה עומד וכמו שיתבאר פרק ששה עשר מהלכות אלו ודיני גלות גם הם דיני נפשות: **ואין אחד מהם בשור הנסקל**. פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ו): אמר ר' אבהו וכולן כלומר הדרכים האלו אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ"ג:

ה הַמְּסִית אֵין דַּיְנֵיוּ כְּשֶׁאָר דַּיְנֵי נְפֹשׁוֹת. מְכַמְנִין לוֹ אֶת הָעֵדִים. וְאִינוּ צָרִיךְ הַתְּרָאָה כְּשֶׁאָר הַנְּהַרְגִין. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זָכָאי וְאָמַר אַחַד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוּבָה מְחַזְרִין אוֹתוֹ. יָצָא חָיִב וְאָמַר אַחַד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת אֵין מְחַזְרִין אוֹתוֹ. וְאִין טוֹעֵנִין לְמַסִּית. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן וְסָרִיס וּמִי שְׁאִין לוֹ בְּנִים כְּדִי שְׁלֹא יִרְחֲמוּ עָלָיו. שְׁהֶאֱכָזְרִיּוֹת עַל אֵלוּ שְׁמַטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל רְחֻמִּים הוּא בְּעוֹלָם שְׁנֶאֱמַר [\(דברים יג-יח\)](#) 'לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לָךְ רְחֻמִּים':

כסף משנה המסית אין דיניו כשאר דיני נפשות מכמנין לו את וכו' ואינו צריך התראה. משנה בסנהדרין פרק ארבע מיתות כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמנין להם חוץ מזה אמר לשנים הן עדיו ומביאים אותו לב"ד וסוקלין אותו אמר לאחד וכו' מכמנין לו עדים לאחורי הגדר. **ומה שכתב ואם יצא מב"ד זכאי וכו'.** פי' אחד דיני ממונות (דף ל"ג): תנו רבנן מנין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו תלמוד לומר נקי אל תהרוג ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו ת"ל צדיק אל תהרוג אמר רב שימי בר אשי וחילופיהן למסית: **ואין טוענין למסית.** ברייתא בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ט) בדיני נפשות אע"ג דלא טען טוענין לו ואין טוענין למסית ופירש"י אין טוענין ב"ד בשבילו טענות זכות אא"כ טענם הוא: **ומושיבין בדינו זקן וכו'.** ברייתא פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ו): אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכו' וחילופיהן במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו:

ו דיני ממונות וכן הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול שבדינים ושומעין את דבריו. ודיני נפשות מתחילין מן הצד ואין שומעין דברי הגדול אלא באחרונה:

ההראב"ד דיני ממונות וכן הטמאות והטהרות מתחילין וכו'. א"א אין הגמרא כן עכ"ל:

כסף משנה דיני ממונות והטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול וכו'. משנה שם (דף ל"ב):

ז דיני ממונות וכן הטמאות וכן הטהרות האב ובנו הרב ותלמידו מונין אותן בשנים. ודיני נפשות ומכות וקדוש החדש ועבור השנה אב ובנו או הרב ותלמידו מונין אותן באחד:

כסף משנה דיני ממונות וכן הטמאות והטהרות וכו'. ברייתא שם (דף ל"ו) הטהרות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות קידוש החדש ועיבור השנה וכו' אין מונין להם אלא אחד ופירש"י הטהרות והטמאות שהוראתן ביחיד ואין בהם מנין אם כן חולקין וצריך לעמוד [למנין] אם רבו המטמאים או המטהרים מונין [את האב ובנו או את הרב ותלמידו] שנים אבל דיני [ממונות] ונפשות ומכות שמנין שלהם אף בתחלת הדין ומן התורה שזה צריך שלשה וזה כ"ג וכן קידוש החדש שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה וכו' וכן עיבור השנה שצריך ג' וה' וז' וכו' ע"כ. אבל גירסת רבינו אינה כן אלא כך היא דיני ממונות הטהרות והטמאות אב ובנו הרב ותלמידו מונים להם שנים דיני נפשות ומכות וכו' אין מונין להם אלא אחד: **וכתב** הראב"ד דיני ממונות וכן הטמאות והטהרות וכו' א"א אין הגמרא כן עכ"ל. ומאחר שגירסא אחרת היתה לרבינו אין כאן השגה:

ח זה שאנו מונין האב עם הבן בין באחד בין בשנים כגון שהיה האחד מהן בסנהדרין והשני היה מן התלמידים שאמר יש לי ללמד זכות או חובה שומעין דבריו ונושאין ונותנין עמו ונמנין עמו:

ההראב"ד זה שאנו מונים הבן עם האב בין באחד בין בשנים כגון וכו'. א"א חיי ראשי איני רואה לא טעם ולא ריח בדברים אלו כי למשא ומתן מאי מנין

איכא ובשעת גמר דין אז הוא המנין והקושיא שהוקשה לו אינה כלום לפי הגירסא שלנו דבדיני ממונות נמי אין מונין להם אלא אחד וכיון דאינו עולה מן החשבון הרי הוא כמי שאמר האחד למחזי אתיתי שאינו פוסל בעדות וכן בדין והאב הוא הנשאר והבן הולך לו כדי שלא יטעה אדם בהן לומר שיהיו שניהן מן המנין והכי איתא בתוספתא עכ"ל:

כסף משנה ומ"ש רבינו זה שאנו מונין האב עם הבן וכו'. כתב כן כי היכי דלא תיקשי לן היאך גומרין את הדין בקרובים: וכתב הראב"ד חיי ראשי איני רואה לא טעם ולא ריח בדברים אלו וכו'. וי"ל שדעת רבינו לומר דכי פסלינן קרובים לדון היינו דוקא כשעומדים שם בשעת גמר דין דהיינו כשאומרין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אבל קודם לכן נושאים ונותנים עמהם ונמנין עמהם לראות אם רבו המזכין או המחייבין ואפשר שהטעם בדיני ממונות כיון שיחיד מומחה דן אותם א"כ הי"ל דומיא דטהרות וטומאות וכפירש"י ולכך עולין למנין וכמו שכתבתי ואפ"ה בשעת גמר דין לא ישבו שם שאין גומרין שום דין בקרובים:

ט ובשעת גמר דין אין גומרין את הדין בקרובים שהדינין הקרובים פסולין לדין כמו שיתבאר:

י תלמיד שהיה חכם ומבין והיה מחסר קבלה הרי רבו מוסר לו הקבלה שהוא צריך לה בדין זה והוא דן עמו בדיני נפשות:

כסף משנה תלמיד שהיה חכם וכו'. שם (דף ל"ו) אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ואותיבנא עליה מברייתא דהטהרות והטומאות אב ובנו רב ותלמידו מונין להם שנים דיני נפשות וכו' אין מונין להם אלא אחד ופריק כי קאמר רב כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוה צריכי ולסבריה לא הוה צריכי ופירש"י הטעם דכיון דלסבריה לא צריך גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דשמע מיניה כל ישראל נמי ממשה קבלו ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר היה אומר טעם אחר:

יא הכל כפשרים לדון דיני ממונות אפלו גר והוא שתהיה אמו מישראל. וגר דן את חברו הגר אף על פי שאין אמו מישראל וכן הפמזר והסומא באחת מעיניו כשר לדון דיני ממונות. אבל בדיני נפשות אין דנין אותן אלא כהנים לויים וישראלים

הַמְשִׂיאִין לְכַהֵנָה וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן סוֹמֵא אֶפְלוּ בְּאַחַת
מֵעֵינָיו כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ :

כסף משנה הכל כשרים וכו'. משנה שם (דף ל"ב) הכל כשרים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ולוים וישראלים המשויאים לכהונה ואמרינן עלה בגמרא (דף ל"ו:) הכל לאיתווי מאי אמר רב יהודה לאתווי ממזר ואקשינן עלה דהא תנינא בפרק בא סימן (נדה דף מ"ט:) יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות והוינן בה לאיתווי מאי ואמר רב יהודה לאיתווי ממזר ואסיקנא חדא לאיתווי גר וחדא לאתווי ממזר ומפרש רבינו דהאי גר דמרבין הכא היינו דוקא כשאמו מישראל וכמו שכתבתי בפרק שני: **וגר דן את חבירו וכו'.** ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק"ב) אמר רבא גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל והיינו לענין דיני ממונות דוקא ודלא כרש"י שפירש דלדיני נפשות נמי אלא כדעת רבינו הסכימו כל הפוסקים שראיתי דבריהם: **והסומא באחת מעיניו כשר לדון וכו'.** כבר נתבאר לעיל סוף פרק שני דמייתי לה מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ד:) ההוא סמיא פירוש באחת מעיניו דהוה בשכונתיה דר"י דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ולא מידי:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שנים עשר

א כִּיצַד דָּנִין דִּינֵי נַפְשׁוֹת. כְּשִׁיבּוֹאוּ עֲדִים לְבֵית דִּין וְאוֹמְרִים
רְאִינוּ פְּלוֹנֵי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית. אוֹמְרִין לָהֶן מְכִירִין אַתֶּם
אוֹתוֹ הַתְּרִיתֶם בּוֹ. אִם אָמְרוּ אֵין אָנוּ מְכִירִין אוֹתוֹ אוֹ נִסְתַּפֵּק
לָנוּ אוֹ שְׁלֹא הַתְּרוּ בּוֹ הֲרִי זֶה פְּטוֹר :

כסף משנה אומרים להם מכירים אתם אותו וכו'. משנה בסנהדרין פרק היו
בודקין (דף מ') מכירים אתם אותו התריתם בו :

ב אַחַד תִּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עִם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְּרָאָה שְׁלֹא נִתְּנָה הַתְּרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוּגֵג לְמִזִּיד שְׁמָא שׁוּגֵג הָיָה. וְכִיצַד מִתְרִין בּוֹ. אוֹמְרִין לוֹ פְּרַשׁ אוֹ אֵל תַּעֲשֶׂה שְׂזוֹ עֲבָרָה הִיא וְחֵיב אֶתָּה עָלֶיךָ מִיִּתֵת בֵּית דִּין אוֹ מִלְקוֹת. אִם פְּרַשׁ פְּטוֹר. וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֵאשׁוֹ פְּטוֹר. וְאֶפְלוּ אָמַר יוֹדֵעַ אֲנִי פְּטוֹר עַד שְׁיִתִּיר עֲצָמוֹ לְמִיתָה וַיֹּאמֶר עַל מְנַת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה. וְאַחַר כֵּן יִהְרֵג. וְצָרִיךְ שְׁיַעֲבֹר וַיַּעֲשֶׂה תַכְפֹּף לְהַתְּרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבֹר. אֲבָל אַחַר כְּדֵי דְבֹר צָרִיךְ הַתְּרָאָה אַחֲרָת. וּבֵין שְׁהַתְּרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שְׁהַתְּרָה בּוֹ אַחַר בְּפָנֵי עֵדִים אֶפְלוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד אֶפְלוּ שְׁמַע קוֹל הַמְּתָרָה וְלֹא רָאָהוּ וְאֶפְלוּ הַתְּרָה בְּעֲצָמוֹ הֲרִי זֶה נְהָרָג:

כסף משנה אחד תלמיד חכם וכו'. בפרק קמא דסנהדרין (דף ח'): גבי פלוגתא דר"מ ורבנן במוציא שם רע רב פפא אמר הכא באשה חבירה עסקינן וקא מיפלגי בפלוגתא דר"י בר יהודה ורבנן דתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ופסק רבינו כרבנן ופירש"י אלא להבחין שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר ויש לתמוה על רבינו שפוסק כרבנן דחבר נמי צריך התראה היאך נתן טעם שלא ניתנה אלא להבחין בין שוגג למזיד דהוי טעם לר"י בר' יהודה דאמר חבר אינו צריך מפני שכבר הוא יודע שהוא אסור וי"ל דלרבנן נמי הויא התראה להבחין בין שוגג למזיד אלא דהוי בגוונא אחריתי דחבר וע"ה שוין בו כגון להודיע שחתיכה זו חלב או שהיום שבת. ואחר שכתבתי זה מצאתי לרב המגיד שכתב כיוצא בזה בתחלת הלכות איסורי ביאה ואע"ג דבההיא אוקימתא אתו חכמים דמתני' כר"י בר' יהודה לא חיישינן לה למיפסק כוותיה משום דאיכא התם אוקימתא אחריני דלא תלי פלוגתא דר"מ וחכמים בפלוגתא דר"י ורבנן: **וכיצד מתרין בו וכו'.** ברייתא שם פרק היו בודקין (דף מ'): שהיו שואלים את העדים קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית תוך כדי דיבור: **וכן אם שתק וכו'.** מדבעינן שיתיר עצמו למיתה ועוד דתניא פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א): התרו בו ושתק התרו בו והרכין בראשו פירוש או התרו בו והרכין בראשו פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה אלמא דאין מלקין אותו אע"פ שהרכין בראשו והוא הדין למיתה דמלקות במקום מיתה עומד. **ומה שכתב וחייב אתה עליה מיתת בית דין** כלומר שאין צריך שיודיעוהו באי זו מיתה הוא נהרג וזה לפי שפסק כרבנן דפליגי ארבי יהודה

דאמר עד שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג ורבנן סברי שכיון שהודיעוהו שהוא חייב מיתת ב"ד סגי בהכי כדאיתא פרק קמא דסנהדרין ופרק אלו הן הנשרפין. ומ"ש וצריך שיעבור וכו'. כבר כתבתי בסמוך הברייתא האומרת ששואלים אותו תוך כדי דיבור אלמא דבלאו הכי לא קטלינן ליה: **ובין שהתרה בו וכו'.** ספ"ק דמכות (דף ו'): אמר רבא מתרה שאמרו אפי' מפי עצמו ואפילו מפי השד ופירש"י מפי עצמו ההרוג עצמו התרה בו ואפשר לפרש בו עוד פירוש אחר שההורג היה מתרה בעצמו ואומר ראוי לי לימנע מלעשות זאת שא"כ יהרגוני ב"ד ואחר כך גבר יצרו עליו ועשאה ולמד רבינו ק"ו לעבד ואשה ודין השד כיון אליו רבינו באמרו אפי' שמע קול המתרה ולא ראהו:

ג אָמְרו הַעֲדִים הַיְתֵה לוֹ הַתְּרָאָה וּמְכִירִין אָנוּ אוֹתוֹ מֵאִימִין בֵּית דִּין עָלֶיהוּ. וְכִיצַד מֵאִימִין עַל עֶסְקֵי נְפֹשׁוֹת. אוֹמְרִים לָהּוּן שְׁמָא תֵאמְרוּ מֵאֵמֶד וּמִשְׁמוּעָה עַד מִפִּי עַד מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְתֶּם. אוֹ שְׁמָא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שְׁסוּפְנוּ לְבַדְק אַתְכֶם בְּדַרְיָשָׁה וְחֻקִּיָּהּ. הֵווּ יוֹדְעִים שְׁלֵא כְּדִינֵי מְמוֹנוֹת דִּינֵי נְפֹשׁוֹת. דִּינֵי מְמוֹנוֹת אָדָם נוֹתֵן מְמוֹנוֹ וּמִתְכַפֵּר לוֹ דִּינֵי נְפֹשׁוֹת דָּמוֹ וְדָם זָרְעוֹ תְלוּיִין בּוֹ עַד סוּף כָּל הָעוֹלָם שְׁהֲרִי בְּקִין נֶאֱמַר [\(בראשית ד-ט\)](#) 'קוֹל דְּמֵי אַחִידָּ צַעֲקִים' דָּמוֹ וְדָם זָרְעוֹ. לְפִיכֵד נְבָרָא אָדָם יְחִידֵי בְּעוֹלָם לְלַמֵּד שְׁכָל הַמְּאֵבֵד נְפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם מְעַלִּין עָלָיו כְּאֵלוֹ אֵבֵד עוֹלָם מְלֵא וְכָל הַמְּקַיִם נְפֶשׁ אַחַת בְּעוֹלָם מְעַלִּין עָלָיו כְּאֵלוֹ קַיִם עוֹלָם מְלֵא. הֲרִי כָּל בְּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרֵאשׁוֹן הֵם נְבָרָאִים וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהוֹן דּוֹמִין לְפָנֵי חֲבֵרוֹ. לְפִיכֵד כָּל אֶחָד וְאֶחָד יְכוֹל לֹמַר בְּשִׁבְלֵי נְבָרָא הָעוֹלָם. שְׁמָא תֵאמְרוּ מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זֹה הֲלֵא כְּבָר נֶאֱמַר [\(ויקרא ה-א\)](#) 'וְהוּא עַד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע'. אוֹ שְׁמָא תֵאמְרוּ מַה לָּנוּ לְחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה וְהֲלֵא כְּבָר נֶאֱמַר [\(משלי יא-ט\)](#) 'וּבְאֵבֵד רְשָׁעִים רְנָה'. אִם עֲמָדוֹ בְּדַבְרֵיהוֹן מְכַנְיָסִין אֶת הַגְּדוֹל שְׁבַעֲדִים וּבּוֹדְקִים אוֹתוֹ בְּדַרְיָשָׁה וְחֻקִּיָּהּ כְּמוֹ שְׁיִתְבָּאָר בְּהִלְכוֹת עֲדוּת. אִם נִמְצְאָת עֲדוּתוֹ מְכַוְנָת מְכַנְיָסִין אֶת הַשְּׁנֵי וּבּוֹדְקִין אוֹתוֹ כְּרֵאשׁוֹן. אֶפְלוּ הֵיוּ מְאָה עֲדִים בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּדַרְיָשָׁה וְחֻקִּיָּהּ. נִמְצְאוּ דַבְרֵי כָּל הָעֲדִים מְכַוְנִים פּוֹתְחִין לְזְכוּת כְּמוֹ שְׁבַאֲרָנוּ. וְאוֹמְרִים אִם לֹא

חטאת אל תירא מדבריהם ודנין אותו. אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לא מצאו לו זכות אוסרין אותו עד למחר. ובו ביום מזדוּגין הסנהדרין זוגות זוגות לעין בדינו. וממעטין במאכל ואין שותין יין כל אותו היום. ונושאים בדבר כל הלילה כל אחד ואחד עם זוג שלו או עם עצמו בביתו. ולמחרת משכימין לבית דין. המזכה אומר אני הוא המזכה ומזכה אני במקומי והמחייב אומר אני הוא המחייב ומחייב אני במקומי או חזרתי בי ואני מזכה. ואם טעו בדבר ולא ידעו מי הם שחיבו או זכו מטעם אחד שאינו נחשבין אלא כאחד כמו שבארנו. הרי סופרי הדינין מזכירין אותן שהרי כותבין טעם של כל אחד ואחד. ומתחילין בדינו. אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם הצרכו להוסיף מוסיפין. רבו המחייבין ונתחייב מוציאין אותו להרגו. ומקום שהורגין בו בית דין הנה חוץ לבית דין ורחוק מבית דין. שנאמר [\(ויקרא כד-יד\)](#) 'הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה'. ויראה לי שיהיה רחוק כמו ששה מילין כמו שהיה בין בית דינו של משה רבנו שהיה לפני פתח אהל מועד ובין מחנה ישראל:

כסף משנה אמרו העדים היתה לו התראה וכו' עד ויראה לי. הכל משנה סוף פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ז):

ד משנגמר דינו אין משהין אותו אלא יהרג ביומו. אפלו היתה עברה אין ממתינין לה עד שתלד. ומכין אותה כנגד בית ההריון עד שיםות הנולד תחלה. אבל אם ישבה על המשבר ממתינין לה עד שתלד. וכל אשה שתהרג מתר להנות בשערה:

כסף משנה משנגמר דינו אין משהין אותו וכו'. בסוף הנחנקין (דף פ"ט) גבי זקן ממרא אמרו במשנה היו משמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו שנאמר וכל העם ישמעו וייראו דברי ר' עקיבא ר' יהודה אומר אין מענין דינו של זה להמתין מלהמיתו עד הרגל אלא ממיתין אותו מיד משמע דאף ר' עקיבא לא אמר אלא בזקן ממרא משום דכתיב ביה וכל העם ישמעו וייראו אבל בשאר

חייבי מיתות מודה דאין מענין דינם. ובפי אחד דיני ממונות (דף ל"ה) הקשו על מאי דתנן שאין דנין דיני נפשות בע"ש וליגמריה לדיניה בשבת וליקטליה בחד בשבא ותירצו נמצא אתה מענה דינו. ומ"ש אפילו היתה עוברה וכו'. משנה בפ"ק דערכין (דף ז') האשה שיצאה ליהרג אין ממתנין לה עד שתלד ישבה על המשבר ממתנין לה עד שתלד. ופירש"י אין ממתנין לה עד שתלד אלא הורגין ולדה עמה דחד גופא היא ישבה על המשבר קודם שנגמר הדין ממתנין לה עד שתלד דכיון דעקר ונע ממקומו גופא אחרינא הוא. ומה שכתב ומכין אותה כנגד בית ההריון וכו'. שם ויהיב טעמא כדי שלא תבא לידי ניוול: וכל אשה שתהרג מותר ליהנות בשערה. שם במשנה ובגמ' מפרש טעמא:

ה מי שיצא ליהרג והיה זבחו זבוח אין הורגין אותו עד שפזין עליו מדם חטאתו ואשמו. ואם נגמר דינו ועדין לא נשחט הזבח אין ממתנין לו עד שיקריבו עליו קרבנו שאין מענין את דינו:

כסף משנה מי שיצא ליהרג והיה זבחו וכו'. גם זה שם x:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שלשה עשר

א מי שנגמר דינו למיתה מוציאין אותו מבית דין ואחד עומד על פתח בית דין והסוּדְרין בידו והסוס רחוק ממנו. והפרוז יוצא לפניו פלוני יוצא ליהרג במיתה פלונית על שעבר עברה פלונית במקום פלוני בזמן פלוני ופלוני ופלוני עדיו מי שיוֹדֵע לו זכות יבוא וילמד עליו. אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות זה מניף בסוּדְרין וזה הרוֹכֵב על הסוס רץ ומחזיר את הנדון לבית דין. אם נמצא לו זכות פוֹטְרין אותו ואם לא יחזר ויצא

להריגה. אָמַר הוּא בְּעֶצְמוֹ יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עֲצָמֵי זְכוֹת אֵף עַל פִּי שְׂאִין מִמֶּשׁ בְּדַבְּרֵי מַחְזִירִין אוֹתוֹ פֶּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. שְׂמָא מִפְּנֵי הַפְּחַד נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו וְכִשְׂיַחְזֹר לְבֵית דִּין תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וַיֹּאמֶר טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מִמֶּשׁ בְּדַבְּרֵי מוֹצִיאִין אוֹתוֹ פֶּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בְּשְׁלִישִׁית יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עֲצָמֵי זְכוֹת אִם יֵשׁ מִמֶּשׁ בְּדַבְּרֵי מַחְזִירִין אוֹתוֹ אֶפְלוּ כִּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָד מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שְׂשׁוּמְעִין דַּבְּרֵי בְּדַרְדָּךְ אִם יֵשׁ מִמֶּשׁ בְּדַבְּרֵי מַחְזִירִין אוֹתוֹ וְאִם לֹא אִין מַחְזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוֹת מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וְעַדּוּ הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שְׂיִתְחַיֵּב בָּהּ. וְרוֹצֵחַ שְׁלֹא הִרְגוּהוּ עַדּוּ חִיבִין לְהַמִּיתוֹ בְּיַד כָּל אָדָם. רְחוֹק מִמְּקוֹם הַהִרְיָגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת אוֹמֵר לוֹ הַתּוֹדָה שְׁכֹן דַּרְדָּךְ כָּל הַמּוֹמְתִין מִתּוֹדִין וְכָל הַמְּתוֹדָה יֵשׁ לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. אִם אִינוּ יוֹדְעֵי לְהַתּוֹדוֹת אוֹמְרִים לוֹ אָמַר תְּהֵא מִיתַתִּי כִּפְרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֶפְלוּ יָדַע [א] בְּעֶצְמוֹ שְׂשֻׁקֵר הָעִידוֹ עֲלָיו כֶּדָּ הוּא מִתּוֹדָה :

כסף משנה מי שנגמר דינו וכו' עד אפילו יודע בעצמו ששקר העידו עליו וכך הוא מתודה. משנה פרק נגמר הדין (דף מ"ב:) ואע"פ שלא הזכירה במשנה (דף מ"ג) בכרוז אלא המיתה והעבירה והעדים הזכיר רבינו גם המקום והזמן שכך אמרו בגמ' אמר אביי וצ"ל ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידע ואתא ומזים להו והמשנה קצרה משום דפשיטא דע"י כן ילמדו עליו זכות באמרם עמנו היה ביום פלוני. ומ"ש מוסרין לו ב' תלמידי חכמים פירוש פעם שלישית דוקא כך פירש בגמרא. ומה שכתב ועדיו הם ההורגין אותו וכו'. ומה שכתב ורוצח שלא הרגוהו עדיו כו'. נלמד ממאי דתניא בפרק נגמר הדין (דף מ"ה:) מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת המכה מ"מ ואסיקנא התם דלא גמרינן מרוצח משום דהווי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ובפ"ד הארכתני בדין זה על דברי רבינו עיין שם :

ב ואחר שמתודה משקין אותו קרט של לבונה בכוס של יין כדי שתטטרף דעתו עליו וישתכר. ואחר כך יהרג במיתה שהוא חייב בה :

כסף משנה ואחר שמתודה משקין אותו וכו'. שם (דף מ"ג) מימרא דרב חסדא :

ג זה היין והלבונה והאבן שישקל בה הנסקל. והסיף שיהרג בו הנהרג. והסודר שחונקין בו הנחנק. והעץ שתולין עליו הנתלה. והסודרין שמניפין בה לפני הרוגי בית דין. והסוס שרץ להצילו. הכל באין משל צבור. ומי שירצה להתנדב יבוא ויתנדב :

כסף משנה זה היין וכו'. שם ברייתא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות ואסיקו בגמי דאם לא התנדבו באים משל צבור :

ד אין בית דין יוצאין אחר הנהרג. וכך בית דין שנהרגו נפש אסורים לאכל כל אותו היום הרי זה בכלל לא תאכלו על הדם. ואין מברין הקרובים על הרוגי בית דין משום לא תאכלו על הדם. ודברים אלו אסורין ואין בהן מלקות :

כסף משנה אין ב"ד יוצאין וכו'. . וכל ב"ד שהרגו וכו'. פ' ד' מיתות (דף ס"ג) ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כל אותו היום תלמוד לומר לא תאכלו על הדם : ואין מברין וכו'. שם רבי דוסא אומר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד תלמוד לומר לא תאכלו על הדם : **ודברים אלו אסורים וכו'.** שם על כולם אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שבכללות כלומר שאנו לומדים ממנו דברים רבים :

ה מי שנתחייב מיתה בחלו של מועד מעיניו בדינו ואוכלין בית דין ושותתין ואחר כך גומרין את דינו סמוך לשקיעת החמה והורגין אותו :

כסף משנה בחולו של מועד וכו'. מועד קטן (דף י"ד):

ז הרוגי בית דין אין מתאבלין עליהן. ובאין קרוביהן ושואלים את שלום העדים ואת שלום הדיינים להודיע שאין בלבם עליהן כלום שדין אמת דנו. ואף על פי שאין נוהגין אבלות הרי הן אוננים עליהם שאין אגינות אלא בלב:

כסף משנה הרוגי בית דין וכו'. משנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו):

ח מי שנגמר דינו וברח ובא לבית דין אחר אין סותרין את דינו אלא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידין אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג. במה דברים אמורים ברוצח. אבל שאר חייבי מיתות עד שיבואו עדיו הראשונים ויעידו שנגמר דינו ויהרגוהו בידים. והוא שיעידו בבית דין של עשרים ושלשה:

כסף משנה מי שנגמר דינו וברח וכו' עד ה"ז יהרג. משנה ספ"ק דמכות (דף ז') מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד של פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג ומה ששינה רבינו וכתב ובא לב"ד אחר יתבאר בסמוך: **במה דברים אמורים ברוצח וכו'**. בסנהדרין פי' נגמר הדין (דף מ"ה): אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור והקשו עליו מהא דתנן כל מקום x שיעמדו שנים ויאמרו וכו' תרגמה שמואל בהן הן עדיו כלומר שאותם שמעידין שנגמר דינו הם עדיו הראשונים שהעידו עליו בבית דין ונתחייב על פיהם ובתור הכי אוקימנא להא דשמואל בשאר חייבי מיתות לבד מרוצח וממילא כי אוקימנא למתניתין בהן הן עדיו דוקא בשאר חייבי מיתות דומיא דשמואל אבל ברוצח אפילו אינן עדיו הראשונים. **ומה שכתב ויהרגוהו בידים דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו'**. **ומה שכתב והוא שיעידו עליו בבית דין של כ"ג**. פשוט דאין הורגין אלא בבית דין של כ"ג:

ט מי שנגמר דינו בבית דין שקהה בחוצה לארץ וברח לבית דין שבארץ ישראל סותרין את דינו על כל פנים. ואם היו אותו

בֵּית דִּין עֲצָמוֹן שְׁנִגְמַר דִּינוֹ בְּפִנְיֵהֶם אִין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ אָף עַל
פִּי שְׁגָמְרוּהוּ בְּחוּצָה לְאֶרֶץ וְהֵם עֲתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

כסף משנה מי שנגמר דינו בב"ד של חוצה לארץ וכו'. בסוף פ"ק דמכות (דף ז') הקשו במשנה שכתבתי בסמוך רישא אסיפא דמרישא משמע דלפני ב"ד אחר סותרין דינו ומסיפא משמע דאפילו לפני ב"ד אחר אין סותרים דקתני כל מקום ואמר אביי ל"ק כאן בארץ ישראל כאן בחוצה לארץ דתניא רבי יהודה ברבי דוסתאי אומר משום ר' שמעון בן שטח ברח מארץ ישראל לחוצה לארץ אין סותרין דינו מח"ל לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל ובבבא זו כתב רבינו דין נגמר דינו בחוצה לארץ וברח לארץ ישראל ובבא שקודם זו המתחלת מי שנגמר דינו וברח לב"ד אחר כתב דין נגמר דינו בארץ ישראל וברח לחוצה לארץ ולכך כתב שם וברח לב"ד אחר דכל שלא ברח מחוצה לארץ לארץ ל"ש לן בין אותו ב"ד לב"ד אחר דבכל מקום אין סותרין את דינו:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק ארבעה עשר

א אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. סְקִילָה וְשִׁרְפָה וְהַרְיָגָה
בְּסִיף וְחֶנֶק. סְקִילָה וְשִׁרְפָה מְפָרְשִׁין הֵן בְּתוֹרָה. וּמִפִּי מִשָּׁה רַבְּנֵנוּ
לְמַדּוֹ שְׁכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה סֵתָם הִיא חֶנֶק. וְהַהוֹרֵג אֶת
חֲבֵירוֹ מִיתָתוֹ בְּסִיף. וְכֵן אֲנָשִׁי עִיר הַנִּדְחָת מִיתָתָן בְּסִיף:

כסף משנה ארבע מיתות וכו'. בסנהדרין (דף מ"ט): ריש פרק ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שרפה הרג וחנק: שכל מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק. ברייתא פרק ארבע מיתות (דף נ"ב): וההורג את חבירו מיתתו בסיף. משנה פרק הנשרפין (דף ע"ו): בברייתא פרק ארבע מיתות יליף לה מקרא. ומ"ש וכן אנשי עיר הנדחת מיתתן בסיף. משנה פרק הנשרפין שם:

ב כָּל מִיתָה מֵהֶם מְצוֹת עֲשֵׂה הִיא לְבֵית דִּין לְהַרְג בָּהּ מִי שְׁנִתְחַיֵּב בָּהּ. וְאִין רְשׁוֹת לְמַלְךְ לְהַרְג בְּאַחַת מֵהוֹן אֶלָּא בְּסִיף בְּלִבָּד :

כסף משנה כל מיתה מהם מצות עשה היא וכו'. . ואין רשות למלך להרוג וכו'.

ג כָּל מְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין שְׁלֹא הִמִּיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין בְּטָלוּ מְצוֹת עֲשֵׂה וְלֹא עָבְרוּ עַל מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף שָׂאֵם לֹא הִמִּיתוּהוּ עָבְרוּ עַל מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁנֶאֱמַר (שמות כב-יז) 'מְכַשֶּׁפָה לֹא תַחֲיֶה' :

כסף משנה כל מחוייב מיתת בית דין וכו' .

ד סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרָפָה וְשְׂרָפָה חֲמוּרָה מִן הַסִּיף וְהַסִּיף חֲמוּרָה מִן הַחֲנֹק [א]. וְכָל מִי שְׁנִתְחַיֵּב בְּשִׁתֵּי מִיתוֹת נִדוֹן בְּחֲמוּרָה בֵּין שְׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבָרוֹת זֶה אַחֵר זֶה בֵּין שְׁעָבַר עֲבָרָה אַחַת שְׁחַיֵּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת אֶפְלוּ נִגְמַר דִּינוֹ לְקַלָּה וְאַחֵר כִּדְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ נִדוֹן בְּחֲמוּרָה :

כסף משנה סקילה חמורה וכו'. כך העלו בגמרא פרק ארבע מיתות (דף מ"ט): דכסדר שנשנו כך סדר חומרתן ואע"ג דר"ש פליג התם במתניי הלכה כתי"ק: וכל מי שנתחייב בשתי מיתות וכו'. משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א) מי שנתחייב בשתי מיתות ב"ד נידון בחמורה ואמר בגמרא דאפילו נגמר דינו בקלה וחזר ועבר עבירה חמורה נדון בחמורה:

ה וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דְנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת :

כסף משנה ואחד האיש ואחד האשה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ה) ופ"ק דב"ק (דף ט"ו) איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה:

ו כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעַרְבוּ זֶה בְּזֶה נִדוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּקִלָּה שְׁבִיחַ:

כסף משנה כל חייבי מיתות שנתערבו וכו'. משנה פרק אלו הן הנשרפין (דף ע"ט:):

ז מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינּוֹ שֶׁנִּתְעַרַב עִם שְׂאֵר הָעַם וְלֹא נֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ. אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינּוֹ שֶׁנִּתְעַרַב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינּוֹ וְלֹא נֹדַע מִי הוּא. כִּלְכֵן פְּטוּרִין לְפִי שְׂאִין גּוֹמְרִין דִּינּוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו:

כסף משנה מי שנגמר דינו וכו'. משנה שם רוצח שנתערב באחרים כולם פטורים רבי יהודה אומר כונסין אותו לכיפה ובעו בגמרא מאן אחרים ואמר שמואל דפלוגתייהו ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב באחרים שנגמר דינם ופטרי רבנן משום דאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו וכיון דאין מכירין אותו ה"ל שלא בפניו וידוע דהלכה כרבנן ור"ל ס"ל דבהא כולי עלמא לא פליגי דפטירי ורבה נמי משמע דהכי ס"ל דבהא כולי עלמא לא פליגי דפטירי ואם כשנתערב מי שלא נגמר דינו עם מי שנגמר פטור כל שכן כשנתערב מי שנגמר דינו עם שאר העם דפטירי אבל מכל מקום יש לדקדק בלשון רבינו למה לא כתב מי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם או עם מי [שלא] נגמר דינו ולא נודע מי הוא כולן פטורין והיה מקצר יותר. ודע שמה **שכתב לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו** לא קאי אלא אסוף מילתיה שכולן רוצחים אלא שזה נגמר דינו וזה לא נגמר דינו אבל ברישא דמי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם אין צריך לטעם זה דתיפוק ליה דאינך לאו מחוייבי מיתה נינהו:

ח מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאַסְרוֹ עַד שְׁיִמִּיתוּהוּ בְּמִיתָה שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהּ הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֲדִיו בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּכּוֹלִין לְהַמִּיתוֹ בָּהּ מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינּוֹ. וְאִין רְשׁוּת לְשְׂאֵר הָעַם לְהַמִּיתוֹ תַּחֲלָה. לְפִיכָךְ אִם נִקְטְעָה יַד הָעֵדִים פְּטוּר. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גְּדֻמִּין מִתַּחֲלָה יִהְיֶה בְּיַד אַחֲרִים. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּשְׂאֵר מְחַיְבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הַרוֹצֵחַ. אֲבָל הוֹרֵג נַפְשׁ

שְׁנַגְמַר דִּינֹו רוֹדְפִין אֲחֲרֵיוּ בְּכָל דְּבָר וּבִיד כָּל אָדָם עַד שְׁמִמִּיתִין אוֹתוֹ :

כסף משנה מי שעמד על נפשו וכו'. סנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ה): אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור מ"ט דבעינן יד העדים בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גדמים דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר וכו' ומי בעינן קרא כדכתיב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מ"מ שאני התם דאמר קרא מות יומת ופירש"י יד העדים יד שהיתה להם תהיה להם בשעת מיתה אבל גדמים מעיקרא לא משתמע מיניה דזו היא יד שלהם וכו' אין לי אי לא כתב אלא יומת אלא מיתה הכתובה בו סייף עכ"ל. ולפום ריהטא משמע דרוצח משום דכתיב ביה מות יומת אשתני משאר חייבי מיתות בתרתי חדא דשאר חייבי מיתות בעינן דלא ימיתנו אלא במיתה הכתובה בו ורוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול תרתי דבשאר חייבי מיתות בעינן יד העדים בראשונה ואילו ברוצח לא בעינן דמדמקשה מההיא דרוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול משמע דהא תליא דאי בעינן יד העדים בראשונה אי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול ואי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול לא בעינן יד העדים בראשונה ויש לתמוה על רבינו שכתב שגם בשאר מחוייבי מיתה ממיתין אותם בכל מיתה שיכולין ואין חילוק בין רוצח לשאר אלא אי בעינן יד העדים בראשונה אי לא דלדידיה מאי מקשה לשמואל מרוצח שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול דהא בשאר מחוייבי מיתה הכי דינא אלא שיד עדים בראשונה בעינן וה"ה גבי רוצח ואפשר לומר דכי מקשה לשמואל לישנא דברייתא דייק דקאמר שאם אי אתה יכול להמיתו דמשמע דקאי לבית דין או לכל אחד מישראל דכל הקודם בו זכה דאי קאי לעדים שאם אינם יכולים להמיתו מיבעי ליה אלא משמע דלא בעינן יד עדים בראשונה וקשיא לשמואל אבל אה"נ דשאר חייבי מיתות נמי הוי דינא דממיתין אותו בכל מיתה אלא דבעינן יד עדים בראשונה ואין לי אלא מיתה הכתובה בו פירוש יד העדים בראשונה ושני ליה דשאני רוצח דכתיב ביה מות יומת לרבות אפי' דליכא יד עדים בראשונה. ויש לדקדק שתפס רבינו דין דנקטעה יד העדים גבי מי שעמד על נפשו דמשמע דאם לא עמד על נפשו חייב ולפום סוגיין משמע דשמואל סתם מיירי בין עמד על נפשו בין לא עמד :

ט כָּל הַרוּגֵי בַּיַת דִּין אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל־ל יִשְׂרָאֵל. אֲלֵא שְׁנֵי קִבְרוֹת מְתַקְנִין לָהּ בַּיַת דִּין אֶחָד לְנִסְקָלִין וְלְנִשְׂרָפִין וְאֶחָד לְנִהְרָגִין וְלְנִחְנָקִין. וְדָבָר זֶה הִלְכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. נִתְאַכַּל הַבָּשָׂר הָיָו מְלַקְטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וַיֵּשׁ לְקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין :

כסף משנה כל הרוגי ב"ד וכו' עד בקברות אבותיהם. משנה פ' נגמר הדין (דף מ"ו): ויש לקרוביהם וכו' :

י צְרִיכִין בַּיַת דִּין לְהַתְּיָשֵׁב בְּדֵינֵי נַפְשׁוֹת וּלְהַמְתִּין וְלֹא יֵאֵיצוּ. וְכָל בַּיַת דִּין שֶׁהָרְגוּ נַפֶּשׁ בְּשִׁבְעַ שָׁנִים הָרִי אֱלוֹ חַבְלָנִין. אִף עַל פִּי כֹן אִם אֵרַע לָהֶם לְהַרְגַּ בְּכָל יוֹם וַיּוֹם הוֹרְגִין. אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד אֲלֵא דָנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשְּׁנַיִ לְמַחֵר. הָיָו שְׁנֵיהֶם בְּעֵבְרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד. לְפִיכָד אִם הָיָה הַנוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כָּהֵן הוֹאִיל וְהוּא בְּחֻנֵּק וְהִיא בְּשִׂרְפָה אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד :

כסף משנה צריכים בית דין להתיישב וכו'. משנה סוף פירקא קמא דמכות (דף ז') סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חובלנית ואף על גב דפליגי תנאי התם פסק כתנא קמא: אף על פי כן אם אירע להם וכו'. מדאמרינן במשנה פרק נגמר הדין (דף מ"ה): אין דנין שנים ביום אחד הא בשני ימים דנין: היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת וכו' עד אין הורגין שניהם ביום אחד. גם זה שם (דף מ"ו):

יא אֵין דָּנִין דֵּינֵי נַפְשׁוֹת אֲלֵא בְּפָנֵי הַבַּיַת וְהוּא שְׂיִהְיָה בַּיַת דִּין הַגָּדוֹל שֶׁם בַּלְשָׁכָה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקוֹן מִמְרָא [\(דברים יז-יב\)](#) 'לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹי וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁבְּזָמַן שֵׁישׁ כָּהֵן מְקַרֵּב עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ יֵשׁ דֵּינֵי נַפְשׁוֹת וְהוּא שְׂיִהְיָה בַּיַת דִּין הַגָּדוֹל בְּמִקְוֹמוֹ :

כסף משנה אין דנין דיני נפשות וכו'. סנהדרין פרק ארבע מיתות (דף נ"ב):
ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן
אין משפט. ומ"ש והוא שיהיה ב"ד הגדול שם בלשכה שבמקדש. כך אמרו
וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם:

יב בתחלה כשנבנה בית המקדש היו בית דין הגדול יושבין
בלשכת הגזית שהיתה בעזרת ישראל והמקום שהיו יושבין בו
חל היתה שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד.
וכשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ולעשרה מקומות
גלו וסופן לטבריא ומשם לא עמד בית דין גדול עד עתה.
וקבלה היא שבטבריא עתידין לחזור תחלה ומשם נעתקין
למקדש:

כסף משנה בתחלה וכו'. בסוף מס' מדות (פרק ה'): שאין ישיבה בעזרה אלא
למלכי בית דוד. בפרק חלק (דף ק"א) על ענין ירבעם אמרו גמירי דאין ישיבה
בעזרה אלא למלכי בית יהודה ופירש"י גמירי הלכה למשה מסיני ולא מקרא.
ומה שכתב ומשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ולעשרה מקומות גלו
וסופן לטבריא ומשם לא עמד ב"ד הגדול עד עתה וקבלה שבטבריא עתידים
לחזור תחלה. בפ"ד דרי"ה (דף ל'): :

יג ארבעים שנה קדם חרבן בית שני בטלו דיני נפשות
מישראל אף על פי שהיה המקדש קים. מפני שגלו הסנהדרין
ולא היו שם במקומן במקדש:

כסף משנה ארבעים שנה וכו'. כן מפורש בסנהדרין פרק היו בודקין (דף
מ"א): :

יד בזמן שדנין דיני נפשות בארץ ישראל דנין דיני נפשות
בחוצה לארץ. והוא שהיו הסנהדרין סמוכין בארץ כמו
שבארנו שהסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ:

כסף משנה בזמן שדנין וכו'. משנה סוף פ"ק דמכות (דף ז') סנהדרין נוהגת
בארץ ובחוצה לארץ וכבר כתב זה רבינו ולא שנאה כאן אלא להשמיענו

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק חמשה עשר

א כיצד מצות הנסקל. רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את המחייב סקילה בגדיו ומכסין ערותו מלפניו. ואין האשה נסקלת [א] ערמה אלא בחלוק אחד. ובית הסקילה גבוה שתי קומות עולה לשם הוא ועדיו וידיו אסורות. ואחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו לארץ. אם מת בה יצא שהרי נאמר (שמות יט-ג) 'סקול יסקל או ירה יירה' הנה השנה הנסקל שנופל את האבן עליו עם הנדחף שנופל הוא בעצמו על הארץ. ואם לא מת מדחיפה זו מגביהין העדים אבן שהיתה מנחת שם משא שני בני אדם והעד השני מרפה את ידו ומשליך האבן על לבו. אם מת בו יצא ואם לאו רגמתו בכל ישראל שנאמר (דברים יז-ז) 'יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרונה':

כסף משנה כיצד מצות הנסקלים וכו' עד ויד כל העם באחרונה. משנה פרק נגמר הדין (דף מ"ה). ומה שכתב ומכסין ערותו מלפניו הכי איתא במשנה האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה וסבירא ליה לרבינו דלא פליגי אלא באשה אבל באיש כולי עלמא מודו דמכסין אותו מלפניו ואף על פי שהוא מכוסה מלפניו קראוהו ערום ופסק כחכמים. ומה שכתב שהרי נאמר סקול יסקל וכו'. שם בגמרא. ומה שכתב ואם לא מת מדחיפה זו מגביהים העדים אבן שהיתה מונחת שם משא שני בני אדם והעד השני

מרפה ידו וכו'. ברייתא שם ותמהני למה לא כתב רבינו כמו ששנינו במשנה דוחפו על מתניו כלומר דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו וחוזר והופכו על מתניו וכתב רש"י הטעם שכשהוא מושכב פרקדן מגונה יותר ואפשר גם כן שהטעם כדי שיהיה לבו לצד מעלה שבכדי שהעד השני יטול את האבן ויתנה על לבו ולפיכך לא חשש רבינו לכתבו מכיון שכתב בסמוך מגביהין העדים אבן וכו' ומשליך האבן על לבו שפשיטא שאז לבו לצד מעלה גם קיצר שלא פירש שדוחפין אותו מעומד כדי שיפול ממקום יותר גבוה כי כך אמרו בגמרא:

ב עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל שְׁעַר שְׁעָבֵד בוֹ. וְאִם הִיָּתָה עִיר שְׂרָבָה עֲכוּוֹיִם סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פְּתַח בַּיִת דִּין. וְדָבָר זֶה קִבְּלָה מִפִּי הַשְּׂמוּעָה אֶל שְׁעָרֶיךָ זֶה שְׁעַר שְׁעָבֵד בוֹ וְלֹא שְׁנַגְמַר דִּינוֹ בוֹ:

כסף משנה עובד ע"ז וכו'. ברייתא בכתובות פרק נערה (דף מ"ה:): ופירוש שער שעבד בו היינו שער העיר שעבד בה:

ג מִצּוֹת הַנְּשַׂרְפִּין הֵיוּ מְשַׁקְעִין אוֹתוֹ בְּזָבֵל עַד אַרְבָּבוֹתָיו וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשָׁה לְתוֹךְ הָרֶךְ וְכוּרְךָ עַל צְנֹאָרוֹ. וְשָׁנֵי עֲדָיו זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁהוּא פּוֹתַח אֶת פִּיו. וּמִתִּיכִים אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפְרֶת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרְפֶת אֶת בְּנֵי מַעֲיוֹ:

כסף משנה מצות הנשרפין כו' עד שתצא נפשו. משנה פרק ד' מיתות (דף נ"ב):

ד מִצּוֹת הַנְּהַרְגִין מִתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסִיף כְּדָרְךָ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים:

ה מִצּוֹת הַנְּחַנְקִין מְשַׁקְעִין אֶת הַמְּחַיֵּב בְּזָבֵל עַד אַרְבָּבוֹתָיו וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשָׁה לְתוֹךְ הָרֶךְ וְכוּרְכִין עַל צְנֹאָרוֹ זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁתִּצָּא נַפְשׁוֹ:

ו מְצוֹת עֲשֵׂה לְתִלּוֹת [ב] אֶת הַמְגִדָּף וְעוֹבֵד עֲכוּ"ם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא-כג) 'כִּי קָלַלְתָּ אֱלֹהִים תְּלוּיֵי הָרִי מְגִדָּף אָמור וּבְעוֹבֵד עֲכוּ"ם נֶאֱמַר (במדבר טו-ל) 'אֶת ה' הוּא מְגִדָּף'. וְהָאִישׁ נִתְּלָה [ג] וְאִין הָאִשָּׁה נִתְּלִית שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא-כב) 'כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מְשֻׁפֵּט מוֹת וְהוֹמַת וְתִלִּית אֹתוֹ':

כסף משנה מצות עשה לתלות את המגדף ועובד ע"ז וכו'. משנה שם (דף ה'): כל הנסקלים נתלים דברי ר"א וחכ"א אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז וידוע דהלכה כחכמים: והאיש נתלה וכו'. ג"ז שם ופסק כחכמים:

ז כִּיצַד מְצוֹת הַנִּתְּלִין. אַחַר שֶׁסוּקְלִין אוֹתוֹן מְשַׁקְעִין אֶת הַקּוֹרָה בְּאֶרֶץ וְעַץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה וּמְקִיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זו לְזוֹ וְתוֹלְהוּ סָמוּךְ לְשִׁקְיעַת הַחֲמָה וּמִתְיָרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לֹן עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא-כג) 'לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ':

כסף משנה כיצד מצות הנתלין וכו' עד אינו עובר עליו. משנה שם (דף מ"ו). ומ"ש ותולהו סמוך לשקיעת החמה יצא לו ממה שאמרו שם (ע"ב) בברייתא משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין דינו וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. ויש לדקדק שרבינו לא כתב שממיתין אותו סמוך לשקיעת החמה כמו שאמרו בברייתא אלא כתב ותולהו סמוך לשקיעת החמה שנראה שאין הקפידא אלא שיתלוהו סמוך לשקיעת החמה וכבר אפשר שימיתוהו מבעוד יום. ויש לומר שמאחר שכתב אחר שסוקלין אז משקעין את הקורה וכו' משמע שתיכף לסקילה תליה וכיון שכתב שתולהו סמוך לשקיעת החמה ממילא משמע שסקילתו הוא קרוב לשקיעת החמה:

ח וּמְצוֹת עֲשֵׂה לְקַבֵּר אֶת כָּל הַרוּגֵי בַּיַּת דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא-כג) 'כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֵנוּ בְּיוֹם הַהוּא'. וְלֹא הַרוּגֵי בַּיַּת דִּין בְּלֵבֶד אֲלָא כָּל הַמִּלִּין אֶת מִתּוֹ עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הָלִינוּ לְכַבּוֹדוֹ לְהַבִּיא לּוֹ אָרוֹן וְתִכְרִיכִין אֵינּוּ עוֹבֵר עָלָיו:

ט אֵין תוֹלִין עַל אֵילָן הַמְּחַבֵּר לְקַרְקַע אֲלָא עַל הַתְּלוּשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחַסֵּר קְצִיצָה. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְּלָה עָלָיו נִקְבָּר עִמוֹ שֶׁלֹּא

יְהֵא לֹו זְכָרוֹן רַע וַיֹּאמְרוּ זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְּלָה עָלָיו פְּלוֹנִי. וְכֵן הָאָבֹו
שֶׁנִּסְקַל בָּהּ וְהַסִּיף שֶׁנִּהְרַג בּוֹ הַנִּהְרָג וְהַסּוֹדְרִין שֶׁחֹוֹנְקִין בָּהֶו
הַכֹּל נִקְבְּרִין בְּתַפְּישַׁת הַנִּהְרָג אֲבָל לֹא בִּקְבֹר עֲצָמוֹ :

כסף משנה אין תולין וכו'. שם תנו רבנן עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר
תלמוד לומר קבור מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה
וקבורה ורבי יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה מי שמחוסר
חפירה תלישה וקבורה כלומר דאף נעוץ נתמעט מן המשמע הזה ורבנן תלישה
לאו כלום היא כלומר אין כאן חסרון מעשה ומדברי רבינו נראה דדוקא
מחובר לקרקע ממעט אבל לא נעוץ ואתי כרבנן : שהעץ שנתלה עליו וכו'.
ברייתא שם (דף מ"ה ע"ב) דכל הני נקברים עמו והתניא אין נקברים עמו אמר
רב פפא מאי עמו בתפיסתו :

ב כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבִּתּוֹרָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר וְאֵלוֹ הֵן. הַבָּא עַל הָאִם.
וְעַל אִשֶׁת אָב. וְעַל כְּלָתוֹ. וְעַל נַעֲרָה הַמְּאָרְסָה. וְעַל הַזָּכוֹר.
וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ.
וְהַמְּגַדֵּף. וְעוֹבֵד עֲפוּ"ס. וְהַנּוֹתֵן מִזְרְעוֹ לַמֶּלֶךְ. וְיַבְעַל אוֹב. וְיַבְעַל
יְדְעוֹנִי. וְהַמְּסִית. וְהַמְּדִיחַ. וְהַמְּכַשֵּׁף. וְהַמְּחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת.
וְמִקְלַל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ. וְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה :

כסף משנה כל הנסקלין וכו' עד סוף הפרק. במשנה פ' ארבע מיתות הוזכרו
הנשרפין ונהרגין ופרק הנחנקין הוזכרו הנחנקין :

יא כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה וְאֵלוֹ הֵן. בֵּת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעֲלָהּ.
וּבָא עַל בֵּתוֹ. וְעַל בֵּת בֵּתוֹ. וְעַל בֵּת בָּנוֹ. וְעַל בֵּת אִשְׁתּוֹ. וְעַל בֵּת
בִּתּוֹ. וְעַל בֵּת בְּנָהּ. וְעַל חֲמוֹתוֹ. וְעַל אִם חֲמוֹתוֹ. וְעַל אִם חֲמִיו.
וְהוּא שֶׁבָּא עָלֶיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ. אֲבָל לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ הֲרִי הֵן
בְּכָרַת בְּלִבָּד בְּכֹלל הָעַרְיוֹת :

כסף משנה ומה שכתב אבל לאחר מיתת אשתו וכו'. בפרק הנשרפין (דף ע"ו):
פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא ופסק כרבי עקיבא :

יב הַנְּהַרְגִין שְׁנַיִם. הַרוּצֵחַ וְהַנִּדְחִי :

יג הַנְּחַנְקִין שְׁשָׁה וְאֵלוֹ הוּן. הַבָּא עַל אִשָּׁת אִישׁ. הַחוּבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶקֶן מִמְּרָא. וְנֹבֵיא הַשָּׁקֶר. וְהַמְתַּנְבֵּא בְּשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה. נִמְצְאוּ כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין שְׁשָׁה וּשְׁלֹשִׁים :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק ששה עשר

א כָּשֶׁם שֶׁמְצֹוּה לְהַמִּית אֶת הַמְּחַיֵּב מִיְתָהּ כֶּךָ מְצֹוֹת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְּחַיֵּב מִלְּקוֹת. שְׁנַאֲמַר [\(דברים כה-ב\)](#) 'וְהַפִּילוֹ הַשֵּׁפֶט וְהַכְּהוֹ לְפָנָיו'. וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּלְּקוֹת בְּשִׁלְטָהּ בְּמִקּוֹם מִיְתָהּ הִיא עוֹמֶדֶת :

כסף משנה ואף על פי שמלקות בשלשה. פלוגתא דר' ישמעאל ות"ק פ"ק דסנהדרין (דף י"י) דרבי ישמעאל סבר דהוי בכ"ג ותנא קמא סבר דהוי בג' ופסק כת"ק. ומ"ש במקום מיתה היא עומדת ק"ל לאי זה ענין הוי עומד במקום מיתה מאחר שרבינו פוסק דהוי בשלשה דאליבא דר' ישמעאל דסבר דהוי בכ"ג הוא דאמר רבא במקום מיתה עומד ולפיכך צריך כ"ג. ונראה דלענין זה הוא עומד במקום מיתה שצריך מומחין ושצריך עדים והתראה ודרישה וחקירה כד"ינ וכמ"ש רבינו בסמוך ולמדנו כן ממ"ש רבא מלקות במקום מיתה עומד ונהי דלמאי דאיפליגו רבנן עליה דר' ישמעאל ואמרו דסגי בשלשה אינו עומד במקום מיתה מ"מ לענין דבעינן מומחין דלא אשכחן דאיפליגו עליה הוי במקום מיתה ועוד ראייה דבעינן מומחין מדאיפליגו רבי ישמעאל ורבנן באי בעינן כ"ג או אי סגי בשלשה ואם איתא דלרבנן לא בעי מומחין אדמיפלגי באי בעינן כ"ג ליפלגו באי בעינן מומחין אי"ו מומחין סמוכים בעינן דלהא מילתא במקום מיתה עומד :

ב מִלְקִין בְּזִמּוֹן הִזָּה בְּכָל מְקוֹם מִן הַתּוֹרָה בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין
אָבֵל לֹא בְּפָנֵי הַדְּיוֹטוֹת :

ג וְכָל מִלְקִיּוֹת שֶׁמִּלְקִין דִּינֵי חוּצָה לְאֶרֶץ בְּכָל מְקוֹם אֵינָה אֵלָּא
מִפֶּת מְרֻדוֹת :

ד אִין אָדָם לֹקֵה אֵלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וּבִדְקִין הָעֵדִים
בְּדַרְיָשָׁה וּבַחֲקִירָה כְּדָרְךְ שְׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת. עֶבֶר עַל לָאו
שְׁנִיתֵק לַעֲשֵׂה וְהַתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ אַל תַּעֲשֵׂה דָבָר זֶה שְׂאָם
תַּעֲשִׂנוּ וְלֹא תִקִּים עֲשֵׂה שְׂבוּ תִלְקָה. וְעֶבֶר וְלֹא קִיָּם הָעֲשֵׂה הָרִי
זֶה לֹקֵה. אֶף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסַפֵּק הִיא שְׂאָם יְקִיָּם יִפְטֹר
הַתְרָאת סַפֵּק הַתְרָאָה הִיא :

כסף משנה עבר על לאו שניתק לעשה וכו'. פרק בתרא דמכות (דף ט"ו): תני
תנא קמיה דר' יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה
פטור ביטל עשה שבה חייב וכו' ור"ל אומר קיימו ולא קיימו במאי קא מיפלגי
וכו' מר סבר התראת ספק שמה התראה ומר סבר לא שמה התראה וביאור
הדברים שמשעבר על לא תעשה שיש בה קום עשה כגון שנטל האם על הבנים
לרבי יוחנן אינו חייב עד שיבטל העשה כגון שיהרגנה וכל שלא הרגה פטור לפי
שיכול הוא עדיין לקיים העשה והרי כאן שגמר הלאו תלוי בביטול העשה
וכשמתרין בו אל תקח האם ספק הוא שמא לא יבטל העשה להרגה אלמא
התראת ספק שמה התראה ור"ל סובר שבשעה שעבר הלאו נגמר חיובו
למלקות אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבוא לב"ד אז יקיים העשה
ויפטור או ילקה ואם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היה לוקה עליו
משום דהויא התראת ספק ולא שמה התראה וידוע דהלכתא כר' יוחנן לגבי
ר"ל ואע"פ שתפס רבינו לשון קיום בלשונו ואליבא דר"י דפסק כוותיה הו"ל
לתפוס לשון ביטול אין חשש מכיון שכתב ועבר ולא קיים דמשמע ממש
שביטלו דהיינו עבר ולא קיימו היינו בטלו דאי לא ביטלו אי אתה יכול לקרות
בו עבר ולא קיימו שהרי עדיין בידו לקיימו. אך ק"ל דבגמ' משמע דלמ"ד
ביטלו ולא ביטלו אינו חייב עד שהוא בעצמו יבטל העשה כגון שלקח האם על
הבנים והמיתה אבל אם מתה מעצמה פטור ואונס לא משכח התם גוונא
דילקה כשיבטל העשה אליבא דר"י ורבינו כתב פ"ה דהל' נערה בתולה שאונס
שגירש כופין אותו להחזיר ואינו לוקה ואם מתה גרושתו קודם שיחזירנה או

נתקדשה לאחר לוקה ומעתה משמע דלא סבירא ליה לרבינו כר"י אלא כר"ל והיינו לשון קיום וכמו שכתבתי והשתא קשה דכר"י הו"ל למיפסק אי משום דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל אי משום דהא פסק כוותיה בהתראת ספק וממילא הלכתא כוותיה בהא נמי כיון דקא מפלגי בהתראת ספק ומשם נמשך מחלוקתם בלאו שניתק לעשה אי בעינן ביטלו או לא קיימו וי"ל דהיינו לפי גירסת רש"י אבל לפי גירסת הרי"ף שגורס תני קיימו ולא קיימו כר' יוחנן אתי שפיר מ"ש רבינו וכפירוש אחרים שכתב הר"ן בסוף חולין ולענין התראת ספק אמרינן בפרק הלוקין דפלוגתא דר"י ור"ל היא ור"י סבר שמה התראה וידוע דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל וכן פסק רבינו פה ובפ"ה מהלכות שבועות כתב שאין לוקין על התראת ספק אא"כ היה לאו שלו מפורש בתורה ואיני יודע מנין לו חלוק זה :

ה עֶבֶר עֲבָרָה שְׁיֵשׁ בָּהּ מַלְקוֹת וּמִיתַת בַּיִת דִּין כְּאַחַת כְּגוֹן שְׁשַׁחַט אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ לְעִבּוּדָה זָרָה. אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאִינוּ לוֹקֵה שְׁהָרִי נִתְחַיֵּב בְּדִין גְּדוֹל מְזָה. וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוֹת בְּלֶבֶד לוֹקֵה :

כסף משנה עבר עבירה שיש בה מלקות ומיתת ב"ד וכו'. בפרק אותו ואת בנו (דף פ"א) דרבי יוחנן אומר דשוחט אותו ואת בנו לעבודה זרה חייב וכגון דאתרו ביה משום אותו ואת בנו ולא אתרו ביה משום עבודה זרה ואזדא לטעמיה דאמר רבי יוחנן חייבי מיתות שוגגין כלומר שלא התרו בו משום מיתה ויש בה עוד חיוב דבר אחר כגון מלקות והתרו בו משום מלקות חייב וריש לקיש פליג עליה ופסק כר' יוחנן :

א אינו צריך שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האסור עצמו בעד אחד יחזק. כיצד. אמר עד אחד חלב כליות הוא זה. כלאי הכפרים הם פרות אלו. גרושה או זונה אשה זו. ואכל או בעל בעדים אחר שהתרה בו. הרי זה לוקה אף על פי שעקר האסור בעד אחד. במה דברים אמורים שלא הכחיש העד בעת שקבע האסור. אבל אם אמר אינו חלב זה. וזו אינה גרושה. ואכל או בעל אחר שהכחיש. אינו לוקה עד שיקבעו האסור שני עדים :

כסף משנה אינו צריך שני עדים למלקות וכו' אבל האיסור עצמו בעד אחד יוחזק. נראה שלמד כן מדאמרינן עד אחד נאמן באיסורין ומפרש רבינו נאמן לאסור הדבר. ומ"ש בד"א שלא הכחיש וכו'. מדאמרי' בהנזקין שאם א"ל נטמאו טהרותיך שאינן בידו אינו נאמן ומשמע לרבינו דהיינו בשהכחישו:

ז שְׁתַּק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בְּקִבְעוֹת הָאֲסוּר וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טַעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ אֶלָּא לֹקָה:

כסף משנה שתק בעת שהעיד וכו'. בקדושין פרק האומר (דף ס"ה): אמר אביי אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן ומשמע דמיירי בשאחר כך טען להכחיש העד דאי לאו הכי פשיטא דמהימן. ומכל מקום ממ"ש רבינו ואחר שעבר והתרו בו טוען להכחיש העד משמע שאם טען להכחישו קודם שעבר הויא הכחשה:

ח כִּיצַד מִלְּקִין אוֹתוֹ. כּוֹפֵת שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעֵמוּד אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְחִזָּן הַכְּנֶסֶת אוֹחִז בְּבִגְדָיו. אִם נִקְרְעוּ נִקְרְעוּ וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרְמוּ. עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לְבוֹ. שְׁאִינוּ מִכְּהוּ עַל כְּסוּתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כה-ב\)](#) 'וְהִכְהוּ' וְלֹא לְכֶסוּתוֹ. וְהָאֵבֶן נְתוּנָה מֵאַחֲרָיו שֶׁהַחֲזָן הַמִּכָּה עוֹמֵד עָלֶיהָ. וְרְצוּעָה שֶׁל יַעֲקֹב בְּיָדוֹ כְּפוּלָה לְשָׁנִים וּשְׁנָיִם לְאַרְבָּעָה. וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמור עוֹלוֹת וְיורְדוֹת בּוֹ. וְרַחֲב הָרְצוּעָה טַפַּח וְאַרְבָּה כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַגְעַת עַד פִּי כְּרֶסוֹ. וְיָד שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחִז בָּהּ אֶרְבָּה טַפַּח:

ט הָאִישׁ הַמִּכָּה צָרִיךְ לְהִיּוֹת יָתֵר בְּדַעָה וְחָסֵר בְּכַחַ. וּמִגְבִּיָּה אֶת הָרְצוּעוֹת בְּשְׁתֵּי יָדָיו וּמִכָּה בְּיָדוֹ אַחַת בְּכָל כַּחוֹ. וּמִלְּקָהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו ^[על חזוהו] בֵּין דְּדָדָיו וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאַחֲרָיו. שְׁלִישׁ עַל כְּתָף זָה וּשְׁלִישׁ עַל כְּתָף זָה:

כסף משנה (ח-ט) כיצד מלקין אותו וכו' עד הרי החזן גולה. כלל הדברים משנה במכות פרק אלו הן הלוקין (מכות דף כ"ב): ומה שכתב וצריך להיות יותר בדעה וחסר בכח ברייתא שם (דף כ"ג) פלוגתא דרבי יהודה ורבנן ופסק

כרבנן: ומה שכתב ומגביה הרצועות בשתי ידיו. שם תנא כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו. ומה שכתב ושתי רצועות של חמור כך פירשו בגמרא:

י המכה אינו עומד ולא יושב אלא מטה. שְׁנַאֲמַר (דברים כה-ב) וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהִכְהוּ לְפָנָיו שְׂיָהוּ עֵינָיו שֶׁל שׁוֹפֵט בּוֹ לֹא שְׂיָהִיהָ מִבֵּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמִכְהוּ מִכָּאן שְׂאִין מִכִּים שְׁנַיִם כְּאַחַד:

כסף משנה ומה שכתב שאין מכין שנים כאחד. בספרי ויליף לה מדכתיב יכנו:

יא הגדול שבדיינים קורא כל זמן שזה לוקה (דברים כח-נח) 'אם לא תשמר לעשות'. (דברים כח-נט) 'והפלא ה' את מכתד'. ומתכוון שישגמר הפסוקים עם המלקיות. ואם לא גמר חוזר לתחלת המקרא וקורא וחוזר וקורא עד שתגמר כל ההפאה. והשני שבדיינים מונה והשלישי אומר לחזן הכה. כל זמן שמכה על פיו הוא מכה:

כסף משנה ומה שכתב הגדול שבדיינים קורא וכו'. עד והשלישי אומר לחזן הכה. ברייתא שם ונתבאר שם שמצוה לצמצם שיסיים הפסוקים כשיגמור המלקות ואם לאו חוזר לתחלת המקרא וכן הוא במשמע לשון רבינו:

יב ית תחת ידו פטור. ואם הוסיף רצועה אחת על האמד [א] ומת הרי החזן גולה. ואם לא מת הרי החזן עבר על מצות לא תעשה שְׁנַאֲמַר (דברים כה-ג) 'לא יסיף'. והוא [ב] הדין לכל מכה את חברו שהוא בלא תעשה. ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו צנה הכתוב שלא להכותו על רשעו קל וחמר לשאר כל האדם. לפיכך כל המכה את חברו אפלו הכה עבד הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה. אבל אם יש בה שוה פרוטה הואיל והוא חיב לשלם ממון אין אדם משלם ולוקה כמו שבארנו בכמה מקומות:

כסף משנה ואם לא מת הרי החזן עבר על מצות לא תעשה וכו'. ברייתא בסיפרי והובאה פרק אלו הן הלוקין. ומה שכתב אם הוסיף עובר בלאו. שם אין לי כלומר דאסור להוסיף אלא מכה רבה מכה מועטת מנין תלמוד לומר לא יוסיף מכל מקום: והוא הדין לכל מכה את חבירו וכו'. זה פשוט בעצמו. ומה שכתב אפילו הכה עבד. למדו מדתנן בפרק החובל (בבא קמא דף פ"ז) החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכולם וכיון שהוא חייב על העבד ממון בהכאת שוה פרוטה ממילא שכשארין בה שוה פרוטה עובר ותניא בפרק ב' דמכות (דף ח' ע"ב) עבד ועכו"ם גולה ולוקה על ידי ישראל וישראל גולה ולוקה על ידי עכו"ם ומשמע דלרבותא נקט עכו"ם שישראל לוקה על ידו וכל שכן שהוא לוקה על ידי עבד שהוא מקיים מצוה ואוקימנא בגמרא דהא דלוקה ישראל על ידו בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה ובפרק אלו נערו איתמר דדוקא משום דלית בה שוה פרוטה לוקה אבל אי אית בה שוה פרוטה ממונא משלם מלקא לא לקי:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שבעה עשר

א כיצד מלקין את המחייב מלקות. כפי לחו שְׁנַאֲמַר (דברים כה-ב) 'כִּדִּי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר'. וְזֶה שְׁנַאֲמַר (דברים כה-ג) 'אַרְבָּעִים' שְׁאִין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים אֲפֹלוּ הָיָה חֲזַק וּבְרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לַחֲלָשׁ שְׂאֵם יָכָה לַחֲלָשׁ מִכָּה רַבָּה בְּנֻדְאֵי הוּא מֵת. לְפִיכֵךְ אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁאַפְלוּ הַבְּרִיא בְּיֹתֵר מִכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וְתִשַׁע שְׂאֵם יוֹסִיף לוֹ אַחַת נְמֻצָאֵת שְׁלֹא הִכְהוּ אֲלֵא אַרְבָּעִים הָרְאוּיֹת לוֹ:

כסף משנה כיצד מלקין את המחוייב וכו' שאין מוסיפין וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"ב) כמה מלקין אותו מי חסר אחת וכו' רבי יהודה אומר מי שלימות ופסק כחכמים ומדברי רבינו נראה שמה שאינו לוקה ארבעים

שלימות הוא תקנת חכמים שכך כתב לפיכך אמרו חכמים ולמד כן ממה שאמר רבה שם כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו חכמים ובצרי חדא הרי שהחכמים הם שעשו כן ואע"פ ששם דרשו מדכתיב במספר ארבעים ולא כתיב ארבעים במספר נראה שסובר רבינו שהוא אסמכתא בעלמא ויותר נראה לי דלטעמיה אזיל שכל דבר שאינו מפורש בהדיא בתורה קרי דברי סופרים וחכמים קבלו ממרע"ה דרשא זו ומטעם זה:

ב כְּשֶׁאֹמְדִין אֶת הַחוּטָא כְּמָה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל אֵין אֹמְדִין אֶלָּא בְּמִפּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהַשְׁתַּלְּשׁ. אֲמָדוּהוּ שְׂיָכוֹל לְקַבֵּל עֲשָׂרִים אֵין אֹמְרִין יִלְקֶה עֲשָׂרִים וְאַחַת כִּדִּי שְׂיִהְיוּ יָכוֹלִין לְהַשְׁתַּלְּשׁ אֶלָּא יִלְקֶה שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְכִיּוֹן שְׂהִתְחִיל לְלָקוֹת רְאוּהוּ חֲלָשׁ וְאָמְרוּ אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלוֹ הַתִּשְׁעֵי אוֹ הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שְׂלָקֶה הָרִי זֶה פְּטוֹר. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וְאַחַר שְׂלָקֶה רְאוּהוּ חֲזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר הָרִי זֶה פְּטוֹר וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֲמָד:

כספ משנה כשאומדין את החוטא וכו'. שם במשנה: אמדוהו שיכול לקבל עשרים וכו'. ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ז'): אמדוהו לקבל מ' וכו' עד יותר על האומד. משנה שם מכות (דף כ"ב):

ג אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שְׂיִלְקֶה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמַחֵר וְהָרִי הוּא לְמַחֵר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה. אֲמָדוּהוּ שְׂיִלְקֶה לְמַחֵר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה וְלֹא לָקֶה עַד יוֹם שְׂלִישִׁי וְהָרִי הוּא חֲזָק לְקַבֵּל שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לוֹקֶה שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שְׁהָרִי בְּשַׁעַת הָאֲמָד לֹא אֲמָדוּהוּ לְלָקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּזֶה:

כספ משנה אמדוהו היום וכו' עד כיוצא בזה. שם במתני' אמדוהו לקבל מ' לקה מקצת ואמרו אין יכול לקבל מ' פטור אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה אמרו שיכול הוא לקבל מ' פטור ואמרינן בגמ' לקה אין לא לקה לא ורמינהי אמדוהו לקבל מ' וחזרו ואמרו אין יכול לקבל מ' פטור אמדוהו לקבל י"ח וחזרו

ואמדותו ואמרו שיכול לקבל מ' פטור אמר רב ששת לא קשיא הא דאמדותו ליומיה הא דאמדותו אמחר וליומא אחרא ונ"ל שלדעת רבינו כך פירושו דרמי מתרווייהו מרישא ומסיפא דהכא דקתני בין כשאמדותו לשמונה עשרה וחזרו ואמדותו לארבעים בין כשאמדותו לארבעים ואמרו אינו יכול לקבל ארבעים אי לקה כבר פטור ואי לא לקה חייב דבאמדותו לקבל שמונה עשרה וחזרו ואמדותו לקבל ארבעים לוקה ארבעים ובאמדותו לקבל ארבעים וחזרו ואמרו אינו יכול לקבל ימתין עד שיבריא או לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה והתם תני בתרווייהו דאע"ג דלא לקה פטור ואמר רב ששת ל"ק הא דאמדותו ליומיה כלומר ברייתא בדאמדותו ללקות בו ביום ונשתהה עד למחר אע"ג דלא לקה אזלינן בתר אומדנא קמא לקולא דכיון דליומיה אמדותו הו"ל כאילו לקה כבר ואפילו הכי כי אמדותו לקבל ארבעים וחזרו לומר אינו יכול פטור והו"ל כאילו התחילו להלקותו מאתמול ואמרו אינו יכול לקבל הא דאמדותו למחר וליומא אחרא כלומר מתני' לא כשאמדותו שילקה היום אלא אמדותו שילקה למחר אם הלקוהו ואח"כ אמדותו הרי נפטר במלקותו שלקה בין רב למעט ואם אמדותו קודם שילקה אזלינן בתר אומד שני בין לקולא בין לחומרא כיון שאומד ראשון לא היה אלא ללקות אחר זמן ופירוש זה נראה בעיני יותר מהשני פירושים שפירש"י ורבינו תפס שבראשון אמדותו ל"ב ואחר ל"ח והוא הדין איפכא וזהו שכתב וכן כל כיוצא בזה. אי נמי דלרבינו לא מקשה אלא מסיפא דקתני אמדותו לקבל י"ח משלקה אמרו יכול לקבל מ' פטור טעמא דלקה הא אמרו קודם שלקה חייב ורמינהי אמדותו לקבל י"ח וחזרו ואמרו יכול לקבל מ' פטור ואמר רב ששת ל"ק הא כלומר ברייתא דאמדותו ללקות בו ביום ונשתהה עד מחר ומש"ה אזלינן בתר אומדן קמא כיון דללקות בו ביום אמדותו הא כלומר מתניתין כשאמדותו ללקות למחר אי אמדותו קודם שלקה אזלינן בתר אומדן שני כיון שמתחלה לא ללקות בו ביום אמדותו אבל אי לקה אע"פ שחזרו ואמדותו כיון שלקה נפטר וכן כל כיוצא בו דנקט רבינו לומר דלאו דוקא אמדותו ל"ב וחזרו ואמדותו ל"ח דהוא הדין לשאר חשבונות:

ד מי שנתחייב מלקיות הרבה בין על עברות הרבה בין על מעשה אחד שחייבין עליו מלקיות הרבה. אם אמדותו אמד אחד לוקה ופטור ואם לאו לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה. כיצד. נתחייב שתי מלקיות ואמדו שיכול הוא לקבל ארבעים וחמש כיון שלקה ארבעים וחמש נפטר. אבל אם אמדותו למלקות אחת והכהו שלש או תשע או שלשים כמו האמד הרי זה

מִתְרַפָּא וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוֹת שְׁנֵי עַד שְׁיִלְקָה לְכָל
מַלְקוֹת שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהֶן :

כסף משנה מי שנתחייב מלקיות הרבה וכו' עד שנקלה פטור. משנה שם [ע"ב].
ואמנם מ"ש כיצד נתחייב וכו' מ"ה. צ"ע כי כפי טעם רש"י צריך לגרוס מ"ב
ואם גירסת רבינו נכונה צריך x טעם לדבר גם מ"ש אבל אם אמדוהו וכו'
צ"ע:

ה מי שְׁאַמְדוּהוּ וְכִשְׁהִתְחִיל לְלָקוֹת נִתְקַלְקַל מִכַּח הַהֶכְאָה בֵּין
בְּרִיעֵי בֵּין בְּמִימֵי רְגָלִים אֵין מִכֵּין אוֹתוֹ יוֹתֵר שְׁנֶאֱמַר (דברים כה-ג)
'וְנִקְלָה אַחִידָה לְעֵינֶיךָ' כֵּינֵן שְׁנִקְלָה פְּטוֹר. אָבֵל אִם נִתְקַלְקַל מִן
הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהֶכְאָה אֶפְלוּ נִתְקַלְקַל מִשְׁיָצָא מִבֵּית דִּין לְלָקוֹת
וְאֶפְלוּ מִבְּעָרֵב הָרִי זֶה לוֹקָה כָּל הָאֱמִד שְׁאַמְדוּהוּ. אֲמִדוּהוּ
לְשֵׁתֵי מַלְקוֹת וְלָקָה וְנִתְקַלְקַל בֵּין בְּרֵאשׁוֹנָה בֵּין בְּשֵׁנִיָּה פְּטוֹר.
נִפְסָקָה [א] הֶרְצוּעָה בְּשֵׁנִיָּה פּוֹטְרִין אוֹתוֹ. נִפְסָקָה בְּרֵאשׁוֹנָה
נִפְטָר מִמַּלְקוֹת רֵאשׁוֹנָה וְלוֹקָה הָאֱמִד הַשְּׁנִי :

כסף משנה אבל אם נתקלקל וכו'. ברייתא שם (דף כ"ג) והיא משובשת
בנסחתנו ומ"מ למדנו ממנה שאם נתקלקל קודם ההכאה דלוקה שכך כתוב
בה אפילו קלקל בתחלה כלומר קודם ההכאה מלקין אותו. אבל מ"ש אפילו
נתקלקל משיצא מב"ד ללקות ואפילו מבערב צ"ע בנסחת הגמ' שתהיה
אמיתית: אמדוהו לשתי מלקיות עד ולוקה האומד השני. ברייתא שם קלה
בין בראשונה בין בשניה פוטרין אותו נפסקה רצועה בשניה פוטרין אותו
בראשונה אין פוטרין אותו ומפרש רבינו ראשונה ושניה מלקות ראשונה
ומלקות שניה וכי קתני פוטרין אותו לגמרי משמע בין בראשונה בין בשניה
ואין פוטרין היינו ממלקות שניה אבל ממלקות ראשונה נפטר ורש"י פירש
בע"א:

ו כִּפְתוּהוּ עַל הָעֵמוּד לְלָקוֹת וְכָרַת אֶת הַמִּיתְרִים וּבָרַח פְּטוֹר
וְאֵין מִחְזִירִין אוֹתוֹ :

כסף משנה כפתוהו וכו'. מימרא דשמואל שם :

ז כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה חוּזֵר לְכַשְׁרוֹתָיו שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה-ג) 'וְנִקְלָה אַחִידָה לְעֵינֶיךָ' כִּינּוּן שֶׁלָקָה הָרִי הוּא אַחִידָה. אֵף כָּל מְחַיְבֵי כְּרַת שֶׁלָקוּ נִפְטְרוּ מִיַּדִּי כְּרִיתָתָן :

כסף משנה כל מי שחטא וכו' עד נפטרו מידי כריתתן. משנה שם :

ח כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא לוֹקָה בְּשִׁלְשָׁה כְּשֶׁאָר כָּל הָעָם וְחוּזֵר לְגִדְלָתוֹ :

כסף משנה כהן גדול שחטא וכו'. ירושלמי ריש פרק בתרא דהוריות אמר רבי אלעזר כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו אמר רבי מנא כתיב כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה' כביכול מה אני בגדולתי אף אהרן בגדולתו אמר רבי אבין קדוש יהיה לך כביכול מה אני בקדושתי אף אהרן בקדושתו ר' חנינא ור' אחא בשם ריש לקיש כהן משיח שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה אין תימר בבית דין של עשרים ושלשה נמצאת עלייתו ירידה היא לו ר"ל אמר נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה מה מחזירין ליה אמר רבי חגי מוטב דינון מחזירין ליה דו קטלין ליה ונראה דמשמע ליה ז"ל דה"ק מוטב שאותן המחזירים אותו יהרגוהו שלא יאריך ימים כיון שהיה מעולה וחטא במזיד בענין שנתחייב מלקות אי נמי מה שאמר שהוא כאילו הורגים אותו הוא מפני שבני אדם יזלו אותו הילכך לא יחזירוהו והכי משמע מדאיצטריך למילף מקראי דכ"ג מחזירין ממילא משמע דנשיא כיון דלית ביה קראי אין מחזירין אותו :

ט אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שֶׁחָטָא מִלְקִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ חוּזֵר לְשָׁרְרוֹתָיו. גַּם אֵינוֹ חוּזֵר לְהִיּוֹת כְּאֶחָד מִשְׁאָר הַסְּנֵה־דָרִין. שְׂמַעְלִין בְּקִדְשׁ וְלֹא מוֹרִידִין :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק שמונה עשר

א אלו הן הלוקין. כל העובר על לא תעשה שחיבין עליו כרת ואין בו מיתת בית דין כגון אוכל חלב ודם וחמץ בפסח. וכן כל העובר על לא תעשה שחיבין עליו מיתה בידי שמים כגון אוכל טבל וכהן טמא שאכל תרומה טהורה. וכן כל העובר על לאו שיש בו מעשה כגון אוכל בשר בחלב או לובש שעטניז. אבל לאו שאין בו מעשה כגון הולך רכיל ונוקם ונוטר ונושא שמע שוא אינו לוקה :

כסף משנה אלו הן הלוקין וכו'. פרק בתרא דמכות (דף י"ג) איפליגו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בברייתא דרבי ישמעאל סבירא ליה דחייבי מיתות נמי לוקין ורבי עקיבא ס"ל דאין לוקין ודייקי התם דמדלא תנן במתניתין דאלו הן הלוקין חייבי מיתות דכר"ע אתיא ופסק רבינו כרבי עקיבא משום דהלכתא כוותיה לגבי רבי ישמעאל ועוד דקם ליה מחלוקת בברייתא וסתם במתניי כסתם דמתניתין קיימא לן. ומה שכתב וכן העובר על לא תעשה שחיבין עליה מיתה בידי שמים נלמד מדברי רבי עקיבא שאמר חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים שאם עשה תשובה בית דין של מעלה מוחלים להם חייבי מיתות בית דין אינן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין מוחלים להם וחייבי מיתה בידי שמים בההוא טעמא דכרת שייכי דאם עשו תשובה בית דין של מעלה מוחלים להם ואם כן בדין הוא דלקו: אבל אם לאו שאין בו מעשה וכו'. פרק ארבע מיתות (דף ס"ג) אמר רבי אלעזר הנודר והמקיים בשם ע"ז לוקה ופריך דהוה ליה לאו שאין בו מעשה ומשני ההוא כר"י דאמר לוקין עליו ומדפריך גמרא בפשיטות הוה ליה לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו אלמא הכי קיימא לן ועוד מדמשני ההוא כר"י ולא משני סבר לה כר"י אלמא דאליבא דר"י אמר הכי וליה לא סבירא ליה ועוד דאמר בפרק בתרא דמכות (דף י"ז) ופרק שבועות שתיים בתרא (דף כ"א) דרבי יוחנן ס"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו והא קיימא לן דהלכתא כוותיה לגבי ריש לקיש :

ב כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חברו בשם. וכך לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין כגון לא תנאף לא תעשה מלאכה בשבת אין לוקין עליו. וכך לאו שנתן לתשלומין כגון לא תגזל ולא תגנב אין לוקין עליו. וכך לאו שנתק לעשה כגון לא תקח האם על הבנים לא תכלה

פֶּאֶת שְׂדֵדָה אֵין לֹקִין עָלָיו אֶלָּא אִם לֹא קִיַם עֲשֵׂה שְׁבִיחָהּ. וְכָל
לֹא שְׁבִיחָלוֹת אֵין לֹקִין עָלָיו. וְשָׂאֵר כָּל הַלְּאִוִּין שְׁבִיחָתָהּ
לֹקִין עָלֶיהָ :

כסף משנה כל לא שאין בו מעשה וכו'. פרק בתרא דמכות שם ופרק ג'
דשבועות שם מימרא דר' יוחנן כל ל"ת שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו
ושאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם והקשו
בתוספות בפרק שלישי דשבועות דאמאי לא חשיב נמי עדים זוממים ותירצו
כיון דכתיב בהו מלקות בהדיא לא חשש למיתנינהו דהמוציא שם רע הא כתיב
ביה ויסרו אותו ועדים זוממים למדום מוהצדיקו את הצדיק שהן לוקין : **וכל
לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד**. מכות פ' אלו הן הלוקין (י"ג:) פלוגתא דר'
ישמעאל ור"ע ופסק כר"ע ובכל דוכתא נמי אמרינן הוה ליה לאו שניתן
לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו אלמא דהכי הלכתא ופריש התם רבא
דאי אתרו ביה לקטלא כ"ע ל"פ דאין לוקה ומת כי פליגי דאתרו ביה למלקות
ופירוש לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לאו שניתן לאזהרת דבר שחייבין עליו
מיתת ב"ד והטעם שאין לוקין עליו לפי שלא ניתן לאזהרת עונש מלקות כשאר
לאוין שהרי הוצרך להזהירו שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה : **כל לאו
שניתן לתשלומין וכו'**. בפרק בתרא דמכות (דף י"ז) קאמר גמרא דלאו דלא
תגזול כיון דחייב בתשלומין אין אדם לוקה ומשלם וק"ל דהא בפרק אלו
נערות (כתובות דף ל"ב:) אמר רבי יוחנן דכל היכא דאיכא ממון ומלקות
מילקא לקי ממונא לא משלם וצריך עיון x : **וכל לאו שניתק לעשה וכו'**. משנה
בסוף חולין (דף קמ"א) ובפרק בתרא דמכות (דף ט"ז) הנוטל אם על הבנים
משלח ואינו לוקה ואפילו רבי יהודה דאמר לוקה ואינו משלח אמר בגמרא
דמודה דלאו שניתק לעשה אין לוקין עליו אלא היינו טעמא דאמר לוקה ואינו
משלח משום דשלח מעיקרא משמע. **ומה שכתב אלא אם לא קיים עשה שבהן**
כבר ביארתי בס"ד בפרק ט"ז : ועל לאו שבכללות וכו'. סנהדרין פ' ד' מיתות
(דף ס"ג) דרשו מלא תאכלו על הדם שלא יאכל מהבהמה קודם שתצא נפשה
ושלא יאכל בשר קדש בעוד הדם במזרק ושאין מברין על הרוגי בית דין
ושסנהדרין שהרגו את הנפש אין טועמין כלום ואמרינן עלה דעל כולם אין
לוקין משום דהוי לאו שבכללות : **ושאר כל לאוין שבתורה**. כלומר שהם לאוין
מפורשין לא שיבואו מכלל עשה דלאו הבא מכלל עשה נמצא עכשיו ששה
מיני לאוין שאין לוקין עליהם. אחד לאו שאין בו מעשה. שני לאו שניתן
לאזהרת מיתת ב"ד. שלישי לאו שניתן לתשלומין. רביעי לאו שניתק לעשה.
חמישי לאו שבכללות. ששי לאו הבא מכלל עשה. על כל אלו אין לוקין וכל
שאין בו אחד מאלו לוקין עליו :

ג אי זהו לאו שבכללות זה לאו אחד שכולל עניינים הרבה כגון לא תאכלו על הדם וכן אם נאמר לא תעשה דבר פלוני ופלוני הואיל ולא יחד לו לאו לכל אחד ואחד מהן אין לוקין על כל אחד ואחד אלא אם כן חלק אותה בלאוין אחרים או נאמר מפי השמועה שנהלקו. כיצד. כגון זה שנהאמר (שמות יב-ט) 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל' אינו לוקה על הנא והמבשל שתים אלא אחת. ובחדש הוא אומר (ויקרא כג-יד) 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו' וחיב על שלשתן שלש מלקיות מפי השמועה למדו שזה לחלק. הרי נאמר (דברים יח-ז) 'לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים ואף על פי שכלל כל העניינים בלאו אחד הרי חלק אותם בלאוין אחרים ואמר (ויקרא יט-כו) 'לא תנחשו ולא תעוננו' מלמד שכל אחד מהן בלאו בפני עצמו. וכן כל פיוצא בזה:

ההראב"ד אי זהו לאו שבכללות לאו אחד שכולל עניינים רבים וכו' עד מפי השמועה למדו שזה לחלק. א"א אביי ורבא:

כסף משנה אי זהו לאו שבכללות וכו' כגון לא תאכלו על הדם. כבר נתבאר זה בסמוך: וכן אם נאמר לא תעשה דבר פלוני וכו'. בס"פ כל שעה (דף מ"א) אמר אביי אכל נא לוקה שתים נא ומבושל לוקה שלש רבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות איכא דאמרי תרתי הוא דלא לקי חדא מיהת לקי איכא דאמרי חדא נמי לא לקי דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה כלומר מה שאמר הכתוב לא תחסום שור שאינו מזהיר אלא על דבר אחד וסמיך ליה פרשת מלקות לעיל מיניה ופירוש הלכה זו לדעת רבינו דאביי סבר לוקין על לאו שבכללות וכשאכלו נא עבר ב' לאוין אחד אל תאכלו ממנו נא והשני אל תאכלו על שאכלו נא וכבר אכלו בלתי צלי וכשאכלו נא ומבושל לוקה שלש אחת על שאכלו נא ואחת על שאכלו מבושל והג' על שאכלו בלתי צלי וכיון דקי"ל בסנהדרין (דף ס"ג) אין לוקין על לאו שבכללות נדחו דברי אביי וקי"ל כרבא והוא פוסק כלישנא קמא דחד מיהא לקי כדי למעט במחלוקת אביי ורבא כל מאי דאפשר ולכן הוא סובר שבין שאכלו נא ומבושל או נא או מבושל אינו לוקה (אלא) אחת והשגת הראב"ד שכתב א"א אביי ורבא עכ"ל נראה שהיא איך פסק כאביי במקום רבא וכן כתב הרמ"ך ג"כ ובמה שכתבנו נתיישב שגירסת רבינו אינה כגירסתנו אלא דרבא הוא דאמר לאו שבכללות אין לוקין עליו ועיין

במ"ש בפ"ח מק"פ. ומ"ש ובחדש הוא אומר וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. כתב הרב בספר המצות שלו בשורש ט' דהכי איתא בכריתות והוי יודע שהרמב"ן חלוק על רבינו במין השני של לאו שבכללות אם תרצה לעמוד על עיקרון של דברים עיין בהשגותיו: **נאמר לא ימצא בך וכו'.**

ד מי שְׁלָקָה בְּבֵית דִּין עַל אֲסוּר כָּרַת וְלָקָה פְּעַם שְׁנֵיָה עַל אוֹתוֹ כָּרַת עֲצָמוֹ כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֶלֶב וְלָקָה עָלָיו וְאָכַל חֶלֶב פְּעַם שְׁנֵיָה וְלָקָה עָלָיו אִם אָכַל פְּעַם שְׁלִישִׁית אֵין מְלָקִין אוֹתוֹ אֶלָּא מִכְּנִיסִין אוֹתוֹ לְכֹפֶה וְהוּא מְקוּם צַר כְּפִי קוּמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁכַּב בּוֹ. וְנוֹתְנִין לוֹ לְחֶם צַר וּמִים לְחָץ עַד שֶׁיִּצְרוּ מַעֲיוֹ וַיִּכְלָה. וְאַחַר כֵּן מְאָכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוּרִים עַד שֶׁכָּרְסוּ נְבֻקְעַת:

כסף משנה מי שלקה בבית דין וכו'. משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א ע"ב) מי שלקה ושנה בבית דין כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת ואמרו בגמ' דדוקא במלקות שיש בו כרת ושכל שלש פעמים היו עבירה אחת:

ה מי שְׁעֵבֵר עַל אֲסוּר כָּרַת אוֹ מֵיתַת בֵּית דִּין וְהִתְרוּ בּוֹ וְהִרְכִּין בְּרֵאשׁוֹ אוֹ שֶׁתַּק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו הִתְרָאָה. אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ וְאֵין מְלָקִין אוֹתוֹ. חֲזַר וְעָשָׂה כֵּן וְהִתְרוּ בּוֹ וְהִרְכִּין בְּרֵאשׁוֹ אוֹ שֶׁתַּק אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מְלָקִין אוֹתוֹ. חֲזַר פְּעַם שְׁלִישִׁית וְעֵבֵר וְהִתְרוּ בּוֹ אֶף עַל פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֵאשׁוֹ אוֹ שֶׁתַּק כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכֹפֶה עַד שֶׁיָּמוּת. וְכָל אֵלוֹ שְׁלֹא קִבְּלוּ עָלֵיהֶן הִתְרָאָה מִכֵּין אוֹתָן מִפֶּת מְרֻדוֹת הוֹאִיל וְחֻטְאוֹ מִכָּל מְקוּם אֶפְלוֹ עַל אֲסוּר שֶׁל דְּבָרֵי סוּפְרִים מִכֵּין אוֹתָן מִפֶּת מְרֻדוֹת:

כסף משנה מי שעבר על איסור כרת או מיתת ב"ד וכו'. ג"ז משנה שם ההורג נפשות שלא בעדים כונסים אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ ובגמ' מ"ש הכא דקתני נותנים לו לחם צר ומים לחץ ומאי שנא התם דקתני מאכילים אותו שעורים אמר רב ששת אידי ואידי נותנים לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו והדר מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת ותניא התם התרו בו ושתק התרו בו והרכין בראשו פירוש או הרכין בראשו פעם

ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה ואע"ג דפליג אבא שאול ואמר שלישית מתרין בו רביעית כונסין אותו לכיפה פסק כת"ק ועוד דאתי כסתם מתניתין דבשלישית כונסין: **וגרסינן** בגמרא עלה דמתניתין ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכיפה מנא ידעינן אמר רב בעדות מיוחדת ושמואל אמר שלא בהתראה ורב חסדא אמר אבימי כגון דאתכחוש בבדיקות ולא אתכחוש בחקירות כדתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ופירש"י מנא ידעינן הואיל וליכא עדות. בעדות מיוחדת דשנים מעידים עליו ועדותן אמת אלא שאין מיתתו מסורה לב"ד כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דאמרינן במסכת מכות דלא מיקטל עליהו אבל ע"פ ע"א מוציא דבה בעלמא הוא. בעוקצי תאנים בבדיקות יתירי ונהי דבן זכאי פטר ליה בההיא הכחשה מקטלא מיהו עדות אמת היא ועייל לכיפה עכ"ל:

ו הגונב כלי שרת מן המקדש והמקלל בקוסם והבועל ארמית אין בית דין נזקקין להו. אלא הקנאין פוגעין בהו וכל שהורגו זכה. וכן כהן ששמש בטמאה לא היו אהיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהנה היו מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין. גזרת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים. וזה שהרג יהושע עכו ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם הוראת שעה היתה או דין מלכות היתה. אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעברה שפא נטרפה דעתו בדבר זה. שפא מן העמליון מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין התרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שפא כך זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג וכללו של דבר גזרת מלך היא:

כסף משנה הגונב כלי שרת וכו' עד ופוצעים את מוחו בגזירין. משנה שם ואמרו בגמרא והמקלל בקוסם תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו רבנן ואי תימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו ופירש"י יכה קוסם את קוסמו שמקלל כלפי מעלה בקוסם יכה הקוסם את קוסמו היינו כלפי מעלה שנותן קסמים הללו בלבו וקסבר המקלל דהא מחשב ליה האי קוסם בעיניו שהוא ראוי ויש בו כח לקלל בו. יכהו קוסם מקלל את חבירו ואומר יכהו הקוסם הזה לו ולקונו ולמקנו דהיינו כלפי מעלה שהוא קונה את העולם ומקנה לבריותיו את טובו עכ"ל: **גזירת הכתוב היא וכו':**

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק תשעה עשר

א כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שְׂיֵשׁ בּוֹ כָּרַת וְאִין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין שְׁלוּקִין עֲלֵיהֶן אֶחָד וְעֶשְׂרִים וְאֵלוֹ הֵן. **א** הִבָּא עַל אָחוּתוֹ. **ב** הִבָּא עַל אָחוּת אָבִיו. **ג** הִבָּא עַל אָחוּת אִמּוֹ. **ד** הִבָּא עַל אָחוּת אִשְׁתּוֹ. **ה** הִבָּא עַל אִשְׁתְּ אָחִיו. **ו** הִבָּא עַל אִשְׁתְּ אָחִי אָבִיו. **ז** הִבָּא עַל הַנְּדָה. **ח** הָאוֹכֵל חֶלֶב. **ט** הָאוֹכֵל דָּם. **י** הָאוֹכֵל חֶמֶץ בַּפֶּסַח. **יא** הָאוֹכֵל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. **יב** הָעוֹשֶׂה מְלֶאכֶה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. **יג** הָאוֹכֵל הַנוֹתֵר. **יד** הָאוֹכֵל פְּגוּל. **טו** הִטְמֵא שְׂאֵכֵל בְּשַׂר קֹדֶשׁ. **טז** הִטְמֵא שְׂנַכְנַס לְעֶזְרָה. **יז** הַשּׁוֹחֵט קֹדָשִׁים בַּחוּץ. **יח** הַמַּעֲלֶה קֹדָשִׁים בַּחוּץ. **יט** הַמַּפְטֵם אֶת הַשְּׂמֹן. **כ** הַסֹּד בַּשְּׂמֹן הַמְּשֻׁחָה. **כא** הַמַּפְטֵם אֶת הַקְּטֹרֶת:

כסוף משנה **כל לא תעשה שיש בו כרת וכו'.** כולן נמנו במשנה ואלו הן הלוקין (דף י"ג) וקצתם מיייתי לה התם מקרא עונש ואזהרה:

ב כָּל מְחַיְבִין מִיתָה בְּיַד שְׂמַיִם שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה וְיֵשׁ בָּהֶן מַעֲשֶׂה שְׁלוּקִין עֲלֵיהֶן שְׂמוֹנֶה עָשָׂר וְאֵלוֹ הֵן. **א** זָר שְׂאֵכֵל תְּרוּמָה גְּדוּלָה בֵּין טְהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה. **ב** זָר שְׂאֵכֵל תְּרוּמַת מַעֲשֶׂר. **ג** זָר שְׂאֵכֵל בַּכּוּרִים אַחַר שְׂנַכְנַסוּ לִירוּשָׁלַיִם. **ד** זָר שְׂאֵכֵל חֶלֶה. **ה** הָאוֹכֵל טָבֵל שֶׁלֹא הוֹרֵם מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוּלָה וְתְּרוּמַת מַעֲשֶׂר. **ו** הָאוֹכֵל עֶסֶה שֶׁלֹא הוֹרְמָה חֻלְתָּהּ. **ז** כָּהֵן טְמֵא שְׂאֵכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה. **ח** כָּהֵן שְׂנַכְנַס לְקֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים

שֶׁלֹא לְעִבּוּדָה. (ט) כֹּהֵן שֶׁיֵּצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ בְּשַׁעַת עִבּוּדָה. (י) לְוִי שֶׁעֲבַד בְּעִבּוּדַת כֹּהֲנִים. (יא) זָר שֶׁשָּׁמֵשׁ בַּמִּקְדָּשׁ. (יב) מְחַסֵּר בְּגָדִים הֲרִי הוּא כָּזֵר וְלוֹקָה אִם עָבַד. (יג) כֹּהֵן טָמֵא שֶׁשָּׁמֵשׁ. (יד) שְׁתוּי יַיִן שֶׁשָּׁמֵשׁ. (טו) טָבוּל יוֹם שֶׁשָּׁמֵשׁ. (טז) מְחַסֵּר כְּפוּרִים שֶׁשָּׁמֵשׁ. (יז) פְּרוּעַ רֹאשׁ שֶׁשָּׁמֵשׁ. (יח) קָרוּעַ בְּגָדִים שֶׁשָּׁמֵשׁ :

כסף משנה כל מחוייבי מיתה ביד"ש וכו'. הכי נמנו בברייתא בסוף הנשרפין (דף פ"ג) ומייתי לה מקראי דהוּו במיתה. ועל מה שמנה רבינו בכלל מחוייבי מיתה ביד"ש שלוקין עליו מחוסר כפורים ששימש יש לתמוה שבפרק ד' מהלכות ביאת המקדש כתב שאע"פ שעבודתו פסולה וחילל הרי זה פטור וכתב הר"י קורקוס ז"ל דע"כ ט"ס הוא וצריך לכתוב במקומו יתר בגדים ששימש :

א אָבֵל הַמְּשַׁמֵּשׁ בְּלֹא קְדוּשַׁת יָדָיו וְרִגְלָיו אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא חָיָב מִיִּתָּה אֵינּוּ לוֹקָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְצוּת עֲשֵׂה. וְכֵן נָבִיא שֶׁכָּבַשׁ נְבוֹאָתוֹ. אוֹ שֶׁעָבַר עַל דְּבָרֵי עֲצֻמוֹ. וְהַעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי נְבִיא. אֵף עַל פִּי שֶׁשָּׁלְשָׁתָן בְּמִיִּתָּה אֵינּוּ לוֹקָה. שֶׁהוּן בָּאִין מְכַלֵּל עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח-טו) 'אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן' וְלֹא הִבָּא מְכַלֵּל עֲשֵׂה הֲרִי הוּא כְּעֲשֵׂה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו :

ד כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבִּתְוֹרָה שָׂאִין בָּהֵן לֹא כָּרַת וְלֹא מִיִּתַת בֵּית דִּין שֶׁלוֹקִין עָלֶיהֶן קִס"ח וְאֵלוֹ הֵן. (א) הָעוֹשֶׂה אֶלֶיל. (ב) הָעוֹשֶׂה אֶלֶיל לְנוֹי. (ג) הַפּוֹנֶה אֶל אֶלֶילִים בְּאַחַד מִן הַמַּעֲשִׂים. (ד) הַמְּקִים מִצְבָּה. (ה) הַנוֹטֵעַ אֵילָן בַּמִּקְדָּשׁ. (ו) הַנוֹתֵן אֶבֶן מִשְׁכִּית. (ז) הַנוֹדֵד בְּשֵׁם עִבּוּדָה זָרָה. (ח) הַנִּשְׁבָּע בְּשִׁמָּה. (ט) הַנִּהְנֶה בָּהּ. (י) הַבּוֹנֶה עֵיר הַנִּדְחָת. (יא) הַנִּהְנֶה מִמֶּנָּה. (יב) הָעוֹשֶׂה כְּחֻקֹת הָעֲכוּ"ם. (יג) הַקּוֹסֵם. (יד) הַמְּעוֹנֵן. (טו) הַמְּנַחֵשׁ. (טז) הַחוֹבֵר. (יז) הַדּוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. (יח) הַמוֹחֵק שֵׁם וְכִיּוֹצֵא בּוֹ כְּגוֹן הוֹרֵס אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ שׂוֹרֵף עֵץ מִן הַמִּקְדָּשׁ. (יט) הַמְּכַבֵּה אֵשׁ מִן הַמִּזְבֵּחַ. (כ) הָעוֹלָה עָלָיו בְּמַעֲלוֹת. (כא) הַנִּכְנָס לַעֲזָרָה בְּבָגָדִים טָמְאִים.

(כב) זָב וְכִיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁנִּכְנַס לְהַר הַבַּיִת. (כג) הַמְסִיר בְּיַד אַרְוֹן. (כד) הַמְזִיחַ חֶשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד. (כה) הַקּוֹרֵעַ פִּי הַמַּעִיל. (כו) הַמְקַרֵּיב עַל מִזְבֵּחַ הַזֶּהָב. (כז) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְהִיכָל שְׁלֹא בְשַׁעַת הָעֲבוּדָה. (כח) בַּעַל מוֹם שֶׁנִּכְנַס לְשֵׁם. (כט) שְׁתוּי שֶׁנִּכְנַס לְשֵׁם. (ל) בַּעַל מוֹם שְׁשֻׁמֵשׁ. (לא) עָרַל שְׁשֻׁמֵשׁ. (לב) כֹּהֵן שֶׁעֲבַד בְּעֲבוּדַת הַלְוִיִּם. (לג) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ פְּרוּעַ רֹאשׁ. (לד) כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְמִקְדָּשׁ קְרוּעַ בְּגָדִים. (לה) הַמְקַדֵּישׁ בְּעֲלֵי מוּמִין. (לו) הַשׁוֹחֲטֵן. (לז) הַזּוֹרֵק דְּמִיָּהוּן. (לח) הַמְקַטֵּיר אֵימורֵיהוֹן. (לט) הַמְקַרֵּיב קֶרְבָּנוֹת עֲכוּוֹיִם בְּעֲלֵי מוּמִין. (מ) הַמְטִיל מוֹם בְּקִדְשֵׁים בְּזִמּוֹן הַמִּקְדָּשׁ. (מא) הָעוֹבֵד בְּקִדְשֵׁים. (מב) הַגּוֹזֵז אוֹתוֹן. (מג) הַמְקַטֵּיר שְׂאֹר אוֹ דָבֵשׁ. (מד) הָעוֹשֶׂה שְׂיָרֵי מְנַחוֹת מְחֻמָּץ. (מה) הַמְקַרֵּיב בְּלֹא מֶלֶח. (מו) הַמְקַרֵּיב אֶתְנֵן אוֹ מְחִיר כָּלֵב. (מז) הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן עַל מְנַחַת חוּטָא. (מח) הַנּוֹתֵן עָלֶיהָ לְבוֹנָה. (מט) הַנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּקֶרֶב סוּטָה. (נ) הַנּוֹתֵן עָלָיו לְבוֹנָה. (נא) הַמְבַדִּיל בְּחֻטָּאת הָעוֹף. (נב) הַמִּימֵר בְּקִדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. (נג) הָאוֹכֵל בֶּשֶׂר קִדְשׁ שֶׁנִּטְמָא. (נד) הָאוֹכֵל מִפְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. (נה) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בֶּשֶׂר קִדְשֵׁי קִדְשֵׁים חוּץ לְעִזָּרָה. (נו) זֶר שֶׁאָכַל בֶּשֶׂר קִדְשֵׁי קִדְשֵׁים אַחַר מִתֵּן דָּמִים. (נז) זֶר שֶׁאָכַל בֶּשֶׂר בְּכוֹר. (נח) כֹּהֵן שֶׁנִּשְׁאַת לְזֶר שֶׁאוֹכֵלֶת חֲזָה וְשׂוֹק אֶפְלוֹ לְאַחַר מִיתַת בַּעֲלָהּ. (נט) חֵלְלָה שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה. (ס) הָאוֹכֵל קִדְשֵׁים קָלִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. (סא) הָאוֹכֵל קִדְשֵׁים קָלִים קֶדֶם זְרִיקַת דָּמִים. (סב) הָאוֹכֵל בְּכוֹר חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. (סג) הָאוֹכֵל מֵעֶשֶׂר שְׁנֵי אַחַר שְׂרָאָה פְּנֵי הַבַּיִת חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. (סד) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּכוֹרִים מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם קֶדֶם הַנְּחָה בְּעִזָּרָה. (סה) כֹּהֵן שֶׁאָכַל בְּכוֹרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם אַחַר שֶׁהִנִּיחוּ בְּעִזָּרָה. (סו) הָאוֹכֵל מֵעֶשֶׂר שְׁנֵי שֶׁנִּטְמָא בִירוּשָׁלַיִם קֶדֶם שִׁיפְדָהּ. (סז) טָמֵא שֶׁאָכַל מֵעֶשֶׂר שְׁנֵי הַטָּהוֹר בִירוּשָׁלַיִם. (סח) הָאוֹכֵל מֵעֶשֶׂר שְׁנֵי בְּאֲנִינּוֹת וְכֵן כֹּל הַקִּדְשֵׁים. (סט) עָרַל שֶׁאָכַל בֶּשֶׂר קִדְשׁ אוֹ תְּרוּמוֹת. (ע) הָאוֹכֵל מִמְּנַחַת כֹּהֵן וְכֵן מִכָּל דָּבָר שֶׁהוּא כָּלִיל לְאֲשֵׁים. (עא) הָאוֹכֵל מִבֶּשֶׂר חֻטָּאוֹת הַנְּשָׂרְפוֹת וְכֵן מִכָּל

הטעון שרפה. **עב**) השוחט פסח על החמץ. **עג**) השובר בו עץ
בין בראשון בין בשני. **עד**) המוציא מבשרו חוץ לחבורתו. **עה**)
האוכל מבשרו חוץ מחבורתו. **עו**) האוכל מבשרו נא או מבשל.
עז) הנהנה מן ההקדש במזיד. **עח**) האוכל טבל שעדין לא
הפרש ממנו מעשר אפלו מעשר עני אף על פי שהורמו
תרומותיו. **עט**) האוכל מבשר נפש חיה שנגמר דינה לסקילה
אף על פי שנשחטה. **פ**) האוכל בהמה טמאה. **פא**) האוכל עוף
טמא. **פב**) האוכל דג טמא. **פג**) האוכל שרץ העוף. **פד**) האוכל
שרץ הארץ. **פה**) האוכל שרץ המים. **פו**) האוכל רמש האדמה
אף על פי שאינו רבה. **פז**) האוכל תולעים שבפרות אחר
שפרשו. **פח**) האוכל נבלה. **פט**) האוכל טרפה. **צ**) האוכל אבר
מן החי. **צא**) האוכל גיד הנשה. **צב**) האוכל בשר בחלב. **צג**)
המבשל בשר בחלב. **צד**) האוכל מתבואה חדשה קדם הבאת
העמר. [המקריב מנחה מתבואה חדשה קדם הבאת שתי הלחם]. **צה**) האוכל ערלה.
צו) האוכל פלאי הכרם. **צז**) האוכל תערבת חמץ בפסח. **צח**)
האוכל חמץ אחר חצות. **צט**) המקיים חמץ ברשותו וכגון
שחמץ עסתו. **ק**) השותה יין נסוד. **קא**) נזיר שאכל מגפן היין.
קב) נזיר שגלח. **קג**) נזיר שנטמא למת. **קד**) המגלח את הנתק.
קה) החותך סימני צרעת או שפואן באש. **קו**) העובד בנחל
שנתערפה בו העגלה. **קז**) הזורע ארץ ישראל בשביעית. **קח**)
הזמר את האילן בשביעית. **קט**) הקוצר ספיח בלא שנוי. **קי**)
הבוצר בלא שנוי. **קיא**) הזורע בשנת היובל. **קיב**) הקוצר בה
בלא שנוי. **קיג**) הבוצר בה בלא שנוי. **קיד**) המכלה פאת שדה
ולא נתנה לעני. **קטו**) המעולל פרמו ולא נתנה לעני. **קטז**)
המלקט לקט ולא נתנו לעני. **קיז**) פרט פרמו ולא נתנו לעני.
קיח) הלוקח עמר השכחה ולא נתנו לעני. **קיט**) הלוקח אם על
בנים ולא שלח האם. **קכ**) הזורע פלאים בארץ בזרעים. **קכא**)
הזורע פלאי הכרם בארץ. **קכב**) המרכיב אילנות פלאים בכל
מקום. **קכג**) המרביע בהמה פלאים בכל מקום. **קכד**) המנהיג

בְּכֻלָּאִים בְּכֹל מְקוֹם. **קכה**) הַחוּסִים בְּהִמָּה בְּעַת מְלָאכָה בְּכֹל
מְקוֹם. **קכו**) הַשׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ בְּכֹל מְקוֹם. **קכז**) הַמְּשַׁכֵּן
חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא הִחְזִיר לוֹ הָעֵבוֹט. **קכח**) הַחוֹבֵל אֶלְמָנָה וְלֹא
הִחְזִיר הַמְּשַׁכֵּן. **קכט**) הַחוֹבֵל כְּלִים שְׁעוֹשִׂין בָּהֶן אֶכְל נֶפֶשׁ. **קל**)
עַד זֹמַם שְׂאִין בּוֹ תִשְׁלוּמִין. **קלא**) הַמֶּכֶּה חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שְׂאִין
בָּהּ שְׁוֵה פְרוּטָה. **קלב**) בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה בְּעֵדוֹת רֵאשׁוּנָה. **קלג**)
הַמוֹצִיא שֵׁם רַע שְׁנִמְצָא דְבָרוֹ שְׁקֵר. **קלד**) הַמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ
בְּשֵׁם. **קלה**) הַנִּשְׁבַּע לְשִׁקְרָה. **קלו**) הַנִּשְׁבַּע לְשׂוֹא. **קלז**) הַמְחַלֵּל
נְדָרוֹ. **קלח**) הַיוֹצֵא חוּץ לְתַחוּם בְּשַׁבָּת. **קלט**) הַעוֹשֶׂה מְלָאכָה
בַּיּוֹם טוֹב. **קמ**) הַמְקִיף פָּאת הָרֵאשׁ. **קמא**) הַמְקִיף פָּאת זָקֵן.
קמב) הַשׁוֹרֵט עַל מֵת. **קמג**) הַקּוֹרֵחַ רֵאשׁוֹ עַל הַמֵּת. **קמד**)
הַכוֹתֵב כְּתָבִת קַעֲקָע. **קמה**) הַלוֹבֵשׁ שְׁעִטְנִי. **קמו**) הַקּוֹצֵץ אֵילָנִי
מֵאֶכָּל דֶּרֶךְ הַשְּׁחֵתָה. **קמז**) אִישׁ שֶׁלִּבֹּשׁ מְלָבוֹשׁ אִשָּׁה. **קמח**)
אִשָּׁה שֶׁלִּבֹּשָׁה מְלָבוֹשׁ אִישׁ. **קמט**) כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת. **קנ**) כֹּהֵן
שֶׁקִּדַּשׁ אִשָּׁה זוֹנָה וּבִעְלָהּ. **קנא**) כֹּהֵן שֶׁקִּדַּשׁ גְּרוּשָׁה וּבִעְלָהּ. **קנב**)
כֹּהֵן שֶׁקִּדַּשׁ חֵלְלָהּ וּבִעְלָהּ. **קנג**) כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁבָּעַל אֶלְמָנָה אֶף עַל
פִּי שְׁלֹא קִדְּשָׁהּ. **קנד**) הַמְּחַזֵּיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שְׁנֵתִּקְדְּשָׁהּ. **קנה**)
הַנוֹשֵׂא זְקוּקָה לְלֵבָם. **קנו**) הַבָּא עַל הַקִּדְּשָׁהּ. **קנז**) מְמַזֵּר שְׁנֵשָׂא
בֵּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל. **קנח**) פְּצוּעַ דְּכָא שְׁנֵשָׂא בֵּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל.
קנט) הַמְסַרֵס אִישׁ וְכֹן שְׂאֵר זְכָרֵי בְּהִמָּה חִיָּה וְעוֹף. **קס**) אוֹנֵס
שְׂגֵרֵשׁ אֲנוּסָתוֹ וְלֹא הִחְזִירָהּ. **קסא**) הַמוֹצִיא שֵׁם רַע שְׂגֵרֵשׁ
אֲשֶׁתוֹ וְלֹא הִחְזִירָהּ. **קסב**) הַקָּרֵב אֶל הָעֵרִיּוֹת בְּדֶרֶךְ מִדְּרָכֵי
הַזְּנוּת אֶף עַל פִּי שְׁלֹא גָּלָה עֶרְוָה וְזָהוּ הַחֲשׂוֹד עַל הָעֵרִיּוֹת. **קסג**)
הַמְתַּחֲתֵן בְּעַכּוּיִים. **קסד**) גֵּר עֲמוּנִי שְׁנֵשָׂא בֵּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל.
קסה) גֵּר מוֹאָבִי שְׁנֵשָׂא בֵּת יִשְׂרָאֵל וּבָעַל. **קסו**) מְלֻדֵּי שְׁהִרְבָּה
נָשִׁים. **קסז**) מְלֻדֵּי שְׁהִרְבָּה סוּסִים. **קסח**) מְלֻדֵּי שְׁהִרְבָּה כֶּסֶף
וְזָהָב:

ההראב"ד **פצוע זכא שנשא בת ישראל ובעל**. א"א לא ידעתי נשואין מה צורך והרי מצינו על הממזרת משלם קנס והקשו בגמרא על רבא קשיא ממזרת לדעת ר' יצחק היאך לוקה ומשלם אלמא בביאה לחודה לוקה:

כסף משנה **פצוע זכא שנשא בת ישראל ובעל**. כתב הראב"ד לא ידעתי נשואין מה צורך וכו'. וכבר נשאל רבינו ע"ז מחכמי לוניל והשיב בארוכה לקיים דבריו כתבו ה"ה פט"ו מהל' איסורי ביאה:

נמְצָאוּ כָּל הַלּוֹקִים רִיז וְסִימָן לָהֶם יִלְקוּ זָרִים:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק עשרים

א אין בית דין עונשין באומד הדעת אלא על פי עדים בראיה ברורה. אפלו ראוהו העדים רודף אחר חבירו והתרו בו והעלימו עיניהם או שנכנסו אחריו לחרבה ונכנסו אחריו ומצאוהו הרוג ומפרפר והסיף מניטף דם בגד ההורג הואיל ולא ראוהו בעת שהכהו אין בית דין הורגין בעדות זו ועל זה וכיוצא בו נאמר [\(שמות כג-ז\)](#) 'ונקי וצדיק אל תהרג'. וכן אם העידו עליו שנים שעבד עבודה זרה זה ראוהו שעבד את החמה והתרה בו וזה ראוהו שעבד את הלבנה והתרה בו אין מצטרפין. שְׁנַאֲמַר וְנָקִי וְצַדִּיק אֵל תִּהְרַג הוֹאִיל וַיֵּשׁ שֶׁם צַד לְנִקּוֹתוֹ וְלִהְיוֹתוֹ צַדִּיק אֵל תִּהְרַגוּהוּ:

כסף משנה **אין בית דין עונשין באומד הדעת וכו'**. ברייתא פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף צ"ו) אמתניתין דהיו מאיימין על עדי נפשות שמא תאמרו מאומד תנו רבנן כיצד מאומד אומרים להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כן ראיתם לא ראיתם כלום: **וכן אם העידו עליו שנים וכו'**:

ב כָּל מִי שֶׁעָשָׂה דְבַר שְׁחִיבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין בְּאֲנָס אִין
בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאָף עַל פִּי שְׁהִיָּה מְצֻוָּה שְׁיִהְרַג וְאֵל יַעֲבֹר
אָף עַל פִּי שְׁחִלְלֵל אֶת הַשֵּׁם וְהוּא אָנוֹס אִינוּ נְהָרַג שְׁנֶאֱמַר (דברים
כב-כו) 'וְלֹנְעָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְבָר' זֶה אֲזַהְרָה לְבֵית דִּין שְׁלֹא יַעֲנֹשׁוּ
אֶת הָאָנוֹס :

כסף משנה כל מי שעשה דבר וכו':

ג אִישׁ שֶׁאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁבָּא עַל הָעֲרוּהָ חִיב מִיתַת בֵּית דִּין שְׁאִין
קִישׁוּי אֶלָּא לְדַעַת. אֲבָל הָאִשָּׁה הַנִּבְעָלָת בְּאֲנָס אֶפְלוּ אִמְרָה אַחַר
שְׁנֶאֱנָסָה הִנִּיחוּ לוֹ הֵרִי הִיא פְּטוּרָה מִפְּנֵי שְׁיִצְרָה נִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ :

כסף משנה איש שאנסוהו וכו'. בהרבה מקומות אין קישוי אלא לדעת מהם
ביבמות ריש הבא על יבמתו (דף נ"ג:) אמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין
קישוי אלא לדעת והוצרך רבינו לטענת אין קישוי אלא לדעת כגון שאנסוהו
לתקוע עצמו בערוה וכיון שכן הרי הוא עושה מעשה וק"ל שאע"פ שהוא עושה
מעשה כיון שהוא אנוס דין הוא שיפטר וכמ"ש רבינו בסמוך שאע"פ שהיה
מצווה שיהרג ואל יעבור הואיל ואנוס הוא אינו נהרג והיינו אפילו עשה מעשה
בידים ומי עדיף טענת אין קישוי אלא לדעת מעושה מעשה בידים ואפשר
לומר דבשלמא מעשה שבידים הוא דבר שיכול לעשות באונס ושלא ברצונו
אבל קישוי כל שאינו מרוצה בדבר א"א לו להתקשות וכיון שנתקשה ודאי
מרוצה הוא ולפיכך חייב והיינו דאמר רבא אין אונס לערוה דמשמע דאין עליו
שם אונס וכיון שאין עליו שם אונס בדין שיהא חייב וכמ"ש למדנו מעתה
שאם נתקשה לאשתו ואנסוהו שיבא הוא עצמו על הערוה פטור ואם אנסוהו
להתקשות ותקעוהו בערוה חייב וצ"ע. ועדיין קשה היאך כתב רבינו שחייב
מיתת ב"ד אפילו את"ל שהיה לדעת מאחר שכתב שאנסוהו פשיטא ודאי שלא
התרו בו כיון שלא היתה התראה היאך יתחייב מיתת ב"ד וכן השיגו הרמ"ך.
וי"ל דחייב דקאמר היינו לומר שאין לו דין אנוס אלא הרי הוא כמי שעשה
ברצון בלא התראה שיש עליו דין חיוב מיתת ב"ד אע"פ שאין ב"ד ממיתין
אותו מפני שלא התרו בו דיקא נמי דקתני חייב מיתת ב"ד ולא קתני ב"ד
ממיתין אותו כעין דקתני בבא דלעיל אין ב"ד ממיתין אותו: **אבל האשה וכו'.**
בכתובות פ' נערה מימרא דרבא (דף נ"א:) ותניא כוותיה ומה שנאמר שם הוא
לענין שהיא מותרת לבעלה ולמד משם רבינו לענין מיתת ב"ד. **ומה שכתב**
מפני שיצרה נתגבר עליה ויקשה בעיניך א"כ כל עוברי עבירה פטורים דהא

ודאי יצרם נתגבר עליהם יש לומר שלא מטעם יצרה נתגבר עליה לחוד הוא דפטורה אלא אנו אומרים כיון שתחלתה באונס עכשיו יצרה נתגבר עליה פטורה בהאי תגבורת כיון דמכח אונס קא אתי. ודע שאפילו אנסוה להביא הערוה עליה היא פטורה וכמו שיתבאר בדברי רבינו וכתב רבינו דין זה לאשמועין הא דאפילו היא אומרת הניחו לו וכו' :

ד אָסוּר לְבֵית דִּין לְחוּס עַל הַהוֹרֵג שְׁלֹא יֹאמְרוּ כְּבָר נִהְרַג זֶה וּמָה תּוֹעֵלֶת יֵשׁ בְּהַרְיַגְתָּ הָאֲחֵר וְנִמְצְאוּ מִתְרַשְׁלִין בְּהַרְיַגְתּוֹ. שְׁנֵאמַר [\(דברים יט-ג\)](#) 'וְלֹא תַחוּס עֵינֶיךָ עָלָיו וּבְעֶרְתָּ דַם הַנֶּקִי'. וְכֵן אָסוּר לְבֵית דִּין לְחוּס עַל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב קֶנֶס שְׁלֹא יֹאמְרוּ עָנִי הוּא זֶה שְׁלֹא בְּכֹנֶה עֲשֵׂה אֶלָּא מִגִּבּוֹן מִמֶּנּוּ כֹּל שֵׁישׁ לוֹ בְּלֹא חֲנִינָה שְׁנֵאמַר וְלֹא תַחוּס עֵינֶיךָ. וְכֵן בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת אֵין מְרַחֲמִין עַל הַדָּל. שְׁלֹא תֹאמַר עָנִי הוּא זֶה וּבַעַל דִּינּוֹ עֲשִׂיר הוּאֵיל וְאֲנִי וְהַעֲשִׂיר חֲזָבִין לְפָרְנִסוֹ אֲזַכְּנוּ בְּדִין וְנִמְצְא מִתְפָּרֵס בְּכָבוֹד. עַל זֶה הִזְהִירָה תוֹרָה [\(שמות כג-ג\)](#) 'וְדַל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבוֹ'. וְנֵאמַר [\(ויקרא יט-טו\)](#) 'לֹא תִשָּׂא פָנֶי דָל'. אָסוּר לְהִדָּר פָּנֵי גְדוֹל. כִּיצַד. הָרִי שְׂבָאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם לְדִין אֶחָד חָכֵם גְּדוֹל וְאֶחָד הֶדְיוֹט לֹא תִקְדִים לְשָׂאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ שֶׁל גְּדוֹל וְלֹא תִסְבִּיר לוֹ פָּנִים וְלֹא תִכְבְּדֶנּוּ. כְּדִי שְׁלֹא יִסְתַּתְמוּ טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַחֵר. אֶלָּא אֵינוֹ נִפְנֶה לְאֶחָד מֵהֶן עַד שֶׁיִּגְמַר הַדִּין שְׁנֵאמַר [\(ויקרא יט-טו\)](#) 'לֹא תִהְדָּר פָּנֵי גְדוֹל'. אָמְרוּ חֲכָמִים אֵל תֹּאמַר עֲשִׂיר הוּא זֶה בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה הֵיאֵךְ אֲבִישְׁנוּ וְאֶרְאֶה בְּבוֹשָׁתוֹ. לְכֶךָ נֵאמַר לֹא תִהְדָּר פָּנֵי גְדוֹל :

כסף משנה אסור לב"ד לחוס על וכו' :

ה בָּאוּ לְפָנֶיךָ שְׁנַיִם אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד רָשָׁע אֵל תֹּאמַר הוּאֵיל וְרָשָׁע הוּא וְחִזְקָתוֹ מִשְׁקֵר וְחִזְקָתָהּ זֶה שְׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה בְּדַבָּרוֹ אֶתְּהָ הַדִּין עַל הָרָשָׁע. עַל זֶה נֵאמַר [\(שמות כג-ו\)](#) 'לֹא תִטָּה מִשְׁפַּט אֲבִינֶךָ בְּרִיבוֹ' אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא אָבִיוֹן בְּמִצּוֹת לֹא תִטָּה דִינּוֹ :

ו (ויקרא יט-טו) 'לא תעשו עול במשפט' זה המענות את הדין ומזכה את החיב ומחיב את הזכאי. וכן המענה את הדין ומאריך בדברים ברורים כדי לצער אחד מבעלי דינים הרי זה בכלל עול:

ז הגס לבו בהוראה וקופץ וחונק את הדין קדם שיחקרהו בינו לבין עצמו עד שיהא לו ברור כשמש הרי זה שוטה רשע וגס רוח. כך צוו חכמים (גמרא סנהדרין ז-ב) 'הווי מתונין בדין'. וכן איוב הוא אומר (איוב כט-טז) 'ורב לא ידעתי אחקרהו':

כסף משנה הגס לבו בהוראה וכו'. במס' אבות פ"ד:

ח כל דין שבא לפניו דין והתחיל לדמותו בדין פסוק שכתב ידע אותו ויש במדינה גדול ממנו בחכמה ואינו הולך ונמלך בו הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה. ואמרו חכמים רעה על רעה תבוא לו שכל הדברים וכיוצא בהן מגסות הרוח הן המביאות לידי עוות הדין. (משלי ז-כז) 'כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. (משלי ז-כז) 'ועצמים כל הרגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה. והוא שיהיה הדור צריך לו. אבל אם ידע שיש לשם ראוי להוראה ומנע עצמו מן ההוראה הרי זה משבח. וכל המונע עצמו מן הדין מונע ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח:

כסף משנה כל דיין שבא לפניו דין וכו'. יבמות פרק ב"ש (דף ק"ט): רעה אחר רעה תבא וכו' לתוקע עצמו לדבר הלכה ומפרש דהיינו דינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מילתא למילתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל ופירש"י והיינו תוקע שסומך ונשען על מה שהוא יודע. וסובר רבינו דהאי רב אין פירושו רבו ממש דא"כ היאך הוא דן במקום רבו אלא הכוונה גדול ממנו בחכמה: **כי רבים חללים הפילה וכו'**. סוף פ"ק דע"ז (דף י"ט): ופירש"י הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו

ועצומים המתעצמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורם ועצומים לשון ועוצם עיניו: **וכל המונע עצמו מן הדין וכו'.** במסכת אבות:

ט תלמיד אל יורה הלכה לפני רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

כסף משנה תלמיד אל יורה וכו'. ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ה'): והיינו דוקא ברבו מובהק וכמו שכתב רבינו בפרק חמישי דהלכות תלמוד תורה:

י אל תאמר שכל אלו הדברים בדין שיש בו הוצאת ממון הרבה מזה ונתינתו לזה. לעולם יהי דין אלקי מנה ודין פרוטה אחת שוין בעיניך לכל דבר:

כסף משנה אל תאמר וכו'. בפ"ק דסנהדרין (דף ז'): אמרו ושפטתם צדק אפילו בין בית לעליה וכו' אפילו בין תנור לכירה. ועוד שם (דף ח') אמר ריש לקיש יהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומפסקיה פשיטא הרי בהדיא שדין אלף מנה ודין פרוטה שוין:

יא אין הדינין ^[א] יושבין לדין בדין פחות משנה פרוטה. ואם הזקקו לשנה פרוטה גומרין את דינו אפילו לפחות משנה פרוטה:

כסף משנה אין הדיינים יושבים וכו'. במציעא פ' הזהב (דף נ"ח): א"ר קטינא אם הוזקקו בית דין לשנה פרוטה גומרין אפילו לפחות משנה פרוטה תחלת הדין בעינן פרוטה גמר דין לא בעינן פרוטה ופירש"י אם הוזקקו ב"ד בין תובע לנתבע גומרין אפי' בפחות אם חזר השני ותבעו פחות משנה פרוטה קודם שעמדו בדין משם נזקקין לו אבל מלשון רבינו שכתב גומרין דינו נראה דדוקא אם התובע הא' חזר ותבע גומרין דכיון שהם יושבים הוה ליה כאילו תבע פחות משנה פרוטה זה עם שוה פרוטה שתבע בראשונה אבל אם הנתבע הוא שתבע פחות משנה פרוטה הוה ליה כאיניש דעלמא ואין נזקקין לו. ומיהו אפשר שגם (כשהתובע) [כשהנתבע] תובעו פחות מפרוטה בכלל גומרין דינו הוא שהרי אם יזכה בדין צריכים הם לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחלה:

יב כָּל הַמָּטָה מִשְׁפָּט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עֹוֹבֵר בְּלֹא אֶחָד שֹׁנֵאמֵר (ויקרא יט-טו) 'לֹא תַעֲשׂוּ [ב] עֹוֹל בַּמִּשְׁפָּט'. וְאִם הָיָה גֵר עֹוֹבֵר בְּשָׁנֵי לְאוּיִן שֹׁנֵאמֵר (דברים כד-יז) 'לֹא תָטָה מִשְׁפָּט גֵר'. וְאִם הָיָה יְתוֹם עֹוֹבֵר בְּשִׁלְשָׁה לְאוּיִן שֹׁנֵאמֵר (דברים כד-יז) 'מִשְׁפָּט גֵר יְתוֹם':

כסף משנה וכל המטה משפט וכו':

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק אחד ועשרים

א מִצֹּת עֲשֵׂה לְשִׁפְט הַשּׁוֹפֵט בְּצִדֵק שֹׁנֵאמֵר (ויקרא יט-טו) 'בְּצִדֵק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ'. אִי זֶהוּ צִדֵק הַמִּשְׁפָּט זֶה הַשְּׁוֹיֵת שְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִין בְּכָל דָּבָר. לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְדַבֵּר כָּל [א] צָרְכוֹ וְאֶחָד אוֹמֵר לוֹ קֶצֶר דְּבָרֶיךָ. וְלֹא יִסְבִּיר פָּנִים לְאֶחָד וַיְדַבֵּר לוֹ רְכוֹת וַיַּרְע פָּנָיו לְאַחַר וַיְדַבֵּר לוֹ קְשׁוֹת:

כסף משנה מ'ע לשפוט השופט בצדק וכו' ולא יסביר פנים לאחד וכו'.
ברייתא פרק שבועת העדות (דף ל')

ב שְׁנֵי בַעֲלֵי דִינִין שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְלַבֵּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים וְהַשְּׁנֵי מְלַבֵּשׁ בְּגָדִים בְּזוּיִין אוֹמֵר לְמַכְבֵּד אוֹ הַלְבִּישֵׁהוּ כְּמוֹתְךָ עַד שֶׁתִּדּוֹן עִמוֹ אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁוִין אַחַר כֵּךְ תַּעֲמִדוּ בַּדִּין:

כסף משנה שני בעלי דינים שהיה אחד מהם מלובש בגדים יקרים וכו'. גם זה שם ברייתא (דף ל"א):

ג לא יהיה אחד יושב ואחד עומד אלא שניהם עומדים. ואם רצו בית דין להושיב את שניהם מושיבין. ולא ישב אחד למעלה ואחד למטה אלא זה בצד זה. במה דברים אמורים בשעת משא ומתן. אבל בשעת גמר דין שניהם בעמידה שְׁנַאֲמַר (שמות יח-ג) 'וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מִשְׁהוֹ'. ואי זהו גמר דין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. במה דברים אמורים בבעלי דינים. אבל העדים לעולם בעמידה שְׁנַאֲמַר (דברים יט-ז) 'וַיַּעֲמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים':

כסף משנה לא יהיה אחד יושב ואחד עומד וכו' עד ועמדו שני האנשים. בפרק הנזכר (דף ל') תניא ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינים שיעמדו אמר ר' יהודה שמעתי שאם רצו ב"ד להושיב את שניהם מושיבים אינו אסור אלא שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך תנו רבנן בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד וכו' ואמר עולא מחלוקת פירוש דר' יהודה וחכמים בבעלי דינים אבל בעדים ד"ה בעמידה שנאמר ועמדו שני האנשים אמר רב הונא מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין ד"ה דיינים בישיבה ובעלי דינים בעמידה שנאמר וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם וגו' דהא עדים כגמר דין דמו וכתוב בהו ועמדו שני האנשים דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר אמר ליה לשמעיה אפרח עלי בר אווזא ושדי עלאי כלומר ואעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפני האווז הפורח ובא עלי והא אמר מר מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין ד"ה דיינים בישיבה ובעלי דינים בעמידה דיתבי כמאן דשארי מסאניה ע"כ בגמרא ודעת רבינו לפסוק כר"י וכתב הר"ן ז"ל דטעמא משום דאע"ג דרבים פליגי עליה הא אידך ברייתא דבצדק תשפוט שלא יהא אחד עומד וכו' קתני לדר"י בסתמא ועובדא דדביתהו דר"ה כר"י אתיא דאמר אפרח בר אווזא כלומר ואקום מפניה ואושיבנה ואשב כל זמן שמיישבין טענותיהם ומדפרכין משעת גמר דין משמע דלא קשיא לן אלא בשעת גמר דין היכי עביד ומפרקין דההיא שעתא זותרתי היא ומצי יתיב כמאן דשארי מסאניה דאילו לרבנן כיון דס"ל דבעלי דינים בעמידה ממילא דיינים בישיבה דהכי רהטא כולה סוגיין דכל היכא דבעלי דינים בעמידה דיינים בישיבה וא"כ רב נחמן היכי לעביד הא אינו רשאי לא להושיבה ולא לעמוד הוא ובכולי דינא אי אפשר דליתבי כמאן דשארי מסאניה אלא ודאי כר' יהודה אזלא וכוותיה נקיטינן ובקצת נוסחאות

כתוב בגמרא בפירוש דבשעת גמר דין הוא שכך כתוב בהן דיתבי כמאן דשאר
מסאניה ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ועוד דעולא דאמר
מחלוקת בבעלי דינין ור"ה דאמר מחלוקת בשעת משא ומתן כר' יהודה שייכי
וי"א דעדים בעמידה דאמרינן דוקא בעמידה כלומר ואפי' העידו בדיעבד
בישיבה אין עדותן עדות ויש חולקין עליהם וזה דעת רבינו שכתב בסוף דבריו
שאחר הגמרא נהגו להושיב העדים ובשלמא אי בדיעבד כשרים מפני
המחלוקת הושיבם כיון דעדותם עדות אבל אי אפי' בדיעבד פסולים וכי לסלק
המחלוקת הכשירו עדות הפסולים וקבעוהו מנהג א"ו כדאמרן וכן כתוב
בירושלמי וכיון שעדים בישיבה דיעבד כשרים ה"ה לבעלי דינין יושבים בשעת
גמר דין דכשרים דהא קבלת עדות כשעת גמר דין דמיא וכן דיינים שקבלו
עדות או גמרו דינם כשהם עומדים דיניהם דין דכיון דמכשרינן עדים ובעלי
דינין בישיבה ממילא משמע דדיינים בעמידה כשרים דכיון דאמרינן דבשעת
גמר דין ד"ה דיינין בישיבה ובעלי דין בעמידה הוכחנו דבעלי דין בעמידה היינו
לכתחלה אבל בדיעבד בישיבה כשרים ממילא דיינים בישיבה דאמרינן היינו
לכתחלה אבל בדיעבד בעמידה כשרים בשעת גמר דין וקבלת עדות כגמר דין
דמיא. ומ"ש רבינו ולא ישב אחד למעלה ואחד למטה וכו' :

ד תלמיד חכם ועם הארץ שפאו לדין מושיבין את החכם
ואומרים לעם הארץ שב. אם לא ישב אין מקפידין על כך. ולא
יקדים התלמיד כשיבוא לדין וישב לפני רבו כרוצה לדון לפניו.
ואם היה קובע לו זמן לקרות ובא זמנו מתר :

כסף משנה תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין וכו'. מימרא שם : ולא יקדים
התלמיד וכו'. שם אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו
דינא בהדי הדדי לא נקדים צורבא מרבנן וליתבי משום דמיחזי כמאן דסדר
ליה לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידניה אבל קביע ליה עידניה לית
לן בה מימר אמר בעידניה טריד ופירש"י לא ליקדים ליתבי לפני הדיין קודם
שיבא בעל דינו ואפילו יושב ושותק דמיחזי כמאן דמסדר לטענתיה וגורם
שיחשדוהו כמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא קבע ליה עידניה
שהדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד עכ"ל. ודע שנסחת רבינו האמיתית היא
ואם היה קבוע לו זמן לקרות ובא בזמנו מותר וממ"ש רבינו לא יקדים
התלמיד וישב לפני רבו משמע שהוא ז"ל מפרש דלפני רבו הוא דלא יקדים
משום דכיון דיש לו קירוב דעת עמו אתי עם הארץ לומר שהוא מסדר טענותיו
לפניו אבל לפני דיין אחר שאינו רבו לא אתי למימר הכי :

ה כָּבֵר נְהָגוּ כָּל בְּתֵי דִינֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַחַר הַגְּמָרָא בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת שְׁמוֹשִׁיבִין בְּעֵלֵי דִינִין וּמוֹשִׁיבִין ^[ב] הַעֲדִים כְּדִי לְסַלֵּק הַמַּחֲלָקֶת. שְׂאִין בְּנוּ כַח לְהַעֲמִיד מִשְׁפָּטֵי הַדָּת עַל תַּלְּם :

ו הָיוּ לַפְּנֵי הַדִּינִים בְּעֵלֵי דִין הַרְבֵּה מִקְדִּימִין אֶת דִּין הַיְתוֹם לְדִין ^[ג] הָאֶלְמָנָה שְׁנַאָמֵר [\(ישעיה א-ז\)](#) 'שְׁפָטוּ יְתוֹם רִיבּוֹ אֶלְמָנָה'. וְדִין אֶלְמָנָה קוֹדֵם לְדִין תַּלְמִיד חֶכֶם. וְדִין תַּלְמִיד חֶכֶם קוֹדֵם לְדִין עִם הָאָרֶץ. וְדִין הָאִשָּׁה קוֹדֵם לְדִין הָאִישׁ שְׁבֻשֶׁת הָאִשָּׁה מְרַבָּה :

כסף משנה **היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה וכו'.** מה שכתב שדין ת"ח קודם לדין ע"ה הוא בפרק שבועת העדות (דף ל') שלח רב יוסף לרב נחמן עולא חבירו עמית בתורה ובמצות ואמרו דשלח ליה הכי למישרא ליה בתיגרא ופירש"י לפסוק דינו קודם של ע"ה. ומ"ש שדין היתום קודם לדין האלמנה ודין האלמנה לדין ת"ח וא"כ מכ"ש שדין היתום קודם לדין ת"ח ק"ל מדאמרינן בשני דייני גזילות (דף ק"ה): דרב ענן שדריה לקמיה דר"נ ושלח ליה נדייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה וכו' סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה וצ"ע. ומה שכתב ודין האשה קודם לדין האיש הוא מימרא דרבא בפרק נושאין על האנוסה (דף ק"ז):

ז אָסוּר לְדַן לְשִׁמְעַ דְּבָרֵי אֶחָד מִבְּעֵלֵי דִינִין קְדָם שְׂיבּוּא חֲבֵרוֹ אוֹ שְׁלָא בְּפְנֵי חֲבֵרוֹ. וְאַפְלוּ דְּבַר אֶחָד אָסוּר שְׁנַאָמֵר [\(דברים א-ט\)](#) 'שְׁמַע בֵּין אַחִיכֶם'. וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ מֵאֶחָד עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שְׁנַאָמֵר [\(שמות כג-א\)](#) 'לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֵא'. וּבְכָלֵל לָאוּ זֶה אִזְהָרָה לְמַקְבֵּל לְשׁוֹן הָרַע וּמִסְפָּר לְשׁוֹן הָרַע וּמַעֲיֵד יַעֲדוֹת שְׂקֵר. וְכֵן בְּעַל דִּין מִזְהָר שְׁלֹא יִשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לְדַן קְדָם שְׂיבּוּא בְּעַל דִּין חֲבֵרוֹ. וְגַם עַל זֶה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמָר [\(שמות כג-ז\)](#) 'מִדְּבַר שְׂקֵר תִּרְחֹק':

כסף משנה **אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דיניו וכו'.** בפ"ק דסנהדרין (דף ז') שמוע בין אחיכם ושפטתם אמר ר' חנינא אזהרה לבי"ד שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל הדין שלא יטעים

דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם ובפרק שבועת העדות (דף ל"א) תניא מנין לדיין שלא ישמע וכו' ת"ל מדבר שקר תרחק ומנין לבעל דין שלא יטעים דבריו וכו' ת"ל מדבר שקר תרחק רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא. פירש"י לא תשא אזהרה למקבל קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין. שמע שוא שהמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו אינו בוש מדבר שקר. וקשה שנראה מפשט לשון רבינו שאיסור הדיין נפיק מלא תשא אבל לא איסור הבעל דין דאי לא ליערבינהו וליתנינהו. ונראה לי שרבינו רצה להביא שתי הדרשות דרשת מדבר שקר תרחק ודרשת לא תשא והקדים לא תשא להיותה יותר מפורשת לדרשה בדיין ולא בבעל דין משום דנפיק מלא תשיא וההיא אסמכתא היא ולהכי לא ערבינהו אלא כתב וכן בעל דין מוזהר וכו' וכן בעל דין נפיק מהאי קרא וכתב וגם על זה כלומר בין על אזהרת הדיין בין על אזהרת הבעל דין נאמר מדבר שקר **תרחק ומה שכתב או שלא בפני חבירו** כלומר שאפילו בא חבירו ואחר כך יצא אסור להשמיע דבריו שלא בפניו :

ח לא יהיה הדין שומע מפי התורגמן אלא אם כן היה מכיר לשון בעלי דיניו ושומע טענותיהם. ואם אינו מהיר בלשונם כדי להשיב להם יעמד התורגמן להודיע אותם פסק הדין ומאי זה טעם חייב זה וזכה זה :

כסף משנה לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן וכו'. ומשנה ספ"ק דמכות (דף ו') : שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן ואמרינן בגמ' הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעין מפי התורגמן רבא מידע הוי ידע מאי דהוו אמרי אהדורי הוא דלא הוה ידע ואע"פ שיש מי שפירש שהנהו לעוזאי היו עדים דעת רבינו לפרש שהיו בעלי דיניו כפשט לישנא דאתו לקמיה דרבא :

ט צריך הדין לשמע טענות בעלי דיניו ולשנות טענותיהן שנקאמר **(מלכים א ג-כג)** 'ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובגד המות' ומצדק את הדין בלבבו ואחר כך חותכו :

כסף משנה צריך הדיין לשמוע וכו' ולשנות טענותיהם וכו'. בסנהדרין פרק זה בורר ירושלמי כלשון רבינו : ומצדק את הדין בלבבו וכו'. בפרק קמא דסנהדרין (דף ז') : ושפטתם צדק אמר ר"ל צדק את הדין ואח"כ חתכהו :

ב מנין לדין שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין שנאמר (שמות כג-ז) 'מדבר שקר תרחק' אלא יאמר מה שנראה לו [ד] וישתק. ולא ילמד אחד מבעלי דינין טענה כלל. אפלו הביא עד אחד לא יאמר לו אין מקבלין עד אחד אלא יאמר לנטען הרי זה העיד עליך. הלואי שיודה ויאמר אמת העיד. עד שנטען הוא ויאמר עד אחד הוא ואינו נאמן עלי. וכן כל פיוצא בזה:

כסף משנה מנין לדין שלא יעשה מליץ וכו'. פרק שבועת העדות (דף ל':) מנין לדין שלא יעשה סניגורן לדבריו ת"ל מדבר שקר תרחק וסניגורן פירוש מליץ מלשון סניגור ומפרש רבינו שהכוונה שלא יעשה הדין מליץ לדבריו של בעל דין כלומר שלא יהיה לו סניגור לו בטענותיו לומר יפה הוא אומר ורש"י פירש בענין אחר: **ולא ילמד אחד מבעלי דינין וכו'.** ירושלמי פרק זה בורר רב הונא מיקל לדיינא דאמר מקבלין אתון חד סהיד אלא יימרון אינון את לא תימא. ועוד דאמרינן בסוף כל הנשבעין (דף מ"א) אמר רב הונא לכל אין מגלגלין חוץ משכיר רב חסדא אמר לכל אין מקילין וכו' מאי בינייהו איכא בינייהו לפתוח לו ומפרש רבינו דהשואל מאי בינייהו לא הבין כוונת רב חסדא ונראה לו דהיינו דברי רב הונא והשיב לו דאיכא בינייהו לפתוח לו דלרב הונא מגלגלין והוסיף רב חסדא ואמר דאף ע"ג דלכל אין פותחין לומר השבע וטול בשכיר פותחין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכן כתב רבינו ס"פ י"א מהלכות שכירות ולכל הנשבעין אין מקילין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחין לו תחלה ואומרים לו אל תצער עצמך השבע וטול הרי מבואר בדבריו כמו שפירשתי ולאחר שהוא מפרש כן למדנו מכאן דלשאר דינין אין פותחין וכמ"ש כאן רבינו:

יא ראה הדין זכות לאחד מהן ובעל דין מבקש לאמרה ואינו יודע לחבר הדברים. או שראהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת ומפני החמה והפעס נסתלק ממנו או נשתבש מפני הסכלות. הרי זה מתר לסעדו מעט להבינו תחלת הדבר משום (משלי לא-ח) 'פתח פיהו לאדם'. וצריך להתישב בדבר זה הרבה שלא יהיה פעורכי הדינין:

כסף משנה ראה הדין זכות לאחד מהם. ג"ז שם רב הונא כד הוה חזי זכו לבר נש בדינא ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה על שום פתח פיה לאלם ובגמ'

דין בכמה דוכתי אמרינן כגון האי פתח פיך לאלם הוא ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהבעל דין מבקש לומר אלא שאינו יודע לחבר הדברים וכו' הא לאו הכי לא משום דנראה כעורכי הדיינין:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שנים ועשרים

א שנים שבאו לפניך לדין אחד רד' ואחד קשה. עד שלא תשמע את דבריהם או משתשמע את דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם שפא יתחייב הקשה ונמצא רודף אחר [א] הדין. אבל משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם. שפאמר (דברים א-ז) 'לא תגורו מפני אישי שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שפא יהרג את בני שפא ידליק את גדישי שפא יקצץ נטיעותי. ואם היה ממנה לרבים חייב להזקק להם:

כסף משנה שנים שבאו לפניך לדין וכו'. פירקא קמא דסנהדרין (דף ז') תניא רבי שמעון בן לקיש אומר שנים שבאו לפניך אחד רד' ואחד חזק וכו' אבל משתשמע דבריהם וכו' שנאמר לא תגורו מפני איש ואמר רב חנן אל תכניס דבריך מפני איש ומפרש התם דדריש ליה מלשון אסיפה כמו ולא תאגור: **ואם היה ממנה לרבים וכו':**

ב וכן תלמיד שהיה יושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר אם שתק הרי זה עובר משום (דברים א-ז) 'לא תגורו מפני אישי ועל זה נאמר (שמות כג-ז) 'מדבר שקר תרחק'. ומנין לדין שלא יושב תלמיד בור לפניו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק:

כסף משנה וכן תלמיד וכו'. ג"ז שם ודריש לה מלא תגורו ובפרק שבועת העדות דריש להא מדבר שקר ורבינו תפס שתיהן:

ג ומנין לתלמיד שראה רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמר הדין ואסתרנו ואביננו כדי שיקרא הדין על שמי תלמוד לומר [\(שמות כג-ז\)](#) 'מדבר שקר תרחק':

כסף משנה ומנין לדיין שלא יושב תלמיד בור לפניו וכו' ומנין לתלמיד וכו'. פ' שבועת העדות (דף ל"א): ברייתא כלשון רבינו:

ד מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה בדין אתם רוצים או בפשרה. אם רצו בפשרה עושין ביניהן פשרה. וכל בית דין שעושין פשרה תמיד הרי זה משבח ועליו נאמר [\(זכריה ח-ט\)](#) 'משפט שלום שפטו בשעריכם' אי זהו משפט שיש עמו שלום הוי אומר זה בצוע. וכן בדוד הוא אומר [\(שמואל ב ח-טו\)](#) 'ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו' איזהו משפט שיש עמו צדקה הוי אומר זהו בצוע והיא הפשרה. במה דברים אמורים קדם גמר דין אף על פי ששמע דבריהם וידע להיכן הדין נוטה מצוה לבצע אבל אחרי שגמר ^[ג] הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אינו רשאי לעשות פשרה ביניהן אלא יקב הדין את הקר:

כסף משנה מצוה לומר לבעלי דינים וכו' במה דברים אמורים וכו'. פירקא קמא דסנהדרין (דף ו' ע"ב) רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע ודריש לה ממשפט שלום ומקרא דדוד ואמרינן מאי מצוה מצוה למימר להו הכי דינא בעיתו או פשרה בעיתו ואמרינן התם ודוקא מקמי גמר דין אבל לאחר גמר דין אי אתה רשאי לבצוע ואמרינן היכי דמי גמר דין אמר רב יהודה אמר רב (מכי אמר) איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי:

ה אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה בבית דין יש להם לחזור ולתבע את הדין עד ^[ג] שיקנו מיד שניהם:

כסף משנה אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה וכו'. שם מסקנא דגמרא והלכתא בפשרה צריכה קנין:

י יפה כח פְּשָׁרָה מִכַּח הַדִּין שְׁשָׁנֵי הַדִּיּוֹטוֹת שְׁדָּנוּ אֵין דִּינִיהוּ דִּין וַיֵּשׁ לְבַעְלֵי דִינֵין לְחֹזֵר בְּהוּן וְאִם עָשׂוּ [ד] פְּשָׁרָה וְקִנּוּ מִיָּדוֹ אֵין יְכוּלִין לְחֹזֵר בְּהוּן :

כסף משנה יפה כח הפשרה וכו'. ריש סנהדרין (דף ה'): תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר הדין בשלשה פשרה בשנים יפה כח הפשרה וכו'. וכתבו המפרשים דלאו דוקא שנים דהוא הדין אחד דכיון דקיימא לן דבעי קנין ביחיד נמי מהניא. ואיכא למידק מה יפוי כח יש בפשרה מבדין דכיון דפשרה מיירי בשקנו מידן הלא דין ג"כ אם קנו מידם שידון להם אחד אפילו קרוב או פסול אינם יכולים לחזור בהם כמבואר בפרק שביעי. ויש לומר דכיון דסתם דין לא בעי קנין וכל פשרה בעיא קנין שפיר מצי למימר יפה כח פשרה העשויה כמשפטה דהיינו בקנין מכח הדין העשוי כמשפטו דהיינו בלא קנין. ומיהו איכא למידק דהא דתניא תו התם (דף ז') ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים פשרה ביחיד אמרינן לימא תלתא תנאי בפשרה דמ"ס בשלשה ומ"ס בשנים ומ"ס ביחיד אמר רב אחא בר איקא וכו' מאן דאמר תרי אפילו חד נמי והא דקאמר תרי כי היכי דליהו עליה סהדי וכיון דגמ' מסיק דלרשב"ג נמי פשרה ביחיד ס"ל למה פסק רבינו דבפשרה שנים. ויש לומר דסבר רבינו דלא איתמר הכי אלא למדחי דלא נימא דתלתא תנאי בפשרה אבל פשטא דמילתא דרשב"ג דפשרה בשנים דוקא היא ולא ביחיד וכן נראה מדברי הר"ף שכתב דברי רשב"ג סתם. אלא דאכתי איכא למידק אמאי פסק כרשב"ג דאמר בשנים כחכמים דאמרי ביחיד הוה ליה למיפסק וצ"ע:

י אָסוּר לְאַחַד מִן הַדִּינִים כְּשֵׁיצֵא מִבֵּית דִּין לֹמַר אָנִי הוּא הַמְזַכֶּה אוֹ הַמְחַיֵּב וְחֻבְרֵי חוֹלְקִין עָלַי אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שְׂהִם רַבּוֹ עָלַי וְאִם אָמַר כֵּן הָרִי הוּא בְּכָלל הוֹלֵךְ רַכִּיל מְגַלֶּה סוּד. וּמַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד שֶׁהוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּבֵית הַמְדַרְשׁ לְאַחַר שְׁתֵּים וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְהוֹצִיאָוּהוּ בֵּית דִּין מִבֵּית הַמְדַרְשׁ וְהִכְרִיזוּ עָלָיו זֶה מְגַלֶּה סוּד הוּא :

כסף משנה אסור לאחד מהדיינים וכו'. בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ט) משנה ומנין שכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני הוא המזכה וכו': ומעשה

בתלמיד אחד. שם (דף ל"א) מעשה ההוא תלמידא דאפיק מילתא מבי רב אמי בתר כ"ב שנין ואפקיה רב אמי ואכריז עליה דין גלי רזיא :

ח שאל אחד מבעלי דינים לכתב לו פסק דין כותבין לו כף בא פלוני לבית דין של פלוני עם פלוני בעל דינו שטענו בכך ויצא זכאי או חייב ונותנין לו ואין [ה] מזכירין שם המזכין ולא שם המחיבין אלא בית דין של פלוני מדבריהם נזדכה פלוני :

כסף משנה שאל אחד מבעלי דינים וכו'. שם (דף ל') מיכתב היכי כתבין ר' יוחנן אמר זכאי רשב"ל אמר פלוני ופלוני מזכין (פלוני) ופלוני מחייב ר' אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני ופירש"י היכי כתבין פסק דין במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי רבים זכאי סתמא משום שאם היו אומרים פלוני מחייב היה רכילות ורשב"ל חייש למיחזי כשיקרא אי אמר סתמא זכאי דהוה משמע דכולהו זיכו הדין כאחד ורבי אלעזר אומר כדי להעמיד דברי שניהם כותבים מדבריהם נזדכה דמשמע דיש מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה והשתא ליכא משום מיחזי כשיקרא ולא משום הולך רכיל וכתב הרא"ש והלכתא כר"א דאית ליה דתרווייהו ומסתבר טעמיה :

ט כף ה'ה מנהגם של אנשי ירושלים. מכניסין בעלי דינים ושומעים דבריהם וטענותיהם ומכניסים העדים ושומעים דבריהם. ומוציאין כל אדם לחוץ. והדיינים נושאים ונותנים ביניהם בדבר וגומרין את הדבר ואחר כף מכניסין בעלי דינים וגדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב כפי שלא ידע אחד מבעלי דינים אי זה דין הוא מי שזכה אותו ולא אי זה דין הוא שחייבו :

כסף משנה כך היה מנהגם של אנשי ירושלים וכו'. שם תניא ר' נחמיה אומר כך היה מנהגם של נקיי הדעת שבירושלים וכו' :

י דין שהוא יודע בחברו שהוא גזלן או רשע אסור להצטרף עמו שנקאמר (שמות כג-ז) 'מדבר שקר תרחק'. וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין אין יושבין בדין עד שיידעו עם מי הם

יוֹשְׁבִים וְלֹא חוֹתְמִים אֶת הַשֵּׁטֶר עַד שֶׁיִּדְעוּ מִי חוֹתֵם עִמָּהֶם
וְלֹא נִכְנָסִים לְסֵעוּדָה עַד שֶׁיִּדְעוּ מִי מְסִב עִמָּהֶן :

כסף משנה דיין שהוא יודע בחבירו וכו'. ברייתא פרק שבועת העדות (דף ל':)
מניין לדיין שיודע בחבירו שהוא גזלן וכו' שלא יצטרף עמו תלמוד לומר מדבר
שקר תרחק: וכך היו נקיי הדעת וכו'. ברייתא ריש פרק זה בורר (דף כ"ג)
כלשון רבינו:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק שלשה ועשרים

א (דברים טז-טז) 'לא תקח שחד' אין צריך לומר לענות את הדין
אלא אפלו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אסור ועובר בלא
תעשה. והרי הוא בכלל ארור לקח שחד. וחייב להחזיר השחד
כשיתבצענו הנותן:

כסף משנה לא תקח שוחד אין צריך לומר לענות את הדין וכו'. פרק שני דיני
גזילות (דף ק"ה) ושוחד לא תקח מה תלמוד לומר אם ללמד שלא לזכות את
החייב ושלא לחייב את הזכאי הרי נאמר לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את
הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה ושוחד לא תקח:

ב וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה כך הנותן. (ויקרא יט-)
(יד) 'ולפני עור לא תתן מכשלי':

ג כל דין שישב ומגדל מעלתו כדי להרבות שכר לחזניו
ולסופריו הרי הוא בכלל הנוטים אחרי הבצע. וכן עשו בני
שמואל ולכך נאמר להם (שמואל א ח-ג) 'ויטו אחרי הבצע ויקחו

שְׁחַד'. וְלֹא שְׁחַד מְמוֹן בְּלִבְד אֶלָּא אֶפְלוּ שְׁחַד דְּבָרִים. וּמַעֲשֵׂה
בְּדִין אֶחָד שְׁהִיה עוֹלָה בְּדוּגִית קִטְנָה לְעֵבֶר בְּנֶהֱר וּפְשִׁט אֶחָד
יָדוּ וְסִיעוּ בְּעִלְיָתוֹ וְהִיה לֹו דִין וְאָמַר לֹו הַדִּין הַרְיֵנִי פְּסוּל לָךְ
לְדִין. וּמַעֲשֵׂה בְּאֶחָד שְׁהֵעֲבִיר אֶבְרָה נּוֹצָה שֶׁל עוֹף מְעַל רְדִיד
הַדִּין וְאַחַר כִּסָּה [א] רַק מְלַפְּנֵי הַדִּין וְאָמַר לֹו הַרְיֵנִי פְּסוּל לָךְ
לְדִין. וּמַעֲשֵׂה [ב] בְּאֶחָד שְׁהֵבִיא מִתְּנָה [ג] אַחַת מִמִּתְּנוֹת כְּהִנָּה
לְדִין כִּהֵן וְאָמַר לֹו פְּסוּל אֲנִי לָךְ לְדִין. וּמַעֲשֵׂה בְּאַרִיס אֶחָד שֶׁל
דִּין שְׁהִיה מְבִיא לֹו תְּאֲנִים [ד] מִתּוֹךְ שְׂדֵהוּ מְעַרְב שֶׁבֶת לְעָרֵב
שֶׁבֶת פְּעַם אַחַת הַקָּדִים וְהֵבִיא בְּחֻמֵּי שִׁי בְּשֶׁבֶת מְפִנֵי שְׁהִיה לֹו
דִין וְאָמַר לֹו הַדִּין הַרְיֵנִי פְּסוּל לָךְ לְדִין אִף עַל פִּי שְׁהִתְאֲנִים
מְשַׁל דִּין הוֹאִיל וְהֵבִיאָן שְׁלֹא בְּזִמְנָם נִפְסַל לֹו לְדִין :

כסף משנה כל דיין וכו'. שבת פרק במה בהמה יוצאה (דף נ"ו) מה אני מקיים
ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשי אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל
מקומות ישראל ודן אותם בעריהם והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי
להרבות שכר לסופריהם ולחזניהם כלומר לשלוחים המזמינין לדין: **ולא**
שוחד ממון בלבד וכו'. פרק שני דיני גזילות (דף ק"ה) ודייק לה מדלא כתיב
בצע לא תקח וקאמר היכי דמי שוחד דברים כי הא דשמואל הוה קא עבר
במעברא וכו' ומייתי התם כל הני עובדי דמייתי הכא רבינו וסבירא ליה
לרבינו דכל הני עובדי דהוו מימנעי מדינא לאו מדת חסידות בלחוד הוואי אלא
כך היא שורת הדין דכל כי הני פסילי לדינא ושלא כדעת התוספות שכתבו
דחסידות בעלמא הוה :

ד כָּל דִּין שֶׁשָּׂאֵל שְׂאֵלָה פְּסוּל לְדִין לָזֶה שְׁהִשְׂאִילוֹ. בְּמָה דְּבָרִים
אֲמוּרִים בְּשֶׁלֹא הָיָה לֹו לְדִין לְהִשְׂאִיל אֲבָל הָיָה לֹו לְהִשְׂאִיל
כְּשֶׁר שְׁהָרִי גַם זֶה שׂוֹאֵל מִמֶּנּוּ :

כסף משנה כל דיין וכו'. שם מימרא דרבה בר רב שילא :

ה כָּל דִּין שֶׁנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לְדוֹן דִּינָיו בְּטָלִים. וְהוּא שְׁלֹא יְהִיה שְׂכָר
הַנֶּכֶר. אֲבָל אִם הָיָה עוֹסֵק בְּמִלְאכְתּוֹ וּבָאוּ לְפָנָיו שְׁנַיִם לְדִין
וְאָמַר לָהֵן תְּנֵנוּ לִי מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה תַּחְתִּי עַד שֶׁאֲדוֹן לָכֶם אוֹ תְּנֵנוּ לִי

שְׂכָר [ה] בְּטֹלְתֵי הָרִי זֶה מִתֵּר. וְהוּא שְׂיֵהֶיָה הַדְּבָר נֶכֶר שֶׁהוּא
שְׂכָר הַבְּטָלָה בְּלִבָּד וְלֹא יוֹתֵר. וְיִטַּל מִשְׁנֵיהֶם בְּשׂוּהָ זֶה בְּפָנֵי זֶה.
כְּגוֹן זֶה מִתֵּר :

כסף משנה כל דיין שנוטל וכו'. משנה בבכורות פ"ד (דף כ"ד) וכתב הר"ן
בסוף האיש מקדש דמדתנן דיניו בטלים ולא תנן דינו בטל משמע דלאו אותו
הדין שידוע שנטל בו שכר הוא בלבד שבטל אלא כל דיניו שדן פסולים אלא
א"כ ידוע שלא נטל בהם שכר : אבל אם וכו'. פ' שני דיני גזירות (דף ק"ה)
עובדא דקרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב ודאין להו דינא
והיכי עביד הכי והא כתיב ושוחד לא תקח וכ"ת ה"מ היכא דלא שקיל
מתרווייהו דילמא אתי לאצלווי דינא קרנא כיון דשקיל מתרווייהו לא אתי
לאצלווי דינא וכו' והא תניא ושחד לא תקח וכו' אפילו לזכות את הזכאי
ולחייב את החייב ומשני ה"מ דשקיל בתורת שוחד קרנא בתורת אגרא הוה
שקיל ובתורת אגרא מי שרי והתנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלים ה"מ אגר
דינא קרנא אגר בטלה הוה שקיל והדר פריך ואגר בטלה מי שרי ומסיק קרנא
בטלה דמוכח הוה שקיל דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא משמע
דאפי' שכר בטלה דמוכח כל שנוטל מזה יותר מזה א"נ שקיל בשוה אי הו
בתורת שוחד או בתורת שכר בטלה דלא מוכח אסור ולא שרי אלא דשקיל
מתרווייהו בשוה שכר בטלה דמוכח ונתבררו דברי רבינו. ומה שכתב זה בפני
זה נראה דדייק ליה מדאמרינן התם רב הונא הוה אמר להו הבו לי גברא דדלי
בחריקאי פירוש במקומי משמע שעם שניהם היה מדבר ועוד שאם נוטל זה
שלא בפני זה יחשוב חבירו שנתן לו יותר או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק
ממנו ויחשדהו שנוטל שוחד :

אסור לדון לדון למי שהוא [ו] אוהבו אף על פי שאינו שושבינו
ולא רעו אֲשֶׁר כִּנְפָשׁוּ וְלֹא לְמִי שֶׁשׂוֹנְאוֹ אִף עַל פִּי שְׂאִינוֹ אוֹיֵב לוֹ
וְלֹא מִבְּקֵשׁ רְעֵתוֹ אֲלֵא צָרִיד שְׂיֵהִיו שְׁנֵי בְּעָלֵי דִינִים שְׁוִין בְּעֵינֵי
הַדִּינִים וּבְלִבָּם. וְאִם לֹא הָיָה מִפִּיר אֶת אֶחָד מֵהֶם וְלֹא מַעֲשָׂיו
אֵין לָךְ דִּין צָדֵק כְּמוֹהוּ :

כסף משנה אסור לדיין וכו'. שם (דף ק"ה) : אמר רב פפא לא לידון איניש לא
למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה וסובר רבינו דהכא לא עסקינן באוהבו
דהיינו שושבינו ובשונאו שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה אלא אפילו באוהב
כדרך האוהבים ושונא כדרך השונאים ואפילו הכי קאמר דלא לידון ליה. ואם

תאמר בפרק זה בורר גבי הא דתנן דלרבי יהודה האוהב והשונא פסולים לעדות אי זהו האוהב זה שושבינו והשונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה ואמרינן התם דפליגי רבנן עליה לענין עדות שהם כשרים אבל לדין פסולים משמע דלא פסלי רבנן לדין אלא בשושבינו ושלא דבר עמו שלשה ימים באיבה דוקא אבל לא שאר אוהבים ושונאים ואם כן מני"ל למפסלינהו. ואפשר לומר לדעת רבינו דכיון דאמרינן בפרק זה בורר שאינו יכול לדון לאוהבו ולשונאו ואשכחן רב פפא דאמר סתם לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה בסתם ולא חילק אית לן למימר דכי פסלי רבנן לדין לאו בגוונא דרבי יהודה בלחוד הוא דפסלי אלא בכל גוונא דרחים או סני ליה מיפסיל:

ז כָּל שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֻכְמַיִם שְׁשׁוֹנָאִים זֶה אֶת זֶה אֶסוּרִין לֵישֵׁב בְּדִין זֶה עִם זֶה. שְׁדָבָר זֶה גּוֹרֵם לִיצִיאַת מְשֻׁפֵּט מְעַקָּל. מִפְּנֵי הַשְּׁנָאָה שְׂבִינִיהוֹן דַּעַת כָּל אֶחָד נוֹטָה לְסִתֵּר דְּבָרֵי חֵבְרוֹ:

כסוף משנה כל שני תלמידי חכמים וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ט) תניא איסי בן יהודה אומר והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו מכאן (אזהרה) לשני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה שאסורין לישב בדין זה עם זה וטעם רבינו נכון הוא:

ח לְעוֹלָם יִרְאֶה דִּין עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ חָרַב מִנַּחַת לוֹ עַל צְנֹאָרוֹ וְגִיּהֲלָם פְּתוּחָה לוֹ מִתְחַתָּיו. וַיֵּדַע אֶת מִי הוּא דִּין וְלִפְנֵי מִי הוּא דִּין וּמִי עֲתִיד לְהַפְרֵעַ מִמֶּנּוּ אִם נָטָה מִקּוֹ הָאֱמֶת שְׁנֵאָמַר [\(תהילים](#) [פב-א](#)) 'אֱלֹהִים נִצָּב בְּעֵדַת אֱלֹהִים. וְאָמַר [\(דברי הימים ב' טו-ו\)](#) 'רְאוּ מָה אֶתֶם עוֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ כִּי לַה'':

ט כָּל דִּין שְׂאִינוֹ דִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ גּוֹרֵם לְשִׁכְיָנָה שְׁתַּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. וְכָל דִּין שְׁנוּטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שְׁלֹא כְּדִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹבֵה מִמֶּנּוּ נִפְשׁוֹת שְׁנֵאָמַר [\(משלי כב-כג\)](#) 'וְקָבַע אֶת קִבְעֵיהֶם נִפְשִׁי. וְכָל דִּין שֶׁדִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ אֶפְלוֹ שָׁעָה אַחַת כְּאֵלוֹ תִקֵּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ וְגוֹרֵם לְשִׁכְיָנָה שְׁתַּשְׁרָה בְּיִשְׂרָאֵל שְׁנֵאָמַר [\(תהילים פב-א\)](#) 'אֱלֹהִים נִצָּב בְּעֵדַת אֱלֹהִים. וְשָׁמָּה יֹאמַר הַדִּין

מה לי ולצרה הזאת תלמוד לומר [\(דברי הימים ב יט-ו\)](#) 'ועמכם בדבר משפט'. אין לדין אלא מה שענינו רואות:

כסף משנה (ח-ט) לעולם יראה דיין עצמו וכו' עד מה שענינו רואות. הכל פרק קמא דסנהדרין (דף ז') כלשון רבינו:

י ולעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים ובחזקת שכל אחד מהן טוען שקר ודון לפי מה שתראה מן הדברים. וכשיפטרון מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים כשקבלו עליהם את הדין ודון כל אחד מהם לכף זכות:

כסף משנה לעולם יהיו וכו'. פ"ק דאבות:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק ארבעה ועשרים

א יש לדין לדון בדיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת והדבר חזק בלבן שהוא כן אף על פי שאין שם ראיה ברורה ואין צריך לומר אם היה יודע בודאי שהדבר כן הוא שהוא דן כפי מה שיודע. כיצד. הרי שנתחייב אדם שבועה בבית דין ואמר לדין אדם שהוא נאמן אצלו ושידעתו סומכת על דבריו שזה האיש ^[א] חשוד על השבועה יש לדין להפך השבועה על שכנגדו וישבע ויטל הואיל וסמכה דעתו של דין על דברי זה. אפלו היתה אשה או עבד נאמנים אצלו הואיל ומצא הדבר חזק ונכון בלבן סומך עליו ודן. ואין צריך לומר אם ידע הוא עצמו שזה חשוד. ^[ב] וכן אם יצא שטר חוב לפניו

וְאָמַר לוֹ אָדָם שְׁסַמְדָּךְ עָלָיו אֶפְלוּ אִשָּׁה אוֹ קָרוֹב זֶה פְּרוּעַ הוּא
אִם סַמְכָה דַעְתּוֹ עַל דְּבָרָיו יֵשׁ לוֹ לֹמַר לָזֶה לֹא תִפְרַע אֶלָּא
בְּשָׁבוּעָה. אוֹ אִם הָיָה עָלָיו שְׁטֵר חוֹב לְאַחַר יִתֵּן לָזֶה שְׁלֵא נִפְגַּם
שְׁטָרוֹ כָּלֵל וַיִּנְיַח זֶה שְׁנִפְגַּם שְׁטָרוֹ בְּדַבְרֵי הָאֶחָד אוֹ יִשְׁלִיךְ
הַשְׁטֵר בְּפָנָיו וְלֹא יִדוֹן בּוֹ כְּפִי מַה שְּׁיִרְאֶה. וְכֵן מִי שֶׁבָּא וְטָעַן
שְׂיֵשׁ לוֹ פְּקֻדוֹן אֶצְל פְּלוֹנֵי שְׁמֵת בְּלֹא צְנֻאָה וְנָתַן סִימָנִין מִבְּהֶקְיִין
וְלֹא הָיָה זֶה הַטּוֹעֵן רָגִיל לְהַכְנִס בְּבֵית זֶה הָאִישׁ שְׁמֵת. אִם יִדַּע
הַדִּין שֶׁזֶה הַמֵּת אֵינּוּ אָמוּד לְהֵיוֹת לוֹ חֶפֶץ זֶה וְסַמְכָה דַעְתּוֹ
שְׂאִין זֶה הַחֶפֶץ שֶׁל מֵת מוֹצִיא אוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין וְנוֹתְנוֹ לָזֶה הָאָמוּד
בּוֹ וְנָתַן סִימָנִים. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה שְׂאִין הַדָּבָר מְסוּר אֶלָּא
לְלִבּוֹ שֶׁל דִּין לְפִי מַה שְּׁיִרְאֶה לוֹ שֶׁהוּא דִין הָאֶמֶת. אִם כֵּן לָמָּה
הַצְּרִיכָה תּוֹרָה שְׂנֵי עֵדִים שְׁבֻזְמָן שְׂיִבּוֹאוּ לְפָנֵי הַדִּין שְׂנֵי עֵדִים
יִדוֹן עַל פִּי עֵדוּתָן אֶף עַל פִּי שְׂאִינוֹ יוֹדַע אִם בְּאֶמֶת הֶעִידוּ אוֹ
בְּשִׁקָּר:

ההראב"ד **וכן אם יצא שטר חוב לפניו וכו' עד לא תפרע אלא וכו'.** א"א דבר
זה הוציא ממה שפירש רבינו חננאל במה שאמר רב פפא כגון אבא מר ברי
קרענא שטרא אפומיה אומר דאפילו בשטר שיש בו נאמנות אינו גובה אלא
בשבועה ואני אומר דאפילו בשבועה נמי לא גבי אלא מקרע נמי לא קרעינן
ליה דוק ותשכח בכתובות פרק אע"פ ובשבועות פרק הדיינים דכל ריע שטרא
לא מגבינן ביה או אם היה עליו שטר חוב לאחר יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל
ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחר או ישליך השטר בפניו ולא ידון כלל כפי
מה שיראה עכ"ל:

כסף משנה **יש לדיין לדון וכו'.** כתובות פ' הכותב (דף פ"ה) ההיא אתתא
דאיחייבא שבועה בבי דינא דרבא אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשידא
אשבועתא אפכה רבא לשבועה אשכנגדה ומייתי התם על שטרא דאתא
לקמיה דרבא ואמר רב פפא ידענא ביה דשטרא פריע הוא ולא הימניה ואמר
ליה רב אדא בר מתנא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא ואמר ליה בת רב
חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגויה אמר רב פפא השתא דאמור רבנן
קים לי בגויה מילתא היא כגון אבא מר ברי דקים לי בגויה קרענא שטרא
אפומיה קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה ואמרינן נמי התם ההוא
גברא דאפקיד שב מרגניתא דציירן בסדיניה בי רבי מיישא וכו' שכיב רבי

מיישא ולא פקיד פירוש לא צוה לאנשי ביתו שחטפתו מיתה אתו לקמיה דרבי
אמי אמר ליה חדא ידענא ברבי מיישא דלא אמיד ועוד הא יהיב סימנא ולא
אמרן אלא באיניש דלא רגיל דעייל ונפיק אבל רגיל דעייל ונפיק להתם לא
אימור איניש אחרינא אפקיד ומיחזא חזא ורב נחמן ור' אבא דנו נמי כי האי
דינא דרבי אמי וסובר רבינו שועוד זה לאו דוקא אלא תרתני בעינן דלא אמיד
וסימן דאי אמיד מה מועיל הסימן דילמא זבנה מיניה אי נמי הכי קאמר חדא
דלא אמיד וליכא למיחש דילמא דרבי מיישא נינהו ועוד לדילמא דאיניש
אחרינא הוי נמי ליכא למיחש דהא קא יהיב סימנא ואי"כ תרווייהו בעינן
ואעי"ג דטענינן ליתמי כל מאי דמצי טעין אבוהון ואילו הוה רבי מיישא קיים
והוא טעין שלי הוא הוה מהימן אעי"ג דלא אמיד דאימור מציאה אשכח או
מתנה נתנו לו מ"מ לא טענינן ליתמי דמילתא דלא שכיח היא כי היכי דלא
טענינן להו נאנסו כדאמרינן בסוף פ' המוכר את הבית. וכתב הרי"ף בפ'
הכותב בשם גאון דהאידינא לא אפשר ליה לדיין למימר קים לי בגויה דלא
בריר לן קים לי בגויה היכי הוא הילכך לית לן לאורועי שטרא או לאפוכי
שבועה אלא בעדות ברורה ואעי"פ כן בעדות אדם נאמן מחמיצין את הדין
ודורשין וחוקרין עד שיתברר הדבר ויצא הדין לאמיתו עכ"ל: **וכתב** הראב"ד
וכן אם יצא שטר חוב לפניו עד לא תפרע אלא בשבועה אי"א דבר זה הוציא
וכו'. ומ"ש דוק ותשכח פרק אעי"פ ובשבועות פרק הדיינים דכל ריע שטרא
וכו' חתרתני בפרק אעי"פ ולא מצאתי אמנם מה שהביא מפרק שבועת הדיינים
גם שם אין רבינו חננאל מודה לו כי הוא מפרש כל ריע שטרא שבגמ' דהיינו
שצריך שישבע בעל השטר קודם שיגבה וכתבו התוס' בפרק הכותב שהלשון
משמע מדלא מסיק לא מקרע קרעינן ולא מגבא גבינן ביה כדאמרינן באלו
נערות. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא שמאחר שהוא מפרש ריע שטרא
דהכא כר"ח למה ריע שטרא דשבועת הדיינים מפרש שהשטר בטל לגמרי
וישבע הלוח היסת ויפטר כמבואר בדבריו פרק י"ד מהלכות מלוה. וי"ל
שנמשך בשני המקומות אחר הרי"ף וטעמם משום דסבירא להו דריע דאלו
נערות דאיכא תרי סהדי דמהדר בתר זיופא לא ידעינן אי האי שטרא מזוייף
הוא לא מיקרע קרעינן ליה דליכא סהדי דהאי שטרא מזוייף הוא ולא מיגבא
גבינן ביה דהא איכא תרי סהדי דמהדר אזיופא וריע דשבועת הדיינים כיון
דמודה דקבל המעות הא מודה דשטרא פריעא הוא ואיבטיל לגמרי והכא לית
לן למימר דבעד אחד לא ליגבי בהאי שטרא אלא היינו דאפילו אית ביה
נאמנות לא ליגבי בלא שבועה. ודע שעיקר החידוש לדעת רבינו הוא שהאשה
וקרוב שדעתו סומכת עליהם מחייב ליה שבועה כאילו היה עד אחד כשר
דאילו כשעד כשר מעיד כן אפי' אין דעתו סומכת עליו לא יפרע אלא בשבועה
ומאי רבותיה דדעתו סומכת עליו ולפי זה הא דלא הימניה רבא לרב פפא צריך
לומר שרב פפא היה קרוב לתובע או לנתבע וכל שכן שרבינו אומר שכפי מה

שדעתו סומכת בדברי העד יעשה אם שלא יפרע אלא בשבועה אם שיצוה לפרוע לאותו שלא נפגם או אפי' שלא יצא עליו שטר אחר לא יגבה בזה וזהו **שכתב או ישליך השטר בפניו ולא יתן לו** דהיינו לא מקרע קרעינו ליה ולא מיגבא גבינו ביה הכל כפי מה שדעת הדיין סומכת על זה :

ב כָּל אֵלוֹ הַדְּבָרִים הֵן עֶקֶר הַדִּין [ב]. אָבֵל מְשֻׁרְבוּ בְּתֵי דִינֵין שְׂאִינָן הַגּוֹנִים וְאֶפְלוּ הָיוּ הַגּוֹנִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם אֵינָן חֲכָמִים כְּרְאוּי וּבְעֵלֵי בִינָה הַסְּכִימוּ רַב בְּתֵי דִינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא יִהְפְּכוּ שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּרֵאָיָה בְּרוּרָה. וְלֹא יִפְגְּמוּ שְׁטָר וְיִפְסִידוּ חֲזָקָתוֹ בְּעֵדוּת אִשָּׁה אוּ פְּסוּל וְכֵן בְּשֹׁאֵר כָּל הַדִּינֵין וְלֹא יִדוּן הַדִּין בְּסִמְכַת דַּעְתּוֹ וְלֹא בִּידְעָתוֹ כְּדִי שְׁלֹא יֵאמֶר כָּל הַדְּיוּט לְבִי מֵאֲמִין לְדַבְּרֵי זֶה וְדַעְתִּי סוּמְכַת עַל זֶה. וְכֵן אֵין מוֹצִיאִין מִן הִיתוּמִים אֶלָּא בְּרֵאָיָה בְּרוּרָה לֹא בְּדַעַת הַדִּין וְלֹא בְּאֲמִדוֹן הַמֵּת אוּ הַטּוֹעֵן. וְאִף עַל פִּי כֵן אִם הַעִיד אָדָם נֶאֱמָן בְּדַבֵּר מִכָּל הַדְּבָרִים וְנִטְתָּה דַעַת הַדִּין שְׂאֵמֶת הוּא אוֹמֵר מִמֵּתִין בְּדִין וְאֵינוֹ דוֹחָה עֵדוּתוֹ וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם בְּעֵלֵי דִינֵין עַד שְׂיִודוּ לְדַבְּרֵי הָעֵד אוּ יַעֲשׂוּ פְּשָׁרָה אוּ יִסְתַּלַּק מִן הַדִּין :

ג וּמִנֵּין לְדִין שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּדִין שֶׁהוּא מְרַמֶּה שְׁלֹא יֵאמֶר אַחֲתִכְנוּ וְיִהְיֶה הַקּוֹלָר תְּלוּי בְּצוּאֵרֵי הָעֵדִים. תִּלְמוּד לומר [\(שמות כג-ז\)](#) 'מִדְּבַר שֶׁקָּר תִּרְחֶק'. כִּי־צַד יַעֲשֶׂה. יִדְרֹשׁ בּוֹ וְיִחְקֹר הַרְבֵּה בְּדַרְיָשָׁה וּבַחֲקִירָה שֶׁל דִּינֵי נִפְשׁוֹת אִם נִרְאָה לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ [שְׂאִין בּוֹ רַמְאוֹת חוֹתֵף אֶת הַדִּין עַל פִּי הָעֵדוּת אָבֵל אִם הִנָּה לְבוֹ נֹקֵפוֹ] שְׂיִשׁ בּוֹ רַמְאוֹת אוּ שְׂאִין דַּעְתּוֹ סוּמְכַת עַל דְּבָרֵי הָעֵדִים אִף עַל פִּי שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְפַסְּלוֹ אוּ שְׂדַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁבַעַל דִּין זֶה רַמְאֵי וּבַעַל עֲרָמָה וְהַשִּׂיא אֶת הָעֵדִים אִף עַל פִּי שְׁהֵם כְּשָׂרִים וּלְפִי תַמָּם הַעִידוּ וְזֶה הַטַּעַם אוּ שֶׁנִּרְאָה לוֹ מִכָּלל הַדְּבָרִים שְׂיִשׁ שֶׁם דְּבָרִים אַחֲרִים מְסַתְּרִין וְאֵינָן רוֹצִים לְגַלּוֹתָם. כָּל אֵלוֹ הַדְּבָרִים וְכִי־צַא בְּהֵן אָסוּר לוֹ [ג] לְחַתֵּף אוֹתוֹ הַדִּין אֶלָּא יִסְלַק עֲצָמוֹ מִדִּין [ד] זֶה וְיִדְיִנְנוּ מִי שֶׁלְּבוֹ

שְׁלֹם בְּדָבָר. וְהָרִי הַדְּבָרִים מְסוּרִים לְלֵב וְהַכְּתוּב אוֹמֵר (דברים א-)
יז 'כִּי הַמְּשַׁפֵּט לְאֱלֹהִים הוּא':

כסף משנה (ב-ג) הסכימו רוב בתי דיני ישראל וכו'. כך כתב הרי"ף בשם גאון. ומיהו איכא למידק דמשמע דלא אמר גאון הכי אלא בענין לאורועי שטרא או לאפוכי שטרא אבל לענין להוציא מן היתומים באומדן דעת המת או הטוען משי"מ דבהא לא איירי גאון וכן משמע ממ"ש הרי"ף ז"ל על הנהו עובדי למימרא דהלכה רווחת היא ולית בה פלוגתא ולא כתב על זה שום דבר משמע דעוד היום הוי דינא הכי ורבינו שכתב דהאידינא אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה משמע דס"ל שכיון שטעמו של גאון משום דהאידינא לא בריר לן קים לי בגויה היכי הוא דהיינו לומר שרבו בתי דינים שאינם הגונים מההוא טעמא אית לן למימר דאין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומד המת או הטוען ואע"פ שבפ"ו מהל' שאלה פסק שמי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם ונתן סימנים מובהקים ונמצא הפקדון כמו שאמר והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו יש לו לדיין לתת הפקדון לזה שנתן סימניו והוא שלא יהא המפקיד רגיל ליכנס אצל זה שמת וכיוצא בזה כתב בפרק י"א מהלכות נחלות שם כתב דין הגמ' וסמך על מ"ש כאן מה שהסכימו רוב דיני ישראל: **כיצד יעשה ידרוש בו וכו'.** ריש פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב): אסיקנא דדין מרומה בעינן דרישה וחקירה: **אלא יסלק עצמו וכו'.** מההיא ברייתא דפרק שבועת העדות (דף ל"א) דמדבר שקר תרחק: **ומנין לדיין שהוא יודעבדין שהוא מרומה וכו'.** ברייתא פ' שבועת העדות:

ד יש לבית דין להלקות מי שאינו מחיב מלקות ולהרג מי שאינו מחיב מיתה ולא לעבר על דברי תורה אלא לעשות סג לתורה. וכיון שרואים בית דין שפרצו העם בדבר יש להן לגדר ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה לדורות. מעשה והלקו אדם שבצעל אשתו תחת אילן. ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו. ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון ולא היו שם כל דרכי הדרישה וחקירה והתראה ולא בעדות ברורה אלא הוראת שעה כפי מה שראה:

כסף משנה יש לב"ד להלקות מי שאינו מחויב וכו'. ברייתא דר' אליעזר פי' נגמר הדין (דף מ"ו) ופרק האשה רבה (דף צ'): אמר ראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי התורה אלא לעשות סייג לתורה:

ה וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות והוא שיהיה קול שאינו פוסק כמו שבארנו ולא יהיו אלו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה. וכן ^[ה] מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו:

כסף משנה וכן יש לב"ד בכל מקום וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה וכו'. בסוף קידושין (דף פ"א) אמר רב מלקין על לא טובה השמועה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע ופירש"י מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות מלקין אותו דלא טובה השמועה לאו הוא דכתיב בבני עלי אל בני לאו יש כאן על כי לא טובה השמועה ע"כ. ומלקין אותו אלאו דקאמר אסמכתא בעלמא הוא והתם נמי מייתי דמר זוטרא הוה מותיב לה אפסירא אכתפיה ומקרי ליה אל בני ופירש"י להודיע שעל לאו זה הוא לוקה. ומ"ש והוא שיהא קול שאינו פוסק וכו'. נלמד ממה שאמרו בפ' ב' דיבמות גבי טוען ונתבאר בהלכות אישות פרק כ"א ובהלכות סוטה פ"ב: **וכן מבזין וכו'**. סוף פרק שלישי מגילה (דף כ"ה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוייה בגי' ש' בן עכו"ם בן שפחה וכתב הר"ן דה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אלא כסהו כלילה וכבר כתב רבינו דיני תלמידי חכמים בהלכות תלמוד תורה:

ו וכן יש לדין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגזר פרוצות הדין ולחזק הבדק או לקנס אדם זה והרי הוא אומר בעזרא ^(עזרא יח) 'וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים פעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו מפאן שהפקר בית דין הפקר:

כסף משנה וכן יש לדין תמיד, פי' אפילו בזמן הזה, להפקיר וכו'. במקומות רבים בגמרא הפקר ב"ד הפקר מהם פרק השולח (דף ל"ו): אמתני' דהתקין הלל פרוזבול, ופי' אלו מגלחין (דף ט"ז) ומייתי מקרא דמייתי לה רבינו:

ז וְכֵן יֵשׁ לַדִּין ^{נח} לְנִדּוֹת וּלְהַחֲרִים מִי שְׂאִינוּ בֶן נִדּוּי כְּדִי לְגַזֵּר פֶּרֶץ כְּפִי מֶה שְׂיִרְאֶה לוֹ וְהִשְׁעָה צְרִיכָה לְכַדֵּי וַיֹּאמֶר שְׂנַדְּהוּ וְהַחֲרִימָהוּ עַל דַּעְתּוֹ וַיִּפְרָסֶם חֲטָאוֹ בְּרַבִּים שְׂנַאָמֶר [\(שופטים ה-כג\)](#) 'אֲוֹרוֹ מְרוֹז אָמַר מִלְאָד ה' אֲרוֹ אָרוֹר יִשְׁבִּיָה כִּי לֹא בָאוּ לְעִזְרַת ה'':

ח וְכֵן יֵשׁ לַדִּין לַעֲשׂוֹת מְרִיבָה עִם הָרְאוּי לָרִיב עִמּוֹ וּלְקַלְלוֹ וּלְהַכּוֹתוֹ וּלְתַלְשׁ שְׁעָרוֹ וּלְהַשְׁבִּיעַ בְּאֱלֹהִים בְּעַל כְּרָחוּ שְׁלֵא יַעֲשֶׂה אוֹ שְׁלֵא עֲשֶׂה. שְׂנַאָמֶר [\(נחמיה יג-כה\)](#) 'וְאָרִיב עִמָּם וְאֶקְלֵלֶם וְאֶכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים וְאֶמְרֹטֶם וְאֶשְׁבִּיעֶם בְּאֱלֹהִים':

ט וְכֵן יֵשׁ לוֹ לְכַפּוֹת יָדַיִם וּרְגָלַיִם וּלְאָסֵר בְּבֵית הָאֲסוּרִים וּלְדַחֵף וּלְסַחֵב עַל הָאָרֶץ שְׂנַאָמֶר [\(עזרא ז-כז\)](#) 'הֵן לָמוֹת הֵן לְשִׁרְשֵׁי הֵן לַעֲנֹשׁ נִכְסִין וּלְאֲסוּרִין':

כסף משנה (ז-ט) וכן יש לדיין וכו'. פי' אלו מגלחין שם מני"ל דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סברא דגברא רבה פלוני דכתיב אמר מלאך ה' פירוש דהכי סברא וכו' שצריך השליח בית דין כשמשמת לומר בשליחות ב"ד שיאמר לו דעת פלוני הרב לנדותך על זה שאם לא יאמר לו משמו של הרב הגדול אין להאשימו כשלא חש לדבריו לפי שסובר שאומר השליח מדעתו אבל כשמזכיר לו הבית דין ולא חש ראוי הנדוי לחול עליו וזהו שכתב **רבינו ויאמר שנדוהו או החרימו על דעתו פירוש על דעתו** של גדול הב"ד וכדפרישית. ועוד שם ומנא ליה דפרטינן חטאיה בצבורא וכו' ומנא ליה דנצינן ומחינן ולייטינן ותלשינן שער ומשבעינן וכפתינן ואסרינן ועבדינן לו הרדפה ומביא ראיה מהפסוקים הללו שמביא רבינו והרדפה יש בו פירושים ודעת רבינו שהוא לדחוף ולסחוב על הארץ:

י כָּל אֵלוֹ הַדְּבָרִים לְפִי מֶה שְׂיִרְאֶה הַדִּין שְׂזָה רְאוּי לְכַדֵּי וְהִשְׁעָה צְרִיכָה. וּבְכָל יְהִיוּ מַעֲשָׂיו לְנֶשֶׁם שְׂמִים וְאֵל יְהִיָה כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת קַל בְּעֵינָיו שְׂהָרִי הוּא דוֹחָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל דְּבָרֵיהֶם וְכָל שְׂכֹן כְּבוֹד בְּנֵי אֲבָרְהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב הַמַּחֲזִיקִין בְּתוֹרַת

הַאֲמַת שְׁיִהְיֶה זֶהִיר שְׁלֹא יִהְרַס כְּבוֹדִם אֲלָא לְהוֹסִיף בְּכָבוֹד
הַמְּקוֹם בְּלִבָּד שְׁכָל הַמְּבַזָּה אֶת הַתּוֹרָה גּוֹפּוֹ מְחַלְל עַל הַבְּרִיּוֹת
וְהַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוֹפּוֹ מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְאִין כְּבוֹד הַתּוֹרָה
אֲלָא לַעֲשׂוֹת עַל פִּי חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ :

כסוף משנה כל אלו הדברים וכו'. דברי רבינו ראויים אליו והרי אמרו גדול
כבוד הבריות שדוחה ל"ת דהיינו לאו דלא תסור וא"כ לא הותר בזויים רק
לכבוד
המקום :

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם - פרק חמשה ועשרים

א אָסוּר לְאַדָּם לְנַהֵג בְּשִׁרְרָה עַל הַצְּבוּר וּבְגִסוֹת הַרוּחַ אֲלָא
בְּעִנְיָה וְיִרְאָה. וְכָל פְּרָנָס הַמְּטִיל אֵימָה יִתְרָה עַל הַצְּבוּר שְׁלֹא
לְשֵׁם שְׂמִים נִעְנָשׁ. וְאִינוּ רוֹאֶה לוֹ בֶן תִּלְמִיד חָכָם שֶׁנֶּאֱמַר [\(איוב](#)
[לז-כד\)](#) 'לָכֵן יִרְאוּהוּ אַנְשִׁים לֹא יִרְאֶה כָּל חֲכָמֵי לֵב' :

כסוף משנה וכל פרנס וכו'. פ"ק דראש השנה (דף י"ז) :

ב וְכֵן אָסוּר לוֹ לְנַהֵג בְּהֶן קָלוֹת רֹאשׁ אֶף עַל פִּי שֶׁהֵן עַמֵּי הָאָרֶץ.
וְלֹא יִפְסִיעַ עַל רֹאשֵׁי עַם הַקֹּדֶשׁ. אֶף עַל פִּי שֶׁהֵן הַדִּיּוֹטוֹת
וּשְׂפָלִים בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם וְצַבָּאוֹת הַשֵּׁם שֶׁהוֹצִיא
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גְּדוֹל וּבְגִד חֲזָקָה. וְסוֹבֵל טַרַח הַצְּבוּר
וּמִשְׁאָן כְּמִשָּׁה רַבָּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמֹן אֶת הַיִּנֵּק.
וְהִרִי הוּא אֹמֵר [\(דברים א-טו\)](#) 'וְנֹאצְוֶה אֶת שְׂפָטֵיכֶם' זֶה אֲזַהְרֶה לְדַן
שְׂיִסְבֵּל אֶת הַצְּבוּר [\(במדבר יא-ב\)](#) 'כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמֹן אֶת הַיִּנֵּק'.

צא ולמד ממשה רבן של כל הנביאים כיון ששלחו הקדוש ברוך הוא במצרים ונאמר (שמות ו-יג) 'ויצום אל בני ישראל' אמרו מפי הקבלה שאמר להם למשה ולאהרן על מנת שיהיו מקללים אתכם וסוקליו אתכם באבנים:

כסף משנה ולא יפסיע וכו'. פרק קמא דסנהדרין (דף ז'): ומפיק לה מלא תעלה במעלות וסמיד אלה המשפטים כלומר אף לשופטים אני מזהיר ופירוש לא יפסיע שכשהיה המתורגמן דורש היו הצבור יושבים לארץ המפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשו: והרי הוא אומר ואצוה את שופטיכם וכו'. פ' קמא דסנהדרין (דף ז'): צא ולמד וכו':

א כדרך שנצטוה הדין לנהג במצוה זו כד נצטוו הצבור לנהג כבוד בדין. שנאמר (דברים א-יח) 'ואצוה אתכם' זו אזהרה לצבור שתהיה אימת הדין עליהן ולא יתבזה בפניהם ולא ינהג קלות ראש [א] בעצמו:

כסף משנה כדרך שנצטוה וכו'. פ"ק דסנהדרין:

ד כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה כדי שלא יתבזה בפניהם. אם המלאכה ברבים אסורה עליו קל וחומר לאכל ולשתות ולהשתכר בפני רבים ובכניסת עמי הארץ ובסעודת מרעות. אוי להם לאותן הדיינים שנהגו בכד מעלבון תורת משה שבזו דיניה והשפילוה עד ארץ והגיעוה עד עפר וגרמו רעה להן ולבני בניהם בעולם הזה ולעולם הבא:

כסף משנה כיון שנתמנה אדם פרנס וכו'. בקידושין פרק עשרה יוחסין (דף ע') גבי עובדא דר' יהודה בר יחזקאל:

ה אסור לנהג קלות ראש בשליח בית דין והרי [ב] השליח נאמן כשנים לענין הנדוי. שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדין או

לֹא רָצָה לָבוֹא לְדִין מְשֻׁמְתִין אוֹתוֹ עַל פִּיו. אָבֵל אֵין כּוֹתְבִין פִּיתְחָא עָלָיו עַד שְׁיָבֹאוּ שְׁנַיִם וַיַּעֲיֶדוּ עָלָיו שְׁנִמְנָע לָבוֹא לְבֵית דִּין:

כסף משנה אסור לנהוג קלות ראש בשליח וכו' והרי השליח נאמן כשנים וכו'. פרק הגוזל בתרא (דף ק"י"ב): אמר רבא שליחא דבי דינא מהימן כבי תרי וה"מ לשמתא אבל לפתיחא לא מ"ט ממונא הוא דמחסר ליה דבעי מיתב ליה זוזי לספרא פירש"י פתיחא שטר שמתא וכי שרו ליה שמתא לא שרו ליה עד דיהיב זוזא דפתיחא לספרא. ויש לתמוה דכיון דאומר פלוני הקלני משמתין אותו על פיו מאי רבותיה דרב דמנגיד מאן דמצער שליחא דבי דינא הא שמתא דחמירא מנגודא מחייב. ושמא י"ל שמלבד השמתא הוה מנגיד ליה ואפשר לדייק כן מלשון רבינו שאחר שכתב שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדין וכו' משמתין אותו על פיו כתב וכל המצער שליח ב"ד מכין אותו מכת מרדות משמע דה"ק אם אמר פלוני הקלני וכו' דינו שמשמתין אותו ואם רצו ב"ד להחמיר עליו ולזכות אותו מלבד השמתא הרשות בידו ועי"ל שפלוני הקלני לא נקט ליה בהדי הנך לענין השמתא אלא לענין שהוא נאמן כשנים:

1 אֵין שְׁלִיחַ בֵּית דִּין ^[ג] חֵיב בְּאַמִּירַת דְּבָרִים מְשׁוּם לְשׁוֹן הָרַע. וְכָל הַמְצַעֵר שְׁלִיחַ בֵּית דִּין יֵשׁ לְבֵית דִּין רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ מִכַּת מְרָדוֹת:

כסף משנה ואין שליח ב"ד חייב וכו'. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז) ומנא ליה דאי מתפקר בשליח ב"ד ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר ופירש"י ואי לאו דשליחא אמר למשה משה לא הוה ידע: **וכל המצער וכו'.** פ"ק דקידושין (דף י"ב): רב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא וכו' ואמאן דמצער שלוחא דרבנן ופי' רש"י שליח דרבנן שמזמינו לדין מפי הדיינים וקם עליו והכהו וכתב הר"ן ז"ל ולשון מצער לא משמע כולי האי אלא אפי' מבזה אותו בפני אחרים ומביישו:

2 שְׁלִיחַ שְׁאַמֵּר פְּלוֹנִי שְׁלַחְנִי בְּשֵׁם אֶחָד מִן הַדִּינָיִם וְלֹא רָצָה בְּעַל דִּין לָבוֹא אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּיתְחָא שְׁל שְׁמִתָּא עַד שְׁיֵאמֵר מְשֵׁם שְׁלִשְׁתָּן. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים שְׁהַלְדָּה הַשְּׁלִיחַ בְּיוֹם שְׁאִינוּ יְדוּעַ לִישִׁיבַת הַדִּינָיִם. אָבֵל בְּיוֹם הַיְדוּעַ שְׁהַדִּינָיִם יוֹשְׁבִים בּוֹ

לְדִין הַכֹּל יוֹדְעִים שְׁכָל הַדְּיֻנִּים מְקַבְּצִין וְאֵף עַל פִּי שְׂבָא הַשְּׁלִיחַ
בְּשֵׁם אֶחָד כָּאֱלוֹ בָּא בְּשֵׁם שְׁלֹשֶׁתָּן :

כסף משנה שליח שאמר פלוני שלחני וכו'. מימרא דרבא פירקא קמא
דסנהדרין (דף י"ח):

ח מִי שֶׁשְּׁלַחוּ לוֹ בֵּית דִּין לְבוֹא וְלֹא בָּא לְדִין מְנַדִּין אוֹתוֹ
וְכוֹתְבִין עָלָיו פִּיתְחָא וְנוֹתֵן שְׂכָר הַסּוֹפֵר וּבְעֵת שְׂיָבוֹא קוֹרְעִין
הַפִּיתְחָא. כְּתָבוּ לוֹ פִּיתְחָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבַל הַדִּין כִּיּוֹן שְׂאָמַר
הַרִינִי מִקָּבַל הַדִּין קוֹרְעִין נְדוּיוֹ. קָבְעוּ לוֹ בֵּית דִּין זְמַן שְׂיָבוֹא
הַיּוֹם וְלֹא בָּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם כּוֹתְבִין עָלָיו פִּיתְחָא לְעָרְב. בְּמָה
דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁהָיָה בְּמַדִּינָה וּמָרַד וְלֹא בָּא. אָבַל אִם הָיָה
בְּכַפָּרִים וְיוֹצֵא וְנִכְנָס קוֹבְעִים לוֹ זְמַן שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי וְשְׁנֵי. וְאִם
שְׁלֹם יוֹם שְׁנֵי וְלֹא בָּא אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו פִּיתְחָא ^[ד] עַד לְמַחֵר :

כסף משנה מי ששלחו לו ב"ד וכו'. פ' הגוזל בתרא (דף קי"ג) אמר רבא האי
מאן דכתבו עליה פתיחא על דלא אתי לדינא עד דאתא לדינא לא מקרעין
ליה פירש"י ואע"ג דאמר אתינא אתינא, על דלא ציית דינא כיון דאמר
צייתנא קרעין ליה. ומה שכתב ונותן שכר הסופר נלמד מדין השליח הנזכר
למעלה דאמר"י אבל לפתיחא לא מאי טעמא ממונא הוא דמחסר ליה דבעי
למיתב זוזא לספרא: קבעו לו ב"ד זמן וכו'. שם אמר רב חסדא קובעין זמן
שני וחמישי ושני וכו' ולמחר כתבין פירש"י קובעין זמן ליום שני בשבת ואם
לא יבא מזמנין אותו ליום ה' ואם לא יבא מזמנין אותו ליום שני ועד למחר
לא כתבין פתיחא שכל היום ממתנין שמא יבא ואמרינן התם דרב אסי חזא
דרב כהנא אזמין ההיא אתתא בפניא ובצפרא כתיב עלה פתיחא ואמר ליה
לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא קובעין שני וחמישי ושני ואמר ליה הני
מילי גברא דאניס וליתיה במתא אבל הכא כיון דאיתה במתא ולא אתיא
מורדת היא. ולא ידעתי מה תמהו הגהות על רבינו שלא כתב דין האשה שהרי
אי איתה במתא אפי' אגברא נמי כתבין ואי ליתה במתא אפילו אאתתא לא
כתבין אלא דאורחא דמילתא דאתתא איתה במתא אבל בכלל דברי רבינו
דבריהם ואפשר דמשום הכי סיים ואמר אבל הכא דאיתה במתא וכו' ולא
אמר x אבל איתתא כיון דאיתה במתא:

ט אין קובעין זמן לא בימי ניסן ולא בימי [ה] תשרי מפני שהעם טרודין במועדות. ולא בערב שבת ולא בערב יום טוב. אבל קובעין בניסן שיבוא אחר ניסן ובתשרי שיבוא אחר תשרי. אבל לא קובעין בערב שבת שיבוא אחר שבת מפני שהכל טרודין בערב שבת:

כסף משנה אין קובעין זמן לא בימי ניסן וכו' עד מפני שהכל טרודין בע"ש. גם זה שם מימרא דרב יהודה כלשון רבינו:

י מי שהוא במדינה והלך שליח בית דין ולא מצאו אין קובעין לו זמן עד שימצא אותו השליח ויאמר לו. הנה בכפר חוץ למדינה אם דרכו לבוא באותו היום אומר השליח אפלו לאחד מן השכנים אפלו לאשה אם יבוא פלוני הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבוא לבית דין. ואם לא בא מנדין אותו לערב. במה דברים אמורים כשאין הדרך שדרכו לילך בה על מקום בית דין אבל אם דרכו עליהו אין מנדין אותו עד שיודיעו השליח בעצמו שפא לא אמרו לו השכנים. שהרי הם אומרים דרכו על פתח בית דין וכבר הלך אליהם ונפטר. וכן אם לא בא במדינה עד למחר אין סומכין על השכנים שפא שכחו ולא אמרו לו:

כסף משנה מי שהוא במדינה וכו'. שם (דף קי"ב קי"ג) אמר רבינא יהבינן זמנא פירוש מזמנין בעל דין ליום פלוני לדין אפומא דאתתא ואפומא דשבבי ולא אמרן אלא דליתיה במתא אבל איתיה במתא לא וכו' דאמרי כלומר אתתא ושבבי אשכחיה כלומר שליחא דב"ד ואמר ליה ולא עבדי שליחותייהו ולא אמרן אלא דלא חליף אבבא דבי דינא אבל חליף אבבא דבי דינא אמרי אשכחוה בי דינא ואמרי ליה ולא אמרן אלא דאתי ביומיה אבל לא אתי ביומיה לא אימא אשתלויי אשתלי פירוש שכחו ולא אמרו לו:

יא מי שפא לבית דין וקבל הדין ואמרו לו לשלם והלך ולא שלם אין מנדין אותו עד שיתרו בו שני וחמישי ושני. ואחר כך

מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שְׁיִתֶּן מָה שֶׁהוּא חַיָּב. וְאִם עָמַד שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא תָבֵעַ לְהַתִּיר נִדְוִיו מִחֲרִימֵין אוֹתוֹ:

כסף משנה מי שבא לבית דין וכו'. בפ' אלו מגלחין (דף ט"ז) מנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימין לאחר שלשים וכו' אמר רב חסדא מתרין ביה ב' וה' וה"מ לממונא אבל לאפקירותא מנדין לאלתר ואפשר שרבינו לא היה גורס אלא מנדין לאלתר ומחרימין לאחר שלשים יום ואם נפשך לומר שהיה גורס כגירסת ספרינו יש לומר שהוא מפרש דלרב חסדא כיון דמתרין ביה ברישא ואחר כך מנדין אותו כי משהי תלתין יומין מחרימין אותו תלתין יומין בהתראת שני וחמישי ושני במקום משהי עצמו בנידוי שלשים יום פעם ראשונה קאי ומחרימין אותו. ומדאמרינן הני מילי בממונא אבל לאפקירותא לאלתר כתב רבינו מי שבא לב"ד וקבל הדין כלומר זה דוקא הוא דמתרין ביה אבל אי אמר לא צייתנא לדינא היינו אפקירותא ומנדין אותו לאלתר ויש הוכחה לזה בפרק הגוזל בתרא והנה רבינו כתב פ' ו' מהל' ת"ת לגבי אפקירותא דמנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימין אחר שלשים ונראה לי דהיינו טעמא דאין מחרימין אלא אחר נידוי שקדם לו התראה ולפיכך באפקירותא דמנדין לאלתר הוה ליה נידוי הראשונים כהתראה ולפיכך אין מחרימין עד אחר שלשים אבל נידוי על ממון דבעינן שיקדים לו התראה מחרימין לאחר שלשים פרק קמא דקידושין רב מנגיד אמאן דחלא עליה שמתא דרבנן שלשים יום: **אסור לקלל דיין וכו'.** עיין בביאורי לחו"מ סי' כ"ז:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם -

פרק ששה ועשרים

א כָּל הַמְקַלֵּל דֵּין מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמות כב-כז\)](#) 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל'. וְכֵן אִם קָלַל הַנְּשִׂיא אֶחָד רֹאשׁ סְנֵהֲדָרִי גְדוֹלָה אוֹ הַמְּלֻךְ הָרִי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמות כב-כז\)](#) 'וְנָשִׂיא בְעַמֶּךָ לֹא תֹארוּ'. וְלֹא דֵּין וְנָשִׂיא בְּלִבְד אֶלָּא כָּל הַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לֹקֵה שֶׁנֶּאֱמַר [\(ויקרא יט-יד\)](#) 'לֹא תִקְלָל

חַרְשִׁי. וְלָמָּה נֶאֱמַר חַרֵּשׁ שְׁאֶפְלוּ זֶה שֶׁהוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִצְטַעַר בְּקִלְקָלָה זֹו לֹוֹקָה עַל קִלְקֻלְתּוֹ. וַיִּרְאֶה לִי שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת הַקֶּטָן הַנִּכְלָם לֹוֹקָה (הַרִי הוּא כְחַרֵּשׁ):

כסף משנה **כל המקלל דיין וכו'.** בסוף פי' ארבע מיתות (דף ס"ו) אלהים לא תקלל היינו הדיין ואמרי' בגמרא דאפי' לר' אליעזר בן יעקב דאמר האי אלהים קדש הוא והוי אזהרה למברך את השם יליף נמי דיין מהכא לא תקלל ולא כתיב ולא תקל. **ומ"ש וכן אם קלל הנשיא אחד ראש הסנהדרין או המלך.** למדה מדתנן בהוריות ואי זהו הנשיא זה המלך שנאמר ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו נשיא שאין על גבו אלא ה' אלהיו אמרי' דדוקא התם דכתב ה' אלהיו אמרי' דוקא מלך אבל היכא דלא כתיב לאו דוקא אלא הוא הדין לראש הסנהדרין. אחר שכתבתי זה מצאתי במכילתא אלהים לא תקלל אין לי אלא דיין נשיא מנין ת"ל נשיא בעמד לא תאור: **ולא דיין ונשיא בלבד וכו'.** בפי' שבועת העדות (דף ל"ה) תנן המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה ובגמ' (דף ל"ו) חבירו דכתיב לא תקלל חרש ומשום דלא תיקשי לן מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כלומר שאפי' שהוא שפל הזהירה תורה על קללתו אבל לא הזהירה לאיניש דעלמא לכך כתב רבינו ולמה נאמר חרש וכו' והוא ממה ששנינו בפסיקתא ולא תקלל חרש מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומעך ק"ו לפניו: **ויראה לי שהמקלל הקטן הנכלם לוקה.** למדה רבינו מדאמרינן בהחובל (דף פ"ו) דקטן דמכלמינן ליה ומיכלם יש לו בשת וסובר רבינו דהוא הדין לענין קללה, ובטור ח"מ ס"י כ"ז גורס המקלל את הישן חייב מפני שהוא כחרש וגירסא נכונה היא:

ב הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת פְּטוֹר. הוֹאִיל וּמְקַלֵּל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיֵּב לָמָּה יִחַד לָאו עַל דָּין וְלָאו עַל נְשִׂיא לְחַיְבוֹ שְׁתִּימִים. נִמְצְאָתָּ לְמִד שֶׁהַמְקַלֵּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה בֵּין גְּדוֹל בֵּין קָטָן לֹוֹקָה אַחַת. וְאִם קָלַל דָּין לֹוֹקָה שְׁתִּימִים. וְאִם קָלַל נְשִׂיא לֹוֹקָה שְׁלֹשׁ. וּבֵין נְשִׂיא שְׁקָלַל אָבִיו חַיֵּב מְשׁוּם אֶרְבָּעָה שְׁמוֹת. שְׁלֹשָׁה שֶׁל כָּל אָדָם וְאַחַד מְשׁוּם הָאֵב:

כסף משנה **המקלל את המת פטור.** מדאיצטריך בפי' אלו הן הנחנקין (דף פ"ה ע"ב) למילף דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור ובתי"כ לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר ונשיא בעמד לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא

בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור : **הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב וכו' וכן נשיא שקלל אביו חייב וכו'.** במכילתא על פסוק אלהים לא תקלל. ומ"ש בין קטן כלומר קטן הנכלם :

ג המקלל עצמו לוקה כמו שקלל אחרים שפאמר (דברים ד-ט) יהשמר לה ושמר נפשד'. * ואחד המקלל [א] עצמו או חברו או נשיא או דין אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות. כגון יה ואלהים ושדי וכיוצא בהן. או בכנוי מן הכנויים כגון חנון וקנא וכיוצא בהן. הואיל והוא חייב אם קלל בכל הכנויים כדאם קלל בכל לשון חייב שהשמות שקוראין בהן הגוים להקדוש ברוך הוא הרי הן ככל הכנויים. וארור בו שבועה בו קלה בו נדוי :

ההראב"ד ואחד המקלל עצמו או וכו' כגון חנון וקנא וכיוצא בהן. א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד והכי איתא בירושלמי עכ"ל :

כסף משנה המקלל עצמו לוקה וכו'. סוף שבועת העדות (דף ל"ו) : ואחד המקלל עצמו או וכו'. משנה שם (דף ל"ה) : המקלל עצמו וחבירו בכולן פירוש בכל השמות והכנויים עובר בל"ת ומשמע דכל שאינו בשם או כינויי אינו עובר בל"ת והוא הדין לנשיא ודיין שאינו לוקה עד שיקללם בשם. והנה הראב"ד כתב על דברי רבינו א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד וכו'. ואני אומר שפשט הירוש' כדברי רבינו דהכי איתא התם (שבועות ספ"ד) המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלאו מהו ללקות חברייה אמרי אינו לוקה אמר לון רבי יוסי למה שהוא ל"ת שאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה עד כאן. ומשמע שר' יוסי בא לחלוק על דברי חברייה ואמר למה אתם אומרים שאינו לוקה מפני של"ת שאין בו מעשה הוא אין זו טענה שהרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה ואפי"ה לוקין עליו וה"ה למקלל עצמו וחבירו וכדיהיב טעמא בריש תמורה והראב"ד נראה שמפרש שלא אמרו חברייה אינו לוקה אלא בשאר שמות חוץ משם המיוחד ור' יוסי מתמה אמאן דבעי מהו ללקות דמהיכא תיסק אדעתין ללקות ואפי' על שם המיוחד כיון דלאו שאין בו מעשה הוא והשיבו לו שבדין הוא לוקה על שם המיוחד אע"פ שאין בו מעשה כדאשכחן בממיר ונשבע לשקר וכטעמא דיהיב בריש תמורה : **וארור בו שבועה וכו'.** גם זה שם ומייתי לה התם מקראי ופירש"י צריך אדם לפרוש ממנו אם א"ל חכם ארור בלשון נדוי ואם אמר אדם לחבירו לשם

שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב:

ד אינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים כשאר כל חיבי לאוין. אבל אם לא היתה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא פנוי כגון שאמר ארור פלוני או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר אל יהי פלוני ברוד לה' או אל יברכהו אל וכיוצא בדברים אלו אינו לוקה:

כסף משנה אינו לוקה עד שיתרו בו וכו'. נראה לי דסד"א דכיון דמקלל חבירו חידוש הוא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו התראה נמי לא ניבעי קמשמע לן אי נמי ה"א דכיון דאורחא דקללה בריהטא ובכעס הוא לא ניבעי התראה קמשמע לן: או שהיתה הקללה וכו'. משנה שם פסק כת"ק דר"מ:

ה אף על פי שאינו לוקה אם ^[א] חרף תלמיד חכם מנדין אותו. ואם רצו הדיינים להכותו מפת מרדות מכין ועונשין אותו כפי מה שיראו שהרי בזה את הזקן. ואם חרף עם הארץ עונשין הדיינים בדבר כפי מה שהשעה צריכה לו לפי המחרף ולפי זה שנתחרף:

כסף משנה אף על פי שאינו לוקה וכו'. כבר ביאר רבינו דין התלמיד חכם בהלכות תלמוד תורה:

ו אף על פי שיש לו לדין או לנשיא למחל על כבודו אינו יכול למחל על קללתו. וכן שאר העם אף על פי שמחל המקלל מלקין את המקלל שכבר חטא ונתחייב. אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחל על כבודו ולא נדוהו הרשות בגדן. והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא. כגון שהיו העם מבטין בדברי תורה ובדיינים הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענש כפי מה שיראה להם:

כסף משנה אע"פ שיש לו וכו'. בפרק ב' דכתובות אמרינן דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול לכ"ע. ומ"ש אינו יכול למחול על קללתו. נראה לי הטעם שכיון שהתורה חייבתו מלקות חטא למקום ואינו יכול למוחלו: אבל מי שנתחייב נדוי וכו'. נראה מכאן דמי שנתחייב נדוי אע"פ שיעשה כל תשובות שבעולם אין לו כפרה עד שינדוהו כל שלא מחל לו חברו:

א כָּל הַדָּן בְּדִינֵי עֲכוּ"ם וּבְעֶרְכָּאוֹת שְׁלָהוֹן אָף עַל פִּי שְׁהִיּוּ דִינֵיהֶם כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל הֲרִי זֶה רָשָׁע וְכֹאֲלוֹ חֵרֵף וְגִדְף וְהָרִים גִּדְף בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא-א) 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁיִם לִפְנֵיהֶם לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי עֲכוּ"ם לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי הַדְּיוֹטוֹת. הִיָּתָה גַּד הָעֲכוּ"ם תִּקְיָפָה וּבַעַל דִּינּוֹ אֶלֶם וְאִינוּ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל יִתְבַּעְנוּ לְדִינֵי יִשְׂרָאֵל תִּחַלָּה. אִם לֹא רָצָה לָבוֹא נוֹטֵל רְשׁוֹת מִבֵּית דִּין וּמִצִּיל ^ג בְּדִינֵי עֲכוּ"ם מִיַּד בַּעַל דִּינּוֹ: סְלִיקוּ לְהוֹ הַלְכוֹת סְנֵהְדָרִין בְּס"ד

כסף משנה כל הדין בדיני עכו"ם ובערכאות שלהם וכו' לפניהם ולא לפני עכו"ם וכו'. גיטין פ' תשיעי (דף פ"ט): היתה יד עכו"ם וכו'. למדוה הפוסקים מדאמרינן בסוף החובל (דף צ"ב): קרית חברך ולא ענד רמי גודא שדי ביה פירש"י כותל הפל עליו כלומר הניחו ויפול ברשעו דחהו בידיים, הכי נמי כיון דלא ציית דינא יביאהו בערכאותיהם אבל אי ציית דינא אין לו להביאו בערכאותיהם כדבסמוך: סליקו הלכות סנהדרין בס"ד

הלכות עדות

יש בכללן שמונה מצוות. שלש מצוות עשה. וחמש מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטון: א) להעיד לבית דין למי שיש לו עדות.

ב) לְדַרְשׁ וְלַחְקֹר הָעֵדִים. ג) שְׁלֹא יוֹרֶה הָעֵד בְּדִין זֶה שֶׁהָעֵיד
עָלָיו בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת. ד) שְׁלֹא יִקּוּם דָּבָר בְּעֵד אֶחָד. ה) שְׁלֹא יַעֲיֵד
בְּעַל עֵבְרָה. ו) שְׁלֹא יַעֲיֵד קְרוֹב. ז) שְׁלֹא לְהָעֵיד בְּשֶׁקֶר. ח) לַעֲשׂוֹת
לְעֵד זֶמֶם כְּאִשֶׁר זָמַם: וּבְאֹר מִצּוֹת אֱלוֹ בְּפָרְקִים אֱלוֹ:

הלכות עדות - פרק ראשון

א הָעֵד מְצוּה לְהָעֵיד ^[א] בְּבֵית דִין בְּכָל עֵדוֹת שְׂיֻדָּע. בֵּין בְּעֵדוֹת
שְׂיַחֲיֵב בָּהּ אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּעֵדוֹת שְׂיִזְכְּהוּ בּוֹ. וְהוּא שְׂיִתְבַּעְנוּ
לְהָעֵיד בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת שְׂנֶאֱמַר (ויקרא ה-א) 'וְהוּא יֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע
אִם לֹא יִגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ':

כסף משנה **העד מצווה להעיד וכו'.** בבא קמא ריש הכונס (דף נ"ה:): תניא
היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ופריך
בגמרא (דף נ"ו) במאי עסקינן אילימא בבי תרי פשיטא דאורייתא הוא אם לא
יגיד ונשא עונו אלא אחד. ואיכא למידק דמנא ליה לגמרא דתרי מיחייב
דאורייתא מאם לא יגיד וכו' אימא הני מילי כשעבר על השבועה כדכתיב
ושמעה קול אלה ותירצו התוספות דהכי קאמר קרא כשעובר בדבר אם לא
יגיד היה נושא עון אז יביא קרבן שבועה אבל בלא שבועה נמי איכא נשיאות
עון כדתנן בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות שהיו אומרים לעדים שמא תאמרו
מה לנו ולצרה הזאת כלומר מה לנו להכניס ראשנו בדאגה זאת אפילו על
האמת לפי שהיו מאיימין עליהם כמה איומים והלא כבר נאמר והוא עד או
ראה או ידע אם לא יגיד וכו'. וכתב רבינו להעיד בבית דין לומר דדוקא בבית
דין הוא שחייב להעיד שאם אמר אינו יודע שוב אינו יכול להעיד אבל חוץ
לבית דין אין לחוש כיון שיכול להגיד ולהעיד וכן דעת התוספות והרא"ש אי
נמי מדכתיב אם לא יגיד ונשא עונו במקום שאילו היה מגיד היה מחייב ממון
לאפוקי חוץ לבית דין דאפילו היה מגיד לא היה מחייב ממון. ויש לדקדק
בלשון רבינו שכתב העד מצווה להעיד בבית דין דמשמע עד יחידי ומסיק
שנאמר אם לא יגיד וכו' ובפרק הכונס לא מייתי קרא אלא לשני עדים דקרא
לא משמע אלא לשנים וכל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך

הכתוב אחד שנאמר לא יקום עד אחד באיש אבל לעד אחד ליכא קרא. ויש לומר דרבינו גם כן לא מיירי אלא כשיש שני עדים בדבר וקאמר דמצוה על כל אחד מהם להעיד מאם לא יגיד דאילו היכא דליכא אלא עד אחד כבר כתב רבינו סוף פרק י"ז דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וכדברי הגמרא בפרק הכונס. **ומה שכתב בין בעדות שיחייב בו את חבירו בין בעדות שיזכהו בו מדלא מפליג קרא וסתם וכתב ואם לא יגיד ועוד דדומיא דמחייב קרבן שבועה אם נשבע נושא עון כשלא נשבע וקרבן שבועה ודאי מחייב בין בעדות שיחייב בו את חבירו בין בעדות שיזכהו בו. ומה שכתב והוא שיתבענו. בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"א:) דכל שלא שמעו מפיו שאמר להם בואו והעידוני אינם חייבים קרבן שבועה ובפקדון חייבים ומשמע דהוא הדין נמי בנשיאות עון בלא שבועה בעינן שישמעו מפיו דאי לא תימא הכי ליפלוג בעדות גופה בין היכא דאיכא שבועה להיכא דליכא ועוד דהא אמרינן דכל היכא דמחייב קרבן שבועה אם לא נשבע נשיאות עון מיהא איכא מכלל דכי לא מחייב קרבן שבועה אפילו נשבע כי לא נשבע ליכא נשיאות עון. ומה שכתב רבינו והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות. נראה מדבריו דבדיני נפשות אפילו לא תבעוהו חייב ואפשר דטעמא משום דחייבים העדים לינקם ממנו וסמך לדבר מצאתי שכתב הרא"ש ז"ל פירקא קמא דמכות שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד לקיים מה שנאמר ובערת הרע בקרבך. ומה שכתב שנאמר והוא עד וכו'. לא קאי למאי דסליק מיניה אלא למאי דפתח ביה העד מצווה להעיד בבית דין שנאמר והוא עד וכו'.**

ב הָיָה הָעֵד חָכֵם גָּדוֹל וְהָיָה בְּבֵית דִּין פְּחוּת מְמֵנוּ בְּחֻכְמָה. הוֹאִיל וְאִין כְּבוֹדוֹ שְׂיִלְךָ לְפָנֶיהֶם עֲשֵׂה שֶׁל כְּבוֹד תּוֹרָה עָדִיף וְיֵשׁ לוֹ לְהִמָּנֵעַ. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּעֵדוּת מְמוֹן. אָבֵל בְּעֵדוּת שְׂמִפְרִישׁ בָּהּ מִן הָאֲסוּר וְכֵן בְּעֵדוּת נְפֹשׁוֹת אוֹ מִכּוֹת הוֹלֵךְ וּמַעֲיֵד שְׁנֵאָמַר [\(גמרא ברכות יט-ב\)](#) 'אִין חֻכְמָה וְאִין תְּבוּנָה לְנֶגֶד ה"י. כָּל מְקוֹם שְׂיֵשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אִין חוֹלְקִין כְּבוֹד לָרַב:

כסף משנה היה העד חכם גדול וכו'. פי' שבועת העדות (דף ל'): אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזיל וכו' ה"מ בממונא אבל באיסורא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה וכו' כ"מ שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ופירש"י אבל באיסורא כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד זה יודע שבעלה חי אין חכמה לפני ה' נראה מדבריו דדוקא כשרוצים להתיר את האסור אבל אם רוצים לאסור את המותר לא ליזיל ומדנקט גמרא כ"מ

שיש חילול השם וכו' משמע הכי דאילו באיסור המותר ליכא חילול השם יתברך טפי מהוצאת ממון שלא כדין אבל מדברי רבינו שאחר **שכתב אבל בעדות שמפריש בה מן האיסור חזר וכתב וכן בעדות נפשות או מכות** נראה דסבירא ליה דדיני נפשות אע"ג דאי ליכא עדים פוטרין אותו וליכא איסורא דאין לדיין אלא מה שענינו רואות מ"מ חילול השם איכא דינא עדים בדבר ולא יתברר דין מדיני נפשות ודיני מכות במילי טובא בתר דיני נפשות גרירין אי נמי דכשם שאילו היו רוצים להרגו וזה יודע לו זכות היה חייב להעיד להצילו כדי שלא ישפך דם נקי הוא הדין נמי אם רוצים לפוטרו לפי שאין עדים וזה יודע לו חובה שהוא כאילו הרגו לאחר כיון שיודע עדות לנקום נקמתו ואינו נוקם וכמ"ש הרא"ש פ"ק דמכות שכל הרואה דבר ערוה חייב להעיד לקיים ובערת הרע מקרבך ודיני מכות כבר כתבתי דבמילי טובא בתר דיני נפשות גרירין אי נמי דכיון דחד ממחוייבי מלקות הוא המכה את חברו ושייך ביה זה הטעם השני של דיני נפשות שכשם שהוא חייב להציל לזה אם הדין עמו כך הוא חייב לנקום נקמתו של זה וכיון דבחד ממחוייבי מלקות שייך למימר הכי לא פלוג רבנן :

ג פֶּהֶן גָּדוֹל אֵינוֹ חַיֵּב לְהַעֲדִי אֶלָּא עֲדוֹת שֶׁהֵיא לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּד. הוֹלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וּמַעֲדֵד בָּהּ. אֶבֶל בְּשִׂאָר הָעֲדוּת פְּטוֹר :

כסף משנה כהן גדול וכו'. בסנהדרין פ"ב (דף י"ח) תנן כ"ג דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו וכו' המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו וגרסינן בגמרא עלה דמתני' כ"ג מעיד והתניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם וכו' כגון זקן ואינו לפי כבודו (והכא נמי זילותא הוא לכהן גדול לאסהודי) אמר רב יוסף מעיד למלך והתנן לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו אלא אמר ר' זירא מעיד לבן מלך בן מלך הדיוט הוא אלא מעיד בפני המלך והא אין מושיבין מלך בסנהדרין משום יקרא דכ"ג אתי ויתיב מקבלין ניהליה לסהדותיה קאי הוא ואזיל ומעיינינן ליה אן בדיניה ע"כ. נראה דלמסקנא דאמרינן אלא מעיד בפני המלך לאו בעדות שנוגע למלך עסקינן דהא לעיל דאמרי' דמעיד למלך מקשינן עליה מדתנן המלך לא דן ולא דנין אותו ואם כן היכי מהדר לאוקומי בנוגע למלך הא תיקשי ליה אלא ודאי באינו נוגע למלך עסקינן ואם כן היאך כתב רבינו אלא עדות שהוא למלך ישראל בלבד הא בגמ' לא קיימינן הכי וצ"ע x. ומדברי רבינו שכתב דין כ"ג סמוך לדין צורבא מרבנן דמפלגינן ביה בין עדות ממון לעדות שמפריש בה מן

האיסור וסתם דבריו בכ"ג משמע דבכ"ג לא שני לן בין עדות ממון לעדות שמפריש בה מאיסור :

ד מצות עשה לדרש את העדים ולהקרו ולהרבות בשאלתו ומדקדקין עליהו ומסיעין אותו מענין לענין בעת השאלה כדי שישתקו או יחזרו בהן אם יש בעדותו דפי. שפאמר (דברים יג-טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. וצריכין הדיינים להזהר בעת חקירת העדים [שמא מתוכה ולמדו לשקר. ובשבע חקירות בודקין אותם]. באי זו שבוע. באי זו שנה. באי זה חדש. בכמה בחדש. באי זה יום מימי השבת. ובכמה שעות ביום. ובאי זה מקום. אפלו אמר היום הרגו או אמש הרגו שואלין להו באי זה שבוע באי זה שנה באי זה חדש בכמה בחדש באי זה יום באי זה שעה. ומכלל החקירות יתר על השבע השוות בכל שאם העידו עליו שעבד עבודה זרה שואלין להו את מה עבד ובאי זה עבודה עבד. העידו שחלל את השבת שואלין אותו אי זה מלאכה עשה והיאך עשה. העידו שאכל ביום הכפורים שואלין אותו אי זה מאכל אכל וכמה אכל. העידו שהרג את הנפש שואלין אותו במה הרגו. וכן כל פיוצא בזה הרי הוא מכלל החקירות :

כסף משנה מצות עשה וכו' ומסיעין אותם מענין לענין. בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב :) פותחין בזכות וכו' מי לא תניא רשב"א אומר מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתם ויחזרו בהם ומפרש רבינו ממקום למקום מענין לענין. ומה שכתב שמ"ע לדרוש את העדים וכו' ולהרבות בשאלתם וכו' איתא בפרק היו בודקין (דף מ') ובפרק זה יתבאר : וצריכין הדיינים וכו'. משנה בסנהדרין פרק ה' שם היו בודקין אותם בשבע חקירות באי זה שבוע ובאי זה שנה וכו' העובד ע"ז את מה עבד ובמה עבד. ומה שכתב אפילו אמר היום הרגו וכו' או אמש הרגו. פלוגתא דרבי יוסי ותנא קמא שם בברייתא ופסק כת"ק :

ה החקירות והדרישות הן הדברים שהן עקר העדות ובהן יתחייב או יפטר. והן פוגת המעשה שעשה וכוון הזמן וכוון

המקום שבהן יזמו העדים או לא יזמו. שאין אנו יכולים להזים העדים עד שיכינו הזמן והמקום:

כסף משנה החקירות והדרישות וכו'. משנה שם מה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטלה בדיקות אחד אומר איני יודע אפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת ואמרינן בגמ' (דף מ"א): דהיינו טעמא דבחקירות אמר אחד אינו יודע עדותן בטלה דהוה ליה עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות אבל בדיקות אפילו אמרו כולן אין אנו יודעים עדות שאתה יכול להזימה היא שהזמה אינה תלויה בכך אלא הכחשה דמאי שייך עמנו הייתם גבי בדיקות ועוד שם במשנה כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים:

1 ועוד מרבין לבדק העדים בדברים שאינן עקר בעדות ואינה תלויה בהם. והם הנקראים בדיקות. וכל המרבה בבדיקות הרי זה משבח. כיצד הן הבדיקות. הרי שהעידו עליו שהרג ונחקרו בשבע חקירות שמנינו. שהן בכוננת הזמן וכוננת המקום. ונדרשו בכוננת המעשה וכינו המעשה וכינו הכלי שהרגו בו. בודקין אותן עוד ואומרים להן מה היתה לבוש הנהרג או ההורג. בגדים לבנים או שחורים. עפר הארץ שנהרג עליה לבן או אדם. אלו וכיוצא בהן הם הבדיקות. מעשה שאמרו העדים הרגו במקום פלוני תחת התאנה ובדקו העדים ואמרו להם תאנים שלה שחורות היו או לבנות עקצין של אותם התאנים ארכות היו או קצרות. וכל המרבה בבדיקות וכיוצא בהן הרי זה משבח:

הלכות עדות - פרק שני

א מה בין חקירות ודרישות לבדיקות. בחקירות ודרישות אם כן האחד את עדותו והשני אומר איני יודע עדותן בטלה. אבל בבדיקות אפלו שניהן אומרים אין אנו יודעים עדותן קימת. ובזמן שהן מכחישים זה את זה אפלו בבדיקות עדותן בטלה. כיצד. העידו שהרג זה את זה ואמר האחד כשנחקר בשבוע פלוני. בשנה פלונית. בחדש פלוני. בכך וכך בחדש. ברביעי בשבת. בשש שעות ביום. במקום פלוני הרגו. וכן כשדרשו במה הרגו אמר הרגו בסוף. * וכן העד השני כן עדותו בכל חוץ מן השעות שאמר איני יודע בכמה שעות היה ביום. או שכונ את השעות ואמר איני יודע במה הרגו ולא הבנתי בכלי שהיה בידי. הרי עדותן בטלה. אבל אם פנוי הכל ואמרו להן הדינים כליו היו שחורים או לבנים ואמרו אין אנו יודעים ולא שמנו לבנו לדברים אלו שאין בהן ממש הרי עדותן קימת:

ההראב"ד וכן העד השני וכו' עד הרי עדותן בטלה. א"א טעה בזה כי הבדיקות אם אמר איני יודע אין עדותן בטלה:

כסף משנה מה בין חקירות וכו'. כבר נתבאר בסוף פ"א: ובזמן שהם מכחישים זא"ז אפילו בבדיקות עדותן בטלה. משנה שם אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישים זה את זה עדותן בטלה ואע"ג דאמר רב חסדא אחד אומר כליו לבנים ואחד אומר כליו שחורים הרי זה נכון הא איתותב ואע"ג דשני לא שבקינן פשטא דמתניתין וניקום ונסמוך אשינויי ועוד דהא אמרינן בפרק זה בורר (דף ל'): דרבא פליג עליה דרב חסדא וודאי דהלכתא כוותיה לגבי רב חסדא דהא בתרא הוא. וכתב הראב"ד וכן העד השני וכו' עד הרי עדותן בטלה א"א טעה בזה כי הבדיקות אם אמר איני יודע אין עדותן בטלה עכ"ל. ואני אומר שלא טעה בכך אלא שהוא ז"ל סובר שהכוונה בכלי שבידו הוא מכלל החקירות וכמבואר בדבריו בפרק שקודם זה. אבל אי קשיא על דברי רבינו הא קשיא שכתב בפ"א ומכלל החקירות יתר על השבע השוות בכל שאם העידו עליו שעבד ע"ז וכו' ומנ"ל הא דהא בין חקירות בין בדיקות מדאורייתא נינהו וטעמא דחקירות פסלי כשאומר איני יודע נתבאר בפרק היו בודקין משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה ובשלמא בשבע חקירות השוות בכל העדים נזומין על ידן אבל במ"ש רבינו שהם מכלל החקירות אם אמר איני יודע למה עדותו בטלה הא אין העדים נזומין על ידן וצ"ע. ותמהני

על סמ"ג שכתב יתר על השבע היו חוקרין אותן וכו' הדברים האלה נקראים בדיקות ולא הזכיר סברת רבינו :

ב אָמַר אֶחָד פְּלִים שְׁחוּרִים הָיָה לְבוּשׁ וְהִשְׁנִי אָמַר לֹא כֹן אֶלָּא לְבָנִים הָיָה לְבוּשׁ הָרִי עֵדוּתָן בְּטֵלָה. וְכֹאֲלוּ אָמַר אֶחָד בְּרַבִּיעֵי בְּשַׁבַּת וְהִשְׁנִי בְּחֻמֵּי שְׂאִין כָּאִין עֵדוּת. אוֹ שֶׁאָמַר הָאֶחָד בְּסִיף הֶרְגוּ וְהִשְׁנִי אָמַר בְּרִמַּח שְׂאִין כָּאִין עֵדוּת. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג-טו) 'נְכוּן הַדָּבָר וְכִיוֹן שֶׁהִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה בְּאֵי זֶה מְכַל הַדְּבָרִים אֵין זֶה נְכוּן :

ג הָיוּ הָעֵדִים מְרַבִּים שְׁנַיִם מֵהֶן כּוֹנֵן עֵדוּתָן בְּחֻקֵּי וּבְדַרְיָשׁוֹת וְהִשְׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ תְּתַקֵּים הָעֵדוּת בְּשְׁנַיִם וַיִּהְרַג. אֲבָל אִם הִכְחִישׁ אֶת שְׁנֵיהֶן אֶפְלוּ בְּבִדְיָקוֹת עֵדוּתָן בְּטֵלָה :

כסף משנה היו העדים מרובים וכו'. משנה שם (דף מ') מה בין חקירות לבדיקות חקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטלה בדיקות אמר עד אחד איני יודע אפילו שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת ואמר בגמ' (דף מ"א :) מאי אפילו שנים אומרים פשיטא כי אמר אחד איני יודע עדותן קיימת כי אמרי בי תרי נמי עדותן קיימת ואסיק רבא דהכי קאמר אפי' בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת פירוש אם יש שלשה עדים. ומה שכתב אבל אם הכחיש וכו', מדקתני סיפא דמתני' אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה ומשמע דקאי אכל מאי דאתמר ברישא דהיינו כשהם שלשה עדים :

ד עַד אֶחָד אוֹמֵר בְּרַבִּיעֵי בְּשַׁבַּת בְּשְׁנַיִם לְחֹדֶשׁ וְהִשְׁנִי אוֹמֵר בְּרַבִּיעֵי בְּשַׁבַּת בְּשִׁלְשָׁה לְחֹדֶשׁ עֵדוּתָן קִיָּמָה. שְׁזָה יוֹדֵעַ [א] בְּעֵבוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה אֵינּוּ יוֹדֵעַ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים עַד חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ. אֲבָל אַחַר חֲצוֹת הַחֹדֶשׁ כְּגוֹן שֶׁאָמַר הָאֶחָד בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּחֹדֶשׁ וְהִשְׁנִי אוֹמֵר בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּחֹדֶשׁ אֵף עַל פִּי שֶׁכּוֹנֵן שְׁנֵיהֶם

יום אֶחָד מִיָּמֵי הַשַּׁבָּת עֵדוּתוֹן בְּטֹלָה. שְׂאִין חֲצִי הַחֹדֶשׁ בָּא וְכָבֵר
יָדְעוּ הַכֹּל אֵימָתִי הִיָּה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ :

כסף משנה עד אחד אומר ברביעי בשבת וכו'. משנה שם אחד אמר בשנים
בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שזה ידע בעיבורו של חדש וזה לא
ידע בעיבורו של חדש אחד אומר בג' ואחד אומר בה' עדותן בטילה והא
דעות קיימת דוקא בשכיוונו ביום מימי השבוע שאל"כ הא מתכחיש ביומי
השבוע ופשוט הוא : בד"א עד חצות וכו'. מימרא דרב אסי אמר ר' יוחנן שם
(דף מ"א):

ה אָמַר הָאֶחָד בְּשִׁלְשָׁה וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר בְּחִמְשָׁה עֵדוּתוֹן בְּטֹלָה.
אָמַר עַד אֶחָד בְּשִׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר בְּשִׁלְשׁ שָׁעוֹת הָרִי
עֵדוּתוֹן קֵימָת שְׁדָרְךָ הָעֵם לְטַעוֹת בְּשָׁעָה אַחַת. אָבֵל אִם אָמַר
הָאֶחָד בְּשִׁלְשׁ שָׁעוֹת וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר בְּחִמְשׁ עֵדוּתוֹן בְּטֹלָה. אָמַר עַד
אֶחָד קֶדָם הֵנֵךְ הַחֲמָה וְאֶחָד אוֹמֵר בְּהֵנֵךְ הַחֲמָה עֵדוּתוֹן בְּטֹלָה
אִף עַל פִּי שְׁהִיא שָׁעָה אַחַת שְׁהַדָּבָר נֶכֶר לְכֹל. וְכֵן אִם נִחְלָקוּ
בְּשִׁקִיעֶתָה :

כסף משנה אמר האחד בשלשה והשני וכו'. משנה שם : אמר עד אחד בשתי
שעות ביום וכו' עד עדותן בטלה. גם זה משנה שם ואע"ג דפלוגתא דרבי
יהודה ורבנן היא הלכה כתנא קמא דאמר הכי. ומיהו איכא למידק דאמרין
בפרק אור לארבעה עשר (דף י"ב) דלת"ק אדם טועה בשתי שעות חסר משהו
והיאך כתב רבינו שדרך האדם לטעות שעה אחת שהוא דלא כמסקנא דגמי
ועוד דקשיא דידיה אדידיה דמתחלת דבריו משמע שאין אדם עשוי לטעות
יותר משעה אחת וממ"ש בסוף שאם הוא אמר בשלשה והשני אמר בה' עדותן
בטלה משמע הא אם השני אמר בד' וחצי עדותן קיימת וי"ל שמה שכתב
שדרך האדם לטעות שעה אחת רוצה לומר בין השעה השניה לשלישית או בין
שעה ג' לד' פירוש שדרך אדם לטעות כשעומדין בשעה שלישית קורין אותה
שניה וטועין מתחלת השניה עד סוף השלישית וכן בין ג' לד' שטועה משניה
לג' ואפי' שהראשון יאמר שעה שניה והשני אמר שעה שלישית נאמן שהראשון
כוונתו היתה על תחלת שעה שניה והשני לסוף שלישית אפילו הכי עדותן
קיימת דעביד איניש למיטעי בין שעה אחת לחבירתה ואפילו בכל הכמות של
השתי שעות ומפני שאין הטעות אלא בשעה אחת שהשניה קורא ג' או הג'
שניה מפני זה קורא אותה רבינו טעות שעה אחת ואף אם הזמן טעות ב' שעות

חסר משהו כמו שהעלו בגמ' ולפיכך דקדק רבינו בלשונו ולא כתב שדרך העם לטעות שעה אחת אלא כתב שדרך העם לטעות בשעה אחת שר"ל הוא טועה בשם השעה וזה הטעות יפול מתחלת שעה אחת עד סוף שעה אחרת. והרב הדיין ה"ר משה ן' אלאשקאר ז"ל כתב רבא אית ליה בפרק אור ליי"ד דלדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו ולדברי ר' יהודה אדם טועה ג' שעות חסר משהו וידוע שהרמב"ם פסק כר"מ משום דסתם מתניתין כוותיה וא"כ צריך ליישב לשון הרמב"ם דהא דקאמר שדרך העם לטעות בשעה רוצה לומר שיעמוד בשעה אחת ויטעה בשעה שלפניה או שלאחריה דקרי לשניה שלישית או איפכא והיינו טעות שעה אחת אלא דכי דייקין אפשר שיהיה הטעות שתי שעות כדאיתא התם והרב ז"ל סתים לה סתומי דכפשטה טעות שעה אחת היא וקושטא דמילתא דלא דייקין בהו בסהדי בכמה בשעה בתחלתה או בסופה כדמסיק בפרק היו בודקין וזה דרך הרב לסתום הדברים ולקרובם אל המושכל עכ"ל: **אמר עד אחד קודם הנץ החמה וכו'.** מימרא דרב שימי בר אשי שם (דף מ"ב):

הלכות עדות - פרק שלישי

א אָחַד דַּיְנֵי מְמוֹנוֹת וְאָחַד דַּיְנֵי נְפֹשׁוֹת בְּדְרִישָׁה וְחֻקִּיָּהּ. שְׁנַאֲמַר (ויקרא כד-כב) 'מִשְׁפָּט אָחַד יִהְיֶה לָכֶם'. אָבֵל אָמְרוּ חֲכָמִים כְּדִי שְׁלֹא תִנְעַל דָּלֶת בְּפָנָי לִוּן אִין עֵדִי מְמוֹן צָרִיכִין דְרִישָׁה וְחֻקִּיָּהּ. כִּיצַד. אָמְרוּ הָעֵדִים בְּפָנֵינוּ הַלָּה זֶה אֶת זֶה מְנָה בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית. אָף עַל פִּי שְׁלֹא כְּוֵנו אֶת הַחֹדֶשׁ וְלֹא אֶת הַמָּקוֹם שֶׁהַלָּה בּוֹ וְלֹא אֶת הַמְּנָה אִם הָיָה מִמְטַבֵּעַ פְּלוֹנִי אוֹ מִמְטַבֵּעַ פְּלוֹנִי עֲדוּתָן קִיָּמַת :

כסף משנה אחד דיני ממונות וכו'. סנהדרין (דף ל"ב) ריש פרק אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישות וחקירות ורמינן עלה מדתניא דדיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה ואמר רב חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן

דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוי כלומר ומתניי דאורייתא קמי תקנתא וברייתא דרבנן בתר תקנתא ורבא אמר מתניי דהכא בדיני קנסות ואידך בהודאות והלואות כלומר תרווייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניי בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת ורב פפא אמר אידי ואידי בהודאות והלואות כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה פירוש לא בשיודעים בו שהוא מרומה דא"כ חייב לסלק עצמו ממנו וכמו שכתב רבינו פרק כ"ד מהלכות סנהדרין וזה **שכתב וכן אם ראה הדיין שהדין מרומה וחשש לו** כלומר חששא בעלמא לא שיודע כן בודאי וסובר רבינו דהני תלתא אמוראי מר אמר חדא ומר אמר חדא ובענין דינא לא פליגי וכמו שפירשתי דכולהו סברי דהודאות והלוואות לא בעו דרישה וחקירה ודיני קנסות בעו דרישה וחקירה ובדין מרומה כ"ע מודו דברייתא הוא פרק שבועת העדות :

ב בַּמָּה דְּבָרִים אָמֹרִים בְּהוֹדָאוֹת וְהִלְאוֹת מִתְּנוֹת וּמְכִירוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן. אָבָל בְּדִינֵי קְנָסוֹת צָרִיכִין דְּרִישָׁה וְחֻקִּיָּה וְאִין צָרִיךְ לֹאמַר בְּמִלְקוֹת וּבְגָלוֹת. וְכֵן אִם רָאָה הַדִּין שֶׁהַדִּין מְרַמֶּה וְחָשַׁשׁ לוֹ צָרִיךְ ^[א] דְּרִישָׁה וְחֻקִּיָּה :

ג אַף עַל פִּי שְׂאִין עֲדֵי מְמוֹנוֹת צָרִיכִין דְּרִישָׁה וְחֻקִּיָּה אִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים זֶה אֶת זֶה בְּדְרִישׁוֹת אוֹ בְּחֻקִּירוֹת עֲדוּתָן בְּטָלָה. וְאִם הִכְחִישׁוּ הָעֵדִים זֶה אֶת זֶה בְּבִדְיָקוֹת עֲדוּתָן קִיָּמָת. כִּי צַד. אֶחָד אוֹמֵר בְּנִיטָן לָהּ מִמֶּנּוּ וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר לֹא כִּי אֵלֶּא בְּאִיר אוֹ שְׂאֵמֵר הָאֶחָד בִּירוֹשָׁלַיִם וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר לֹא כִּי אֵלֶּא בְּלוֹד הֵינְנוּ עֲדוּתָן בְּטָלָה. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד חֲבִית שֶׁל יַיִן הִלְוָהוּ וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר שֶׁל שֶׁמֶן הִיְתָה עֲדוּתָן בְּטָלָה שְׁהַרִי הִכְחִישׁוּ בְּדְרִישָׁה. אָבָל אִם אָמַר הָאֶחָד מְנָה שְׁחֹר וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר מְנָה לָבֵן הִיָּה. זֶה אוֹמֵר בְּדִיּוֹטָא הָעֲלִיוֹנָה הִיּוּ כְּשֶׁהִלְוָהוּ וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר בְּדִיּוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה הִיּוּ. עֲדוּתָן קִיָּמָת. אֶפְלוּ אָמַר הָאֶחָד מְנָה הִלְוָהוּ וְהַשְּׁנִי אוֹמֵר מְנָה לְשֵׁלִם מְנָה שְׂיֵשׁ בְּכָלֵל מְאֵתִים מְנָה. וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד דְּמֵי חֲבִית שֶׁל יַיִן יֵשׁ לוֹ בְּדָדוּ וְזֶה אוֹמֵר דְּמֵי חֲבִית שֶׁל שֶׁמֶן מְשֵׁלִם בְּפָחוֹת שְׁבַדְמִים. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה :

כסף משנה ואם הכחישו העדים זה את זה בבדיקות וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף ל'): אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשירה בדיני ממונות משמע הא בחקירות עדותן בטלה ומפרשי נהרדעי הכחשה דבדיקות אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפי ואוקימנא כר"ש בן אלעזר דאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שב"ש אומרים נחלקה עדות וב"ה אומרים יש בכלל מאתים מנה וידוע דהלכה כב"ה ובפי חזקת הבתים (דף מ"א): עבד רב יהודה עובדא כב"ה ואלבא דרשב"א ואמרינן נמי בפי זה בורר (דף ל"א) אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן הוה עובדא ואתא לקמיה דרבי אמי וחייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מגו חביתא דמשחא כמאן כרשב"א אימור דאמר רשב"א היכא דיש בכלל מאתים מנה כה"ג מי אמר לא צריכא לדמי כלומר דזה אומר בפני הודה לו דמי חבית יין וזה אומר דמי חבית שמן דתרווייהו מסהדי אדמי חבית יין אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה א"ר חנינא מעשה בא לפני רבי וצירף עדותן. וי"ל דהבי"ע כגון שאדם יכול לראות שתי הדיוטות הא לאו הכי אין מצטרפין דהוה ליה מכחישין זה את זה בחקירות ואפי' בדיני ממונות פסילי וכמו שנתבאר בסמוך וכ"כ הפוסקים:

ד דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי [ב] העדים שפאמר (דברים יז-ו) 'על פי שנים עדים' מפיהם ולא מכתב ידן. אבל מדברי סופרים שחותרין דיני ממונות בעדות שבשטר אף על פי שאין העדים קימים כדי שלא תנעל דלת בפני לוי. ואין דנין בעדות שבשטר בדיני קנסות ואין צריך לומר במכות ובגלות אלא מפיהן ולא מכתב ידן:

כסף משנה דין תורה שאין מקבלין עדות וכו'. בפרק גט פשוט (דף קס"ח) תנן מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים וכו' והם עושין לו קיומו ובב"ק פרק הגוזל קמא (דף פ"ח) גבי שורף שטרותיו של חבירו פרכינן אי דאיכא סהדי דידעי מאי הוה (כתיב) בשטרא ליכתבו ליה שטרא מעליא וקשה היכי מצו כתבי הא ביבמות פ' ד' אחין (דף ל"א): אמרינן דהיינו טעמא דלא כתבינן זמן כשמקדש בשטר משום דאית לן לאנוחי גבי סהדי וזמנין דלא דכירי וחזו בכתבא ואתו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם והתוספות

האריכו בישוב קושיא זאת בפ"ב דכתובות ופ"ג דבתרא ופרק ארבעה אחין ועיין בהרי"ף פ' ד' אחין ומדברי רבינו למדנו תירוץ יפה דאה"נ דדין תורה מפייהם ולא מפי כתבם בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות ורבנן הקילו בדיני ממונות כדי שלא תנעול דלת בפני לויין וההיא דפ' ד' אחין דהוי דיני נפשות לא מצו מסהדי דאוקמוה אדין תורה וההיא דהגוזל דמצו מסהדי בדיני ממונות היינו מדרבנן כדי שלא תנעול דלת בפני לויין ולכן בקנסות ומכות וגלות דלא שייך נעילת דלת אין דנין על פי כתב ידן והרי"ש בר צמח כתב שאין דברי רבינו מכוונים דודאי עדים החתומים בשטר כשרין ומקרא מלא דבר הכתוב [\(ירמיה ל"ב\)](#) שדות בכסף יקנו וחתום עכ"ל. ואני אומר דאי מהא לא קשיא דהאי קרא דברי קבלה הוא ולא דבר תורה אך קשה לי דאמרינן בכמה דוכתי מהם סוף פרק ב' דכתובות (דף כ"א) כיון דקיום שטרות דרבנן הימנו רבנן בדרבנן אלמא דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ולא בעי קיום וצ"ע:

ה כָּל יַעַד שֶׁנֶּחְקְרָה יַעְדוֹתוֹ בְּבֵית דִּין בֵּין בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת ^[ג] אֵין יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ. פִּיּוּד. אָמַר מְטַעָה הָיִיתִי שׁוֹגֵג הָיִיתִי וְנִזְכַּרְתִּי שְׂאִין הַדָּבָר כֵּן. לְפַחְדוֹ עָשִׂיתִי. אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ אֶפְלוּ נָתַן טַעַם לְדַבְּרֵיוֹ. וְכֵן אֵינּוּ יָכוֹל לְהוֹסִיף בְּעֵדוּתוֹ תִּנְאִי. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר כָּל דְּבָרִים שְׂיֵאמַר הָעֵד אַחַר שֶׁנֶּחְקְרָה יַעְדוֹתוֹ שְׂיָבֹא מִכָּלְלֵן בְּטוֹל הָעֵדוֹת אֹ הוֹסַפְתָּ תִּנְאִי בָּה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ:

כסף משנה כל עד שנחקרה עדותו וכו'. בפרק שבועת העדות (דף ל"א): משנה השביע עליהם חמש פעמים לפני ב"ד וכפרו אינם חייבים אלא אחת אמר רבי שמעון מה טעם הואיל ואינם יכולים לחזור ולהודות ובכל דוכתא אמרינן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ובתוספתא דסנהדרין יכולים לחזור בהם עד שיחקר עדותם בב"ד נחקרה אין יכולים לחזור בהם ובתוספתא ריש פרק שני דכתובות ובירושלמי פ"ב דכתובות עדים שהעידו לטמא ולטהר לרחק ולקרב לאסור ולהתיר לפטור ולחייב עד שלא נחקרה עדותן בב"ד אמרו מבודין היינו הרי אלו נאמנין משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבודין היינו אינן נאמנים. ומ"ש אפילו נתן טעם לדבריו. מפורש בפרק נגמר הדין דאי הדרי בהו סהדי אע"ג דקא יהבי טעמא למלתייהו קרינן בהו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ומ"ש רבינו כל עד שנחקרה עדותו וכו' אינו יכול לחזור בו כללו של דבר וכו'. נראה דדוקא כשהעיד בב"ד אינו יכול לחזור אבל אם שאלוהו על עדותו ואמר

איני יודע יכול לחזור ולהעיד ולישנא דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד הכי דייק דהיכא דהגיד בתחלה כלומר שאמר עדותו אינו חוזר ומגיד אבל כל שאמר שאינו יודע לא מיקרי מגיד ואם נתן אמתלא למה אמר בתחלה איני יודע נאמן ועוד דכשהעיד כבר אם עתה חוזר בו אע"פ שיטעון מפני פחדו עשיתי או משום טענה אחרת אינו נאמן דהא משוי נפשיה רשיעא דאסהיד שקרא והיינו טעמא דכשהשביעם בפני ב"ד אינם יכולים לחזור ולהעיד דמשוו נפשיהו רשיעי אבל כי אמר איני יודע לא משוי נפשיה רשיעא דיכול לומר מפני הפחד אמרתי איני יודע דהיינו שב ואל תעשה וראיה מדאמרינן בפרק המפקיד (דף ל"ט:) ובפרק שני דכתובות (דף כ"ז:): מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוואה א"ל פלוג לי בנכסי דאבא א"ל לא ידענא לך אתו לקמיה דרב חסדא וכו' א"ל להווא דאתא אייתי סהדי דאחיה את א"ל אית לי סהדי ומסתפו מיניה דגברא אלמא הוא א"ל לדידיה זיל אייתינהו את דלאו אחוך הוא א"ל דינא הכי המע"ה א"ל הכי דאיננא לך ולכל אלמי חבירך השתא נמי אתו ומשקרי תרתי לא עבדי ומשמע מפירש"י דהכי קאמר חדא דשתקי מלהעיד האמת וחדא דמסהדי שיקרא לא עבדי הרי שאמרו שם דאשמא לא יעידו מפני פחדו של זה חיישינן אבל לשמא יעידו שקר לא חיישינן וטעמא כדפרישית ועוד דאם לא כן למה ליה למתניי למינקט השביע עליהם חמש פעמים בפני ב"ד וכפרו אינם חייבים אלא אחת דמשמע דאפילו בפעם ראשונה השביעם ופטור דקתני חוץ משבועה ראשונה לינקוט תבעם בפני ב"ד וכפרו וחזר ותבעם חמש פעמים והשביעם פטור אפילו משבועה ראשונה דהא אינו יכול לחזור ולהודות אלא ודאי כדאמרן ולזה נוטה דעת הר"ן בפרק שבועת העדות. ואין להקשות ממה שדקדקתי בראש הלכות אלו מלשון רבינו דהעד מצווה להעיד בב"ד דוקא משום דכיון שאמר איני יודע שוב אינו יכול להעיד דהתם בשאינו נותן אמתלא אלא אומר אז לא רציתי להעיד ועכשיו אני רוצה והכא כשנותן אמתלא לדבריו וכמו שכתבתי. **ומה שכתב וכן אינו יכול להוסיף בעדותו תנאי** הוא ממאי דאמרינן בפ"ב דכתובות דעדים האומרים תנאי היו דברינו למעקר סהדותיהו קמא אתו כלומר וכיון שהגיד אינו חוזר ומגיד אלא דהתם מהימני משום דאין כתב ידם יוצא ממקום אחר והוה ליה כאילו עדיין לא השלימו עדותן וכיון שאין דברים אחרונים סותרים לראשונים לגמרי נאמנים אבל הכא שכבר נחקרה עדותן וגמרו דבריהם ועתה באים לחזור ולומר תנאי היה הוו להו חוזרים ומגידיים ולא מהימני:

1 **עדים הַתּוֹמְיִים עַל הַשְּׁטָר הָרִי הֵן כְּמִי שֶׁנְּחַקְרָה עֲדוּתָן בְּבֵית דִּין וְאֵין יְכוּלִין לְחַזֵּר בָּהֶן. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם הַשְּׁטָר שְׁלֹא מִפִּיהֶן כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֲדִים שְׁזָה כְּתֹב יָדָן או**

שְׁהִיָּה כָּתֵב יָדוֹן יוֹצֵא מִמְּקוֹם אַחֵר. אָבֵל אִם אֵי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם
אֶת הַשְּׁטָר אֶלָּא מִפִּיָּהוּן וְאָמְרוּ כָּתֵב יָדֵינוּ הוּא זֶה [ד] אָבֵל
אֲנוּסִים הָיִינוּ קִטְנִים הָיִינוּ קְרוֹבִים הָיִינוּ מְטַעִים הָיִינוּ הָרִי
אֵלוֹ נֶאֱמָנִים וַיִּבְטַל הַשְּׁטָר :

כסף משנה **עדים החתומים על השטר וכו'.** פרק שני דכתובות (דף י"ח):
משנה העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי
עדות היינו הרי אלו נאמנים אם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם
יוצא ממקום אחר אינן נאמנין ואמרינן בגמ' דאם כתב ידו יוצא ממקום אחר
אפי' אמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אין נאמנים משום דעדים החתומים
על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין וכיון שהגיד שוב אינו חוזר
ומגיד ואמר רמי בר חמא לא שנו היכא דאין כתב ידו יוצא נאמנים אלא
שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים היינו מחמת ממון אין
נאמנים מאי טעמא לפי שאין [אדם] משים עצמו רשע:

א אָמְרוּ פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיִינוּ בְּעֵבְרָה או [ה] שֶׁחָד לְקַחְנוּ עַל עֵדוּת
זוֹ אֵין נֶאֱמָנִים שְׂאִין אָדָם מְשִׁים עֲצָמוֹ רָשָׁע עַד שְׂפִיעִידוֹ עָלָיו
עֵדִים שֶׁהוּא רָשָׁע. וְכֵן אִם אָמְרוּ אֶמְנָה הִיוּ דְּבָרֵינוּ אֵין נֶאֱמָנִים
שֶׁהַמַּעִיד עַל שְׁטָר אֶמְנָה כְּמַעִיד בְּשֶׁקֶר :

כסף משנה **וכן אם אמרו אמנה היו דברינו וכו'.** שם (דף י"ט) א"ר יהודה אמר
רב האומר שטר אמנה הוא זה אינו נאמן פירש"י לא לזה כלום אלא כתבו
ומסרו למלוה שאם יצטרך ללוות ילוה והאמינו שלא יתבענו אא"כ מלוהו
ואוקמה רב אשי בדקאמרי עדים ודאין כתב ידם יוצא ממקום אחר והיינו
טעמא דלא מהימני כדרב הונא דאמר אסור לאדם שישא שטר פרוע בתוך
ביתו משום שנא' ואל תשכן באהלך עולה ואמר רב ששת בריה דרב אידי שמע
מינה עדים שאמרו אמנה היו דברינו אין נאמנין מאי טעמא כיון דעולה הוא
אעולה לא חתימי:

ה אָמְרוּ הָעֵדִים שְׁטָר מְכָר זֶה מוֹדְעָה נְמֻסָּרָה לָנוּ עָלָיו אֵף עַל
פִּי שְׁכָתֵב יָדוֹן יוֹצֵא מִמְּקוֹם אַחֵר הָרִי אֵלוֹ [ו] נֶאֱמָנִין :

כסף משנה **אמרו העדים שטר מכר זה וכו'.** שם אמר רב נחמן אמנה היו
דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו אין נאמנין מר בר רב אשי אמר אמנה

היו דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו נאמנין מאי טעמא האי ניתן ליכתב והאי לא ניתן ליכתב ופסק רבינו כמר בר רב אשי דבתרא הוא וכן פסק הרי"ף והרא"ש ז"ל ופירוש ניתן ליכתב לדעת רבינו דשטרא מיהא מהני דכי מבטלי זביני מחמת מודעא צריך המוכר להחזיר הדמים שקבל כמ"ש בשטר וא"כ אפי' בשכתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנין דלא עקרי סהדותיהו לגמרי דאכתי מהני לאהדורי זווי אפומא דההוא שטרא אי נמי דהאי ניתן ליכתב קאי אמודעא שבידם לכתבה ולכתוב זמנה קודם שטר המכר דאותו יום עצמו ואם כן אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנין שאין אנו חוזרים ומגידיים שעדיין לא הגידו כיון שבידם לפסול הגדת המכר משעה ראשונה ולא דמי לאנוסים היינו מחמת נפשות אבל לרש"י שפירש דניתן ליכתב להציל אנוס מיד אנוס צריך לומר דדוקא בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר אבל בשכתב ידם יוצא ממקום אחר לא דאע"ג דניתן ליכתב מהאי טעמא כי אמרו אנוסים היינו מחמת נפשות כל שכן דניתן ליכתב ואפי' הכי כשכתב ידן יוצא ממקום אחר אינם נאמנים משום דעקרי לסהדותיהו והווי להו חוזרים ומגידיים:

ט * אָמְרוּ עַל תְּנַאי הָיָה שֶׁטֶר זֶה. אִם הָיָה כָּתָב יָדָן יוֹצֵא מִמְּקוֹם אַחֵר אֵין נְאֻמְנִין וְאִם אֵין הַשֶּׁטֶר מִתְּקִים אֶלָּא מִפִּיהֶם נְאֻמְנִים. וְאוֹמֵר לְבַעֲלֵי הַדִּין קִימוּ הַתְּנַאי וּבֹאוּ לְדוֹן:

ההראב"ד אמרו על תנאי וכו'. א"א לדעת רבו הוא זה אבל הגאון ז"ל לא אמר כן אלא נאמנין בכל ענין וכן עיקר:

י אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים עַל תְּנַאי הָיוּ הַדְּבָרִים וְהַשְּׁנֵי אוֹמֵר לֹא הָיָה שֶׁם תְּנַאי הָרִי כָּאֵן עַד אֶחָד:

כסף משנה (ט-י) אמרו על תנאי היה וכו'. שם בעא מיניה רבא מרב נחמן עדים שאמרו תנאי היו דברינו פירש"י על תנאי מכרה לו שיעשה לו כך וכך ולא ראינו שקיים לו תנאו וזה אומר לא קיים לי ואינו מכר מהו אמר ליה כי אתו לקמן לדינא אמרינן להו זילו קיימו תנאיכו וחותו לדינא. עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי א"ר פפא תרווייהו בשטרא מעליא קא מסהדי והאי דקאמר תנאי הוה ליה חד ואין דבריו של אחד במקום שנים מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע א"ה אפי' תרווייהו נמי אלא אמרינן הנך למעקר סהדותיהו אתו האי נמי למעקר סהדותיה אתי פירש"י למעקר סהדותיהו אתו לומר לא חתמנו אלא על מנת שיתקיים התנאי וכיון דתנאי מילתא אחריתי היא מהימני דעדות בפני עצמו הוא חד נמי כיון דאית לן למימר

דמילתא אחריתי היא ושטרא ממילא מיעקר אשתכח דאין בשטר חתום אלא עד אחד. ודע שרבינו האי ז"ל וכת אחת של ראשונים פירשו דאפ"י בשכתב ידם יוצא ממקום אחר עסקינן וכת אחת מן האחרונים כתבו כדברי רבינו והכריע הרמב"ן כדבריהם וטענת שתי הכתות הלא הם כתובים על פירוש הר"ן פ"ב דכתובות:

יא גם ^[n] בדיני ממונות אין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין. אם הנה בעל דין חולה או שהיו העדים מבקשים לילך למדינת הים ושלחו לבעל דין ולא בא הרי אלו מקבלים עדים שלא בפניו. בפנה דברים אמונים בעדות על פה. אבל בשטר מקימין בית דין את עדיו שלא בפני בעל דין. ואפלו הנה עומד וצווח ואומר שטר מזיף הוא עדי שקר הן פסולי עדות הן אין משגיחין בו אלא ^[m] מקימין את השטר ואם יש לו ראיה לפסל יפסל:

כסף משנה גם בדיני ממונות אין מקבלים עדות אלא בפני בעל דין וכו'. לפי שלמעלה חילק בין דיני ממונות לדיני נפשות אמר שבדין זה אין חילוק שגם בדיני ממונות אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין ודין זה הנה הוא בבבא קמא פרק בתרא (דף קי"ב:) אמר רב אסי אמר רבי שבתי מקבלים עדים שלא בפני בעל דין תהי בה רבי יוחנן וכי מקבלים עדים שלא בפני בעל דין פירוש משום דאמר קרא והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו קבלה מיניה רבי יוסי בר חנינא כגון שהיה הוא חולה או עדיו חולים או שהיו עדיו מבקשים לילך למדינת הים ושלחו לו ולא בא וכו'. אמר רבא הלכתא מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין ואפילו (הלה) עומד וצווח ואי אמר קבעו לי זמנא עד דמייתינא סהדי ומרענא לשטרא קבעינן ליה וכתוב בגי דאם עברו וקבלו עדים שלא בפני בעל דין לא עשו כלום דהו להו טועים בדבר משנה דחוזר וכן נראה מדקדוק דברי רבינו שכתב גם בדיני ממונות משמע שבדיני ממונות נמי אם קבלו עדות שלא בפני בעל דין לא עשו כלום כמו בדיני נפשות וכתבו התוספות (בד"ה ושלחו לו) דמשמע דבעינן שלחו לו ולא בא בהדי עדיו חולים או מבקשים לילך למדינת הים מדלא קאמר או שלחו לו כדקאמר או שהיו עדיו חולים אבל בעל נמוקי יוסף כתב מדלא קאמר או ששלחו לו דקדקו המפרשים ז"ל דקאי אדסליק מיניה שאם היו עדיו מבקשים לילך צריך להודיע לו שיבא קודם שיקבלו כיון שיש שהות ואם לא בא מקבלין עדותן שלא בפניו ואין סברא לומר דקאי נמי אהוא חולה או עדיו

חולים דכיון שהדבר נחוץ ודאי מקבלים ואין צריך לשלוח לו דאם לא עכשיו אימתי דסתם חולים לסכנה חיישינן להו עכ"ל. ולפי דבריו אפשר לומר נמי דהוא הדין אם היה במקום רחוק והיו עדיו מבקשים לילך למדינת הים דאין אומרין נמתין עד שישלחו לו דהא בין כך ובין כך ילכו העדים וכתב הר"ן ז"ל פרק אלמנה נזונת גבי מוכרת שלא בבית דין צריכה שבועה דנתבע המביא עדים לפטור עצמו מקבלים אותן שלא בפני בעל דין ורבינו כתב הדברים כמו שכתובים בגמרא ואין בדבריו הכרע והא דמקיימין השטר שלא בפני בעל דין פירשה רש"י ז"ל דמיירי בגוונא דההיא דלעיל דהיינו כגון שהיה הוא חולה או עדיו חולים וכו' הא לאו הכי אין מקיימין אבל דעת התוספות והרא"ש ז"ל כדעת רבינו לומר דאפילו בדליכא חדא מהני גוונא מקיימין והיינו טעמא דכיון דקיום שטרות דרבנן משום דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין לא החמירו חכמים בו כמו בקבלת עדות שהוא של תורה דבעינן בפני בעל דין ואם יש לו עדים שיעידו שהוא מזוייף או שיעידו שהעדים פסולים היו קודם שחתמו בשטר יפסול ואין מבטלין השטר וקיומו:

יב כָּל מִי שֵׁישׁ לוֹ רְאִיָּה בְּעֵדִים מְטַפֵּל בְּעֵדִים עַד שְׂיָבִיִּאִם לְבֵית דִּין. וְאִם יִדְעוּ בֵּית דִּין שֶׁבַעַל דִּינֹו אֲלָם וְטָעַן [ט] הַתּוֹבֵעַ שֶׁהָעֵדִים מִתְפַּחְדִּים מִבַּעַל דִּינֹו שְׂיָבֹאוּ וְיַעֲדוּ לוֹ הָרִי בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת בַּעַל דִּינֹו שְׂיָבִיא הוּא הָעֵדִים. וְכֵן כָּל פְּיוֹצֵא בְּדַבָּרִים אֵלוֹ דָּנִין בְּהוֹן לְאֲלָם:

כסף משנה כל מי שיש לו ראייה בעדים וכו'. מההיא דמרי בר איסק (בכתובות דף כ"ז): שהבאתי לעיל בפי' זה אגב גררא דאמר ליה רב חסדא לאיתויי סהדי וא"ל איהו דינא הכי המע"ה ואמר ליה הכי דאיננא לך ולכל אלמי דחברך וכתבו התוספות דהכא בי"ע שאמרו לו אותם עדים לא נאמר לך דבר על עדות זו שרגלים לדבר דמסתפו מיניה ומש"ה אמר ליה אייתינהו את ויעידוך שאינו בן אביך או שאין יודעים לך עדות וקאמר אי מסתפו מיניה השתא נמי מסהדי שיקרא או שאינו אחיו או שאין יודעים לו עדות ומשני תרתי לא עבדי חדא שישתקו מלהעיד וחדא שישקרו ויאמרו אין אנו יודעים שהוא אחיו ולפי זה אם אמרו אין אנו יודעים היה מרי בר איסק פטור והכריחם לפרש כן משום דאל"כ לא שבקת חיי דכל אדם שיהיה חייב לחבירו עשיר יאמר עליו שהוא אלמא ואם לא יביא עדים יפסיד אבל מדברי רש"י נראה שאע"פ שהיו אומרים אין אנו יודעים היה מרי בר איסק חייב דאיכא למימר דמסתפו מיניה עד שיעידו כדבריו שכן פירש בהמפקיד (דף ל"ט): זיל אנת אייתי סהדי דלאו אחוך הוא אותם עדים שיש לו לזה שבאו משם ומכירים בו מי הוא

הביאם אתה ויעידו שאינו בן אביך או בקש עדים אחרים א"ל מרי לרב חסדא אי מינאי דחלי מה הועלת סוף סוף אתו סהדי ולא מסהדי אלא כמותי ולא כמותך. תרתי לא עבדי מיראתך יעשו אחת שישתקו אבל שתים לא יעשו לא דיין שישתקו ולא יעידו האמת אלא גם שיעידו שקר עכ"ל. הרי מפורש בדבריו שלא היה מרי בר איסק נפטר עד שהיו מעידים העדים כדבריו לפ"ז אפשר לומר שאפילו אין רגלים לדבר שלא אמרו העדים לא נאמר לך דבר מעדות זו אלא שטוען התובע שבעל דינו אלם ויראים העדים ממנו נחייב לאלם שיביאם הוא ומה שהקשו התוס' דא"כ לא שבקת חיי וכו' אפשר לומר שאין זה דבר המסור לטענת בעל דין לבד אלא גם לראות עיני ב"ד אם הוא אלם כדי שייראו העדים ממנו אם לאו ואפשר שדעת רבינו כן **שכתב ואם ידעו ב"ד שבעל דינו אלם וטען התובע שהעדים מפחדים וכו'** כלומר דתרתני בעינן שידעו ב"ד שהוא אלם ושיטעון התובע שהעדים מפחדים ממנו ואם תאמר סוף סוף לא שבקת חיי לאלמי שמאחר שמוחזק באלם יטעון בעל דינו שהעדים יראים ממנו ונמצא האלם מפסיד כל אשר לו יש לומר דכיון דאלמי ניהו יפסידו כל אשר להם וכה"ג דיינינן להו עד שישובו בתשובה ויהיו כשאר כל אדם ואז דיינינן להו כשאר אינשי:

הלכות עדות - פרק רביעי

א עדי נפשות צריכין שיהיו שניהם רואים את העושה עברה כפאחד. וצריכין להעיד כפאחד ובבית דין אחד. אבל דיני ממונות אין צריכין לכך. כיצד. היה אחד רואהו מחלון זה כשעבר העברה והעיד האחר רואהו מחלון אחר. אם היו שני העדים רואין זה את זה מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. היה זה המתרה בו רואה העדים והעדים רואין אותו אף על פי שאין רואין זה את זה המתרה מצטרפין. היו שני העדים בבית אחד והוציא אחד מהן ראשו מן החלון. וראהו זה שעושה מלאכה בשבת ואחד מתרה בו. והכניס ראשו וחזר העד השני

וְהוֹצִיא רֵאשׁוֹ מְאוֹתוֹ הַחֲלוֹן וְרָאָהוּ. אֵין מְצַטְרְפִין עַד שְׂיִרְאוּ
שְׁנֵיהֶם כְּאַחַד. הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ מִחֲלוֹן זֶה וְשְׁנֵי עֵדִים
רוֹאִין אוֹתוֹ מִחֲלוֹן אֲחֵר וְאַחַד מִתְּרָה בּוֹ בְּאַמְצֵעַ. בְּזִמְן
שְׂמִקְצָתוֹ רוֹאִין אֵלוֹ אֶת אֵלוֹ הָרִי זֹ עֵדוֹת אַחַת וְאִם לֹא הָיוּ
רוֹאִין אֵלוֹ אֶת אֵלוֹ וְלֹא צָרַף אוֹתָן הַמִּתְּרָה הָרִי אֵלוֹ שְׁתֵּי
עֵדוּיּוֹת. לְפִיכֵךְ אִם נִמְצְאָת כֶּת אַחַת מֵהֶן זֹמְמִין הוּא וְהוּ
נִהְרָגִין שְׁהָרִי הוּא נִהְרָג בְּעֵדוֹת הַכֶּת הַשְּׁנֵיָה :

כסף משנה **עדי נפשות צריכין שיהיו שניהם רואין וכו' עד לפיכך אם נמצאת**
כת אחת מהן זוממין וכו' שהרי הוא נהרג בעדות הכת השניה. בפ"ק דמכות
(דף ו' :) היו שנים רואים אותו מחלון זה ושנים רואים אותו מחלון זה ואחד
מתרה בו באמצע בזמן שמקצתם רואים אלו את אלו הרי אלו עדות אחת
כלומר וכל עוד שלא הוזמו כולן אין נהרגין ואם לאו הרי אלו שתי עדות
לפיכך אם נמצא אחת מהם זוממין הוא והן נהרגין והשניה פטורה פירוש
ההורג נהרג בעדות כת שניה שלא הוזמה והכת שהוזמה נהרגת ע"פ המזימין
ואם הוזמה כת שניה אחר שנהרג הרוצח פטורה היא דהא קי"ל הרגו אין
נהרגין ואמרינן בגמ' משמיה דרב דעדות מיוחדת פירוש אחד רואהו מחלון
זה ואחד מחלון זה ואינם רואים זה את זה פסולה ותניא נמי הכי לא יומת
על פי עד אחד להביא שנים שרואים אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין
רואים זה את זה שאין מצטרפין ולא עוד אלא אפילו בזה אחר זה בחלון אחד
אין מצטרפין אמר ליה רב פפא לאביי השתא ומה אחד מחלון זה ואחד מחלון
זה דהאי קא חזי כולי מעשה והאי קא חזי כולי מעשה אמרת לא מצטרפי בזה
אחר זה דהאי חזא פלגא דמעשה והאי חזא פלגא דמעשה מיבעיא אמר ליה
לא נצרכה אלא לבועל את הערוה שכמה שרואה כל אחד די ואפי' הכי לא
מצטרפי ולכך כתב רבינו שראהו זה שעשה מלאכה בשבת כלומר שאף ע"פ
שיש די בראיית כל אחד לא מצטרפי ואמרינן תו בגמ' אמר רבא אם היו
רואים את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין כך היא גירסת ספרינו
אבל מדברי רבינו נראה שהיה גורס היו רואים את המתרה והמתרה רואה
אותן מצטרפין וכך הוא גירסת סמ"ג. ומ"ש צריכין להעיד כאחד ובב"ד אחד
אפשר שהוציאו מדאמרינן בפרק זה בורר (דף ל') ר' נתן אומר (בדיני ממונות)
שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר (שומעין את דבריו) משמע
דבדיני נפשות כולי עלמא מודו דצריכים להעיד כאחד. ומכל מקום נראה לי
דגירסת רבינו כך וצריכים להעיד כאחד בבית דין אחד בלא וא"ו ולא כספרינו
שכתוב ובבית דין בוא"ו דכיון דמעידים כאחד משום דמקישין הגדה לראיה
פשיטא דהוי בבית דין אחד דדוחק לומר דאתו לאפוקי שלא יהיו שני בתי

דינין בבית אחד והם שומעים דבריהם כאחד. אחר כך נתיישבתי בדבר ונראה לי לקיים הנוסחא דאתא לאפוקי ממה שכתב לקמן וכן אם העידו שני העדים בבית דין זה וחזרו והעידו בבית דין אחר יבא אחד מכל ב"ד ויצטרפו וס"ל לרבינו דהיינו בדיני ממונות אבל בדיני נפשות לא יבא אחד מכל ב"ד ויצטרפו אלא צריך מלבד שצריך שיעידו שני העדים כאחד עוד צריך שאותם שלשה ועשרים שהיו ביחד כששמעו דברי שני העדים שידונו אותם לא שיצטרפו קצת מב"ד זה וקצת מב"ד זה וידונו אותם וסוגיא דשמעתא מוכחא דבדיני ממונות עסקינן דאמרינן (בבא בתרא דף קס"ה:) אליבא דר' נתן לא תיבעי לך וכו' והא ר"נ ות"ק לא איירו אלא בד"מ כמו שיתבאר:

ב אָבֵל בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת אָף עַל פִּי שְׁלֹא רָאוּ אֱלוֹ [א] אֶת אֱלוֹ עֵדוֹתָן מְצַטְרֶפֶת. כִּיצַד. אָמַר הָאֶחָד בְּפָנֵי הַלְוָהוּ בְיוֹם פְּלוֹנִי אוֹ בְּפָנֵי הוֹדָה לוֹ. וְאָמַר הָעֵד הַשֵּׁנִי וְכֵן אָנִי מַעֲיֵד שֶׁהַלְוָהוּ בְּפָנֵי אוֹ הוֹדָה בְיוֹם אַחֵר. הָרִי אֱלוֹ מְצַטְרֶפִּין:

כסף משנה אבל בדיני ממונות אף על פי שלא ראו אלו את אלו וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף ל') תניא אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד רבי יהושע בן קרחא אומר אפי' בזה אחר זה ואמרינן התם דהלכה כרבי יהושע בן קרחא. וכתב סמ"ג אמנם בפרק השולח משמע דרב אשי סובר כרבנן שמקשה מדבריהם על מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל עד כאן לשונו. ואני אומר שרב אשי לא אמר כן אלא בני הישיבה אמרו על דברי רב אשי הכי נמי מסתברא ונדחו דדילמא כריב"ק ס"ל וא"כ לא משמע מהכא דרב אשי סבר כרבנן ואפי' אי הוה משמע דסבר כרבנן לא הוה שבקינן פסק מפורש דאתמר הכא דהוא דוכתיה משום דיוקא דדוכתא אחרינא ואין לפקפק בזה:

ג וְכֵן אִם אָמַר הָאֶחָד בְּפָנֵי הַלְוָהוּ וְהַשֵּׁנִי [ב] אֹמֵר בְּפָנֵי הוֹדָה לוֹ. אוֹ שְׁאָמַר הָרִאשׁוֹן בְּפָנֵי הוֹדָה וְהַשֵּׁנִי שֶׁהָעֵיד אַחֵר זָמַן אָמַר בְּפָנֵי הַלְוָהוּ. הָרִי אֱלוֹ מְצַטְרֶפִּין:

כסף משנה וכן אם אמר האחד בפני הלוהו וכו'. שם בפלוגתא דאמוראי ואמרינן בסיפא דמילתא נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה בין הלואה אחר הודאה מצטרפין כמאן כרי' יהושע בן קרחא ורב דאמר הודאה אחר הלואה הלואה אחר הודאה לא מצטרפי הא איפריך ונראה מלשון רבינו שכתב והשני שהעיד אחר זמן

דמשמע העדות היה אחר זמן עדות חבירו אבל הראיה שהלוהו קודם לו היתה שאם עד הודאה אומר שקדם זמן שהודה לו לזמן שאומר העד שהלוהו אין מצטרפין דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי וק"ל מהא דלעיל ואף על גב דבאחד אומר דמי חבית של יין ואחד אומר דמי חבית של שמן שמצטרפין התם איכא למימר דאמנה חד הוא דמסהדי אלא שהעדים עשויין לטעות בין דמי חבית של יין לדמי חבית של שמן אבל הכא אין אדם עשוי להודות קודם שילוח וכיון שעד אחד אומר שלוח ביום פלוני ועד זה אומר שהודה מקודם הא ודאי שיקרא קאמר. ודע דבהלואה אחר הלואה כתבו האחרונים והביאו הרא"ש בפסקיו דהא דמצטרפין היינו כשזה תובע שני מנים אחד מניסן ואחד מתשרי ויש לו עד אחד על כל אחד מהמנים שאין ביניהם הכחשה אבל אם אינו תובע אלא מנה אחד והם מעידים על שני מנים על כרחך אחד מהם שקר לפי דברי התובע והוא נאמן על עצמו:

ד וְכֹן בְּעֵת שְׁמַעֲדִין בְּבֵית דִּין יָבֹא אֶחָד וְשׁוֹמְעִין דְּבָרָיו הַיּוֹם ^[ג] וְכִשְׁיָבֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי לְאַחַר זְמַן שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו וּמְצַטְרְפִין זֶה לְזֶה וּמוֹצִיאִין בְּהֵן הַמָּמוֹן :

כסף משנה וכן בעת שמעידין בב"ד וכו'. ג"ז שם ואין עדותן מצטרפת עד שיעידו שניהם כאחד רבי נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו ואמרי' התם דמודה רבי יהושע בן קרחא לרבי נתן וא"כ כיון דקי"ל כר"י בן קרחא ממילא הוא לה הלכה כרבי נתן ועוד דהתם באותו פרק גמ' גמרו את הדבר מכניסין אותן וכו' דחיקנא לאוקומי מתניתין כר' נתן אלמא כוותיה קי"ל ועוד דהא רשב"ג דמתני' דכתובות פ"ב (דף כ"ז): סובר כר' נתן כדאיתא התם וכן פסק הרי"ף:

ה וְכֹן אִם הָיָה עֵד אֶחָד בְּכֶתֶב וְאֶחָד עַל פֶּה מְצַטְרְפִין. וְאִם אָמַר זֶה ^[ד] שְׁלֹא כָּתַב יְעֻדוֹתוֹ אֲנִי קִנִּיתִי מִיָּדוֹ עַל דְּבַר זֶה וְלֹא בָּא הַמְּלָוָה הַזֶּה וְלֹא שָׂאֵל מִמֶּנִּי לְכֶתֶב שְׁנִיָּהֶם מְצַטְרְפִין לַעֲשׂוֹת הַמְּלָוָה בְּשֵׁטֶר וְאִינוּ יָכוֹל לֹמַר פְּרַעְתִּי :

כסף משנה וכן אם היה עד אחד בכתב ועד אחד ע"פ וכו'. בתרא פרק גט פשוט (דף קס"ה): שלחו ליה חברי'א לר' ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד על פה אליבא דר' יהושע בן קרחא מהו שיצטרפו ושלח להו יצטרפו ומפרש רבינו שהנפקותא היא לשווייה עדות בשטר דאילו למלוה על פה כיון דמכשרינן

הלואה אחר הודאה פשיטא דכשרים דמה לי שניהם ע"פ מה לי אחד בכתב ואחד על פה ופירוש ברור הוא ומדקדוק לשון רבינו שכתב שניהם מצטרפין לעשות המלוה בשטר ואינו יכול לומר פרעתי משמע דלא אמרינן שנעשית מלוה בשטר אלא לענין שלא יוכל לומר פרעתי אבל לא לטרוף לקוחות דאע"ג דסתם קנין לכתיבה עומד הני מילי כשנטל קנין בפני שנים אבל הכא שלא נטל קנין אלא בפני אחד לא. והטור כתב בסימן נ"א בשם רבינו שנעשה מלוה בשטר גמור ומה שכתבתי נראה יותר :

1 העיד האחד בבית דין זה והעיד השני בבית דין אחר יבוא בית דין אצל בית דין ויצטרפו עדותן. וכן אם העידו שני העדים בבית דין זה וחזרו והעידו בבית דין אחר יבוא אחד מקל בית דין ויצטרפו. אבל העיד עם הדין שהעידו שני העדים בפניו אין מצטרפין :

כסף משנה העיד האחד בב"ד זה וכו'. שאלו שם לר' ירמיה אליבא דרבי נתן ושלח להו דמצטרפין : **וכן אם העידו שני העדים בב"ד זה וכו'.** גם זה שם שלחו ליה חברייה לר' ירמיה שנים שהעידו בב"ד זה וחזרו והעידו בב"ד זה מהו שיבא אחד מכל ב"ד ויצטרפו ושלח להו דמצטרפין ופ"י רשב"ם x שנים שהעידו בב"ד על חתימת יד שני עדים והלכו להם שנים מאותם ג' ב"ד למדה"י דהשתא לא מצו הווי' חד בב"ד וחזרו והעידו בב"ד אחר והלכו להם שנים וחזרו העדים בב"ד אחר והלכו שנים ונשתייר אחד מכל ב"ד וב"ד מהו שיבא אותו אחד שנשתייר מכל בית דין ובית דין דהויין שלשה ב"ד ויצטרפו שלשה לקיים השטר בעדותן עד כאן לשונו. **ומ"ש אבל העד עם הדיין שהעידו שני העדים בפניו אין מצטרפין.** בכתובות פ"ב ומפרשים התם טעמא משום דמאי דמסהיד סהדא לא אסהיד דיינא ומאי דמסהיד דיינא לא מסהיד סהדא פירוש שהעד מעיד על ההודאה או על הלואה והדיין מעיד שהעידו בפניו שהודאה או הלואה זו אמת או שקיימו השטר בפניו. וה"ר שלמה בר"ש בר צמח ז"ל כתב בתשובה על זה שכתב רבינו אבל עד ודיין שהעידו שני עדים בפניו אין מצטרפין שהמפרשים פירשו ההיא דפ"ב דכתובות (דף כ"א) בשטר שיש בו קיום ולא הכירו כ"א עד אחד וחתימת דיין אחד שאין לצרף עדותן משום דאמאי דמסהיד האי לא מסהיד האי וע"פ דרך זה למדו מכאן דקיום שטרות צריך קיום אבל הרי"ף בפי' גט פשוט פירש בדרך אחר כגון שיש עד בהלואה זו ודיין אחד מעיד שבמושב ב"ד של ג' שהיה הוא אחד מהם באו שני עדים והעידו שזה חייב לזה מנה שאין לצרף עדותן דמאי דמסהיד סהדא לא מסהיד דיינא משמע מפירושו ז"ל דדוקא בעדות ע"פ היא זו ולא בקיום

השטר אבל אם היה השטר מקויים שוב אינו צריך קיום והרמב"ם כתבה ע"פ דרכו של הר"ף א"כ הרי גילה דעתו כאן הרמב"ם שאין קיום ב"ד צריך קיום לפי שהוא בשיטת הר"ף רבו אמרה ומ"מ כתב דלענין מעשה כיון שר"ח והרמב"ן והרשב"א ז"ל סוברים דמעשה ב"ד צריך קיום הכי נקטינן לענין ממון להקל על הנתבע וכל היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא נקטינן הכי להקל על הנתבע כמו שכתבו המפרשים בפ"ק דע"ז וכ"כ הרמב"ן והר"ן בפ' אלו טרפות עכ"ל:

אף על פי שִׁמְצֻטְרָפִין הָעֵדוֹת בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת צָרִיךְ שְׁיַעֲיֵד כָּל אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם בְּכָל דְּבַר כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. אָבֵל אִם הָעֵיד עַד אֶחָד בְּמִקְצַת דְּבַר וְהָעֵיד הַשְּׁנִי בְּמִקְצָתוֹ אֵין מְקִימִין הַדְּבַר מֵעֵדוֹת שְׁנֵיהֶם. שְׁנֵי אִמְרֵי (משנה סוטה ו-ג) 'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דְּבַר'. כִּיצַד. זֶה אוֹמֵר פְּלוֹנִי אָכַל שֶׁדָּה זֶה שְׁנֵה פְּלוֹנִית ^(ה) וְזֶה הָעֵיד שֶׁאָכַלָּה שְׁנֵה שְׁנֵיהָ וְזֶה הָעֵיד שֶׁאָכַלָּה שְׁנֵה שְׁלִישִׁית. אֵין מְצֻטְרָפִין עֵדוֹת שְׁלִשְׁתָּן וְאוֹמְרִים הֵרִי אָכַלָּה שְׁלֹשׁ שְׁנַיִם שְׁכָל אֶחָד וְאֶחָד הָעֵיד בְּמִקְצַת הַדְּבַר. וְכֵן אִם הָעֵיד זֶה אָנִי רְאִיתִי שְׁעָרָה אַחַת בְּצַד יְמִינִי שֶׁל זֶה וְזֶה אוֹמֵר אָנִי רְאִיתִי שְׁעָרָה אַחַת בְּצַד שְׂמָאלוֹ שֶׁל זֶה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. אֵין מְצֻטְרָפִין דְּבָרֵי שְׁנֵיהֶם כְּדִי שְׁנֵי אִמְרֵי הָעֵידוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁהָיָה זֶה גְּדוֹל בְּיוֹם פְּלוֹנִי לְפִי שְׁכָל אֶחָד מֵהֶם לֹא הָעֵיד אֶלָּא בְּמִקְצַת הַסִּימָנִין. אֶפְלוּ הָעֵידוֹ שְׁנַיִם בְּשְׁעָרָה אַחַת וְהָעֵידוֹ שְׁנַיִם בְּשְׁעָרָה אַחֶרֶת שֶׁהָיָה כָּל כַּת מֵהֶם הָעֵידָה עַל חֲצֵי דְּבַר וְאֵין זֶה עֵדוֹת. אָבֵל אִם הָעֵידָה הָאֶחָת שְׂרָאָתָה שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת בְּצַד יְמִין וְהָעֵידָה הַשְּׁנֵיהָ שְׂרָאָתָה שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת בְּצַד שְׂמָאל מְצֻטְרָפִין. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בּוֹ:

כספ משנה אע"פ שמצטרפין העדות בדיני ממונות וכו'. בבא קמא פרק מרובה (דף ע"י:) ובבא בתרא פ' חזקת (דף נ"ו:) אמרי דרבנן דרשי יקום דבר ולא חצי דבר למעוטי שנים אומרים שעה אחת בגבה ואחת בכריסה ומפרש רבינו גבה וכריסה צד ימין וצד שמאל ואמרינן נמי התם דאחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכריסה הוי חצי דבר וחצי עדות וה"ה לאחד מעיד שאכלה שנה אחת ואחד מעיד שאכלה שנה שנייה ואחד מעיד שאכלה שנה ג' אבל היו שנים מעידים על שנה אחת ושנים על שנה שנייה ושנים על שנה ג'

משנה שלימה היא בפי חזקת הבתים דמצטרפין וא"ת מ"ש משנים אומרים אחת בגבה ושנים אומרים אחת בכריסה ותירץ הר"ף משום דגבי שלש שנים מגו דמהני סהדותיהו לענין פירות שאכל בשנה ראשונה שחייב לשלם אם לא ימצא עדים יותר מהני להיכא דמצא עדים יותר והוא חזקה והתוס' תירצו דגבי ג' שנים ראו כל מה שהיו יכולים לראות באותה שנה. ומכל מקום מה שכתב רבינו אבל אם העידה האחת שראתה שתי שערות בצד ימין והעידה שניה וכו' קשיא למאי נפקא מינה דמצטרפין הא כל כת מהן מעידים על דבר שלם ומה הם צריכים לכת השניה דאין לומר דלא סגי בשתי שערות בגבה או בכריסה עד שיהיו שתי שערות בשני המקומות. ולכן אני אומר שהנסחא האמיתית בדברי רבינו היא כמו שמצאתי בספר ישן וז"ל אבל אם העיד האחד שראה שתי שערות בצד ימין והעד השני שראה שתי שערות בצד שמאל מצטרפין וכן כל כיוצא בזה עכ"ל כך היא נוסחת דפוס וויניציא. ועכ"ז צריך עיון מנא לן דמצטרפין הא הויא לה עדות מיוחדת ונהי דלדיני ממונות כשר לדיני נפשות פסול כדאיתא פרק קמא דמכות ונתבאר בראש פרק זה ודין זה דשתי שערות בדיני נפשות שייך דהיינו לענין עונשין ולענין גיטין וקדושין א"כ אמאי מצטרפין. ונ"ל דנ"מ לענין אי חשבינן ליה כגדול לענין מקח וממכר או לענין אם עדותו עדות אבל לענין דיני נפשות בעינן ששני העדים יראו השתי שערות עצמם שבצד אחד שראה חבירו והכי מוכח לשון רבינו דבדיני ממונות עסיק שתחלת דבריו אע"פ שמצטרפין העדים בדיני ממונות ולמד רבינו כן מכיון דק"ל דעדותן מצטרפין אע"ג דאמאי דמסהיד האי לא מסהיד האי כמו שנתבאר:

הלכות עדות - פרק חמישי

א אין חותכין דין מן הדינין על פי עד ^[א] אֶחָד לֹא דִינֵי מְמוֹנוֹת וְלֹא דִינֵי נַפְשׁוֹת. שְׁנַאֲמַר [\(דברים יט-טו\)](#) 'לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עֶז וּלְכָל חֲטָאתִי. וּמִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמִדְּנוֹ שֶׁקָּם הוּא לְשְׂבוּעָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן :

כסף משנה אין חותכין דין מן הדינין וכו'. פשוט בהרבה מקומות בגמרא מהם שבועות פרק שבועות הדיינין לא יקום עד אחד באיש x (אין לי אלא בדיני נפשות בדיני ממונות מנין ת"ל לכל חטאת):

ב בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת הָאֲמִינָה תוֹרָה עַד אֶחָד. בְּסוּטָה שְׁלֹא תִשָּׁתֵּה מִי מָרִים וּבְעֵגְלָה עֲרוּפָה שְׁלֹא תִעָרֵף כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְכֵן מִדְּבָרֵיהֶן בְּעֵדוֹת אִשָּׁה שֶׁיַּעֲיֵד לָהּ שְׁמֵת בְּעֵלָה:

כסף משנה בשני מקומות האמינה תורה עד אחד בסוטה וכו'. משנה פ' מי שקנא לה (דף ל"א) אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה: ובעגלה ערופה וכו'. פרק בתרא דסוטה (דף מ"ז) עד אומר ראיתי את ההורג ועד אומר לא ראית היו עורפין ואמרינן בגמ' דאי לא הוה מכחיש ליה הוה מהימן ומייתי לה מקרא: וכן מדבריהם בעדות אשה וכו'. יבמות פרק האשה שלום (דף קי"ז): משנה עד אחד אומר מת ונשאת ובא אחר ואמר לא מת הרי זו לא תצא ופירש בגמ' דה"ק עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהיתרה הראשון אלמא דע"פ עד אחד מתירין אותה ובהדיא תנן בסוף שהוחזקו להיות משיאין ע"פ עד אחד:

ג וְכֹל מְקוֹם שֶׁעַד אֶחָד מוֹעִיל אִשָּׁה וּפְסוּל כְּמוֹ כֵּן מְעִידִים. חוץ מֵעַד אֶחָד שֶׁל שְׁבוּעָה שְׁאִין מְחִיבִין שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדוֹת כְּשֶׁר הָרְאוּי לְהַצְטָרֵף עִם אַחֵר וְיִתְחַיֵּב זֶה הַנִּשְׁבָּע מִמּוֹן עַל פִּי. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אִו עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה כְּשֵׁנִים מֵה שְׁנַיִם נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קְרוֹב אִו פְּסוּל בְּטַל הָעֵדוֹת אָף שְׁלֹשָׁה וְהוּא הַדִּין לְמֵאָה. נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קְרוֹב אִו פְּסוּל בְּטַל הָעֵדוֹת בֵּין בְּדִינֵי [ב] מְמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי נְפֻשׁוֹת:

כסף משנה ומ"ש וכל מקום שעד אחד מועיל אשה ופסול כמו כן מעידים. בסוף יבמות (דף קכ"ב) תנן שהוחזקו להיות משיאים ע"פ ע"א ע"פ עבד או ע"פ שפחה ובפרק בתרא דסוטה (דף מ"ז) תנן אשה אומרת ראיתי את ההורג ואשה אומרת לא ראית היו עורפין והא אוקמוה דאילו לא הוות מכחשא לה לא היו עורפין: חוץ מעד אחד של שבועה וכו'. איני יודע מהיכן הוציא רבינו דין זה אם לא מדאמרינן לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה משמע דבראוי לעדות עון וחטאת בצירוף אחר עסקינן: ע"פ שנים עדים וכו' עד או כשחטף חפץ מידו. משנה פ"ק דמכות (דף ה): קרובה ללשון רבינו:

ומ"ש בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות. באותה משנה סובר רבי כך ור' יוסי פליג עליה ופסק שמואל כר' יוסי ור"נ כרבי וידוע דהלכתא כוותיה בדיני ואע"ג דשמואל רביה הוה מ"מ הלכה כר"נ דהא רבינא דהוא בתרא מוקי בפ"ק דסנהדרין (דף ט'): ר"מ כרבי יוסי ורבנן אלמא הלכה כרבי ס"ל:

ד בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּזִמַּן שְׁנֵתְפֹנֵנוּ כְּלָם לְהַעֲיד. אָבֵל אִם לֹא נִתְפֹּנֵנוּ כְּלָם לְהַעֲיד מֵהַ יַעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים בְּכֻלָּל הָעָם וְרָאוּ הָעָם כְּשֶׁהָרֵג זֶה אֶת זֶה אוֹ כְּשֶׁחָבַל בּוֹ אוֹ כְּשֶׁחָטַף חֶפֶץ מִיָּדוֹ:

ה וְכִיצַד בּוֹדֵקִין אֶת הַדָּבָר. כְּשֶׁיָּבֹאוּ לְבֵית דִּין עֲדִים מְרֻבִּין. פֶּת אַחַת אוֹמֵר לָהֶם כְּשֶׁרְאִיתֶם זֶה שֶׁהָרֵג אוֹ חָבַל לְהַעֲיד בְּאַתֶּם אוֹ לְרֵאוֹת. כָּל מִי שֶׁאוֹמֵר לֹא לְהַעֲיד עָלָיו אֲלֵא לְרֵאוֹת מָה הַדָּבָר וּבְכֻלָּל הָעָם בְּאַתִּי מִפְּרִישִׁין אוֹתוֹ. וְכָל מִי שֶׁאוֹמֵר לֹא הִיִּיתִי עוֹמֵד אֲלֵא לְהַעֲיד וּלְכַוֵּן הַעֲדוֹת מִפְּרִישִׁין אוֹתוֹ. אִם נִמְצָא בְּאֵלוֹ ^[ג] שְׁנֵתְפֹנֵנוּ לְהַעֲיד קְרוֹב אוֹ פְּסוּל עֲדוֹת כְּלָם בְּטִלָּה. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים כְּשֶׁהָיָה בְּהֵן קְרוֹב אוֹ פְּסוּל. אָבֵל אִם כְּלָם כְּשֶׁרִים אֶחָד שְׁנֵתְפֹנֵנוּ לְהַעֲיד אוֹ שֶׁלֹּא נִתְפֹּנֵנוּ לְהַעֲיד הוֹאִיל וְרָאָה הַדָּבָר וְכִוֵּן עֲדוֹתוֹ וְהָיָה שֶׁם הַתְּרָאָה חוֹתְכִין הַדִּין עַל פִּיו. בֵּין בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת:

כסף משנה וכיצד בודקין את הדבר וכו'. שם (דף ו') היכי אמרינן להו פירוש לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי למחזי אתו מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את עדותן בטלה אי אמרי למחזי אתו מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש ודעת רבינו לפרשה כפשטה דהיינו דאמרינן להו מתחלה כשראיתם העדות נתכוונתם להעיד או לראות הדבר וכפירש"י ורשב"ם. **ומ"ש במה דברים אמורים** ופה יש חסרון לשון בספר הדפוס וכ"כ בספר מוגה אם נמצא באלו שנתכוונו להעיד קרוב או פסול עדותן כולה בטלה בד"א כשהיה בהן קרוב או פסול אבל אם כולם כשרים אחד שנתכוון להעיד או שלא נתכוון להעיד וראה הדבר וכיון עדותו והיה שם התראה חותכין הדין על פיו בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות, וכן דעת הרא"ש בתשובה:

1 שְׁטָר שֶׁהָיוּ עֵדָיו מְרֻבֵּין וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פְּסוּל אוֹ שֶׁהָיוּ בָּהֶם שְׁנַיִם קָרוֹבִים זֶה לָזֶה. וְהָרִי אֵין הָעֵדִים קִיָּמִין כְּדִי לְשָׂאֵל אוֹתָן. אִם יֵשׁ שָׁם עֵדוֹת בְּרוּרָה שְׁכָלָם יָשְׁבוּ לְחֹתֶם שֶׁהָרִי נִתְּכַנְּנוּ לְהָעִיד הָרִי זֶה בְּטֵל. וְאִם לֹא תִּתְּקִיִּם הָעֵדוֹת בְּשִׂאָר. וְלָמָּה מְקִיָּמִין הָעֵדוֹת בְּשִׂאָר שֶׁהָרִי אֶפְשָׁר שֶׁחֲתָמוּ הַכְּשָׁרִים וְהִנִּיחוּ מְקוֹם לְגָדוּל לְחֹתֶם וּבָא זֶה הַקָּרוֹב אוֹ הַפְּסוּל וְחֹתֶם שְׁלֵא מִדְּעַתָּם :

כסף משנה שטר שהיו עדיו מרובים וכו'. דעת רבינו בזה כדעת הרי"ף בשם גאון פ"ק דמכות (דף ו') ופרק ב' דגיטין (דף י"ח:) אמרינן חתום בתחילה פי' בשנים הראשונים קרוב או פסול אמרי לה כשר דתנאי הוא ואמרי לה פסול משום דאתי לאחלופי בקיום שטרות דעלמא ופסק רבינו בפ' תשיעי מהל' גירושין כלישנא בתרא דפסול ונתן ז"ל שם טעם למה בשטרות פסול ובגיטין היה כשר אילולי שגזרו משום שאר שטרות משום דבגיטין עיקר הדבר בהם עדי מסירה שאפילו חתום בעדים צריך ליתנו לה בפני עדים וכיון דאיכא עדי מסירה לא נחוש לעדי חתימה אבל השטרות אע"פ שכשרים בעדי מסירה מכל מקום אין כ"כ עיקר בהם עדי מסירה כמו בגיטין והא דתניא בבתרא ריש פ' גט פשוט (דף קס"ב:) היו ארבעה או חמשה חתומים על השטר ונמצאו שנים הראשונים קרובים או פסולים תתקיים העדות בשאר מפרשה רבינו כשאין שם עדים שישבו כלם לחתום וההיא דגיטין בשיש עדים שישבו כלם לחתום וסובר רבינו דשנים ראשונים לרבותא נקטיה אע"פ שנראה יותר שהם עיקר העדות וכל שכן אם נמצאו אמצעים או אחרונים קרובים או פסולים דתתקיים העדות בשאר. ואם תאמר כיון דלא פסלינן בגיטין משום שאר שטרות אלא כשהפסול חתום בתחלה משמע דבאמצע או בסוף כשר בין בגיטין בין בשאר שטרות ואם כן כד היה לו לרבינו לכתוב שטר שהיו עדיו מרובין ונמצא אחד משנים הראשונים קרוב או פסול יש לומר דלעולם בשטרות בין בתחלה בין באמצע בין בסוף פסולים אם ישבו כולם לחתום אבל בגיטין כיון דמשום גזירה דשטרות הוא דוקא כשחתומים בתחלה פסלינן להו משום דאתו לאחלופי שנראה שהם היו עיקר החתימה אבל כשהם באמצע או בסוף מימר אמרי שנים הראשונים חתמו לשם עדים והשאר למלויי בעלמא ולא אתו לאיחלופי ואע"ג דקיי"ל עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן בב"ד דמי ואם כתב ידם יוצא ממקום אחר אינן נאמנין לומר אנוסים היינו הכא אם היו קיימים היו נאמנים לומר אם כולם ישבו לחתום אם לאו משום דאתרע שטרא שחתומים בו קרובים או פסולים :

ז אף על פי ^[ד] שְׁהַעִיד שְׁחַתּוּם מִתְחַלֵּה בַּשָּׁטָר הוּא הַפְּסוּל הָרִי
הַשָּׁטָר כְּשֶׁר :

ח כָּל עַד שְׁהַעִיד בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת אֵינוּ מוֹרָה בְּדִין זֶה הַתְּהַרְג וְלֹא
יִלְמַד עָלָיו לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. וְאִם אָמַר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו
זְכוּת מִשְׁתַּקִּין אוֹתוֹ שְׁנֶאֱמַר [\(במדבר לה-ל\)](#) 'וְעַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְּנַפְשׁ
לְמוֹתָי. בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה. וּמֵהוּ זֶה שְׁנֶאֱמַר לְמוֹת כָּלוּמַר
עַד שְׁהַעִיד בְּנַפְשׁ לְמוֹת לֹא יַעֲנֶה דָּבָר אֶלָּא יַעֲד וְיִשְׁתַּק. אֲבָל ^[ה]
בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת אוֹ חוֹבָה. אֲבָל לֹא יִמְנָה
עִם הַדִּינִים וְלֹא יַעֲשֶׂה דִּין שְׂאִין עַד נַעֲשֶׂה דִּין אֶפְלוּ ^[ו] בְּדִינֵי
מְמוֹנוֹת :

כסף משנה **כל עד שהעיד בדיני נפשות וכו'.** פרק היו בודקין תנן אמר אחד
מן העדים יש לי ללמד עליו זכות וכו' משתקין אותו ובפרק אחד דיני ממונות
(דף ל"ג:) דרשי ליה מועד אחד לא יענה בנפש למות ומשמע לרבינו ששיעור
הכתוב כך הוא ועד המעיד למות לא יענה בנפש ואפשר דבשום מקום דרשו
ליה הכי ואף על גב דשיעור הכתוב כך הוא סוף סוף אייתר למות דמועד לא
יענה בנפש שמעינן דבדיני נפשות איירי דוקא ולמות אייתר לכדתניא התם
מנין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו זכות שומעין לו ואם אמר
יש לי ללמד עליו חובה אין שומעין לו: **שאין עד נעשה דיין אפילו בדיני
ממונות.** בבא קמא פרק החובל (דף צ"ע"ב) אמרינן ההוא גברא דתקע לחבריה
אתא לקמיה דרבי יהודה נשיאה אמר ליה הא אנא הא רבי יוסי הגלילי זיל
הב ליה מנה צורי ושיילינן התם מאי הא אנא הא רבי יוסי הגלילי אילימא
הא אנא דחזיתוך הא רבי יוסי הגלילי דאמר מנה צורי וכו' למימרא דעד נעשה
דיין והתניא סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתם נעשים עדים
ומקצתם נעשים דיינים דברי רבי טרפון רבי עקיבא אומר כלם עדים הם ואין
עד נעשה דיין עד כאן לא קאמר רבי טרפון אלא דמקצתם נעשים עדים
ומקצתם נעשים דיינים אבל עד נעשה דיין פירוש לדון על פי ראייתו לא קאמר
כי תניא ההיא כגון שראהו בלילה פירש"י ולמחרת כשבאים לדון אין דנין
אלא על פי שמועה לפיכך צריך למקצתו להעיד ואם אין שם אלא שלשה צריך
להושיב אחרים ולהעיד בפניהם אבל ראו ביום עושין על פי הראיה לרבי טרפון
מיד ורבי יהודה נשיאה כרבי טרפון סבירא ליה ואיבעית אימא הכי קאמר
ליה הא אנא דסבירא לי כרבי יוסי הגלילי דאמר מנה צורי הא סהדי דמסהדי
בד זיל הב ליה ומכיון שהביאו ראיה מפלוגתא דרבי טרפון ורבי עקיבא

לההוא גברא דהוה חייב מנה צורי שמע מינה דלא שאני לן בין דיני נפשות לדיני ממונות דבכולהו אין עד נעשה דיין פירוש עד שהעיד כבר אבל אם לא העיד מעידין בפניו ודן אפילו בדיני נפשות וכרבי טרפון ופוסק רבינו כרבי טרפון אי משום דכי אמרינן הלכה כרבי עקיבא מחבירו אבל לא מרבו ורבי טרפון רבו היה וכמאן דאמר הכי בהכותב ועוד דלחד תירוצא רבי יהודה נשיאה כרבי טרפון סבירא ליה וכיון דקיימא לן כרבי טרפון לא תיקשי לן מההיא דבפרק שני דמכות שכתבו המפרשים דההיא רבי עקיבא אמרה אבל אנן דקיימא לן כרבי טרפון אפילו בדיני נפשות עד שראה ולא העיד דן וכמו שכתבתי והראיה שרבינו סובר דדוקא אם העיד אינו דן אבל אם לא העיד דן שכתב בתחלת הבבא כל דיין שהעיד בדיני נפשות וכו' אבל לא ימנה וכו' משמע דוקא העיד אבל לא העיד לא :

ט בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּדָבָר שְׁצָרִיךְ עֵדִים מִן הַתּוֹרָה וְצָרִיךְ דִּינִים לָדוֹן בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר מִן הַתּוֹרָה. אָבֵל בְּשֵׁל דְּבָרֵיהֶם יַעַד [א] נַעֲשֶׂה דִין. כִּיצַד. אֶחָד שֶׁהֵבִיא הֵגֵט וְאָמַר בְּפָנַי נִכְתָּב וּבְפָנַי נִחְתָּם. הוּא וְשְׁנַיִם נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ וְנִמְצָא כְּאֵלוֹ נִטְלוּהוּ מִבֵּית דִין. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה :

כסף משנה במה דברים אמורים בדבר שצריך עדים מן התורה וכו'. פרק שני דכתובות (דף כ"א:) עד נעשה דיין בדרבנן ובפ"ק דגיטין (דף ה'): בפני כמה נותנו רבי יוחנן אמר בפני שנים דסבר שליח נעשה עד ועד נעשה דיין:

הלכות עדות - פרק ששי

א כָּבֵר בְּאַרְנוֹ שְׁקִיּוֹם שְׁטָרוֹת מִדְּבָרֵיהֶם כְּדִי שְׁלֹא תִנָּעַל דָּלֶת בְּפָנַי לוֹוִין. אַף עַל פִּי כֵן אֵין מְקִימִין שְׁטָרוֹת [א] אֶלָּא בְּשִׁלְטָה אֶפְלוֹ שְׁלֶשְׁתָּן הֶדְיוֹטוֹת מִפָּנַי שְׁהוּא דִין. וּלְפִיכֵךְ אֵין מְקִימִין שְׁטָרוֹת בְּלִילָה כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ :

כסף משנה **כבר ביארנו שקיום שטרות מדבריהם וכו'.** בסוף פרק שני דכתובות (דף כ"ח) כיון דקיום שטרות מדרבנן הימנוה רבנן בדרבנן: **אף על פי כן אין מקיימין שטרות אלא בשלשה.** מימרא דרב נחמן פרק חזקת הבתים (דף ל"ט מ'). **ומ"ש ואפילו שלשתן הדיוטות פשוט דהא כתב רבינו בפ"ה מהלכות סנהדרין דלהודאות והלואות סגי בשלשה הדיוטות. ומ"ש אין מקיימין שטרות בלילה.** נתבאר בפ"ג מהלכות סנהדרין:

ב **בְּאֶחָד מִחֻמְשָׁה דְרָכִים מִתְקִים הַשְּׁטָר בְּבֵית דִּין. הַדָּרָךְ הָאֶחָד שֶׁהָיוּ דִּינִים מִפְּרִין כְּתָב יָדֵי הָעֵדִים שְׂזוּ עֵדוֹת פְּלוֹנֵי וְזוּ עֵדוֹת פְּלוֹנֵי. הַדָּרָךְ הַשֵּׁנִי שֶׁיִּחְתְּמוּ הָעֵדִים בְּפְנֵיהֶם. הַדָּרָךְ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁיִּבְאוּ הָעֵדִים הַחֲתוּמִים בְּפְנֵיהֶם וַיֹּאמֶר כָּל אֶחָד [א] וְאֶחָד זֶה כְּתָב יָדֵי וְאֲנִי עַד בְּדָבָר הַזֶּה. הַדָּרָךְ הָרְבִיעִי שֶׁאִם מִתּוֹ עֵדֵי הַשְּׁטָר אֹז שֶׁהָיוּ בְּמַדִּינָה אַחֶרֶת יָבֹאוּ עֵדִים וַיַּעֲדוּ עַל כְּתָב יָדָן שֶׁהוּא זֶה. הַדָּרָךְ הַחֲמִישִׁי שֶׁיִּהְיֶה כְּתָב יָדָן יוֹצֵא מִשְׁטְרוֹת אַחֵרִים וְעוֹרְכִין בֵּית דִּין זֶה הַכְּתָב לְאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁבְּשְׁטְרוֹת אַחֵרִים וַיִּהְיֶה דוֹמָה זֶה לְזֶה וַיִּרְאֶה לָהֶם בְּיַחַד שֶׁכְּתָב יָדֵי אֵלוֹ הוּא כְּתָב יָדֵי אֵלוֹ:**

כסף משנה **באחד מחמשה דרכים וכו'.** כל דרכי הקיום הם בכתובות בפרק שני (דף כ' כ"א) ואמרין התם ש"מ דיינין המכירים חתימת ידי עדים אין צריכין להעיד בפניהם ואע"ג דדחי התם רב אשי ואמר דילמא לעולם אימא לך צריכין לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לגמרא משום דחיה דרב אשי וכן פסק הר"י: **הדרך השני וכו'.** זו בכלל הראשונה היא שאם כשמכירין חתימתן יכולים לקיים כ"ש כשחתמו בפניהם: **הדרך השלישי.** משנה שם (דף כ'): זה אומר זה כתב ידי וזה אומר זה כתב ידי צריכין שיצטרף עמהם אחר דברי רבי וחכמים אומרים אין צריכין שיצטרף עמהם אחר אלא נאמן אדם לומר זה כתב ידי וידוע שאין הלכה כרבי מתברר: **הדרך הרביעי וכו'.** בההוא פירקא בכמה דוכתי במשנה ובגמ' (דף כ"ה) מהם אמר רב יהודה אמר רב שנים החתומים על השטר ומת אחד מהם צריכים שנים מן השוק להעיד עליו. **ומ"ש רבינו שאם מתו או שהיו במדינה אחרת.** אורחא דמילתא נקט שאם היו שם הם עצמם היו מעידים אבל אה"נ שאם רצו לקיים השטר ע"פ עדים אחרים אע"פ שהם במדינה יכולים והראיה ממ"ש רבינו פ"ג עדים החתומים על השטר וכו' בד"א כשאפשר לקיים השטר שלא מפיהם כגון שהיו שם עדים שזה כתב ידן ונתבאר בגמ' וכמ"ש שם אלמא שאע"פ שהם במדינה שהרי

אומרים אנוסים היינו וכו' יכולים לקיים השטר ע"פ עדים אחרים וכ"ש היכא דלא אמרי מידי: החמישי שיהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר וכו'. משנה שם (דף י"ח:): כתבתיה בפ"ג העדים שאמרו כתב ידינו הוא אבל אנוסים היינו וכו' אם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר אינן נאמנין פירוש במה שאמרו אנוסים היינו ואם אפי' כשאומרים אנוסים היינו בכתב ידם יוצא סגי כל שכן באינם אומרים:

ג אין מקימין את השטר משטרות אחרים אלא משני שטרות של שתי שדות שאכלום בעליהן שלש שנים אכילה גלויה נכונה בלא שום יראה ולא פחד מתביעה בעולם כדרך שאוכלין כל בעלי שדות שדותיהן. או משני שטרי כתבות. והוא שיצאו שני השטרות מתחת ידי אחר לא מתחת ידי זה שרוצה לקיים שטרו שפא [ג] הוא זיף הכל. * וכן מקימין השטר משטר שקרא עליו [ד] ערער והחזק בבית דין מקימין ממנו לבדו כמו שם מקימין משטר שתי שדות או משתי כתבות:

ההראב"ד וכן מקיימין את השטר וכו'. א"א אין הגירסא שלו כגירסא שלנו עכ"ל:

כסף משנה אין מקיימין את השטר משטרות אחרים. כלומר היינו דוקא כשמקיימין אותו ע"י דמיון החתימה לחתימה אבל היכא דמקיימין החתימה בטביעות עין ליכא למיחש שמא זיף דאם איתא דזיף ניכר היה וכן כתבו התוספות (דף כ' בד"ה דילמא) וכתבו בסמ"ג וק"ל שהרי רבא טעה בחתימתו בפרק גט פשוט (דף קס"ז) ואני אומר שאין זו קושיא דאנן הכי אמרינן דלא שכיח למטעי כשמקיים החתימה בטביעות עין וכשמקיימין ע"י דמיון חתימה לחתימה שכיח למיטעי ולישנא דגמרא הכי מוכח דלא עסקינן אלא במקיים מתוך שטר אחר דאמרינן בפרק שני דכתובות (דף כ') א"ר אסי אין מקיימין את השטר משטר שקראו עליו ערער א"כ הוחזק בב"ד אמרי נהרדעי אין מקיימין את השטר אלא (משטר) שתי שדות או משתי כתובות והוא שאכלום שלש שנים ובשופי כלומר בלא ערער (אמר רב שימי בר אשי) וביוצא מתחת ידי אחר אבל מתחת ידי עצמו לא חיישינן דילמא זיופי זיף זאת היא גירסת הרי"ף והיא גירסת רבינו כפי מ"ש הר"ן וה"פ דר' אסי אמר דשטר שקרא עליו ערער אע"פ ששתק הערער אין מקיימין ממנו אלא א"כ הוחזק בב"ד אבל כל שלא קרא עליו ערער אע"פ שלא הוחזק מקיימין ממנו ואתו נהרדעי

לפרושי דכי אמרינן דמקיימין משטר שלא קרא עליו ערער אע"פ שלא הוחזק דוקא בשני שטרות של שתי שדות או שתי כתובות וכו' אבל משטר אחד שלא הוחזק אין מקיימין ונמצינו למדין דבין קרא עליו ערער או לא קרא אם הוא מוחזק בב"ד מקיימין ממנו ובשטר אחד סגי ואם לא הוחזק צריך שני שטרות משתי שדות שאכלום בעליהם שלש שנים בלא ערעור. ולהראב"ד גירסא אחרת וכלל סברתו דלעולם בעינן שני שטרות או שהוחזקו שניהם בב"ד או שאכלום בעליהן שלש שנים בלא ערעור אע"פ שהוחזק בב"ד אי לא x קרא עליו ערער אין מקיימין ממנו דאין מקיימין אלא משטר אחד שהוחזק אחר שקרא עליו ערער או משני שטרות אפילו שלא הוחזקו אם אכלום בעליהם שלש שנים בלא ערעור ומה שאמרו נהרדעי שתי שדות או שתי כתובות היינו לאפוקי שטרי הודאות והלואות דאפשר דמזוייפות נינהו ולוה לא ידע בהו כלל אבל משתי שדות כיון שהלוקח אוכל פירותיהם והאחר לא ערער ליכא למיחש למידי וכן שתי כתובות כיון שנשים הללו יושבות תחת בעליהן ולא ידעינן שיש להן כתובות אחרות אלמא לאו שטרי זייפי נינהו. ודע דלרבינו שהטעם שאין מקיימין משטר שיוצא מתחת ידו דחיישינן שמא הוא זייף הכל אם השטר מקויים מקיימין ממנו ואפילו משטר אחד אבל לרש"י שפירש דחיישינן שמא נסתכל בכתב ידן של עדים וכיון וזייף השלישי אפילו אם הם מקויים כיון שיוצאים מתחת ידו אין מקיימין מהם :

ד בַּיִת דִּין שְׁכַתְבוּ בְּמוֹשֵׁב שְׁלֹשָׁה הָיִינוּ וְנִתְקַיְּמָה שְׁטָר זֶה בְּפָנֵינוּ הָרִי זֶה מְקַיֵּם אֶף עַל פִּי שְׁלֹא פָּרְשׁוּ בְּאֵי זֶה דֶּרֶךְ מִחֲמַשָּׁה דֶּרְכִים נִתְקַיְּמָה. שְׁאִין חוֹשְׁשִׁין לְבֵית דִּין שְׁמָא יִטְעוּ. וּכְבָר נְהָגוּ כָּל בְּתֵי דִינִין שְׁרָאִינוּ וְשָׁמְעָנוּ שְׁיִכְתְּבוּ הַדֶּרֶךְ שְׁנִיתְקַיְּמָה בְּהַ לְפָנֵיהֶם :

כסף משנה ב"ד שכתבו במושב שלשה היינו וכו'. נ"ל שהוציאו מדפרכינן בגמ' (דף כ"א) לרב יהודה אמר שמואל דאמר הלכה כחכמים מההוא שטרא שנתקיים בבי דינא דמר שמואל והוה כתיב ביה מדאתא רב ענן ואסהיד אחתימת ידיה ואדחד דעמיה ומנו רב חנן ומדאתא רב חנן ואסהיד על חתימת ידיה ואדחד דעמיה ומנו רב ענן אשרנוהי וקיימנוהי כדחזי ואסיקנא דההוא שטרא דיתמי הוה וחש שמואל לב"ד טועים וסבר שמואל דילמא איכא דס"ל כרבי וכו' סבר אעביד רווחא כי היכי דלא מפסדי יתמי ונראה שמפרש רבינו שמן הדין לא היה צריך לכתוב הדרך שבה נתקיים אלא שחש שמואל שמא הב"ד שיבא לפניו שטר זה יאמר דילמא ב"ד שקיימוהו טועים היו ולא אחזיקנו במקויים אחר שלא נתברר בו הדרך שבה נתקיים לכן כתב בו הדרך

שבה נתקיים וסבר אם אכתוב כרבנן דילמא איכא דס"ל הלכה כרבי וסובר רבינו דמדאמר'י וחש שמואל לבי"ד טועים חששא בעלמא היתה ולא מן הדין:

ה ולעולם אין בית דין בודקין אחר בית דין אחר אלא מחזיקין אותן שהן בקיאים ולא יטעו. אבל בודקין אחר העדים:

כסף משנה ולעולם אין ב"ד בודקין וכו'. פ' מצות חליצה (דף ק"ו) ובתרא סוף יש נוחלין (דף קל"ח): בי דינא בתר בי דינא לא דייקי בתר עדים דייקי:

ו שלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם צריכין לכתב במושב שלשה היינו והאחד איננו. ^[ה] שפמא יאמר הרואה בית דין בשנים קימוהו. אפלו היה כתוב בו בבית דין יאמר שפמא דמו ששנים בית דין הם. ואם יש בו משמע שהיו שלשה אינו צריך:

כסף משנה שלשה שישבו לקיים את השטר וכו'. מימרא דר' זירא בפ"ב דכתובות (דף כ"ב) ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם צריכין למכתב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי ואמר רב נחמן בר יצחק ואי כתיב ביה ^[שטרא דנן נפק לקדמנא] בי דינא תו לא צריך ודילמא ב"ד חצוף הוא כשמואל דאמר דשנים שדנו דיניהם דין אלא שנקרא ב"ד חצוף ואסיקנא דכתיב ביה ואמר לנא רבנא אשי (לאזדקוקי ליה ולקיומיה) וכו' דואמר לנא רבנא אשי תלתא נינהו ואעי"פ שלא נראה פירוש זה בעיני רש"י מ"מ כך נראה מדברי רבינו וכתב הר"ן בשם הרא"ה דחד ליתוהי לאו דוקא ולא גרע במותב תלתא מבי דינא ועיקר חידושא דרבי זירא דכיון דלא חתימי ביה אלא תרי צריכי למכתב תלתא דאילו הוו חתימי ביה תלתא לא הוה צריך אבל חד ליתוהי לא מעלה ולא מוריד:

ז שלשה שישבו לקיים את השטר ובאו שני עדים וערערו על אחד מהן שהוא גזלן וכיוצא בו ובאו שנים אחרים ^[ו] והעידו שחזר בתשובה. אם עד שלא חתמו העידו שחזר הרי זה חותם עמם שהרי שלשה היו ואם אחר שחתמו השנים העידו עליו

שְׁחֹזַר בְּתִשׁוּבָה אֵינוֹ חוֹתֵם עִמָּהֶן שְׁהָרִי הוּא כְּמִי שְׂאִינוֹ בְּעֵת חֲתִימַת הַשָּׁנִים. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁעָרְעְרוּ עָלָיו בְּעֵבְרָה. אָבֵל עָרְעְרוּ עָלָיו בְּפָגַם מְשִׁפְחָה כְּמוֹ שְׂאֶמְרוּ אָמוֹ לֹא נִשְׁתַּחֲרָה וְעָבַד הוּא אוֹ לֹא נִתְגַּיְרָה וְעַכּוּ"ם הוּא וְנוֹדַע אַחַר שְׁחֲתָמוּ הַשָּׁנִים שְׂאִין בְּמִשְׁפַּחְתּוֹ פָּגַם וְשֶׁהוּא כָּשֶׁר הָרִי זֶה חוֹתֵם עִמָּהֶם שְׂזָה גְלוּי דְּבָר שְׁהִיָּה מְקַדֵּם הוּא :

כסף משנה שלשה שישבו לקיים את השטר וכו'. שם (דף כ"א:) אמר רבי אבא אמר רב שלשה שישבו לקיים את השטר וקרא ערער על אחד מהם פירוש לומר שהוא פסול עד שלא חתמו מעידין עליו וחותרם משחתמו אין מעידין עליו וחותרם ואסיקנא דבערער דגזלנותא עסקינן וקאמרי הני ידעינן ביה דעבד תשובה אבל ערער דפגם משפחה גילוי מילתא בעלמא הוא כלומר ומעולם לא נפסל זה והרי שלשה היו אבל כשמעידים שעשה תשובה הרי פסול היה עד שעה זו שהעידו שעשה תשובה כך פירשו ר"ח והרי"ף שמועה זו גם רבינו נלוה עמם ומשמע מדבריהם שגזלן שעשה תשובה לא מתכשר אלא מעת שהעידו עליו בב"ד שעשה תשובה ולשון רבינו שלא כתב אלא ערער משפחה להכשיר נוטה לדברי הרי"ף שסובר דשנים אומרים לא גזל לא מחתמינן ליה ולא מפקינן ממונא אפומיה וכן כתב בפירוש בפ"יב מאלו ההלכות ושלא כדברי ר"ח שכתב דמוקמינן גברא אחזקתיה. ודע שרש"י מפרש עד שלא חתמו מעידין חביריו על זה שהוא כשר משחתמו אין מעידין עליו דנוגעים בעדות נינהו שגנאי להם שישבו עם פסול בדין :

ח מִתֵּר לְכֹתֵב הַקְּיוּם בְּשֵׁטֶר קִדָּם שְׂיִתְקִיִּם ^[2] הַשֵּׁטֶר שְׂאִין הַכְּתִיבָה עֶקֶר אֶלָּא הַחֲתִימָה. וְאִין הַדִּינִים צְרִיכִין לְקִרוֹת הַשֵּׁטֶר שְׂמְקִימִין אוֹתוֹ אֶלָּא מְקִימִין אוֹתוֹ מֵעֵדִיו אֶף עַל פִּי שְׂלֹא יִדְעוּ מֶה כְּתוּב בּוֹ :

כסף משנה מותר לכתוב הקיום בשטר וכו'. בכתובות פ' הכותב (דף פ"ה) אמר רב פפי וכו' האי אשרתא דדייני פירוש קיום השטר דמיכתבא מקמי דנחוו סהדי אחתימות ידיהו פסולה משום דמיחזי כשיקרא ואסיקנא התם דליתא אלא כתבינן לה דלמיחזי כשיקרא לא חיישינן ואע"ג דפ"ב דכתובות (דף כ"א:) מותבינן מדרב פפי דרך הגמ' להקשות אפ"י מדבר דלא הוי הלכתא הכי: ואין הדיינים צריכים לקרות השטר וכו'. כתובות פ' שני דייני גזילות (דף ק"ט) תני ר' חייא אין העדים חותמים על השטר אא"כ קראוהו אבל

הדיינים חותמים אע"פ שלא קראוהו וכתב הר"ן דדוקא מה שיש בגוף השטר הוא דאין צריכין לקרות אבל מ"מ צריכים הם לראות מי הם המלוה והלוה כדי שלא יהיו קרובים לדיינים ולא לעדים המעידים בפניהם אבל הרשב"א מכשיר בעדי קיום קרובים לדייני קיום ולא נתחוורו דבריו להר"ן בכתובות סוף פרק האשה שנתארמלה:

הלכות עדות - פרק שביעי

א מעיד קרוב על כתב [א] קרובו. כיצד. שטר שעדיו ראובן ושמעון ומתו או שהלכו למדינת הים ובא בנו של ראובן ואמר זה כתב ידו של אבי ובא בנו של שמעון ואמר זה כתב ידו של אבי הרי אלו כשני עדים כשרים שאינן קרובים ואם יצטרף עמקם שלישי והעיד על כתב ידו של שניהם הרי נתקיים השטר:

ב ואלו מדברים שנאמנים הגדולים להעיד בגדלם מה שראו בקטנם. נאמן אדם לומר כשהוא גדול זהו כתב ידו של אבי זהו כתב ידו של רבי זהו כתב ידו של אחי שהייתי מכיר בכתב ידם כשהייתי קטן. והוא שיצטרף עמו אחר שמכיר כתב ידו כשהוא גדול:

כסף משנה (א-ב) מעיד אדם על כתב קרובו וכו' ואלו מדברים שנאמנים הגדולים להעיד בגדלם מה שראו בקטנם. פ"ב דכתובות משנה (דף כ"ח) ואלו נאמנים להעיד בגדלן מה שראו בקטנן נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי ואמרינן בגמ' והוא שיש גדול עמו כלומר מעיד עמו דכיון דקיום שטרות דרבנן הימנוה רבנן בדרבנן:

ג שְׁטַר שְׁעֵדִיו רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ שֶׁזֶה כָּתַב יָדוֹ
שֶׁל רְאוּבֵן וְזֶה כָּתַב יָדוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן נִתְקַיֵּם הַשְּׁטַר. אָבֵל אִם
הֵעִיד זֶה עַל כָּתַב יָדוֹ ^[ש] רְאוּבֵן וְהֵשִׁיב הֵעִיד עַל כָּתַב יָדוֹ ^[ש]
שִׁמְעוֹן לֹא נִתְקַיֵּם הַשְּׁטַר לְפִי שְׁצָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים עַל כָּתַב ^[כ] יָד
אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם. וְאִם יֵשׁ שְׁלִישִׁי מֵעֵיד עַל כָּתַב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן
כְּאֶחָד נִתְקַיֵּם :

כסף משנה שטר שעדיו ראובן ושמעון וכו'. כתובות פ"ב (דף י"ט): ת"ר שנים
שהיו חתומים על השטר ומתו ובאו שנים מן השוק ואמרו ידענו שכתב ידם
הוא זה אבל אנוסים היו וכו' הרי אלו נאמנים הא אילו לא אמרו אנוסים היו
בשנים שאמרו כתב ידם הוא סגי. ומה שכתב אבל אם העיד זה על כתב ידי
ראובן וכו'. נלמד מדאמרין התם (דף כ"א) אמר רב יהודה אמר רב שנים
החתומים על השטר ומת אחד מהן צריכין שנים מן השוק להעיד עליו אלמא
דלא סגי בחד. ומ"ש רבינו ואם יש שלישי מעיד על כתב ראובן וכו' פשוט
הוא דכיון דשנים יכולים להעיד על חתימות ידי שנים הרי יש כאן שנים
מעידים על שתי החתימות :

ד אָמַר הָרֵאשׁוֹן זֶה כָּתַב יָדִי וְהֵעִיד הוּא וְאַחַר עַל כָּתַב יָדִי
הֵשִׁיב לֹא נִתְקַיֵּם לְפִי שֶׁנִּמְצָא שְׁלֹשֶׁת ^[ב] רְבִיעֵי הַמָּמוֹן שֶׁבַּשְּׁטַר
תְּלוּי בְּעֵדוֹת הָאֶחָד. וְכֵן אִם הֵעִיד אָחִיו אוֹ בְּנוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן עִם
אַחַר עַל כָּתַב יָדִי הֵשִׁיב לֹא נִתְקַיֵּם ^[ב] שְׁהָרִי שְׁלֹשֶׁת רְבִיעֵי הַמָּמוֹן
תְּלוּי בְּעֵדוֹת הַקְּרוּבִים :

כסף משנה אמר הראשון זה כתב ידי וכו'. שם אליבא דרבנן וקיי"ל כוותייהו
עדים המעידים על חתימת עצמן על מנה שבשטר הם מעידים כלומר שהם
כאילו אומרים אנו ראינו המלוה וחתמנו וא"כ כשזה אומר זה כתב ידי יוצא
על פיו חצי הממון שאותו המעיד עמו אינו מעלה ואינו מוריד שהרי הוא לבדו
נאמן על חתימתו וכשנצטרף עם האחר להעיד על חתימת חבירו חוזר ויוצא
רביע הממון על פיו נמצאו שלשת רבעי הממון יוצאין על פי עד אחד ואנן על
פי שנים עדים בעינן חצי דבר על פיו של זה וחציו על פיו של זה. ומ"ש וכן אם
העיד אחיו או בנו וכו' מעשה בפרק חזקת הבתים (דף נ"ז) ופסק כן רב אשי
מהטעם שכתב רבינו :

ה שְׁנַיִם שְׁחֲתוּמִין עַל הַשֵּׁטֶר וּמֵת אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְהַעֲיֵד עַל כְּתַב יָדוֹ שֶׁל מֵת וְאִם לֹא נִמְצָא אֶלָּא עַד אֶחָד עִם זֶה הָעֵד הַחֵי כּוֹתֵב חֲתִימַת יָדוֹ בְּפָנָי עֵדִים אֶפְלוּ עַל הַחֶרֶס וּמִשְׁלִיכוּ בְּבֵית דִּין עַד שֶׁתִּחְזַק כְּתַב יָדוֹ בְּבֵית דִּין וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לוֹמַר שְׂזֶה כְּתַב יָדוֹ וְיַעֲיֵד הוּא וְאַחַר עַל כְּתַב יָדֵי הַמֵּת וְיִתְקַיֵּם כְּתַב יָדוֹ שְׁלֹא בְּפָנָיו :

כסף משנה שנים שחתומים על השטר ומת אחד מהן וכו'. מימרא דרב יהודה אמר רב שכתבתי בסמוך: ומ"ש ואם לא נמצא אלא עד אחד. שם ואי ליכא אלא חד אמר אבבי לכתוב חתימת ידיה אחספא ושדי ליה בבי דינא ומקיימי ליה ולא צריך איהו לאסהודי אחתימת ידיה ואזיל איהו והאי ומסהדי אאידיך ופירש רבינו לכתוב חתימת ידיה אחספא בפני עדים והדין עמו דאלי"כ היאך יכירו שזאת חתימת ידו לשיקיימו השטר ממנו:

ו שְׁלֹשָׁה שְׁיִשְׁבוּ לְקַיֵּם אֶת הַשֵּׁטֶר שְׁנַיִם מֵהֶן מְכִירִין חֲתִימַת יָדֵי עֵדִים וְאֶחָד אֵינוֹ מְכִיר. עַד שְׁלֹא חֲתָמוּ מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם. שֶׁהָעֵדִים נַעֲשִׂים דִּינָיִם בְּדָבָר שֶׁהוּא מְדַבְּרִיהֶם כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. אָבֵל אַחַר שֶׁחֲתָמוּ אֵין מְעִידִין בְּפָנָיו וְחוֹתֵם וְשֶׁחֲרֵי בַּעַת שֶׁחֲתָמוּ לֹא הֵיוּ מְכִירִין אֶלָּא הַשְּׁנַיִם] וְאֵין מְקַיְמִין אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁתָן מְכִירִין אוֹ יַעֲיֵדוּ הָעֵדִים עַל הַכְּתָב בְּפָנָי כָּל אֶחָד וְאֶחָד :

כסף משנה שלשה שישבו לקיים את השטר וכו'. שם (דף כ"א:): מימרא דרב הונא כלשון רבינו ואע"ג דלקבלת עדות בעינן שלשה ואלו השנים בעת שמעידין אין שם אלא דיין אחד אפילו הכי בדרבנן אפי' בשעה שמעידין נעשים דיינים:

ז שְׁנַיִם שֶׁהֵיוּ חֲתוּמִין עַל הַשֵּׁטֶר וּמֵתוּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ כְּתַב יָדוֹ הוּא זֶה אָבֵל אֲנוּסִים הֵיוּ קִטְנִים הֵיוּ פְּסוּלֵי עֵדוּת הֵיוּ. אַף עַל פִּי שֵׁישׁ שֵׁם עֵדִים אַחֲרֵים שְׂזֶה כְּתַב יָדוֹ אוֹ שֶׁהִיָּה כְּתַב יָדוֹ יוֹצֵא מִשֵּׁטֶר אַחַר שֶׁקָּרָא עָלָיו עֲרָעַר וְהִחְזִק בְּבֵית דִּין הָרִי זֶה

לא נתקיים. אלא מעידין השנים שבשטר כנגד השנים שהעידו עליהן שהן פסולין ואין גובין בו כלום:

כסף משנה שנים שהיו חתומים על השטר וכו'. ברייתא שם (דף י"ט): כלשון רבינו. ומ"ש אלא שמעידים השנים שבשטר וכו'. מסקנא דגמי שם אוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה:

הלכות עדות - פרק שמיני

א מי שחתם על השטר ובא להעיד על כתב ידו בבית דין והפיר כתב ידו שזהו בודאי אבל אינו זוכר העדות כלל ולא ימצא בלבד זכרון כלל שזה לזה מזה לעולם. הרי זה אסור להעיד על כתב ידו שהוא זה בבית דין. שאין אדם מעיד על כתב ידו שהוא זה אלא על הממון שבשטר הוא מעיד שזה חייב לזה. וכתב ידו הוא כדי להזכירו הדבר אבל אם לא נזכר לא יעיד:

כסף משנה מי שחתם על השטר וכו'. למד רבינו דין זה ממה שאמרו בכתובות פ"ב (דף כ') תנו רבנן כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים אמר רב הונא והוא שזוכרה מעצמו ורבי יוחנן אמר אע"פ שאינו זוכרה מעצמו ואמרו בירושלמי רב הונא כרבי דאמר עדים המעידים חתימתם צריכין לצרף עמהם אחר ור' יוחנן כרבנן דאמרי אין צריכין פירוש כשהעדים באים לקיים חתימתן אם זוכרים המלוה ולא השטר אפי' לרבי אין צריך לצרף עמהם אחר ועל מנה שבשטר הן מעידים וכשאינן זוכרים המלוה אפי' על ידי השטר אפי' רבנן מודו דצריכין לצרף דאין מעידין אלא על כתב ידם וכי פליגי היינו כשזוכרים המלוה על ידי השטר דלרבנן חשיב זכירה ועל מנה הם מעידים ולרבי לא חשיב זכירה הרי דאליבא דכ"ע כל שלא נזכר על ידי השטר אינו יכול להעיד וגם הרא"ש כתב בפי' הנזכר שמתוך הירושלמי הזה משמע שאם העדים שכחו לגמרי המלוה דאף מתוך ראיית השטר אין

זוכרים אותו מודו רבנן דצריכין לצרף עמהם אחר ואין ספק שמ"ש רבינו הרי הן כחרשים וכו' דהיינו דוקא כל זמן שאין עדים אחרים שאם יש שם עד אחד שמעיד על שתי החתימות ודאי דמהני כדמשמע בירושלמי ובזה נסתלקה קושיית הראב"ד:

ב אֶחָד הַזֹּכֵר אֶת הָעֵדוּת וְאֶחָד שָׁרָאָה [א] כְּתַב יָדוֹ אוֹ שֶׁהִזְכִּירוּהוּ אַחֲרָיִם וְנִזְכָּר. אֶפְלוּ הַזֹּכֵר וְהָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁהָעֵיד אִם נִזְכָּר הָרִי זֶה מֵעֵיד. אֲבָל אִם הַזֹּכֵר אוֹתוֹ הַתּוֹבֵעַ עֲצָמוֹ אִף עַל פִּי שֶׁנִּזְכָּר אֵינוֹ מֵעֵיד מִפְּנֵי שֶׁזֶה דוֹמָה בְּעֵינַי בְּעַל דִּין כְּאֵלוֹ הָעֵיד שֶׁקָּרַב בְּדָבָר שֶׁלֹּא יָדַע:

כסף משנה אחד הזוכר את העדות וכו'. שם אמאי דאמר רבי יוחנן והוא שזוכרה מעצמו אמר רבא ש"מ מדרבי יוחנן הני בי תרי דידיעי סהדותא ומנשי חד מינייהו מדכר חד לחבריה אבעיא להו עצמו מאי ואסיקנא עצמו לא ואי צורבא מרבנן הוא אפי' עצמו ופירש"י עצמו מאי אם בעל דין עצמו מזכירו עד שנוכר מאי ואי צורבא מרבנן הוא העד אפי' עצמו של בעל דין דצורבא מרבנן אי לאו דכי רמי אנפשיה מדכר שפיר לא הוה סמיך אספיקא למיקם ואסהודי אבל רבינו מפרש אי צורבא מרבנן הוא התובע וקשה דבשלמא לרש"י כיון דהעד צורבא מרבנן אי לאו דרמא אנפשיה ואידכר לא הוה מסהיד אבל אם העד אינו תלמיד חכם אף אם התובע תלמיד חכם מאן לימא לן שהעד רמא אנפשיה ואידכר דילמא סמך על דברי התובע והנתבע יחשוב כך והטור כתב לשון זה בשם רבינו ובמקום התובע כתב בעל דין והשתא אפשר ליישבו דאנתבע קאמר שאם היה תלמיד חכם הוא יודע שאין העד מעיד אא"כ זכר ולא יחשוד לעד שאינו זוכר:

ג לְפִיכֶךָ אִם הָיָה הַתּוֹבֵעַ [ב] תְּלָמִיד חָכֵם וְהַזֹּכֵר הַתּוֹבֵעַ הָיָה אֶת הָעֵד וְנִזְכָּר הָרִי זֶה יָעִיד לוֹ שֶׁתְּלָמִיד חָכֵם יוֹדֵעַ שֶׁאֵלוֹ לֹא זָכַר הַדָּבָר לֹא הָיָה מֵעֵיד. וְקַל הוּא שֶׁהִקְלוּ בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת שֶׁאִף עַל פִּי שֶׁשָּׂכַח הַדָּבָר מִכֶּמָּה שָׁנִים וְהִכְתַּב הוּא שֶׁהִזְכִּירוֹ הָרִי זֶה מֵעֵיד:

כסף משנה וקל הוא שהקילו וכו'. נראה שיצא זה לרבינו מדאמרי' ביבמות פ' ד' אחין (דף ל"א:) מפני מה לא תקנו זמן בקידושין אמרינן היכי לינחיה גבי עדים אי דכירי ליתו ולסהדו ואי לא זמנין דחזו כתבא ואתו ומסהדי

ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם ומשמע ליה דאפ"י בזוכרה ע"י הכתב עסקינן התם ומשני דהאי בדיני נפשות הוא דלא מהני ובדיני ממונות הקילו כמו שהקילו לדון דיני ממונות על פי השטר וכמבואר בדברי רבינו פ"ג מהלכות אלו:

ד * הוֹאִיל וְהַדְּבָר כֵּן שֵׁטֶר שְׁיֻצָא לְבֵית דִּין וּבָאוּ יְעָדִים וְאָמְרוּ כְּתַב יְדִינִי הוּא זֶה אֲבָל מְעוּלָם לֹא יִדְעֵנוּ יְעוּדוֹת זֹו וְאִין אָנוּ זֹוֹכְרִים שְׁזֶה לָנוּ מְזָה אוֹ מְכָר לוֹ. לֹא נִתְקַיֵּם הַשֵּׁטֶר וְהָרִי הוּן כְּחֻרְשִׁים עַד שְׁיִזְכְּרוּ יְעוּדוֹתָן. וְכָל מִי שְׁאִינֵנוּ דָן כֵּן לֹא יִדַע בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת בֵּין יְמֵינוּ לְשִׁמְאֵלוֹ. אֲבָל אִם הָיָה כְּתַב יְדָן יוֹצֵא מִמְּקוֹם אַחֵר אוֹ שֶׁהָיוּ שָׁם יְעָדִים שְׁזֶה כְּתַב יְדָן. מְקַיְמִין אֶת הַשֵּׁטֶר וְאִין מְשַׁגְּיחִין עַל דְּבַרְיֵהוּן שְׁאוּמְרִין אִין אָנוּ זֹוֹכְרִין יְעוּדוֹת זֹו שְׁמָא חִזְרוּ בְּהוּן. וְזֶה שְׁאָמְרוּ אִין אָנוּ זֹוֹכְרִין כְּדִי לְבַטֵּל הַשֵּׁטֶר וּכְאֵלוֹ אָמְרוּ קִטְנִים הָיִינוּ פְּסוּלֵי יְעוּדוֹת הָיִינוּ שְׁאִינָן נְאָמְנִים הוֹאִיל וּמִתְקַיֵּם הַשֵּׁטֶר שְׁלֹא עַל פִּיהֶם. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה מְקַיְמִין כָּל הַשֵּׁטֶרוֹת. וְאִין אָנוּ צְרִיכִין לְהַבְיָא יְעָדִים וְלִשְׁאֵל אוֹתָם אִם הֵם זֹוֹכְרִים יְעוּדוֹת זֹו אוֹ אִינָם זֹוֹכְרִים אוֹתָהּ. שְׁאֶפְלוּ בָּאוּ וְאָמְרוּ אִין אָנוּ זֹוֹכְרִים אוֹתָהּ אִין שׁוּמְעִין לָהּ הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר לְקַיְמוֹ שְׁלֹא מִפִּיהוּן:

ההראב"ד הוֹאִיל וְהַדְּבָר כֵּן שֵׁטֶר שִׁיֻצָא לְבֵית דִּין וּבָאוּ יְעָדִים וְכוּ' עַד וְכָל מִי שִׁינֵנוּ דָן כִּזֶּה לֹא יִדְעֵנוּ מְמוֹנוֹת בֵּין יְמֵינוּ לְשִׁמְאֵלוֹ. א"י ויש מי שאין מורין כן ויודעין בדינין כמותו שאם אמרו אין לנו זכרון כלל אין זו סתירה ויותר מזה שאפילו אמרו כתב ידינו הוא אבל מעולם לא היתה מלוה כי אם אמנה היתה אינן נאמנין אבל אם אמרו דומה חתימה זו לכתב ידינו אבל מזוייפת היא כי מעולם לא חתמנו בשטר זה ודאי יכולין לפוסלו:

כסף משנה הוֹאִיל וְהַדְּבָר כֵּן וְכוּ'. לעיל קאי שכתב שאין אדם מעיד על כתב ידו שהוא זה אלא על הממון הוֹאִיל וְכוּ' שטר שיצא לבי"ד וכו'. וכתב מהר"י קולון בסוף שורש ע"ד שכ"כ בה"ג משמיה דרב יהודאי סהדא דחתיים על השטר ואמר אין חתימתי היא אי לא קים ליה ממאי דכתב מהימן ומקשו רבנן קמיה אלא מעתה האי שטרא דקא אתי מעלמא ואוקמו ליה בחתימת ידי סהדי דחתימי עליה היכי מוקמי ליה דילמא אי הוו סהדי הוו אמרי לא

קים לן במאי דכתיב ביה והדר להו לכתחלה לא אמרינן אי אמרי אינהו דלא קים להו מהימני עכ"ל: **והראב"ד** כתב על דברי רבינו א"א יש מי שאין מורין כן וכו'. ואני אומר דאדרבה כי אמרי אמנה היו דברינו שבאים לסתור השטר אינם נאמנים אבל כשאומרים אין אנו זוכרים עדות זו כיון שאינם באים לסתור השטר איכא למימר אפומא דמאן בעית למיגבא האי מנה אפומא דהני סהדי הא לא דכירי וא"כ אפומא דמאן מגבית להו :

ה * אחד הכותב עדותו על השטר. * או שנמצא אצלו כתוב בפנקסו ^[ג] בכתב ידו פלוני העיד אותי עליו ביום פלוני בכך וכך. אם זכר מעצמו או הזכירוהו אחרים ונזכר מעיד ואם לאו אסור להעיד. שאין זה דומה אלא למי שאמר לו אדם נאמן פלוני יש לו אצל פלוני כך וכך והעיד הוא שיש לזה אצל זה והוא אינו יודע מן הדבר כלום אלא מפי האחר שמע והעיד :

ההראב"ד אחד הכותב עדותו על השטר. א"א זה אינו : או שנמצא אצלו כתוב בפנקסו ובכתב ידו וכו' עד אלא מפי האחר שמע והעיד. א"א אפשר לקיימו כגון שהיה השטר תחת יד העדים ואמר הלוח אל תתנו לו את השטר עד שיתן לי המעות ונסתפק האחד אם הודה הלוח בפניהם שקבל אם לאו כשיראה השטר יזכור מתוך ראייה שנצטוו לתת למלוח או שיזכירוהו העד ואין הדעת נוחה בכל זה :

כסף משנה אחד הכותב וכו'. רש"י והר"י פירשו ההיא (דף כ') דכותב אדם עדותו על השטר אם עשאוהו עד בדבר וירא לשוכחו כותבו על פנקסו ומצניעו ומעיד על פיו אפי' לאחר כמה שנים וסובר רבינו דבין היתה אותה כתיבה בשטר או על פנקסו כיון שנזכר אחר שראה הכתב מעיד עליה ואם לא נזכר אע"פ שהעדוהו כתובה בשטר אינו מעיד עליה ולדידיה לישנא דברייתא דייקא דקתני כותב אדם עדותו על השטר דהיינו שטר ממש ובשאיין כתב ידו יוצא ממקום אחר ואין עדים מצויים לקיימו והוא הדין אם נמצא כתוב בפנקסו ונזכר שמעיד אפילו אחר כמה שנים וכו' : **וכתב** הראב"ד אחד הכותב עדותו על השטר א"א זה אינו ואחר זה כתב א"א אפשר לקיימו וכו'. ואזדא לטעמיה שכתב קודם זה העדים החתומים על השטר אע"פ שאינם זוכרים עדותם דנים על פי השטר וא"כ אם היתה עדותו כתובה בשטר מה לנו ולזכירתו הא בלא זכירתו גובין בשטר לכך כתב א"א זה אינו וחזר לבקש מציאות שיהא אפשר לקיימו וכתב על מ"ש זה אפשר לקיימו וכו' יש לתמוה איך על ידי שיראה

השטר יזכור שנצטווה לתתו למלוה ומפני כך כתב ואין הדעת נוחה בכל זה וכל זה על פי סברתנו. אבל לדעת רבינו שאם אין עדי השטר זוכרים עדותם אין גובין על פי השטר אם אין שם עדי קיום כמו שנתבאר בסמוך שפיר שייך למימר אחד כותב עדותו על השטר שהרי צריכין אנו לזכירת העדים אף על פי שיש למלוה שטר:

הלכות עדות - פרק תשיעי

א עֲשֶׂרָה מִיָּנִי פְּסָלוֹת הֵם כָּל מִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹ אֶחָד מֵהֶן הֵרִי הוּא פְּסוּל לְעֵדוּת. וְאֵלוֹ הֵן. הַנָּשִׁים. וְהַעֲבָדִים. וְהַקְּטָנִים. וְהַשּׂוֹטִים. וְהַחֲרָשִׁים. וְהַסּוּמִים. וְהַרְשָׁעִים. וְהַבְּזוּיִין. וְהַקְּרוֹבִין. וְהַנוֹגְעִין [א] בְּעֵדוּתָן. הֵרִי אֵלוֹ עֲשֶׂרָה :

כסף משנה עשרה מיני פסלות הם וכו'. פסול נשים ועבדים וקטנים בפרק החובל (בבא קמא דף פ"ח) ובסוף פירקא קמא דראש השנה (דף כ"ב) תנן גבי פסולים לעדות דמני התם כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הם אין כשרים לה ובפרק שבועת העדות (שבועות דף ל') יליף מקרא דנשים פסולות לעדות בגיטין פרק ב' (דף כ"ג) משנה הכל כשרים להביא את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן וסומא ועכו"ם. **ומ"ש והרשעים**. בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ד): תנן אלו הן הפסולים המשחק בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית. **ומ"ש והבזויין**. בסוף פירקא קמא דקידושין (דף מ'): אמרו האוכל בשוק וכו' ויש אומרים פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין והלכה כיש אומרים. **ומ"ש והקרובים**. בפרק זה בורר (סנהדרין דף נ"ג). **ומ"ש והנוגעים בעדותן**. פרק חזקת הבתים (דף מ"ב מ"ג) פרכינן דאמר השותפין מעידים זה על זה אמאי נוגעים בעדותן הם:

ב נָשִׁים פְּסוּלוֹת לְעֵדוּת [ב] מִן הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז-ו) 'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים לְשׁוֹן זָכָר וְלֹא לְשׁוֹן נְקֵבָה :

כסף משנה הנשים פסולות לעדות וכו'. בפרק שבועת העדות (דף ל') אמרינן ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר כלומר ללמד שאין עדות בנשים ובסיפרי ועמדו שני האנשים נאמר כאן שני ונאמר בעדות על פי שנים עדים מה כאן אנשים אף להלן אנשים מכאן שאין האשה כשרה להעיד. ואיני יודע למה הניח רבינו מלכתוב ראה זו. והראיה שהביא אינה נוחה לי שהרי כל התורה בלשון זכר נאמרה:

ג וְכֵן הִטְמִטּוּם וְהֶאֱנְדְרוּ גִינוּס פְּסוּלִין מִפְּנֵי שֶׁהוּן סָפֵק אִשָּׁה. וְכָל מִי שֶׁהוּא סָפֵק כְּשֶׁר סָפֵק פְּסוּל הָרִי הוּא פְּסוּל שְׁאִין הָעֵד בָּא אֶלָּא לְהוֹצִיא מִמּוֹן עַל פִּי אוֹ לְחַיֵּב עַל פִּי וְאִין מוֹצִיאִין מִמּוֹן מְסָפֵק וְאִין עוֹנְשִׁין מְסָפֵק דִּין תּוֹרָה:

כסף משנה ואין מוציאין ממון מספק וכו'. מוסכם בכל הגמ' דמספיקא לא מפקינן ממונא וכ"ש דאין עונשין:

ד הָעֵבְדִים פְּסוּלִין לְעֵדוֹת מִן הַתּוֹרָה. שְׁנֵאמַר (דברים יט-יט) 'וְעַשִּׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו מִכָּלֵל שְׁאָחִיו כְּמוֹהוּ מָה אָחִיו בֶּן בְּרִית אִף הָעֵד בֶּן בְּרִית קַל וְחָמֵר לְעִבּוּיִם אִם עֲבָדִים שֶׁהוּן בְּמִקְצַת מְצוֹת פְּסוּלִין הָעִבּוּיִם לֹא כָּל שֶׁכֵּן:

כסף משנה העבדים פסולים וכו'. בפי החובל (דף פ"ח) מייתי לה מגזלן וקטן או אשה בהצד השוה ואיכא מאן דמייתי לה מדרשה דלא יומתו ודרשה זו שכתב רבינו ליתא התם וצ"ע היכא איתא:

ה מִי שֶׁחָצִיו עֶבֶד וְחָצִיו בֶּן חוֹרִין פְּסוּל:

כסף משנה מי שחציו עבד. זה דבר פשוט דכיון דחציו אינו כשר פסול הוא:

ו כָּל מִי שֶׁנִּשְׁתַּחֲרַר וְהָרִי הוּא מְחֻסָּר גֵּט שְׁחָרוּר. פְּסוּל עַד שֶׁיִּגְיַע גֵּט לְיָדוֹ וְיַעֲשֶׂה מִכָּלֵל בְּנֵי בְּרִית וְאַחַר כֵּן יַעֲיֵד:

כסף משנה כל מי שנשתחרר וכו'. גיטין פרק השולח (דף ל"ט) אמר עולא אמר ר' יוחנן המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור כלומר יצא לחירות

משום דזכה בעצמו וצריך גט שחרור להתירו בבת ישראל וא"כ כיון דאינו בן ברית גמור אין ראוי להעיד :

ז הקטנים פסולין לעדות מן התורה שְׁנֵי אָמְרֵי בְּעֵדִים (דברים יט-יז)

וְעַמְדוֹ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲנָשִׁים וְלֹא קֹטְנִים. אֶפְלוּ הָיָה הַקָּטָן נְבוֹן וְחָכָם הָרִי הוּא פְּסוּל עַד שְׂיָבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה גְּמוּרוֹת. וְאִם הִגִּיעַ לְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הִבִּיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת וְנוֹלַד בּוֹ סִימָן מְסִימָנֵי סְרוּס הָרִי זֶה סָרִיס וְיַעֲיֵד. וְאִם לֹא נוֹלַד בּוֹ לֹא יַעֲיֵד עַד רֵב שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ שְׂבָאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוֹת :

כסף משנה הקטנים פסולים וכו'. בבתרא פרק מי שמת (דף קכ"ה): אמרינן דפחות מבן שלש עשרה אין עדותו עדות משום דבעינן ועמדו שני האנשים וליכא: ואם הגיע לעשרים שנה וכו'. למד כן ממה שאמרו בפ' יוצא דופן (דף מ"ז) נתבאר בדברי רבינו פ"ב מהלכות אישות וסובר שהוא הדין לענין עדות:

ח קטן שהגיע לכלל שנותיו שנראו בו סימני בגרות מלמעלה

אינו צריך בדיקה. ואם לאו אין מקבלין עדותו עד שייבדק. וכן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות ואינו יודע בטיב משא ומתן אין עדותו עדות בקרקעות מפני שאינו מדקדק בדברים שהרי אינו יודע. אבל בעדות מטלטלין מקבלין עדותו הואיל והוא גדול:

כסף משנה קטן שהגיע לכלל שנותיו וכו'. דעת רבינו שיש לאיש סימנין מלמעלה וכתב בפ"ב מהל' אישות והשיג עליו הראב"ד וה"ה הניח הדבר בצ"ע: וכן שלש עשרה וכו'. כתב רבינו ירוחם שכן כתוב בירושלמי ומפרש רבינו דהיינו כשהביא שתי שערות דאי לאו הכי דינו כקטן לכל מילי ובפ' מי שמת (דף קנ"ה): אמר רב הונא בריה דרב יהושע ולעדות עדותו עדות אמר מר זוטרא לא אמרן אלא במטלטלי אבל למקרקעי אין עדותן עדות וכתבו המפרשים דקאי אמאי דאמרינן התם לעיל מהאי מימרא דפחות מבן עשרים אע"פ שהוא בן י"ג שאינו בקי בטיב מקח וממכר אינו מוכר בנכסי אביו וקאמר דלענין עדות עדותו עדות למטלטלים והם הם דברי רבינו ולמדנו מכאן שבן י"ג שהביא שתי שערות ובקי בטיב משא ומתן עדותו עדות אף לקרקע:

ט השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מצות. ולא שוטה שהוא מהלך ערם ומשבר כלים וזרק אבנים בלבד. אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משבשת תמיד בדבר מן הדברים אף על פי שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים הרי זה פסול ובכלל שוטים יחשב. הנכפה בעת כפייתו פסול ובעת שהוא בריא כשר. ואחד הנכפה מזמן לזמן או הנכפה תמיד בלא עת קבוע. והוא שלא תהיה דעתו משבשת תמיד שהרי יש שם נכפים שגם בעת בריאותם דעתם מטרפת עליהם. וצריך להתישב בעדות הנכפין הרבה:

כסף משנה השוטה פסול לעדות וכו'. שהשוטה פסול זה פשוט ומבואר בכמה מקומות. ומ"ש לפי שאינו בן מצות. צ"ע היכא איתא שהטעם שהוא פסול לפי שאינו בן מצות דבפ"ק דחגיגה תנן הכל חייבים בראיה חוץ מחש"ו ושם (דף ג'): אמרו אי זהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלך בבית הקברות והמקרע את כסותו איתמר אמר רב הונא עד שיהו כולן בבת אחת ור' יוחנן אמר אפילו באחת מהן וק"ל כר' יוחנן וכן פסק הרא"ש בריש חולין וז"ש רבינו בדבר מן הדברים לומר דאפילו בדבר אחד ונתברר שם דדוקא בדעביד להו דרך שטות ואין הכוונה שבפעם אחת שיעשה אחד מאלו דרך שטות מיקרי שוטה אלא כשדרכו בכך וז"ש רבינו ונמצאת דעתו משובשת תמיד וכו' ותניא תו התם (דף ד') אי זהו שוטה זה המאבד כל מה שנותנין לו ומשמע מדברי רבינו דס"ל דהני מילי דקתני בברייתא לאו דוקא אלא ה"ה לכל דבר שדרך השוטה לעשות אותם והנך לדוגמא נקטינהו ומפני כך לא הזכיר רבינו אותם דברים השנויים שם בברייתא אלא סתם וכתב כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים וכו' לכלול גם שאר דברים שלא נזכרו בברייתא ומה שהכריחו לפרש כן כתבתי בטור אבן העזר סי' קכ"א: הנכפה בעת כפייתו פסול וכו'. ברייתא פ' ראווה ב"ד (דף כ"ח) עתים חלים עתים שוטה כשהוא שוטה לכל דבריו וה"נ משמע בפ"ב דכתובות (דף כ') גבי ההוא עובדא דבר שטיא זבין נכסי:

י הפתאים ביותר שאין מכירין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינין שאר עם הארץ. וכן המבהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי אלו

בְּכָל־לִשׁוֹנֵי הַשּׁוֹטִים. וְדַבֵּר זֶה לְפִי (מַה) שֶׁיִּרְאֶה הַדִּין שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְכוֹן הַדַּעַת בְּכֶתֶב:

כסף משנה הפתאים וכו'. כן כתב בעל העיטור באות קו"ף שכן כתב הרי"ף בתשובה:

יא הַחֵרֵשׁ כְּשׁוֹטֵה שְׂאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וְאִינוּ בֶן מְצוֹת. וְאֶחָד חֵרֵשׁ מְדַבֵּר וְאִינוּ שׁוֹמֵעַ אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאִינוּ מְדַבֵּר. אִף עַל פִּי שְׂרָאִיתוֹ רְאִיָּה מְעַלָּה וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה צָרִיךְ לְהַעֲיֵד בְּבֵית דִּין בְּפִיו. אוֹ שְׂיִהְיֶה רְאוּי לְהַעֲיֵד בְּפִיו. וְיִהְיֶה רְאוּי לְשִׁמְעַת הַדִּינִים וְהָאִיּוֹם שְׂמַאֲיָמִין עָלָיו. וְכֵן אִם נִשְׁתַּתֵּק אִף עַל פִּי שְׁנַבְדָּק בְּדַרְדָּרָא שְׁבוֹדְדָקִין לְעֵנִין גָּטִין וְנִמְצְאָת עֵדוּתוֹ מְכֻוֹנָת וְהַעֲיֵד בְּפִינֵינוּ בְּכֶתֶב יָדוֹ אִינָה עֵדוּת כָּלֵל. חוּץ מֵעֵדוּת אִשָּׁה לְפִי שְׁבַעֲגוֹנָה הַקָּלוּ:

כסף משנה חרש מדבר ואינו שומע וכו'. בגיטין ר"פ מי שאחזו (דף ע"א) תניא אם לא יגיד פרט לאלם שאינו יכול להגיד ואמרין התם שאע"פ שיכול להגיד מתוך הכתב פסול דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם ואפשר דמשמע ליה לרבינו דה"ה למדבר ואינו שומע דכתיב ושמעיה קול אלה פרט למי שאינו יכול לשמוע: **וכן אם נשתתק וכו'.** שם כשם שבודקין אותו לגיטין כך בודקין וכו' לעדיות ואסיקנא דדוקא בעדות אשה דאקילו בה רבנן אבל בשאר עדויות לא ופירש"י בעדות אשה להשיאה דאקילו בה בעד אחד קרוב ושפחה. **וממ"ש רבינו או שיהא ראוי להעיד בפיו וכו' נראה דס"ל דפקח ששלח כתב ידו לב"ד כיון שראוי להגיד ולשמוע כשר הוא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו ולסברת התוספות ביבמות פ' ד' אחין ולא כפירש"י בפירוש החומש שכתב על פי שנים עדים פרט לשלח ידו לב"ד ועכ"פ דברי רבינו צ"ע אבל הטור כתב לשון רבינו וכך כתב צריך להעיד בבית דין בפיו ויהיה ראוי לשמוע הדיינים וכו' ואם כן לא סבירא ליה אלא כרש"י דאינו יכול לשלוח עדותו לבית דין וקצת משמע כן ממה שכתב פ' ג' מהלכות אלו דין תורה שאין מקבלין וכו' הרי שלא התיר אלא לחתום בשטר וכן נראה מתשובת רב שרירא שכתב הטור בסי' ס"ט:**

יב הַסּוֹמְמִים אִף עַל פִּי שְׂמַכִּירִין הַקּוֹל וְיִדְעוּ הָאֲנָשִׁים הָרִי אֵלוֹ פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה. שְׁנַאָמֵר [\(ויקרא ה-א\)](#) 'וְהוּא עֵד אוֹ רְאֵה' מִי

שְׁהוּא רְאוּי לְרְאוֹת הוּא שְׁמַעִיד. וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו כְּשֶׁר
לְהַעִיד :

כסף משנה **הסומים** אע"פ שמכירים הקול וכו'. הכי אמרינן בפ"ב דגיטין (דף כ"ג) דאע"ג דידעי בטביעות עינא דקלא הם פסולים אך הראיה שהביא מאו ראה צ"ע היכא x איתא : **הסומא באחת מעיניו וכו'**. זה פשוט דכיון דכשר לדון דיני ממונות וכמו שכתב רבינו פ"ב דהל' סנהדרין כ"ש דכשר להעיד דאפי' מאן דאמר אינו כשר לדון מודה דכשר להעיד וכדתנן בנדה פ' בא סימן (דף מ"ט:) יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון ואמרינן בגמרא דהיינו לאיתווי סומא באחת מעיניו לר"מ דכשר להעיד ואין כשר לדון וכתב רש"י אבל בשתי עיניו אפילו לעדות פסול דכתיב או ראה משמע דסומא באחת מעיניו כיון דלא אימעט **כשר** **אפי'** **לד"נ:**

הלכות עדות - פרק עשירי

א הַרְשָׁעִים פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה שְׁנֵאמַר **(שמות כג-א)** 'אַל תִּשָּׂא יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִיטֵל עַד חֲמָסִי מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוּ אֶל תִּשָּׂא יָדְךָ עַד. וְאַפְלוּ עַד כְּשֶׁר שְׂיֻדַּע בְּחִבְרוֹ שְׁהוּא רָשָׁע וְאִין הַדִּינִים מִכִּירִין רָשָׁעוֹ אָסוּר לוֹ לְהַעִיד עִמוֹ אִף עַל פִּי שְׁהוּא עֵדוּת אָמַת. מִפְּנֵי שְׂמִצְטָרֵף עִמוֹ וְנִמְצָא זֶה הַכְּשֶׁר הַשִּׁית יָדוֹ עִם הַרָשָׁע עַד שְׁנֵתִקְבְּלָה עֵדוּתוֹ. וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר עַד כְּשֶׁר שְׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת לְחִבְרוֹ וְיֻדַּע שְׁהַעִד הַשִּׁנִּי עִמוֹ עַד שֶׁקָּר שְׁאָסוּר לוֹ לְהַעִיד שְׁנֵאמַר אֶל תִּשָּׂא יָדְךָ עִם רָשָׁע :

כסף משנה **הרשעים פסולים** וכו'. בפ' זה בורר (דף כ"ה) ובפרק מרובה (דף ע"ב:) אמרינן גבי עד זומם רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע אל תשת רשע עד כלומר מה שאמרה תורה אל תשת ידך עם רשע עניינו אל תשת רשע להיות עד : **ואפילו עד כשר שיודע בחבירו וכו'**. בפ' שבועת העדות (דף ל' ע"ב) מנין לעד שיודע בחבירו שהוא גזלן שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר

תרחק כלומר אפילו שהעדות אמת משום שגורם לפסוק הדין על פי שנים ואין כאן אלא עד אחד ואצ"ל היכא דעד שעמו עד שקר ולא ראה דבר זה מעולם שאסור לו להעיד עמו וצריך עיון אמאי לא מייתי רבינו הא דיודע בחבירו שהוא גזלן שלא יצטרף עמו מהיכא דמייתי ליה בגמרא דהיינו ממדבר שקר תרחק:

ב אי זהו רשע כל שעבר עברה שחייבין עליה מלקות זהו רשע ופסול. שהרי התורה קראה למחייב מלקות רשע שפאמר (דברים כה-ב) 'והיה אם בן הכות הרשע'. ואין צריך לומר מחייב מיתת בית דין שהוא פסול שפאמר (במדבר לה-לא) 'אשר הוא רשע למות':

כסף משנה אי זהו רשע וכו':

ג עבר עברה שחייבין עליה מלקות מן התורה הרי זה פסול מן התורה. ואם היה החיוב שבה מדבריהם הרי זה פסול מדבריהם. כיצד. אכל בשר בהמה בחלב או שאכל נבלות ושקצים וכיוצא בהן בין לתאבון בין [א] להכעיס. או שחלל את יום טוב הראשון. או שלבש שעטנז שהוא שוע או טווי או נוז. הרי זה פסול לעדות מן התורה. אבל אם אכל בשר עוף בחלב. או שחלל יום טוב שני של גליות. או שלבש בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן וכיוצא בו. הרי הוא פסול מדבריהם. וכבר מנינו כל עברה שחייבין עליה מלקות. וכבר נתבאר בכל מצוה ומצוה דברים שאסורים מן התורה ודברים שאסורין מדבריהם:

כסף משנה עבר עבירה שחייבין עליה מלקות וכו'. בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ה) ובספ"ק דר"ה (דף כ"ב) מוכח בהדיא דאיכא פסולי עדות דאורייתא ופסולי עדות דרבנן: **כיצד אכל בשר בהמה בחלב וכו'**. בסנהדרין פ' זה בורר (דף כ"ז) מומר אוכל נבילות לתיאבון ד"ה פסול כלומר דמשום ממון קא עביד דהא שכיח בזול טפי מדהיתרא ה"ל כרשע דחמס ופסול לעדות להכעיס אביי אמר פסול דהוה ליה רשע ורחמנא אמר אל תשת רשע עד ורבא אמר כשר רשע דחמס בעינן כלומר דכתיב להיות עד חמס רשע בדבר ממון בעינן ואסיקנא

התם דהלכתא כאביי ולכן כתב כאן רבינו אלו העבירות דלאו דחמס נינהו ולא חילק בין אם עושה כן לתיאבון או להכעיס :

ד ועוד יש שם רשעים שהן פסולין לעדות אף על פי שהן בני תשלומין ואינן בני מלקות. הואיל ולוקחים ^[ב] ממון שאינו שלהם בחמס פסולין שנאמר (דברים יט-טז) 'כי יקום עד חמס באיש'. כגון הגנבים והחמסנים אף על פי שהחזיר פסול לעדות מעת שגנב או גזל. וכן עד זומם אף על פי שהזים בעדות ממון ושלים הרי זה פסול מן התורה לכל עדות. ומאימתי הוא נפסל מעת שהעיד ^[ג] בבית דין. אף על פי שלא הזים על אותה עדות אלא אחר כמה ימים. וכן המלוה ברבית אחד המלוה ואחד הלוח שניהם ^[ד] פסולין לעדות. אם רבית קצוצה עשו הרי הן פסולין מן התורה ואם אבק רבית עשו הרי הן פסולין מדבריהם. וכן כל העובר על גזל של דבריהם הרי הוא פסול מדבריהם. כיצד. החמסנים והם הלוקחים קרקע או מטלטלין שלא ברצון הבעלים אף על פי שנותנין הדמים הרי אלו פסולין מדבריהם. וכן הרועים אחד רועי בהמה דקה ואחד רועי בהמה גסה של עצמן הרי הן פסולין שחזקתן פושטין ידיהן בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ופרדסים של אחרים ולפיכך סתם רועה פסול. ומגדלי בהמה דקה בארץ ישראל פסולין אבל בחוצה לארץ כשרין. ומתן לגדל בהמה גסה בכל מקום. וכן המוכסין סתמן פסולין מפני שחזקתן לקח יותר מדבר הקצוב להם בדין המלכות ולוקחין היתר לעצמן. אבל גבאי מנת המלך סתמן כשרין ואם נודע שלקחו אפלו פעם אחת יתר מן הראוי להם לגבות הרי אלו פסולין. וכן מפריחי יונים בישוב פסולין מפני שחזקתן שגוזלים יונים של אחרים בחנם. וכן סוחרים שביעית והם בני אדם שיושבין בטלים וכיון שבאה שביעית פושטים ידיהן ומתחילין לשא ולתן בפרות שחזקת אלו שהן אוספין פרות שביעית ועושין

בְּהוֹן סְחוּרָה. וְכֵן מְשַׁחֵק [ה] בְּקִבְיָא וְהוּא שְׁלֵא תְהִיָּה לוֹ אֲמָנוֹת
אֶלָּא הוּא. הוֹאִיל וְאִינוּ עוֹסֵק בְּיִשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם הָרִי זֶה בְּחִזְקַת
שְׁאוּכָל מִן הַקִּבְיָא שֶׁהוּא אֶבֶק גָּזֵל. וְלֹא בְּקִבְיָא בְּלִבְד אֶלָּא
אֶפְלוּ מְשַׁחֵקִים בְּקִלְפֵי אֶגּוּזִים וְקִלְפֵי רְמוֹנִים. וְכֵן לֹא יוֹנִים
בְּלִבְד אֶמְרוּ אֶלָּא אֶפְלוּ הַמְשַׁחֵקִים בְּבִהְמָה חֲיָה וְעוֹף וְאוֹמֵר כָּל
הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ כָּל הַנוֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹ יִטַּל בְּעֵלְיוֹ אֶת שְׁנֵיהֶן.
וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּשַׁחוּק זֶה. וְהוּא שְׁלֵא תְהִיָּה לוֹ אֲמָנוֹת אֶלָּא
שַׁחוּק זֶה הָרִי הוּא פְּסוּל. וְכָל אֵלוּ פְּסוּלִין מְדַבְּרֵיהֶם:

כסף משנה ועוד יש שם רשעים שהם פסולים וכו'. פי זה בורר (דף כ"ה:).
ויש לדקדק בדברי רבינו מאי האי קרא דנקט לא יקום עד חמש דלא אמרינן
במרובה (דף ע"ב) בגמרא דעד דחמש בעינן אלא אליבא דרבא דאמר עד זומם
מכאן ולהבא הוא נפסל ולית הלכתא כוותיה. וי"ל דנקט האי קרא משום דהני
בני תשלומין נינהו ואינם בני מלקות וקאמר שאע"פ שהחזירו ממון האיסור
עדיין הם בפיסולם עד שיעשו תשובה. ויש לדקדק עוד דמשמע מדברי רבינו
דחמסן מדאורייתא פסול ואע"פ שרבינו ירוחם כתב שיש מי שסובר כן דבר
תמוה הוא דבהדיא אמרי' בפי' זה בורר שם דמדרבנן הוא דפסול דאהא
דהוסיפו עליהם החמסנים אמרינן מעיקרא סבור דמי קא יהיב אקראי
בעלמא הוא כיון דחזו דחטפי כלומר בע"כ של בעלים גזרו בהו רבנן ולכן נ"ל
דחמסנים הכתוב בספרי רבינו ט"ס הוא וצריך להגיה גזלנים במקום חמסנים
ולגירסת ספרינו צ"ל דחמסנים דקאמר הכא רבינו לישנא דקרא נקט והרצון
בו גזלנין תדע דקתני סיפא מעת שגנב וגזל ואם איתא דדוקא נקט או חמש
מבעי ליה ועוד דלקמן בסמוך כתב דחמסנים פסולים מדבריהם: **ומ"ש וכן**
עד זומם וכו'. פיסול עד זומם יתבאר בסמוך. **ומ"ש אע"פ שהוזם בעדות**
ממון ושלים פירושו שאילו הוזם בעדות שאינו של ממון שהרי הוא חייב
מלקות כיון שלקה חזר לכשרותו כמבואר פרק י"ב וכל שלא לקה ודאי שאינו
נכשר אפילו נתן כמה ממון אבל כשהוזם בעדות ממון שהוא משלים ואינו
לוקה סד"א כיון ששלים הממון הוכשר קמ"ל דלא דומיא דגנב וחמסן וכמו
שיתבאר פי"ב מהלכות אלו מאימתי חזרת מלוי ברבית וכו' והתם כשהחזירו
ממון האיסור ואפ"ה לא מתכשרי כיון דעדים דחמש נינהו עד שיעשו תשובה:
ומאימתי הוא נפסל וכו'. בב"ק פי' מרובה (דף ע"ב:) ובסנהדרין פרק זה בורר
(דף כ"ז) פלוגתא דאביי ורבא ואיפסיקא הלכתא כאביי שזו אחת משמועות
יע"ל קג"ם וטעמא דלמפרע הוא נפסל מפרש התם דמההוא שעתא דאסהיד
ה"ל רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד: **וכן המלוה ברבית וכו'.** משנה
בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ד:) דמני מלוה ברבית בכלל הפסולים ואמר

רבא (דף כ"ה) לוח ברבית פסול לעדות ומתני' ה"ק מלוח הבאה ברבית
ופסולין דקתני אתרווייהו. וכתב רבינו ירוחם שרבינו לא מנה עדים בפסולי
עדות שכתב בפ"ד מהלכות מלוח ולוח שהערב והעדים והסופרים עוברים על
לא תשימון עליו נשך ונראה מדבריו שהם פסולים עכ"ל. ואני אומר שזה
משנה שלמה בפרק איזהו נשך (דף ע"ה:) ואינו מיוחד לרבינו אבל אין משם
ראיה שהם פסולים שאע"פ שעוברין בלא תשימון כיון דאינם בני מלקות וגם
כן לא נטלו ממון דלהוו עדים דחמסן לא מיפסלי וכן כתב רבינו בראש פרק
זה שמי שעבר עבירה שחייבין עליה מלקות או מיתת ב"ד הוא שנקרא רשע
הא לאו הכי לא אלא אם הוא עד דחמסן כמו שכתב ועוד יש שם רשעים וכו'
וזה נראה ברור. והרב המגיד כתב בפ"ד מהל' מלוח גבי שטר שיש בו רבית
שיש מי שפירש שאע"פ שהרבית מפורש בשטר אין העדים נפסלים בכך לפי
שלאו זה אינו ידוע לכל וסוברים שלא תשימון אינו אלא למלויים עכ"ל: **וכן**
כל העובר על גזל של דבריהם וכו' כיצד החמסנים וכו'. שם (דף כ"ה:) תנא
הוסיפו עליהם הגזלנים והחמסנים ומקשה גזלן דאורייתא הוא ומוקי לה
בגזלן דרבנן ומדפרכינן הכי בגזלן ולא בחמסן משמע דמדרבנן הוא דפסילי
ואע"ג דבפרק קמא דמציעא (דף ה'): אמרינן לא תחמוד לאינשי בלא דמי
משמע להו דמשמע דלאינשי משמע אבל קושטא לא הוי כבר כתבו התוספות
די"ל דה"פ דמשמע להו וקושטא הכי הוי נמי: **וכן הרועים וכו'.** שם עוד
הוסיפו עליהן הרועים והגבאים והמוכסים וכו' אמר רבא רועה שאמרו אחד
רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה ובפ"ק דמציעא (דף ה') בעובדא
דההוא רעיא אמרינן דה"מ ברועה בהמות שלו אבל רועה בהמות דעלמא כשר
דאין אדם חוטא לרעותן בשדות אחרים ולא לו: **ולפיכך סתם רועה פסול**
וכו'. פרק זה בורר (דף כ"ה:) אמר רב יהודה סתם רועה פסול: **ומגדלי בהמה**
דקה בא"י פסולין וכו'. שם אהא דאמר רבא אחד רועה בהמה דקה וכו'
מקשינן והאמר רבא רועי בהמה דקה בא"י פסולין בחו"ל כשרים רועי בהמה
גסה אפילו בא"י כשרים ומהדרינן ההוא במגדלי אתמר ופירש"י במגדלי
אתמר שמגדלין אותה בבתייהם ואפילו הכי בארץ ישראל פסולין מגדלי בהמה
דקה דעבידא דמשמטא ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמטא ואפשר
לנטורה אבל רועה שמרען בחוץ באפר של ישוב אפי' בהמה גסה פסול שנכנס
בשדה של אחרים עכ"ל. וטעמא דמחמרינן טפי בא"י היינו משום יישוב א"י
וכן כתבו התוס': **וכן המוכסין וכו'.** שם א"ר יהודה סתם גבאי כשר פירוש
גובה מנת המלך ושכרו קצוב וידוע וסתמו כשר עד דחזינן שלוקח יותר מוכס
היינו שקונה מנת המלך בכך וכך לשנה והוא גובה לעצמו חשוד ליקח יותר
ממה שצוה המלך ליטול והכי אמרינן נמי בפ' שבועת הדיינין (דף ל"ט) דאמרי'
אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בה לסטים שאין כולם
לסטים מפני שמחפין עליו ואילו משפחה שיש בה גבאי לא קאמר. ואני אומר

שבזמן הזה סתם גבאי נמי פסול שגם הוא ידוע שלוקח יותר : **ואם נודע וכו'.** זה פשוט דהא גזלן הוא. וצריך עיון אם הוא פסול מדאורייתא מכיון שנודע שגזל ואע"פ שכתב רבינו בסוף דבריו שכל אלו פסולים משום גזל לא קאי אהא דאם נודע שלקחו וכו' ואגב גררא נסביה, או אי לא מיפסיל אלא מדרבנן משום דמורי היתרא שהוא עסוק במלאכת המלך וראוי לו ליטול שכר מעבדיו, והדעת נוטה דמדאורייתא מיפסיל : **וכן מפריחי יונים וכו'.** משנה פ' זה בורר (דף כ"ד :) דמני גבי פסולין מפריחי יונים וטעמייהו משום גזל אבל במדבר שרי וזהו שכתב **רבינו ביישוב.** ודע ששם (דף כ"ה) אמרו מאי מפריחי יונים הכא תרגימו אי תקדמיה יונך ליון (אתן לך כך וכך) ר' חמא בר אושעיא אמר ארא (כלומר מלומד להביא יונים ממקומם לבית בעלים על כרחן) מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון מאי טעמא לא אמר ארא אמר לך ארא מפני דרכי שלום בעלמא ומ"ד ארא מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון אמר לך היינו משחק בקוביא. ומעתה כיון שכתב רבינו מפריחי יונים ביישוב משמע דסבירא ליה דארא פסול ויש לתמוה שהרי בסוף פרק זה כתב וכן לא יונים בלבד אמרו וכו' אלמא דס"ל כמ"ד אי תקדמיה יונך ליון וא"כ היאך פסל ארא דהא מדקאמר משום דרכי שלום בעלמא הוא משמע דלא מיפסיל. וי"ל דס"ל דהיינו ארא וכמו שכתב כאן וכיון דארא פסול כל שכן אי תקדמיה יונך ליון ומשום דפיסולא אי תקדמיה יונך ליון הוי משום משחק בקוביא כמו שאמרו בגמרא סמכו למשחק בקוביא וכתבו בסוף פרק זה ואע"פ שהלשון דחוק קצת שכתב ולא יונים בלבד אמרו דמשמע שהזכיר כבר למעלה יונים בההוא גוונא דאי תקדמיה יונך ליון יש לומר שתפס לשון הברייתא ולא קאי למה שהזכיר כך נ"ל : **וכן סוחרי שביעית וכו'.** שם באותה משנה וסוחרי שביעית אמר רבי יהודה מתחלה לא היו קורין אותן אלא אוספי שביעית משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל אם יש להן אומנות שלא הוא כשר וכו' ומפרש בגמ' דבתחלה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולים משרבו האנסין וכו' חזרו לומר אוספין כשרים סוחרים פסולים וידוע דכל היכא דא"ר יהודה אימתי אינו אלא מפרש דברי חכמים והלכה כמותו וכך פוסק שם הגמ' בפירוש. **ומ"ש רבינו והם בני אדם שיושבים בטלים** לפי שאם אינן יושבין בטלים כשנושאין ונותנין בפירות לא נאמר שהן אוספין פירות שביעית אבל כשהם יושבים בטלים וכיון שבאה שביעית פושטים ידם ונושאים ונותנים בפירות אז נחזיקם שהם אוספים פירות שביעית ועושין בהם סחורה אורחא דמילתא נקט אבל אה"נ דאוספים או סוחרים פסולים אם אין שם אונס : **וכן משחק בקוביא וכו'.** גם זה באותה משנה דמני בהדי הנהו דפסולי משחק בקוביא ואמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות. וא"ת והרי פסול הוא משום גזל שכן כתב רבינו בהל' גזילה

פ"ו שאסור לשחק בקוביא משום גזל וכיון שכן אפילו יש לו אומנות אחרת פסול וי"ל דהבי"ע במשחק עם העכו"ם שאין בו משום גזל וכמ"ש רבינו שם ואפ"ה אם אין לו אומנות אחרת פסול משום שאינו עוסק ביישובו של עולם. ואי"ת הרי רבינו כתב הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא גזל ואי במשחק עם העכו"ם אין כאן גזל י"ל דלעולם במשחק עם העכו"ם וסובר רבינו שאינו עוסק ביישובו של עולם פי' שכיון שאין לו אומנות אחרת הרי הוא בחזקת שמשחק עם ישראל והוא גזל ואע"פ שלא ראינוהו סתמו כודאי אי נמי דהכא אפילו במשחק עם ישראל עסקינן אלא שאינו משחק במעות ואם היה לו אומנות להתפרנס לא היינו חושדים אותו שדרך העשירים שבגמר מלאכתן שוחקים להעביר השעה אבל כיון שאין לו אומנות סתמו שמשחק במעות ואע"פ שלא ראינו מעולם שמשחק במעות סתמו כודאי תדע שאילו היה פסולו משום ודאי גזל מאי איריא אין לו אומנות אפילו בפעם אחת לבד נפסל משום גזלן וכך אמרו בפרק זה בורר בפירוש דלמ"ד דאיסורא דמשחק בקוביא משום גזל אפי"י יש לו אומנות אחרת הוא פסול גם רבינו כתב כאן הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא גזל ואי במשחק עם ישראל במעות מאי בחזקת הרי אני רואה אותו משחק במעות וגוזל ואוכל אלא ודאי דהכא לאו במשחק עם ישראל במעות עסקינן. ולפי שהרב המגיד נתקשה בדברי רבינו פרק ששי מהל' גזילה והניחה בצ"ע אני אהיה מובין לפניך ואכתוב לך כאן לשון הגמרא ואפרשה לפי דעת רבינו. בפי' זה בורר (דף כ"ד:) אמרו משחק בקוביא מאי קאי עביד אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי תנן אמר ר"י אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל אם יש לו אומנות שלא הוא הרי זה כשר אלמא סתמא דמתנני' משום יישובו של עולם קשיא לרמי בר חמא וכ"ת פליגי רבנן עליה דר' יהודה והאמר ריב"ל כל מקום שא"ר יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים ר' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק גברא אגברא קא רמית פי' ריב"ל ור' יוחנן ארמי בר חמא מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי ולא פליגי והתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול ההיא ר' יהודה משום ר' טרפון היא ע"כ לשון הגמ' וסובר רבינו דהלכה כרמי בר חמא מדאמרינן בשבת פרק שואל (דף קמ"ט) מנה גדולה כנגד קטנה אף בחול אסור משום x קוביא אלמא סתמא דגמרא סבירא ליה כרמי דהוי אסמכתא ושם נדחקו התוס' לומר דאתי כר' יהודה משום דר' טרפון וקשה דא"כ למה כשפסקו בסנהדרין הלכה כר"י דמתניתין לא היה שם פוצה פה לחלוק ועוד שבספ"ק דר"ה (דף כ"ב) אמתניתין דאלו הם הפסולין המשחק בקוביא וכו' זה הכלל כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הם אינם כשרים לה אמר רב מנשיא זאת אומרת גזלן

[של] דבריהם כשר לעדות אשה אלמא דמשחק בקוביא משום גזל מיפסיל וכרמי בר חמא משום דהוי גזלן ועוד דמדאמר"י פרק זה בורר (דף כ"ו): אמר ר' אבהו א"ר אלעזר הלכה כרבי יהודה ומדקאמר הלכה מכלל דפליגי אלמא כרמי ס"ל ועוד דבפ' זה בורר שאלו על המשנה מאי מפריחי יונים איכא מ"ד אם יקדמו יונך ליון אתן לך כך וכך והקשו עליו היינו משחק בקוביא ותירץ תנא תולה בדעת עצמו דהוי אסמכתא והדר תנא תולה בדעת יונו וצריכא דאי תנא [תולה] בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דאמר קים לי בנפשאי דידענא טפי אבל תולה בדעת יונו אימא לא ואי תנא תולה בדעת יונו דאמרו [בנקשא תליא מילתא] אנא ידענא לנקושי טפי פי' להשמיע קול להפריחם אבל תולה בדעת עצמו אימא לא צריכא ומוקי התם לבר פלוגתיה כרבי יוסי דפליג ארבנן ואילו מאן דאמר אי תקדמך יונך ליון אתי ככ"ע משמע מכל הני דכרמי בר חמא קי"ל ומאחר שלא מצינו מי שנחלק בפירוש על מאמר ריב"ל ור"י יש לנו ליישב מתנ"י אליבא דרמי בר חמא ולומר דמתניתין מיירי בין במשחק עם ישראל במעות בין עם העכו"ם או עם ישראל בחנם ור' יהודה לא בא אלא לפרש דברי חכמים ולומר דמשחק עם העכו"ם או עם ישראל בחנם לא מיפסיל אלא אם אין לו אומנות אחרת לפי שאינו עוסק בישובו של עולם והשתא אתי שפיר דלא פליג רמי אריב"ל ורבי יוחנן ואתיא נמי ברייתא דבין יש לו אומנות בין אין לו ככ"ע דמיירי במשחק עם ישראל במעות ורמי בר חמא נתן טעם למשחק בקוביא דרך כלל משום גזל שגם משחק עם העכו"ם טעם פסולו הוא לפי שאינו עוסק בישובו של עולם והוא חשוד שמשחק עם ישראל במעות שהוא גזל וכמו שכתבתי לדעת רבינו אי נמי שהתחיל לתת טעם למשחק עם ישראל במעות משום גזל ודעתו היה לתת טעם למשחק עם העכו"ם לפי שאינו עוסק בישוב העולם אלא דלא שבקיה רב ששת למגמר למילתיה עד שנחלק עליו ואמר דאפילו משחק עם ישראל במעות לא הוי אסמכתא וכשהשיב איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי לא השיב אלא במשחק עם ישראל במעות אבל עם העכו"ם לפי שאינם עוסקים בישוב העולם הוי לתרווייהו אלא שהמקשה לא הבין דבריו וס"ד דמתניתין לא מיירי אלא במשחק עם ישראל במעות ולכך הקשה לו דמתניתין משמע דטעמא לפי שאינם עוסקים בישוב העולם והשיבו לפי דרכו מה תעלה על דעתך להקשות ממאמר ריב"ל לרמי וכי גברא אגברא קא רמית אבל קושטא דמילתא דרמי מודה לריב"ל ור' יוחנן וכמו שכתבתי וא"ת אי"כ דכ"ע מודו דר' יהודה לא בא אלא לפרש למה ליה לגמרא התם למיפסק הלכתא כוותיה י"ל משום דס"ד דרמי סבר דפליגי ולא אתברר התם דלא פליגי לפום הכי איצטריך למיפסק הלכתא כוותיה אבל לפום קושטא לא הוה צריך וכיון שכן הדין עם רבינו לפסוק כרמי בר חמא וכפי מה שפירשתי ודבריו נכונים וברורים. ודע שבנוסחא אחרת כתוב ה"ז בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל וכתב הטור שכיון שכתב רבינו ה"ז

בחזקת שאוכל מן הקוביא אלמא דאם יש לו ממון אחר שאוכל ממנו אינו פסול עכ"ל. ואיני מבין דבריו שרבינו אומר שאף על פי שיש לו ממון אחר מכל מקום חזקתו שאוכל מן הקוביא ג"כ: **ולא בקוביא בלבד וכו'.** ברייתא שם כלשון רבינו. **ומה שכתב והוא שלא תהיה לו אומנות וכו'.** כבר נתבאר בסמוך:

ה אַרִיס שְׁלַקַח דְּבַר מוּעָט מִן הַפְּרוֹת שֶׁבְּכָרוּ בְּיָמֵי נִיסָן וַיְמִי תִשְׁרִי קֶדֶם שְׁתַּגְּמַר מְלֹאכְתָּן. אֵף עַל פִּי שְׁלַקַח שְׁלֵא מִדְּעַת בְּעַל הַשְּׂדֵה אֵינּוּ גָּנֵב וְכִשֶּׁר לְעֵדוֹת. שְׁאִין בְּעַל הַשְּׂדֵה מְקַפֵּיד עָלָיו. וְכֵן כָּל פְּלוּצָא בָּזָה:

כסף משנה אריס שלקח וכו'. שם בסנהדרין (דף כ"ו) אמר רב נחמן גנב ניסן וגנב תשרי לא שמיה גנב ה"מ באריס בדבר מועט ובדבר שנגמרה מלאכתו ופירש"י ניסן זמן קציר תשרי זמן בציר ואסיף באריסא דטרח בה ומורי היתרא ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני טורחו דבר שנגמר מלאכתו דמשוי נפשיה כפועל ומורי בה היתרא וסבר לא קפיד ע"כ. אבל גירסת רבינו נראה שהיתה ובדבר שלא נגמרה מלאכתו וכן מצאתי בהלכות הרי"ף ז"ל ואפשר דהיינו טעמא שכל שלא נגמרה מלאכתו מורה ואמר כיון שאני עוסק במלאכה מותר אני ליקח דבר מועט אבל כל שנגמרה מלאכתו אינו מורה אלא דרך גניבה הוא נוטל ודוקא באריס שיש לו חלק בגוף הפירות אבל אם אין לו חלק בגוף הפירות פסול בכל שהוא והכי משמע בגמ' : הולך ובונה במה לעצמו וכו' א"ר פפא כמאן מקבלין האידנא סהדותא מע"ה כרבי יוסי וסובר רבינו דבחגיגה מיירי בע"ה שיש לו דרך ארץ ומצות אבל אינו לא במקרא ולא במשנה ובפסחים מיירי בסתם ע"ה דסתמו הוא דליתיה לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך בדרך ארץ:

הלכות עדות - פרק אחד עשר

א מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם. שכל מי שיכיר עד כן חזקה שהוא עובר על רב העברות שיבואו לידו :

ב לפיכך אין מוסרין עדות לעם הארץ ואין מקבלין ממנו עדות אלא אם כן החזק שהוא עוסק במצות ובגמילות חסדים ונוהג בדרכי הישרים ויש בו דרך ארץ מקבלין עדותו אף על פי שהוא עם הארץ ואינו לא במקרא ולא במשנה :

ג נמצאת אומר כל תלמיד חכם בחזקת כשר עד שיפסל. כל עם הארץ בחזקת שהוא פסול עד שיחזק שהוא הולך בדרכי הישרים :

ד וכל מי שיקבל עדות עם הארץ טרם שתהיה לו חזקה זו או קדם שיבואו עדים ויעידו שהוא נהג במצות ובדרך ארץ הרי זה הדיוט ועתיד לתן את הדין שהרי מאבד ממונו של ישראל על פי רשעים :

ה וכן [א] הבזויין פסולין לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכין ואוכלין בשוק בפני כל העם וכגון אלו שהולכין ערומים בשוק בעת שהן עוסקין במלאכה מנולת וכיוצא באלו שאין מקפידין על הבשת. שכל אלו חשובין ככלב ואין מקפידין על עדות שקר. ומכלל אלו האוכלין צדקה של עכו"ם בפרהסיא אף על פי שאפשר להן שיזונו בצנעה מבזים עצמן ואינן חוששין. כל אלו פסולין מדבריהם :

כסף משנה וכן הבזויין וכו' ואוכלים בשוק בפני כל העם. ספ"ק דקידושין (דף מ' :) ת"ר האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב וי"א פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין הלכה כ"א וכתבו בתוס' דדוקא אוכל פת פסול אבל לא אוכל פירות אי"נ ל"ש פת ל"ש פירות אלא אם חוטף ואוכל הוא דמיפסיל וכגון שאין בו

שוה פרוטה או שאינו מקפיד עליו דאי לא תיפוק לי משום גזל והכריחם בזה הא דאמרינן בירושלמי ר"ש ברבי הוה אכיל בשוק חזייה ר"מ (אמר לו) אין שבח לתלמיד לאכול בשוק משמע דלאחר אין קפידא והיינו באוכל פירות או באינו חוטף ואפי"ה אין שבח לת"ח ורבינו סתם דבריו ואין בהם הכרע א"נ שרבינו סובר דהא דאמרינן פסול לעדות היינו באוכל בפני כל העם אבל אם אוכל בשוק שאין בו רוב עם אלא קצת עוברים ושבים לא מיפסיל מש"ה והיינו ההיא דירושלמי מ"מ אינו שבח לת"ח: **וכגון אלו שהולכים וכו'.** . ומכלל אלו האוכלים וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ו:) אמר ר"נ אוכלי א צדקה של העכו"ם בפרהסיא פסולים לעדות והוא דאפשר ליה לאיתזוני בצנעה ומבזי נפשיה:

1 מה בין פסול לעדות מן התורה לפסול מדבריהם. שהפסול מן התורה שהעיד עדותו בטלה אף על פי שלא הכריזו עליו בבתי פנסיות ובבתי מדרשות והפסול מדבריהם צריך הכרזה. לפיכך כל עדות שהעיד קדם שהכריזו עליו מקבלין אותה כדי שלא לאבד זכות העם שהרי לא ידעו שהוא פסול ואין פסולו אלא מדבריהם:

כסף משנה מה בין וכו'. שם א"ר אלעזר כולן פיי כל הפסולין לעדות צריכין הכרזה בב"ד ואסיקנא דה"מ פסולים דרבנן אבל פסולים דאורייתא לא בעו הכרזה:

1 עד [ב] אחד נאמן באסורין אף על פי שהוא פסול לשאר עדויות. שהרי רשע בעברה ששחט שחיטתו כשרה ונאמן לומר כהלכה שחטתי. אבל החשוד על דבר אינו נאמן על שלו אבל נאמן הוא על אחרים:

כסף משנה עד אחד נאמן וכו'. איתא בדוכתי טובא: שהרי רשע בעבירה ששחט וכו'. פ"ק דחולין ונתבאר בדברי רבינו פ"ד מהלכות שחיטה: אבל החשוד וכו'. פ"ה דבכורות (דף ל"ה) פלוגתא ופשטו בפרק בתרא דיומא (דף ע"ח) אין הלכה כר"מ דאמר החשוד בדבר לא דנו ולא מעידו אלא כרשב"ג דאמר נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו והכי אמרינן בריש מציעא ובכמה דוכתי חזקה אין אדם חוטא ולא לו:

ח לְפִיכֹךְ הֶחֱשׂוּד עַל דְּבַר יֵשׁ לוֹ לְדוֹן בּוֹ וּלְהַעֲיֵד בּוֹ לְאַחֲרִים.
חֲזָקָה אֵין אָדָם חוּטָא כְּדֵי שְׂיִהְנוּ אַחֲרִים. כִּיצַד. נְאָמָן עִם
הָאָרֶץ לֹמַר פְּרוֹת פְּלוּנֵי מְתַקְנִים הֵם. וְנְאָמָן הִנְחָשָׁד לְמִכַּר
בְּשָׂר בְּכוֹר לֹמַר בְּשָׂר זֶה שְׂמוּכָר פְּלוּנֵי חֲלִין הוּא. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא
בְּזֶה מְשָׂאָר הָאִסוּרִין. לְפִי שְׂאִימַת הָאִסוּרִים עַל הַרְשָׁעִים וְאֵין
אִימַת הַמְמוֹן עֲלֵיהֶן:

ההראב"ד **לפיכך החשוד על דבר וכו' עד ואין אימת (הפסד) ממון עליהם.**
א"א זה אינו כן ומשנה שלמה היא במסכת דמאי פ"ד הלוקח פירות ממי
שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן שואל לו בשבת ואוכל על פיו חשכה
מוצי"ש לא יאכל עד שיעשר ואי קשיא לך פסקא אחריתי הנכנס לעיר ואינו
מכיר שם אדם נאמן ואמר לו אחד אני איני נאמן איש פלוני נאמן ה"ז נאמן
הא אמרינן בירושלמי אכסנאי שאני ועוד משנה שלימה החשוד בדבר לא דנו
ולא מעידו ומומי בכור שאני דקנסא בעלמא הוא ומש"ה נאמן הוא על חבירו:

כסף משנה **וכתב הראב"ד לפיכך וכו' א"א זה אינו כן וכו'.** ואני אומר דמה
שהביא הראב"ד והעתיק מפ"ד דדמאי אינו ענין לנדון שלנו דהתם על של
עצמו הוא ואינו נאמן עליו אלא בשבת בלבד משום דאימת שבת על ע"ה ולא
נתכוון להשיג אלא מסיפא דההיא דמסיים בה לא מצאו אמר לו אחר שאינו
נאמן על המעשרות מעושרין הם אוכל על פיו חשכה מוצאי שבת לא יאכל עד
שיעשר והרי בבא זו הוא מעיד על של חבירו ואפ"ה משחשכה מוצאי שבת
אינו נאמן וי"ל דשאני ההיא דאיכא למיחש שמא אמר לו כך כדי שלא ימנע
מלאכול בשבת. ומ"ש ואי קשיא לך פסקא אחריתי הנכנס לעיר וכו' הא
אמרינן בירושלמי אכסנאי שאני י"ל שהוצרכו לומר כן בירושלמי משום
דאומר על עצמו שאינו נאמן ואין דרך בני אדם לומר כן על עצמן והוה לן
למיחש לגומלין ומש"ה לא הוה לן להימוניה ואפ"י לגירסא דידן במתניי ואמר
לו אני (איני) [אינו] נאמן איש פלוני נאמן אכתי הוה לן למיחש לגומלין אלא
משום דבאכסנאי הקילו. ומ"ש ועוד משנה שלימה החשוד בדבר לא דנו ולא
מעידו אינה ראייה דההוא סתמא היא בפ"ד דבכורות ובפ"ה שנויה במחלוקת
דר"מ אמר הכי ורשב"ג פליג עליה ואמר נאמן הוא על של חבירו וסתם ואח"כ
מחלוקת אין הלכה כסתם ובפי' בתרא דיומא איפסיקא הלכתא כרשב"ג.
ומ"ש ומומי בכור שאני וכו' י"ל דכיון דגמי' לא מפליג הכי גם רבינו לא מפליג
וכבר כתבתי בזה בפי' י"ב מהל' מעשרות: **וכן כל כיוצא בזה משאר איסורים**
[על] הרשעים ואין אימת בעל הממון עליהן. אין נסחא זו מכוונת ומצאתי
נסחא אחרת וכ"כ בה ונאמן הנחשד למכור בשר בכור לומר בשר זה שמוכר

פלוני חולין וכן כל כיוצא בזה משאר האיסורין לפי שאימת האיסורין על הרשעים ואין אימת הממון עליהם עכ"ל וכך היא נסחת ויניציא :

ט מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מְעִידִין וְלֹא מְעִידִין עֲלֵיהֶן מִפְּנֵי שֶׁהֵן אֲלֻמִּים בְּעַלְי זְרוּעַ וְאֵינָן נִכְנָעִין תַּחַת עַל הַדִּינִים. אָבֵל כֹּהֵן גָּדוֹל מְעִידִין עֲלָיו וַיִּמְעִיד הוּא לְמֶלֶךְ בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ :

כסף משנה **מלכי ישראל לא וכו'.** סנהדרין פ' כה"ג (דף י"ח) דתנן המלך לא דן ולא דנין אותו א"ר יוסף (דף י"ט) ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דנין ומעידין אותם. וזהו שכיון רבינו באומרו מלכי ישראל וטעם הדבר ועניינו כתבתי בארוכה פ"ג מהל' מלכים ומלחמותיהם : **אבל כ"ג וכו'.** משנה שם וכבר נתבאר בהל' סנהדרין פ"ב ובפ"ה מהלכות אלו ושם הארכתי :

י הַמוֹסְרִין ^[ג] וְהַאֲפִיקוֹרוֹסִין וְהַמוֹמְרִים לֹא הִצְרִיכוּ חֻקִּים לְמִנּוּתָן בְּכָלֵל פְּסוּלֵי עֲדוּת שֶׁלֹּא מָנוּ אֶלָּא רְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל. אָבֵל אֵלוּ הַמוֹרְדִין הַכּוֹפְרִין פְּחוּתֵין הֵן מִן הָעֶכּוּ"ם. שֶׁהֶעֱכוּ"ם לֹא מְעַלִּין וְלֹא מוֹרִידִין וַיֵּשׁ לְחֻסְדֵיהֶן חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלוּ מוֹרִידִין וְלֹא מְעַלִּין וְאֵין לָהֶן חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא :

כסף משנה **שהעכו"ם לא מורידין וכו'.** פרק אין מעמידין (דף כ"ו) תני ר' אבהו קמיה דרבי יוחנן העכו"ם ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל האפיקורוסים והמסורות והנהפכים לע"ז מורידין ולא מעלין ואוקמוה התם דוקא במומר לע"ז להכעיס : **ויש לחסדיהם וכו'.** פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בפי' חלק תפס רבינו סברת ר"י דהלכתא כוותיה לגבי ר' אליעזר :

הלכות עדות - פרק שנים עשר

א כָּל הַנִּפְסָל בְּעֵבֶרָה אִם הֶעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים שֶׁעָשָׂה עֲבֵרָה פְּלוּגִית אֶף עַל פִּי שְׁלֹא הִתְרוּ בּוֹ שְׁהָרִי אֵינּוּ לּוֹקֵה הָרִי זֶה פְּסוּל לְעֵדוּת. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים כְּשֶׁעֲבַר עַל דְּבָרִים שֶׁפָּשַׁט בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּ עֲבֵרָה. כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבַּע לְשָׁקֵר אוֹ לְשׂוּא אוֹ גָזַל אוֹ גָּנַב אוֹ אָכַל נֶבֶלָה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ. אָבָל אִם רָאוּהוּ עֵדִים עוֹבֵר עַל דְּבַר שֶׁקְרוֹב הָעוֹשָׂה לְהִיּוֹת שׁוֹגֵג צָרִיכִין לְהִזְהִירוֹ וְאַחַר כֵּן יִפְסֵל. כִּי־צַד. רָאוּהוּ קוֹשֵׁר אוֹ מַתִּיר בְּשַׁבַּת צָרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶה חֲלוּל שַׁבַּת מִפְּנֵי שָׂרֵב הָעֵם אֵינָן יוֹדְעִין זֶה. וְכֵן אִם רָאוּהוּ עוֹשֵׂה מְלָאכָה בְּשַׁבַּת אוֹ בַּיּוֹם טוֹב צָרִיכִין לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהֵיּוֹם שַׁבַּת שְׂמָא שׁוֹכַח הוּא. וְכֵן הַמְשַׁח בְּקִבְיָא תַּמִּיד אוֹ מִי שֶׁנֶּעְשָׂה מוֹכֵס אוֹ גִּבְאֵי שְׂמוּסִיף לְעֲצָמוֹ צָרִיכִין הָעֵדִים לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהָעוֹשֵׂה דְבַר זֶה פְּסוּל לְעֵדוּת. שָׂרֵב הָעֵם אֵינָן יוֹדְעִים דְּבָרִים אֵלּוּ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה. כָּלּוֹ שֶׁל דְּבַר כָּל עֲבֵרָה שֶׁהַדְּבָרִים מְרָאִים לְעֵדִים שֶׁזֶה יָדַע שֶׁהוּא רָשָׁע וְעֲבַר בְּזָדוֹן אֶף עַל פִּי שְׁלֹא הִתְרוּ בּוֹ הָרִי זֶה פְּסוּל לְעֵדוּת וְאֵינּוּ לּוֹקֵה :

כסף משנה **כל הנפסל וכו'.** כל זה נלמד מדאמרינן בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ו) הנהו קבוראי דקברו נפשא ביו"ט ראשון של עצרת שמתינהו רב פפא ופסלינהו לעדות אכשרינהו רב הונא בריה דר' יהושע א"ל רב פפא והא רשעים נינהו סברי מצוה עבדינן והא קא משמתינן להו כלומר וחוזרין ושונין בעבירה סברי כפרה עבדי לן רבנן כלומר מותר לחלל יו"ט בשביל המצות ונשב בנדוי משום כפרה. נראה מכאן שאע"פ שלא התרו בהם פסולין דהא הנהו קבוראי לא אתרו בהו דאי אתרו בהו לא שייך למימר דסברי מצוה עבדינן ואפ"ה פסלינהו רב פפא וע"כ לא אכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע אלא משום דסברי מצוה עבדינן הא לאו הכי אע"ג דלא אתרו בהו פסילי ומשמע נמי דכל היכא דאיכא למיתלי דילמא לא ידעו שהיה אסור לא מיפסלי :

ב אֵין אָדָם נִפְסָל בְּעֵבֶרָה עַל פִּי עֲצָמוֹ. כִּי־צַד. הָרִי שֶׁבֵּא לְבֵית דִּין וְאָמַר שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל אוֹ הִלָּוֶה בְּרַבִּית. אֶף עַל פִּי שֶׁמְשַׁלֵּם עַל פִּי עֲצָמוֹ אֵינּוּ נִפְסָל. וְכֵן אִם אָמַר שֶׁאָכַל נֶבֶלָה אוֹ בָּעַל אֲסוּרָה אֵינּוּ נִפְסָל עַד שֶׁיְהִיּוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁאֵין אָדָם מְשִׁים אֶת עֲצָמוֹ

רָשַׁע. לְפִיכֶךָ רְאוּבֵן שֶׁהֵעִיד עָלָיו שְׁמֵעוֹן שֶׁהִלְוָה בְּרַבִּית וְהֵעִיד לוֹי וְאָמַר לִי הִלְוָה בְּרַבִּית. הֲרִי רְאוּבֵן נִפְסַל בְּעֵדוּת שְׁמֵעוֹן וְלוֹי אַף עַל פִּי שֶׁהֲרִי הוֹדָה לוֹי שֶׁלְוָה בְּרַבִּית אֵינוֹ מְשִׁים עֲצָמוֹ רָשַׁע וְנֶאֱמָן עַל רְאוּבֵן וְאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל עֲצָמוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהֵעִיד שְׁפִלוּנֵי רָבְעוֹ בֵּין בְּאֶנְסוֹ שֶׁל נִרְבַּע בֵּין [א] בְּרִצּוֹנוֹ הוּא וְאַחַר מְצַטְרְפִין לְהַרְגוֹ. פְּלוּנֵי בָּא עַל אֲשֶׁתִּי הוּא וְאַחַר מְצַטְרְפִין לְהַרְגוֹ אֲבָל לֹא לְהַרְגָּה. * וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בְּזֶה. פְּלוּנֵי רָבַע אֶת שׁוּרֵי הוּא וְאַחַר מְצַטְרְפִין לְהַרְגוֹ שְׂאִין אָדָם קָרוֹב אֶצֶל מְמוֹנוֹ :

ההראב"ד **וכן כל כיוצא בזה וכו' עד שאין אדם קרוב אצל ממונו.** א"א מן המפרשים הטובים יש שמפרשים פלוני רבע את שורי שגם הרובע אינו נהרג לפי שהעדות נגעה על שורו דלא פלגינן דיבורא וגם על שורו נתכוון להעיד וכשם שאינו נאמן על שורו כך אינו נאמן על הרובע דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה :

כסף משנה **אין אדם נפסל בעבירה ע"פ עצמו וכו'.** בפירקא קמא דסנהדרין (דף ט') : מימרא דרבא : **לפיכך ראובן שהעיד עליו וכו'.** סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ה) מעשה בר ביניתוס אסהידו ביה תרי סהדי חד סהדא אמר קמאי דידי אוזיף ברביתא וחד סהדא אמר לדידי אוזפן ברביתא פסליה רבא וכו' משום דפלגינן דיבורא וכמו שנפרש בסמוך : **וכן מי שהעיד וכו'.** פ"ק דסנהדרין (דף ט') : אמר רב יוסף רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להרגו לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי התורה פסלה קרוב לעדות ואדם קרוב אצל עצמו ופלגינן דיבורא ונהרג הרובע על פיו והוא אינו פסול לעדות ופסק כרבא. וא"ת הרי כתב רבינו פ"ג מהלכות אלו ומייתי לה פ"ב דכתובות (דף י"ח) : שהעדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו מחמת שוחד שלקחנו על עדות זו אינם נאמנים לפסול השטר משום דאין אדם משים עצמו רשע ואמאי לא פלגינן דיבורא נהימנינהו במאי דאמרי פסולים היינו ולא מחמת ממון והתוס' תירצו תירוץ הרבה על קושיא זו בפ"ק דסנהדרין ובסוף פ"ב דיבמות ובפרק ב' דכתובות ולדעתי המחזור שבהם דהתם עיקר העדות אנוסים היינו שבאו לומר שלא ראו המלוה אם כן מיד עושים עצמם רשעים כיון שחתמו אם לא יעשו פירוש לדבריהם הלכך לא שייך פלגינן דיבורא אבל הכא עיקר העדות להרוג את פלוני הילכך פלגינן דיבורא ולגבי להשים עצמו רשע אינו נאמן. וכתב המרדכי פ' זה בורר דקרובי הנרצח כשרים להעיד על הרוצח ואפילו הנרצח עצמו כל

זמן שהוא חי ואינו טריפה יכול להעיד כדמשמע מפלוני רבעני לאונסי וסברא דנאמנים להעיד כיון דכבר מת אחיו ונ"מ ליורשיו וכן נמצא בספר החכמה דקרובי הנרצח יכולים להעיד עכ"ל: **פלוני בא על אשתי וכו'.** פ"ק דנסהדרין (דף י"ט) מימרא דרבא כלשון הזה: **פלוני רבע את שורי וכו'.** שם (דף י') בעיא ופשטה דאין אדם קרוב אצל ממונו ומפרש רבינו כרש"י שפירש דכיון דאין אדם קרוב אצל ממונו לא פלגינן דיבורא והשור יסקל וי"מ דכיון דאין אדם קרוב אצל ממונו גם על השור נתכוון להעיד ומתוך שאינו נאמן על השור שהוא ממונו אינו נאמן על הרובע דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וזהו שכתב הראב"ד א"א מן המפרשים הטובים וכו':

ג שְׁנַיִם שֶׁהֶעִידוּ עַל אֶחָד שֶׁהוּא פְּסוּל בְּעִבְרָה מֵאֵלּוּ הָעֵבְרוֹת וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֶעִידוּ שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר בּוֹ אוֹ שֶׁלָּקָה הָרִי זֶה כְּשֶׁר. אָבֵל אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְהִכְחִישׁוּם וְאָמְרוּ לֹא עָשָׂה עִבְרָה זֶה וְלֹא נִפְסַל הָרִי זֶה סָפֵק פְּסוּל. לְפִיכֵן לֹא יֵעִיד וְאִין מוֹצִיאִין מִמוֹן בְּעֵדוּתוֹ וְלֹא יִדוֹן עַד שִׁיִּנְדַע שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה:

כסף משנה שנים שהעידו על אחד שהוא פסול וכו'. פ"ב דכתובות (דף כ"א): מימרא כתבתיה פרק ו' א"ר אבא אמר רב הונא אמר רב ג' שישבו לקיים השטר וקרא ערער על אחד מהם פירוש לומר שהוא פסול עד שלא חתמו מעידין עליו וחותרם משחתמו אין מעידין עליו וחותרם ערער דמאי אי ערער דגזלנותא תרי ותרי נינהו וכו' לעולם אימא לך ערער דגזלנותא וקאמרי הני ידעינן ביה דעבד תשובה ומפרש רבינו כרש"י דכי אמרינן ערער דמאי אעד שלא חתמו וכו' קאי ואמאי מעידין עליו וחותרם דהא אמר ליה אוקי תרי בהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה ואע"ג דאיכא למימר נמי אוקי גברא אחזקתיה חזקה דממונא אלימא טפי והרי"ף האריך שם והביא ראיה בדין זה כדעת רבינו ודלא כר"ח שפירש דאמאי דאמרינן משחתמו אין מעידין עליו קאי וה"ק ואמאי תרי ותרי נינהו ואוקי גברא אחזקתיה:

ד כָּל מִי שֶׁנִּתְחַיַּב מִלְּקוֹת בֵּין שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה בֵּין שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין חוֹזֵר לְכַשְׁרוֹתוֹ. אָבֵל שְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת שֶׁהֵן פְּסוּלֵין מִשׁוּם מִמוֹן שֶׁחֲמָסוֹ אוֹ שֶׁגָּזְלוּ אָף עַל פִּי שֶׁשְׁלָמוֹ צָרִיכִין תְּשׁוּבָה וְהָרִי הֵן פְּסוּלֵין עַד שִׁיִּנְדַע שֶׁחָזְרוּ בָּהֵן מִדֶּרְכָן הָרַע:

כסף משנה כל מי שנתחייב מלקות בין שעשה תשובה. כלומר אם לא היתה שם התראה או שחסר דבר מהדברים שצריך לחייבו מלקות בין שלקה בב"ד כלומר שנתחייב כפי הדין מלקות ולקה חוזר לכשרותו ולמדו כן ממאי דתנן בסוף מכות (דף כ"ג) ונקלה אחיך לעיניך משנקלה הרי הוא אחיך ומצאתי בנוסחת רבינו בספרים ישנים מאד שגורסים כך כל מי שנתחייב מלקות כיון שלקה בבית דין חזר לכשרותו וכן היא גירסת ספר מצות גדול ומ"מ נראה לי שגירסתנו יותר אמיתית שביאר רבינו משפט הנפסל מחמת עבירה שחייבין עליה מלקות בין אם הדין נותן להלקותו או שלא להלקותו ולפי הגירסא האחרת לא ביאר דין הנפסל בעבירה שחייבין מלקות ואין הדין נותן להלקותו ובפרק שני מהל' טוען ונטען כתב דאם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה וביאור דבריו שאם לקה ועודנו לא נכנע לבבו לא חזר לכשרותו עד שתצטרף תשובה עם המלקות ולפי זה גם אותה גירסא נפרש דוקא נתחייב מלקות אלא עבר עבירה שאילו נתקיימו בה התנאים הצריכים היה חייב מלקות. ומ"ש אבל שאר פסולי עדות שהם פסולים משום ממון שחמסו או שגזלו אע"פ ששלמו צריכין תשובה והרי הן פסולים עד שיודע שחזרו בהם מדרכם הרעה לומר דלא תימא כשם שהמחוייב מלקות כיון שלקה הוכשר כך המחוייב ממון גזל או חמס כיון ששלם הוכשר אלא הרי הוא בפסלותו עד שיודע ששב מדרכו הרעה בלי ערמה וכמו שנתבאר פרק י' מהלכות אלו: כתב הטור בסי' ל"ד וז"ל כתב הרמב"ם אע"פ שהחזירו הגנב והגזלן הממון שגנבו וגזלו ושילם העד זומם הממון שהוזם עליו פסולים ואיני יודע למה לא יוכשרו אחר שהחזירו הממון ואפשר שר"ל אע"פ ששלמו כיון דבכפיית ב"ד שילמו פסולים עד שישובו מעצמם עכ"ל. ולי נראה שזה דבר פשוט הוא ולא היה צריך רבינו להזכירו אלא אפי' החזיר ברצונו נמי ונפקא ליה מדאמרין מאימתי חזרת מלוי ברבית וכו' ומשמע דכשהחזיר ממון האיסור ברצונו עסקינן ואפי' הכי לא מתכשרי עד שיעשו תשובה וכן בדין שאע"פ שהחזירו הממון מכל מקום עבירה דעבוד עבוד וצריכים תשובה ממנה:

ה מאימתי חזרת מלוים ברבית משיקרעו שטרותיהן מעצמן. ויחזרו בהן חזרה גמורה שלא ילוו ברבית אפלו ^[ב] לעכו"ם:

ו מאימתי חזרת המשחקין בקביא משישברו את פסיפסיהם. ויחזרו בהן חזרה גמורה שלא יעשו אפלו בחנם:

ז מאימתי חזרת מפריחי יונים משישברו את הכלים שצדין בהן. ויחזרו בהן חזרה גמורה שאפלו במדבר לא יעשו:

כסף משנה (ה-ז) ומה שכתב רבינו בחזרת מלוי ברבית ומשחקי בקוביא ומפריחי יונים וסוחרי שביעית. ברייתא פרק זה בורר (דף כ"ה): כלשון רבינו:

ח מאימתי חזרת סוחרי שביעית משתגיע שביעית ויבדקו. ולא חזרת דברים בלבד אלא כותב אני פלוני בן פלוני כנסתי מאתים זוז מפרות שביעית והרי הם נתונים במתנה לעניים:

כסף משנה ומה שכתב בסוחרי שביעית ולא חזרת דברים וכו'. שם בסוף הברייתא אמר רבי נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו וכו' ומשמע דלפרש דברי תנא קמא אתא:

ט מאימתי חזרת המועל בשבועה משבוא לבית דין שאין מכירין אותו ויאמר להם חשוד אני או יתחייב שבועה בבית דין שאין מכירין אותו במקומו חשוד ישלם ולא ירצה להשבע. וכן טבח שהיה בודק לעצמו ומוכר ויצאת טרפה מתחת ידו שהרי הוא בכלל אוכלי טרפה שהן פסולין לעדות. הרי זה פסול לעדות עד שיראה ממעשיו שנחם על רעתו. וילבש שחורים ויכסה שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה במקומו חשוד. או יוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוד:

כסף משנה מאימתי חזרת המועל וכו'. ירושלמי כתבו סמ"ג. ומ"ש או יתחייב בב"ד וכו'. נ"ל שלמדה רבינו מההיא דטבח שכתב בסמוך: ומ"ש וכן הטבח וכו'. שם (דף כ"ה) ההוא טבח דאישתכח דנפיק טרפה מתותי ידיה פסליה ר"נ ועבריה אזל ורבי מזייה וטופריה ואסיקנא התם שאינו כשר עד שילבש שחורים וכו' ויחזיר אבדה וכו' אי נמי יוציא טרפה בדבר חשוד וסובר רבינו דהא עובדא בשוחד ובודק לעצמו ומוכר לאחרים מיירי ומשום הכי לא הכשירוהו עד שילבש שחורים וכו' דכיון דהוי מילתא דממון מצריכין ביה הני

מילי לאכשורי לשיתברר לנו שחזר בו מחמדת ממון אבל השוחט לאחרים ויצאה טרפה מתחת ידו כיון דלאו מידי דממון הוא כיון שעשה תשובה מתכשר אבל תשובה מיהא בעי וכן נראה מדברי רבינו שכתב שהרי הוא בכלל אוכלי טרפה שהם פסולים לעדות נראה שטעם הפסול ביוצא טרפה מתחת ידו לפי שכיון שהוא מאכיל הטריפות חזקה שגם הוא אוכל והוה ליה עובר על לאו דובשר בשדה טרפה שא"ת שאינו נפסל אלא מפני שהוא מאכיל טרפות ועבר על ולפני עור וכו' הא לא מיפסיל בהכי דאינו נפסל אלא כשעבר עבירה שחייבין עליה מלקות וכמ"ש רבינו בפרק עשירי ואלפני עור לא לקי אלא ודאי משי"ה מיפסיל דחשיד הוא שגם הוא אוכל וזהו שכתב **רבינו שהרי הוא בכלל אוכלי טרפות שהם פסולים לעדות** כלומר שכל מאכילי או אוכלי טרפה בין של עצמם בין של אחרים פסולים הם ומטעמא דכתיבנא לא נשתנה דינם אלא שהמאכילים משל אחרים בתשובה כשרים ומאכילים משל עצמם אינם כשרים עד שילבש שחורים וכו' ויחזיר אבידה או יוציא טריפה וכו'. זה נ"ל שהוא מבואר בדברי רבינו אבל הוצרכתי להאריך לפי שמצאתי כתוב בח"מ סי' ל"ד ז"ל לשון הרמב"ם טבח שבודק לעצמו ומכר לאחרים ויצאה טריפה מתחת ידו יראה מלשונו שהבדק לאחר אינו נפסל אם יצאה טריפה מתחת ידו ע"כ ויש לתמוה עליו שמאחר שהיה מפרש כן בדברי רבינו למה לא כתב כן בשם אביו הרא"ש שגם הוא ס"ל דההוא דטבח שיצתה טרפה מתותי ידיה ביש לו בה הנאת ממון הוא שכך כתב בפסקיו ובשאר כל ממון אם בא לידו באיסור ורוצה לעשות תשובה צריך להוציא הממון מתחת ידו כדחזינן לעיל גבי חשוד על הטריפה דאין מקבלין תשובתו עד שיתברר על ידי ממון אחר ששב בתשובה שלימה כ"ש שבאותו ממון של איסור צריך להוציא מתחת ידו עכ"ל אלמא דבההיא דחשוד על הטרפה בשיש לו בה הנאת ממון עסקינן. ולי נראה שאין הדברים אמורים אלא לענין חזרה דביוצא טרפה מתחת ידו והיה מוכר לאחרים אינו חוזר לכשרותו עד שילבש וכו' אבל היוצא מתחת ידו טרפה ואינו שלו נהי דמיפסיל אבל בתשובה מתכשר וכמ"ש. ומיהו אפשר לקיים דברי הטור בסברת רבינו דטבח שיצתה טרפה מתחת ידו אם אין לו בה הנאת ממון לא מיפסל משום דאין לו בה הנאה לא חשדינן ליה במזיד אלא בשוגג ומאי דאמרינן או יוציא טריפה בדבר חשוב היינו לעצמו דאילו לאחרים מאי איכפת ליה אי הוי דבר חשוב או לא ועוד שהרי העבירוהו והוא הלך שם לשוב בתשובה ואיך יעבור גזירתם. **ומ"ש רבינו שיקרעו שטרותיהן מעצמן** כלומר שאם ב"ד כפו אותם על כך לא עלתה להם תשובה כיון שבאונס עשו וביאר רבינו במלוי ברבית שצריך שיהיו מעצמן לכולם :

וְכֵן עַד זֹמִים שֶׁהֵלְךְ לְמָקוֹם שְׂאִין מִפִּירִין אוֹתוֹ וְנִתְּנוּ לוֹ מָמוֹן
חָשׁוּב לְהַעֲיִד בְּשֶׁקֶר וְלֹא רָצָה הָרִי זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה וְחָזַר
לְכַשְׁרוֹתָיו. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה :

כסף משנה וכן עד זומם וכו'. נ"ל שגם זה למד ממעשה דטבחא שכתבתי
בסמוך :

הלכות עדות - פרק שלשה עשר

א הַקְרוּבִים פְּסוּלִים ^[א] לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד-טז)
'לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בְּנֵים'. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁבְּכֻלָּל לֹא זֶה
שֶׁלֹּא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל פִּי בְּנֵים וְלֹא בְּנֵים עַל פִּי אָבוֹת. וְהוּא הַדִּין
לְשָׂאָר קְרוּבִים. אֵין פְּסוּלִין מִדִּין תּוֹרָה אֶלָּא קְרוּבִים מִמְּשַׁפַּחַת
אָב בְּלֶבֶד. וְהִם הָאָב עִם הַבֵּן וְעִם בֶּן הַבֵּן. וְהָאֲחִין מִן הָאָב זֶה
עִם זֶה וּבְנֵיהֶן זֶה עִם זֶה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַדּוֹדִים עִם בֶּן אָחִיו.
אֲבָל שְׂאָר הַקְרוּבִים מִן ^[ב] הָאִם אוֹ מִדְּרָךְ הָאִישׁוֹת כִּלְּוֹן פְּסוּלִין
מִדְּבָרֵיהֶם :

כסף משנה הקרובים פסולים וכו' עד כולן פסולים מדבריהם. פרק זה בורר
(דף כ"ז:) אמתניתין דואלו הן הקרובין שיילינן מה"מ דת"ר לא יומתו אבות
על בנים וכו' בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות וכו' אשכחן אבות
לבנים ובנים לאבות וכל שכן אבות להדדי בנים לבנים מנלן אי"כ לכתוב קרא
לא יומתו אבות על בן מאי בנים דאפי' בנים להדדי וכו' אשכחן קרובי האב
קרובי האם מנלן אמר קרא אבות אבות תרי זימני אם אינו ענין לקרובי האב
תנהו ענין לקרובי האם ע"כ בגמרא, ופירש"י לא יומתו שני אבות בעדות
בניהם ועל כרחיך הני שני אבות באחין קא משתעי שהן קרובים מן הכל דבאב
ובנו לא מצי למימר דאם כן לא הוה קרי להו אבות דחד אב וחד בן נינהו וכו'
אשכחן אבות לבנים ראובן לבן שמעון דהיינו אחי אביו ובנים לאבות בן

שמעון לראובן דהיינו בן אחיו וכל שכן אבות להדדי דהא בניס מכח דידהו קא אתו עכ"ל. וסובר רבינו שכל מה שאנו דורשים בפירוש הכתוב הוא מדאורייתא ומה שנדרש באם אינו ענין כיון שפשט הכתוב אינו מורה עליו מיקרי דברי סופרים ואם תאמר והלא גם שם מסיים בברייתא אשכחן לחובה לזכות מנלן א"ק יומתו יומתו תרי זימני אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות אשכחן בדיני נפשות בדיני ממונות מנא לן א"ק משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכם וא"כ נאמר דדוקא עדות לחובה ובדיני נפשות הוא דפסיל מדאורייתא אבל לזכות ובדיני ממונות לא מיפסלי אלא מדרבנן כיון שלא למדום אלא באם אינו ענין. וי"ל דבשלמא קרובי האם פשט הכתוב אינו מורה על פסולם כלל דלא פסל אלא קרובי האב דוקא אבל גבי זכות אע"ג דנקט לחובה לית לן למימר דדוקא נקט פיסולא לחובה ולא לזכות דמ"ט איכא לפלוגי בינייהו אלא ודאי נקט חובה וה"ה לזכות ואדרבה אית לן למימר השתא לחובה דיש ידים מוכיחות דקושטא קאמרי דהא קרובים רחמי להדדי ואי לאו קושטא לא הוו מסהדי אפילו הכי לא מהימני לזכות דיש לומר דמשקרי כדי להיטיב לקרובים לא כל שכן דלא מהימני ולגבי דיני ממונות כיון דודאי לא מהימני לזכות ה"ה לחובה ולא מפלגינן בינייהו כי היכי דלא מפלגינן בדיני נפשות בין זכות לחובה אי נמי דאית לן למימר השתא ומה כשהקרוב בא לחייב מיתה לקרובו שהשכל גוזר דקושטא קאמר שאפילו כשהוא אמת דרכו להעלימה כדי להצילו השתא דמסהיד למקטליה בצדק כל אמרי פיו אפי' הכי אשמעינן קרא דלא מהימן לשאר עדיות לא כל שכן דלא מהימן וקרוב לזה כתב הרב בספר מצות אשר לו מצוה רפ"ח וא"כ בלאו דרשא דאם אינו ענין הוה אמרינן דפסילי לנפשות וממונות בין לזכות בין לחובה ולא איצטריך להו למידרש לזכות אלא משום דאיתר להו יומתו וכדאמרי' בעלמא מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ואידי דדריש לזכות דריש נמי לדיני ממונות ממשפט אחד יהיה לכם ולא להאי דרשא בלחוד אייתר דמיניה ילפינן לכמה דברים שדיני ממונות ודיני נפשות שוים וכדתנן (דף ל"ב) אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם כללא דמילתא (דמלתא) שלזכות ולדיני ממונות מפשט הכתוב נלמוד כן ולכך אמר דפסילי מדאורייתא אבל קרובי אם אדרבה פשטיה דקרא משמע אבות ולא אם ולהכי אמר דהוי מדבריהם. זה נראה לי להעמיד דברי רבינו :

ב הגרים אינן בדין הקרובים. אפלו שני אחים תאומים שנתגירו מעידין זה לזה. שהגר שנתגיר כקטן שנולד הוא חשוב :

כסף משנה הגרים אינם בדין הקרובים וכו'. יבמות פי' נושאים על האנוסה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ומותרין לישא זה אשתו של זה אם מת או גירשה ואמר רבא נמי התם (דף צ"ח) דאמור רבנן אין אבות לעכו"ם לא תימא משום דשטופי זמה דלא ידיע אבל ידיע חיישינן דהא שני אחין תאומים דטפה אחת היא ונחלקה לשתים וקתני סיפא לא חולצים ולא מייבמין וכתב רבינו שנתגיירו כלומר שהיתה הורתם ולידתם שלא בקדושה דאילו הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה הרי הם אחים מן האם ופסילי מדרבנן ואפשר דאע"ג דלידתם בקדושה אם הורתם שלא בקדושה לאו אחים נינהו ולישנא דנתגייר שייך אפילו נתגיירה אמו כשהיא מעוברת שאינו כן כמ"ש בביאור ח"מ וביבמות פרק כיצד (דף כ"ב) אמר רב נחמן (גרים) הואיל ואתו ליד נימא בהו מילתא אחים מן האם לא יעידו ואם העידו עדותן עדות אחים מן האב מעידין לכתחלה אמר אמר אפילו אחים מן האם נמי מעידין לכתחלה ומאי שנא מעריות (דאמרינן התם דאסורות) ערוה לכל מסורה עדות לב"ד מסורה ופירש"י ערוה לכל מסורה הכל נושאים נשים ואי שרית לקיימה אתי נמי למישרי ערוה בישראל דכ"ע לא ידעי דטעמא דגר משום דקטן שנולד דמי עדות לב"ד מסור ואי נמי מכשרת עדות אחים גרים לא אתו לאכשורי אחים ישראל דב"ד ידעי דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי :

ג הָאֲחִים זֶה עִם זֶה בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן הָאָב הֵרִי הוּן רֵאשׁוֹן בְּרֵאשׁוֹן. וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה שְׁנֵי בְּשָׁנֵי. וּבְנֵי בְּנֵיהֶם זֶה עִם זֶה שְׁלִישִׁי בְּשָׁלִישִׁי :

כסף משנה האחין זע"ז וכו'. בתרא פי' י"נ (דף קכ"ח) שלח ליה ר' אחא לרב יוסף בר חמא הלכתא שלישי בשני כשר רבא אמר אף בראשון מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא ולית הלכתא כמר בר רב אשי ע"כ בגמ' ומפרש רבינו דמר בר רב אשי סבר דשלישי בראשון הוא ומש"ה אכשר ביה ולית הלכתא כוותיה דאב ובנו ראשון בראשון הוא כמו אח ואחיו שהם ראשון בראשון והוה ליה אבא דאבא שני בראשון וכ"פ הרי"ף והרא"ש ז"ל ודלא כרשב"ם שפ"י ולית הלכתא כמר בר רב אשי דבני בנים עד אלף דורות לא יעידו לאבותיהם דבן ירך אביו הוא ופסק רבינו כרבא וכ"פ הרי"ף ורשב"ם ודלא כרבינו תם וה"ג שפסקו שאין הלכה כרבא אלא כרב דאמר פי' זה בורר שלישי בראשון פסול :

ד וְלַעוֹלָם שְׁלִישִׁי בְּרֵאשׁוֹן [א] כְּשֶׁר וְאִין צָרִיד לֹמַר שְׁלִישִׁי בְּשָׁנֵי. אָבֵל שְׁנֵי בְּשָׁנֵי וְאִין צָרִיד לֹמַר שְׁנֵי בְּרֵאשׁוֹן שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים :

ה הָאָב עִם בְּנוֹ כְּרֵאשׁוֹן בְּרֵאשׁוֹן הוּא. לְפִיכֶךָ הָאָב עִם בֶּן בְּנוֹ פְּסוּל. וְעַם בֶּן בֶּן בְּנוֹ שֶׁהוּא רְבִיעִי ^[ד] מִמֶּנּוּ כָּשֶׁר מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי בְּרֵאשׁוֹן. וְכֵן הִדְרָךְ בְּנִקְבוֹת. כִּיצַד. שְׁתֵּי אַחֲיוֹת אוֹ אֶחָ וְאַחֹתוֹ בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאִם הֵרִי הֵם רֵאשׁוֹן בְּרֵאשׁוֹן. בְּנִיָּהֶם בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֻבוֹת שְׁנֵי בְּשָׁנֵי. בְּנֵי בְּנִיָּהֶם אוֹ בָּנוֹת בְּנוֹתֵיהֶן שְׁלִישִׁי בְּשְׁלִישִׁי. כְּדָרָךְ שְׁאַתָּה מוֹנֶה בְּזְכָרִים רֵאשׁוֹן שְׁנֵי וְשְׁלִישִׁי כֶּךָ אַתָּה מוֹנֶה בְּנִקְבוֹת:

ו כָּל אִשָּׁה שְׁאַתָּה פְּסוּל לָהּ כֶּךָ אַתָּה פְּסוּל לְבַעֲלָהּ שֶׁהַבַּעַל כְּאִשְׁתּוֹ. וְכָל בַּעַל שְׁאַתָּה פְּסוּל לוֹ כֶּךָ אַתָּה פְּסוּל לְאִשְׁתּוֹ שֶׁהָאִשָּׁה כְּבַעֲלָהּ:

כסף משנה **כל אשה שאתה פסול לה וכו'.** סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ח): רב איקלע למיזבן גויילי ובעו מיניה מהו שיעיד אדם באשת חורגו בסורא אמרי דבעל כאשתו בפומבדיתא אמרי אשה כבעלה והני תרי לישני לא פליגי אהדדי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא וכ"כ נמוקי יוסף והכי משמע בירושלמי:

ז כָּל שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהֵן זֹו עִם זֹו שְׁנֵי בְּשָׁנֵי בַּעֲלֵיהֶן ^[ה] מְעִידִין זֶה לָזֶה. אָבֵל אִם הָיָה רֵאשׁוֹן בְּרֵאשׁוֹן כְּגוֹן שְׁלֶקַח זֶה אִשָּׁה וְזֶה בְּתוּלָה אֵין מְעִידִין זֶה לָזֶה:

כסף משנה **כל שתי נשים וכו'.** פ' זה בורר שם ת"ר חורגו לבדו ר' יוסי אומר גיסו פ"י פסולין לעדות ואסיקנא התם דהכי קאמר חורגו לבד אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חורגו וכו' א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי. ואיכא למידק דהיכי קתני גיסו לבדו אי פירוש גיסו היינו אחי אשתו הא בנו הוי פסיל להאי דהא בעל אחות אביו הוא ואי פירוש גיסו שהם בעלי שתי אחיות הא הוי לבנו דגיסו בעל אחות אמו ותירץ הרי"ף דגיסו לבדו לא אתא למעוטי אלא בן גיסו באשה אחרת והביא ראיה מהירושלמי אבל רש"י והתוס' פירשו דגיסו לבדו אתא למעוטי חתנו אבל לא מיעט בנו ולזה הסכים הרא"ש בפסקיו ופ"י רש"י והתוס' לא כיון אליו רבינו שהרי כתב שאין אדם מעיד לחתן אחות אשתו ולכן תמהני על ההגהות שעל מ"ש שכל שתי נשים שהן זו עם זו שני בשני בעליהן מעידין זה לזה כתבו וכן פ"י דתרי בעל כאשתו לא אמרינן בקורבה שנתרחקה קצת ואפילו לקח זה

האשה וזה בת אחותה וכל שכן באלו והרי רבינו כתב בסמוך שחתן אחות אשתו פסול לו אלא ודאי דעת רבינו כהרי"ף שכן כתב וכן לא יעיד לבן אחות אשתו ולא לבעל בת אחות אשתו וכו' לבעל בת אחות אשתו הוי ראשון בשני ואמרינן תרי זימני בעל כאשתו וא"כ צריך לדקדק מנין לו לרבינו דכשהנשים שני בשני בעליהן כשרים זה לזה. ונראה שלמד כן מהירושלמי שפירש דהבי"ע דגיסו לבדו פסול ולא בנו ולא חתנו בשיש לו בנים וחתנים מאשה אחרת אבל מאותה אשה אף חתנו פסול והרי הוא וחתן אחות אשתו נשותיהן ראשון בשני נינהו ואפילו הכי פסול ממילא שמעינן דלא מיפסיל אלא דוקא בההוא גוונא אבל (כששתי הנשים שני בשני) מיהא כשר כיון שלא מצינו מי שאמר תרי זימני בעל כאשתו בשני בשני וכיון דמעיקרא הוה מיבעיא לן אי אמרינן בעל כאשתו אפילו חדא זימנא מסתיין לפסול היכא דאיתמר בהדיא אבל היכא דלא אתמר (הא ודאי) כשר ולפי שרבינו למד דין זה ממה שאמרו חורגו וגיסו לבדם לכך גבי ראשון בראשון כתב המשל כגון שלקח זה אשה וזה בתה שהוה בעל חורגתו והו"ל חורגו וכן בעלי אחיות דהיינו גיסו אבל בשני בשני לא כתב משל משום דמדיוקא קא אתי ואין המשל כתוב בגמ' ומתוך מה שלמדנו דדוקא כשהשתי נשים זו עם זו שני בשני הוא דבעליהן כשרים אבל לא כשהו שני בראשון :

ח וְכֵן בְּעֵלֵי אַחֵיות פְּסוּלִין זֶה לְזֶה וְהָרִי הֵן רֵאשׁוֹן בְּרֵאשׁוֹן :

ט וְכֵן לֹא יַעֲיֵד לְבֵן [ח] אַחֵיות אֲשֶׁתוֹ וְלֹא לְבַעַל בֵּת אַחֵיות אֲשֶׁתוֹ. אֲבָל מַעֲיֵד הוּא לְבֵן בַּעַל אַחֵיות אֲשֶׁתוֹ שְׂיֵשׁ לוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת :

י כָּל אִישׁ שֶׁאִין אֶתָּה מַעֲיֵד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל קְרוֹבָתְךָ הָרִי אֶתָּה מַעֲיֵד לְשָׂאֵר קְרוֹבָיו כְּגוֹן בָּנוֹ וְאָחִיו. וְכֵן כָּל אִשָּׁה שֶׁאִין אֶתָּה מַעֲיֵד לָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲשֶׁת קְרוֹבָתְךָ הָרִי אֶתָּה מַעֲיֵד לְשָׂאֵר קְרוֹבָיֶיךָ :

כסף משנה כל איש שאין אתה מעיד לו וכו'. למד כן מהדין שכתב בסמוך אחי האח מן האם מעידין זה לזה ואע"פ שאחיו של זה הוא אחיו של זה לפי שאין ביניהם קורבה כלל וזה כיוצא בו וכתב רבינו כאן דין זה להיותו נוגע לענין אישות :

יא אָבִי כֹּלָה וְאָבִי חֵתָן מַעֲיֵדִים זֶה לְזֶה :

כסף משנה אבי כלה ואבי חתן וכו'. סנהדרין פי זה בורר (דף כ"ח:): מימרא דרב חסדא:

יב אחי האח מן האם מעידין זה לזה שהרי אין ביניהן קרבה [נ] כָּלֵל. כִּיצַד. רַחֵל שְׁנַשְׂאת לְיוֹסֵף וַיִּלְדָּה מִמֶּנָּה רְאוּבֵן. וְהָיָה לְיוֹסֵף בֶּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת וְהוּא מִנְּשָׂה. וַיִּמַת יוֹסֵף וְנִשְׂאת לְשִׁמְעוֹן וַיִּלְדָּה מִמֶּנּוּ יְהוּדָה. הָרִי מִנְּשָׂה וַיְהוּדָה מְעִידִין זֶה לְזֶה:

כסף משנה אחי האח מן האם וכו'. גם זה שם מימרא דרב חסדא:

יג האיש עם אשתו ראשון בראשון. לפיכך אינו מעיד לא לבנה. ולא לאשת בנה. ולא לבתה. ולא לבעל בתה. ולא לאביה. ולא לאמה. ולא לבעל אמה. ולא לאשת אביה:

כסף משנה האיש עם אשתו ראשון בראשון. כלומר דאי הוה שני בשני לא היה פסול להעיד לקרובותיה וכמו שכתב רבינו בסמוך: לפיכך אינו מעיד לא לבנה וכו'. שם במשנה וברייתא חורגו פסול וכבר נתבאר בפ' זה דבעל כאשתו ואשה כבעלה ולכך פסול לאשת בנה ולבעל בתה: ולא לאביה וכו'. שם (דף כ"ח) א"ר נחמן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחי חמותי ובן אחות חמותי לא יעיד לי וא"כ ודאי דפסול הוא לחמותו ולחמיו וחמיו הוא ג"כ מפורש במשנה והא אמרינן דבעל כאשתו ואשה כבעלה וא"כ הרי בעל חמותו ואשת חמיו פסולין ונ"ל שלא היתה כוונת רבינו כאן אלא ללמדנו דאשה כבעלה בכל הני דאילו להשמיענו קרובי האשה הפסולים הו"ל לכתוב גם אחי חמותו ובן ובת אחי חמותו:

יד אשתו ארוסה אף על פי שלא נגמרה האישות הרי היא כנשואה לענין עדות. [במה דברים אמורים] בארוסתו עצמה שאינו מעיד לה. אבל אם העיד לקרובי ארוסתו כגון בעל אחותה או בנה ובתה וכיוצא בהן אין פוסלין אותה עד שישאנה:

כסף משנה אשתו ארוסה וכו'. שם אמר רבה בר בר חנה מעיד אדם לאשתו ארוסה ודחו ואמרו מאי דעתך כדאמר ר' חייא בר אמי אשתו ארוסה לא אונן וכו' מתה אינו יורשה וכו' התם בשארו תלה רחמנא אכתי לאו שארו היא

הכא משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא דעתיה לגבה וסובר רבינו דדוקא לגבה איקרבא דעתיה אבל לגבי קרוביה אכתי לא איקרבא ושיעור לשון רבינו כך אבל אם העיד לקרובי ארוסתו וכו' אין פוסלין אותה עד שישאנה ואח"כ אם יעיד עליה יפסלו עדותו ומשמע מדברי רבינו שלכתחלה אין מקבלין עדות הארוס לקרובי ארוסתו ואם העיד אין פוסלין עדותו והם דברי הרי"ף בתשובה כמ"ש העיטור באות קו"ף קבלת עדות וכתבו המרדכי בהגהות סנהדרין וכן מצאתי כתוב בשם גאון :

טו זה שפסלה תורה עדות הקרובים לא מפני שהן בְּחִזְקַת אוהבין זה את זה. שהרי אינו מעיד לו לא לטובתו ולא לרעתו. אלא גזרת הכתוב הוא. לפיכך האוהב והשונא כְּשֶׁר [ח] לעדות אף על פי שהוא פסול לדינות. שלא גזרה תורה אלא על הקרובים :

כסף משנה זה שפסלה תורה וכו' אלא גזירת הכתוב הוא. בב"ב ס"פ מי שמת (דף קנ"ט) : לפיכך האוהב והשונא וכו'. פרק זה בורר (דף כ"ט) אליבא דרבנן וכן פסק הרי"ף ז"ל :

הלכות עדות - פרק ארבעה עשר

א כל מי שאין אתה מעיד לו מפני שהוא בעל קרובתך. אם מתה אשתו אף על פי שהניחה לו [א] בנים הרי זה נתרחק וכשר :

כסף משנה כל מי שאין אתה מעיד לו וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ז) : משנה היה קרוב ונתרחק הרי זה כשר רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב ובגמרא (דף כ"ח) : אמר רבא אמר רב נחמן אין הלכה כר' יהודה :

ב מי שְׁהִיָּה יוֹדֵעַ לְחַבְרוּ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה חֲתָנוּ וְנַעֲשֶׂה חֲתָנוּ. אוֹ שֶׁיִּדַּע הָעֵדוּת וְהוּא פָּקַח וְאַחַר כֵּן נִתְחַרֵּשׁ. פְּתוּחַ וְנִסְתָּמָא אָף עַל פִּי שֶׁיִּכּוֹל לְכַוֵּן מֵדַת הַקְּרָקַע שֶׁהוּא מַעֲיֵד בָּהּ וּמְסִיִּים מְצַרֶּיהָ. שְׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה. הָרִי זֶה ^[ב] פְּסוּל. אֲבָל אִם הִיָּה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה חֲתָנוּ וְנַעֲשֶׂה חֲתָנוּ וּמִתָּה בָּתוּ. פָּקַח וְנִתְחַרֵּשׁ וְחָזַר וְנִתְפַקַּח שְׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּח פְּתוּחַ וְנִסְתָּמָא וְחָזַר וְנִתְפַתַּח כְּשֶׁר. זֶה הַכֹּל כֹּל שֶׁתְּחַלְתּוּ וְסוּפוֹ בְּכִשְׁרוֹת אָף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינֵתִים כְּשֶׁר. תְּחַלְתּוּ בְּפִסְלוֹת אָף עַל פִּי שֶׁסוּפוֹ בְּכִשְׁרוֹת פְּסוּל. לְפִיכֵן מִי שֶׁהִיָּה יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת וְהוּא קָטָן וּבָא וְהַעֲיֵד בָּהּ כְּשֶׁהוּא גָדוֹל אֵינָהּ כְּלוּם :

כסוף משנה מי שהיה יודע לחבירו עדות וכו'. בתרא פרק יש נוחלין (דף קכ"ח) ברייתא כלשון רבינו כתבה הרי"ף פרק זה בורר. ומ"ש אע"פ שיכול לכוין מדת הקרקע. שם אמר שמואל דסומא אם מכוין מדת הקרקע ומסיים מצריה כשר ואידחיא ליה מדתניא האי ברייתא סתמא דסומא פסול ולא מכשר אלא בפתוח ונסתמא וחזר ונתפתח :

ג וַיֵּשׁ דְּבָרִים שְׁסוּמְכִין בְּהוֹן עַל עֵדוּת שֶׁמַּעֲיֵד כְּשֶׁהוּא גָדוֹל הוֹאִיל וְהִם דְּבָרִים שֶׁל דְּבָרֵיהֶם. וְאֵלוֹ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהַעֲיֵד בְּגִדְלוֹ עַל מֵה שְׁרָאָה בְּקִטְנוֹ. נֶאֱמָן אָדָם לומר זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל אָבִי אוֹ שֶׁל רַבִּי אוֹ שֶׁל אָחִי מִפְּנֵי שְׁקִיּוּם שְׁטָרוֹת מִדְּבָרֵיהֶם. זְכוּר אֲנִי בְּפְלוּנִית שֶׁנִּשְׂאֵת וְנַעֲשֶׂה לָּהּ מְנַהֵג הַבְּתוּלוֹת. הוֹאִיל וְרַב נָשִׁים בְּתוּלוֹת נִשְׂאוֹת וּכְתֻבָּה מִדְּבָרֵיהֶם. שֶׁהַמְּקוֹם הַזֶּה בֵּית הַפָּרֶס מִפְּנֵי שֶׁטְמְאָתוֹ מִדְּבָרֵיהֶם. וְעַד כָּאן הֵינּוּ בָּאִין בְּשִׁבְתַּת שְׁצִמְצוּם הַתְּחוּם עַד אֶלְפִים אִמָּה בְּלָבַד מִדְּבָרֵיהֶם. שֶׁהִיָּה אִישׁ פְּלוּנִי יוֹצֵא מִבֵּית הַסֵּפֶר לְטֶבֶל וּלְאָכַל בְּתַרוּמָתוֹ לְעָרֵב. וְשֶׁהִיָּה חוֹלֵק עִמָּנוּ תְּרוּמָה. וְשֶׁהֵינּוּ מוֹלִיכִים חֶלֶה וּמִתְּנוֹת לְפְלוּנִי כֹהֵן עַל יְדֵי עֲצָמוֹ. וְאָמַר לִי אֲבֵא מִשְׁפָּחָה זֹו כְּשֶׁרָה מִשְׁפָּחָה זֹו פְּסוּלָה. וְאֶכְלְנוּ בְּקִצְצָה שֶׁל פְּלוּנִי שֶׁהֵאֱכִילוּנִי אָחִיו כְּדִי לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲחִיהֶם פְּלוּנִי נִשָּׂא אִשָּׁה

שְׁאִינָה הוֹגְנֵת לוֹ. שֶׁכָּל אֱלוֹ הַדְּבָרִים לְהַחְזִיק זֶה הַכֹּהֵן לְאָכֵל בְּתֵרוּמָה שֶׁל דְּבָרֵיהֶם אוֹ לְדַחֲוֹתוֹ מִמֶּנָּה :

כסף משנה ואלו הן הדברים וכו' עד אינו נאמן. משנה וברייתא בכתובות סוף פרק ב' (דף כ"ח): **נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבי וכו'.** כבר נתבאר בדברי רבינו פרק שביעי: **זכור אני בפלונית וכו'.** שם מאי טעמא כיון דרוב נשים בתולות נשאות גלויי מילתא בעלמא הוא: **ושהמקום הזה בית הפרס.** פירושו כתב הר"ן דאי איכא בקעה שמוחזק לנו שיש בית הפרס והבקעה כולה בספק טומאה כי מסהיד שהמקום הזה בית הפרס ושכל מה שהוא חוץ ממנו טהור מהימן. אבל הראב"ד כתב בית הפרס לשון טומאה קלה הוא כלומר כבר הוקלה טומאתו שנדש ונופח והוא טהור לעושה פסח ומה טעם נאמן בו משום דטומאת בית הפרס אפילו קודם דישה ונפוח אינה אלא מדרבנן שמא גלגלה עצם כשעורה לשם ע"כ. ומכל מקום הדבר נראה שאין עדות זו אלא להקל דומיא דכל הנך דמתניתין אבל לא שיהא נאמן להחמיר שאם נאמינהו להחמיר בדרבנן כל שכן בדאורייתא עכ"ל הר"ן ז"ל: **ועד כאן היינו באים בשבת שצמצום התחום עד אלפים אמה בלבד מדבריהם.** כלומר מדאורייתא אינו אסור אלא חוץ לשנים עשר מיל כמו שנתבאר בדברי רבינו פרק כ"ז מהלכות שבת: **ושהיינו מוליכים חלה ומתנות לפלוני כהן על ידי עצמו.** פירוש כך העיד התינוק על ידי היה אבי שולח לו חלה ומתנות אבל אם אמר שהיה שולחם על ידי אחר אינו נאמן דדילמא לא דק: **ואכלנו בקצצה של פלוני וכו'.** שם (דף כ"ח): תנו רבנן כיצד קצצה אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו כלומר שיש לה פסול משפחה באים בני משפחה ומביאין חבית מליאה ושוברין אותה באמצע רחבה ואומרים אחינו בית ישראל שמעו אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתיראים אנו שמא יתערב זרעו בזרענו בואו וקחו לכם דוגמא פירוש אות וסימן זכרון לדורות שלא יתערב זרעו בזרענו. ודע שהראב"ד מפרש דמשפחה זו פסולה היינו לענין דאי הוו תרי פסלינן לה אפומייהו ואי חד הוא חיישינן לה ולא מכרזינן עלה ומשפחה זו כשרה אי תרי נינהו מכשרינן לה אפומייהו ואף על גב דהות קיימא בחזקת פסלות וכן שאכלנו בקצצה של בת פלוני דאי תרי נינהו פסלינן לזרעא אפומייהו ואי חד הוא חיישינן לה אבל הר"ן כתב דכי אמר שנאמן התינוק לומר לי אבא משפחה זו פסולה ומשפחה זו כשרה מיירי במשפחות כהנים שיצא עליה חשש פסול כהונה ואותה משפחה נחלקה לבתי אבות וקאמר שנאמן התינוק להכשיר משפחת בית אב אחד שיעיד ויאמר אותו חשש על משפחת בית אב פלוני הוא ולא על משפחת בית אב פלוני ולא נקטה באומר משפחה זו כשרה בלבד לפי שאם היינו מוחזקין באיסור משפחה אחת אין התינוק נאמן להכשירה אפילו לתרומה מדרבנן אבל כשאנו מוחזקים בכלל שיש פסול

באותה משפחה סתם ואין אנו יודעים בבירור אם על כולה אם על מקצתה נאמן התינוק לבד לברר בשם אביו ולומר אותו פסול על משפחת בית אב פלוני הוא ולא על משפחת בית אב פלוני וסומכים על עדות זו להאכיל אותו שהוא מכשיר תרומה דרבנן אבל ודאי אין התינוק נאמן לפסול שזה לא שמענו בשום מקום והיאך יהא נאמן במה שאומר בשם אביו והלא לא היה אביו נאמן דהא קיימא לן אין ערער פחות משנים אלא ודאי כדאמרן ומשפחה זו פסולה דקתני בשביל הכשר האחרת נקטה כדתנן שהמקום הזה בית הפרס וכמו שפירשתי וכתב שדברי רבינו מטין לדבריו שנראה מדבריו שרצונו לומר שאין תלוי אם נאמינהו בעדות זו או לא נאמינהו אלא להאכילו בתרומה של דבריהם או לדחותו ממנה שאילו היה סובר שהיה נאמן לדחות את הכהן המוחזק בכשרות מתרומה של דבריהם כל שכן שנאמן לדחותו משל תורה ואף על פי כן סתם הדברים יותר מדאי וכתב עוד דאף על גב דאמרינן בגמרא אמתניתין והוא שיהא גדול מעיד עמו לא קאי אכולהו אלא אזה כתב ידו של אבא ויצתה בהינומא ושהיה חולק עמנו על הגורן למסקנא דהתם דמוקמינן לה כר' יהודה דאמר מעלין מתרומה ליוחסין והילכך לתרומה נמי בעינן שנים כיוחסין אבל אשאר דתנן במתניתין לא בעינן ולאותן שנאמרו בברייתא כיון שלא נאמרה אותה מימרא עליהם פשיטא דלא בעינן גדול מעיד עמו אלא בעדותו לחודה סגי והרב המגיד כתב בפרק ט"ז מהלכות אישות שדעת רבינו דלא קאי והוא שיהא גדול מעיד עמו אלא אזה כתב ידי בלבד :

ד כָּל אֱלוֹ שְׁמַעֲיֵד בְּהֶן הַגְּדוֹל בְּמָה שְׂיִדַּע כְּשֶׁהָיָה קָטָן. אִם הָיָה עֲכוּוֹיִם אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֱלוֹ וְהָעִיד אַחַר שְׁנִתְגַּיֵר וְנִשְׁתַּחֲרַר אֵינוֹ נֶאֱמָן :

כסף משנה **אם היה עכו"ם או עבד וכו'.** ג"ז שם ומפרש טעמא בגמרא דאע"ג דהוה דעתיה לאיגיורי כיון דעכו"ם הוה לא הוה דייק :

ה מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה גְזֵלוֹ וְנַעֲשֶׂה גְזֵלוֹ. הוּא אֵינוֹ מַעֲיֵד עַל כְּתָב יָדוֹ. אֲבָל אִם הִחֲזֵק כְּתָב יָדוֹ שֶׁבִשְׁטָר זֶה בְּבֵית דִּין קָדָם שְׂיַעֲשֶׂה גְזֵלוֹ הָרִי זֶה שְׁטָר כְּשֶׁר. וְכֵן אִם נַעֲשֶׂה חֲתָנוֹ הוּא אֵינוֹ מַעֲיֵד עַל כְּתָב יָדוֹ אֲבָל אַחֲרִים מַעֲיֵדִין. אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִחֲזֵק בְּבֵית דִּין אֲלֵא אַחַר שֶׁנַּעֲשֶׂה חֲתָנוֹ

הרי זה כָּשֶׁר. שְׂאִינוּ דוֹמָה הַפְּסוּל בְּעֵבֶרָה לְפְסוּל בְּקָרִיבָה.
שֶׁהַפְּסוּל בְּעֵבֶרָה חָשׂוּד לְזִיף :

כסף משנה מי שהיה יודע לחבירו בעדות וכו'. בבא בתרא פרק מי שמת (דף קנ"ט) הובאה בהלכות פרק זה בורר כלשון רבינו ואמר בגמרא גבי גזלן כגון שהוחזק כתב ידו בבית דין וכתבו התוס' דעיקר הפירוש שראו בית דין כתב ידו זה קודם שנעשה גזלן דליכא למימר שאחר כך חתם וכ"כ הרי"ף ומשמע דלאו דוקא ב"ד הוא הדין ראוהו עדים קודם שנעשה גזלן מהני דהא ליכא למיחש שמא אחר כך חתם וכ"נ מדברי הטור חושן משפט ס"י מ"ו ואמרי' התם דלגבי חתנו אע"פ שלא הוחזק כתב ידו בב"ד אחרים מעידים עליו משום דלא פסלינן משום דלא מהימן ומכאן למד רבינו הטעם שכתב לחלוק בין פסולו מחמת עבירה למחמת קורבה :

1 שֶׁטֶר שְׂיֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים בְּלֶבֶד ^[ג] וְשְׁנֵי־הֵם קְרוּבִים זֶה לָזֶה אוּ
אֶחָד מְשְׁנֵי־הֵם פְּסוּל בְּעֵבֶרָה. אִף עַל פִּי שְׂמָסֵר לוֹ הַשֶּׁטֶר בְּפָנָיו
עֵדִים כְּשָׂרִים הָרִי הוּא כְּחָרָס מְפָנִי שֶׁהוּא מְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ :

כסף משנה שטר שיש בו שני עדים בלבד. כלומר דאילו היו יותר משנים מן הסתם יש לנו להחזיק שטר זה בכשר כמו שנתבאר ספ"ה ודין זה בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ח) ההיא מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי וסבר רב יוסף לאכשורה ואותביה אביי ומסיק שאפילו הביא עדים כשרים שמסר לו שטר מתנה זו בפניהם לא מתכשרא דמודה רבי אליעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול (משום דבמאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא) וכתבו התוס' בס"פ מי שמת (דף קנ"ט בד"ה ואע"פ) שאם היו שנים מעידים ואח"כ נעשו קרובים שאחר מעיד על כתב ידם שמכירים אותו ולא חיישינן שמא היום נתן :

2 הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּעֵדוּת אַחַת וְהָעֵדִים קְרוּבִים
לְאֶחָד מִמְּקַבְּלֵי הַמִּתְּנָה וְרְחוּקִים מִן הַשְּׁנֵי. הָרִי הַשֶּׁטֶר פְּסוּל
מְפָנִי שֶׁהוּא עֵדוּת אַחַת. אֲבָל אִם כָּתַב בְּשֶׁטֶר אֶחָד שְׁנֵתַתִּי
לְרֵאוּבֵן חָצֵר פְּלוֹנִית וְשְׁנֵתַתִּי לְשִׁמְעוֹן שְׂדֵה פְּלוֹנִית. נִמְצְאוּ
הָעֵדִים קְרוּבִים לָזֶה וְרְחוּקִים מִזֶּה. זֶה שֶׁהֵם רְחוּקִים מִמֶּנּוּ
מִתְּנָתוֹ קִימַת שְׂאֵלוֹ שְׁתֵּי עֵדוּיוֹת אִף עַל פִּי שֶׁהוּן בְּשֶׁטֶר אֶחָד.

לְמָה זֶה דוֹמָה לְאוֹמֵר הָיוּ עָלַי עֲדִים שְׁנַתְתִּי לְרֵאוּבוֹן כָּךְ וְכָךְ
וְשְׁנַתְתִּי לְשִׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ וְשְׁלוֹיִתִי מְלוֹי כָּךְ וְכָךְ שְׁאַף עַל פִּי
שְׁכָתָב בְּשֵׁטֶר אֶחָד וְהַמְקָנָה אִישׁ אֶחָד הָרִי אֵלוֹ שְׁלֹשׁ עֲדוּתוֹת
שְׁאַיִן תְּלוּיּוֹת זֹו בְּזוֹ :

כסף משנה הכותב כל נכסיו לשני בני אדם וכו'. ירושלמי הובאה בהלכות פ"ק דמכות פלוגתא דר"י ור"ל ופסק כר"י וכן דעת רבינו ודלא כרבינו האי ורבינו אפרים והרמ"ה שפסקו כר"ל דבתרי גופי לד"ה פלגינן דבורא. והוי יודע דלשון הכתוב בירושלמי כך הוא כתב כל נכסיו לעבדו את אמר הוא גיטו הוא מתנתו מה את עבד לה בגט הוא ועררו בטל או במתנה הוא ועררו קיים יבא כהדא כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו העדים כשרים לזה ופסולים לזה רבי אילא בשם ר' אחי איתפלגון ר' יוחנן ור"ל חד אמר מאחר שהם פסולים לזה פסולין לזה וחד אמר כשרים לזה ופסולים לזה. ומאחר שרבינו כאן והר"י ז"ל פ"ק דמכות פסקו דמאחר שהם פסולים לזה פסולים לזה קשה היאך הר"י פ"ק דגיטין ורבינו פרק שביעי דהלכות עבדים פסקו בכותב כל נכסיו לעבדו דפלגינן דבורא וקנה עצמו אע"פ שלא קנה הנכסים עד שיתקיים השטר בחותמיו והרי בירושלמי תלאום זו בזו. והר"ן כתב ביישוב זה ואפשר דהתם הכי קאמר דלריש לקיש דקאמר התם פלגינן דיבורא כל שכן הכא דפלגינן גבי כותב כל נכסיו לעבדו ומיהו לרבי יוחנן אפשר דבכותב נכסיו לעבדו פלגינן דיבורא משום דעבד ונכסים תרי גופי נינהו אבל כותב כל נכסיו לשני בני אדם הוי עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ע"כ וזה דוחק גדול שהרי כשאומרים בירושלמי אתיא כהדא הוא כמו כשאומרים בגמרא דילן כתנאי שר"ל דבר זה פלוגתא דהני תנאי הוא ויותר נראה לומר דאין הכי נמי דלדעת ר' אילא איפליגו רבי יוחנן ור"ל בכותב כל נכסיו לעבדו נמי אלא דאנן כיון דחזינן דבפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש ודאי פסקינן כר"י אי משום דכוותיה קי"ל לגבי ר"ל אי משום דמתניתין מסייעא ליה כדאמרין התם וכיון דבגמרא דילן איפליגו אביי ורבא בכותב כל נכסיו לעבדו וס"ל לרבא דפלגינן דיבורא וכלל גדול בידינו דהלכתא כוותיה לגבי אביי ואחר שלא פסק שם הגמרא כאביי אלמא לא סבירא ליה דרבי אילא דלא דמיא האי פלוגתא להך דלגבי כותב כל נכסיו לעבדו נהי דלגבי נכסים בעינן קיום אבל לגבי עבד עצמו לא בעינן משום דהוי ככותב בשטר אחד הריני משחרר פלוני עבדי והריני נותן נכסי במתנה לאיש פלוני דלגבי עבד ודאי לא בעינן קיום והכי נמי כיון דמתחלה עבד ועכשיו בן חורין ובעל נכסים בבחינת עצמו הוי כאומר הריני משחרר פלוני עבדי ובבחינת הנכסים הוי כאומר נכסי נתונים לאיש פלוני דהא פנים חדשות באו כאן והוה ליה תרי עובדי בתרי גופי דפלגינן דבורא אבל כשכתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחד כלומר שכתב כל נכסי

נתונים לפלוני ולפלוני שהוא מעשה אחד בשני גופים לא פלגינן דיבורא ופשיטא דכגמרא דידן קי"ל ולא כרבי אילא ולפי שיטה זו פשוט הוא שאילו כתב שדה פלונית נתונה לפלוני ושדה פלונית לפלוני שלאותו שהם כשרים לו מהניא מתנה שהרי שני מעשים כשני גופים הם וכיון שרבינו כתב דין זה כך אני מכריע לומר שזה דעת רבינו ומכאן למדו וכתב בעיטור דמסתברא דירושלמי בנכסים שאין מוחלקין אבל מוחלקין כשרים לשאינו קרוב. אבל בעבד המביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך פלגינן דיבורא. אחר כך מצאתי שכתב הרא"ש ספ"ק דמכות ורבינו יואל הלוי כתב הלכה כר"י וכתב דרבינו לית ליה ההוא דירושלמי דמדמי להו אהדדי ומודה ר"י בכותב כל נכסיו לשני בני אדם דמאחר שהם פסולים לזה פסולים לזה וטעמא משום דאתי לאיחלופי בשטרות דעלמא שלא יאמרו קרוב כשר להעיד אבל בגט שחרור לא חיישינן לאיחלופי הואיל וצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכהאי גוונא אמרינן בריש גיטין ובפרק ב' דגיטין עכ"ל. ולמדתי משם שמה שכתבתי דגמרא דידן לא ס"ל דאתי כהדא דההיא דירושלמי שיטה נכונה היא דהכי סבירא ליה לרבינו יואל:

הלכות עדות - פרק חמשה עשר

א כָּל עֵדוֹת שֶׁתְּבוֹא הַנָּאָה לְאָדָם מִמֶּנָּה אֵינוֹ מְעִיד בָּהּ שְׁזָה הוּא כְּמְעִיד עַל עֲצָמוֹ. לְפִיכֵךְ בְּנֵי הָעִיר שֶׁבֶּא מְעַרְעֵר לְעַרְעֵר עֲלֵיהֶם בְּמַרְחָץ אוֹ בְּרָחוּב שֶׁל עִיר. אֵין אֶחָד מִבְּעָלֵי הָעִיר מְעִיד בְּדָבָר זֶה וְלֹא דֵין [א] עַד שֶׁיִּסְלַק עֲצָמוֹ בְּקִנְיָן גָּמוּר וְאַחַר כֵּן יְעִיד אוֹ יִדִין :

כסף משנה כל עדות שתבא הנאה לאדם וכו'. בתרא פרק חזקת (דף מ"ג) ואמרינן התם דלא סגי כשיסלק עצמו מן הקרקע כשיאמר דין ודברים אין לי על שדה זו או אין לי עסק בה או ידי מסולקות הימנה דלא אמר כלום עד שיקנו מידו והקשו בתוספות דהא בעינן תחלתו וסופו בכשרות כמו שנתבאר פרק י"ד והכא הוי תחלתו בפסלות והוי כמו קרוב ונתרחק ותירצו דלא שייך תחלתו בפסלות הכא כיון שאין פיסולו תלוי בגוף אלא בממון :

ב בני העיר שנגנב ספר תורה שִׁלְהוֹן הוֹאִיל וְלִשְׁמִיעָה הוּא עָשׂוּי
שָׂאֵי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְסַלֵּק עֲצָמוֹ מִמְּנוֹ אִין דְּנִין בְּדִינֵי אוֹתָהּ הָעִיר
וְאִין מְבִיאִין רְאִיָּה מֵאֲנָשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. וְכֹן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה :

כסף משנה בני העיר שנגנב ס'ת שלהם. ברייתא שם ואמרו בגמרא דכיון
דלשמיעה קאי והוי נוגע בעדות עד דאזיל לעיר אחרת לדור אין דנין ואין
מעידין אנשי אותה העיר עליו :

ג האומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין בדיני אותה העיר ואין
מביאין ראייה מאנשי אותה העיר. בפה דברים אמורים כשהיו
העניים סמוכים עליהם ופוסקין עליהן צדקה. אפלו אמרו
שנים מאנשי אותה העיר אנו נתן דבר הקצוב עלינו ונעיד אין
שומעין להם. שהנאה הוא להם שיתעשרו עניים אלו הואיל
והן סמוכין על בני העיר. וכן כל פיוצא בזה :

כסף משנה האומר תנו מנה וכו' במה דברים אמורים וכו'. ג"ז ברייתא וגמ'
שם :

ד קרקע שבין שני שתפין שבא מערער להוציאה מתחת יד
השתף. [ב] אינו מעיד לשתפו עליה אלא אם סלק עצמו ממנה
וקנו מידו שנתנה לשתף ושאם בא בעל חוב שלו וטרפה מיד
השתף משלם לו דמיה. ואחר כך מעיד לו עליה. וכן כל פיוצא
בזה :

כסף משנה קרקע שבין וכו'. שם (דף מ"ב ע"ב) אמר שמואל וכו' השותפין
מעידין זה לזה ופריך בגמרא (דף מ"ג) אמאי נוגעים בעדותן הן כלומר דכל
זמן שלא חלקו לגמרי אם יטול מערער מן השדה יפסידו שניהם ותירצו בשקנו
מידו שסילק עצמו מכל השדה והקשו עוד וכי קנו מידו מאי הוי פי' דסוף סוף
נוגע בעדות הוא שאם יבא ב"ח דידיה יטרוף אותה שדה שסילק עצמו ממנה
אם תשאר ביד השותף אבל אם יטלנה המערער ודאי לא יטרוף ממנו והאי
הנאה היא לדידיה דלא ליהוי ליה רשע ולא ישלם ותירצו כשקבל עליו
אחריות כלומר שאם יבא ב"ח דידיה ויטרפנה ממנו ישלמה לו דהשתא מאי

איכפת ליה להעמידה בפני ב"ח הא לגבי לוקח נמי כיון דמקבל עליה אחריות מיקרי רשע וזהו שכתב רבינו אלא אם כן סילק עצמו ממנה וכו' ושאם בא ב"ח וכו' כלומר וגם קבל על עצמו שאם בא ב"ח שלו וטרפה וכו' :

ה העורר על השָׁדָה אִם יֵשׁ בָּהּ פְּרוֹת אִין הָאָרִיס מַעֲיֵד לוֹ עֲלֶיהָ. שְׁהָרִי רוֹצֶה הָאָרִיס לְהַעֲמִידָה בְּיַד בְּעֲלֶיהָ כְּדִי שְׁיִטֵּל חֲלָקוֹ בַּפְּרוֹת. וְאִם אִין ^[א] בָּהּ פְּרוֹת מַעֲיֵד. אָבֵל הַשּׁוֹכֵר אִם לָקַח הַשְּׂכִירוֹת בְּיָדוֹ וְאָמַר כָּל מִי שֶׁתִּתְקַיֵּם שְׁדָה זֶה בְּיָדוֹ יִטֵּל הָרִי זֶה ^[א] מַעֲיֵד. וְאִם כְּבָר נָתַן הַשְּׂכִירוֹת לְבַעַל הַשְּׁדָה אִינוֹ מַעֲיֵד. כִּיּוֹן שְׁאִם תִּצְאָה הַשְּׁדָה לְמַעְרָעַר חֵיב לָתֵן לוֹ שְׂכָר כָּל הַשָּׁנִים שְׁיִשָּׁב בָּהּ אִינוֹ מַעֲיֵד. וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּזָה :

כסף משנה **העורר על השדה וכו'.** שם (מ"ו:) שלח ליה ר"נ בר רב חסדא לר"נ ברבי יעקב אריס מעיד או אינו מעיד הוה יתיב רב יוסף קמיה אמר ליה הכי אמר שמואל מעיד והתניא אינו מעיד ל"ק הא דאיכא פירא בארעא הא דליכא פירא בארעא כלומר דכי איכא פירא לא יעיד דנוגע בעדות הוא לפי שהיה אותו נותן למחצה לשליש ולרביע ואם יזכה המערער הרי שלא ברשותו ירד וידו על התחתונה אבל לית ליה פירא בארעא וגם לא טרח בה שנה זו לעשות בה צורכי זריעה תו ליכא למיחש למידי שהרבה שדות ימצא להיות בהם אריס: **אבל השוכר אם לקח השכירות בידו וכו'.** שם בראש הפרק (דף כ"ט) לענין חזקת שלש שנים דבעינן רצופות ובתים בלילה לא ידעי כלומר ואין מעידין עליהם ואפ"ה הויה חזקה ואמר התם רבה כגון דאתו בי תרי ואמרי אנן אגרינן מיניה ודרינן ביה תלת שנין ביממא ובליילא אמר ליה רב יימר לרב אשי הני נוגעים בעדותן הן דאי לא אמרי הכי אמרינן להו זילו הבו ליה אגר ביתא להאי אמר ליה דייני דשפילי פי' שפלים שאינם בקיאים בדין הכי דייני מי לא עסקינן כגון דנקיטי אגר ביתא ואמרי למאן ניתביה:

י שְׁמַעוֹן שְׁלֹוה וְהָיָה ^[ה] רְאוּבֵן עָרַב וּבָא יְהוּדָה לְעָרְעַר עַל שְׁמַעוֹן הַלֹּוה וְהוֹצִיא קְרָקַע מִתַּחַת יָדוֹ. אִם יֵשׁ לְשְׁמַעוֹן שְׁדָה אַחֲרַת כְּנָגַד הַחֹב הָרִי רְאוּבֵן הָעָרַב יֵשׁ לוֹ לְהַעֲיֵד עַל אוֹתוֹ קְרָקַע שֶׁהִיא שֶׁל שְׁמַעוֹן. שְׁאִין לוֹ הַנָּאָה בְּזָה שְׁאִם לְקַחְהּ יְהוּדָה הָרִי שְׁדָה אַחֲרַת שְׁיִפְרַע מִמֶּנָּה בְּעַל חֹבּוֹ. ^[*] וְכֵן לוֹקַח רֵאשׁוֹן מַעֲיֵד לְלוֹקַח שְׁנֵי שְׁלָקַח אַחֲרָיו שְׁזָה הַשְּׁדָה שְׁלוֹ. וְהוּא שְׁיֵשׁ לְמוֹכֵר

שְׁדָה [נ] בֶּן חוֹרִין כְּנֶגֶד דְּמֵי שְׁדָה שֶׁל לֹקַח רֵאשׁוֹן. שְׂאִין לְלֹקַח
רֵאשׁוֹן הִנָּאָה בְּעִמְיֻדָּתָהּ זֶה הַשְּׁדָה בְּיַד לֹקַח שְׁנֵי. שְׂאִפְלוּ נְטָרָף
לֹקַח הָרֵאשׁוֹן עַל הַמּוֹכֵר הוּא חוֹזֵר וְהָרִי יֵשׁ לוֹ [נ] שְׁדָה אַחֲרָת
שְׂיִגְבָה מִמֶּנָּה :

ההראב"ד **וכן לוקח ראשון מעיד ללוקח שני וכו' עד והרי יש לו שדה אחרת**
שיגבה. א"א דוקא בשעשאה אפותיקי עכ"ל:

כסף משנה **שמעון שלוח והיה ראובן ערב וכו'.** פרק חזקת הבתים (דף מ"ו):
ת"ר ערב מעיד ללוה והוא דאית ליה ארעא אחריתי ופרשב"ם ערב מעיד ללוה
אם יצאו עסיקין על שדותיו של לוח והוא דאית ליה ללוה ארעא אחריתי שוה
כנגד חוב שנתערב דאי לא הוי נוגע בעדות דב"ח יגבה ממנו. ודע ששם (דף
מ"ז) אמרו קבלן אמרי לה מעיד ואמרי לה אינו מעיד ומכיון שלא חילק רבינו
בין ערב לקבלן אלמא דכלשון ראשון סבירא ליה דלא מפליג בין קבלן לערב
וכן כתב רבינו ירוחם לדעת רבינו: **וכן לוקח ראשון מעיד ללוקח שני וכו'.** שם
באותה ברייתא לוקח ראשון מעיד ללוקח שני והוא דאית ליה ארעא אחריתי
פ' כגון לוי ויהודה שקנו שתי שדות מראובן בזה אחר זה וקיימא לן דאין ב"ח
גובה אלא מן האחרון ואם אין לו גובה משלפניו לוי ללוקח ראשון מעיד
ליהודה להעמיד בידו שדה שלקח מראובן ומפרש רבינו והוא דאית ליה
לראובן ארעא אחריתי שיכול להעמידה בפני ב"ח דאי לא נוגע בעדות הוא
ורשב"ם מפרש דהוא הדין אם יש ללוקח שני קרקע אחרת שלקח מראובן
דאז לא יגבה ב"ח אלא מאותו קרקע של לוקח שני ורבינו לא חשש לכתוב כן
דבכלל דבריו הוא דכיון דשדה זו של לוקח שני היתה של ראובן שלקחה לוקח
שני אחר לוקח ראשון הוה ליה קרקע של ראובן: **כתב** הראב"ד דוקא
בשעשאה אפותיקי עכ"ל:

הלכות עדות - פרק ששה עשר

א **ראובן שגזל שדה או טלית משמעון ובא יהודה וערער על**
ראובן ואמר שדה זו או טלית זו שלי היא. אין שמעון יכול

לְהַעֲדֵיד לְרֵאוּבֵן שְׂאִין זֶה הַשְּׂדֵה שֶׁל יְהוּדָה וְלֹא זֶה הַטְּלִית שֶׁל יְהוּדָה. שְׁהָרִי שְׁמַעוֹן רוֹצֵה לְהַעֲמִיד שְׂדֵה זֶה אִו טְלִית זֶה בְּיַד רֵאוּבֵן שֶׁהוּא גִזְלָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שְׂיַחְזִירוּ לוֹ מִיַּד הַגִּזְלָן. שְׁהָרִי אֶפְשֶׁר שְׁתַּהֲיֶה הָרְאָיָה שֶׁל שְׁמַעוֹן שְׂמוֹצִיא בָּהּ מִיַּד רֵאוּבֵן אֶפְשֶׁר שְׂאִינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא בָּהּ מִיַּד יְהוּדָה. וְכֵן אִם מְכַר רֵאוּבֵן הַשְּׂדֵה הַגִּזְלוֹתָה אִו הוֹרִישָׁה לְלוֹי וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל לוֹי. אִין שְׁמַעוֹן מַעֲיֵד שְׂאִינָה שֶׁל יְהוּדָה שְׂמָא נַחַת רוּחַ יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיאָהּ מִיַּד לוֹי:

ב מְכַר הַטְּלִית הַגִּזְלוֹתָה לְלוֹי וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר. אִם מִת רֵאוּבֵן שְׁמַעוֹן מַעֲיֵד עָלֶיהָ שְׂאִינָה שֶׁל יְהוּדָה שְׁהָרִי אִין טְלִית זֶה חוֹזֶרֶת לְשְׁמַעוֹן לְעוֹלָם שְׁכָבֵר קִנְיָהּ הַלּוֹקָח בְּיָאוּשׁ וְשִׁנוּי רְשׁוֹת וּכְבָר מִת רֵאוּבֵן הַגִּזְלָן וְאִין לוֹ מִמִּי יֵטַל דְּמִיָּה. אֲבָל אִם עֲדִין רֵאוּבֵן קָיָם אִין שְׁמַעוֹן מַעֲיֵד אֶף עַל הַטְּלִית. שְׁהַנְּאָה הִיא לוֹ שְׂלֵא תַעֲמַד בְּיַד יְהוּדָה כְּדֵי שְׂיַבִּיא רְאָיָה שְׂרֵאוּבֵן גִּזְלָה וַיִּשְׁלַם דְּמִיָּה. וְכֵן אִם הִיתָה הַטְּלִית בְּיַד יוֹרְשֵׁי רֵאוּבֵן אִין שְׁמַעוֹן מַעֲיֵד עָלֶיהָ מִפְּנֵי שְׂסוּפָה שְׂאִם תַעֲמַד בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ לְחֹזֵר לוֹ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה:

כסוף משנה (א-ב) ראובן שגזל שדה משמעון וכו' עד וכן כל כיוצא בזה.
בתרא פרק חזקת (דף מ"ג:) ת"ר מכר לו בית מכר לו שדה אין מעיד לו עליה מפני שאחריותו עליו מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה מפני שאין אחריותו עליו מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אמר רב ששת רישא בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי ואתא יהודה וקא מערער דלא ליזיל שמעון לאסהודי ליה ללוי דלאו דיהודה היא דניחא ליה דהדרא כלומר ניחא ליה דקיימא ביד לוי כי היכי דהדרא ליה שיש לו עדים שהיא שלו ואקשינן ובההוא זכותא דמפיק לה מלוי ליפקה מיהודה ומהדרין דאמר השני נוח לי והראשון קשה הימנו ומקשינן תו ולוקמה בגזלן כלומר למה ליה למיתני מכר ליתני גזל לו בית גזל לו שדה אין מעיד לו עליה וכו' ומהדרין משום דקא בעי למיתני סיפא מכר לו פרה מכר לו טלית דוקא מכר דהוה ליה יאוש ושינוי רשות וכגון דמית גזלן אבל לא מכר דהדרא ליה לא תנא רישא נמי מכר ואקשינן תו ולוקמיה ביורש כלומר בגזל והוריש ואתא יהודה להוציאה מיד היורש דלא

ליזיל שמעון וליסהיד לבן גזלן משום דאי תיקום ארעא ביד היורש יוציאנה שמעון מידו אבל אם היא ביד יהודה אמריי היכא דקיימא תיקום שמעינן מהכא דבין שהשדה הגזולה בידו בין מכרה בין מת והורשה אין מעיד בעלה עליה ובפרה וטלית כל שלא מת ראובן או לא מכרה אין מעיד לו גייכ עליה אבל אם מכרה ומת כיון דמטלטלין נינהו מעיד לו עליה ואף על פי שהקשו שם על זה ודחו אוקימתא זו היינו לענין שלא נפרש הברייתא כאוקימתא זו אבל מ"מ הדין דין אמת וכן כתב שם רשב"ם :

ג רְאוּבֵן שֶׁמָכַר שְׂדֵה לְשִׁמְעוֹן שְׁלֹא בְּאַחֲרֵי וְבָא יְהוּדָה לְעֲרֵר עַל שִׁמְעוֹן וּלְהוֹצִיָּאָה מִתַּחַת יָדוֹ. אֵין רְאוּבֵן מְעִיד לוֹ עָלֶיהָ. אֵף עַל פִּי שְׂאִין עָלֶיהָ אַחֲרֵי הָרִי הוּא רוֹצֵה שְׁתַּעֲמַד בְּיַד שִׁמְעוֹן כְּדִי שְׁיָבוֹא בְּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן וְיִטְרַפְּנָה בְּחוּבוֹ וְלֹא יִהְיֶה לָּוֶה רָשָׁע וְלֹא יִשְׁלָם :

כסף משנה **ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות וכו'.** שם (דף מ"ג) אמר שמואל המוכר שדה לחבירו שלא באחריות פ"י שהתנה שלא יהיה לו אחריות דאילו לא כתב אחריות בשטר הא קיימא לן אחריות טעות סופר הוא אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני ב"ח ואוקמה (דף מ"ה) בדלית ליה ארעא אחריתי לדידה דאמר לא ניחא לי למהוי ליה רשע ולא ישלם ולגבי לוקח לא הוי רשע ולא ישלם דא"ל להכי זבני לך שלא באחריות ורבינו כתב הדברים סתם שפשוט הוא שאם יש שדה אחרת לראובן שלא יטרוף בעל חוב לשדה זו :

ד רְאוּבֵן שֶׁמָכַר פָּרָה או טְלִית לְשִׁמְעוֹן וְבָא יְהוּדָה לְעֲרֵר וּלְהוֹצִיָּא מִיַּד שִׁמְעוֹן. רְאוּבֵן מְעִיד לוֹ עָלֶיהָ שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן שְׂאֵפְלוֹ עֲמָדָה בְּיַד שִׁמְעוֹן אֵין בְּעַל חוֹבוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טוֹרֵף מִן הַמְּטַלְטְלִין וְאֵפְלוֹ הָיוּ אַפּוֹתֵיקִי. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן מוֹדָה שֶׁזוֹ הַפָּרָה וְהַטְלִית הֵם שֶׁל רְאוּבֵן הַמוֹכֵר בְּוַדַּאי וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁבְּאַמַּת הֵן שְׁלוֹ. אָבֵל אִם לֹא הוֹדָה שִׁמְעוֹן אֵין רְאוּבֵן מְעִיד לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה. שְׂאֵם תִּצָּא מִתַּחַת יָדֵי שִׁמְעוֹן יַחֲזֹר שִׁמְעוֹן וְיִתְבַּע דָּמִים וְיֹאמֵר לוֹ מְכַרְתָּ לִּי דָּבָר שְׂאִינוֹ [א] שְׁלָךְ שֶׁהָרִי בָּאוּ עֲדִים וְאָמְרוּ שֶׁהֵן שֶׁל יְהוּדָה. בְּמָה דְּבָרִים

אֲמוּרִים שְׁיַעֲד רְאוּבֵן לְאַבְד זְכוּת יְהוּדָה וַיַּעֲמִיד הַמַּטְלָטְלִין בְּיַד שְׁמַעוֹן כְּשֶׁבָאוּ עֲדִים וְהָעִידוּ שֶׁהֵם יוֹדְעִים שְׂרָאוּבֵן זֶה לֹא הִיָּתָה לוֹ קִרְקַע מְעוֹלָם. אָבֵל אִם לֹא בָּאוּ עֲדִים לְכֹךְ אַף עַל הַפָּרָה וְהַטְלִית אֵינּוּ מַעֲיֵד. וְלָמָּה אֵינּוּ מַעֲיֵד עָלֶיהֶן. שְׁמָא הִקְנָה אוֹתָם לְבַעַל חוּבוֹ אֲגַב קִרְקַע וְכָתַב דְּאִיקָנִי וְהִקְנָה לוֹ מַטְלָטְלִין אֲגַב קִרְקַע שְׁנִמְצָא בַּעַל חוּבוֹ טוֹרֵף אַף הַפָּרָה וְהַטְלִית. לְפִיכָךְ לֹא יַעֲד עָלֶיהֶן שְׁהָרִי רוּצָה לְהַעֲמִידוֹן בְּיַד שְׁמַעוֹן כְּדִי שְׁיָבוֹא בַּעַל חוּבוֹ וַיִּטְרַפֵּם. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּדַבְרֵי אֱלוֹ. וּדְבָרִים אֱלוֹ אֵינָן תְּלוּיִין אֶלָּא בְּדַעַת הַדָּין וְעַצֵּם בִּינְתוֹ שְׁיָבִין עֶקֶר הַמְשַׁפְּטִים וַיַּדַּע דְּבַר הַגּוֹרֵם לְדַבֵּר אַחֵר וַיַּעֲמִיק לְרֵאוֹת. אִם יִמְצָא שְׁיֵשׁ לָזֶה הָעֵד צַד הַנְּאָה בְּעֵדוֹת זֹו אֶפְלוּ בְּדַרְךְ רְחוּקָה וְנִפְלְאָה הָרִי זֶה לֹא יַעֲד בָּהּ. וּכְדַרְךְ שְׁלֹא יַעֲד בְּדַבֵּר זֶה שְׁמָא נוֹגַע בְּעֵדוֹתוֹ הוּא כֹךְ לֹא יָדוֹן בְּאוֹתוֹ דְּבַר. וְכֵן שְׁאָר מֵינֵי פְסוּלִין כְּשֵׁם שְׁפוּסְלִין בְּעֵדִים כֹךְ פּוֹסְלִין בְּדִינֵים :

כסף משנה **ראובן שמכר פרה או טלית לשמעון וכו' עד וכן כל כיוצא בדברים אלו.** פרק חזקת (דף מ"ג:) סיפא דברייתא שכתבתי בסמוך מכר לו פרה מכר לו טלית מעיד לו עליה מפני שאין אחריותו עליו אמרו טעמא בגמרא (דף מ"ד:) משום דמטלטלי לא משתעבדי לבעל חוב ואפילו עשאם אפותיקי כלומר וכיון דאין בעל חוב גובה מהם אין לו הנאה בעדותו ואקשינן וליחוש דילמא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי וכתב ליה דאקנה ומהדרין דקאמרי עדים ידעינן בהאי דלא הוה ליה ארעא מעולם ואקשינן תו מדאמר רב פפא המוכר שדה שלא באחריות וכו' אם נמצאת שאינה שלו חוזר עליו וא"כ היאך יעיד לו עליה דהא אית ליה הנאה שלא יחזור עליו ומהדרין הב"ע במכיר בה שהיא בת חמורו ורב זביד אמר אפילו נמצאת שאינה שלו אינו חוזר עליו דא"ל להכי זבני לך שלא באחריות מתוך זה נתבררו דברי רבינו. אבל קשה שכאן פסק כרב פפא דאמר נמצאת שדה שאינה שלו אפילו שלא באחריות חוזר עליו שכתב בד"א בשהיה שמעון מודה שזו הפרה והטלית וכו' ופשטא דשמעתא משמע דאליבא דרב פפא הוא דאוקימנא במכיר בה שהיא בת חמורו דאילו לרב זביד כיון שאינו חוזר עליו אפילו אינו מכיר שהיא בת חמורו מעיד לו עליה. וכן כתב נמוקי יוסף דאליבא דרב זביד בכל ענין מצי מעיד וכן רשב"ם וכן בח"מ סי' ל"ז ורבינו ירוחם בני"ב ח"ה ובפרק י"ט מהל' מכירה כתב רבינו המוכר קרקע וכו' אפ"י נודע בודאי שזו הארץ גזולה ויצאה

מיד הלוקח אין המוכר חייב כלום והיינו כרב זביד גם בפ' זה כתב ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות וכו' הרי הוא רוצה שתעמוד ביד שמעון וכו' ואי קי"ל כרב פפא תיפוק לי דאם יוציאו בטענה שאינה שלו יחזור עליו ויש לומר דרבינו משמע ליה דאפילו לרב זביד בעינן לאוקומי ברייתא כשמכיר בה שהיא בת חמורו אי מוקים לה בשמכר סתם דע"כ לא פליג ארב פפא אלא כשהתנה בפירוש שאין לו עליו אחריות והיינו דאמר ליה להכי זבני לך שלא באחריות וע"כ היינו כשהתנה כן בפירוש שאל"כ הא קי"ל אחריות טעות סופר הוא וא"כ במכר לו פרה וטלית או שאר מטלטלין סתם אפילו לרב זביד בעינן שיכיר שהיא בת חמורו לשיוכל להעיד לו עליה משום דאם אינו מכיר ונמצאת שאינה שלו חוזר עליו כיון דקנה סתם וכן נראה שהיתה דעת הרי"ף שכתב ורב זביד אמר אפי' נמצאת שדה שאינה שלו וכו' ורב זביד פליג ארב פפא והלכתא כוותיה עכ"ל. ואיכא למידק דהא פשיטא דרב זביד פליג ארב פפא ומאי אתא לאשמועינן וצ"ל דאתא לאשמועינן דלא פליג רב זביד אאוקימתא דאוקימנא במכיר בה שהיא בת חמורו אלא ארב פפא לחודיה פליג וכמו שכתבתי. ועוד יש ראייה שיש לפרש דרב זביד לא פליג אאוקימתא דמכיר בה שהיא בת חמורו מדאמר"י התם (דף מ"ה) בסמוך מכריז רבא ואי תימא רב פפא דסלקין וכו' ולא אמרן אלא שאינו מכיר בה שהיא בת חמורו וכו' אמימר אמר אפי' ליכא כל הני לא מ"ט מידע ידיע דסתם עכו"ם אנס הוא ומשמע שאם הוא ישראל בעינן שיכיר בה שהיא בת חמורו ואי לאו בעי לפצווי ליה וכיון דגם אמימר הכי ס"ל ולחד לישנא גם רבא ס"ל הכי ומדמכריז ולא הוה מאן דפליג עליה אלא אמימר וגם הוא משמע דמודה בישראל דבעינן שיכיר בה שהיא בת חמורו משמע דליכא מאן דפליג בהא ואפילו רב זביד מודה בהכי וכדפרישית ולפי שיטה זו ברייתא ה"פ מכר לו בית אין מעיד לו עליה דאפילו פירות ומכר לו בהדיא שלא באחריות הוי נוגע בדבר מפני שבעל חובו גובה ממנה אבל מכר לו פרה וטלית אפשר לו להעיד עליה דכל שלא פירש שהוא מקבל עליו אחריות אין ב"ח גובה מהם מיהו אם מכרם סתם צריך שיכיר בה שהיא בת חמורו לכ"ע אבל במוכר בהדיא שלא באחריות לרב זביד אינו צריך שיכיר ולרב פפא צריך שיכיר והלכה כרב זביד ולפיכך כתב רבינו ראובן שמכר פרה וכו' ולא הזכיר שם שלא באחריות כשם שהזכיר גבי מכר שדה וטעמא משום דבעא לאשמועינן דבמוכר סתם בעינן שיכיר בה שהיא בת חמורו אבל במפרש שמוכר לו שלא באחריות לא איצטריך ליה לאשמועינן דסמך על מ"ש בפ"ט מהלכות מכירה דאפילו נמצאת שדה שאינה שלו אינו חוזר עליו והכא אשמעינן דאפילו דאינו מעמידה בפני ב"ח אינו מעיד לו עליה אא"כ מכיר בה ומיהו במכיר בה סגי אע"ג דקי"ל אחריות טעות סופר הוא מ"מ כיון שהוא מכיר בה נמצא שהמוציאה מידו אונס הוא שאנסו ואינו חוזר עליו כמבואר פ"ט מהל' מכירה וא"כ כל שמפרש בהדיא שמוכר שלא

באחריות פשיטא דאפילו אינו מכיר שהיא בת חמורו שמעיד לו עליה ובהכי אתי שפיר מאי דאיכא למידק דבגמרא קדים ומשני דקאמרי עדים ובתר הכי משני דמכיר בה וכו' ורבינו הפכס בלשונו והיינו טעמא משום דאי הוה נקיט סדר הגמ' לומר בסוף כל הדברים דדוקא במכיר בה שהיא בת חמורו וכו' הוה משמע דלעולם לא מצי מעיד אלא במכיר בה דוקא ולפיכך כתב בד"א במכיר וכו' סמוך למה שכתב מכר פרה או טלית ולא הזכיר שפירש שלא באחריות דאהא דוקא הוא דבעינן שיכיר ואחר כך כתב תנאי אחר שהוא כולל בין למה שכתב דהיינו שלא פירש שלא באחריות בין היכא דפירש דשלא באחריות הוא מוכר וזהו שהאריך בלשונו ואמר בד"א שיעיד ראובן לאבד זכות יהודה וכו' כדי לכלול דבשום ענין אין ראובן מעיד לו וכו' אלא אם כן העידו שלא היתה לו קרקע וכו' דל"ש פירש דשלא באחריות הוא מוכר ול"ש לא פירש צריך תנאי זה לשיוכל להעיד. ומה שאמרו בגמרא ורב זביד אמר אפי' נמצאת וכו' אצל אוקימתא דמכיר בה שהיא בת חמורו היינו לומר דלרב פפא א"א להעמיד הברייתא אלא דוקא במכיר אבל לרב זביד יש להעמיד בין במכיר בין שאינו מכיר אם פירש דשלא באחריות הוא מוכר אבל אין הכי נמי שאם מכר סתם אין להעמידה אלא דוקא במכיר ומש"ה פריך גמרא מדרב פפא דלדידה אפי' פירש שלא באחריות אם נמצאת שאינה שלו חוזר עליו ואילו לרב זביד לא קשיא דאיכא לאוקמה כשמכר לו שלא באחריות: **וכתב** נמוקי יוסף בשם הראב"ד דכל הני דפסילי משום נוגע בדבר לא פסילי אלא כי מסהדי לזכותם אבל לחובתם פשיטא דמהימני דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי: **וכן שאר מיני פסולים וכו'.** אם בפסולים מחמת עבירה פשיטא דרשע הוא ואם בפסולים מחמת קורבה ירושלמי הובא בהלכות פרק זה בורר דמייתי מרבויה דקרא שלא יהו הדיינים קרובים לעדים ולא לבעלי דינים ולא זה לזה:

ה ולפיכך אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה בין בסנהדרי קטנה בין בסנהדרי גדולה. אבל אלו שמוסיפין עד שבעה לעבר השנה כמו שבארנו בהלכות קדוש החדש יראה לי שאם היה בהן קרובים אין בכך כלום:

כסף משנה ולפיכך אין סומכים וכו'. ה"ה לבית דין של שלשה ולא נקט אין סומכין בסנהדרין אלא לאשמועינן דאלו שמוסיפין עד שבעה לעבר השנה אם היה בהם קרובים אין בכך כלום דמתחילין בשלשה ומוסיפין עד שבעה ואז גומרין ואם גמרו בשלשה מעוברת וכיון שכן אותו תוספת אפילו שיהיו קרובים כיון שהג' ראשונים כשרים אין בכך כלום אבל ג' הראשונים צריך שיהיו כשרים או לפחות ג' מהם דכיון דאם גמרו בג' מעוברת בתלתא מינייהו

דכשרים סגי וזהו שכתב רבינו שאם היה בהם קרובים ולא כתב שאם היו כולם קרובים:

1 כָּל הַכָּשֵׁר לְדוֹן כָּשֵׁר לְהַעֲיֵד. וַיֵּשׁ כָּשֵׁר לְהַעֲיֵד וַאֲיֵנו כָּשֵׁר לְדוֹן. הָאוֹהֵב. וְהַשּׁוֹנֵא. וְהַגֵּר. וְהַמְשַׁחֵר. וְכֵן הַזֶּקֶן. וְהַסָּרִיס. וְהַמְמָזֵר. וְסוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו. כָּשֵׁרִין לְהַעֲיֵד וַאֲיֵן כָּשֵׁרִים לְדוֹן דִּינֵי נַפְשׁוֹת כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ:

כסף משנה כל הכשר לדון וכו'. משנה בנדה פ' בא סימן (דף מ"ט): ואמר רבי יוחנן שם בגמרא ובסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ד) דאתא לאתווי סומא באחת מעיניו שכשר להעיד ואינו כשר לדון ואמרינן דלא קי"ל כההוא סתמא אלא כסתמא דסנהדרין דדיני ממונות דנין ביום וגומרינן בלילה וכולהו אינשי לא חזו בליליא כדחזי סומא באחת מעיניו ביום וכיון דגומרינן בלילה הוא הדין דסומא באחת מעיניו דן לכתחלה א"כ לא קי"ל כההוא סתמא וקשה א"כ למה פסקו רבינו ויש לדחוק ולומר דטעמא דאידיחי ההוא סתמא משום דאמר דסומא באחת מעיניו שאינו כשר לדון דיני ממונות וכבר פסק רבינו בפ"ב מהלכות סנהדרין דסומא באחת מעיניו כשר לדון דיני ממונות ולא תפס לשון המשנה פה אלא משום האוהב והשונא והגר וכל הני דמני הכא רבינו שהם כשרים להעיד ואינם כשרים לדון: ואיכא למידק א"כ אמאי דחי בגמרא האי סתמא לימא דאתא לאיתווי כל הני דמני הכא רבינו. ומצאתי בתוס' פרק בא סימן (דף נ' ד"ה ור"מ) שהקשו קושיא זו לענין אוהב ושונא ותירצו דלא פסיקא ליה שהרי לכל העולם כשרים ואין תירוץ זה נוח לי דאכתי נימא דאתא לאיתווי גר ומשוחרר שהם כשרים להעיד ואינם כשרים לדון ד"מ ועוד קשה דהוה ליה למימר דהא דקתני יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון בדיני נפשות איירי ושפיר אתי לאיתווי סומא באחת מעיניו שהוא פסול לדיני נפשות וכן לאיתווי זקן וסריס וממזר שהם כשרים להעיד ופסולים לדיני נפשות והא הוה עדיף מלמידחי סתם מתניתין מהלכה. וי"ל דאה"נ דלדין שפיר מיתוקמא מתניתין כדאמרן ולא שקיל וטרי גמרא אלא אליבא דר' יוחנן דאמר דמתניתין דיש שכשר להעיד ואינו כשר לדון לאיתווי סומא באחת מעיניו שאינו כשר לדון אפילו דיני ממונות ואליבא דידיה הוא דקשו סתמי אהדדי ואידיחי ההוא סתמא אבל לדין לא קשו סתמי אהדדי ושפיר מתוקמי כדאמרן. וא"ת ר' יוחנן מאי דוחקיה לומר דקשו סתמי אהדדי ולא אוקים להו כדאמרן י"ל שכך היה מקובל מרבתינו שפירוש דמתניתין דיש שכשר להעיד ואינו כשר לדון מיירי לדיני ממונות ובסומא מאחת מעיניו דמש"ה הוכרח לומר דליתא לההוא סתמא: האוהב והשונא. משנה בסנהדרין

פרק זה בורר (דף כ"ז): אלו הן הקרובים וכו' האוהב והשונא וכו' א"ל לא נחשדו ישראל על כך ומפרש בגמרא (דף כ"ט) דדוקא לעדות לא נפסלו אבל לדון נפסלו מיתורא דקרא והוא לא אויב לו והיינו טעמא דכיון דסני ליה לא מצי לאהפוכי בזכותיה ותמהני למה לא כתב רבינו במה ששנינו שם איזהו האוהב זה שושבינו והשונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה ואמרינן התם משמיה דרבא דמיום ראשון ואילך בטלה שושבינות וכשר להעיד: **הגר**. פירוש שאין אמו מישראל שאינו כשר לדון אפילו דיני ממונות כמו שנתבאר פ"ב מהל' סנהדרין והמשוחרר דינו כדין הגר: **וכן הזקן והסריס וכו'**. פ"י אלו שהזכיר עד עתה אין כשרים לדון אפילו דיני ממונות אבל הזקן והסריס וכו' לדיני נפשות דוקא הוא דאין כשרים אבל לדיני ממונות כשרים הם. ודין זה דזקן וסריס ברייתא בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ו:). וק"ל למה לא כתב ג"כ מי שאין לו בנים שפסלו באותה ברייתא וי"ל שסמך על מה שכתבו פ"ב מהלכות סנהדרין וכן עשה בזקן ששם כתב זקן מופלג וכאן כתב זקן לבד אלא סמך על מ"ש שם ועוד שטעם הסריס ומי שאין לו בנים אחד דטעם מי שאין לו בנים לפי שאינו יודע צער גידול בנים ואינו רחמן והוא עצמו טעם הסריס: **והממזר וסומא באחת מעיניו וכו'**. משנה פ' בא סימן (דף מ"ט ע"ב) יש שראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות ואמרינן בגמרא דחדא מהני מתניתין לאיתויי ממזר דכשר לדון דיני ממונות ואין כשר לדון דיני נפשות: **וסומא באחת מעיניו**. נדה פרק בא סימן וסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד:) ההוא סמיא פ"י באחת מעיניו דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן דהוה דאין דינא פ"י דיני ממונות ולא א"ל מידי משום דתנן בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) בדיני ממונות גומרין בלילה וכולהו אינשי לא חזו בליליא כדחזי סומא ביום וכיון דגומרין בלילה סומא באחת מעיניו דן לכתחלה ביום ומאחר דכשר לדון דיני ממונות פשיטא דכשר להעיד דכל הכשר לדון כשר להעיד וכיון דתנן במתניתין דיני נפשות גומרין ביום ממילא דסומא באחת מעיניו פסול לדון דיני נפשות וכבר כתבתי זה פרק שני מהלכות סנהדרין:

הלכות עדות - פרק שבעה עשר

א מי שהעידו לו אנשים רבים וגדולים בחכמה וביראה שהם אומרים שראו פלוני שעבר עברה פלונית. או שלוח מפלוני. אף על פי שהוא מאמין הדבר בלבבו כאלו ראהו לא יעיד עד שיראה הדבר בעיניו או יודה לו הלוח מפיו ויאמר לו היתה עלי עד שפלוני הלוח לי מנה. [שנאמר \(ויקרא ה-א\)](#) 'והוא עד או ראה או ידע'. ואין לה עדות שמתקיימת בראייה או בידיעה אלא עדות ממון. וכל המעיד מפי אחרים הרי זה עד שקר ועובר בלא תעשה [שנאמר \(שמות כ-ג\)](#) 'לא תענה ברעך עד שקר':

כסף משנה מי שהעידו לו אנשים רבים וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ז) כיצד מאיימין על עדי נפשות שמא תאמרו משמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן ואמרי' בגמרא דה"ה דפסילי בדיני ממונות ובזה בורר גבי עדי ממון תנן אם אמר העד הוא אמר לי שהוא חייב לו או איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה שהוא חייב לו מאתים זוז:

ב לפיכך מאימין אף על עדי הממון. וכיצד מאימין עליהן. [\[מאימין עליהם\]](#) בפני הכל. ומודיעין אותן כח עדות שקר ובשעת המעיד בה בעולם הזה ובעולם הבא. ואחר כך מוציאין את כל האדם לחוץ ומשירין את הגדול שבעדים ואומר לו אמר היאך אתה יודע שזה חייב לזה. אם אמר שהוא אמר לי חייב אני לו או איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו. והיו מכניסין את העד השני ובודקין אותו כך. נמצאו דבריהן מכוננין נושאין ונותנין בדבר וגומרין הדין:

כסף משנה ולפיכך מאיימין וכו' עד וגומרין הדין. משנה פרק זה בורר כתבתיה בסמוך. ומ"ש מודיעין אותם כח עדות שקר וכו'. שם בגמרא ונראה מדברי רבינו שסובר דלא אידחי מימרא דרב יהודה ורבא אלא לענין שלא יאיימו אותם בהני כללי כי יחשבו שינצלו אבל בהני פרטי שיגיע להם באותו עון מאיימין עליהם והיינו דאמר רב אשי בהדיא (דף כ"ט) סהדי שקרי

אאוגרייהו זילי שהוא רע נוגע להם בפרט וה"ה לשאר רעות פרטיות
שמאיימין עליהם :

ג המטמין עדים לחברו והודה לו בינו לבין עצמו והעדים
רואין ושומעין שהוא אומר לו ודאי יש לך אצלי כד וכד אבל
מתירא אני שפא תכופני בדין למחר הרי זו אינה עדות עד
שיודה בפני עדים :

כסף משנה המטמין עדים וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ט) ברייתא
כלשון הזה :

ד אחד המודה בפני עדים. ואמר דרף [א] הודאה זה יש לו אצלי
כד וכד. או שאמר אתם עדי או שאמר היו עלי עדים. בין
שאמר הלזה בין שאמר המלוה ושתק הלזה דרף מאמין
לדבריו. הרי אלו עדים. ואין צריך לומר אם קנו מידו או
שאמר להם כתבו עלי שטר שיש לזה אצלי כד וכד וכל כיוצא
בדברים אלו הרי הם הודאה ומעידין על פיו :

כסף משנה אחד המודה בפני עדים וכו'. שם במשנה עד שיאמר בפנינו הודה
שהוא חייב לו מאתים זוז ופירש רש"י שיהיו שניהם בפנינו ולהודות נתכוון
להיות לו עדים בדבר ואמרי' בגמרא מסייע ליה לרב יהודה אמר רב דאמר
צריך שיאמר אתם עדי והיו עלי עדים הרי הוא כמו אתם עדי : **בין שאמר
הלזה וכו'**. שם מימרא דרבינא ואי תימא רב פפא. **ומה שכתב דרך מאמין
לדבריו** כלומר דאם טען משטה הייתי בד שראיתך אומר דברים שאינם
ואמרתי הלא משחק הוא נאמן. וכבר נתבאר דינין אלו בדברי רבינו בהלכות
טוען ונטען :

ה תלמיד שאמר לו רבו יודע אתה שאם נותנין לי כל ממון
העולם איני משקר מנה יש לי אצל פלוני ויש לי עליו עד אחד
לך והצטרף עמו. אם נצטרף הרי זה עד שקר :

ו אָמַר לוֹ בּוֹא וְעִמְד עִם הָעֵד וְלֹא תַעֲיֵד כְּדִי שְׂיִרְאָה הַלּוֹה וְיִפְחַד וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שְׂאֵתָם שְׁנֵי עֵדִים וְיִוָּדַה מְעַצְמוֹ הֲרִי זֶה אָסוּר לַעֲמֹד וּלְהִרְאוֹת שֶׁהוּא עֵד אַף עַל פִּי שְׂאִינוֹ מְעִיד. וְעַל זֶה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ נֶאֱמַר [\(שמות כג-ז\)](#) 'מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק':

ז הַשּׁוֹכֵר עֵדֵי שֶׁקֶר לְהַעֲיֵד לְחֻבְרוֹ פְּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיֵּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְכֵן עֵד ^[ב] אֶחָד שֶׁכָּבַשׁ עֵדוּתוֹ וְלֹא הָעִיד פְּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיֵּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם:

כסף משנה **השוכר עדי וכו' וכן היודע וכו'.** ברייתא בבא קמא ריש פרק הכונס (דף נ"ה): השוכר עדי שקר והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו פטור מדיני אדם וחיוב דיני שמים ואמרו בגמרא דהיינו בעד אחד דאילו בשנים מדאורייתא מחייב ובראש הלכות אלו הארכתי בזה:

הלכות עדות - פרק שמונה עשר

א מִי שֶׁהָעִיד בְּשֶׁקֶר וְנוֹדַע בְּעֵדִים שֶׁהָעִיד בְּשֶׁקֶר זֶהוּ שֶׁנִּקְרָא עֵד זוֹמֵם. וּמִצּוֹת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּמָה שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתוֹ לְחֻבְרוֹ. אִם בִּעֲבָרָה שֶׁחִיבִין עָלֶיהָ סְקִילָה הָעִידוֹ וְהוֹזְמוּ נִסְקָלִין כֻּלָּן. וְאִם בְּשִׂרְפָה נִשְׂרָפִין וְכֵן שְׂאֵר הַמִּיתוֹת. וְאִם הָעִידוֹ בְּמִלְקוֹת לֹקָה כָּל אֶחָד מֵהֶן כְּשֶׂאֵר מְחִיבֵי מִלְקוֹת. וְאוֹמְדִין כַּחוֹ וּמִלְקִין אוֹתוֹ. וְאִם הָעִידוֹ לְחִיבּוֹ מִמוֹן מְשֻׁלְשִׁין הַמָּמוֹן בִּינֵיהֶן לְפִי מִנְּזֵן הָעֵדִים. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן חֶלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ. וְאִין לֹקִין בְּמִקּוֹם תִּשְׁלוּמִין:

כסף משנה **מי שהעיד וכו' ומצוה לעשות לו כמו שרצה לעשות וכו'.** משנה בסנהדרין סוף אלו הן הנחנקין (דף פ"ט) כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה

כלומר אין להם לצפות מיתה אחרת אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר לה דינו של נידון: **ואם העידו במלקות וכו' ואם העידו לחייבו ממון וכו'.** משנה פירקא קמא דמכות (דף ה') משלשין בממון ואין משלשין במכות וכו' אלא כל אחד ואחד לוקה ארבעים: **ואין לוקין במקום תשלומין.** שם במשנה (דף ד') פלוגתא דר"מ ורבנן ופסק כרבנן דאמרי כל המשלם אינו לוקה ובכתובות פרק אלו נערות (דף ל"ב): מקשי ונימא כל הלוקה אינו משלם כלומר ונדייניה במלקות ומשני בפירוש רבתה תורה עדים זוממים לתשלומין מכדי כתיב ועשיתם לו כאשר זמם יד ביד למה לי דבר הניתן מיד ליד ורבי אלעזר יהיב טעמא משום דלאו בני התראה נינהו:

ב בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּעֵדִים שְׁהוּזָמוּ. אָבֵל שְׁתֵּי פְתוּת הַמְּכַחֲשׁוֹת זֹאת זוֹ וְאִין כָּאן עֵדוֹת אֵין עוֹנְשִׁין אֶת אַחַת מֵהֶן. לְפִי שְׂאִין אָנוּ יוֹדְעִים מִי הִיא הַכֶּת הַשְּׁקֶרְנִית. וּמָה בֵּין הַכְּחָשָׁה לְהַזְמָה. הַהַכְּחָשָׁה בְּעֵדוֹת עֲצָמָה זֹאת אוֹמְרַת הִיא הַדָּבָר הַזֶּה וְזֹאת אוֹמְרַת לֹא הִיא הַדָּבָר הַזֶּה אוּ יָבוֹא מְכַלֵּל דְּבָרֶיהָ שְׂלֹא הִיא. וְהַהַזְמָה בְּעֵדִים עֲצָמוֹן וְאֵלוֹ הָעֵדִים שְׁהַזְיָמוּם אֵינָן יוֹדְעִים אִם נִהְיָה הַדָּבָר אוּ לֹא הִיא. כִּי־צַד. עֵדִים שְׂבָאוּ וְאָמְרוּ רְאִינוּ זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ אוּ לָוָה מְנָה מְפִלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וְאַחַר שֶׁהָעֵידוּ וְנִבְדְּקוּ בָּאוּ שְׁנַיִם אַחֲרַיִם וְאָמְרוּ בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיִינוּ עִמָּכֶם וְעַם אֵלוֹ כָּל הַיּוֹם. וְלֹא הָיוּ דְּבָרִים מְעוּלָם לֹא זֶה הָרַג אֶת זֶה וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה הָרִי זֹאת הַכְּחָשָׁה. וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם הִיא־אֵת אַתֶּם מְעִידִים כִּדּוּן וְזֶה הַהוֹרַג אוּ הַנְּהַרַג אוּ הִלְוָה אוּ הַמְּלוֹה הִיא עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּמַדִּינָה אַחֲרַת. הָרִי זֹאת עֵדוֹת מְכַחֲשֵׁת שְׂזָה כְּמִי שֶׁאָמַר לֹא הָרַג זֶה אֶת זֶה וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה שֶׁהָרִי עִמָּנוּ הָיוּ וְלֹא נִהְיָה דְּבָר זֶה. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלוֹ. אָבֵל אִם אָמְרוּ לָהֶם אָנוּ אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם זֶה הָרַג זֶה בְּיוֹם זֶה בִּירוּשָׁלַיִם כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִין אוּ לֹא הָרַגוּ. וְאָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם עֲצָמָכֶם הָיִיתֶם עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּבִבְלָה. הָרִי אֵלוֹ זוֹמְמִים וְנִהְרָגִין אוּ מְשַׁלְמִין. הוֹאִיל וְהָעֵדִים שְׁהַזְיָמוּם לֹא הַשְּׁגִיחוּ עַל עֲצָמָה שֶׁל עֵדוֹת כָּלֵל אִם אָמַת הִיא אוּ שְׁקֶר:

כסף משנה בד"א בעדים שהוזמו וכו' עד הרי אלו זוממין ונהרגין וכו'. משנה פ"ק דמכות (דף ה') אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כלומר שיזימו אותם בעסקי גופם של עדים ולא בעסקי ההרוג וההורג כדמפרש ואזיל כיצד אמרו מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידים (שזה הרג את זה) שהרי נהרג זה או ההורג זה היה עמנו במקום פלוני אין אלו זוממין אבל אמרו להם היאך אתם מעידים שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגים על פיהם :

ג וְזֶה שֶׁהָאֱמִינָה תּוֹרָה עֵדוֹת הָאֲחֵרוֹנִים עַל הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים גִּזְרַת הַכְּתוּב הִיא. אֶפְלוּ הָיוּ הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים מֵאָה וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהִזְיִמוּם וְאָמְרוּ לָהֶם אָנוּ מְעִידִים שְׁאֲתֶם הַמֵּאָה כְּלָכֶם עִמָּנוּ הֵייתֶם בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי הָרִי אֱלוּ נִעְנְשׁוּן עַל פִּיהֶם. שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה וּמֵאָה כְּשֵׁנַיִם. וְכֵן בְּשֵׁתֵי כִּתְיֵי עֵדִים הַמְּכַחֲשׁוֹת זֶה אֶת זֶה אֵין הוֹלְכִין אַחַר הָרֵב אֶלָּא דוֹחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן :

כסף משנה וזו שהאמינה תורה עדות האחרונים וכו'. דאמרינן במרובה (דף ע"ב:) ובפרק זה בורר (דף כ"ז) עד זומם חידוש הוא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ואע"ג דרבא הוא דאמר הכי ולית הלכתא כוותיה הא דלית הלכתא כוותיה היינו במאי דקאמר דאינו נפסל למפרע אבל במאי דקאמר דחידוש הוא ודאי מוסכם הוא : אפילו היו העדים הראשונים מאה כו'. משנה פ"ק דמכות (דף ה') : ע"פ שנים עדים או שלשה עדים יומת המת אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה אלא להקיש שלשה לשנים מה שלשה מזימין את השנים אף שנים יזומו את השלשה ומנין אפילו מאה ת"ל עדים :

ד עֵדִים זוֹמְמִין אֵינָן צְרִיכִין הִתְרָאָה. וְעֵדִים שֶׁהִכְחִשׁוּ וּלְבַסּוֹף הוֹזְמוּ הָרִי אֱלוּ נִהְרְגִין אוּ לֹקִין אוּ מְשַׁלְּמִין מִפְּנֵי שֶׁהִכְחִשׁוּ תַחֲלַת הַזְמָה הִיא אֶלָּא שְׁעֵדִין לֹא נִגְמָרָה :

כסף משנה עדים זוממין אינן צריכין התראה. כתובות פ' אלו נערות (דף ל"ג) ר' אלעזר אמר עדים זוממין ממונא משלמי ומילקא לא לקו משום דלאו בני התראה נינהו ואביי נמי אע"ג דמעיקרא פליג עליה לבסוף הדר ביה ובפ"ק דמכות וכתובות (דף ל"ב) אמר מה לעדים זוממין שכן אינם צריכים התראה : ועדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו וכו'. ב"ק פרק מרובה (דף ע"ג:) אמר רבא

עדים שהוכחו ולבסוף הוזמו נהרגין דהכחשה תחלת הזמה היא אלא שלא נגמרה ופירש"י שהוכחו שנים אומרים הרג ושנים אומרים לא הרג ולבסוף הוזמו שבאת כת שלישית ואמרה עמנו הייתם נהרגין ואע"ג דאביי פליג עליה הא קי"ל דהלכתא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם :

ה אין מזימין את העדים אלא בפניהם. ומכחישין את העדים שלא בפניהם. ועדים שהוזמו שלא בפניהן הרי הכחשו. לפיכך אם מתו העדים שהזימום קדם שיזימו אותם בפניהם אין כאן עדות שהרי הכחישו זה את זה :

כסף משנה אין מזימין את העדים אלא בפניהם וכו'. כתובות פ"ב (דף כ') אמר רבי אבהו אין מזימין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשה מיהא הויא וטעמא דאין מזימין את העדים אלא בפניהם x פירש"י שהרי באין לענשן או נפש או ממון והתורה אמרה והועד בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו :

ב עדי נפשות שהכחשו ולא הוזמו אפלו בא הנהרג ברגליו אינם לוקין. מפני שהוא לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו. אבל בית דין מכין אותן מכת מרדות כפי מה שיראו :

כסף משנה עדי נפשות שהוכחו וכו'. בב"ק פרק מרובה (דף ע"ד) אמרו אפלוגתא דאביי ורבא שכתבתי למעלה ובפלוגתא עדים שהוכחו ולבסוף הוזמו רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר נהרגין וחד אמר אין נהרגין תסתיים דר"א הוא דאמר אין נהרגין דאמר רבי אלעזר עדים שהוכחו בנפש לוקין ואי סלקא דעתך ר"א הוא דאמר נהרגין אמאי לוקין ה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו אלא לאו ש"מ רבי אלעזר הוא דאמר אין נהרגין ואקשינן לוקין תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אמר אביי בבא הרוג ברגליו אלמא דלמ"ד נהרגין ה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואפילו בא הרוג ברגליו אין לוקין וכיון שפסקנו כרבא דאמר נהרגין ממילא קי"ל דעדים שהוכחו בנפש אין לוקין ופ"י לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד היינו שהוא לאו שניתן לאזהרה שלא יעשה כד שלא ימיתוהו ב"ד ואין לוקין עליו דמיתת ב"ד היא עונשו של לאו. ומ"ש אבל ב"ד מכין אותן וכו'. פשוט הוא :

ז עֵדִים זֹמְמִים צָרִיכִין הַכְרָזָה. וְהֵיִאֵךְ הִיא הַהַכְרָזָה שְׁלֵהוֹן.
כּוֹתֵבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל עֵיר וְעֵיר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הֶעִידוּ בְּכָךְ וְכָךְ
וְהוֹזְמוּ וְהִרְגָנוּם. אוֹ לְקוֹ בְּפָנֵינוּ אוֹ עֲנִשְׁנוּ אוֹתָן כֶּךָ וְכָךְ דִּינָרִין.
שְׁנֵאֵמַר (דברים יט-כ) 'וְהִנְשֵׂאֲרִים יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ':

כסף משנה **עדים זוממין צריכים הכרזה.** סנהדרין סוף הנחנקין (דף פ"ט)
ת"ר ד' צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין
משום דכולהו כתיב ישמעו וייראו ולמד רבינו שהכרזה צריכה שתהיה בכל
המקומות ממה ששנו שם במשנה דזקן ממרא אליבא דר"י כותבין ושולחין
בכל המקומות איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד ואפילו ר"ע דפליג עליה התם
לא אשכחן דפליג עליה אלא בזקן ממרא משום דסבר דמשמרים אותו עד
הרגל אבל באינד דצריכי הכרזה כיון דלא אשכחן ליה דפליג מסתמא כר"י
ס"ל ודבר פשוט הוא שצריכין לכתוב על איזו עבירה נהרג שאל"כ היאך יראו
ויוסרו הנשארין:

ח חֵיבוֹב הָעֵדִים זֹמְמִים לְשֵׁלֶם בְּמָקוֹם שְׁחֵיבִין לְשֵׁלֶם קָנֵס הוּא
וּלְפִיכָךְ אֵין מְשֻׁלְמִין עַל פִּי עֲצָמָן. כִּי־צַד. הֵרִי שְׁהֶעִידוּ וְנִחְקְרָה
עֲדוּתָן בְּבֵית דִּין וְאַחַר כֶּךָ אָמְרוּ שְׁנִיָּהֶם עֲדוּת שְׁקֵר הֶעֱדָנוּ וְאֵין
לָזָה אֶצֶל זֶה כָּלוּם. אוֹ שְׁאֲמָרְנוּ הֶעֱדָנוּ עַל זֶה בְּכָךְ וְכָךְ וְהוֹזְמָנוּ
אֵין מְשֻׁלְמִין עַל פִּיהוֹן. אֲבָל אִם אָמְרוּ הֶעֱדָנוּ עַל זֶה וְהוֹזְמָנוּ
בְּבֵית דִּינָנוּ שֶׁל פְּלוֹנִי וְנִתְחַיְבָנוּ לְתַן לוֹ כֶּךָ וְכָךְ הֵרִי אֵלּוּ מְשֻׁלְמִין
שְׁזִז הוֹדָאָה בְּמָמוֹן שְׁנֵגְמַר דִּינָנוּ לְתַנּוּ. וְאִם אָמַר הָאֶחָד כֶּךָ
מְשֵׁלֶם חֶלְקוֹ:

כסף משנה **חיוב העדים זוממין לשלם וכו'.** פ"ק דמכות (דף ב' :) בברייתא
המדברת בעדים זוממין משום ר"ע אמרו אף אין משלמין על פי עצמן ואמרו
בגמרא מ"ט דר"ע קסבר קנסא הוא וקנס אין משלם על פי עצמו אמר רבה
תדע שהרי לא עשו מעשה ומשלמין וכן אמר רב נחמן וכיון דהני אמוראי יהבי
טעמא למלתיה וגמרא אמר התם כמאן דלא כרבי עקיבא אמימרא דרב יהודה
דבסמוך לה ומשני לה אליבא דר"ע אלמא הלכתא כוותיה: **אבל אם אמרו**
העדנו על זה וכו'. שם (דף ג') אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי
חלקו ומוקי לה גמרא באומר העדנו והוזמנו בב"ד של פלוני וחייבנו ממון
סד"א כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא מחייב קמ"ל:

הלכות עדות - פרק תשעה עשר

א שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ וְאָמְרוּ בְּמִזְרַח הַבַּיְתָה הֲרֵג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשַׁעַת פְּלוּגִית וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן בְּמַעֲרַב הַבַּיְתָה הַזֹּאת הָיִיתֶם עִמָּנוּ בַּעֲת הַזֹּאת. אִם יָכוֹל הָעוֹמֵד בְּמַעֲרַב לִרְאוֹת מֶה שֶׁבְּמִזְרַח אֵינָן זוֹמְמִין. וְאִם אֵינּוּ יָכוֹל לִרְאוֹת הֲרֵי אֱלוֹ זוֹמְמִין וְאֵין אוֹמְרִין שְׁמָא מְאוּר עֵינֵיהֶם שֶׁל רֵאשׁוּנִים רַב וְרוֹאִין מִרְחוֹק יִתֵּר מִכָּל אָדָם. וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּבִקְרַת הֲרֵג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן בְּיוֹם זֶה בְּעָרַב הָיִיתֶם עִמָּנוּ בְּלוּד. אִם יָכוֹל אָדָם לְהִלָּךְ אֶפְלוֹ עַל הַסּוּס מִירוּשָׁלַיִם לְלוּד מִבִּקְרַת עַד עָרַב אֵינָן זוֹמְמִין וְאִם לֹא הֲרֵי אֱלוֹ זוֹמְמִין וְאֵין אוֹמְרִין שְׁמָא כִּרְקַל בְּיוֹתֵר נִזְדַּמֵּן לָהֶן וְקִפְלוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֶלֶּא בְּדַבָּר הַמְּצוּי הַיְדוּעַ לְכָל מְשַׁעְרֵין לְעוֹלָם וּמְזִימִין אוֹתָן :

כסף משנה שנים שהעידו וכו' עד ומזימין אותם. מימרא דרבא ספ"ק דמכות (דף ה') כלשון רבינו ונ"ל שצריך להגיה שמא גמל קל ביותר נזדמן להם שכך אמרו בגמרא גמלא פרחא ובנסחא אחרת מספרי רבינו כתוב שמא כר קל ביותר נזדמן להם עכ"ל וזו נוסחא אמיתית שכר בלשון מקרא הוא גמל קל דכתיב שלחו כר (ישעיה ט"ז) :

ב שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ בְּאַחַד בְּשַׁבַּת הֲרֵג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּמָקוֹם פְּלוּגִי וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּיוֹם זֶה עִמָּנוּ הָיִיתֶם בְּמָקוֹם אַחַר רְחוֹק אָבֵל בְּיוֹם שְׁלֹאֲחַר יוֹם זֶה הֲרֵגוּ בְּנֹדָאֵי אֶפְלוֹ הֵעִידוּ הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁקָּדָם כְּמָה יָמִים הֲרֵגוּ הֲרֵי זֶה הַהוֹרֵג עִם יְעָדֵיו הָרֵאשׁוּנִים

נְהַרְגִין שְׁהָרִי הוֹזְמוּ. שְׁבַעַת שְׁהַעִידוּ שְׁהָרִג עֲדִין לֹא נִגְמַר דִּינוֹ לְהָרִג. אָבֵל בָּאוּ שְׁנֵי עֲדִים בְּשִׁלְיָשִׁי בְּשַׁבַּת וְאָמְרוּ בְּאֶחָד בְּשַׁבַּת נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְהָרִיגָהּ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּאֶחָד בְּשַׁבַּת עֲמָנוּ הָיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי הֶרְחֹק אֶלָּא מְעַרְב שַׁבַּת אוֹ בְּשְׁנֵי בְּשַׁבַּת נִגְמַר דִּינוֹ. אֵין עֲדִים אֵלוֹ שְׁהוֹזְמוּ נְהַרְגִין שְׁהָרִי מְכָל מְקוֹם בָּעֵת שְׁהַעִידוּ עָלָיו כְּבָר נִגְמַר דִּינוֹ לְהָרִיגָהּ. וְכֵן לְעַנְיֹן תְּשִׁלוּמֵי קֶנֶס. כִּי־צַד. בָּאוּ שְׁנַיִם בְּשִׁלְיָשִׁי בְּשַׁבַּת וְאָמְרוּ בְּאֶחָד בְּשַׁבַּת גָּנַב וְטָבַח וְנִגְמַר דִּינוֹ וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ בְּאֶחָד בְּשַׁבַּת עֲמָנוּ הָיִיתֶם בְּמָקוֹם רְחוֹק אָבֵל בְּעָרְב שַׁבַּת נִגְמַר דִּינוֹ. אֶפְלוֹ אָמְרוּ [בְּאֶחָד] בְּשַׁבַּת גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר וּבְשְׁנֵי בְּשַׁבַּת נִגְמַר דִּינוֹ אֵין עֲדִים אֵלוֹ שְׁהוֹזְמוּ מְשִׁלְמִין שְׁהָרִי מְכָל מְקוֹם בָּעֵת שְׁהַעִידוּ עָלָיו חֲזֵב הָיָה לְשִׁלְמִים. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה:

כסף משנה שנים שאמרו באחד בשבת וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. מימרא דרבא פ"ק דמכות ולפי גירסת הגמרא שבידינו כך ראוי להיות לשון רבינו אבל באו שני עדים בשלישי בשבת וכו' אלא מערב שבת נגמר דינו או בשני בשבת אין עדים אלו שהוזמו נהרגים שהרי מ"מ וכו' וכך מצאתי בנסחא מדוייקת פירוש דאזלינן בתר שעת העדות וכיון דבאותה שעה נגמר דינו להריגה אין נהרגין ובסוף דבריו כך ראוי להגיה אפילו אמרו באחד בשבת גנב וטבח ומכר ובשני בשבת נגמר דינו אין העדים אלו שהוזמו משלמין וכו'. ונ"ל דה"ה אם גנב וטבח ומכר ונגמר דינו בשני אלא דאורחא דמילתא נקט שאין כל המעשים האלו נעשים ביום אחד ובנסחא אחרת כתוב אפילו אמרו בשני בשבת ופירש"י דכי אמרינן דכשלא נגמר דינו והוזמו משלמין דוקא בקנס משום דהוה מצי למיפטר נפשיה בהודאה ואשתכח דאינהו הוו מפסדי ליה אבל בעדות ממון פטורים שהרי לא היו מפסידין אותו כלום אחר שהוא מחוייב ועומד ופשוט הוא:

א אין עדי השטר נעשין זוממין עד שיאמרו בבית דין שטר זה בזמנו כתבנוהו ולא אחרנוהו. אבל אם לא אמרו כן אף על פי שזמנו של שטר באחד בניסן בירושלים ובאו עדים והעידו שעדי השטר היו עמהם בבבל ביום זה. השטר כשר והעדים כשרים שאפשר שכתבוהו [א] ואחרוהו וכשהיו בירושלים

בְּאַחַד בְּאַדָּר כָּתְבוּ שְׁטָר זֶה שֶׁסָּמְךָ וְאַחֲרוֹ זְמַנּוֹ וְכָתְבוּ זְמַנּוֹ בְּנִיסָן.
אָמְרוּ בְּזְמַנּוֹ כָּתְבֵנוּהוּ וְהוֹזְמוּ אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שְׂיֻדְעִים הַיּוֹם
שֶׁחָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר אוֹ עֵדִים שֶׁרָאוּ זֶה הַשְּׁטָר וְחָתִימַת יָדָם בּוֹ
בְּיוֹם פְּלוֹנִי. כִּיּוֹן שֶׁהוֹזְמוּ הָרִי נִפְסְלוּ לְמַפְרַע מִיּוֹם שֶׁנִּוְדַע
שֶׁחָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר. שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר הָרִי הֵן כְּמִי
שֶׁנִּחְקְרָה עֲדוּתָן בְּבֵית דִּין בְּעֵת הַחֲתִימָה. אָבֵל אִם אֵין עֵדִים
שֶׁרָאוּ עֲדוּתָן וְלֹא רָאוּ הַשְּׁטָר מְקַדָּם אֵין נִפְסְלִין אֶלָּא מֵעַתָּה
שֶׁהָעֵדוּ בְּבֵית דִּין שֶׁזֶה כָּתְבֵ יָדוֹ וְאָמְרוּ בְּזְמַנּוֹ כָּתְבֵנוּהוּ וְאֶפְשָׁר
שֶׁבְּיוֹם זֶה שֶׁהָעֵדוּ בְּבֵית דִּין בּוֹ בְּיוֹם חָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ
כְּפָה שָׁנִים וְהֵם שֶׁקָּרוּ וְאָמְרוּ בְּזְמַנּוֹ כָּתְבֵנוּ:

כסף משנה **אין עדי השטר נעשים זוממין וכו'.** זה דעת הרי"ף בב"ק פ' מרובה
והביא ראייה מהא דת"ר (סנהדרין ל"ה) שטר שזמנו כתוב באחד בניסן
בשמטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידים על השטר הזה והלא באותו
היום עמנו הייתם במקום פלוני השטר כשר והעדים כשרים חיישינן שמא
איחרו וכתבוהו. ולי נראה עוד ראייה מדתניא בגט פשוט (דף קע"א) וכתבו
רבינו פכ"ג מהלכות מלוה ולוה שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי
שטר מאוחר הוא וכשר הרי שלהכשיר השטר אומרים שהוא מאוחר וממילא
מתכשרי עדים: **אמרו בזמנו כתבוהו וכו'.** כתבתי בסמוך שדעתו כדעת הרי"ף
והוא ז"ל כתב כן שם. **ומ"ש הרי נפסלו למפרע.** הוא פלוגתא דאביי ורבא
בב"ק פ' מרובה (דף ע"ב:) ובסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ז) ואביי סבר
למפרע הוא נפסל וזו אחת משמועות יע"ל קג"ם דהלכתא בהו כאביי וכבר
כתבתי זה בפ"י מהלכות אלו. **ומ"ש ואפשר שביום זה שהעידו בב"ז וכו'**
והם שקרו ואמרו בזמנו כתבנו כלומר ולא מפסדינן להני שטרי דאינשי
דאיכתבו מקמי הכי מספיקא:

הלכות עדות - פרק עשרים

א אין עדים זוממין נהרגין ולא לוקין ולא משלמין עד שיהיו שניהם ראויין לעדות ויזומו שניהם אחר שנגמר הדין. אבל אם הוזם אחד מהן בלבד או שהוזמו שניהם קדם גמר דין או אחר גמר דין ונמצא אחד מהן קרוב או פסול אין נענשין אף על פי שהוזמו ונפסלו לכל עדות שבתורה:

כסף משנה עד שיהיו שניהם ראויים לעדות. משנה פ"ק דמכות (דף ה:): מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף השלשה כן מנין אפילו מאה ת"ל עדים וכיון דעדותן בטלה פשיטא דאין נהרגין: ויזומו שניהם. ג"ז שם ר"ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפילו מאה ת"ל עדים: ומה שכתב אחר שנגמר הדין. שם אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין: אבל אם הוזם אחד מהם וכו'. שיעור הלשון כך הוא או שהוזמו שניהם קודם גמר דין ואפילו אם אחר גמר דין הוזמו שניהם אבל נמצא אחד מהן קרוב או פסול אינן נענשין. ומה שכתב אע"פ שהוזמו ונפסלו וכו' כלומר דאילו הוכחשו לא היו נפסלין דזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה כדאיתא בפרק חזקת ובפרק כל הנשבעין דאיפליגו רב הונא ורב חסדא בשתי כתי עדים המכחישות זו את זו והלכה כרב הונא לגבי רב חסדא דרביה הוא ורב הונא הוא דאמר זו באה בפני עצמה ומעידה ועוד טענות אחרות כתבו שם הרי"ף והתוס':

ב נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו אינן נהרגין מן הדין. שְנֵאמַר (דברים יט-יט) 'כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת' וְעַדִּין לֹא עָשָׂה. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקְּבֵלָה. אֲבָל אִם לָקָה זֶה שֶׁהֵעִידוֹ עָלָיו לֹקֵין. וְכֵן אִם יֵצֵא הַמָּמוֹן מִיַּד זֶה לְיַד זֶה בְּעֵדוּתָן חוּזֵר לְבַעֲלָיו וּמְשַׁלְּמִין לוֹ:

ההראב"ד נהרג זה שהעידו עליו וכו'. א"א שבוש הוא זה:

כסף משנה נהרג זה שהעידו עליו וכו'. פ"ק דמכות (דף ה'): תניא ברבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין אמר לו אביו בני לאו ק"ו הוא א"ל למדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין פירוש מק"ו. ופירוש דברי רבינו כך הם אינם נהרגים מק"ו דנימא השתא משום כאשר זמם מחייבין ליה משום כאשר עשה לא כ"ש אלא דוקא כאשר זמם הוא דחייב לא כאשר עשה ודבר זה שאין עונשין מן הדין מפי הקבלה הוא: אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין וכן אם

יצא הממון וכו'. צריך לבקש טעם מאין לו לרבינו לחלק בין מיתה לממון ומלקות דלכאורה משמע דל"ש ממון או מלקות או מיתה בכולהו בעינן כאשר זמם ולא כאשר עשה ואף כי אפשר לחלק בין ממון למיתה דממון אפשר בחזרה וכיון שכך כד לי עשה כמו זמם וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ה' :) ד"ה ועדים זוממים אהא דמני רבי חייא עדים זוממין בכ"ד אבות נזיקין וז"ל פי ריב"א דאפילו שילם ע"פ עדים זוממין חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה ור"י מפרש דלא צריך להאי טעמא דגבי ממון מחייבין להו בק"ו דגבי ממון עונשין מן הדין והא דאמרינן במכות הרגו אין נהרגין דהיינו משום דהתם אין עונשין מן הדין עכ"ל. ועוד כתב שם מ"מ אין סברא לחלק בין מלקות למיתה וכ"כ רבינו ירוחם בני"ב ח"ז בשם רש"י וכנראה שלזה כיון הראב"ד שכתב שיבוש הוא זה ואע"פ שתפס בנהרג זה שהעידו עליו תחלת הבבא נקט ומיהו רבינו ירוחם כתב שכדברי רבינו נראה עיקר. ואפשר לתת טעם לדברי רבינו דלא אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה אלא היכא דהרגו על פיהם משום דגדול עונשם מנשוא אין ראוי לתת להם מיתה ב"ד שתכפר עליהם אלא ראוי להניחם שיהיו נדונין אחר מיתה בעונשים נוראים דוגמא לדבר נותן כל זרעו למולך שהוא פטור מה שאין לומר כן בהלקו ע"פ עדותם. ועוד י"ל טעם אחר שמאחר שאלהים נצב בעדת אל אילולא שהיה חייב זה מיתה לא היה מניח הקב"ה שתאבד נפש אחת מישראל ומאחר שהניח הקב"ה לב"ד שיסכימו להרוג את זה ונהרג חייב מיתה היה הילכך אין לעדים משפט מות מה שאין לומר כן במלקות:

ג **היו העדים שלשה אפלו מאה אם העידו בבית דין זה אחר זה והעיד כל אחד מהן אחר חברו בתוך כדי דבור והוזמו מקצתו אין נענשין עד שיוזמו כלן. *** אבל אם היה הפסק בין זה לזה יתר מכדי דבור שהוא כדי שאלת שלום תלמיד לרב. הרי נחלקה העדות והשנים שהוזמו נענשין והשנים האחרים שהיה בין דבריהן ודברי הראשונים הפסק אין נענשין. ואף על פי שבטלה העדות כלה. מפני שהן כת אחת הואיל ונפסלה מקצתה נפסלה כלה:

ההראב"ד אבל אם היה הפסק וכו' עד נפסלה כולה. א"א איני יודע מהו כי מאחר שלא באו תוך כדי דבור ונחשבו שתי כתות לענין הזמה למה תבטל עדות הכת האחרונה ויהרג הרוצח ועוד מה זה שאמר והשנים האחרים וכו' אין נענשין ומה עונש ראוי להם:

כסף משנה **היו העדים שלשה וכו'.** משנה פ"ק דמכות (דף ה'): ר"ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה אין נהרגין עד שיהו שלשתן זוממין מנין אפילו מאה ת"ל עדים ומדשקלי וטרו אליביה ש"מ דהלכתא כוותיה ובגמ' (דף ו') אמר רבא והוא שהעיד כל אחד בתוך כדי דבור של חבירו כלומר התם קאמר מתניתין מאה כשנים אבל אם העידו השנים ואחר זמן העידו האחרים הרי הם כשתי כתות לענין הזמה בלבד וכן דעת התוספות ולאפוקי מדברי ר"י שכתב שהם כשתי כתות לכל דבר וטעם רבינו והתוספות דבשלמא לענין הזמה בהגדה תליא מילתא וכיון שלא הגידו תוך כדי דיבור הרי הן כשתי כתות להזמה אבל בנמצא אחד מהם קרוב או פסול כיון שמעת שראו העדות נפסלו מה לי אם העידו תוך כדי דיבור או לא וכיון שהוזמו קצתם ה"ל נמצא אחד מהם פסול ועדותם בטלה והתם נמי אמרינן דתוך כדי דבור היינו כדי שאלת תלמיד לרב ושיעור לשון רבינו כך הוא הרי נחלקה העדות והשנים שהוזמו נענשין ואע"פ שהשנים שהיה בין דבריהם ודברי הראשונים הפסק אין נענשין ואע"פ שבטלה העדות וכו': **וכתב** הראב"ד אבל אם היה הפסק וכו' עד נפסלה כולה א"א איני יודע מהו וכו'. טעמו שכיון שהיה הפסק בין כת ראשונה לכת שניה הרי אלו שתי עדויות ואע"פ שהוזמה כת ראשונה תתקיים העדות בכת שניה ויהרג הרוצח ורבינו סובר שמאחר ששתי הכתות באו להעיד כאחד אע"פ שהיה הפסק בין כת לכת הרי הן ככת אחת לענין שאם בטלה עדות הכת האחת בטלה ג"כ עדות הכת השניה ובהכי ניחא נמי מ"ש ועוד מה זה שאמר וכו' ומה עונש ראוי להם כי לדעתו שהוכשרה כת שניה להעיד שייך למיפרך מה עונש ראוי להם אבל לרבינו שאינה כשירה להעיד ה"ל כולהו ככת אחת ואפ"ה אלו נענשין ואלו אין נענשין:

ד **העיד האחד ונחקרה עדותו ואמר השני אף אני כמוהו או שאמר הן כיוצא בזה והוזמו שניהן הרי שניהן נהרגין או לוקין או משלמין.** שכל עד שאמר אחר עדות חבירו הן הרי זה כמי שניחקר והעיד כמו שהעיד חבירו. * ואין לעדים זוממין שגגה לפי שאין בה מעשה. לפיכך אין צריכים התראתה כמו שבארנו:

ההראב"ד **ואין לעדים זוממין שגגה וכו'.** א"א זה הטעם לא ידעתי מהו ואם מפני שאמר הכתוב תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה א"כ מגדף לדעת חכמים לא יהא צריך התראה:

כסף משנה | העיד האחד ונחקרה וכו'. בסנהדרין פרק ארבע מיתות (דף סי) על מה ששנינו גבי מגדף שהיו אומרים לאחד מהעדים אמור מה ששמעת בפירוש והשני אומר אף אני כמוהו אמר ר"ל ש"מ אף אני כמוהו בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעבוד רבנן פי' שהצריכו כל העדים לפרש עדותן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה אדאורייתא פירוש דלא אפשר לפרש ברכת השם דאי סלקא דעתך פסול הכא משום דלא אפשר קטלינן ליה לגברא ומאחר שעדותו עדות ממילא שהוא נעשה עד זומם. ונ"ל שעיקר הגירסא כך הוא שכל עד שאמר כך אחר עדות חבירו ה"ז כמי שנחקר והעיד וכו' ובספר מוגה מצאתי שכל שאמר אחר עדות חבירו הרי זה כמי שנחקר וכו': **ואין לעדים זוממין שגגה וכו'.** למד זה ממימרא דר"א פרק אלו נערות (דף ל"ג) שכתבתי פי"ח דעדים זוממין לאו בני התראה ניהו ואמר רבא (תדע) אימת נתרי בהו מעיקרא אמרי אשתלין ונראה שמפרש רבינו שכחנו האיסור ולכן לא נתרה בהם משמע שאפילו היו שוגגים חייבים הם ומ"מ קשה שהרי אחר זה הקשה אביי ניתרי בהו בתוך כדי דיבור ואמרינן הדר אמר אביי לאו מילתא היא דאמרי אי ס"ד עדים זוממין צריכים התראה כי לא מתרינן בהו לא קטלינן להו מי איכא מידי דאינהו בעו קטיל בלא התראה ואינהו בעו התראה הא בעינן ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא. ואם כן הטענה היא משום דהדר אמר אביי ולא משום מאי דאמר רבא אשתלין ועוד שאין טעם שאין להם שגגה תלוי כשאין להם מעשה וכן אין טעם שאין צריכים התראה תלוי כשאין להם מעשה וצ"ע: **כתב** הראב"ד א"א זה הטעם לא ידעתי מהו וכו'. ביאור דבריו דבריש כריתות איפליגו תנאי דאיכא מאן דאמר דמגדף היינו עובד עבודה זרה וחכמים אומרים דהיינו מברך את השם ולפי דברי רבינו מגדף לדעת חכמים כיון שאין בו מעשה לא יהא צריך התראה:

ה כָּשֶׁם שֶׁהֲשָׁנִים מְזִימִין אֶת הַמָּאָה אִם הָעִידוּ הַמָּאָה בְּבֵת אַחַת. כִּדְ הֵן מְזִימִין אוֹתָן אֶפְלוּ הָיוּ חֲמָשִׁים פֶּת וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחַר שְׁנַיִם. כִּיצַד. פֶּת שֶׁהָעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג אֶת שְׁמֵעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהִזְימוּהָ. וּבָאת פֶּת שְׁנֵיהָ וְהָעִידָה אוֹתָהּ יְעֹדוֹת עֲצָמָה שֶׁרְאוּבֵן הָרַג שְׁמֵעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם וְעָמְדוּ אוֹתָן הַשְּׁנַיִם וְהִזְימוּהָ גַם זֶה הַפֶּת הַשְּׁנֵיהָ וְכֵן הַשְּׁלִישִׁית וְכֵן הַרְבֵּיעִית אֶפְלוּ מָאָה כֻּלָּן הֵן נִהְרָגִין עַל פִּי אֱלוֹ הַשְּׁנַיִם:

כסף משנה כשם שהשנים מזימין את המאה וכו'. משנה פ"ק דמכות (דף ה') באו אחרים והזימום באו אחרים והזימום כולם יהרגו ופירש רבינו כפירש"י והרי"ף:

1 פת שהעידה על ראובן שהרג את שמעון בירושלים ובאה פת שנגיה והזימה את הכת ראשונה יהרגו העדים הזוממין וינצל ראובן. באה פת שלישית והזימה את הכת השנייה תהרג הכת השנייה וראובן ותנצל הכת ראשונה. באה פת רביעית והזימה את הכת שלישית תהרג הכת השלישית והראשונה וינצל ראובן והכת השנייה. וכן אפלו הן מאה פת זו מזמה את זו פת נכנסת וכת יוצאת:

כסף משנה כת שהעידה על ראובן וכו'. ק"ו מבבא דלעיל כי שנים יכולים להזים חמשים כתות כ"ש ששנים יזומו לשנים ושנים לשנים ועוד יש לפרש שרבינו סובר ששתי החלוקות בכלל פירוש דברי המשנה דבאו אחרים והזימום באו אחרים והזימום. כתוב בספרי רבינו כת שהעידה על ראובן וכו' ובאו שנים עדים והזימום אלו הארבע תיבות הם יתרים וצריך למוחקם וכן נמצא בספר מדוייק:

2 עדים שהעידו על איש טרפה שהרג והוזמו אין נהרגין. שאפלו הרגוהו בידיהן אין נהרגין לפי שהוא טרפה. וכן העדים שהיו טרפה והעידו בדבר שחיבין עליו מיתת בית דין והוזמו אין נהרגין. שאם יוזמו זוממיהן אין זוממיהן נהרגין שלא הזימו אלא טרפה:

כסף משנה עדים שהעידו על איש טריפה וכו'. סנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף ע"ח) אמר רבא ההורג את הטריפה פטור וטרפה שהרג לפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד מאי טעמא חייב דכתיב ובערת הרע מקרבך כלומר והרי ראוהו רוצח שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות ופירש"י שלא בפני ב"ד ואתה בא לחייבו ע"פ עדים פטור דאין עדותן עדות דהויא עדות שאי אתה יכול להזימה לקיים בה דין הזמה שאם הוזמו אין נהרגין דגברא קטילא בעו למיקטל: וכן העדים שהיו טריפה וכו'. שם רב אשי אמר אפילו עדי טרפה

שהוזמו אינן נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין כלומר וכיון שכן הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה ואינה עדות וקשה לי היאך דנין ע"פ עדי טריפה הא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה שהרי אנו אומרין שאין זוממיה נהרגין ואפשר לומר דבשעת עדותן לא הכירו בהם שהיו טריפה :

ח עדים שהעידו על אֶחָד וְהִרְשִׁיעוּהוּ רָשָׁע שְׂאִין בּוֹ לֹא מִלְּקוֹת וְלֹא מִיִּתָּהּ וְלֹא חֵיּוֹב מְמוֹן וְאַחַר כֵּן הוֹזְמוּ. הָרִי אֵלּוּ לּוֹקִין אֶף עַל פִּי שְׂלֹא זְמָמוּ לְהִלְקוֹת זֶה וְלֹא לְחִיּוֹב מְמוֹן. כִּיצַד. הֵעִידוּ עַל כֹּהֵן שֶׁהוּא חָלַל כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ בְּפָנֵינוּ נִתְגַּרְשָׁה אִמּוֹ אוֹ נִחְלָצָה בְּמִקּוֹם פְּלוֹנֵי בְּיוֹם פְּלוֹנֵי וְהוֹזְמוּ הָרִי הֵן לּוֹקִין. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עַל אָדָם שֶׁהֵרַג בְּשִׁגְגָה וְהוֹזְמוּ לּוֹקִין וְאֵינָן גּוֹלִין. הֵעִידוּ עַל שׂוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁהֵרַג הִנְפֹּשׁ וְהוֹזְמוּ. הָרִי הֵן לּוֹקִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר. הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְכַּר בְּעֶבֶד עֲבָרֵי וְהוֹזְמוּ לּוֹקִין. וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה הֵן :

כסף משנה עדים שהעידו על אחד והרשיעוהו וכו'. משנה ריש פ"ק דמכות: ומ"ש העידו על שורו וכו'. ברייתא שם (ע"ב) ת"ר ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה ואין גולין לערי מקלט ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי :

ט כֵּן קִבְּלוּ חֲכָמִים שְׂשֻׁנִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהַצַּדִּיקוּ אֶת הָרָשָׁע בְּעֵדוּתָן. וּבָאוּ יְעִדִים אַחֲרֵים וְהִזְיָמוּם וְהַצַּדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע. הָרִי יְעִדִים הָרָשָׁעִים לּוֹקִים אֶף עַל פִּי שְׂלֹא הִרְשִׁיעוּ הַצַּדִּיק לְהִלְקוֹתוֹ. אֲבָל אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאֵכֵל בְּשָׂר בְּחֵלֶב אוֹ שֶׁלֶבֶשׁ שֶׁעֲטָנוּ הָרִי אֵלּוּ לּוֹקִין. מִשּׁוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט-ט) 'וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כְּאֲשֶׁר זָמַם' :

כסף משנה כך קבלו חכמים וכו'. שם אמר עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין פירוש עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרן הכתוב מדין הזמה מנין שהם לוקין דכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום דוהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את

הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע פירוש בתמיה אי הצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והצדיקו וכו' ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות למה הוזכרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שהצדיקו ב"ד את הזכאי וחייבו את החייב יש מלקות דאתא קרא למיתלי בזהצדיקו והרשיעו אלא על כרחך בעדים משתעי עדים שקרנים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות הרשע אם הזמה זו בת מלקות היא שאינו יכול לקיים בה דין הזמה כגון בעדי בן גרושה או גלות והפילו השופט והכהו ומקשה גמרא ותיפוק לי מלא תענה ברעך עד שקר כלומר כל עונשי לאוין מלקות אלא במקום שפירש לך בו עונש וכאן שאינו יכול לעונשן בעונש הכתוב בהם ילקו ומהדר משום דה"ל לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו : **אבל אם העידו עליו שאכל בשר בחלב וכו'.** כלומר העידו שהוא חלל או שהוא חייב לגלות דוקא הם מפי הקבלה ורמזם הכתוב בזהצדיקו וכו' אבל לבשר בחלב או לבש שעטנז לא איצטריך האי אסמכתא דמפשטיה דקרא דכתב כאשר זמם ילפינן לה דהא נתכוונו לחייבו מלקות :

שְׁנַיִם שֶׁהֶעִידוּ עַל רְאוּבוֹן שֶׁנֶּאֱמַר עִם בֵּית כֹּהֵן וְנִגְמַר דִּין רְאוּבוֹן לִיחַנֵּק וְדִין הַנּוֹאֲפֵת לְשֶׁרְפָה וְאַחַר כֵּן נִמְצְאוּ זֹמְמִין הָרִי אֵלוּ נְחֻנְקִין וְלֹא נִשְׁרָפִין. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה :

כסף משנה שנים שהעידו על ראובן וכו'. בסנהדרין ס"פ הנחנקין (דף פ"ט) מני במתניתין בהדי נחנקין זוממי בת כהן ובועלה שכל המוזמין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובועלה כלומר המוזמין נדונין במיתה הראויים למות בה המנאפים חוץ מזוממי בת כהן שאינן מומתין בשריפה כמוה אלא בחנק כמוהו ותניא (דף צ"ג) רי"א מה ת"ל ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לפי שכל המוזמין שבתורה זוממין ובועליהן כיוצא בהן בת כהן היא בשריפה ואין בועלה בשריפה זוממין איני יודע אם לו הוקשו אם לה הוקשו כשהוא אומר לעשות לאחיו לאחיו ולא לאחותו :

הלכות עדות - פרק אחד ועשרים

א עדים שהעידו שפלוני גרש אשתו ולא נתן לה כתובה והוזמו. והלא בין היום בין למחר אם גרש סופו לתן כתובה. אומדין כמה רוצה אדם לתן בכתבתה של זו שתמכר אותה בטובת הנאה ומשלמין דמי טובת הנאה זו. ומשערין באשה ובכתבתה. שאם האשה היתה חולה או זקנה או שהיה שלום בינה לבין בעלה אין דמי הכתובה כשתמכר כמו דמיה אם היתה האשה בריאה וקטנה אם יש ביניהן קטטה שזו קרובה מן הגרושין ורחוקה מן המיתה. וכן אין טובת הנאה של כתובה המרבה לפי טובת הנאה של כתובה המועטת. שאם היתה כתבתה אסף וזו הרי היא נמכרת בטובת הנאה במאה. ואם היתה מאה אינה נמכרת בעשרה אלא בפחות. דברים אלו כפי מה שישערו הדיינים:

כסף משנה עדים שהעידו שפלוני גרש אשתו וכו'. משנה פ"ק דמכות (דף ג') כלשון זה: ומשערין באשה שאם האשה היתה חולה וכו' וכן אין טובת הנאה של כתובה המרובה וכו'. שם כיצד שמין א"ר חסדא בבעל רב נתן בר אושעיא אמר באשה א"ר פפא באשה ובכתובתה ומפרש רבינו דהכי קא מיבעיא ליה כששמין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו בבעל שמין לראות אם הוא זקן או חולה ודאי כתובתה שוה יותר ואם בחור או בריא אינה שוה כ"כ ולא נשגיח באשה אם היא בחורה או זקנה וחולה או דילמא לא נשער אלא באשה לראות אם היא זקנה או חולה או אם היא בחורה או בריאה ולא נשגיח לענין הבעל וכן פ"י הרא"ש ז"ל ופסק כרב נתן ורב פפא דאמר באשה שמין משום דה"ל רב חסדא חד לגבי תרי ועוד דרב פפא בתרא הוא והלכתא כוותיה והוסיף רב פפא לומר בכתובתה הן שמין שאם היא של אלף יתנו בטובת הנאתה מאה ואם היא של מאה לא יתנו עשרה. כנ"ל לפרש לדעת רבינו ורש"י פירש בדרך אחרת וכתב שלבו מגמגם בו:

ב העידו על זה שחייב לפלוני אסף וזו על מנת לתן מכאן ועד שלשים יום. והלכה אומר עד חמש שנים אחר השלשים יום.

וּנְמָצָאוּ זֹמְמִין. אוֹמְדִין כְּמָה רוּצָה אָדָם לִתֵּן וַיְהִיו בְּיָדוֹ אֶלֶף
זֹז חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמְשַׁלְּמִין כֶּן לַלְוֶה. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזָה:

כסף משנה העידו על זה שחייב לפלוני אלף זוז וכו'. משנה שם:

ג העידו על שורו של זה שנגח ונמצאו זוממין משלמין חצי נזק. ואם אין השור שנה חצי נזק משלמין דמי השור בלבד שאין משלם חצי נזק אלא מגופו. לפיכך אם העידו עליו שאכל פרות או שבר כלים בדרך הלוכו משלמין נזק שלם. וכן כל כיוצא בזה:

כסף משנה העידו על שורו של זה שנגח וכו':

ד * העידו על פלוני שהפיל שן עבדו ואחר כך סמא את עינו והוזמו. משלמין לאדון דמי העבד ודמי עינו. העידו שסמא את עינו ואחר כך הפיל את שנו והוזמו (ואחר כך) ונמצא הדבר הפך שהאדון הפיל את שנו ואחר כך סמא את עינו משלמין דמי עין לעבד. וכן כל כיוצא בזה:

ההראב"ד העידו על פלוני שהפיל שן עבדו וכו'. א"א והוא כתב בהלכות חובל שהאדון אינו משלם אלא אם תפס העבד ואם כן העדים שהוזמו למה משלמין:

כסף משנה העידו על פלוני שהפיל שן עבדו וכו' העידו שסימא את עינו וכו'. ברייתא בב"ק פרק מרובה (דף ע"ג:) מעידני באיש פלוני שסימא את עין עבדו והפיל את שינו שהרי הרב אומר כן ונמצאו זוממין משלמין דמי עין לעבד ואמר רבא ה"ד אילימא כדקתני דליכא כת אחרינא משלמין דמי עין לעבד בתר דמפקי ליה לחירות דמי עיניה קבעי לשלומי ועוד דמי כוליה עבד לרב בעי לשלומי ועוד שהרי הרב אומר כן הרב מי ניחא ליה אלא לאו כגון דאתו בי תרי ואמרי הפיל את שינו סימא את עינו דבעי מיתב ליה הרב דמי עינו ואתו בי תרי מציעאי ואמרי עינו והדר שינו דלא בעי למיתב ליה אלא דמי שינו נמצאו זוממין משלמין דמי עין לעבד ואע"ג דאביי לא מוקי לה אלא בשתי כתי עדים מ"מ הא קאמר דכת שניה אפכינהו ואזמינהו לכת ראשונה ולכ"ע ברייתא מיירי כשעדים אחרונים מכחישים את הראשונים וקתני אותם

שנמצאו זוממין משלמין דמי עין לעבד וכך פירושו שכיון שהפיל את שינו הרי יצא לחירות בשינו וכי הדר סימא עינו חייב ליתן לו דמי עינו ואלו שהעידו שתחלה סימא עינו והדר הפיל שינו נמצא שאין האדון חייב לתת לו אלא דמי שינו שהוא דבר מועט והפסידוהו הרבה שהיה חייב ליתן לו בשביל עינו וכי אמרינן משלם דמי עין לעבד היינו לומר ההפרש שיש בין דמי שן לדמי עין כנ"ל. ואע"פ שפסק רבינו פ"ד מהל' חובל ומזיק שהאדון אינו משלם אא"כ תפס העבד משלמין לו העדים שהרי הפסידוהו שאפילו יתפוס לא יועילהו ודבר קרוב הוא לתפוס וכיון שכן משלמי ליה ובוזה אין מקום להשגת הראב"ד שכתב העידו על פלוני שהפיל שן עבדו וכו' א"א והוא כתב בהלכות חובל וכו'. ומדאמרינן דמי כולי עבד לרב בעי לשלומי פירוש דמי כוליה עבד נמי כלומר עם דמי העין דהא תרוייהו בעי לאפסודי משמע דאילו העידו על האדון שהפיל שינו ואח"כ סימא עינו והוזמו שמשלמין לאדון דמי העבד ודמי עינו. ומ"מ צ"ע בדברי רבינו שכיון שהוא פסק פ"ח כרבא דאמר הכחשה תחלת הזמה היא וא"כ למה כתב והוזמו ואח"כ נמצא הדבר בהפך דמשמע דוקא הוזמו ואח"כ הוכחשו אבל הוכחשו ואח"כ הוזמו לא. וי"ל דאה"נ דאפילו הוכחשו ואח"כ הוזמו אלא כי היכי דלא לשתמע דוהוזמו קאי אסהדי בתראי נקט והוזמו סמוך לסהדי קמאי דאילו בתראי מפיהם אנו חיים ואח"כ דנקט לאו דוקא. ובנוסחא מדוייקת מצאתי שאין כתוב ואח"כ אלא כך כתוב והוזמו ונמצא הדבר הפך :

ה עדי קנוי וסתירה שהוזמו לוקין. בא עד אחד והעיד שזנתה

אחר קנוי וסתירה [ונמצא אותו העד זומם משלם כתבתה. היו שנים והו עדי הקנוי והסתירה והטמאה] ונמצאו זוממין משלמין כנגד הכתבה ואין לוקין. ולמה לא יתקנו והרי העידו בטמאה. לפי שלא התרו בה :

כסף משנה עדי קנוי וסתירה וכו'. . בא עד אחד והעיד שזנתה וכו' :

ו שנים שהעידו על זה שגנב וטבח או מכר והוזמו משלמין את הכל. העידו שנים שגנב והעידו שנים אחרים שטבח או מכר והוזמו אלו ואלו. הרי הראשונים משלמין תשלומי כפל ואחרונים משלמין שנים ושלשה. הוזמו האחרונים בלבד הרי הגנב משלם תשלומי כפל והעדים האחרונים משלמין לגנב תשלומי ארבעה וחמשה. נמצא אחד מן האחרונים זומם

בְּטֹלָה עֵדוּת שְׁנִיָּה. נִמְצָא אֶחָד מִן הָרֵאשׁוּנִים זֹמֵם בְּטֹלָה כָּל הָעֵדוּת שָׂאֵם אֵין גְּנֵבָה אֵין הַטְּבִיחָה אוֹ הַמְּכִירָה מְחַיֵּבְתוֹ לְשֵׁלֵם כְּלוּם :

כסף משנה העידו שנים שגנב וכו' עד אין הטביחה או המכירה מחייבתו לשלם כלום. משנה בב"ק פרק מרובה (דף ע"ב:) ובגמרא (דף ע"ג) אוקמוה לרישא כשהעידו על הגניבה ואטביחה בבת אחת והוזמו דאילו העידו על אחת מהן קודם לאחרת כשהוזמו על א' מהן פסולים הן מעת שהעידו על אותה עדות ראשונה דהא אמרי' דעד זומם למפרע הוא נפסל וא"כ כשהעידו עדות שניה פסולים היו ואין חייבין לשלם אלא כשהעידו בבת אחת. ורבינו כתב לשון המשנה לבד וסמך על מ"ש בפ"י מהלכות אלו דעד זומם למפרע הוא נפסל ובנמצא אחד מן הראשונים זומם בטלה כל העדות ופירש"י ואפילו חזרו והוזמו אחרונים אח"כ אין משלמין שהרי בטלה עדותן כבר והוכחשו דכיון דלא גנב לא טבח ואהכי לא מחייבי וכו' וכל שכן אם הוזמו שנים הראשונים תחלה שעדות שניה בטלה אלא שבזמן שלא הוזם אלא אחד בטלו שתיהן אבל כשהוזמו שניהם לא בטלה עדות ראשונה אלא משלמים כפל ומוכרח הוא ורבינו לא חשש לפרש לסבה שכתבתי :

ז שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ שְׂאֶכֶל שְׂדֵה זו שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְנִמְצְאוּ זֹמְמִין מְשֻׁלְמִין לְבַעַל הַשְּׂדֵה דְּמֵי הַשְּׂדֵה. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שְׂאֶכְלָה שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה וְשְׁנַיִם שְׂאֶכְלָה שְׁנָה שְׁנִיָּה וְשְׁנַיִם שְׂאֶכְלָה שְׁנָה שְׁלִישִׁית וְהוּזְמוּ כֻּלָּן מְשֻׁלְשִׁין בִּינֵיהֶן. שְׂאָף עַל פִּי שְׁעֵדוֹת הַחֲזָקָה שְׁלֹשׁ עֵדוּת הֵן הֵרִי הֵן כְּעֵדוּת אַחַת לְהִזְמָה. לְפִיכֵן שְׁלֹשָׁה אַחִים וְאֶחָד מְצֻטָּרף עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְהֵעִידוּ בְּשָׁנָה שְׁנָה הֵרִי אֵלוֹ שְׁלֹשׁ עֵדוּת וְתִתְקַיֵּם בָּהֶן הַחֲזָקָה וְהֵן כְּעֵדוּת אַחַת לְהִזְמָה. שְׂאֵם הוּזְמוּ כֻּלָּן הֵרִי שְׁלֹשָׁה הָאֲחִין מְשֻׁלְמִין חֲצֵי דְּמֵי הַשְּׂדֵה וְזֶה שֶׁנְּצֻטָּרף עִם כָּל אֶחָד מֵהֶן מְשֻׁלֵּם חֲצֵי דְּמֵיהָ :

כסף משנה העידו שנים שאכלה שנה ראשונה וכו' עד משלם חצי דמיה. משנה פרק חזקת הבתים (דף נ"ו) וכבר כתבתי סוף פ"ד החילוק שיש בין העידו שנים שאכלה שנה ראשונה ושנים שאכלה שנה שניה ושנים שאכלה שנה שלישית לשנים אומרים ראינו שער בצד שמאלו ושנים אומרים ראינו שער אחד בצד ימינו בו ביום שאין מצטרפין ואם תאמר כשהעידו שנים שאכל

שנה ראשונה וכו' אמאי מחייבינן לכלהו יאמרו אנן לסיועי למערער ולחיובי פירי למחזיק אתינן שהרי לא העדנו על ג' שנים יחד וכמו שאמרו בגמ' בבבא שאחר זו וכמו שאכתוב בסמוך בס"ד ותירצו התוספות (שם ע"ב בד"ה משלשים) דכיון דמחזיק מביאן לב"ד ודאי לטובתו באו להחזיקו בקרקע ולא לחייבו פירות:

ח שלש כתי עדים שנתקיים בעדותן ששור זה מועד ונמצאת כתי ראשונה ושניה זוממין כלן פטורין. נמצאו שלשתן זוממין כלן חזבין לשלם הנזק שאף על פי שהוא תם משלם חצי נזק. במה דברים אמונים כשהיו כלן רומזין זה את זה. או שבאו רצופין. או שהיו מכירין בעל השור ולא הכירו השור. אבל אם אין ^[א] שם אחת מאלו הרי כתי ראשונה ושניה פטורין שהרי הן אומרין לא באנו אלא לחייבו חצי נזק ולא ידענו שתבוא כתי אחרת ויעשה מועד:

כסף משנה שלש כתי עדים שנתקיים בעדותן וכו'. ברייתא פרק כיצד הרגל (דף כ"ד) העידוהו שנים בראשונה כלומר שנגח נגיחה ראשונה שנים בשניה ושנים בשלישית הרי כאן שלש עדויות והן עדות אחת להזמה נמצאת כתי ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדויות והוא פטור והם פטורים נמצאת כתי שנייה זוממת הרי כאן עדות אחת והוא פטור והן פטורין נמצאת כתי שלישית זוממת כולם חייבים ועל זה נאמר ועשיתם לו כאשר זמם כלומר בין כולם חייבים לשלם החצי נזק של העדאת נגיחה שלישית והקשו שאם באו אלו השלש כתות בשלשה ימים יפטרו עצמם הראשונים ויאמרו אנו לא באנו לחייבו אלא חצי נזק דאטו היינו יודעים שיבאו לסוף שלשה ימים ליעדו ואם באו ביום אחד יאמרו האחרונים אנו לא ידענו בעדות הראשונים ואע"פ שהיו שם בב"ד שכל היושבים בבית דין אינם באים להעיד וא"כ לא באנו לחייבו אלא ח"י ותירצו דקא מרמזי רמוזי כלומר שהיו רומזים אלו לאלו שיעידו רב אשי אמר כשבאו רצופים רבינא אמר במכירין בעל השור ואין מכירין את השור אלא היכי מייעדי ליה דאמרי תורא נגחנא אית לך בבקרך איבעי לך לנטורי לכולהו בקרך פירוש רב אשי אתא למימר אפילו דלא מרמזי רמוזי כגון שבאו רצופין אם באו ביום אחד כולם באו ביחד להעיד ואם בשלשה ימים כיון שבכל עדות באו השלש כתות ביחד רגלים לדבר דידעי הני בהני ואתא רבינא למימר אפילו שלא באו רצופין במכירין בעל השור ואין מכירין את השור דכיון דתם אינו משתלם אלא מגופו ואם אינם מכירים השור ודאי

לא לחייבו חצי נזק באו אלא לעשותו מועד שהיו יודעים בעדות הראשונים. **ובמ"ש רבינו נמצאו שלשתן זוממין כולם חייבים לשלם הנזק שאע"פ שהוא תם משלם חצי נזק** קשה למה ישלמו יותר מחצי נזק כיון שעדיין אינו חייב לשלם יותר מחצי נזק. **ופירש מורי הרב ה"ר יעקב בירב** שדעת רבינו כדעת רבינו תם שכתבו שם התוספות דאע"ג דעדיין לא חייב נזק שלם מ"מ כיון שמייעדים אותו וממילא מתחייב נזק שלם כשהוזמו צריכים לשלם כפי מה שתעלה נגיחה ד' כשיגח, ושיעור לשון רבינו כך הוא נמצאו שלשתן זוממין כלם חייבין לשלם הנזק שאע"פ שכשיעידוהו שלש פעמים עדיין הוא תם עכ"ז משלמין חצי שלישי של צד העדאה ולפי זה אינו מתיישב **מ"ש משלם חצי נזק** לשון יחיד ואם איתא משלמין מיבעי ליה. לכך נ"ל לפרש באופן אחר על פי דרך זו שהוא כאומר תדע שע"כ אע"פ שאינו חייב לשלם נזק שלם כשהוזמו חייבין לשלם שאל"כ לענין הזמה מה בין שתי עדויות הראשונות לעדות אחרונות שעושה אותו מועד והלא אע"פ שהיה תם היה משלם ח"נ ועל כרחין נפקא לן מעדות שלישית שמשלמין לו נ"ש. ועי"ל דה"ק בין כולם חייבין לשלם לו הנזק שעשו לו דהיינו חצי נזק של צד העדאה שכלם סייעו בו דאילו חצי נזק של צד תמות לא סייעו בו שתי כתות הראשונות שאפילו בעדות כת שלישית לבד היה חייב לשלמו שהרי אע"פ שהוא תם חייב לשלם חצי נזק. ואח"כ מצאתי בספר ישן כולם חייבין לשלם חצי נזק וכך היא נסחת דפוס ווינציא וגם נסחא דידן כך יש לפרש דחייבים לשלם הנזק דקתני היינו חצי נזק ולישניה דייקא הכי דקתני חייבים לשלם הנזק ולא קתני משלם נזק שלם וזה פשוט. וכתב נמוקי יוסף פרק חזקת שנראה מדברי רבינו שחילק בשור המועד בין רומזים לשאינם רומזים וכן שאר חילוקים ולא חילק בחזקה דחזקה שאני דכיון דמחזיק מייתי להו מסתברא דלא מייתי איניש חוביה לנפשיה ובודאי ידעו דאיכא סהדי אחריני שמשלימין עדות החזקה הילכך משלשין ביניהם דהך אומדנא דמוכח לא גרעא מרמיזא עכ"ל וכ"כ ההגהות בשם התוספות:

ט וכן שנים שהעידו ב"ב סו"ר ומורה עדות הראשונה ובאו שנים אחריהם והעידו עליו עדות האחרונה שבה יהרג והוזמו שתיהן. פת הראשונה לוקה ואינה נהרגת מפני שיכולים לומר להלקותו באנו. אבל פת האחרונה נהרגת שעל פיהן בלבד הוא נהרג. היתה הפת האחרונה ארבעה שנים אומרים בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אכל והוזמו כלן נהרגין. העידו שנים שזה גנב נפש מישראל ומכרו והוזמו הרי אלו נחנקין. העידו

שָׁנִים שֶׁגָּנְבוּ וְהַעִידוּ שָׁנִים אַחֲרֵים שֶׁמָּכְרוּ. בֵּין שְׁהוּזְמוּ עַדִּי
גָּנְבָה בֵּין שְׁהוּזְמוּ עַדִּי מְכִירָה כָּל כֶּת מֶהֶן שְׁהוּזְמָה נְהַרְגָת.
שֶׁהַגָּנְבָה הִיא תְּחִלַּת חִיּוּבוֹ שֶׁל זֶה לְמִיתָה. הַעִידוּ שָׁנִים שֶׁמָּכְרוּ
לְזֶה הַיִּשְׂרָאֵל וְהוּזְמוּ וְלֹא הָיוּ שָׁם עֲדִים שֶׁגָּנְבוּ הָרִי אֶלּוּ פְּטוּרִין.
שֶׁאֶפְלוּ לֹא הוּזְמוּ לֹא הָיָה זֶה נְהָרְג מִפְּנֵי שֶׁיְכוֹל לֹמַר עַבְדִּי
מְכַרְתִּי. בָּאוּ עַדִּי גָּנְבָה אַחֲרֵ שְׁהוּזְמוּ עַדִּי מְכִירָה אֶפְלוּ רְאִינוּ
אוֹתָן רוֹמְזִין זֶה אֶת זֶה אֵין נְהַרְגִין :

כסף משנה **וכן שנים שהעידו בבן סורר ומורה וכו' עד והוזמו כלן נהרגין.**
בסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ו): אמר אביי הכל מודין בבן סורר ומורה נוהכל
מודים בבן סורר ומורה] ומחלוקת בבן סורר ומורה הכל מודים בבן סורר ומורה
בעדים הראשונים שאין נהרגין מתוך שיכולים לומר להלקותו באנו פירוש
דבן סורר ומורה מתרין בו אביו ואמו בפני הדיינים וכשבאים עדים
הראשונים שאכל ושתה מגניבה מלקין אותו חזר וגנב ואכל ושתה נידון בכ"ג
למיתה. והכל מודים בבן סורר ומורה בעדים אחרונים שנהרגין מתוך שעדים
הראשונים יכולים לומר להלקותו באנו כלומר דלית לן למימר אי לאו
סהדותא דקמאי לא מיקטיל בסהדותא דהני אלא אמרינן הואיל ויש עונש
ע"פ ראשונים שזה לקה על ידיהם תו לא שייכא ההוא סהדותא קמייתא
בברייתא והני בתראי כוליה דבר קא עבדי. ומחלוקת בבן סורר ומורה שנים
אומרים בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אכל כלומר בעדות שניה דהנך שתי
כתות צריכות זו לזו ואין הראשונים יכולים לומר להלקותו באנו הוי מחלוקת
דחזקיה ור' יוחנן דאיפליגו בעדי גניבה ועדי מכירה בנפש שהוזמה דחזקיה
אמר דאין נהרגין ור' יוחנן אמר נהרגין כרבנן דאמרי דבר ואפילו חצי דבר
והלכתא כוותייהו וכמ"ש ספ"ד: **העידו שנים שגנבו וכו'.** שם אתמר עדי
גניבה ועדי מכירה בנפש שהוזמו חזקיה אמר אין נהרגין ורבי יוחנן אמר
נהרגין וכו' ואמר רב פפא בעדי מכירה דכ"ע לא פליגי דנהרגין כי פליגי בעדי
גניבה וטעמא דר' יוחנן משום דסבר דעדי גניבה לא להלקותו באו דלאו שניתן
לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו וא"כ אינן באין אלא להרגו
ואע"פ ששתיהן צריכות זו לזו והוה ליה כל חדא חצי דבר מיקטל כרבנן.
וצריך עיון למה כתב רבינו בבא שקודם זו העידו שנים שזה גנב נפש מישראל
ומכרו והוזמו הרי אלו נחנקין דכל שכן הוא מבבא זו ונראה שהיא הצעה לדין
זה: **העידו שנים שמכרו לזה הישראל וכו'.** ג"ז שם אמר רב אסי עדי מכירה
בנפש שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי ואמרו שם דאתיא
נמי כרבנן ובדלא אתו עדי גניבה. ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב שמכרו לזה
הישראל דמשמע שאם מכרו לעכו"ם אינו חייב ומנין לנו לומר כן, ונ"ל

ששיעור הלשון העידו שמכר לזה הישראל: **באו עדי גניבה וכו'.** שם כשהעמידוהו בדלא אתו עדי גניבה הקשו אי הכי מאי למימרא לא צריכא דאתו לבסוף ואכתי מאי למימרא לא צריכא דקא מרמזי רמוזי מהו דתימא רמיזא מילתא היא קמ"ל רמיזא לאו כלום היא. וא"ת מ"ש דלעיל גבי שור מועד אמרינן דרמיזא מילתא היא ותירצו בתוס' דדיני נפשות שאני:

2 מוציא שם רע על אשתו שהביא עדים שזנתה כשהיא ארוסה והביא אביה עדים והזימום הרי עדי הבעל נהרגין. חזר הבעל והביא עדים והזימו עדי האב. הרי עדי האב נהרגין ומשלמין ממון לבעל. נהרגין מפני שעדי הבעל נגמר דינם להריגה בעדותן ומשלמין קנס מפני שנגמר דין הבעל לשלם קנס בעדותן ונמצאו חייבין נפשות לזה וממון לזה. וכן שנים שהעידו על זה שבא על נערה המארסה והזימו נהרגין ואין משלמין. בא על בתו של פלוני והזימו נהרגין ומשלמין הקנס לאביה. פלוני רבע השור והזימו נסקלין ואין משלמין. שורו של פלוני נסקלין ומשלמין דמי השור לבעל השור. וכן כל פיוצא בזה:

כסף משנה מוציא שם רע על אשתו וכו' חזר הבעל והביא עדים וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ט'): אמר רב יוסף הביא הבעל עדים שזנתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל עדי האב נהרגין ואין משלמין ממון חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב עדי האב נהרגין [ומשלמין] ממון לזה ונפשות לזה ופירש"י ואין משלמין ממון אע"פ שהיו מפסידים אותה כתובתה אין משלמין טובת הנאת כתובתה וכו' דכיון דבשבילה הן נהרגין אין משלמין לה ממון דמתחייב בנפשו פטור מהתשלומין וכו' ואי משום מאה סלע דהוה בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה [לאשה] ותשלומין לזה [לאב] לאו עליהו רמי לשלומי אלא על הבעל שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו אינו מתחייב לשלם מאה סלע ע"י עצמו וכו'. ומשלמין ממון מאה כסף לבעל שבאו לחייב כשהזימו את עדי. ממון לזה לבעל ונפשות לזה. [ונהרגין בשביל העדים] דקא סבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מהתשלומין היכא דמיתה וממון [משום חד] קא אתו עליה עכ"ל. וסובר רבינו דעיקר חידושהו דרב יוסף הוא סיפא דמילתא ממון לזה ונפשות לזה אע"פ שהוא מתחייב בנפשו משלם דאילו רישא מילתא דפשיטא הוא

דכיון דמתחייב בנפשו הוא ומפני כך השמיט רבינו מרישא ואין משלמין וגם הנהרגין לא כתבו כמי שבא ללמדנו חידוש אלא בדרך פשיטות שכתב הרי עדי הבעל נהרגין. ואם תאמר דהא בפ"ח דהלכות חובל ומזיק פסק רבינו כרבא דאמר בהגוזל בתרא ובפרק בן סורר ומורה רודף שהיה רודף אחר חברו להרגו ושבר כלים בין של נרדף בין של אדם פטור והא כשהכלים הם של כל אדם הוה ממון לכל אדם ונפשות לנרדף ואפילו הכי פטור. ויש לומר דכיון דרודף ניתן להצילו בנפשו הוה ליה מחוייב מיתה לכל אדם והוי מיתה ותשלומין לאחד. אי נמי דדוקא גבי עדים זוממין ממון לזה ונפשות לזה חייב משום דבעינן שתתקיים הזמה כלפי כל אחד אבל ממון ונפשות בחד גברא פטור כיון דמתקיים בו קצת הזמה כך תירצו התוספות בפרק אלו נערו: **וכן שנים שהעידו על זה שבא על נערה המאורסה וכו'.** ג"ז שם (דף י') אמר רבא פלוני בא על נערה מאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון לזה ונפשות לזה ומפרש רבינו דכשהעידו פלוני בא על נערה המאורסה הרי אלו באים לחייב מיתה לזה ולכך נהרגין ואין לומר הם היו באים להפסיד לאבי הנערה הקנס שהיה חייב הבעל ליתן אם לא היו באים אלו שהרי לא הזכירו שם הנערה ולמאן מפסדי אבל כשהזכירו שמה שאמרו בא על בתו של פלוני הרי באו להפסיד לאביה הקנס שהיה הבעל ראוי ליתן לו אילו לא העידו אלו והוה ליה ממון לזה ונפשות לזה וזהו שכתב ומשלמין הקנס לאבי הנערה כנ"ל. ולא כמו שכתוב בספרים ומשלמין הקנס לנטען וכך מצאתי בנסחא מדוייקת ואפילו לפי הנסחאות דגרסי לנטען יש ליישב קצת שפירושו לאביה שטוענין עליו שבתו זנתה: **פלוני רבע השור וכו'.** גם זה שם מימרא דרבא והיא מתפרשת על דרך המימרא הקודמת פלוני בא על נערה מאורסה והוזמו וכו':

הלכות עדות - פרק שנים ועשרים

א שְׁתֵּי כִּתְיֵי עֵדִים הַמְּכַחֲשׁוֹת זו אֶת זו שְׂבָא עַד אֶחָד מִכֶּת זו וְעַד אֶחָד מִכֶּת זו וְהֵעִידוּ בְּעֵדוֹת אֶחָד אֵין כָּאֵן עֵדוֹת. שְׁהָרִי בְּנֵדָאֵי אֶחָד מֵהֶן שְׁקָר וְאֵין יְדוּעַ מִי הוּא מְשַׁנְיָהוּ. בְּאֵה כֶּת זו

מאתים וזה אי אפשר לו לכפור במנה דהא כיון שיש עליו שטר שהוא שעבוד קרקעות הוה ליה כטוענו כלים וקרקעות והודה בקרקעות וכפר בכלים ופטור. גם הראב"ד כתב יש מקשים על זה והלא שטר שעבוד קרקעות הוא וכו'. והנה הוא ז"ל חילק השגת הר"ן לשתים. ונ"ל ליישב דעת רבינו דכי אמרינן שאם תבעו מנה חמשים בשטר וחמשים בלא שטר והודה בחמשים שבשטר דלא מיקרי מודה מקצת הטענה היינו כשהוא אומר לו בשטר זה אני תובעך שהרי ידוע לו שבשטר זה ובעדים אלו הוא תובעו וזהו שכתב רבינו בפ"ד דטוען ונטען בדין זה ק' דינרים יש לי בידך נ' שבשטר זה וכן צריך שהחמשים אחרים יתבעו ע"פ שכן כתב גם שם וחמשים בלא שטר אבל הכא שתובע לו ש' בשטר ואנו אומרים שבכלל מאתים מנה כשהוא תובעו אינו מייחד לו מה תובע ממנו בשטר ומה תובע ממנו בלא שטר ולא מקרי שטר שעבוד קרקעות אלא כשהשטר כשר אבל כשאין השטר כשר כי הכא דלא ידעינן הי מינייהו כשר לא קרינן ביה שטר שעבוד קרקעות. ומ"ש הראב"ד ועוד אני אומר וכו' לא קשיא שכיון שזה תובע שני השטרות כאחד כטענה אחת חשיבי ואע"פ שהם שתי כיתי עדים. אבל אי קשיא הא קשיא שאילו היה מודה זה בקנס לא היה צריך ליטבע לו על השאר לפי שלא היה אפשר לו לכפור בהם ורבינו כתב בפרק הנזכר שאין מודה במקצת חייב שבועה עד שיודה בדבר שאפשר לו לכפור בו ולא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים אבל לא אמרו שתהא העדאת עדים גדולה מהודאת פיו וצ"ע:

ג הוציא ראובן שטר על לוי ועדיו פת אחת משתיקה. והוציא שמעון שטר שני על לוי ועדיו הפת השנייה. ולוי כופר בשנייה. הרי ראובן נשבע ונוטל ושמעון נשבע ונוטל שבודאי אחד מהן יש לו אצלו. ושבועה זו בתקנת חכמים כדן חנוני על פנקסו:

כסף משנה הוציא ראובן שטר על לוי וכו'. שם שני מלוין ולוה אחד ושני שטרות היינו מתניתין פירוש דקתני דינא דחנוני על פנקסו דכל אחד נשבע ונוטל ואפילו כתוב בשטר נאמנות שבועה בעו אבל רש"י פירש דבשום גוונא אין חילוק בין שטר זה לשאר שטרות אפילו כי ליכא נאמנות לא בעי לאשתבועי ליה אא"כ אמר לו אשתבע לי:

ד הוציא ראובן שטר על שמעון ועדיו פת אחת מהן והוציא שטר שני על לוי ועדיו הפת השנייה וכל אחד מהן כופר בו המוציא מחברו עליו הראיה. הואיל ואין ראובן יכול לקיים

אֶחָד מִשְׁנֵי שְׁטָרוֹת הָרִי כֹּל שֶׁטָר מֵהֶן כְּחָרֵס וְשְׁנֵי הַנְּטָעִינִין נִשְׁבָּעִין הֵסֵת וְנִפְטָרִין. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים כְּשֶׁבָאוּ שְׁתֵּי הַכֶּתוּת לְהַעֲיִד כְּאַחַת. אֲבָל כֹּל הַמוֹצִיא שֶׁטָר שְׁיֵשׁ בּוֹ עֵדוּת כֶּת אַחַת מִשְׁתִּיהֶן הָרִי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ. וְאִם הוֹצִיא אַחֵר כֶּד בֵּין הוּא בֵּין אַחֵר שֶׁטָר שְׁיֵשׁ בּוֹ עֵדוּת הַכֶּת הַשְּׁנִיָּה הָרִי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ בֵּין מִמְלֻחַה הָרֵאשׁוֹן בֵּין מֵאַחֵר. שְׁהָרִי כֹּל כֶּת מִשְׁתִּיהֶן בָּאָה בְּפָנֵי עֲצָמָה וְהַעֲיִדָה :

כסף משנה הוציא ראובן שטר על שמעון וכו'. שם בעיא אליבא דרב הונא ולא איפשיטא ופסק כספיקי ממון דהוו קולא לתובע וכן פסק שם הרי"ף: **במה דברים אמורים כשבאו שתי הכתות וכו'.** כן כתב הרי"ף שם ומילתא דסברא הוא :

ה מי שהביא עדים ונחקרה עדותו והוזהמו וחרז והביא עדים אחרים באותה הטענה עצמה והוזהמו אפלו מאה כת. ואחר כך הביא עדים אחרים באותה הטענה עצמה ונמצאת עדות אלו האחרונים מכוונת. דנין על פיהן. שאף על פי שהחזק זה שטען טענה זו להביא עדים שקרנים הרי לא החזקו אלו העדים האחרונים שהן משקרין. אבל שטר שקרא עליו ערער והוא שביבואו שנים ויאמרו ממנו שאל לזיף לו שטר זה אף על פי שנתקיים השטר מחותמיו אין גובין בו לעולם. ויראה לי שאם באו עדי השטר והעידו הן בעצמן על כתב ידן גובין בו: סליקו להו הלכות עדות בס"ד

כסף משנה מי שהביא עדים ונחקרה עדותו וכו'. פ"ק דמכות (דף ה'): עובדא דאתא לקמיה דרבי יוחנן ופסק כן משום דאיכא למימר אם הוא מוחזק לחזר אחר עדי שקר כל ישראל מי הוחזקו כלומר לשמוע לו דסתם ישראל בחזקת כשרים: **אבל שטר שקרא עליו ערער וכו'.** בכתובות פרק אלו נערו (דף ל"ו): אמר רב פפא ש"מ האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה ה"ד וכו' אי דאתו בי תרי ואמרי לדידן אמר לן זייפו לי האי שטרא דכיון דקא מהדר אזינפא אימור זינפי זייף וכתב הר"ן שכך היא גרסת הרי"ף והיא היא גרסת רבינו ולפי זה לא מרעינן אלא שטר שעל אותו פלוני מאותו סך שאומרים העדים שאמר

להם לזייף אבל שטרות שיש לו על אותו פלוני שאינן מאותו סך וכן כל שאר שטרות לא ריעי: **ויראה לי שאם באו עדי השטר וכו'.** כלומר וכשכתב ידם יוצא ממקום אחר דאי לאו הכי כיון שאין זוכרים ההלואה אין עדותן עדות כמ"ש בפרק שמיני מהלכות אלו אי נמי אפילו זוכרים ההלואה איצטריך לאשמועין דסד"א כיון שאין מעידין שחתמו אלא שזוכרים ההלואה וכשכתב זה נראה להם שהוא כתב ידם ליחוש דילמא זייף וכוון לכתוב כתב דומה לחתימות אותם עדים ולא ליהוי אלא מלוה על פה קמ"ל דכיון דעדים זוכרים שראו ההלואה ושזה כתב ידם הרי רגלים לדבר שהשטר כשר ואע"פ שאין זוכרים אם חתמו: **סליקו הלכות עדות בס"ד**

הלכות ממרים

יש בכללן תשע מצוות. שלש מצוות עשה. ושש מצוות לא תעשה. וזה הוא פרטון: **(א)** לעשות על פי התורה שאמרו לנו בית דין הגדול. **(ב)** שלא לסור מדברייהם. **(ג)** שלא להוסיף על התורה לא במצוות שבכתב ולא בפרושן שלמדנו מפיו השמועה. **(ד)** שלא לגרע מן הכל. **(ה)** שלא לקלל אב ואם. **(ו)** שלא להכותם. **(ז)** לכבדם. **(ח)** ליראם. **(ט)** שלא יהיה הין סורר ומורה על קול אביו ואמו: ובאור מצוות אלו בפרקים אלו:

הלכות ממרים - פרק ראשון

א בית דין הגדול שבירושלים הם עקר תורה שבעל פה. והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל. ועליהן הבטיחה תורה שנאמר [\(דברים יז-יא\)](#) 'על פי התורה אשר יורודי זו מצות עשה. וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולשען עליהן :

כסף משנה בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה וכו' :

ב כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר [\(דברים יז-יא\)](#) 'לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאלי. ואין לוקין על לאו זה מפני שנתן לאזהרת מיתת בית דין. שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר [\(דברים יז-יב\)](#) 'והאיש אשר יעשה בזדון וגוי. אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה. ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כד הוא. ואחד דברים שעשאו סג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות. כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמע להן. והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה. הרי הוא אומר [\(דברים יז-יא\)](#) 'על פי התורה אשר יורודי אלו התקנות והגזרות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם. ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן. מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש :

ג דברי קבלה אין בהן מחלקת לעולם וכל דבר שתמצא בו מחלקת ביצוע שאינו קבלה ממשה רבנו. ודברים שלמדו מן הדין אם הסכימו עליהן בית דין הגדול כלן הרי הסכימו. ואם נחלקו בהן הולכין אחר הרב ומוציאין הדין אחר הרבים. וכן

הַגְזָרוֹת וְהַתְקָנוֹת וְהַמְנַהֲגוֹת אִם רָאוּ מְקַצְתּוֹ שֶׁרְאוּי לְגַזֵּר
גְזָרָה אוֹ לְתַקֵּן תְּקִנָּה אוֹ שְׂיַנְיִחוּ הָעַם הַמְנַהֵג הַזֶּה וְרָאוּ מְקַצְתּוֹ
שֶׁאֵין רְאוּי לְגַזֵּר גְזָרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תְּקִנָּה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מְנַהֵג
זֶה נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין אֵלָיו כְּנֶגֶד אֵלָיו וְהוֹלְכִין אַחַר רֵבֵן וּמוֹצִיאִין
הַדְּבָר אַחַר הַרְבִּים :

ד כְּשֶׁהָיָה בַּיִת דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם לֹא הָיְתָה מַחְלֻקֶת בְּיִשְׂרָאֵל.
אֲלֹא כָּל דִּין שְׁנוּלֵד בּוֹ סִפֵּק לְאַחַד מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין
שְׁבָעִירוֹ. אִם יָדְעוּ אָמְרוּ לוֹ. אִם לֹא הָרִי הַשׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בַּיִת
דִּין אוֹ עִם שְׁלוּחָיו עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שְׁבָהָר
הַבַּיִת. אִם יָדְעוּ אָמְרוּ לוֹ. אִם לֹא הִכֵּל בָּאִין לְבֵית דִּין שְׁעַל
פְּתַח הָעֵזְרָה. אִם יָדְעוּ אָמְרוּ לָהֶן וְאִם לֹא הִכֵּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת
הַגְזִית לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדְּבָר שְׁנוּלֵד בּוֹ
הַסִּפֵּק לְכָל יָדוּעַ אֲצֵל בַּיִת דִּין הַגָּדוֹל בֵּין מְפִי הַקְּבֵלָה בֵּין מְפִי
הַמַּדָּה שְׁדָנוּ בָּהּ אוֹמְרִים מִיָּד. אִם לֹא הָיָה הַדְּבָר בְּרוּר אֲצֵל
בַּיִת דִּין הַגָּדוֹל דָּנִין בּוֹ בְּשַׁעֲתוֹ וְנוֹתְנִין בַּדְּבָר עַד
שֶׁיִּסְפְּימוּ כְּלָן. אוֹ יַעֲמְדוּ לְמַנְּן וְיִלְכוּ אַחַר הָרֵב וְיֹאמְרוּ לְכָל
הַשׁוֹאֲלִים כֶּךָ הִלְכָה וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשְׁבֵּטֵל בַּיִת דִּין הַגָּדוֹל
רַבְתָּה מַחְלֻקֶת בְּיִשְׂרָאֵל זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לְדַבְּרֵיו וְזֶה
מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לְדַבְּרֵיו זֶה אוֹסֵר וְזֶה מַתִּיר :

כסף משנה כשהיה ב"ד הגדול קיים וכו' עד זה אוסר וזה מתיר. ברייתא
בסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ח:) תניא אמר ר' יוסי מתחלה לא היו מרבים
מחלוקות בישראל וכו' עד ונעשית תורה כשתי תורות. ומה שלא כתב רבינו
שבאים לב"ד שסמוך לעירו כמו שכתוב בברייתא הנזכרת לפי שכיון שאנו
מתזרים לאי זה בית דין שיודיעם האמת ממילא משמע שילכו לב"ד שסמוך
לעירו קודם שיעלו לירושלים או שלא היה בגירסתו של רבינו וזה נראה יותר:

ה שְׁנֵי חֻכְמִים אוֹ שְׁנֵי בְּתֵי דִינִין שְׁנַחֲלִקוּ שְׁלֹא בְּזַמַּן הַסְּנֵהֲדָרִין
אוֹ עַד שְׁלֹא הָיָה הַדְּבָר בְּרוּר לָהֶן. בֵּין בְּזַמַּן אַחַד בֵּין בְּזֶה אַחַר

זֶה. אֶחָד מְטֵהר וְאֶחָד מְטַמֵּא אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מְתִיר. אִם
אֵינְךָ יוֹדֵעַ לְהִיכֵן הַדִּין נוֹטָה. בְּשֵׁל תוֹרָה הַלֵּךְ אַחֵר [א] הַמְחַמֵּיר
בְּשֵׁל סוֹפְרִים הַלֵּךְ אַחֵר הַמְקַל :

כסף משנה שני חכמים וכו'. בפ"ק דע"ז (דף ז') תניא היו שנים אחד מטמא
ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין
הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה
הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל אמר רב יוסף הלכה כר'
יהושע בן קרחה ומדת"ק מפליג בין גדול בחכמה ובמנין לאינו גדול משמע
דריב"ק אפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין בשל תורה הלך אחר
המחמיר וכו' ולכך סתם רבינו ולא חילק. ומ"ש רבינו שלא בזמן הסנהדרין
כלומר דאילו בזמן הסנהדרין לא היינו צריכים לכך שעכ"פ היה מתברר הדין
כמ"ש לעיל בסמוך :

הלכות ממרים - פרק שני

א בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמְּדוֹת כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה
בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ וְדָנוּ דִּין. וְעָמַד אַחֲרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר
וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לְסוֹתֵר אוֹתוֹ. הָרִי זֶה סוֹתֵר וְדָן כְּפִי מַה
שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינָיו. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז-ט) 'אֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּימֵים
הָהֵם'. אֵינְךָ חַיֵּב לְלַכֵּת אֶלָּא אַחֵר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ :

כסף משנה בית דין הגדול שדרשו וכו'. למד כן רבינו ממאי דאשכחן תנאי
בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי בתראי פליגי אקמאי והא דתנן בפ"ק
דעדיות (משנה ה') שאם יראה ב"ד את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין ב"ד
יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקי לה רבינו
בשאותו יחיד ואותם רבים נחלקו בגזירה או תקנה כלומר שאם ב"ד פסק
כדעת היחיד אין ב"ד אחר יכול לחלוק ולפסוק כדעת הרבים אלא אם היה
גדול וכו' וכמו שיתבאר בסמוך אבל אם נחלקו בשזה דורש באחת מן המדות

וזה באחרת אה"נ שיכול לבטל דבריו אפילו שאינו גדול כמוהו בחכמה ובמנין. ואם תאמר אם כן אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממתניתין או מברייתא וצ"ל אנא דאמרי כי האי תנא ואם לא יאמר כן קשיא ליה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה: **שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם וכו'.** ברי"ה סוף פרק שני (דף כ"ה:): אמרו שיפתח בדורו כשמואל בדורו ומייתי התם קרא דובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שיהיה בימך:

ב * בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל. ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקר אותה התקנה ואתה הגזרה ואתו המנהג. אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בהכמה ובמנין. * הנה גדול בהכמה אבל לא במנין. במנין אבל לא בהכמה. אינו יכול לבטל את דבריו. אפלו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם. והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא. זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו:

ההראב"ד ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהא גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז: **היה גדול בחכמה וכו'.** א"א עיטור שוקי ירושלים בפירות קשיא עליה שהראשונים תקנוהו ור' יוחנן בן זכאי ביטלה אחר חרבן מפני שנתבטל הטעם לראשונים ולא היה גדול כראשונים:

כסף משנה ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דתנן פ"ק דעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו כשנחלקו בגזירה או תקנה וב"ד של ראשונים ראו לגזור או לתקן כך וב"ד שאחריהם ראו לתקן בענין אחר אינם יכולים לבטל דברי הראשונים עד שיהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאסור

לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד הגדול אחר יכול לעקרן אפילו היה גדול מהראשונים. וא"ת הא אמרינן בגיטין פרק השולח (דף ל"ו): גבי התקין הלל פרוזבול אמר שמואל אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ואמרינן נמי התם דאי לדרי עלמא תקין הלל פרוזבול אין בידינו כח לבטל דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו וכו' משמע הא גדול בחכמה ובמנין יכול לבטלן. י"ל דפרוזבול לאו גדר הוא פן יפרצו על דברי תורה דאדרבה דין תורה הוא שישמט והלל הפקיע הממון ותיקן דלא לישמיט ואע"ג דאמרינן התם שהתקין פרוזבול לפי שראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאו איסורא לגמרי הוה עבדי כשנמנעין מלהלוות דהא שב ואל תעשה הוא ודרך כלל עיקר תקנת הפרוזבול לא היה סייג לתורה אלא מפני תקנת העניים שלא תנעול דלת בפניהם ומפני תקנת העשירים שלא יפסידו וכן פירש"י שם על הא דבעי מאי פרוזבול אמר רב חסדא פרוס בולי בוטי כלומר עשירים ועניים ובהא ניחא לי למה פירש בו רב חסדא שהוא פרוז בוטי דאנן פרוזבול קרינן דהיינו תקנת העשירים שלא יעברו על ד"ת ומנ"ל לפרושי דהוא נמי תקנת העניים אלא משום דמשמע דלאו סייג לתורה עבד אלא תיקון לעשירים שלא יפסידו ותיקון לעניים שלא תנעול דלת בפניהם וכמו שכתבתי וברי ש מגילה נמי דאמרינן ואי ס"ד אנשי כנסת הגדולה י"ד וט"ו הוא דתקון אתו רבנן ועקרו תקנתא דתקינן אנשי כנסת הגדולה הא אין ב"ד יכול לבטל דברי חברו אא"כ היה גדול וכו' התם ודאי לאו סייג לתורה הוא ומש"ה אי איכא גדולים מהם בחכמה ובמנין יכולין לעקור תקנתם. אך קשה מדפריך בע"ז פרק אין מעמידין (דף ל"ז) אהא דאמרינן דר' יהודה נשיאה התיר את השמן של עכו"ם דהיכי מצי למישבק תקנתא דהלל ושמאי והתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו וכו' והא ודאי גזרת שמן משום סייג הוא כדאמרינן פ"ק דשבת (דף י"ז): גזרו על שמן משום יינן וא"כ היכי פריך מדתנן אין ב"ד יכול לבטל אא"כ היה גדול וכו' דמשמע הא אם היה גדול יכול לבטל והרי רבינו כתב בסמוך דבדבר שהוא סייג אפי' גדול אין יכול לבטל. לכך י"ל דהכי פריך היאך ביטל תקנת הראשונים הא אפילו היתה מאותם שיכול ב"ד אחר לבטלם כגון שלא היתה לסייג ולגדר לא היה יכול לבטלה דהא אין ב"ד יכול וכו' ומ"ש הראב"ד ולא אפילו אליהו וב"ד וכו' יתבאר בסמוך: **היה גדול בחכמה וכו'** **עד לבטל דבריו**. ג"ז שם באותה משנה. וכתב הראב"ד עיטור שוקי ירושלים בפירות קשיא עליה וכו' מפני שנתבטל הטעם של ראשונים ולא היה גדול כראשונים עכ"ל. פירוש דבריו דאמרינן בפ"ק דביצה (דף ה') שתיקנו חכמים שמהלך יום אחד לכל צד לא יפדו פירות נטע רבעי אלא יעלו ויאכלום בירושלים ומפרש התם טעמא כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ואמרינן נמי התם דר' יוחנן בן זכאי נמנה עליהם והתיר שלא יעלו הפירות לירושלים אלא

יפדו ויאכלום במקומם משום דבתר חרבן מה לנו לעטר את שוקי ירושלים לצורך העכו"ם ומ"מ קושית הראב"ד איני מכיר דמי אמר לו שריב"ז לא היה גדול כראשונים וא"ת מדאמרינן בפרק יש נוחלין (דף קל"ד) וכן בסוכה (דף כ"ח) פ' תלמידים היו לו להלל גדול שבכלן יונתן בן עוזיאל קטן שבכלן ריב"ז דילמא קטן שבכלם לא בחכמת התורה קאמר אלא בשאר חכמות הוא שהיו גדולים ממנו תדע דהא קאמר התם שלא הניח ממשלות כובסים משלות שועלים שיחת שדים ושיחת מלאכי השרת ומעשה מרכבה ובאותן חכמות אפשר שהיו גדולים ממנו אבל לא בחכמת התורה וראיה לדבר שנתמנה נשיא וראש ישיבה במקום הלל ואם היה קטן שבתלמידים היאך היו ממנים אותו ולא היו ממנים לאחד מהגדולים אלא ודאי בחכמת התורה גדול כמותם ואפשר גדול מהם היה ועוד דאפילו נימא שגם בחכמת התורה היה קטן מכולם כבר אפשר שהיה גדול ממתקני התקנה ההיא ואל יקשה בעיניך היאך אחרונים גדולים מהראשונים דהא אשכחן רבה דהוה גדול מרב יהודה כדאמרינן (תענית כ"ד וע"ע ברכות כ') רב יהודה כי הוה מטי להאשה שהיא כובשת ירק הוה אמר הויית דרב ושמואל חזינא הכא ואילו אנן מתנינן תליסר מתיבתא ומאי דאמרינן בפ"ק דביצה (דף ד'): והשתא דידיעין בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם שבידכם זמנין דגזרי המלכות גזירה ואתי לאיקלקולי משמע דאי לא משום חששא דגזירה לא עבדינן תרי יומי והא ודאי אין ב"ד שבימי האמוראים גדול כשל המתקנים שני ימים אלמא שאע"פ שאינו גדול ממנו כיון דאיבטיל טעמא יכול לבטלו יש לומר דהתם ה"ק כיון דבקיאינן בקיבועא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי היה להם לחכמים שבאותו זמן שהיו מהקובעים שני ימים לתקן דלא נעביד תרי יומי אי נמי דהוה קים להו שהמתקנים אמרו בפירוש אם יבא זמן שיעמדו על החשבון ולא על פי הראיה לא נעביד תרי יומי ולדעת הראב"ד ה"ל לגמי לאקשווי עליה מדתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי בית דין חבירו וכו' ולתרוצי דהיינו במידי דלא נתבטל הטעם אבל היכא שנתבטל הטעם יכול לבטל אפילו אינו גדול כמוהו: **אפילו בטל הטעם וכו'.** בפרק קמא דביצה (דף ה') אמרינן דדבר שנאסר במנין אע"פ שנתבטל הטעם צריך מנין אחר להתירו ומשמע לרבינו דהיינו מנין גדול ממנו וה"ה דבעינן שיהיה חכם ממנו וחדא מינייהו נקט:

א בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּדָבָרִים שְׁלֹא אָסְרוּ אוֹתָן כְּדִי לַעֲשׂוֹת סִיג לַתּוֹרָה אֶלָּא כְּשֶׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה. אֲבָל דְּבָרִים שְׁרָאוּ בֵּית דִּין לְגַזֵּר וּלְאָסְרוֹן לַעֲשׂוֹת סִיג [א] אִם פָּשַׁט אֶסְרוֹן בְּכָל [ישׁר׳אל] אֵין בֵּית

דין גְדוֹל אַחַר יָכוֹל לְעַקְרוֹ וּלְהַתִּירוֹ אֶפְלוּ הָיָה גְדוֹל מִן הָרֵאשׁוֹנִים :

כסף משנה במה דברים אמורים בדברים שלא אסרה אותם וכו'. נ"ל שלמד כן רבינו מדאמרינן בעי"ז פרק אין מעמידין (דף ל"ו) בכל בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו חוץ מי"ח דבר שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו ומשמע לרבינו דה"פ בכל תקנות בית דין יכול בית דין אחר לבטל דבריו חוץ מי"ח דבר וכיוצא בהם שהם דברים שנעשו סייג לתורה דמאי רבותא דיי"ח דבר משאר תקנות דהנהו דפרק קמא דביצה דביצה שנולדה ביום ראש השנה אסורה ביום שני אין שם סייג לאסור ביום שני של ראש השנה יותר משני ימים של שאר ימים טובים וההיא דעיטור שוקי ירושלים בפירות ודאי דאין שם משום סייג וכן בההיא דפרוזבול דאמר שמואל אי איישר חילי (מהלל) אבטליניה אין בו סייג לתורה כמו שהוכחתי למעלה. **ומה שכתב רבינו אם פשט איסורן בכל ישראל.** כך אמרו שם בפרק אין מעמידין אהא דבכל בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו חוץ מי"ח דבר אמר רב משרשיא מה טעם הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל וכתב רבינו בכל ישראל על סמך מאי דקי"ל רובו ככולו וכיון ששיטה זו אפשרית אין כח ביד הראב"ד לדחותה מפני שיטתו דלא שני ליה בין תקנות שהם לסייג לתקנות שאינם לסייג וכולי טעמא תלי בפשט איסורן או לא פשט ולפיכך כתב למעלה א"א לא אפילו אליהו ובית דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בעי"ז עכ"ל. וכבר יישבתי ההיא דעי"ז לדעת רבינו :

ד וַיֵּשׁ לְבֵית דִּין לְעַקֵּר אֶף דְּבָרִים אֱלוּ לְפִי שְׁעָה אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרֵאשׁוֹנִים שְׁלֹא יְהוּ גְזֵרוֹת אֱלוּ חֲמוּרִין מִדְּבָרֵי תוֹרָה עֲצָמָה שְׁאֶפְלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לְעַקְרוֹ הוֹרָאתָ שְׁעָה. כִּי צַד. בֵּית דִּין שְׁרָאוּ לְחִזְקַת הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סִיג כְּדִי שְׁלֹא יַעֲבְרוּ הָעָם עַל דְּבָרֵי תוֹרָה. מִכֵּין וְעוֹנְשֵׁין שְׁלֹא כְּדִין אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדְּבָר לְדוֹרוֹת וְאוֹמְרִים שְׁהִלְכָה כֵּן הוּא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שְׁעָה לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹ לְעַבֵּר עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה כְּדִי לְהַחֲזִיר רַבִּים לְדָת אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל מִלְּהַכָּשֵׁל בְּדְבָרִים אַחֲרִים עוֹשִׂין לְפִי מָה שְׁצָרִיכָה הַשְּׁעָה. כְּשֵׁם שְׁהַרְוֵפָא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רְגָלוֹ שֶׁל זֶה כְּדִי שְׁיַחֲיָה כָּלוּ כֵּן בֵּית דִּין מוֹרִים בְּזָמָן מִן הַזְּמַנִּים לְעַבֵּר עַל קִצָּת מִצְוֹת לְפִי שְׁעָה כְּדִי שְׁיַתְקַיְמוּ [כָּלָם] כְּדָרְךְ

שְׁאָמְרוּ חֻמְּוֹת הַרְאִשׁוֹנִים חֻלְל עָלָיו שֶׁבֶת אַחַת כְּדֵי שְׂיִשְׁמֹר
שֶׁבֶתוֹת הַרְבֵּה :

כסף משנה ויש לבית דין לעקור וכו'. זה פשוט בעצמו ולא הוצרך לכתבו אלא
דלא נימא חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה אפילו בכי הא קמ"ל
דלא. ומ"ש דאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו. הכי תניא בסנהדרין
פרק נגמר הדין (דף מ"ו) אראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין
ולא לעבור על ד"ת כלומר לקבוע הלכה כן אלא לעשות סייג לתורה כלומר
לפי שעה וכבר נתבאר זה בדברי רבינו פ' (ארבעה ועשרים) מהלכות סנהדרין :

ה בית דין שֶׁנִּרְאָה לָהֶן לְגַזֵּר גְּזֵרָה אוּ לְתַקֵּן תִּקּוּן אוּ לְהַנְהִיג
מְנַהֵג צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר וְלִידַע תְּחִלָּה אִם רַב הַצְּבֹר יְכוּלִין
לְעַמֵּד בָּהֶן אוּ אִם אֵין יְכוּלִין לְעַמֵּד. וְלַעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל
הַצְּבֹר אֶלָּא אִם כֵּן רַב הַצְּבֹר יְכוּלִין לְעַמֵּד בָּהֶן :

כסף משנה בית דין שנראה להם לגזור וכו'. פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף
ל"ז) וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ורבי אליעזר ברבי צדוק שהיו אומרין אין
אנו גוזרין גזירה על הצבור אלא אי"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה :

ו הרי שגזרו בית דין גְּזֵרָה וְדָמוּ שָׁרֵב הִקְהֵל יְכוּלִין לְעַמֵּד בָּהֶן.
וְאַחַר שֶׁגְּזֵרוּהָ פְּקַדְקוּ הָעָם בָּהֶן וְלֹא פִּשְׁטָה בְּרַב הִקְהֵל הָרִי זוּ
בְּטִלָּה וְאֵינֶן רְשָׁאִין לְכַף אֶת הָעָם לְלַכֵּת בָּהֶן :

כסף משנה הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו וכו'. נ"ל שלמדה מדאמרינן באין
מעמידין (דף ל"ה) אהא דשאל ר' ישמעאל את ר' יהושע מפני מה אסרו גבינת
העכו"ם אמר עולא כי גזרי גזירה במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי
שתא דילמא איכא איניש דלא ס"ל ואתו לזלולי בה ואם איתא שבית דין
יכולים לכוף שתתפשט מאי איכפת לן דמאן דמזלזל בה יכפוהו בית דין אלא
משמע שאם יפקדו בה ולא פשטה אינן רשאין לכוף את העם ללכת בה ועוד
דקל וחומר הוא מהדין שכתב רבינו בסמוך גזרו ודימו שפשטה וכו' שאם
אפילו אחר כמה שנים בית דין קטן מהם יכול לבטלה כל שכן שהן עצמם
אינם יכולים לכוף את העם ללכת בה :

ז גָּזְרוּ וְדָמוּ שְׁפֹשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְעָמַד הַדָּבָר כֹּן שָׁנִים רַבּוֹת וּלְאַחַר זָמַן מְרַבָּה עָמַד בֵּית דִּין אַחַר וּבְדַק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שָׂאִין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשְׁטָת בְּכָל יִשְׂרָאֵל. יֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת לְבַטֵּל וְאַפְלוּ הָיָה פְּחוּת [ב] מִבֵּית דִּין הָרֵאשׁוֹן בְּחֻקָּהּ וּבְמִנְיָן :

כסף משנה **גזרו ודימו שפשטה וכו'.** בפרק אין מעמידין (דף ל"ז) כי פרכינן רבי יהודה נשיאה היכי שרי מישחא דהא לא היה גדול כתלמידי שמאי והלל שאסרוהו ועוד שהוא מי"ח דבר ואפילו אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלן מהדרינן דשמן לא פשט איסורו ברוב ישראל דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ורבי אלעזר ברבי צדוק שהיו אומרים אין גוזרים גזירה על הצבור אלא אי"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה וה"פ לדעת רבינו כיון שמצאו שלא פשט איסורו אמרו להתירו שהרי מצינו שאין גוזרים גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה וכיון דכן אפילו גזרו לא הויה גזירה הרי כאן מפורש דרבי יהודה נשיאה לא היה גדול כראשונים וגם היה דבר שהוא סייג לתורה כדאמרינן בפ"ק דשבת גזרו על שמן משום שיינן ואפי"ה התירו לפי שלא פשט איסורו בכל ישראל. ואי"ת והיכי סמך רבי יהודה נשיאה על מה שבדק דילמא בימי הראשונים נתפשט ואח"כ פקפקו בה ומתוך כך היה נ"ל לומר שאפילו נתפשט בתחלה כיון שעכשיו אין רוב ישראל נוהגין בה מתירין אותה אלא שראיתי שכתב רש"י לא פשט עדיין לא החזיקו רובן באותה גזירה לנהוג בה איסור משמע מלשוננו שבדק רבי יהודה נשיאה אם מיום שנגזרה גזירה עד היום פשט איסורו באיזה זמן ומצא שבשום זמן לא פשט איסורו בכל ישראל:

ח וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְבָרִים אֶל יְמֵהָר לְהִתִּיר דְּבָר שְׁלִישִׁי :

כסף משנה **וכל בית דין שהתיר וכו'.** שם (דף ל"ז) אמרו דר' יהודה נשיאה התיר שני דברים ואמרו לו שיתיר גם את הפת ולא רצה דאם כן קרו לן בי דינא שריא דתנן בסוף עדיות (פ"ח מ"ד) שהעיד יוסי בן יועזר על שלשה דברים להתיר וקרו ליה יוסי שריא :

ט הוֹאִיל וַיֵּשׁ לְבַית דִּין לְגַזֵּר וּלְאַסֵּר דְּבָר הַמִּתְּר וַיַּעֲמַד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת וַיִּכֹּן יֵשׁ לָהֶן לְהִתִּיר אִסּוּרֵי תוֹרָה לְפִי שְׁעָה. מֵהוּ זָה

שְׁהִיָּה תוֹרָה (דברים יג-א) 'לא תוֹסִיף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ'.
שְׁלֹא לְהוֹסִיף עַל דְּבָרֵי תוֹרָה וְלֹא לִגְרַע [ג] מֵהוּ וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר
לְעוֹלָם בְּדָבָר שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה בִּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּכַתָּב בִּין בַּתּוֹרָה
שֶׁבְּעַל פֶּה. כִּיצַד. הֵרִי כְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כג-ט) 'לֹא תִבְשֹׁל גְּדִי
בְּחֵלֶב אֱמוּ'. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁזֶה הַכְּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וּלְאָכַל
בָּשָׂר בְּחֵלֶב. בִּין בָּשָׂר בְּהֵמָה בִּין בָּשָׂר חֵיָה. אָבֵל בָּשָׂר הָעוֹף מִתֵּר
בְּחֵלֶב מִן הַתּוֹרָה. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וַיִּתִּיר בָּשָׂר חֵיָה בְּחֵלֶב הֵרִי
זֶה גּוֹרֵעַ. וְאִם יֵאָסֵר בָּשָׂר הָעוֹף וַיֹּאמֶר שֶׁהוּא בְּכֻלָּל הַגְּדִי וְהוּא
אָסוּר מִן הַתּוֹרָה הֵרִי זֶה מוֹסִיף. אָבֵל אִם אָמַר בָּשָׂר הָעוֹף מִתֵּר
מִן הַתּוֹרָה וְאָנּוּ נֶאֱסָר אוֹתוֹ וְנוֹדִיעַ לָעַם שֶׁהוּא גְּזָרָה שְׁלֹא יָבוֹא
מִן הַדָּבָר חוֹבָה וַיֹּאמְרוּ הָעוֹף מִתֵּר מִתֵּר מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְפָּרַשׁ כָּדָּ הַחֵיָה
מִתֵּרֶת שֶׁהֵרִי לֹא נִתְפָּרַשָׁה. וַיָּבוֹא אַחֵר לֹאמַר אֵף בָּשָׂר בְּהֵמָה
מִתֵּרֶת חוּץ מִן הָעֵז. וַיָּבוֹא אַחֵר לֹאמַר אֵף בָּשָׂר הָעֵז מִתֵּר בְּחֵלֶב
פָּרָה אוֹ הַכֶּבֶשֶׂה שְׁלֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱמוּ שֶׁהִיא מִינּוּ. וַיָּבוֹא אַחֵר
לֹאמַר אֵף בְּחֵלֶב הָעֵז שֶׁאֵינָה אֱמוּ מִתֵּר שְׁלֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱמוּ.
לְפִיכֵן נֶאֱסָר כָּל בָּשָׂר בְּחֵלֶב אֶפְלוּ בָּשָׂר עוֹף. אֵין זֶה מוֹסִיף אֶלָּא
עוֹשֶׂה סִיג לַתּוֹרָה. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּזֶה:

ההראב"ד הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל
דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף
אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה
דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו
בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא עת לעשות לה' הפרו תורתך. ולא תמצא
איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין
לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה:

כסף משנה הואיל ויש רשות לגזור וכו'. כתב הראב"ד א"א את כל אלה ישא
רוח וכו'. ואני אומר שמ"ש הראב"ד שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו וכו' וכי
רבינו אינו אומר כן שהוא משיג עליו שהרי בשר עוף בחלב שהביא רבינו
לדמיון ודאי שלעולם אסור וגם בתחלת דבריו כתב כן בפירוש הואיל ויש
רשות לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות ואם סמך
השגתו במה שאמר וסמכוהו למקרא וכו' והלא רבינו אינו אומר שאסור אלא

כשאומרים שהוא של תורה ממש אבל כשאומרים קרא אסמכתא בעלמא הרי הם אומרים שאינו של תורה ושאיין הפסוק ההוא מורה עליו אלא שהוא אסמכתא בעלמא. ומ"ש ואם גרע לפי צורך שעה וכו' כבר כתב רבינו בפרק זה וכן אם ראו לבטל מצות עשה או לעבור על מלי"ת כדי להחזיר רבים לדת וכו' עושין לפי מה שצריכה השעה. ומ"ש ולא תמצא איסור מוסיף וכו' נראה שזה עיקר השגתו ולא ידעתי טעם לסברתו וכי האומר שבשר עוף בחלב אסור מן התורה שהתורה אסרה מין אחד של בשר וה"ה לכל מידי דמיקרי בשר לא יקרא מוסיף הא ודאי מוסיף נקרא: על מ"ש רבינו פה מפי השמועה למדו שזה שאסור הכתוב וכו' בין בשר בהמה בין בשר חיה. קשה ממ"ש בפרק תשיעי מהלכות מאכלות אסורות דבשר חיה אינה אלא מד"ס וי"ל דהתם קושטא דמילתא קאמר שפסק כר"ע אבל מ"מ כיון דחזינן בגמרא (חולין קט"ז) דלוי איקלע לבי (יוסף רישבא) ואמר אתריה דר"י בן בתירא הוה ואמינא דילמא דרש להו כר"י הגלילי מעתה כשיעמוד ב"ד ויאמר בשר חיה מותר מן התורה אלא שאנו נאסור אותו מפני סייג כבר אפשר שיהיה גורע אם יהיה במקום שנוהגין כרבי יוסי הגלילי וכדי ליקח משל בדבר דשייך ביה גורע ושייך ביה מוסיף נקטה בענין זה ולא חשש שנבוא לטעות מכאן לענין הדין מאחר שבמקומו (פסק) כר' עקיבא דחיה אינה מן התורה:

הלכות ממרים - פרק שלישי

א מי שְׁאִינוּ מוֹדֵה בַּתּוֹרָה שֶׁבַעַל פֶּה אֵינוּ זִקֵן מִמֶּרָא הָאָמור בַּתּוֹרָה. אֶלָּא הָרִי זֶה בְּכֻלָּל הָאֶפִיקוֹרוֹסִין [ומיתתו בְּכֻלָּל אֲדָם]:

כסף משנה מי שאינו מודה בתורה שבעל פה וכו'. זה דעת רבינו וכ"כ בפירוש המשנה בסנהדרין פרק הנחנקין:

ב מאחר שְׁנִתְפָּרְסָם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבַעַל פֶּה [מורידין אותו] וְלֹא מַעֲלִין וְהָרִי הוּא כְּשֶׁאָר כָּל הָאֶפִיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם וְהַמוֹסְרִין וְהַמוֹמְרִין. שְׁכָל אֵלוֹ אֵינָם בְּכֻלָּל

ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דינים [אלא כל ההורג

אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המקשול]:

כסף משנה ולא מעלין אותו והרי הוא כשאר וכו'. ברייתא בפרק אין מעמידין (דף כ"ו) האפיקורסים והמסורות והנהפכים לע"ז מורידין ולא מעלין אותן כלומר מן הבור מסורות המוסרים ממון חבריהם לאנס ומשמע בגמרא דהיינו להכעיס דשביק היתרא ואכיל איסורא אבל לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו וכ"כ רבינו פרק רביעי מהלכות רוצח ושמירת נפש. ועל מ"ש ולא מעלין הקשו בגמרא השתא (אחותי אחתינן) אסוקי מבעיא ותירצו שאם היה סולם בבור מסלקו ואמר בעינא לאחותי ברי מאיגרא ועוד תירצו תירוצים בתחבולות כיוצא בזה נאמרו שם:

ג במה דברים אמורים באיש שפפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו. והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחלה כצדוק וביתוס וכן כל התועים אחריו. אבל בני התועים האלה ובני בנייהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם. הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחז בדרך המצות שהרי הוא כאנוס ואף על פי ששמע אחר כך [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרך אבותם הקראים שטעו. לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה:

כסף משנה במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה וכו'. זה דעת רבינו וכ"כ בפירוש המשנה בפ"ק דחולין:

ד אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש ביזו קבלה ודן ומורה בדברי תורה כמו שיזונו ויזרו כל חכמי ישראל. שבאת לו מחלקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול ולא חזר לדבריהם אלא חלק עליהם והורה

לַעֲשׂוֹת שְׂלֵא כְּהוֹרָאָתוֹן. גְּזָרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיָּתָהּ וּמִתּוֹדָהּ וַיֵּשׁ לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. אָף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן וְהוֹ דָּנִים הוּא קִבֵּל וְהֵם קִבְּלוּ הֵרִי הַתּוֹרָה חֶלְקָה לָהֶם כְּבוֹד. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹן וּלְהַנִּיחוֹ אֵינָן יְכוֹלִין כְּדֵי שְׂלֵא ^[א] יִרְבוּ מִחֶלְקָת בְּיִשְׂרָאֵל:

כסף משנה אבל זקן ממרא האמור בתורה הוא חכם אחד מחכמי וכו'. מפורש בסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ז) כמו שיתבאר בסמוך. ומ"ש שיש בידו קבלה וזן פירוש שיש בידו קבלה ואומר כך קבלתי או שהוא דן באחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן: ומ"ש מתודה ויש לו חלק לעוה"ב. בפרק נגמר הדין (דף מ"ג) שנינו שכל מי שיוצא ליהרג אומרין לו התודה לפי שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב וכתב רבינו בזקן ממרא שמתודה ויש לו חלק לעוה"ב לאפוקי ממי שאינו מודה בתורה שבע"פ שאותו אין לו חלק לעוה"ב: אף על פי שהוא דן והם דנין הוא קבל והם קבלו הרי וכו'. שם (דף פ"ח) אמר רב כהנא וכו' אינו נהרג עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה וכו' ור' אלעזר אמר אפילו הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל ואסיקנא לדרב כהנא בתויבתא וקם ליה הלכה כרבי אלעזר וזהו שכתב רבינו אע"פ שהוא דן והן דנים דהיינו הוא אומר כך נראה בעיני והם אומרים כך נראה בעינינו הוא קבל והם קבלו ר"ל דהיינו הוא אומר מפי השמועה והם אומרין מפי השמועה והיינו דלא כרב כהנא וממילא משמע דה"ה לאם הוא קבל והם דנין שנידון בזקן ממרא ובפי' ד' כתב רבינו כן בפירוש וכאן כתב כללי הדין ולא חשש לפרטיו: ואם רצו ב"ד למחול על כבודו וכו'. שם אמר ר' יאשיה שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים בעל שמחל על קנויו קנויו מחול בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו זקן ממרא שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חברי שבדרום על שנים הודו לי על זקן ממרא לא הודו לי כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל:

ה אין זקן ממרא חייב מיתה עד שיהא חכם שהגיע להוראה סמוך בסנהדרין ויחלק על בית דין בדבר שזדונו פרת ושיגגתו ^[ב] חטאת או בתפלין ויוזרה לעשות כהוראתו. או יעשה הוא על פי הוראתו ויחלק עליהן והן יושבין בלשכת הגזית. אבל אם היתה תלמיד שלא הגיע להוראה והוראה לעשות פטור. שניאמר

[\(דברים יז-ח\)](#) 'כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפָּטִי מִי שֶׁלֹּא יִפְּלֵא מִמֶּנּוּ אֶלֶּא דְבַר מִפְּלֵא :

1 הֲיָה חֶכֶם מִפְּלֵא שֶׁל בַּיִת דִּין וְחֶלֶק וְשָׁנָה וְלִמַּד לְאַחֲרִים כְּדַבְּרֵי אֶבֶל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת פְּטוֹר. שְׁנֵאמַר [\(דברים יז-ב\)](#) 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן לֹא שִׂיאֵמַר בְּזָדוֹן אֶלֶּא יוֹרָה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ :

2 מִצָּאָן חוּץ לְמִקְוֶמֶן וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן פְּטוֹר. שְׁנֵאמַר [\(דברים יז-ח\)](#) 'וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְוֶם מִלְּמַד שֶׁהַמִּקְוֶם גּוֹרֵם לוֹ מִיָּתָה. וְכָל אֵלוֹ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהוּן פְּטוֹרִין מִן הַמִּיָּתָה יֵשׁ לְבַיִת דִּין הַגְּדוֹל לְנִדּוּתָם וְלִהְפָּרִישׁוֹן וְלִהְכּוֹתָן וְלִמְנַעַן מִלְּלַמֵּד כְּפִי מֶה שִׂירָאָה לָהֶן שֶׁהַדְּבַר צָרִיךְ לְכַד :

כסוף משנה (ה-ז) אין זקן ממרא חייב מיתה עד שיהא וכו'. ברייתא שם (דף פ"ו): כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר וכתב רבינו בפירוש המשנה דה"פ מי שלא יפלא ממנו אלא הדבר הנפלא הקשה אבל תלמיד שלא הגיע להוראה הכל אצלו פלא: **ויחלוק על ב"ד בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת או בתפילין.** שם (דף פ"ז) תנו רבנן זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר"מ רבי יהודה אומר על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ר' שמעון אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים ופסק רבינו כר"מ משום דאיתא התם ברייתא ז"ל כי יפלא במופלא שבב"ד הכתוב מדבר ממך זה יועץ כלומר שנחלק בעיבור השנה הקרוי סוד ועצה וכן הוא אומר ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל דבר זו הלכה כלומר הל"מ וכו' בין דם לדם בין דם נדה או דם לידה או דם זיבה בין דין לדין בין דיני נפשות או דיני ממונות או דיני מכות בין נגע לנגע בין נגעי אדם או נגעי בתים או נגעי בגדים דברי אלו הערכין והחרמים וההקדשות ריבות זו השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת המצורע בשעריך זו לקט שכחה ופאה ואמרינן התם אמר ליה רב הונא בר חנינא לרבא תרגמה לי להא מתניתא אליבא דר"מ אמר ליה רבא לרב פפא פוק תרגימה ליה ותרגמה לו דמכל הני שהוזכרו בברייתא נפיק מינייהו דבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת וכמו שנתבאר בדברי רבינו בפרק שאחר זה הברייתא ותרגומה וכיון דחזינן הני אמוראי בתראי דמהדרי לאוקומי ברייתא אליבא דר"מ אלמא כוותיה קי"ל

דאינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ולקמן בגמ' (דף פ"ח:)
אמרינן אמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי
תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואין לנו אלא
תפילין אליבא דרבי יהודה ופירש"י ויש בו להוסיף על מה שפירשו חכמים
ואם הוסיף גורע ופוסל הראשון בתוספתו ואין לנו אלא תפילין שעיקרן
בתורה ופירושו מדברי סופרים שהם ארבעה בתים ויש להוסיף חמשה או
יותר ואם הוסיף גורע דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה עכ"ל. ומעתה כיון
שרבינו פוסק כר"מ דאינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת לא
היה לו לכתוב או בתפילין דכיון דתפילין לא נפיק מינייהו דבר שחייבין על
זדונו כרת ושגגתו חטאת אינו נעשה זקן ממרא כשנחלק בהם וכבר השיגו
הראב"ד ז"ל בפרק שאחר זה שכתב חוץ ממצות תפילין בלבד וכו' א"א זה
שבוש דלדעת ר"מ הוא דבעינן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ובתפילין פטור
ולדעת ר' יהודה הוא שחייב בתפילין עכ"ל. ונראה לי דסבירא ליה לרבינו דר'
אלעזר א"ר אושעיא לפרושי מילתיה דר' יהודה אתא והכי קאמר אע"פ שר'
יהודה לא הזכיר אלא דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים עוד
צריך לדעתו תנאי אחר שיש בו כדי להוסיף ואם הוסיף גורע וכפי התנאים
האלו נמצא שאין שם דבר שיתחייב עליו זקן ממרא אלא על תפילין לפי שאין
דבר שיתקבצו בו התנאים האלה אלא תפילין אליבא דר' יהודה כלומר האי
מימרא דר' אושעיא פירוש מילתא דר' יהודה היא וכיון שבא לפרש דברי ר'
יהודה אלמא כוותיה קיימא לן ועוד דהא כלל בידינו ר"מ ור"י הלכה כר'
יהודה ולדחויה לדרי"מ א"א דהא אמוראי בתראי מהדרי לאוקומי ברייתא
אליביה כמו שכתבתי הילכך כתרוייהו קי"ל דבדבר שחייבין על זדונו כרת
ועל שגגתו חטאת או בתפילין הוא נעשה זקן ממרא ושאר דברי הראב"ד
באותה השגה אפרשם ואיישבם בפרק הבא בסייעתא דשמיא. והרמ"ה הקשה
על דברי רבינו מאי קסבר אי סבר כר"מ אתפילין נמי לא לחייב ואי סבר
כסתם משנה דמחייבא אתפילין ההיא ודאי דלא כר"מ ותירצו לו דר"י מוסיף
הוא על דברי ר"מ לחייב אפילו על דבר שאין זדונו כרת ושגגתו חטאת אי
איכא תורה ויורוד: **ויורה לעשות כהוראתו.** משנה שם (דף פ"ו:): אינו חייב
עד שיורה לעשות שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון. **ומה שכתב או יעשה הוא
על פי הוראתו.** ברייתא שם ואפרשנה בסוף פרק זה בעזרת שדי: **ויחלוק
עליהן והן יושבים בלשכת הגזית.** ברייתא שם (דף פ"ז) ועלית אל המקום
מלמד שהמקום גורם והיינו לאפוקי אם מצאם חוץ למקומם והמרה עליהם
ובהדיא תניא בפ"ק (דף י"ד:): מצאן זקן ממרא לב"ד אבית פאגי והוא מקום
לפנים מחומת ירושלים והמרה עליהם יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת
ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם ופירש"י והתוספות דבית פאגי לאו
דוקא אלא כ"מ חוץ ללשכת הגזית אינו מקומן: **אבל אם היה תלמיד וכו'.**

משנה בפרק הנחנקין (דף פ"ו:). ומ"ש שנאמר כי יפלא וכו' עד מלמד שהמקום גורם לו מיתה. כבר נתבאר מתוך מה שכתבתי בסמוך: וכל אלו וכיוצא בהן שהן וכו':

ח וכיצד דנין זקן ממרא. בעת שיפלא דבר ויורה בו חכם המגיע להוראה בין בדבר שיראה בעיניו בין בדבר שקבל מרבותיו. הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלים ובאין לבית דין שעל פתח הר הבית. אומרים להן בית דין כף הוא הדין. אם שמע וקבל מוטב ואם לאו באין כלן לבית דין שעל פתח העזרה ואומרים להם גם הם כף הוא הדין. אם קבלו ילכו להן ואם לאו כלן באין לבית דין הגדול ללשכת הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל שנאמר [\(דברים יז-י\)](#) 'מן המקום ההוא אשר יבחר ה'". ובית דין אומר להם כף הוא הדין ויוצאין כלן. חזר זה החכם לעירו ושנה ולמד כדרך שהוא למוד הרי זה פטור. הורה לעשות או שעשה כהוראתו חיב מיתה ואינו צריך התראה. אפלו נתן טעם לדבריו אין שומעין לו אלא כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה לאחרים לעשות גומרין דינו למיתה בבית דין שבעירו. ותופסין אותו ומעלין אותו משם לירושלים. ואין ממיתין אותו בבית דין שבעירו ולא בבית דין הגדול שיצא חוץ לירושלים אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים. ועד [\[ג\]](#) הרגל משמרין אותו וחונקין אותו ברגל. שנאמר [\(דברים יג-יב\)](#) 'וכל ישראל ישמעו ויראו מכלל שצריך הכרזה. וארבעה צריכין הכרזה. זקן ממרא. ועדים זוממין. והמסית. ובן סורר ומורה. שהרי בכלן נאמר ישמעו ויראו:

כסף משנה וכיצד דנין זקן ממרא וכו' עד ה"ז פטור. משנה בהנחנקין שם. אך במ"ש אם שמע וקבל מהן מוטב. כתוב במשנה אם שמעו אמרו להם ומפשט הדברים נראה דה"ק אם אותו ב"ד ששמעו אותו דין אמרו להם הדין ומדברי רבינו נראה שהוא מפרשה כך אם שמעו זקן ממרא וקבלו לעשות כדברי אותו ב"ד אמרו להם סברתם: הורה לעשות או שעשה וכו'. משנה שם כתבתיה למעלה אינו חייב עד שיורה לעשות ובברייתא (דף פ"ח:) ת"ר אינו חייב עד

שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו ופריך בגמ' בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו מעיקרא כלומר קודם שיבא לבית דין שבלשכת הגזית לישאל לאו בר קטלא הוא והשתא בר קטלא אלא שיעשה כהוראתו מעיקרא נמי בר קטלא הוה התינח היכא דאורי בחלב ודם דמעיקרא לאו בר קטלא והשתא בר קטלא אלא היכא דאורי בחייבי מיתת בי"ד מעיקרא נמי בר קטלא הוא מעיקרא בעי התראה השתא לא בעי התראה מסית דלא בעי התראה כלומר אם היה מסית ומורה טעם היתר לומר אין בלשון זה הסתה מאי איכא למימר הא מעיקרא נמי מיקטיל בלא התראה מעיקרא אי אמר טעמא לזכותא לאצוליה מקבלין מיניה השתא אי אמר טעמא לא מקבלין מיניה שהרי שמע מפי בי"ד שלא לעשות והמרה: **גומרין דינו למיתה בב"ד שבעירו**. בפ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) תנן דאין דנין נביא שקר אלא בב"ד של ע"א ואמרין בגמ' מה"מ אר"י בר חנינא אתיא הזדה הזדה מזקן ממרא מה להלן בשבעים ואחד אף כאן בע"א והא הזדה כי כתיבא בקטלא הוא דכתיב וקטלא בכ"ג הוא הרי מפורש דקטלא דזקן ממרא הוי בכ"ג וא"א דאקטלא ממש דהא בהדיא תנן דאינו אלא בב"ד הגדול כמו שאכתוב בסמוך אלא על גמר דינו קאמר שהוא בכ"ג וכן משמע מתוך פירש"י וזהו שכתב רבינו גומרין דינו למיתה בב"ד שבעירו: **ואין ממיתין אותו בב"ד שבעירו וכו'**. משנה בפרק הנחנקין (דף פ"ט) אין ממיתין אותו לא בב"ד שבעירו ולא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו וייראו דברי ר"ע רבי יהודה אומר אין מענין דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחים בכל המקומות איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד ומפרש רבינו דולא בבית דין שביבנה היינו אם בב"ד הגדול יצא חוץ לירושלים. **ומ"ש ועד הרגל משמרין אותו**. פסק כר"ע לגבי רבי יהודה דהלכה כר"ע מחבירו: **וארבעה צריכין הכרזה זקן ממרא ועדים וכו'**. ברייתא שם. והוי יודע שאין הכרזת אלו הארבעה שוה שזקן ממרא משמרין אותו עד הרגל כמ"ש רבינו בסמוך והשלשה האחרים ממיתין אותם מיד והכרזתם היא ששולחים בכל המקומות איש פלוני נתחייב מיתה בב"ד וכן כתב רבינו בסוף הלכות אלו על בן סורר ומורה ובפרק י"ח מהל' עדות גבי עדים זוממים והיינו טעמא דכיון דלא אשכחן לר"ע דפליג אלא בזקן ממרא אלמא באינך כרבי יהודה סבירא ליה וכבר כתבתי זה שם:

הלכות ממרים - פרק רביעי

א זה שחלק על בית דין הגדול בדבר שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. בין שהיו הן אוסרים והוא מתיר בין שהיו הן מתירין והוא אוסר הרי זה חיב מיתה. אפלו הוא היה אומר מפי הקבלה ואמר כך קבלתי מרבתי והן אומרים כך נראה בעינינו שהדין נותן. הואיל ונשא ונתן עליהן בדבר ועשה או שהורה לעשות הרי זה חיב. ואין צריך לומר אם הם מורים מפי הקבלה. וכן אם חלק עליהם בגזרה מן הגזרות שגזרו בדבר שיש בשגגתו חטאת וזדונו כרת. כגון שהתיר החמץ ביום ארבעה עשר בניסן בשעה ששית. או אסרו בהנאה בשעה חמישית. הרי זה חיב מיתה. וכן כל כיוצא בזה:

כסף משנה זה שחלק על בית דין הגדול בדבר וכו' אפילו היה הוא מפי הקבלה וכו'. כבר כתבתי פרק שלפני זה דפלוגתא דרב כהנא ור"א היא בפרק הנחנקין ואיתותב רב כהנא וקיימא לן כר"א דאמר אפילו הוא אומר מפי השמועה והם אומרים כך הוא בעינינו נהרג: **וכן אם חלק עליהם בגזרה מן הגזירות וכו'.** דבר זה פשוט בעצמו שכיון שהמקדש בחמץ משש שעות ולמעלה אין חוששין לקידושיו כדאיתא בפירקא קמא דפסחים ונתבאר בדברי רבינו בהלכות אישות הרי מחלוקת זה בדבר שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת:

ב אחד שנחלקו בדבר שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. או שנחלקו בדבר המביא לידי דבר שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. כיצד. נחלקו באשה זו אם היא ערוה אם לאו. אם מראה דם זה מטמא באשה או לא. אם זו טמאה לידה או לא. אם זו זבה או לא. אם חלב זה אסור או מתר. וכל כיוצא באלו. הרי זה חולק בדבר שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. וכיצד דבר המביא לידי דבר שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כגון שנחלקו בעבור שנה אם מעבירים עד הפורים או בכל אדר הרי זה חיב שזה מביא לידי חמץ בפסח.

וְכֹן אִם נִחְלְקוּ בְּדִין מְדִינֵי מְמוֹנוֹת אוּ בְּמִנְיֵן הַדִּינִין שֶׁדָּנִין דִּינֵי
מְמוֹנוֹת הָרִי זֶה חֵיב. שֶׁהָרִי לְדַבְּרֵי שֶׁל זֶה שְׁאוּמֵר שֶׁזֶה חֵיב
לָזֶה כָּל שֶׁנִּטַּל מִמֶּנּוּ כָּדִין נִטַּל וְעַל פִּי בֵּית דִּין נִטַּל. וְלְדַבְּרֵי שֶׁל
זֶה שְׁאוּמֵר פְּטוֹר אוּ שְׁאוּמֵר שְׁאִין אֵלּוּ רְאוּיִין לְדוֹן כָּל שֶׁנִּטַּל גָּזַל
הוּא בְּיָדוֹ וְאִם קִדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְלְדַבְּרֵי הָאוּמֵר
שֶׁלֹּא נִטַּל הַבָּא עָלֶיהָ בְּמִזֵּד עָנוּשׁ כָּרַת בְּשׁוֹגֵג חֵיב חֲטָאת וְנִמְצָא
הַדָּבָר מִבֵּיא לִידֵי דָבָר שֶׁחֵיבִין עַל זְדוּנוֹ כָּרַת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חֲטָאת.
וְכֹן אִם נִחְלְקוּ בְּדִינֵי מִכּוֹת אִם זֶה חֵיב מִלְּקוֹת אוּ אֵינּוּ אוּ
שֶׁחֲלַק בְּמִנְיֵן הַדִּינִים שְׁלֹקִין בְּפִנְיֵהֶם הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי לְדַבְּרֵי
הָאוּמֵר אֵינּוּ לוֹקֵה חוּבְלִין הֵם בּוֹ וְחֵיבִין לְשֵׁלֶם וְכָל שֶׁיִּטַּל מֵהוֹן
כָּדִין נִטַּל. וְלְדַבְּרֵי הָאוּמֵר בֶּן מִלְּקוֹת הוּא כָּל שֶׁיִּטַּל מֵהוֹן גָּזַל
הוּא בְּיָדוֹ וְאִם קִדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֹן אִם נִחְלְקוּ
בְּעֶרְכִּין אוּ בְּחֶרְמִין אִם זֶה חֵיב לַתָּן אוּ אֵינּוּ הָרִי זֶה חֵיב. שֶׁהָרִי
לְדַבְּרֵי הָאוּמֵר אֵינּוּ חֵיב לַתָּן אִם לָקַחוּ מִמֶּנּוּ הָרִי זֶה גָּזַל
וְהִמְקַדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֹן אִם חֲלַק עָלֶיהוֹן בְּפִדְיוֹן
קִדְּשִׁים אִם נִפְדּוּ אוּ לֹא נִפְדּוּ הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי לְדַבְּרֵי הָאוּמֵר
אֵין זֶה פְּדִיוֹן אִם קִדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֹן אִם נִחְלְקוּ
בְּעֶרִיפַת הָעֶגְלָה אִם אֵלּוּ חֵיבִין לְהַבִּיא אוּ לֹא הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי
לְדַבְּרֵי הָאוּמֵר חֵיבִים לְהַבִּיא הָרִי הִיא אֲסוּרָה בְּהִנָּאָה
וְהִמְקַדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֹן אִם נִחְלְקוּ בְּעֶרְלָה. וְכֹן
אִם נִחְלְקוּ בְּלֶקֶט שֶׁכָּחָה וּפְאָה אִם זֶה לְעֲנִיִּים אוּ לְבַעַל הַבַּיִת
הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי לְדַבְּרֵי הָאוּמֵר לְבַעַל הַבַּיִת הָרִי זֶה גָּזַל בְּיָד
הָעֲנִי וְאִם קִדַּשׁ בּוֹ אִשָּׁה אֵינָה מְקַדְּשֶׁת. וְכֹן אִם חֲלַק עָלֶיהוֹן
בְּאֵב מַאֲבוֹת הַטְּמֵאָה כְּגוֹן נִגְעֵי בָּשָׂר אוּ נִגְעֵי בְּתִים אוּ נִגְעֵי
בְּגָדִים הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי לְדַבְּרֵי הָאוּמֵר טְהוֹר מִתֵּר לְהַכְּנִס
בְּמִקְדָּשׁ לְאָכַל קִדְּשִׁים וְלְדַבְּרֵי הָאוּמֵר טְמֵא אִם נִכְנָס אוּ אָכַל
בְּמִזֵּד עָנוּשׁ כָּרַת וּבְשׁוֹגֵג חֵיב חֲטָאת. וְכֹן אִם נִחְלְקוּ בְּטְהֵרַת
מִצְרַע אִם יֵשׁ לָזֶה טְהֵרָה אוּ אֵין לוֹ. וְכֹן אִם נִחְלְקוּ בְּהִשְׁקָאת
סוּטָה אִם זוֹ צְרִיכָה לְשִׁתּוֹת אוּ אֵינָה צְרִיכָה הָרִי זֶה חֵיב שֶׁהָרִי

לְדַבְּרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה אִם מֵת הַבַּעַל קִדְּם שְׁתַּשְׁתֶּה הָרִי זֶה
אֲסוּרָה לִיבְמָה וּלְדַבְּרֵי הָאוֹמֵר אֵינָה צְרִיכָה מִתְיַבְּמָת. וְכֵן כָּל
פְּיוּצָא בְּזֶה צְרִיכִין לְבַדֵּק וְלַחְקוֹר אִם הִיְתָה מַחְלֶקֶת זֶה מְבִיאָה
לִיְדֵי דָבָר זֶה וְדָבָר זֶה מְבִיא לִיְדֵי דָבָר שְׁנֵי אֶפְלוּ אַחַר מָאָה
דְּבָרִים אִם יָבֹא בְּסוּף לְדָבָר שְׁזָדוּנוּ כָּרַת וְשִׁגְגָתוֹ חֲטָאֵת. בֵּין
שְׁהִיָּה הַזָּקוּן מִקַּל וְהוּ מִחֲמִירִין בֵּין שְׁהִיָּה הוּא מִחֲמִיר וְהוּ
מְקִילִין חֵיב:

כסף משנה אחד דבר שחייבין על זדונו כרת וכו' עד בין הוא מחמיר והם
מקילין חייב ואם לא תבא המחלוקת לידי כך פטור. הכל ברייתא בהנחנקין
כתבתיה בפרק שלפני זה וגם שם כתבתי שתרגמוה אליבא דרבי מאיר וכמ"ש
רבינו. אך קשה במ"ש וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה וכו' הרי זו אסורה
ליבמה וכו' שאין איסור הסוטה על יבמה להתחייב עליה כרת וצ"ע מנ"ל הא
ורש"י פירש בע"א דוק ותשכח:

א וְאִם לֹא תִבְיָא הַמַּחְלֶקֶת לִיְדֵי כֶּךָ הָרִי זֶה פְּטוּר. * חוץ ממצות
תְּפִלִּין בְּלִבָּד. פִּיצַד. הוֹרָה לְהוֹסִיף טוֹטְפֵת חֲמִישִׁית בְּתַפְלִין
וַיַּעֲשֶׂנָה חֲמֵשׁ טוֹטְפוֹת הָרִי זֶה חֵיב. וְהוּא שְׁיַעֲשֶׂה בְּתַחֲלָה
אַרְבַּעַת בָּתִּים פְּהֶלְכָתוֹ וַיָּבִיא חֲמִישִׁית וַיִּדְבֶּק בְּחִיצוֹן. שְׁהִבִּית
הַחִיצוֹן שְׁאִינוּ רוֹאָה אֶת הָאָוִיר תְּמִיד פְּסוּל. וְחֵיב זָקוּן מִמָּרָא
עַל דָּבָר זֶה הִלְכָה מִפִּי הַקְּבָלָה. אָבֵל אִם נֶחְלְקוּ בְּשָׂאָר מְצוֹת
כְּגוֹן שְׁחֶלֶק בְּדָבָר מִדְּבָרֵי לוֹלֵב אוֹ צִיצִית אוֹ שׁוֹפָר זֶה אוֹמֵר
פְּסוּל וְזֶה אוֹמֵר כָּשֵׁר. זֶה אוֹמֵר יָצָא יְדֵי חוֹבְתוֹ וְזֶה אוֹמֵר לֹא
יָצָא. זֶה אוֹמֵר טָהוֹר וְזֶה אוֹמֵר שְׁנֵי לְטַמְּאָה הָרִי זֶה פְּטוּר מִן
הַמִּיתָה. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזֶה:

ההראב"ד חוץ ממצות תפילין בלבד וכו'. א"א זה שבוש לדעת ר' מאיר הוא
דבעינן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ובתפילין פטור ולדעת רבי יהודה הוא
שחייב בתפילין והוא הדין לולב וציצית שהתוספת פוסל את העיקר שאם
הוסיף ולא פסל אע"פ שהעביר אותם בבל תוסיף כיון שהעשה מתקיים אינו
חייב. ומה שאמרו בגמ' בלולב וציצית גרוע ועומד הוא לא אמרו כדי לפוטרו
עליהם אלא שאינן דומות לתפילין למוסיף גורע שהרי אפילו קודם התוספת

לא היה בהם תועלת שהרי צריכין קשר ואגד ורבי אושעיא שאמר השמועה ורבי אלעזר תלמידו הוא שאומר אין לנו אלא תפילין כלומר שזה הלשון לא נמצא אלא בתפילין ואם תאמר בלולב וציצית נמי משכחת לה שאגד ארבעה מינין והוסיף החמישי וקשר ח' חוטין והוסיף התשיעי זה אינו כלום וכיון דצריכין אגד וקשר אם הוסיף אחר האגד לדברי הכל האגד אין בהם ממש שהרי יש בהן משום תעשה ולא מן העשוי שהאגד משלים המצוה וצריך להתירו ולחזור ולקשור ויש שאומרים דוקא בתפילין משום דכתיב ע"פ התורה וכתוב לא תסור מן הדבר צריך שיהא שם הדבר ולא יסור ממנו שלא יפסול אותו בתוספתו ואם היה גרוע הרי אין שם דבר ולא ימצא זה אלא בתפילין ולדעת רבי יהודה דמחייב על הוראת מצות עשה ואומר אני דמודה רבי יהודה בחייבי כריתות אע"פ שאין בהם זה הדקדוק שאין ראוי לדקדק אלא במצות עשה דשייך ביה לא תסור מן הדבר אבל תעשה אותו וזו היא מצות עשה עכ"ל:

כסף משנה חוץ ממצות תפילין בלבד וכו': כתב הראב"ד זה שבוש דלדעת ר"מ הוא דבעינן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וכו'. וכבר השבתי לתחלת דבריו בפרק שקודם זה ולהשיב ליתר דבריו אכתוב לשון הגמרא ואוכיח דעת רבינו. בסנהדרין (דף פ"ח:) גרסינן אמר ר"א א"ר אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואין לנו אלא תפילין אליבא דרבי יהודה והא איכא לולב דעיקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בלולב מאי סבירא לן אי ס"ל דלולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר ואין זה גורע ואי סבירא לן דצריך אגד (מעיקרא) גרוע ועומד הוא כלומר דמתחלתו לא עשה כהוגן שאגד שם תוספת מצוה ואנן בעינן גורע דהשתא שהיה כשר מתחלתו ופוסלו בתוספתו והאיכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בציצית מאי סבירא לן אי ס"ל דקשר העליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר דכיון דלא נקשר אינו חיבור עם השאר והראוי למצוה היא המצוה והעודף כמי שאינו ואי סבירא לן דקשר העליון דאורייתא גרוע ועומד הוא אי הכי תפילין נמי אי עביד ד' בתי ואייתני אחרנא ואנח גבייהו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי עביד ה' בתי גרוע ועומד הוא הא אמר רבי זירא בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול. והראב"ד ז"ל הוקשה לו שאם הדברים כפשוטן דלא מחייב רבי יהודה אלא בתפילין לבד כשהזכירו בברייתא שכתבתי בפרק שקודם זה מחלוקת ר"מ ורבי יהודה ור"ש הו"ל להזכיר דברי רבי יהודה ברישא דכל תנא בתרא לטפויי אתא ורבי יהודה אינו מחייב אלא בתפילין לבד ור"מ מחייב בכל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ור"ש מחייב על כל הדברים אף על דקדוק אחד מדקדוקי סופרים ומכח קושיא זו רוצה לפרש דר' יהודה לאו

אתפילין בלחוד מחייב אלא אף אלולב וציצית ואפשר לדעת הראב"ד ז"ל שהוא הדין לכל מצות שעיקרן מדברי תורה ופירושן מדברי סופרים אלא שתפס לולב וציצית משום דבהנהו משמע דקאמר גמרא דלא מחייב והראב"ד ז"ל נראה שמפרש דר"א אמר רבי אושעיא אילו תניח בדעתך שיצטרף תנאי אחר והוא שצריך שיהיה בו להוסיף ואם הוסיף גורע לא תמצא שיהיה מתחייב אלא בתפילין שאין מי שסובר כן אלא ר' יהודה ולא בעל המאמר ואהא הוא דשקיל וטרי גמרא אם כשנניח התנאי הזה אם יכנסו לולב וציצית בכלל או לא אבל ע"פ האמת אע"פ שאין בו להוסיף אם הוא דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מדברי סופרים חייב אליבא דרבי יהודה ושיעור לשון הראב"ד כך הוא והוא הדין שחייב אם הוסיף בלולב וציצית אם התוספת פוסל את העיקר דהיינו למ"ד לולב צריך אגד אי למ"ד קשר העליון דאורייתא שאם הוסיף ולא פסל כלומר למאן דאמר לולב אין צריך אגד וקשר העליון לאו דאורייתא אע"פ שהעביר אותם בבל תוסיף כיון שלא נתקיים העשה אינו חייב ומ"ש בלולב וציצית נמי משכחת לה וכו' מקשה נגד הגמרא אמאי לא משכח בלולב יש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ועד השתא לאו גרוע ועומד היה הא משכחת לה למאן דאמר לולב צריך אגד ולמאן דאמר קשר העליון דאורייתא כגון שאגד ארבעה מינין והוסיף החמישי וקשר שמונה חוטין והוסיף התשיעי ותירץ דזה אינו כלום וכו' ודבריו אינם מובנים לי דהא תעשה ולא מן העשוי ליתיה אלא בציצית ולא בלולב ובציצית (ו) מתוך דבריו נלמד דהיינו טעמא משום דלהוסיף חוט תשיעי צריך להתירו ולחזור ולקשור ואם כן פנים חדשות באו לכאן דמעת שנקשרו פעם שנית עם החוט התשיעי גרוע ועומד הוא אבל טעם הלולב אמאי לא שייך בזה יש בו להוסיף וכו' לא יכולתי ללמוד מתוך דבריו אבל התוס' תירצו דכיון דקודם נפסל הו"ל גרוע ועומד אבל תפילין אם הניחן בראשו בכשרות והניח גביהו בית חמישי ה"ז מוסיף גורע שפוסלן ומבטל מצוה שעל ראשו ולא דמי ללולב דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמדאגבהיה נפיק ביה עכ"ל. ומ"ש וי"א דוקא בתפילין וכו' ואומר אני דמודה ר' יהודה וכו' אמר כן כי היכי דלא תיקשי לשיטה זו הקושיא שהקשיתי לעיל דר' יהודה לא אתא אלא לגרועי וארישא הוה ליה לברייתא להזכיר דברי רבי יהודה וכמה שכתבתי לבאר שהוא מוסיף על דברי רבי מאיר שהוא סובר שחייב על תפילין מוסף על חייבי כריתות דקאמר ר' מאיר וק"ל למה הראב"ד פתח דבריו זה שבוש דלדעת רבי מאיר וכו' דילמא רבינו סובר כ"א וכסברת הראב"ד [גופיה] שכתב ואומר אני דמודה רבי יהודה וכו' ופסק כר' יהודה דדוקא בחייבי כריתות ותפילין הוא דחייב ואפשר לומר שלפי שיטת י"א תפילין דמחייב בהו מקרא ילפינן להו ורבינו כתב שהוא הלכה מפי הקבלה וא"כ ודאי לא סבירא ליה כאותה שיטה. כך נ"ל פירוש דברי הראב"ד ורבינו תופס השמועה כפשטה ומפרש דהא דאמר

ר"א היא פירוש דברי ר' יהודה וא"כ לרבי יהודה אין חיוב אלא בתפילין וכמו שהוכחתי בפ' הקודם לזה. ומ"ש רבינו זה אומר טהור וזה אומר שני לטומאה הרי זה פטור מהמיתה הוא ממה שנתבאר בדברי ר. בינו פ' שלישי מהל' ביאת המקדש ששני לטומאה שנכנס למקדש אין חייבין עליו כרת:

הלכות ממרים - פרק חמישי

א המקלל אביו ואמו נסקל שנאמר [\(ויקרא כ-ט\)](#) 'אביו ואמו קלל דמיו בו'. ואחד המקלל בחייהן או לאחר מיתתן הרי זה נסקל. וצריך עדים והתראה כשאר כל מחיבי מיתות בית דין. ואחד האיש ואחד האשה וכן הטמטום והאנדרוגינוס. והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל הענשין:

כסף משנה המקלל אביו ואמו נסקל וכו'. משנה בסנהדרין פ' ד' מיתות (דף נ"ג ס"ו) ובגמ' ומקלל אביו ואמו וכו' מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא אחת מכל מיתות האמורות [בתורה] נאמר כאן אביו ואמו קלל דמיו בו ונאמר באוב וידעוני דמיהם במה להלן בסקילה דבהדיא כתיב באבן ירגמו אותם אף כאן בסקילה: ואחד המקלל בחייהן או לאחר מיתתן. משנה בפ' הנחנקין (דף פ"ה:): וצריך עדים וכו'. ונראה לי שהוצרך לכתוב כן במקלל ובמכה אביו משום דסלקא דעתך אמינא דהכאת אביו ואמו וקללתן על הרוב היא בתוך הבית ואין נמצאים שם עדים כשרים וא"כ לא ניבעי עדים והתראה קמשמע לן: ואחד האיש ואחד האשה וכן הטומטום וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס"ו) ת"ר איש (אשר יקלל את אביו וכו') מה תלמוד לומר איש איש לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס. ומ"ש והוא שיהו גדולים וכו'. פשוט בעצמו:

ב אינו חייב סקילה עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין. אבל אם קללם בכנוי ^[א] פטור מן הסקילה. ולוקה כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל:

כסף משנה אינו חייב סקילה וכו'. משנה שם ובסוף שבועת העדות (דף ל"ו) המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם (קללם) ובמשנה (דף ל"ה) המקלל אביו ואמו בכולן כלומר בכנויין חייב דברי ר"מ וחכמים פוטרים ופסק כחכמים. ומ"ש ולוקה כדרך שלוקה וכו'. הוא סומך על מה שפסק בפכ"ו מהל' סנהדרין שהמקלל את חברו אפילו בכנוי לוקה וכבר כתבתי שם מנא לן הא ומ"מ צ"ע בדברי רבינו שפסק כאן כחכמים ובגמ' (דף ל"ו) אמרו דטעמייהו משום דכתיב בנקבו שם יומת מה תלמוד לומר שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם ופירש"י (אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם) תנהו ענין למקלל אביו ואמו ובפי' ד' מיתות לעיל מהא מתניתין אמברך את השם אמרינן תנא עד שיברך שם בשם מנה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם בנקבו שם יומת והא ודאי חכמים לית להו הא דשמואל דאי איתא דאית להו הא תו לא מצו ילפי האי קרא דמקלל אביו ואמו צריך שיקלל בשם דהא לגופיה איצטריך וכ"כ רש"י דחכמים לא ס"ל הא דדרשינן לעיל מהאי קרא עד שיברך שם בשם דאפילו לא ברך שם בשם מחייבי רבנן ומאחר שפסק כאן כחכמים היאך פסק בפ"ב מהל' ע"ז כדשמואל דבעינן שיברך שם בשם ובפ"ב דהל' ע"ז יישבתיו :

וְכֹן הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ הָרִי זֶה כְּמִקְלֵל אֶחָד מִשְׂאָר הַקְּהָל :

כסף משנה וכן המקלל וכו'. נראה שלמד כן ממאי דאיתא במכות פרק אלו הן הגולין (דף י"ב) תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה לו גואל הדם ל"ק הא בבנו הא בבן בנו פירש"י הא דתניא אין בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתני בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו :

אֲזַהְרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מִנֵּין. עֲנֵשׁ שְׂמֵעָנוּ בְּפְרוֹשׁ אָבֵל הָאֲזַהְרָה הָרִי הִיא בְּכָלֵל לֹא תִקְלַל חֵרֶשׁ. הוֹאֵיל וְהוּא מְזַהֵר שְׁלֹא לְקַלֵּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל הָרִי אָבִיו בְּכָלֵל יִשְׂרָאֵל :

כסף משנה אזהרה של מקלל אביו וכו' עד הרי אביו בכלל ישראל. בפי' ד' מיתות (דף ס"ו) אסיקנא דאתיא מדכתב רחמנא אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וכתב נמי לא תקלל חרש דליכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו וא"כ היאך כתב רבינו דמלא תקלל חרש לחוד אתיא. וני"ל דרבינו סומך אמאי דאמרינן

תו התם הניחא למי"ד אלהים חול אלא למי"ד אלהים קדש כלומר וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר הא אין כאן קרא יתירא ופריך דליכא למימר דגמר חול מקדש דדילמא קרא אקדש אזהר אחול לא אזהר ומשני א"כ ליכתוב קרא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי ורבינו סובר כמי"ד אלהים קדש דהא ר"ע הוא דאמר הכי התם ור' ישמעאל פליג עליה והלכה כר"ע מחבירו ומשמע ליה שכשאמרו א"כ ליכתוב קרא לא תקל חוזר ממי"ש למעלה ומייתי ליה מלא תקלל חרש וכ"ת מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כלומר לפי שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו א"כ ליכתוב רחמנא לא תקל מאי לא תקלל ש"מ תרתי חדא אזהרה לחרש וחדא אזהרה לאב וכנ"ל לדעת רבינו או שנאמר דס"ל לרבינו דכיון דאמרינן בשבועת העדות (דף ל"ו) דמקלל חבירו מנ"ל דחייב ומהדרינן דכתיב לא תקלל חרש ולא מפליג התם בין חרש לשאר כל אדם והטעם שנאמר חרש כבר נתבאר בדברי רבינו פכ"ו מהל' סנהדרין והא סוגיא דפי' ד' מיתות פליגא עלה דההיא דמפליג בין חרש לשאר כל אדם וכההיא דשבועת העדות קי"ל כיון דאיכא טעמא למה נאמר חרש :

ה **הַמֶּכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיָּתְתּוֹ בְּחֶנֶק שְׁנֵאֲמַר (שמות כא-טו) מֶכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָתוֹ. וְצָרִיךְ עֲדִים וְהִתְרָאָה כְּשֶׁאָר כָּל מְחַיְבֵי מִיָּתֵת בֵּית דִּין. וְאָחָד הָאִישׁ וְאָחָד הָאִשָּׁה וְכֵן הַטְּמֻטּוֹם וְאֲנִדְרוֹגִינוֹס וְהוּא שְׁיַגִּיעוּ לְכָלֵּל עֲנָשִׁין. אֵינּוּ חַיֵּב חֶנֶק עַד שְׁיַעֲשֶׂה בְּהֵן חֲבוּרָה אָבֵל אִם לֹא עָשָׂה בְּהֵן חֲבוּרָה הָרִי זֶה כְּמֶכָּה אָחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהַמֶּכָּה אוֹתָן לְאַחַר מִיָּתֵהּ פְּטוּר :**

כסף משנה **המכה אביו וכו'.** משנה ריש הנחנקין בסנהדרין (דף פ"ד): אלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו: **ואחד האיש וכו' וכן טומטום וכו'.** נ"ל שלמדה מדאמרינן הכי במקלל כמו שכתבתי למעלה ורבינו סובר דמקשינן הכאה לקללה כמו שאבאר בפרק זה בס"ד: **אינו חייב חנק וכו'.** משנה בפרק הנחנקין (דף פ"ה):

י **מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אֲזָנוֹ וְחָרְשׁוֹ חַיֵּב וְנִהְרָג. שְׂאֵי אֶפְשָׁר שְׁיַעֲשֶׂה חָרֵשׁ בְּלֹא חֲבוּרָה אֶלָּא יֵצֵאת טַפַּת דָּם בְּפָנָיִם בְּאֶזֶן וְנִתְחַרֵּשׁ :**

כסף משנה מי שהכה את אביו על אזנו וכו'. בב"ק פרק החובל (דף פ"ו): אמר רבא החורש את אביו נהרג לפי שאי אפשר בלא חבורה טיפתא דדמא נפלה באודניה:

ז המקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור. אף על פי שהוא פטור לכתחלה לא יעשה. או להוציא סלון^[ב] מבשר אביו או אמו לא יוציא שפמא יעשה חבורה. בפה דברים אמורים כשיש שם אחר לעשות. אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין הרי זה מקיז וחותך כפי מה שירשהו לעשות:

כסף משנה המקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך וכו'. בריש הנחנקין (דף פ"ד): בעיא דאיפשיטא ואכתבנה בסמוך: אף על פי שהוא פטור לכתחלה לא יעשה וכו'. שם רב לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא כלומר אם נתחב לו קוץ בבשרו לא היה מניח בנו להוציאו מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא כלומר כויה להוציא ליחה ממנה דילמא חביל והוה ליה שגגת חנק. ומה שכתב אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא וכו'. נראה לי שלמד כן מדאיבעיא לן בן מהו שיקיז לאביו ופשטיה מואהבת לרעד כמוך כלומר ולא הוזהרו ישראל לעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו ורב דימי פשט ממכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור ומדיליף לה ממכה בהמה ודאי פטור ומותר קאמר אלא דרב פפא ורבינא כיון שהיו מוצאים מי שירפאם לא הוו שבקי לבנייהו משום דדילמא הוו חבלי בהו טפי ממה שהוא כדרך הרפואה וכ"כ נמוק"י בשם הרמב"ן:

ח אזהרה של מכה אביו מנין. ענין שמענו אזהרה לא שמענו. הואיל והוא מזוהר שלא להכות אדם מישראל הרי אביו ואמו בכלל:

כסף משנה אזהרה של מכה וכו'. משמע לי שלמדה ממאי דאתמר באזהרת מכה אביו וכמו שכתבתי בסמוך. ובסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ה) בעו מרב ששת בן מהו שיעשה שליח ב"ד לאביו להכותו ולקללו כלומר אם נתחייב אביו מלקות או נידוי ופשט דשרי ואותבנה מדתניא ומה מי שמצווה להכותו מצוה שלא להכותו מי שאינו מצווה להכותו אינו דין שמצווה שלא להכותו מאי לאו

אידי ואידי במקום מצוה הא בבנו הא באחר לא אידי ואידי לא שנא בנו לא שנא אחר ולא קשיא כאן במקום מצוה כאן שלא במקום מצוה והכי קתני ומה במקום מצוה שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו שלא במקום מצוה שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו ופירש"י ומה מי שמצוה להכותו ברייתא תניא הכי במכילתא מאי לאו אידי ואידי מצוה ואינו מצוה תרווייהו במקום מצוה והא בבנו והא באחר וה"ק ויליף אזהרה למכה אביו ומה אחר שמצוה להכותו במקום מצוה דכתיב יכנו מצוה שלא להכותו יותר מארבעים דכתיב לא יוסיף פן יוסיף בנו שאינו מצוה להכותו אפילו במקום מצוה אלמא אינו נעשה שליח לכך אינו דין שמוזהר שלא להכותו שלא במקום מצוה ומה במקום מצוה שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו יותר מארבעים שלא במקום מצוה לא כל שכן ויליף אזהרה למכה אביו או חבירו מהכא :

ט שְׁתוּקֵי חֵיב עַל אִמּוֹ וְאִינוֹ חֵיב עַל אָבִיו אֶף עַל פִּי שְׁנַבְדָּקָה אִמּוֹ וְאִמְרָה בֶּן פְּלוֹנִי הוּא אֵינוֹ נִסְקָל אוֹ נֶחֱנֵק עַל פִּיהָ. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשְּׁפָחָה וּמִן הָעֶבְרִיִּים אֵינוֹ חֵיב לֹא עַל אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ. וְכֵן גַּר שֶׁהוֹרְתּוֹ שְׁלֹא בְּקִדְשָׁה אֶף עַל פִּי שְׁלִדְתּוֹ בְּקִדְשָׁה אֵינוֹ חֵיב עַל מַכַּת אָבִיו וְקַלְתּוֹ :

כסף משנה שתוקי חייב על אמו וכו' : אבל בנו מן השפחה וכו'. משנה ביבמות פרק כיצד (דף כ"ב) מי שיש לו בן מכל מקום פוטר את אשת אביו מן הייבום וחייב על מכתו ועל קללתו ובנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית : **ומה שכתב רבינו שאינו חייב על אמו** הוא לפי שאם עדיין לא נשתחררה אין דינה כישראלית ואם נשתחררה והוא לא נשתחרר היא הויא לה כקטן שנולד והוא לא חשיב בנה ובין נשתחררה או לא נשתחררה אם הוא נשתחרר הוה ליה כקטן שנולד ופטור עליה כמו הגר שכתב רבינו בסמוך אי נמי דיליף לה ממ"ש רבינו בסמוך מי שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו : **וכן גר שהורתו שלא בקדושה וכו'.** זה פשוט דכיון שהיתה הורתו שלא בקדושה וכו' דינו כגר גמור שאינו יורש אביו כדאשכחן ברב מרי כדאיתא בפרק מי שמת (דף קמ"ט) :

[ני] כשם) שאינו חייב וכו'. כלומר מי שאביו ידוע ואפילו הכי אינו חייב עליו אינו חייב על אמו לאפוקי שתוקי דטעמא דלא מחייב אאבוה הוא משום דלא ידעינן מנו :

י כָּשֶׁם שְׂאִינוּ חָיֵב עַל אָבִיו כִּדְ אֵינוּ חָיֵב עַל אִמּוֹ. שְׂנֵאָמֵר (שמות כא-יז) 'וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ אֶת שְׂהוּא חָיֵב עַל אָבִיו חָיֵב עַל אִמּוֹ וְזֶה שְׂאִינוּ חָיֵב עַל אָבִיו אֵינוּ חָיֵב עַל אִמּוֹ :

יא הֵגֵר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הָעֶכּוּיִם וּלְהַכּוֹתוֹ. וְלֹא יִבְזֶהוּ כִּדְי שְׂלֹא יֵאמְרוּ בְּאֵי מְקַדְשָׁה חֲמוּרָה לְקַדְשָׁה קְלָה שְׂהָרִי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו. אֶלֶּא נוֹהֵג בּוֹ מְקַצֵּת כְּבוֹד. אֲבָל הָעֶבֶד אֵין לוֹ יְחוּס אֶלֶּא הָרִי אָבִיו כְּמִי שְׂאִינוּ אָבִיו לְכָל דְּבָר אֶף עַל פִּי שְׂנֵשְׁתַּחֲרָרוּ :

כסוף משנה **הגר אסור לקלל וכו'.** קצת ראייה מצאתי לזה מדאמרין ביבמות פרק כיצד (דף כ"ב) ואיתיה בדברי רבינו פרק י"ד מהל' איסורי ביאה שלא אסרו ערוה לגר אלא כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה: **אבל העבד וכו' :**

יב מִי שְׂהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת. אֶפְלוּ נִגְמַר דִּינָן לְהַרְיָגָה וְהֵם יוֹצְאִים לְהַרְגַּ אָסוּר לְהַכּוֹתָן וּלְקַלְלָם. וְאִם קָלֵל אִו חָבֵל בְּהֶן פְּטוּר. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה הָרִי זֶה חָיֵב וְנִהְרַג עֲלֵיהֶן אֶף עַל פִּי שְׂהָרִי הֵן יוֹצְאִין לְמִיתָה. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּבָנוּ. אֲבָל אַחַר שְׂבָא וְהַכְּהוּ וְקַלֵּל אַחַר שְׂנִגְמַר דִּינוּ אֶף עַל פִּי שְׂעָשָׂה תְּשׁוּבָה הָרִי זֶה פְּטוּר הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה. וְאִם בִּישׁוֹ חָיֵב בְּקִנְסֵי הַמַּבִּישׁ :

כסוף משנה **מי שהיו וכו'.** ברייתא סנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ה) היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב בא אחר והכהו וקללו פטור והקשו שם מ"ש בנו ומ"ש אחר ותירצו אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא ונשיא בעמד לא תאור בעושה מעשה עמד כלומר וזה שעבר עבירה שחייב עליה מיתה לאו עושה מעשה עמד התינח קללה הכאה מני"ל דמקשינן הכאה לקללה א"ה בנו נמי וכו' הבי"ע כשעשה תשובה א"ה אחר נמי אמר רב מרי בעמד במקויים שבעמד כלומר בראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו א"ה בנו נמי מידי דהוה לאחר מיתה ופירש"י דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב וא"ת והא תנן המכה לאחר מיתה פטור והכא מחייב ליה אהכאה דקתני הכהו וקללו היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה ולאחר מיתה ליכא

חבורה וכו' ויוצא ליהרג איכא חבורה דחי הוא אלא דסופו למות עכ"ל. מדאוקימנא להא דיוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו חייב ואחר פטור כשעשה תשובה שמעינן בהדיא דכל שלא עשה תשובה אפילו בנו פטור ואם עשה תשובה דוקא בנו חייב אבל אחר אפילו עשה תשובה פטור וגם בפרק כיצד (דף כ"ב:) על אותה משנה שכתבתי בפרק זה מי שיש לו בן מ"מ וכו' וחייב על מכתו ועל קללתו אמרו בגמרא מ"מ לאיתויי מאי אמר רב יהודה לאיתויי ממזר ואמאי קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך הב"ע כשעשה תשובה. ומ"ש רבינו שאע"פ שלא עשו תשובה אסור להכותו ולקללו. נלמד מהדין שכתב בסמוך עבר אביו ואמו על עבירה שלוקין עליה וכו' לא יכה אותם: **ואם ביישו חייב בקנס המבייש.** כלומר מי שהוא המבייש בין שהוא בנו או אחר שאם יש לו בנים אחרים חייב זה לתת להם הקנס וכן איתא בהנחנקין דקודם דאוקימנא ברייתא (דף פ"ה) שכתבתי בסמוך היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקללו וכו' כשעשה תשובה אמר התם רב ששת דהיינו טעמא דאחר פטור משום דגברא קטילא הוא ופריך עליה והאמר רב ששת ביישו ישן ומת כלומר תוך שינתו חייב ופירש"י טעמא דהא מתביישים בניו והאי נמי ל"ש ומדפריך מהא דרב ששת אהא ממילא משמע דאם ביישו להאי חייב:

יג עבר אביו ואמו על עברה שלוקין עליה והיה הוא חזן לפני הדיינים לא יכה אותם. וכן אם נתחייב נדוי לא יהיה שליח לנדוּתם. ולא ידחף אותם ולא יבזה אותם בשליחות בית דין אף על פי שהן ראויין לכך ולא עשו תשובה:

יד לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח. שהרי אמרה תורה [\(דברים יג-ט\)](#) 'לא תחמל ולא תכסה עליו':

כסף משנה (יג-יד) עבר אביו ואמו וכו' עד ולא תכסה עליו. שם בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח בית דין לאביו להכותו ולקללו ופירש"י אם נתחייב אביו נידוי או מלקות ואמרינן בתר הכי מאי הוי עלה אמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי ר' ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו:

טו מי שְׁנִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לְבָנוּ כִּדְ רָאִינוּ בּוֹ תִּמְיֵד שְׂאִינוּ מִשְׁבִּיעוֹ בְּשִׁבוּעַת [ג] הָאֵלֶּה. שְׁהָרִי זֶה בָּא לְקַלְלַת אָבִיו. אֲלֵא מִשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שְׂאִין בָּהּ [ד] אֵלֶּה. וּכְבֹר בְּאַרְנוֹ שְׁהָאֵב שְׁהָרֵג אֶת בְּנוֹ אִין אַחַד מֵאַחֵיו שֶׁל נְהָרֵג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם. וְלֹא עַל הַכָּאָה וְלֹא עַל הַקְלָלָה בְּלִבְד הַקְפִּידָה תּוֹרָה אֲלֵא אַף עַל הַבְּזִיוֹן. שְׁכָל הַמְבִיזָה אָבִיו אִו אָמוֹ אֲפִלוּ בְּדַבְרִים וְאֲפִלוּ בְּרַמְיָה הָרִי זֶה אָרוֹר מִפִּי הַגְּבוּרָה. שְׁנֶאֱמַר (דְּבָרִים כז-טו) 'אָרוֹר מִקְלָה אָבִיו וְאָמוֹ'. וְהָרִי הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ל-יז) 'עֵין תִּלְעַג לְאָב וְתִבֹז [ה] לִיקָהֵת אִסִּי וְגוֹ'. וַיֵּשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מִכַּת מְרֻדּוֹת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מָה שְׂיִרְאוּ:

כסף משנה מי שנתחייב שבועה לבנו וכו'. כתב סמ"ג שכך הורו הגאונים ופירש הוא ששבועת האלה היינו כמו שרגילים להחרים בנדוי ושמתא וכיוצא בזה: וכבר בארנו וכו'. בפרק ראשון מהלכות רוצח: ולא על ההכאה בלבד וכו':

הלכות ממרים - פרק ששי

א כְּבוֹד אָב וְאִם מִצְוֹת עֲשֵׂה גְדוֹלָה וְכֵן מוֹרָא אָב וְאִם. שְׁקַל אוֹתָן הַכְּתוּב בְּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ. כְּתוּב (שְׁמוֹת כ-יב) 'כְּבֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ' וְכְתוּב (מִשְׁלֵי ג-ט) 'כְּבֹד אֶת ה' מִהוֹנֵךְ'. וּבְאַבִּיו וְאָמוֹ כְּתוּב (וַיְקַרָא יט-ג) 'אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירְאוּ' וְכְתוּב (דְּבָרִים ו-יג) 'אֶת ה' אֲלֵהֶיךָ [א] תִּירָא'. כְּדֶרֶךְ שְׁצִוָה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגְּדוֹל וּמוֹרָאוֹ כִּדְ צִוָה עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאם:

כסף משנה כבוד אב ואם מצות וכו' עד הנה השווה אותם בעונש. ברייתא בפ"ק דקידושין (דף ל'): קרובה ללשון רבינו:

ב המקלל אביו או אמו בסקילה והמגדף בסקילה. הנה השנה אותן בענש. הקדים אב לאם לכבוד ^[ב] והקדים אם לאב ^[ג] למורא ללמד ששניהם שוים בין למורא בין לכבוד :

כסף משנה הקדים אב לאם לכבוד וכו'. שם תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים לפיכך הקדים הקב"ה כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הכתוב מורא האם למורא האב ומשמע מהכא ששניהם שוים בין לכבוד בין למורא :

ג אי זהו מורא ואי זהו כבוד. מורא לא עומד במקומו. ולא יושב במקומו. ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו. ולא יקרא לו בשמו לא בחייו ולא במותו. אלא אומר אבא מרי. הנה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שם. יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו. אבל השמות שקוראים בהן את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו ואין בכך פלוג. אי זהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה משל האב. ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן כופין אותו ^[ד] וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול. ומוציא ומכניס ומשמשו בשאר הדברים שהשמשים משמשים בהן את הרב. ועומד מפניו כדרך ^[ה] שהוא עומד מפני רבו :

כסף משנה אי זהו מורא וכו'. שם (דף ל"א :) ת"ר אי זהו מורא ואי זהו כבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו ופירש"י לא עומד במקומו במקום המיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו בעצה ולא מכריעו אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה לא יאמר נראים דברי פלוני. ורבינו ירוחם כתב בשם הרמ"ה דלא ישב אפילו במקום המיוחד לו לישיב בביתו וגם על מה שפירש"י ולא מכריעו הקשה הרמ"ה אם כן היינו סותר דבריו אלא אפילו נראין לו דברי אביו אינו יכול לומר נראין לי דברי אבי שנראה כמכריע את דבריו אלא אם יש לו תשובה

להשיב על דברי החולקים משיב עכ"ל. ואפשר שרש"י כשכתב לא יאמר נראין דברי פלוני על אי זה מהם שיאמר נתכוון שאפילו כשיאמר שנראין דברי אביו נראה כמכריע את דבריו: **ולא יקרא בשמו וכו'.** ברייתא שם משנה שם אביו כלומר שיאמר כך אמר אבא מארי ולא יזכיר את שם אביו ומדקאמר משנה שם אביו סתם משמע ליה לרבינו דל"ש בחייו ל"ש לאחר מותו צריך לשנות: **היה שם אביו וכו'.** צ"ע מהיכן מוצאו וכל הלשון עד אין בכך כלום נסתפקתי בו והעירותי עליו בפ"ה מהלכות ת"ת: **איזהו כבוד מאכיל וכו'.** ברייתא שם כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה ומכניס ומוציא איבעיא להו משל מי כלומר מאכיל ומשקה משלו או משל אביו רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אושעיא אמר משל אב אורו ליה רבנן לרב ירמיה וכו' כמ"ד משל אב ופסק רבינו כאותה הוראה חדא דרביס נינהו ועוד דהלכה למעשה היא וכן פסקו הרי"ף והתוספות: **ואם אין ממון לאב וכו'.** כך פסק הרי"ף שם וז"ל והיכא דרויח הבן והאב לית ליה כייפינן לבן ושקלינן מיניה בתורת צדקה ויהבינן לאבוה כי הא דרבה כפה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה תי' זוזי לצדקה וכן שדרו ממתיתבא. וכתב סמ"ג דאיתא בירושלמי דפאה דבכבוד אב ואם אין כתוב כבוד מהונך שאפילו אין לך כלום אתה צריך לטחון ברחיים בשבילם וכתב הוא ז"ל דהיינו כשאין לאביו והתוספות כתבו דאיתא בירושלמי אמר ר' יוסי הלואי דהוויין כל שמעתתי ברירן לי כי האי שכופין את הבן לזון את אביו ועוד הביא ראיה ממקום אחר מהירושלמי דמשמע בהדיא דכופין. **ומ"ש ומכניס ומוציא.** כבר נתבאר בלשון הברייתא שכתבתי בבבא שקודם זו: **ועומד מפניו וכו'.** בפ"ק דקידושין שם רב יוסף כד שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא וגם מדאיבעיא לן בבנו והוא רבו כדבסמוד משמע דבאינו רבו פשיטא דחייב לעמוד מפניו:

וְהָאֵב שְׁהָיָה תַלְמִיד בְּנוֹ אֵין הָאֵב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֶּן אֲבָל הַבֶּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו אֵף עַל פִּי שְׁהוּא תַלְמִידוֹ וְחָיָב לְכַבְּדוֹ בְּשָׂאָר דְּרָכָיו בְּשַׁעַת עֲשִׂית מְשָׂאוֹ וּמִתְּנֹו וְעֲשִׂית חֲפָצָיו. פִּיצַד. הַנְּשָׁמַע בְּדָבָר אָבִיו לְמָקוֹם לֹא יֵאמָר מִהְרוֹנִי בְּשָׁבִיל עֲצָמֵי פְטָרוֹנִי בְּשָׁבִיל עֲצָמֵי. אֶלָּא מִהְרוֹנִי בְּשָׁבִיל אָבָא פְטָרוֹנִי בְּשָׁבִיל אָבָא. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזָה. לְעוֹלָם יְכַלל בְּכָלֵל דְּבָרָיו שְׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בְּכַבּוֹד אָבִיו וְשִׁמְתִּירָא מִפְּנֹו:

כסף משנה והאב שהיה תלמיד וכו'. שם (דף ל"ג ע"ב) איבעיא להו בבנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ובעי למפשטה מדא"ל שמואל לרב יהודה קום

מקמי אבוך ורב יהודה רבו של אביו היה ודחו התם דשאני יחזקאל אביו של רב יהודה דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה ובתר הכי איבעיא לן בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו והא נמי לא איפשיטא ורבינו פסק בחדא לקולא ובחדא לחומרא וצריך טעם. ומצאתי שכתב הרב רבינו נסים וכתב רבינו חננאל שאע"פ שהוא רבו חייב לעמוד מפני אביו אבל אביו אינו חייב לעמוד לפניו ואף הרב רבינו משה בר מיימון ז"ל כתב כן בפ"ו מהלכות ממרים וצריך עיון למה ונראה לי דאע"ג דלא מיפשיט בגמרא דילן ילפי לה מדגרסינן בירושלמי (פ"ק דקדושין) אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קורדיקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו ואמרה להם התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי אמרון לה מאי עביד לה יותר מדאי ותנית להון עובדא אמרון אפילו הוא עושה כן אלף אלפים עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה ע"כ בירושלמי. ובודאי דקימה דרבו אינה אלא מדין חכם ואם איתא שאין הבן חייב לעמוד מפני אביו כשהבן רבו לא היתה רשאה אמו של רבי טרפון לקבל הימנו כך הילכך אע"ג דבגמרא דילן מספקא לן שבקינן ספקינן ונקטינן פשטיהו ולא משמע משום דבעלת מעשים הוות מדאמרינן סתמא עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה עכ"ל. ותמהני דהא בגמרא דידן נמי מייתי דומיא דההוא עובדא דירושלמי דר' טרפון כל אימת דהות בעיא אימא למיסלק לפוריא גחין וסלקא עליה ואפילו הכי איבעיא להו אלמא דגמרא דידן סבר דההוא עובדא לא מכרעא ואפשר שטעמו לומר דכיון דבירושלמי לא איבעיא להו משמע דמיפשט פשיטא להו מההוא עובדא ואע"ג דגמרא דידן לא משמע ליה למיפשט מההוא עובדא לא שבק פשיטותא דידיה משום ספיקא דגמרא דידן: **וחייב לכבדו בשאר דרכיו וכו' עד זכרונו לחיי העולם הבא.** ברייתא בפ"ק דקידושין (דף ל"א:): כלשון רבינו ופירש"י הנשמע בדבר אביו למקום אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו לחלוק לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפילו יודע שכבדוהו כאביו יתלה הכבוד באביו שלחוני בשביל אבא שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי:

ח וְחַיִּב לְכַבְּדוֹ אֶפְלוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כִּי־צַד. הָיָה אוֹמֵר דָּבָר שְׂמוּעָה מִפִּיו לֹא יֵאמֶר כֶּךָ אֶמֶר אָבָא. אֶלָּא אוֹמֵר כֶּךָ אֶמֶר אָבָא מְרִי אֲנִי כְּפָרַת מְשֻׁכָּבוֹ. בְּמָה דְבָרִים אֲמוּרִים בְּתוֹךְ שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ שְׁלֹאֲחַר מִיתָתוֹ. אֲבָל לְאַחַר שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ אוֹמֵר זְכוּרֹנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

כסף משנה הריני כפרת משכבו. עלי יבא כל רע הראוי לבא על נפשו מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא שנים עשר חדש :

א אַחַד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חִיְבִין בְּמוֹרָא וְכְבוֹד. אֶלָּא שְׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת שְׁהָרִי רְשׁוֹת אַחֲרִים עֲלֶיהָ. לְפִיכָךְ אִם נִתְגַּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה הָרִי שְׁנִיָּהֶם שְׁוִים :

כסף משנה אחד האיש וכו'. ברייתא שם (דף ל'): איש אמו ואביו תיראו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים אם כן מה ת"ל איש איש ספק בידו לעשות אשה אין ספק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה אמר רב אידי בר אבין אמר רב נתגרשה שניהן שוין ופירש"י ספק יכולת שאין מוחה בידו רשות אחרים בעלה. נתגרשה מבעלה הרי היא כאחיה במצות כיבוד :

ב עַד הֵיכָן הוּא כְבוֹד אָב וְאִם. אֶפְלוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שְׁלוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לָיִם לֹא יִכְלִימִם וְלֹא יִצְעַר בְּפָנֵיהֶם וְלֹא יִכְעַס כְּנִגְדָם אֶלָּא יִקְבֵּל גְּזֵרַת הַכֶּתֶב וְיִשְׁתַּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן אֶפְלוּ הָיָה לוֹבֵשׁ בְּגָדִים חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בְּפָנֵי הַקְּהָל וּבֹא אָבִיו וְאִמּוֹ וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו לֹא יִכְלִימִם אֶלָּא יִשְׁתַּק וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שְׂצוּהוּ בְּכָךְ. שְׂאֵלוּ מֶלֶךְ בְּשָׂר וְדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעַר יִתֵּר מִזֶּה לֹא הָיָה יָכוֹל לְפָרֵס בַּדָּבָר. קַל וְחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם כְּרִצוֹנוֹ :

כסף משנה עד היכן הוא כיבוד אב ואם וכו'. שם (דף ל"ב) אהא דאיבעיא לן מאכיל את אביו משל מי אמרינן ת"ש שאלו את רבי אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ואי אמרת משל אביו מאי נפקא לן מינה כלומר ואי אמרת כבוד האב על הבן בחסרון כיס אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ומאי נפקא מינה להכלימו ואוקמוה בראוי ליורשו ומאחר שרבינו פסק לעיל שאינו מאכיל אלא משל אב אם כן האי ארנקי היינו כשהוא של אב דוקא וכמו שנתבאר ואם כן היאך כתב ואפילו נטלו כיס של זהובים שלו. ויש

לומר דסבירא ליה דכי אמרינן דוקא משל אב הני מילי לכבדו אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם ועי"ל דהא דאמרינן דמשל אב דוקא היינו מדינא דאינו חייב לחסר כיסו בשבילו אבל מ"מ אם יחסר כיסו בשבילו בכלל מצות כיבוד הוא ולישנא דעד היכן כיבוד אב ואם הכי דייק. ואם תאמר א"כ מאי מותיב מינה למאן דאמר משל אב יש לומר דאין הכי נמי דמאן דמותיב לא אסיק אדעתיה לפלוגי בהכי ומאן דתריץ הוה מצי לשנויי הכי אלא דאהדר ליה לפום שיטתיה דלא הוה מפליג בינייהו: **ועד היכן מוראן וכו'.** שם (דף ל"א) בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם בואו וראו מה עשה עכו"ם אחד באשקלון וכו' כי אתא רב דימי אמר פעם אחת היה לבוש סריקון של זהב והיה יושב בין גדולי עירו ובאת אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה:

ח אף על פי שפכך נצטוינו אסור לאדם להכביד עלו על בננו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול. אלא ימחל ויתעלים שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול:

כסף משנה אף על פי שבכך וכו'. דברי רבינו ראויים אליו ונלמד מהדין שכתב בסמוך שהמכה בנו גדול מנדין אותו. **ומה שכתב שהאב שמחל וכו'.** מימרא דרב חסדא פרק קמא דקידושין (דף ל"ב):

ט והמכה בנו גדול מנדין אותו שהרי [1] הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשל:

כסף משנה והמכה בנו גדול וכו'. פרק ואלו מגלחין (דף י"ז):

י מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהג עמהם כפי דעתם עד שיירחם עליהן. ואם אי אפשר לו לעמד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם:

ההראב"ד מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. א"א אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו, עכ"ל:

כסף משנה מי שנטרפה דעתו של אביו וכו'. בפ"ק דקידושין (דף ל"א:) אמרי רב אסי הוה ליה ההיא אימא זקנה אמרה ליה בעינא תכשיטין עבד לה בעינא גברא נעיין לך בעינא גברא דשפיר כוותך שבקה ואזל לארעא דישראל. ומ"ש ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. עצה טובה קמשמע לן ואין ספק שכן עשה רב אסי. וכתב הראב"ד ז"ל אין זו הוראה נכונה וכו'. ואילו היה רבינו מוציא דין זה מדעתו היה השגתו השגה אבל אחר שהוא מוציא אותו מעובדא דרב אסי שכתבתי אין מקום להשגתו והר"ן כתב על השגה זו ולא ידעתי למה דהא דרב אסי הכי מוכח אולי הוא ז"ל סובר דדוקא למיסק לא"י ואינו מחוור עכ"ל:

יא הממזר חייב בכבוד אביו ומוזראו אף על פי שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שייעשה תשובה. אפלו ה"ה [נ] אביו רשע ובעל עברות מכבדו ומתירא ממנו. ראהו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא פתוב בתורה כך וכך כאלו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו:

כסף משנה הממזר חייב בכבוד אביו וכו'. טעמו מדתנן בפ"ב דיבמות (דף כ"ב) מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מהיבום וחייב על מכתו ועל קללתו חוץ ממי שיש לו בן מהשפחה ומהנכרית ובגמרא מ"מ לאיתויי מאי וכו' לאיתויי ממזר וכו' אמאי (חייב על מכתו ועל קללתו) קרי כאן ונשיא בעמד לא תאור בעושה מעשה עמד ואוקימנא בשעשה תשובה וכתב הרי"ף על זה ה"מ לענין חיובא אבל לענין איסורא אפילו לא עשה תשובה אסור לבן להכותו ולקללו דגרסינן בפרק הנחנקין לכל אין הבן נעשה שליח לא להכות אביו ולא לקללו חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו וכ"כ הרא"ש ולאפוקי מהתוס' שכתבו דההיא דהנחנקין בשעשה תשובה היא: **ודע** שעל מ"ש רבינו שהממזר חייב בכבוד אביו כתב הטור רס"י ר"מ וז"ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו כדאמרינן גבי הניח להם פרה גזולה חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם ופריך והא לאו עושה מעשה עמד הוא פירוש ואין חייבין בכבודו ומשני בשעשה תשובה אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אינם חייבים בכבודו עכ"ל. גם הגהות מיימון כתבו כן בשם ספר המצות אלא שהטור הוסיף תיבת גזולה ואינו כן דבנטלה ברבית מיירי כמבואר בריש פרק איזהו נשך ואין משם ראיה לסתור דברי רבינו דמדינא אינם חייבים להחזיר דאמר קרא אל תקח מאתו נשך ותרבית לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר אלא דמשום כבוד אביהם חייבים להחזיר ודוקא בדעבד תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת דהוה לה ההיא פרה כאילו לא הורשה לבניו מאחר שהיה בדעתו להחזירה והוא דבר המסויים הילכך אע"פ שעדיין לא הוציאה

מרשותו חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם אבל כי לא עבד תשובה בניו ירשנה והתורה לא חייבתם להחזיר דלדידיה אזהר לבריה לא אזהר הילכך הוי לגמרי ממונא דידהו ואינם חייבין לכבד את האב בממונם דהא איפסיקא הלכתא כמאן דאמר משל אב אבל בשאר כבוד דלית ביה חסרון כיס אין הכי נמי דמחייבי אע"פ שהוא רשע כדמשמע מההיא דפרק הנחנקין: **ראה עובר על דברי תורה וכו'.** ברייתא פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ובסנהדרין פרק הנשרפין:

יב מי שְׁאָמַר לוֹ אָבִיו לְעֵבֵר עַל [ח] דְּבָרֵי תּוֹרָה בֵּין שְׁאָמַר לוֹ לְעֵבֵר עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אָפְלוּ שָׁל דְּבָרֵיהֶם. הָרִי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ שְׁנֵאָמַר (ויקרא יט-ג) 'אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֵת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ'. כִּלְכֶם חֲזָבִין בְּכָבוֹדֵי:

כסף משנה מי שאמר לו אביו וכו'. ברייתא בריש יבמות (דף ו') ובסוף אלו מציאות (דף ל"ב) יכול אמר לו אביו היטמא או אל תחזיר אבידה ישמע לו תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כלכם חייבים בכבודי. ומ"ש רבינו אפילו של דבריהם. נראה שהטעם משום דכיון דקיי"ל דכל מיילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור הרי הוא ככל דברי תורה:

יג אָמַר לוֹ אָבִיו הַשְּׁקֵנִי מִיַּם וַיֵּשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה אִם אָפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי אַחֲרִים תַּעֲשֶׂה וַיִּתְעַסֵּק בְּכָבוֹד אָבִיו שְׁאִין מְבַטְלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אַחֲרִים לַעֲשׂוֹתָהּ יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וַיִּנְיַח כְּבוֹד אָבִיו שֶׁהוּא וְאָבִיו חֲזָבִים בְּדָבָר מִצְוָה. וְתִלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹל מְכָבוֹד אָב וְאִם:

כסף משנה אמר לו אביו השקני מים וכו'. ברייתא פ"ק דקידושין (דף ל"ב) אלעזר בן מתתיה אומר אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה אני את המצוה שאני ואבא חייבין במצות איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה שתעשה ע"י אחרים תעשה ע"י אחרים וילך הוא בכבוד אביו אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה ופירש"י אבא אומר השקני מים ויש מצוה אחרת לפניו לעשות כגון לקבור את המת או לוייה. על כרחך לומר דהיינו דוקא במצוה עוברת שאילו אין זמנה עובר אפילו א"א לעשות ע"י אחרים עוסק בכבוד אביו ואח"כ במצוה וכ"כ רבינו ירוחם בשם הרא"ש. וכתב הר"ן והלכה כאיסי בן יהודה מיהו ה"מ כששתיהן לפניו אבל כשהתחיל

במצוה אעייף שאפשר לעשותה עיי אחרים אם נזדמנה לו מצוה שא"א לעשותה עיי אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפלגינן בין מצוה למצוה וגם לזה כיון רש"י כשכתב ויש מצוה אחרת לפניו : **וגדול ת"ת וכו'**. מימרא דרבא במגילה (דף ט"ז ע"ב) :

יד אָמַר לוֹ אָבִיו הַשְּׁקֵנִי מִיָּם וְאָמְרָהּ לוֹ אִמּוֹ הַשְּׁקֵנִי מִיָּם מִנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בְּכָבוֹד אָבִיו תְּחַלֶּה מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיְבִין בְּכָבוֹד אָבִיו :

כסף משנה אמר לו אביו השקני מים וכו'. ברייתא בפ"ק דקידושין :

טו חַיֵּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ ^[ט] אָבִיו אָף עַל פִּי שְׂאִינָהּ אִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קָיָם שְׁזָה בְּכָלֵל כְּבוֹד אָבִיו. וְכֵן מְכַבֵּד בְּעַל ^[י] אִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיָּמָת. אָבֵל לְאַחַר מִיתַתָּהּ אֵינוֹ חַיֵּב. וּמְדַבְּרֵי סוֹפְרִים שְׂיִהְיֶה אָדָם חַיֵּב בְּכָבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כְּכָבוֹד אָבִיו :

כסף משנה חייב אדם לכבד וכו' עד סוף הפרק. בכתובות פרק הנושא (דף ק"ג) ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך נכנסו בניו אצלו אמר להם הזהרו בכבוד אמכם והקשו בגמרא דאורייתא היא דכתיב כבד את אביך ואת אמך אשת אב הואי אשת אב נמי דאורייתא היא דתניא כבד את אביך ואת אמך את אביך זו אשת אביך ואת אמך זה בעל אמך וי"ו יתירה כלומר דואת אמך לרבות אחיך הגדול ה"מ כלומר דחייב בכבוד אשת אביו בחיים אבל לאחר מיתתו לא כלומר ולהכי מזהר להו עילוה ומשמע ליה לרבינו דכי היכי דאינו חייב בכבוד אשת אב אלא בחיי אב ה"נ לא מיחייב בכבוד בעל אמו אלא בחיי אמו וכן משמע ליה דאשת אביו ובעל אמו כיון דמאת מרבין להו ככתובים מפורשים דמו אבל אח גדול דלא מייתין לה אלא מדרשה דוי"ו לא חשיב ככתוב מפורש בתורה אלא מד"ס :

הלכות ממרים - פרק שביעי

א בן סורר ומורה האמור בתורה הרי נתפרשה בו סקילה ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר. והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכל אכילה המביאה לידי שפיכות דמים וזו אכילת בן סורר ומורה שאינו נהרג אלא על אכילה מלערת שאכל. שְנַאמַר [\(דברים כא-כ\)](#) 'זולל וסבא' מפי השמועה למדו שזולל הוא האוכל בשר ברעבתנות וסבא השותה יין ברעבתנות:

כסף משנה בן סורר ומורה וכו' והיכן הזהיר וכו'. בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף ס"ג) א"ר יוחנן אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם ופירש"י לא תאכלו אכילה שתהרגו עליה. ואף על פי שהוא לאו שבכללות כתב רבינו בספר המצות במצוה קצ"ה שאחר שהעונש מפורש אין לחוש על האזהרה אם היא מן הדין או מלאו שבכללות: ודע שבמנין המצות כתב כלשון הזה קצ"ה שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסבא שנאמר בננו זה זולל וסבא. ויש לתמוה שאין בפסוק זה אזהרה ואינו אלא סיפור דברים שאומרים אביו ואמו ובספר המצות כתב בלשון הזה קצ"ה הזהירו מהיות זולל וסבא בימי הנערות ובתנאים מתוארים בדין סורר ומורה והוא אמרו לא תאכלו על הדם וביאור זה שבן סורר ומורה מכלל חייבי מיתות ב"ד ולשון התורה בו בסקילה וכבר התבאר שכל מי שחייב כרת או מיתת ב"ד הוא מצות ל"ת זולת הפסח והמילה א"כ אחר שנדון בן זולל וסבא על התנאים הנזכרים בסקילה ידענו זה המעשה שהוא מוזהר ממנו בהכרח ונתבאר העונש אם כן צריך שנחקור על האזהרה לפי שלא ענש הכתוב א"כ הזהיר ולשון גמרת סנהדרין אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם עכ"ל. וברמזים הלכות ממרים כתב שלא יהיה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו:

ב אכילה זו שהוא חייב עליה דברים הרבה יש בהם והן כָּלן הלכה מפי הקבלה. אינו חייב סקילה עד שיגנב משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול. ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו בחבורה שכלן ריקנין ופחותין. ויאכל הבשר חי ואינו חי מבשר ואינו מבשר כדרך שהגנבים אוכלים. וישתה היין מזוג כדרך שהגרְגְרָנִים שותים. והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זה במלוגמא ^[א] אחת וישתה חצי לוג ^[ב] מיין זה בבית אחת. גנב משל אביו ואכל אכילה זו ברשות אביו. או שגנב משל אחרים

וְאָכַל אֶכְיָלָה זֹה הַמְלַעֲרֵת בֵּין בְּרָשׁוֹת אָבִיו בֵּין בְּרָשׁוֹת אַחֲרָיִם.
הָרִי זֶה פְּטוּר. וְכֵן אִם גָּנַב מִשָּׁל אָבִיו וְאָכַל אֶכְיָלָה מְלַעֲרֵת כְּזוֹ
בְּרָשׁוֹת אַחֲרָיִם וְהִיְתָה אֶכְיָלָת מִצָּוָה אֶפְלוּ מִדְּבָרֵיהֶם [אוּ אֶכְיָלָת
עֲבָרָה אֶפְלוּ מִדְּבָרֵיהֶם] פְּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כ"א-כ) 'אֵינְנוּ שֹׁמְעֵי בְּקִלְנוּי
שְׂאִינּוּ עוֹבֵר בְּאֶכְיָלָה זֹה אֶלָּא עַל קוֹלָם. יֵצֵא זֶה שֶׁעֲבַר בָּהּ עַל
דְּבָרֵי תוֹרָה. אוּ שֶׁאֶכְיָלָה בְּדָבָר מִצָּוָה. כִּי־צַד. אֶכַּל אֶכְיָלָה זֹה
הַמְלַעֲרֵת עִם הַחֲבוּרָה הָרְעָה שְׂאוּכָל עִמָּהֶם בְּדָבָר מִצָּוָה. אוּ
שְׂאֶכְלוּ מִעֵשֶׂר שְׁנֵי בִירוּשָׁלַיִם אֶפְלוּ אֶכְלוּ בְּתַנְחוּמֵי אַבְלִים
שֶׁהִיא מִצָּוָה מִדְּבָרֵיהֶם הָרִי זֶה פְּטוּר. וְכֵן אִם אֶכְיָלָה מִנְבִּילוֹת
וְטִרְפוֹת שְׂקָצִים וְרִמְשֵׁים. אֶפְלוּ אֶכַּל בְּתַעֲנִית צָבוּר שֶׁהִיא
עֲבָרָה מִדְּבָרֵיהֶם. הָרִי זֶה פְּטוּר מִן הַמִּיתָה :

כסוף משנה אינו חייב סקילה עד שיגנוב משל אביו וכו'. בסנהדרין פרק בן
סורר (דף ע"א) תנן גנב משל אביו ואכל ברשות אביו משל אחרים ואכל ברשות
אחרים משל אחרים ואכל ברשות אביו אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב
משל אביו ויאכל ברשות אחרים ובגמרא משל אביו ואכל ברשות אביו בעית
כלומר מתפחד מאביו שלא יבין הילכך לא מימשיך משל אחרים ואכל ברשות
אחרים אע"ג דלא בעית לא שכיח ליה וכ"ש משל אחרים ואכל ברשות אביו
דלא שכיח ליה ובעית עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים דשכיח ליה
לגנוב משל אביו ולא בעית מאביו שאינו רואהו וכה"ג מימשיך. ומ"ש ויקנה
בשר ויין. משנה שם (דף ע'). ומ"ש בזול שם מימרא דרב הונא וטעמא דאם
אינם בזול לא מימשיך : בחבורה שכולן רקנין ופחותים. שם (דף ע' ע"ב) א"ר
אבהו אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולן סריקין פירוש ריקים תרגומה
סריקין : ויאכל הבשר חי ואינו חי וכו'. שם אמר רב חנין בר מולדא אמר רב
הונא אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי ופירשו התם יין חי מזיג ולא
מזיג בשר חי בשיל ולא בשיל ופירש"י יין חי דקאמר רב הונא מזיג ולא מזיג
לאפוקי היכא דנתן בו מים הרבה ואע"פ שרוב בני אדם שותים כן (דבתר יין
מזיג לא מימשיך) בשיל ולא בשיל דזו היא מדת גנב למהר אבל בשיל שפיר
לא מימשיך למעבד כה"ג לפי שמתוך שהוא גנב ועושה בסתר אין לו שהות :
הוא שיאכל משקל חמשים דינרים וכו'. משנה שם מאימתי הוא חייב
משיאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי, ואמרו בגמרא שתרטמר
בשר הוא משקל חצי מנה ופירש"י יין האיטלקי טוב ומעולה הוא ומימשיך
בתריה אבל בחמרא אחרינא אינו חייב בחצי לוג. אבל מדברי רבינו שלא כתב
יין האיטלקי משמע דאיטלקי לאו דוקא אלא תנא יין משובח שבארצו נקט

והי'ה לשאר יינות, ומשמע ליה לרבינו דעד שיאכל תרטימר בשר היינו במלוגמא אחת וישתה חצי לוג יין היינו בבת אחת: **גנב משל אביו וכו' עד הרי זה פטור**. משנה שם כתבתיה לעיל היא וגמרא שעליה: **וכן אם גנב משל אביו וכו'**. נ"ל שטעות סופר יש כאן וכן צריך להגיה והיתה אכילת עבירה אפילו מדבריהם פטור והדין משנה שם (דף ע') אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החדש אכל מעשר שני בירושלים אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים וכו' אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה ובגמרא אכל בחבורת מצוה וכו' הא קמ"ל דאע"ג דכולה סריקין כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך וכו' אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה דבר שהוא מצוה תנחומי אבלים דבר עבירה תענית צבור וטעמא מאי כלומר אמאי מיפטר אדבר עבירה אמר קרא איננו שומע בקולנו ולא בקולו של מקום ופירש"י דאיננו שומע בקולנו מיעוטא הוא ולאפוקי האי דאף בקולו של מקום אינו שומע:

ג אֶכֶל כָּל מֵאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּבֶשֶׂר בְּהֶמָּה אֶף עַל פִּי שְׂאֵכֶל אֶכֶלָּה זֶה מִבְּשַׂר הָעוֹף פְּטוּר. וְאִם אָכַל אֶכֶלָּה זֶה מִבְּשַׂר בְּהֶמָּה וְהַשְּׂלִים הַחֲמֻשִּׁים דִּינָרִים מִבְּשַׂר הָעוֹף חָיֵב. שְׂתָה כָּל מִשְׁקָה וְלֹא שְׂתָה יֵין פְּטוּר:

כסף משנה **אכל כל מאכל וכו'**. משנה שם (דף ע') אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה ואיתא נמי התם אמר רבא אכל בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה ופירש רש"י אכל בשר עוף טהור דלא חשיב ולא מימשיך בתריה והא אנו תנו אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה הא טהורים נעשה בן סורר ומורה כי תנו נמי מתניתין להשלים ופירש רש"י כי תנו במתניתין דאיצטריך לאשמועינן דפטור אשקצים להשלים שאפילו אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה והשלימו לתרטימר מבשר עופות טמאים פטור דאינו שומע בקולו של מקום דכוותה בטהורים מחייב:

ד אֶכֶל בְּבֶשֶׂר חַי וְשְׂתָה יֵין חַי פְּטוּר שְׂזָה קָרִי הוּא וְאִין אָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁד בְּזָה. וְכֵן אִם אָכַל בְּבֶשֶׂר מְלִיחַ בִּיּוֹם הַשְּׂלִישִׁי לְמְלִיחָתוֹ אוֹ שְׂתָה יֵין מִגְתּוֹ פְּטוּר שְׂאִין אָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁד בְּזָה:

כסף משנה **אכל בשר חי ושתה וכו'**. שם מימרא דרבה ורב יוסף:

ה לא עֲנַשׁ הַכְּתוּב קָטָן שְׁלֹא בָּא לְכָלֵּל הַמְצוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגִּדֵּל וְהָרִי הוּא בְּרִשׁוֹת עֲצָמוֹ אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זֹה הַמְּכַעֶרֶת. הָא בְּיַצֵּד. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלֶּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת עַד שִׁיקִיף כָּל הַגִּיד וְאַחַר שִׁיקִיף הַשְּׁעָר כָּל הַגִּיד הָרִי הוּא בְּרִשׁוֹת עֲצָמוֹ וְאֵינוֹ נִסְקָל:

כסף משנה לא ענש הכתוב וכו'. שם בראש הפרק (דף ס"ח:): מאימתי נעשה סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון וכו' שנאמר כי יהיה לאיש בן בן ולא איש כלומר וזה משהקיף זקן התחתון איש הוא קטן פטור שלא בא לכלל מצות כלומר ולפיכך אין לחייבו קודם שיביא שתי שערות וידוע דלא קרינן ביה הביא שתי שערות אלא בתר י"ג שנה אבל מקמי הכי שומא נינהו כדאיתא בפ' יוצא דופן ונתבאר בדברי רבינו פ"ב מהל' אישות ובגמ' תני ר' חייא עד שיקיף עטרה כי אתא רב דימי אמר הקפת גיד ולא הקפת ביצים ופירש"י תני רבי חייא במתניתיה הכי משיביא שתי שערות עד שיקיף עטרה וכי אתא רב דימי פירשה דהא דתנא עד שיקיף עטרה לאשמועינן דהקפת זקן התחתון דמתני' הקפת גיד קאמר סמוך לביצים ולא הכיס של ביצים דהוי לבתר הכי טובא:

ב כָּל יָמָיו שֶׁל בֶּן [ג] סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלֶּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אֶשְׁתּוֹ וְיִהְיֶה עֲבָרָה נֶכֶר בְּשִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים וְנֶאֱמַר (דברים כא-יח) 'כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וְלֹא אָב סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָא לְמַדְתָּ שֶׁאִם הִקִּיף הַשְּׁעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיִּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִי זֶה פְּטוֹר:

כסף משנה וכל ימיו של בן סורר ומורה וכו'. שם (דף ס"ט) א"ר כרוספדאי וכו' כל ימיו של בן סורר ומורה אינם אלא ג' חדשים בלבד ואיתא נמי התם תנא דבי ר' ישמעאל בן ולא אב ואמרינן התם דה"ק בן ולא הראוי לקרותו אב ופירש"י והיינו לאחר ג' חדשים אחר שהביא שתי שערות שראוי להיות העובר ניכר אם היה בא על האשה משהביא שתי שערות והיא מתעברת: הא למדת וכו'. כלומר ממ"ש שאם הקיף שיער פטור משמע אפילו קודם שישלים ג' חדשים והדין איתיה בגמרא שם א"ר כרוספדאי כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ג' חדשים בלבד והא אגן תנן משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן

התחתון הקיף זקן אע"ג דלא מלו ג' חדשים מלו ג' חדשים ואף על גב דלא הקיף:

ז כיצד דנין בן סורר ומורה. מביאין אותו אביו ואמו תחלה לבית דין של שלשה ואומרין להן בננו זה סורר ומורה. ומביאין שני עדים שגנב משל אביו וקנה בשר ויין במה שגנב ואכל אותה אכילה האמורה אחר ההתראה. וזו היא עדות הראשונה ומלקין אותו כשאר חיבי [ד] מלקות. שְׁנֵי אֲמָר (דברים כא-יח) ויִסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה זו. אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים ומביאין שני עדים ומעידין עליו שגנב ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו. וזו היא עדות אחרונה אפלו היו השנים הראשונים הם האחרונים. ואחר שמקבלין עדותן בודקין אותו שמה הקיף השער את כל הגיד. אם לא הקיף ולא שלמו לו שלשה חדשים גומרין דינו כדרך כל הרוגי בית דין וסוקלין אותו. ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים שְׁנֵי אֲמָר (דברים כא-כ) בננו זה' זהו שלקה בפניכם:

כסף משנה כיצד דנין וכו'. משנה שם (דף ע') מתרין בו בפני ג' ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם ובגמרא מתרין בפני ג' למה לי בתרי סגי אמר אביי ה"ק מתרין בו בפני ב' ומלקין אותו בפני ג' מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא כדרבי אבהו דאמר רבי אבהו למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן מבן והיה אם בן הכות הרשע ופירש"י כדר' אבהו בכתובות גבי מוציא שם רע מני"ל דלקי דכתיב ולקחו זקני עירו את האיש ויסרו אותו. למדנו ויסרו דמוציא שם רע מויסרו אותו דבן סורר ומורה וההוא ויסרו דבן סורר ומורה למדנו מבן שכתוב בו וההוא בן למדנו מבן והיה אם בן הכות הרשע. וזהו שכתב רבינו שנאמר ויסרו אותו והא דלא ילפינן מלקות בבן סורר ומורה מקרא דאייתנין לעיל לא תאכלו על הדם משום דהוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו כדאיתא בפרק ארבע מיתות. ומ"ש אפילו היו שנים הראשונים הן האחרונים. אפשר שלמד כן מדתנן במרובה (דף ע') גנב ע"פ שנים וטבח על פיהם או ע"פ שנים אחרים משלם תשלומי ארבעה וחמשה ומ"מ צ"ע במה שלא הצריך לבדוק אם הקיף זקן אלא בעת שרוצים לגמור דינו למיתה למה

לא הצריך לבדקו קודם שילקוהו שאם הוא גדול כיון דאינו נעשה בן סורר ומורה לאו בר מלקות הוא :

ח וְאִם מְחָלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ קִדְּם שְׂיִגְמַר דִּינּוּ פְטוּר :

כסף משנה וְאִם מְחָלוּ לוֹ וכו'. בסנהדרין פ' הנחנקין (דף פ"ח) א"ר יאשיה גי דברים שח לי זעירא מאנשי ירושלים בעל שמחל על קינויו קינויו מחול בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על שנים הודו לי ועל זקן ממרא לא הודו לי כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל ומפרש רבינו דה"מ דאביו ואמו יכולים למחול קודם שנגמר דינו דאילו משנגמר דינו גברא קטילא הוא :

ט בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינּוֹ וְאַחַר כֵּן הִקִּיף הַשְּׁעָר מִלְמַטָּה פְטוּר. וְאִם מִשְׁנִגְמַר דִּינּוֹ בָּרַח אֶפְלוּ הַזְּקִין כָּל יַעַת שְׂיִמְצֵא יִסְקַל שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינּוֹ הָרִי הוּא כְּהַרוּג וְאִין לוֹ דָם :

כסף משנה בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינּוֹ וכו'. משנה פרק בן סורר ומורה (דף ע"א:):

י הָיָה אָבִיו רוֹצֵה וְאִמּוֹ אֵינָה רוֹצֵה אָמּוֹ רוֹצֵה וְאָבִיו אֵינּוּ רוֹצֵה אֵינּוּ נֶעְשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה שְׁנֵאָמַר (דברים כא-יט) 'וְתִפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ'. הָיָה אֶחָד מֵהֶן גָּדַם אוֹ חָגַר אוֹ אֶלֶם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֶשׁ אֵינּוּ נֶעְשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה שְׁנֵאָמַר וְתִפְשׂוּ בּוֹ וְלֹא גִדְּמִים. (דברים כא-יט) 'וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ וְלֹא חָגְרִים. (דברים כא-כ) 'וְאָמְרוּ וְלֹא אֶלְמִים. (דברים כא-כ) 'בְּנֵנוּ זֶה וְלֹא סוּמִים. (דברים כא-כ) 'אֵינְנוּ שְׁמַע בְּקִלְנוּ וְלֹא חֵרֶשִׁים :

כסף משנה הִיָּה אָבִיו רוֹצֵה וכו' עַד וְלֹא חֵרֶשִׁים. הכל משנה שם כלשון רבינו ופירש"י בננו זה משמע שרואים אותו. חרשים אינם יודעים אם קבל דבריהם אם לאו שאם אמר להם איני מקבל אינו שומע לו ואע"פ שרואים שאין מקיים מצותן מיהו איננו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי בזכותיה ולמדרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע :

יא גזרת הכתוב הוא שִׁסְקַל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה. אָבֵל הַבַּת אֵינָה נְדוֹנִית בְּדִין זֶה שְׂאִין דְּרָכָה לְהַמְשִׁיךְ בְּאַכִּילָה וּשְׂתִיָּה כְּאִישׁ. שְׁנַאֲמַר (דברים כא-יח) 'בֶּן' וְלֹא בַת וְלֹא טְמֵטוֹם וְאַנְדְּרוּגִינוֹס :

כסף משנה גזירת הכתוב הוא וכו'. שם (דף ס"ט ע"י) תניא אמר ר' שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה שהכל מצויים אצלה בעבירה כלומר וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה סופה כשלא תמצא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת :

יב טְמֵטוֹם שְׁנִקְרַע וְנִמְצָא זָכָר אֵינּוּ נֶעֱשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה. שְׁנַאֲמַר (דברים כא-יח) 'כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה' עַד שְׂתִיָּה בֶּן מִשְׁעַת הַתְּרָאָה :

כסף משנה טומטום שנקרע ונמצא זכר וכו'. מימרא פ' יש נוחלין :

יג בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה צָרִיךְ ^[ה] הַכְרָזָה. כִּיצַד מְכַרְיִזִין עָלָיו. כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דִּין פְּלוֹנֵי סָקְלָנוּ פְּלוֹנֵי מִפְּנֵי שְׂתִיָּה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה :

כסף משנה בן סורר ומורה צריך הכרזה. ברייתא בפרק הנחנקין (דף פ"ט): ומה שכתב כיצד מכריזין עליו וכו' :

יד בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה הָרִי הוּא כְּכֹל הַרוּגֵי בַּיִת דִּין שְׁמֻמוֹנָם לְיִוְרְשִׁיהֶן שְׂאָף עַל פִּי שְׂאָבִיו גָּרַם לוֹ סָקִילָה הָרִי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נִכְסָיו : סְלִיקוּ לְהוֹ הַלְכוֹת מִמְרִים בְּס"ד

כסף משנה בן סורר ומורה הרי הוא ככל הרוגי בית דין שממונם ליורשיהן וכו' : סליקו הלכות ממרים בס"ד

הלכות אבל

יש בכללן ארבע מצות. אחת מצות עשה. ושלוש מצות לא תעשה. וזה הוא פרטון: א) להתאבל על הקרובים ואפלו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים. ואין אדם מתאבל על הרוגי בית דין. ולפי זה כללתי הלכות אלו בספר זה שהן מעין קבורה ביום מיתה שהיא מצות עשה. ב) שלא יטמא כהן גדול לקרובים. ג) שלא יכנס עם המת באהל. ד) שלא יטמא כהן הדיוט לנפש אדם אלא לקרובים בלבד: ובאור מצות אלו בפרקים אלו:

הלכות אבל - פרק ראשון

א מצות עשה להתאבל על הקרובים. שפאמר (ויקרא י"ט) וְאִין אַבְלוֹת מִן הַתּוֹרָה אֵלָּא בְיוֹם רֵאשׁוֹן בְּלֵבֶד שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה. אַבֵּל שָׂאָר הַשְּׁבָעָה יָמִים אֵינּוּ דִין תּוֹרָה. אָף עַל פִּי שְׁנַאֲמַר בַּתּוֹרָה (בראשית נ"ז) וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שְׁבַעַת יָמִים נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הַלְכָה. וּמִשָּׁה רַבֵּנוּ תִקַּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שְׁבַעַת יָמִים אַבְלוֹת וְשְׁבַעַת יָמִים הַמְּשֻׁתָּה:

כסף משנה מצות עשה להתאבל על הקרובים. דעת הגאונים כדעת רבינו וכן דעת הרי"ף והרמב"ן אע"פ שר"ת ור"י חולקין ומ"מ הראיה שהביא רבינו

ממה שנאמר ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' יש לתמוה עליה שבמקרא לא צוה שיתאבלו אלא שאמר אהרן שלא ייטב בעיני ה' שיאכל חטאת באותו יום ובספר המצות שלו כתב המצוה ל"ז היא שנצטוו הכהנים שיטמאו לקרובים וזה בעצמו הוא מצות איבול כלומר כל איש מישראל חייב להתאבל על קרוביו כלומר ששה מתי מצוה ולחזק חיוב זה ביאר אותו בכהן שהוא מוזהר על הטומאה שיטמא על כל פנים כשאר ישראל כדי שלא יחלש דין אבילות וכבר התבאר שאבילות יום ראשון דאורייתא ובביאור אמרו במועד קטן אינו נוהג אבילות ברגל אי אבילות דמעיקרא היא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד הנה כבר התבאר שחיוב אבילות הוא מ"ע אמנם ביום ראשון לבד והשאר דרבנן ואפילו הכהן חייב לנהוג ביום ראשון ויטמא לקרוביו והבן זה עכ"ל. וגם על ראיה זו יש לתמוה שטומאה ענין אחד ואבילות ענין אחר ואם צוה שיטמא לקרוביו אין במשמע זה שיתאבל עליהם: **ואין אבילות מן התורה וכו'.** כ"כ הרי"ף והרמב"ן וכן הרשב"א דלא אמרו הגאונים אלא ביום מיתה והוא עצמו יום הקבורה. **ומ"ש אבל שאר השבעה ימים אינו דין תורה אע"פ שנאמר בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ומרע"ה תיקן להם לישראל וכו'.**

ב מאימתי יתחייב אדם באבל. משיסתם הגולל. אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדרך מן הדברים שהאבל אסור בהן. ומפני טעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרם שיקבר:

כסף משנה מאימתי יתחייב אדם באבל וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ז) ת"ר מאימתי כופין המטות משיצא מפתח ביתו דברי ר"א ר' יהושע אומר משיסתם הגולל וידוע דהלכה כר' יהושע וסתימת הגולל היינו לאחר שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר. **ומ"ש אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מהדברים שאבל אסור בהם ומפני טעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרם שיקבר.** כתב הטור שכ"כ הרי"ף בן גיאת ושהרמב"ן חלוק עליו:

ג הרוגי מלכות שאין מניחין אותן להקבר מאימתי מתחילין להתאבל עליהן ולספור שבועה ושלשים משיתאשו לשאל למלך לקברו. אף על פי שלא נתיאשו מלגנב אותן:

כסף משנה הרוגי מלכות וכו'. באבל רבתי פ' שני וכתב הרמב"ן ז"ל והר' יונה והרא"ש והמרדכי בשם ר"י דה"מ כגון הרוגי ביתר שהיתה גזירת מלכות עליהם מחמת שנאה ולא מחמת ממון וכיון שכן אינה עשויה להבטל ומפני כך

חל עליהם אבילות מיד שנתיאשו מלבקש אבל מי שלא הניחו השלטון לקבור עד שיפדוהו בממון הרבה לא חל עליהן אבילות דכיון דבממון הדבר תלוי אפשר שאח"כ יתפייס בדמים מועטים ומפני כך לא חל עליהם אבילות ואפשר שלזה נתכוון רבינו במ"ש הרוגי מלכות שאין מניחין אותם להקבר דמשמע שכן משפטי המלכות שאין מניחין אותם להקבר ואינו הדבר התלוי בממון אלא בחסדי המלך שיתן רשות:

ד מִי שֶׁטָבַע בְּנֵהָר אֹךְ מִי שֶׁאֶכְלָתוּ חֵיהָ רָעָה. מִשְׁנֵתִיָּאֲשׁוּ לְבִקֵּשׁ. מְצֵאוּהוּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים אֵין מוֹנִין לוֹ עַד שְׂיִמְצֵא רֵאשׁוֹ וְרַבּוֹ אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבִקֵּשׁ:

כסף משנה מי שטבע בנהר וכו'. ג"ז באבל רבתי (שם) כתוב בעיטור בשם תשובת הרי"ף מי שטבע במים שאין להם סוף אין היתר לאשתו וכיון דבחזקת קיים מסתברא דלא נהיג אבילותא והא דתניא באבל רבתי טבע בנהר או שנפל בים מאימתי מונין לו משנתיאשו לבקש איכא למימר שנפל ומת או שנפל למים שיש להם סוף עכ"ל:

ה מִי שֶׁדָּרְכָן לְשֶׁלַח הַמַּת לְמַדִּינָה אַחֲרֵת לְקַבְּרוּ וְאֵינָם יוֹדְעִים מַתִּי יִקְבְּרֵם מֵעַת שְׂיַחֲזְרוּ פְּנִיָהּ מְלָלוֹתוֹ מִתְחִילִין לְמָנוֹת שְׂבָעָה וְשֶׁלְשִׁים וּמִתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל:

כסף משנה מי שדרכן לשלוח המת וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב) אמר להו רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתו בתר ערסא מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו ומנו:

ו הַנְּפֹלִים אֵין מִתְאַבְּלִין עָלֶיהֶן. וְכָל שְׂלֵא שְׁהָה שְׂלְשִׁים יוֹם [ג] בְּאָדָם הָרִי זֶה נֶפֶל. אֶפְלוּ מִת בְּיוֹם שְׂלְשִׁים [ג] אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו:

כסף משנה הנפלים אין מתאבלין עליהן. מתבאר ממה שיבא בסמוך. ומ"ש וכל שלא שהה ל' יום באדם ה"ז נפל. בפ' ר"א דמילה (דף קל"ה) אמר רשב"ג כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל וכו' הא לא שהה ספיקא הוי ואיפסיקא התם בגמי הלכתא כוותיה הילכך לגבי אבילות דרבנן הוא הוי ספיקא לקולא. ומ"ש אפילו מת ביום ל' וכו'. הכי אסיק רב אשי בפ' יש בכור (דף מ"ט):

ז וְאִם נֹדַע בְּיָדַי שְׁנוֹלֵד לְתַשְׁעָה [ד] חֲדָשִׁים גְּמוּרִים אֶפְלוּ מֵת בְּיוֹם שְׁנוֹלֵד מִתְּאַבְּלִים עָלָיו :

כסף משנה ומ"ש ואם נודע בודאי שנולד לתשעה חדשים גמורים אפילו מת ביום שנולד מתאבלים עליו. הכי אמרינן בפי ר"א דמילה ובפי יוצא דופן (דף מ"ד:) וכתבו הגהות בשם רש"י דלא קים לן בדבר זה כלל אלא שלא שמה עס בעלה כל ימי עיבורה: ומ"ש בן ט' שנולד מת ובן ח' שמת וכו'. באבל רבתי פ"ק מחותך מרוסס נפלים ובן ח' חי בן ט' מת אין מתעסקין עמו בכל דבר. ומשמע לרבינו דבכלל אין מתעסקין עמהם בכל דבר הוי שאין מתאבלים עליהן: ועל מ"ש רבינו ובן ח' שמת אפילו לאחר ל' יום. כתב הראב"ד זה אינו מחוור וכו'. וה"ה בפ"א מהל' יבום כתב טעם לדברי רבינו:

ח בֶּן תַּשְׁעָה חֲדָשִׁים שְׁנוֹלֵד מֵת וּבֶן שְׁמוֹנָה שְׁמַת אֶפְלוּ [ה] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וּמִי שֶׁיִּצָּא מִחֶתֶךְ אוֹ מִרְסָס אֶף עַל פִּי שְׁפָלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו. הָרִי זֶה נֶפֶל וְאִין מִתְּאַבְּלִין עָלֵיהֶן וְלֹא מִתְּעַסְקִין עִמָּהֶם :

ההראב"ד בן תשעה חדשים וכו'. א"א זה אינו מחוור שהרי הלכה כרשב"ג דמשתהא:

ט כָּל הַרוּגֵי מַלְכוּת אֶף עַל פִּי שְׁנֵהָרְגוּ בְּדִין הַמֶּלֶךְ וְהִתּוֹרָה נִתְּנָה לוֹ רְשׁוּת לְהַרְגֵן. הָרִי אֵלוּ מִתְּאַבְּלִין עָלֵיהֶן וְאִין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר. וּמְמוֹנָם לְמֶלֶךְ. וְנִקְבְּרִין בְּקִבְרֵי אַבּוֹתֵיהֶן. אֲבָל כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין אִין מִתְּאַבְּלִין עָלֵיהֶן אֲבָל אוֹנְנִין. שְׂאִין אֲנִינּוֹת אֲלֵא בִּלְבַב. וְאִין נִקְבְּרִין עִם אַבּוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיִּתְּאַכַּל הַבָּשָׂר. וּמְמוֹנָם לְיֹרְשֵׁיהֶם :

כסף משנה כל הרוגי מלכות אף על פי שנהרגו בדין המלך וכו' הרי אלו מתאבלין עליהם. ומ"ש ממונם למלך. בסוף פרק נגמר הדין (דף מ"ח:): ומ"ש אבל כל הרוגי ב"ד וכו' עד שיתעכל הבשר. משנה שם: ומ"ש ממונם ליורשיהם. שם:

ב כָּל הַפּוֹרְשֵׁין מִדְרָכֵי צְבוּר וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ עַל הַמְצוֹת
מֵעַל צְנֹאָרוֹ וְאִין נִכְלָלִין בְּכֻלָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֲשִׂית הַמְצוֹת וּבְכַבּוּד
הַמוֹעֲדוֹת וַיִּשְׁיֵבֵת בְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְתֵי מִדְרָשׁוֹת אֶלָּא הָרִי הֵן כְּבָנֵי
חוּרִין לְעֶצְמוֹ [כְּשֶׁאֵר הָאֲמוֹת] וְכֵן הָאֲפִיקוֹרוֹסִין [וְהַמוֹמְרִים] וְהַמוֹסְרִין
כָּל אֵלוֹ אִין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן. אֶלָּא אַחִיהֶם וּשְׂאָר קְרוֹבֵיהֶם
לוֹבְשֵׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְפִּים לְבָנִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים
שֶׁהָרִי אֲבָדוּ שׁוֹנְאָיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְעֲלֵיהֶם הַכְּתוּב
אוֹמֵר [\(תהילים קלט-כא\)](#) 'הַלּוֹא מִשְׁנֹאֵיךָ הִ' אֲשַׁנְּא':

כסף משנה כל הפורשים מדרכי צבור וכו'. באבל רבתי פרק שני. ומ"ש וכן
האפיקורסין והמוסרים. כל אלו בכלל פורשים מדרכי צבור:

יא הַמְּאֲבָד עֶצְמוֹ לְדַעַת אִין מִתְעַסְקִין עִמּוֹ לְכָל דְּבַר וְאִין
מִתְאַבְּלִין עֲלָיו וְאִין מִסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל עוֹמְדִין עֲלָיו בְּשׁוּרָה
וְאוֹמְרִין עֲלָיו בְּרִכַּת אַבְלִים וְכָל דְּבַר שֶׁהוּא כְּבוֹד לַחַיִּים. וְאִי
זֶהוּ הַמְּאֲבָד עֶצְמוֹ לְדַעַת. לֹא שֶׁעָלָה לָגַג וְנִפְל וּמֵת אֶלָּא הָאוֹמֵר
הָרִינִי עוֹלָה לְרֹאשׁ הַגֶּג. רְאוּהוּ שֶׁעָלָה מִיַּד דְּרָךְ כַּעַס אוֹ שֶׁהָיָה
מִצָּר וְנִפְל וּמֵת. הָרִי זֶה בְּחִזְקַת שְׂאֲבָד עֶצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם
רְאוּהוּ חֲנוּק וְתִלּוּי בְּאֵילָן אוֹ הָרוּג וּמִשְׁלָךְ עַל גֶּב סִיפּוֹ הָרִי זֶה
בְּחִזְקַת כָּל הַמֵּתִים וּמִתְעַסְקִין עִמּוֹ וְאִין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דְּבַר:

כסף משנה המאבד עצמו לדעת וכו'. באבל רבתי בפרק ב' המאבד עצמו לדעת
אין מתעסקין עמו בכל דבר וכו' אין קורעין עליו ואין חולצין ולא מספידין
עליו אבל עומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים מפני שהוא כבוד
החיים וכללו של דבר כל שהוא כבוד חיים מתעסקין בו כל שאינו כבוד של
חיים אין הרבים מתעסקין עמו לכל דבר וסובר רבינו דאבילות אינו מדברים
של כבוד החיים והרמב"ן חולק בדבר: ואיזהו המאבד עצמו לדעת וכו' עד
סוף הפרק. שם:

הלכות אבל - פרק שני

א אלו שְׁאָדָם חָיֵב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה. אָמוּ וְאָבִיו בְּנוֹ וּבָתּוֹ וְאָחִיו וְאָחוֹתוֹ מֵאָבִיו. וּמִדְּבָרֵיהֶם שְׂיִתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה. וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בְּעָלָהּ. וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אָחוֹתוֹ [א] שֶׁהֵן מֵאָמוֹ :

כסף משנה אלו שאדם חייב להתאבל עליהם דין תורה. בפרק ואלו מגלחין (דף כ' ע"ב) ת"ר כל האמור בפרשת כהנים שכהן מיטמא להם אבל מתאבל עליהם ואלו הן אשתו אביו ואמו אחיו ואחותו בנו ובתו הוסיפו עליהם אחיו ואחותו הבתולה מאמו ואחותו הנשואה בין מאביו בין מאמו. וא"ת מאחר שרבינו סובר דמדין קרובים שהכהן מיטמא להם למדנו שמתאבלים עליהם כמ"ש בתחלת הלכות אלו ואשתו כתובה באורייתא לענין טומאת כהן דכתיב כ"א לשארו הקרוב אליו ואמרינן בפ' האשה רבה (דף צ') ובפרק כיצד (דף כ"ב) שארו זו אשתו ובר"פ טבול יום אמרו שמתה אשתו של יוסף הכהן וטמאוהו על כרחו וכ"כ רבינו לקמן בפרק זה אשתו של כהן מתטמא לה והיינו ודאי מדאורייתא וכן משמע עוד מדבריו רפ"ג וא"כ למה כתב שאינו מתאבל עליה מן התורה ואפשר לומר דרבינו אזיל לטעמיה שסובר שכל דבר שאינו מפורש בתורה ממש אע"פ שדינו דין תורה מיקרי מד"ס ואשתו אינה מפורש בתורה דשארו אינו מוכרח שיהא פירוש אשתו שהרי אונקלוס תרגם לשארו לקריביה דקריב ליה: ומ"ש וכן האשה על בעלה. כך כתבו הרמב"ן והרא"ש וטעמא דכיון דאבלות כטומאה כשם שהאשה מטמאה לבעלה כך היא מתאבלת עליו:

ב אָפְלוּ הִכְהֵן שְׂאִינוּ מִתְטַמָּא לְאָחִיו וְאָחוֹתוֹ מֵאָמוֹ וְלְאָחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אֶף עַל פִּי שְׂהִיא מֵאָבִיו. מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן. וְאִם הִיָּתָה אָחוֹתוֹ זֹו הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו הָרִי הוּא מִתְאַבֵּל עֲלֶיהָ דִּין תּוֹרָה :

כסף משנה ומ"ש ואם היתה אחותו וכו'. כתב הרמב"ן על זה בתורת הבית זה לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה:

ג בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הִבָּא מִן הַשְּׁפָחָה וּמִן הַנְּכָרִית אֵינוֹ מִתְאַבֵּל
עֲלֵיהֶן כָּלֵל. וְכֹן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבְנָיו אוֹ נִשְׁתַּחֲרַר הוּא וְאִמּוֹ
אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה. וְכֹן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ
וְלֹא אוֹנֵן וְכֹן הִיא לֹא אוֹנֵנֶת וְלֹא מִתְאַבְּלֶת עָלָיו :

כסף משנה **בנו או אחיו הבא מן השפחה ומן הנכרית.** כ"כ הרמב"ן והרא"ש
וטעמא מפני שכך הדין לענין טומאה כתב אינו מתאבל עליהם כלל כלומר
אפילו מדבריהם: **ומ"ש וכן מי שנתגייר וכו'.** הוא נלמד מדין בנו מן השפחה
ומן העכו"ם ועוד דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי: **וכן אשתו ארוסה אינו
מתאבל עליה וכו'.** בפי' ד' אחין (דף כ"ט:) אשתו ארוסה אינו אוֹנֵן עליה ואינה
אוֹנֵנֶת עליו ומשמע לרבינו דה"ה לאבילות:

ד * **כ** כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חָיֵב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן הֲרִי זֶה מִתְאַבֵּל
עִמָּהֶם ^[ג] בְּפָנֶיהֶם מִדְּבָרֵי סוּפְרִים. כִּיצַד. הֲרִי שְׁמֵת בֶּן בְּנוֹ ^[ג] אוֹ
אָחִי בְּנוֹ אוֹ אִם בְּנוֹ חָיֵב לְקַרֵּעַ בְּפָנָיו בְּנוֹ וְלִנְהַג אֲבִלוּת בְּפָנָיו אֲבָל
שְׁלֹא בְּפָנָיו אֵינוֹ חָיֵב. וְכֹן בְּשָׂר הַקְּרוֹבִים :

ההראב"ד **כל קרובים שהוא חייב להתאבל עליהם וכו'.** א"א לא מחזור דבנו
עצמו מדרבנן הוא:

ה אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ אֵינוֹ מִתְאַבֵּל
עִמָּה עַל שְׂאֵר קְרוֹבִים אֲלָא עַל אָבִיהָ וְעַל ^[ד] אִמָּה מְשׁוּם כְּבוֹד
אִשְׁתּוֹ נוֹהֵג אֲבִלוּת עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כִּיצַד. מִי שְׁמֵת חָמִיו אוֹ
חֲמוֹתוֹ כּוֹפֶה מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבִלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ אֲבָל לֹא
שְׁלֹא בְּפָנֶיהָ. וְכֹן הָאִשָּׁה שְׁמֵת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ נוֹהֶגֶת אֲבִלוּת
בְּפָנָיו. אֲבָל שְׂאֵר קְרוֹבִים כְּגוֹן שְׁמֵת אָחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ וְהָאִשָּׁה
שְׁמֵת אָחִי בְּעֵלָהּ אוֹ בְּנוֹ אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה. וְכֹן יִרְאֶה לִי
שְׂאֵם מִתָּה אִשְׁתְּ קְרוֹבֹו אוֹ בְּעַל קְרוֹבָתוֹ כְּגוֹן שְׁמֵתָה אִשְׁתְּ בְּנוֹ
^[ה] אוֹ בְּעַל בֵּיתוֹ אֵינוֹ חָיֵב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. וְכֹן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה :

כסף משנה (ד-ה) כל קרובים שהוא חייב להתאבל עליהם וכו' עד אין מתאבלין זה על זה. בפ' אלו מגלחין (דף כ'): ובפ"ק דכתובות (דף ד'): ומ"ש וכן יראה לי שאם מתה אשת קרובו וכו'. כך כתבו הגהות בשם רש"י ז"ל: **כתב הרמב"ן והרא"ש והגהות דהאידינא נהגו להקל באבילות של המתאבלים עליהם וסומכים על זה שאינו אלא בשביל כבוד האבל ואם רצה האבל למחול על כבודו אינו צריך להתאבל עמו והאידינא כל האבלים נוהגין למחול על כבודם:**

1 **כִּמָּה חֲמוּרָה מְצוֹת אֲבֵלוֹת.** שְׁהָרִי נִדְחִית לֹו הַטְּמֵאָה מִפְּנֵי קְרוֹבָיו כְּדִי שְׂיִתְעַסֵּק עִמָּהֶן וַיִּתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. **שְׁנַאֲמַר (ויקרא כא-ב)** 'כִּי אִם לְשִׂאָרוֹ הִקְרַב אֵלָיו לְאִמּוֹ וְגו' **(ויקרא כא-ג)** 'לֵה יִטְמָא מְצוֹת עֲשֵׂה שְׂאֵם לֹא רָצָה לְהִטְמָא מְטֵמְאִין אוֹתוֹ עַל כְּרָחוּ. * **בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּזָכָרִים שְׁהִזְהָרוּ עַל הַטְּמֵאָה אֲבָל הַכֹּהֲנֹת הַזֵּאִיל וְאִינְן מְזַהְרוֹת עַל הַטְּמֵאָה כֹּן אִינְן מְצוֹת לְהִתְטַמָּא לְקְרוֹבִים. אֶלָּא אִם רָצוּ מִתְטַמְּאוֹת וְאִם לֹא לֹא מְטֵמְאוֹת:**

ההראב"ד בד"א בזכרים שהזהרו על הטומאה וכו'. א"א קשיא לי הא דתניא אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו הא נשואה מיטמאה לו:

כסף משנה כמה חמורה מצות אבילות וכו'. לטעמיה שכתב בספר המצות שלו שכתבתי בתחלת הלכות אלו אזיל: **לה יטמא מצות עשה שאם לא רצה להיטמא וכו'.** בריש פרק טבול יום (דף ק'): **ומה שכתב במה דברים אמורים בזכרים וכו': כתב הראב"ד קשיא הא דתניא וכו'.** והרמב"ן כתב על דברי רבינו ולפי זה הא דתניא לא מיטמאה לו לאו דוקא בארוסה אלא שיטפיה נקט אבל לא נתברר לי מהיכן יצאה לרב זאת הסברא ושמה הוא דורש בזה כל שישנו בלא יטמא ישנו ביטמא והני נשי הואיל וליתנהו בלא יטמא ליתנהו במצות יטמא א"נ כי כתיב בני אהרן ולא בנות אהרן אכוליה עניינא כתיב ובסוף דבריו כתב והדברים צריכין לימוד והרא"ש כתב שלא נתיישבו לו דברי הרמב"ם כי הרבה צריך ראיה לפטור נשים מהמצוה זאת:

ז אֲשֶׁתוֹ שָׁל כֹּהֵן מִתְטַמֵּא לָהּ עַל כְּרָחוּ. וְאִינוּ מִטַּמֵּא לָהּ אֶלֶּא מִדְּבָרֵי סוּפְרִים. עֲשָׂאוּהָ כְּמַת מְצוּהָ. כִּיּוֹן שָׂאִין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלֶּא הוּא לֹא תִמְצָא מִי שְׂיִתְעַסֵּק בָּהּ. וְאִינוּ מִטַּמֵּא אֶלֶּא לְנִשְׂוֹאָהּ בְּלִבָּד אֲבָל הָאֲרוּסָה אִינוּ מִטַּמֵּא לָהּ :

כסף משנה אשתו של כהן מתטמא לה על כרחו וכו'. בר"פ טבול יום: ומ"ש ואינו מטמא לה אלא מד"ס. אזדא לטעמיה שכתבתי בתחלת פרק זה אצל מ"ש ומדבריהם שיתאבל האיש על אשתו הנשואה: ומ"ש עשאוה כמת מצוה שאין לה יורש אלא הוא וכו'. בר"פ האשה רבה (דף פ"ט): מאימתי יורש אדם את אשתו קטנה וכו' ויורשה ומטמאה לה וכו'. והא הכא דמדאורייתא אביה מטמא לה ומדרבנן מטמא לה בעל משום דה"ל מת מצוה ומי הויא מת מצוה והתניא איזהו מת מצוה כל שאין לו קוברים קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה הי"נ כיון דלא ירתי לה קריא ולא ענו לה ומשמע שלא הוצרכו לכן אלא באשתו קטנה אבל בגדולה מדינא מטמא לה דכתיב כ"א לשארו וי"ל דכיון דקריא ולא ענו לה שייך נמי בגדולה נקט טעמא דשויא בכולהו: ומ"ש ואינו מטמא אלא לנשואה בלבד וכו'. בפרק ארבעה אחין (דף כ"ט): אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה:

ח וְכֹן כָּל אוֹתָן שְׂאֶמְרוּ שְׂאִין מִתְאַבְּלִין עָלֶיהֶן כְּגוֹן הַרוּגֵי בֵּית דִּין וְשִׁפְרָשׁוֹ מִדְּרָכֵי צְבוּר וְהַנְּפִלִים וְהַמְּאֲבָד עֲצָמוֹ לְדַעַת אִין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶן. וְעַד מָתִי מְצוּהָ לְהִתְטַמֵּא לְקָרוֹבֵיו עַד שְׂיִסְתָּם הַגּוֹלָל. אֲבָל מֵאַחַר שְׂנִסְתָּם הַגּוֹלָל הָרִי הֵן כְּשֶׁאֶר כָּל הַמֵּתִים שְׂאֵם נְטִמָּא בְּהֵן לוֹקָה :

כסף משנה וכן כל אותן שאמרו וכו'. ברייתא בת"כ כתובה הרי"ף והרא"ש בעמיו בזמן שהם עושין מעשה עמיו ולא שפירשו מדרכי צבור: ומ"ש והנפלים. בתורת כהנים ולבנו ולבתו יכול אפילו נפלים תלמוד לומר לאביו ולאמו מה אביו ואמו של קיימא אף בנו ובתו של קיימא יצאו נפלים: ומ"ש והמאבד עצמו לדעת. נראה שהטעם שמאחר שנדחת הטומאה כדי שיתאבל כיון שסובר רבינו שאין מתאבלים עליו ממילא משמע שאין מטמא לו וזה טעם שייך גם בהרוגי ב"ד: ועד מתי מצווה להתטמא לקרוביו וכו'. באבל רבתי פרק עד אימתי מטמא להם ר"מ אומר כל אותו היום ר"ש אומר עד שלשה ימים ר' יהודה אומר משום ר' טרפון עד שיסתם הגולל מעשה שמת ר"ש בן יהוצדק בלוד ובא רבי יוחנן אחיו מהגליל וכו' ובאו ושאלו את ר'

טרפון וחכמים אמרו להם יטמא ומשמע דהלכה כרבי יהודה משום רבי טרפון דהלכה כרבי יהודה לגבי ר"מ ולגבי ר"ש וכל שכן הכא דמשום ר' טרפון קאמר לה ועוד דחכמים סברי כר' טרפון וכן פסקו הרמב"ן והרא"ש :

ט אשתו הפסולה אינו מטמא לה. לפיכך מי ששמעה שמועה שמת בעלה ונשאת ובא בעלה. שניהן אין מטמאין לה שהרי היא פסולה לשניהן. אבל מטמא הוא לאמו אף על פי שהיא חלה. וכן מטמא לבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו אף על פי שהן פסולין. אפלו היו ממזרים מטמא להן :

כסף משנה אשתו הפסולה אינו מטמא לה. בפרק האשה רבה (דף צ' :) ובפ"ב דיבמות (דף כ"ב :) יליף לה מקרא : ומ"ש לפיכך מי ששמעה שמועה שמת בעלה וכו'. משנה בפרק האשה רבה (דף פ"ז :) : ומ"ש אבל מטמא לאמו אע"פ שהיא חלה. בת"כ דריש לה מקרא : ומ"ש וכן מטמא לבנו ולבתו וכו' אע"פ שהם פסולים אפילו היו ממזרים וכו'. בפ"ב דיבמות (דף כ"ב :) :

ז אחותו הנשואה אינו מטמא לה אף על פי שהיא נשואה לכהן. שנקמר [\(ויקרא כא-ג\)](#) 'הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש'. הבתולה פרט לאנוסה ומפתה. יכול שאני מוציא את הבוגרת ומכת עץ תלמוד לומר אשר לא היתה לאיש מי שהויתה בידי איש. אשר לא היתה לאיש פרט לארוסה שאינו מטמא לה אף על פי שהיא ארוסה לכהן :

כסף משנה אחותו הנשואה אינו מטמא לה וכו'. איכא למידק מאחר דאפילו לארוסה אינו מטמא כמ"ש רבינו לקמן בסמוך אמאי איצטריך למיכתב דאינו מטמא לנשואה. וי"ל דמשום דארוסה אם נתגרשה מטמא לה קאמר דבנשואה לעולם אינו מטמא לה אפילו נתגרשה : ומ"ש הבתולה פרט לאנוסה ומפותה וכו'. בפי' הבא על יבמתו (דף ס') תנו רבנן אחותו ארוסה ר"מ ורבי יהודה אומרים מטמא לה ר' יוסי ור"ש אומרים אינו מטמא לה אנוסה ומפותה ד"ה אינו מטמא לה ומוכת עץ אינו מטמא לה דברי ר"ש וכו' מ"ט דר"מ ור' יהודה דדרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה יכול שאני מוציא אף מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש מי שהויתה על ידי איש יצתה זו שאין הויתה ע"י איש הקרובה לרבות את הארוסה אליו לרבות את

הבוגרת ור"ש ורבי יוסי וכו' דדרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ אשר לא היתה פרט לארוסה שהיתה הקרובה לרבות ארוסה שנתגרשה אליו לרבות את הבוגרת ופסקו הפוסקים כרבי יוסי ור"ש לגבי ר"מ ור' יהודה ובמוכת עץ פסקו דלית הלכתא כר"ש לגבי ר' יוסי ור' יהודה ור"מ. ומ"ש אע"פ שהיא ארוסה לכהן:

יא נְתַגְרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֲרוּסִין מִטְמֵא לָהּ. שְׁנַאֲמַר (ויקרא כא-ג) 'הַקְּרוּבָה אֵלָיו' לְהַבִּיא אֶת הַמְגֵרֶשֶׁת מִן הָאֲרוּסִין :

יב אֲחִיו וְאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ אֵינּוּ מִטְמֵא לָהּ. שְׁנַאֲמַר (ויקרא כא-ב) 'וְלִבְנוֹ וְלִבְתּוֹ וְלִאֲחִיו' (ויקרא כא-ג) 'וְלִאֲחֹתוֹ'. מֵה בְּנוֹ הָרְאוּי לִירֶשֶׁתוֹ אִם אֲחִיו וְאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים לִירֶשֶׁתוֹ :

כסף משנה אחיו ואחותו מאמו וכו'. בתורת כהנים :

יג הַסְּפִקוֹת אֵינּוּ מִטְמֵא לָהּ שְׁנַאֲמַר (ויקרא כא-ג) 'לָהּ יִטְמֵא' מִטְמֵא הוּא עַל הַנְּדָאִי וְאֵינּוּ מִטְמֵא עַל הַסְּפִק. לְפִיכָד הַיְלָדוֹת שֶׁנִּתְעַרְבוּ וְהֵבִן שֶׁהוּא סְפִק בֶּן שְׁבַעָה לְאַחֲרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לְרֵאשׁוֹן וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בָּהֶן אֵינּוּ מִטְמֵא לָהֶן מִסְּפִק. וְכֵן כָּל הַמְתַּגְרֶשֶׁת סְפִק גְּרוּשִׁין אוֹ בְּגֵט פְּסוּל אֵינּוּ מִטְמֵא לָהּ :

כסף משנה הספיקות אינו מטמא להם שנאמר לה יטמא וכו'. ברייתא בת"כ וכתבוה הרי"ף והרמב"ן והרא"ש :

יד * אין הכהן מטמא לאבר מן החי מאביו ולא לעצם מעצמות אביו. וכן המלקט עצמות אביו אינו מטמא להן אף על פי שהשדרה קימת :

ההראב"ד אין הכהן מטמא לאבר מן החי מן אביו וכו' עד וכן שאר קרובים. א"א הרב אינו פוסק כן :

כסף משנה אין הכהן מיטמא לאבר מן החי מאביו וכו': כתב הראב"ד א"א הרב אינו פוסק כן עכ"ל. ועתה אבאר הנה כתב הרי"ף בהלכות טומאה לה

יטמא ואינו מטמא על איבריה שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו אבל מטמא על עצם כשעורה מאביו וכתב עליו הרמב"ן ולא מחוורא שמעתתיה דגרסינן בפ' ג' מינין (דף מ"ג:) א"ר חסדא אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מיטמא לו מ"ט דאמר קרא לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר פירוש ואע"פ שמצא ראשו כיון שאינו כברייתו אינו מטמא [לו ואקשינן עלה דרב מהא מתניתא לה יטמא לה הוא מיטמא ואינו מיטמא לאיבריה] שאינו מיטמא על אבר מן החי של אביו אבל מטמא על עצם כשעורה מן המת של אביו קשיא לרב ומסקנא דרב דאמר כי האי תנא דתניא מעשה שמת אביו של רבי צדוק בגינזק ובאו והודיעוהו לאחר ג' שנים ובא ושאל את ר' יהושע בן אלישע וארבעה זקנים ואמרו לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וקי"ל מעשה רב [ועוד דרביס ניהו] ועוד כיון דלא אשכחן אמורא דפליג עליה דרב חסדא אמר רב קי"ל הלכה כבתראי עכ"ל. והרא"ש כתב שמ"ש הרי"ף אבל מטמא הוא על עצם כשעורה של אביו ע"כ לומר דהיינו דוקא ע"י חזרה שאם כבר נטמא לקבור את אביו ונחסר עצם כשעורה חוזר עליו ומטמא לו לקברו ואתי כר"י דפליג התם אר' יהושע בן אלישע וארבעה זקנים דאלי"כ אתי דלא כמאן והקשה עליו למה פסק כיחידאה נגד ר' יהושע בן אלישע וארבעה זקנים ועוד כי עשו מעשה ומעשה רב ועוד כי שיטת הגמרא בכל מקום דהלכה כאמוראי גם כי יפסוק דלא כסתם מתניתין כ"ש הכא דרב חסדא ס"ל כרביס ועוד דבדאורייתא אזלינן לחומרא ולא יטמא לו עכ"ל. ודעת רבינו כהרמב"ן והרא"ש והלכה כרב חסדא אמר רב: **ודע** דסוגיא דפ' ג' מינים הכי איתא אמר רב חסדא אמר רב נקטע ראשו של אביו אינו מטמא לו מ"ט דאמר קרא לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר וכו' מיתבי לה יטמא לה הוא מטמא ואינו מטמא לאיבריה לפי שאינו מטמא לאבר מן החי של אביו אבל מחזיר הוא על עצם כשעורה מאי מחזיר הוא על עצם כשעורה לאו למימרא דאי מחסר פורתא לא ההיא ר"י היא דתניא ר' יהודה אומר לה הוא מטמא ואינו מיטמא לאיבריה שאינו מטמא על אבר מן החי של אביו אבל מטמא הוא לאבר מן המת של אביו והתניא וכו' כראב"י לה מטמא ואינו מטמא לאיבריה פרט לכזית מן המת וכזית נצל ומלא תרווד רקב יכול לא יטמא לשדרה וגולגולת ולרוב בנינה ולרוב מניינה כתיב ואמרת אליהם הוסיף לך הכתוב טומאה אחרת וכו' ההיא נמי ר"י היא ורב דאמר כי האי תנא דתניא מעשה שמת אביו של רבי צדוק בגינזק וכו' ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים ואמרו לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר. ופירש"י נקטע ראשו של אביו אע"פ שהראש בצד הגוף הואיל וכבר נקטע אינו מטמא וכו' בזמן שהוא שלם שלא נתפרדו איבריו זה מזה ולא בזמן שהוא חסר כגון זה שנקטע ראשו. מאי מחזיר הוא על עצם כשעורה דאילו מחסר פורתא כלומר דבשעה שנגע בה ברישא הוה חסר להך עצם פורתא [כשעורה] ואפילו הכי

היה מותר ליטמא בה וקשיא לרב חסדא דהא סתמא לדברי הכל היא. לא ההיא רבי יהודה היא דתניא הכי גרסינן רבי יהודה אומר לה יטמא ואינו מטמא לאיבריה לפי שאין אדם מטמא על עצם כשעורה מאביו וכו' כלומר לאיברים הוא דאינו מטמא בין בחייו בין במותו לפי שאין אדם מטמא תחלה על עצם כשעורה מאביו לפי שלא התירה תורה ליטמא אלא בדבר שעיקר הגוף בו אבל מטמא הוא לעיקר הגוף לכתחלה ואם נחסר הוא הולך ובודק אחריו ואפילו על עצם כשעורה ואנא אמינא כרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה וכו' וספרים שכתוב בהם לפי שאינו מטמא לאבר מן החי של אביו אבל מיטמא לאבר מן המת של אביו שבשתא היא וכו' והתני רב כהנא כראב"י כלומר בברייתא דראב"י וכו' הוסיף לך טומאה אחרת דבשדרה ורוב בניינה כגון שתי שוקים וירך אחת וברוב מנינה כגון קכ"ה איברים הימנה שיכול ליטמא וכו'. ובא ושאל את ר' יהושע וכו' מהו ליטמא ולהביאו בקברי אבותיו וכו' ולא בזמן שהוא חסר ולאחר שלש שנים א"א לו שאינו חסר עכ"ל. כתבתי כל זה לשתי תועליות. האחת כדי שיתבארו דברי רבינו ויובנו יפה. השנית להתבונן מתוך סוגיא זו שיש מקום להשיב בעד הרי"ף ממה שהשיגו עליו לומר דפסק כיחידאה דהיינו רבי יהודה דאיכא למימר דלאו יחידאה הוא דהא ראב"י סבר כוותיה ואע"ג דהכא הוה תרי ורבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים הוה ליה חמשה הני תרי עדיפי משום דהוה מרי גמרא טפי מאינך ועוד דמשנת ראב"י קב ונקי ומה שכתבנו דלא אשכחן אמורא דפליג עליה דרב חסדא איכא למימר דרב כהנא פליג עליה דמאחר דהוה תני כדראב"י משמע דהכי ס"ל ואע"ג דרב חסדא משמיה דרב קאמר לה אפשר שהרי"ף לא היה גורס אמר רב ואפילו אי גריס ליה אפשר דאליבא דההוא תנא דגינזק קאמר וליה לא סבירא ליה ואשכחן דכוותה בריש שבועות גבי פלוגתא דר"י ור"ל ומ"מ לענין מעשה מאחר שרבינו והרמב"ן והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכ"ש שהם מחמירין בשל תורה. ונשאר לדקדק בדברי רבינו שכתב וכן שאר קרובים דהא כ"ש הוא ואיך כתבו בלשון וכן ודוחק לומר דסד"א שהיה שום מיעוט באביו דוקא וגזירת הכתוב הוא קמ"ל:

טו נְקֻטַע רֵאשׁוּ שֶׁל אָבִיו אֵינּוּ מְטַמְּא לּוֹ שְׁנֵאמַר [\(ויקרא כא-ב\)](#)

'לְאָבִיו בְּזִמַּן שֶׁהוּא שָׁלֵם וְלֹא בְּזִמַּן שֶׁהוּא חָסֵר. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים. הַטְּמֵאָה לְקְרוֹבִים דְּחוּיָהּ הִיא וְלֹא הַתְּרָה לְכָל. לְפִיכָךְ אָסוּר לְכַהֵן לְהַתְּטַמֵּא לָמֵת אֶפְלוּ בְּעֵת שְׁמִתְטַמֵּא לְקְרוֹבָיו שְׁנֵאמַר [\(ויקרא כא-ג\)](#) 'לֵהּ יִטְמָא' אֵינּוּ מְטַמְּא לְאַחֵרִים עִמָּה. שֶׁלֹּא יֵאמַר הוֹאִיל וְנִטְמַאתִי עַל אָבִי אֶלְקֻט עֲצָמוֹת פְּלוּנֵי

או אָגע בַּקָּבֶר פֿלוֹנִי. לְפִיכָךְ כִּהֵן נח שְׁמַת לוֹ מֵת צָרִיךְ לְהִזָּהֵר
וּלְקַבְּרוֹ בְּסוּף בַּיִת הַקְּבָרוֹת כְּדִי שְׁלֹא יִכָּנַס לְבַיִת הַקְּבָרוֹת וְלֹא
יִתְטַמֵּא בְּקְבָרוֹת אַחֲרִים כְּשִׁיקְבֵר מֵתוֹ :

כסף משנה הטומאה לקרובים דחוייה היא וכו' לפיכך אסור לכהן זה להתטמא למת ואפילו בעת שמתטמא לקרוביו וכו'. בפ' ג' מיניס (דף מ"ב): כהן שהיה לו מת מונח על כתפו והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל להחלו מי שאינו מחולל יצא זה שמחולל ועומד והוינן בה מדתנן היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת ואמאי והא מיטמא וקאי ואמר ר"ה נזיר שהיה עומד בבית הקברות והושיטו לו מתו ומת אחר ונגע בו חייב אמאי הא מיטמא וקאי ומפרקין לה דכי אמרי' הושיטו לו מתו ומת אחר ונגע פטור בחיבורי אדם במת אבל פירש ממתו ונגע במת אחר חייב וטעמא משום דמוסיף טומאה על עצמו שאדם כשהוא תפוס במת הנוגע בו כנוגע במת עצמו ונעשה אב הטומאה וכשפירש מן המת הוא עצמו אב הטומאה והנוגע בו ראשון לטומאה וכתבו הרמב"ן והרא"ש ולא תימא הא דקתני יכול יהא חייב ת"ל להחלו חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא דתניא באבל רבתי היה עומד וקובר את מתו עד שהוא בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר פירש הרי זה לא יטמא נטמא בו ביום רבי טרפון מחייב ורבי עקיבא פוטר נטמא לאחר אותו יום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום אחד והלכה כרבי טרפון דקי"ל סתם במתניי ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם ותנן אמרו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת אע"ג דמיטמא וקאי ועוד דרב הונא דהוא אמורא קאי כוותיה ואף ר' עקיבא מודה דאסור דקתני רישא פירש הרי זה לא יטמא ולא פליג אלא בחיובא דפטר בו ביום ועוד דבמסכת נזיר שנו מחלוקתם להפך יצא ונכנס ר' טרפון פוטר ור' עקיבא מחייב א"ל ר' טרפון וכי מה הוסיף זה חילול על חילולו אמר ר' עקיבא בשעה שהיה הוא שם טמא טומאת שבעה פירש טמא טומאת ערב חזר ונכנס טמא טומאת שבעה פירוש הנוגע בו א"ל ר' טרפון כל הפורש ממך כפורש מחייו והרי לפי זה הלשון כ"ש שהדבר פשוט שהלכה כדברי המחייב הילכך אין הכהנים נכנסים לבית הקברות לקבור מתי מצוה שלהם שאפילו היה תפוס בהן בכניסה ובחיבורין מותר בהן להטמא לאחרים כשהוא פורש מהן לאחר קבורה נמצא מטמא לאחרים ואסור לפיכך משפחות כהונה עושים שכונת קבורה שלהם בסוף בית הקברות וכל שמת לו מת קובר בסוף השכונה כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יטמא בקברות אחרים ואע"פ שר"ת כתב דהלכה כר' עקיבא בההיא דאבל רבתי דנטמא בו ביום פטור ומותר הכהן להכניס מתו לבית הקברות ולקברו ואפילו ר"ע אוסר טומאה בו ביום

מדבריהם גדול כבוד מתו שדוחה ל"ית דדבריהם והביא ראיה מפרק דם הנדה,
הרמב"ן והרא"ש דחו ראייתו והעלו כדברי רבינו וכך נראה שהוא דעת
התוספות בתוספות בפרק דם הנדה:

הלכות אבל - פרק שלישי

א כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמַת חוּץ מִשְׁשָׁה מִתִּים הַמְּפָרְשִׁים בְּתוֹרָה
או אֲשֶׁתּוֹ. בְּעֵדִים וְהִתְרָאָה. הִרִי זֶה לֹקֵה שֶׁנֶּאֱמַר [\(ויקרא כא-א\)](#)
'לִנְפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּי'. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמַת אוּ הַמְּאָהִיל אוּ
הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד הַמַּת וְאֶחָד שְׂאֵר הַטְּמָאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמַּת
שֶׁנֶּאֱמַר לִנְפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּי. וְכִבֵּר פְּרִשְׁנוּ בְּהִלְכוֹת טְמֵאוֹת
מִת כָּל דְּבָרִים הַמְּטַמְּאִין מִן הַמַּת מִן הַתּוֹרָה אוּ מִדְּבָרֵיהֶם :

כסף משנה כל כהן שנטמא למת וכו' הרי זה לוקה שנאמר לנפש לא יטמא
בעמיו. פשוט הוא: ומה שכתב ואחד הנוגע במת או המאהיל או הנושא.
ואחד המת ואחד שאר טומאות הפורשות מן המת וכו'. בת"כ אין לי אלא
המת מנין לרבות את הדם ת"ל לנפש ואומר כי הדם הוא הנפש מנין לרבות
כל הטומאות הפורשות מן המת ת"ל ואמרת אליהם לרבות הטומאות
הפורשות מן המת. ורבינו נראה שסובר דכיון דילפינן לדם ה"ה לשאר
טומאות הפורשות מן המת דמאי שנא ולא הוה צריך קרא למילף שאר
טומאות הפורשות אלא אסמכתא בעלמא הוא:

ב וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר לֹקֵה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא בְּבִגְדִים שֶׁנֶּגְעוּ
בְּמַת אֶף עַל פִּי שֶׁמְטַמָּא בָּהֶן טְמֵאוֹת שְׁבַעָה :

ג וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֶהֱל טָמֵא שֶׁנִּכְנַסָּה לוֹ הַטְּמָאָה לֹקֵה. אֶף עַל
פִּי שֶׁעֲצָמָה שֶׁל טְמָאָה בְּבֵית אַחֵר. וְכִבֵּר בְּאַרְנוֹ כָּל הָאֶהֱלִים
שֶׁתִּכְנַס לָהֶן הַטְּמָאָה אוּ שֶׁתִּצָּא מֵהֶן ^[א] וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת.

וְכָל הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטְּמֵאָה וְהַחוּצָצִין בְּפָנֵי הַטְּמֵאָה. וְאִי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאִי זֶה מֵהֶן מִדְּבָרֵיהֶן. הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טְמֵאת מֵת. וְשֵׁם בְּאֲרָנוֹ שְׂאִין עֲכוּ"ם ^[ב] מִטְּמֵאִין בְּאֵהֶל וּלְפִיכָד קְבֻרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים וּמִתָּר לְכַהֵן לְכַנֵּס לְשֵׁם וּלְדָרֹךְ עַל קְבֻרוֹתֵיהֶם. וְאִינוֹ אָסוּר אֲלֵא שְׂיַנְעַ בַּטְּמֵאָה אוֹ שְׂיִשְׂאָנָה כְּמוֹ שְׂבֵאֲרָנוֹ שֵׁם :

ד כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֵהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבֻרוֹת בְּשִׁגְגָה וְאַחַר שְׂיָדַע הִתְרוּ בוֹ אִם קִפְץ וְיָצָא פָּטוּר. וְאִם יָשָׁב שֵׁם כְּדִי הַשְׁתַּחֲוֶיָה כְּמוֹ שְׂבֵאֲרָנוֹ בְּעֵנָן טְמֵאת מִקְדָּשׁ הָרִי זֶה לֹקָה. נִכְנַס וְיָצָא וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא אִם הִתְרוּ בוֹ עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם לֹקָה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ בוֹ וּפִרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בוֹ אֲפֹלוּ מֵאָה פְּעָמִים לֹקָה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פִרַשׁ אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אַחֲרָיִם. אֵף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בוֹ כְּמָה פְּעָמִים אִינוֹ לֹקָה אֲלֵא אַחַת שֶׁהָרִי מִחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פִרַשׁ :

כסף משנה **נכנס ויצא וחזר ונכנס וכו' וכן אם נגע במת והתרו בו וכו'.** משנה פ' ג' מינין (דף מ"ב) ופ' בתרא דמכות (דף כ"א) היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת: **ומה שכתב היה נוגע ולא פירש וכו'.** שם בגמרא וכתבתיה בספ"ב:

ה הַמְּטֵמֵא אֶת הַכֹּהֵן. אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין הָרִי הַכֹּהֵן לֹקָה וְזֶה שֶׁטְמֵאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מְכַשֵּׁל. הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג וְזֶה שֶׁטְמֵאוֹ מְזִיד הָרִי זֶה שֶׁטְמֵאוֹ לֹקָה :

ו כֹּהֵן גָּדוֹל אִינוֹ מְטֵמֵא לְקְרוֹבִים שְׁנֵאֲמַר [\(ויקרא כא-יא\)](#) 'לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמֵא'. וְכֵן אִינוֹ נִכְנַס עִם הַמֵּת בְּאֵהֶל אֲפֹלוּ קְרוֹבָיו. שְׁנֵאֲמַר [\(ויקרא כא-יא\)](#) 'וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא'. הֵא לְמִדַּת שֶׁהוּא

חַיֵּב בְּלֹא יָבֵא וְחַיֵּב בְּלֹא יִטְמָא. כִּיצַד. נִגַע אוֹ נִשָּׂא לּוֹקֵה אַחַת.
נִכְנָס לְאַהֲל וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד שְׁמֵת עָלָיו הַמֵּת. אוֹ שֶׁנִּכְנָס לְשִׁדָּה
תְּבָה וּמִגְדָּל וּבֵא חֲבֵרוֹ וּפְרַע עָלָיו גַּג הַשִּׁדָּה שְׁהָרִי טְמֵאָה וּבִיָּאָה
בְּאֵין כְּפֹאֲחָד. הָרִי זֶה לּוֹקֵה שְׁתֵּי מְשׁוּם לֹא יָבֵא וּמְשׁוּם לֹא
יִטְמָא:

כסף משנה כהן גדול אינו מטמא לקרובים וכו'. בפ' ג' מינין (דף מ"ב:) אתמר
אמר רבה אמר רב הונא מקרא מלא דבר הכתוב לא יטמא כשהוא אומר לא
יבא להזהירו על הטומאה להזהירו על הביאה אבל טומאה וטומאה לא ורב
יוסף אמר וכו' אמר רב הונא אפילו טומאה וטומאה איתביה אביי נזיר שהיה
עומד בבית הקברות והושיטו לו מת ונגע בו יכול יהא חייב ת"ל להחלו במי
שאינו מחולל יצא זה שמחולל ועומד א"ל ותיקשי לך מתניי דתנן אמרו אל
תטמא אל תטמא והוא מיטמא חייב על כל אחת ואחת ואמאי הא מיטמא
וקאי אלא קשיא אהדדי ל"ק כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין פי' בעודו
מחובר למת אם נגע במת אחר פטור משום דכתיב להחלו יצא זה שמחולל
ועומד אבל אם פירש ממת זה ונגע במת אחר חייב ואמרינן בתר הכי אבל
טומאה וטומאה לא דהא מיטמא וקאי טומאה וביאה נמי הא מיטמא וקאי
וכו' אמר רבא הכניס גופו טומאה וביאה בהדי הדדי קא אתיין והא א"א דלא
עייל אצבעתא דכרעיה ברישא ונחית להו טומאה ואסיקנא אלא אמר רב פפא
כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע עליו את המעזיבה דטומאה
וביאה בהדי הדדי קא אתיין מר בר רב אשי אמר כגון דעייל כשהוא גוסס
ונפק נשמה אדיתבי דטומאה וביאה בהדי הדדי קא אתיין וה"פ מ"ש טומאה
וטומאה דהיינו אם בעודו נוגע במת זה נגע במת אחר פטור על השני משום
דהא מיטמא וקאי טומאה וביאה נמי דהיינו בעוד שהיה מת על כתפו באהל
המת פטור על הביאה משום דהא מיטמא וקאי דאי בנוגע במת ופירש ונכנס
לאהל הא אפילו טומאה וטומאה לוקה שתים שהרי אין כאן מחולל ועומד
וכך פירשו התוספות: **והשתא ה"ק רבינו נגע או נשא לוקה אחת** וה"ה אם
נכנס לאהל אינו לוקה אלא אחת משום דכיון דהכניס ראשי אצבעות רגליו
הוי כנוגע במת וביאה לא הוי עד דעייל גופיה נמצא שאחר שנגע במת בעודו
נוגע בו בא אל האהל הוי מחולל ועומד ופטור על השני אבל אם נכנס לאהל
וישב שם עד שמת וכו' ה"ז לוקה שתים ודוקא בכה"ג דטומאה וביאה באין
כאחד הוא דלוקה שתים ואם נטמא מקודם ופירש ואחר כך נכנס לאהל חייב
אף משום לא יבא דהא אפילו בטומאה וטומאה אם פירש בינתיים חייב אף
על השני:

ז **נְטָמָא מְקוּדָם וְאַחַר כֶּךָ נִכְנָס לְאַהֲלֵ אִם הִתְרוּ בּוֹ לּוֹקָה אֶף**
עַל הַבֵּיָאָה :

ההראב"ד **נטמא מקודם וכו'.** א"א הרב אינו פוסק כן והא לא מיחוור דסוגיא דשמעתא כרבה דטומאה וטומאה שלא בחבורין נמי לא מחייב וכ"ש בחבורין וטומאת ביאה נמי לא מחייב אלא היכא דאתו בבת אחת :

כסף משנה והראב"ד כתב על מ"ש רבינו **נטמא מקודם וכו' א"א** הא לא מיחוור וכו'. נראה שהוא ז"ל סבור דהא דאוקימנא כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין אליבא דרב יוסף הוא דאוקימנא הכי אבל לרבה שלא בחיבורין נמי פטר ורבינא סבור דאליבא דכ"ע אוקימנא הכי ואני בעניי לא ירדתי לעומק דברי הראב"ד דהא מגו דקשיין מתני' וברייתא אנו צריכין לחלק בין בחיבורין לשלא בחיבורין ואין רבה ולא שום אמורא יכול להכחיש זה x : **ויש** לדקדק למה באוקימתא דרב פפא ומר בר רב אשי הקדים רבינו האוקימתא המאוחרת וי"ל משום דהיא מילתא דשכיח טפי. ואי"ת אמאי לוקה הרי כשנכנס לאהל לא נטמא ואחר כך כשמת המת או כשפרע עליו את גג השידה לא עשה מעשה ולמה ילקה והתוספות תירצו דהבי"ע כשסייע הוא לפרוע גג השידה וצ"ל שהתרו בו כשסייע לפרוע המעזיבה ולפי זה נצטרך לומר דאוקימתא דעי"ל כשהוא גוסס בשתיכף שנכנס לשם מת הגוסס והתרו בו כשנכנס אל תכנס שהרי זה גוסס ומיד ימות ואפשר דמשי"ה כתב רבינו עד שמת המת ולא כתב עד שמת הגוסס לרמוז על תכיפות מיתתו שכבר היה קרוב להקרא מת כשנכנס זה שם ועי"ל דכשנכנס באהל התרו בו הזהר מליכנס שמא ימות זה בעודך שם ובנכנס והוא בשידה תיבה ומגדל התרו בו אל תכנס שמא יבא אחר ויפרע עליך את המעזיבה ואע"ג דהתראת ספק היא רבינו פסק בפ"יו מהל' סנהדרין דשמה התראה :

ח **כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמַת מִצְוָה בְּדֶרֶךְ הָרִי זֶה מִטְּמֵא לוֹ. אֶפְלוּ כֹּהֵן**
גָּדוֹל חָיֵב לְהִטְמֵא לוֹ וּלְקַבְּרוֹ. וְאִיזְהוּ מַת מִצְוָה. אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל
שֶׁהָיָה מְשֻׁלָּד בְּדֶרֶךְ וְאִין לוֹ קוּבְרִין. דְּבָר זֶה הִלְכָה מִפִּי הַקְּבָלָה.
בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבָדוּ וְאִין עֲמוֹ אַחַר וְאֶפְלוּ
קָרָא שֵׁם בְּדֶרֶךְ וְאִין לוֹ עוֹנָה. אֲבָל אִם כְּשִׁיקְרָא אַחֲרִים עוֹנִים
אוֹתוֹ אִין זֶה מַת מִצְוָה אֶלָּא יִקְרָא לְאַחֲרִים וְיִבֹאוּ וְיַעֲסֻקוּ בּוֹ :

כסף משנה כהן שפגע במת מצוה וכו' אפילו כהן גדול חייב להטמא לו לקברו. ריש פרק כהן גדול ונזיר (דף מ"ז) ובגמרא יליף לה מקרא: ומה שכתב ואי זהו מת מצוה אחד מישראל שהיה מושלך בדרך וכו' בד"א בשהיה הכהן לבדו וכו'. בפרק האשה רבה (דף פ"ט ע"ב): ומה שכתב ודבר זה הלכה מפי הקבלה:

ט היו כהן ונזיר מהלכין בדרך ופגעו במת מצוה. יתעסק בו הנזיר לפי שאין קדשתו עולם ואל יטמא בו הכהן אף על פי שהוא כהן הדיוט. הנה כהן גדול וכהן הדיוט יטמא ההדיוט. וכל הקודם את חברו במעלה מתאחר בטמאה. וסגן עם משוח מלחמה שפגעו במת מצוה יטמא משוח מלחמה ואל יטמא הסגן:

כסף משנה היו כהן ונזיר וכו'. משנה ברפ"ז דנזיר (דף מ"ז) פלוגתא ופסק כחכמים: ומה שכתב היה כ"ג וכהן הדיוט וכו'. שם. ומ"ש וסגן עם משוח מלחמה וכו'. שם בעיא דאיפשיטא:

י נשיא שמת הכל [ג] מטמאין לו אפלו כהנים. עשאוהו כמת מצוה לכל מפני שהכל חיבין [ד] בכבודו. וכן הכל אוננין עליו:

כסף משנה נשיא שמת הכל מיטמאין לו אפילו כהנים וכו'. בפסחים בפרק אלו דברים (דף ע'): בירושלמי פרק כהן גדול מהו שיטמא [כהן] לכבוד הנשיא כד דמך רבי יודן נשיאה וכו' אכריז רבי ינאי ואמר אין כהונה היום וטעמא מפרש התם עשו אותו כמת מצוה לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים אלא לכל אדם שיתעסקו בו הכל כקרובים ויטמאו לו והיינו דאמרינן בגמרא דידן פרק הנושא (ק"ג): אותו היום שמת רבי בטלה כהונה ואמרינן נמי בפסחים פרק אלו דברים כגון שמת נשיא (ואיטמו ליה רוב ציבור). ומה שכתב רבינו אפילו כהנים נראה דהיינו לומר לא מיבעיא נזירים אלא אפילו כהנים:

יא בנות אהרן לא הזָהְרוּ על טמאת מת שְׁנֵאֲמַר (ויקרא כא-א) 'אמר אל הכהנים בני אהרן ולא בנות אהרן. וכן החללים מתרין להטמא שְׁנֵאֲמַר בני אהרן עד שיהיו בכהונם:

כסף משנה בנות אהרן לא הוזהרו על טומאת מת וכו' וכן החללים מותרין להטמא וכו'. בתורת כהנים :

יב כהן קטן הרי הגדולים מזהרים שלא יטמאוהו. ואם בא להטמא מעצמו אין בית דין מצוין עליו להפרישו. אבל אביו צריך לחנכו בקדשה :

כסף משנה כהן קטן הרי הגדולים מזהרים שלא יטמאו. בפי חרש (קיי"ד) אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. ומ"ש ואם בא להטמא מעצמו וכו'. שם ובפרק כל כתבי (דף קכ"א) קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו: ומה שכתב אבל אביו צריך לחנכו בקדושה:

יג מת [ה] תופש ארבע אמות שלו לטמאה. וכל כהן שנכנס לתוך ארבע אמות מכין אותו מכת מרדות. וכן אם נכנס לבית הפרס או יצא חוצה לארץ. או שנטמא בדם תבוסה. או בגולל ובדופק וכיוצא בהן. מכין אותו מכת מרדות. מפני שהן אבות של דבריהם כמו שבארנו בהלכות טמאת מת. אבל אם נכנס לבית הקברות לוקה מן התורה :

כסף משנה מת תופס ארבע אמות שלו לטומאה. בפרק משוח מלחמה (דף מ"ג מ"ד) אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לטומאה וסובר רבינו שאין זה אלא מדרבנן. ומה שכתב אבל אם נכנס לבית הקברות לוקה מן התורה :

יד מתר לכהן להטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה בזמן שאין שם דרך אלא היא. כגון שהלך לשא אשה או ללמד תורה. אף על פי שיש שם מי שילמדנו בארץ ישראל לא מן הכל אדם זוכה ללמד. וכן מטמא בטמאה מדבריהם לכבוד הבריות. כיצד. אבל שהלך בבית הפרס הכל הולכין אחריו שם לנחמו. וכן מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפלו מלכי עכו"ם כדי להבחין בינם לבין מלכי

יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁיחֹזֵר כְּבוֹדָן לְמִקוֹמוֹ. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה. וְכֵן מְטַמָּא
בְּטַמְאָה שֶׁל דְּבָרֵיהֶם לְדוֹן עִם הָעֲכוּוֹ"ם וְלַעֲרֵעַר עִמָּהוּ. מִפְּנֵי
שֶׁהוּא מְצִיל מִיָּדָם. וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה :

כסף משנה מותר לכהן להטמא בבית הפרס או בח"ל לדבר מצוה וכו'. בפ"ק
דע"ז (דף י"ג): ומ"ש וכן מיטמא בטומאה של דבריהם וכו'. בפרק מי שמתו
(דף י"ט): ומ"ש וכן מדלגין על ארונות של מתים וכו'. ג"ז שם ומפרש טעמא
כדרבא דאמר ד"ת אהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל
טפח אינו חוצץ ורוב ארונות יש בהם חלל טפח וגזרו על שיש בהם משום שאין
בהם ומשום כבוד מלכים לא גזרו וכתבו התוספות והרמב"ן והרא"ש רוב
ארונות יש בהם פותח טפח צ"ל שראש הארון פתוח שאם היה סתום אדרבא
כי יש פותח טפח טמא אפילו בצד הריקן שבו כדתנן פ"ז דאהלות נפש אטומה
הנוגע בה מן הצדדין טהור פירוש בצד הריקן מפני שטומאה בוקעת ועולה
בוקעת ויורדת ואם היה מקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח הנוגע במ
מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום: **וכן מיטמא בטומאה של דבריהם
לדון עם העכו"ם וכו'.** ברייתא פרק קמא דע"ז (דף י"ג):

הלכות אבל - פרק רביעי

א מְנַהֵג יִשְׂרָאֵל בְּמַתִּים וּבְקִבּוּרָה כִּדְּהוּא. מְאַמְצִין עֵינָיו שֶׁל
מֵת. וְאִם נִפְתַּח פִּי קוֹשְׁרֵין אֶת לְחָיֵיו. וּפּוֹקְקִין אֶת נִקְבֵי אַחַר
שְׁמַדִּיחִין אוֹתוֹ. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמֵינֵי בְּשָׂמִים. וְגוֹזְזִין שְׁעָרוֹ.
וּמְלַבִּישִׁין אוֹתוֹ תְּכָרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט שֶׁל פְּשֵׁתָן לְבָנִים. וְלֹא
יְהִיו דְּמִיָּהוּן יְקָרִים. וְנִהְגוּ חֲכָמִים בְּסוּדָר שְׁוֵה זוּז שֶׁלֹּא לְבִישׁ
אֶת מִי שְׁאִין לוֹ. וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת שֶׁלֹּא לְבִישׁ אֶת הָעֲנָיִים
שֶׁפְּנֵיהֶם מְשַׁחֲרִין בְּרָעַב:

כסף משנה מנהג כל ישראל במתים ובקבורה כד הוא וכו': ומ"ש ולא יהיו
דמיהם וכו' ומכסין פני המת וכו'. בסוף מ"ק:

ב וְאָסוּר לְקַבֵּר בְּתַכְרִיכֵיךָ שֶׁל מְשִׁי וּבְגָדִים הַמְזֻהָבִין הַרְקוּמִין
אֶפְלוּ לְנִשְׂיָא שְׁבִישְׂרָאֵל. שְׁזָהוּ גִסוֹת הָרוּחַ וְהַשְּׁחָתָה וּמַעֲשֵׂה
עֲפוּיִם. וְסוּבְלִין אֶת הַמֵּת עַל הַכֶּתֶף עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת :

כסף משנה ומ"ש ואסור לקבור בתכריכין של משי וכו'. כן משמע באבל רבתי
ובמ"ק: ומ"ש אפילו לנשיא שבישראל. הכי משמע בסוף מ"ק (דף כ"ז):
ומ"ש וסובלין את המת על הכתף. אורחא דעלמא נקט אבל אם ירצו לנשאו
בידיהם נושאין:

ג וְנוֹשְׂאֵי הַמָּטָה אֲסוּרִין בְּנִעִילַת הַסַּנְדָּל שְׁמָא תַּפְסֵק רְצוּעָה
מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב מִן הַמְצָוָה :

כסף משנה ומ"ש ונושאי המטה וכו'. ירושלמי. ונ"ל דהיינו דוקא בזמנם
שהיו להם אנשים מיוחדים לשאת את המטה אבל האידנא שאין לנו כתפים
מיוחדים אלא הכל מסייעים לישא לית לן בה ומיהו מדיהיב טעמא משום
דנמצא מתעכב מן המצוה משמע דאף לדידן נמי אבל מתוך שלא נהגו להקפיד
בכך נראה כלשון ראשון:

ד וְחוֹפְרִין בְּעֵפֶר מְעָרוֹת וְעוֹשִׂין כּוּף בְּצַד הַמְּעָרָה וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ
בּוֹ וּפְנָיו לְמַעְלָה. וּמְחַזְרִין הָעֵפֶר וְהָאֲבָנִים עֲלָיו. וַיֵּשׁ לָהֶן לְקַבֵּר
בְּאֲרוֹן שֶׁל עֵץ. וְהַמְּלוּיִן אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ לָךְ בְּשָׁלוֹם שְׁנֵאמַר
[\(בראשית טו-טז\)](#) 'וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם'. וּמְצַיְנִין אֶת כָּל
בֵּית הַקְּבָרוֹת וּבוֹנִין נֶפֶשׁ עַל הַקְּבֹר. וְהַצְּדִיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם
נֶפֶשׁ עַל קְבָרוֹתֵיהֶם שְׁדַבְּרִיהֶם הֵם זְכוּרֹנָם. וְלֹא יִפְנֶה אָדָם
לְבַקֵּר הַקְּבָרוֹת :

כסף משנה ומ"ש וחופרין בעפר מערות. בירושלמי פ"ק דמ"ק בראשונה היו
קוברין אותם במהמורות: ומ"ש ועושין כוף בצד המערה. בפרק המוכר
פירות (דף ק'): ומ"ש ופניו למעלה. בפי' הספינה (דף ע"ג ע"ד) אמרינן דמתי
מדבר הוּו גנו אפרקיד ובירושלמי סוף נזיר (פ"ט הלכה ג') איזהו מושכב כדרכו
רגליו ממושטות וידיו על לבו: ומ"ש ויש להם לקבור בארון של עץ. בפרק אלו
מגלחין (דף כ"ה) משמע שהיו קוברין בארונות ובירושלמי פירקא בתרא
דכלאים (פ"ט ה"א) שצוה רבי תהא ארוני נקובה לארץ: והמלויים אותו

אומרים לו לך בשלום וכו'. בסוף מ"ק (דף כ"ט) וברכות ס"ד. ומ"ש ומצינין את בית הקברות. בריש שקלים ובפרק קמא דמועד קטן (דף ה'). ומ"ש ובנין נפש על הקבר. בסוף פי שני דשקלים. ומ"ש והצדיקים אין בונין להם נפש וכו'. [ס]. ומ"ש ולא יפנה אדם לבקר הקברות. זה סיום מ"ש שדבריהם הם זכרונם ולא יפנה אדם לבקר נפש שע"ג קברותיהם ועל ידי כן יהיו נזכרים שאינם צריכים שעל ידי דבריהם ומעשיהם הטובים הם נזכרים כך פירש הריב"ש לשון זה:

ה הגוסס הרי [א] הוא כחי לכל דבר. אין קושרין לחייו ואין פוקקין נקביו ואין מניחין פלי מתכות וכלי מיקר על טבורו שלא יתפח. ולא סכין אותו. ולא מדיחין אותו. ולא מטילין אותו על החול ולא על המלח עד שעה שימות. והנוגע בו הרי זה שופך דמים. למה זה דומה לנר שמטפטף כיון שיגע בו אדם יכבה. וכל המאמץ עיניו עם יציאת נפש הרי זה שופך דמים אלא ישהא מעט שמא נתעלף. וכן אין קורעין עליו. ולא חולצין כתרף. ולא מספידין. ולא מכניסין עמו ארון ותכריכין בבית עד שימות:

כסף משנה הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר אין קושרין לחייו וכו' עד שימות. באבל רבתי פרק קמא: ומה שכתב וכל המאמץ עיניו עם יציאת נפש וכו'. בסוף פרק שואל (דף קנ"א):

ו מי שמתו מטל [ב] לפניו אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר עושה מחצה ואוכל. אין לו דבר לעשות מחצה מחזיר פניו ואוכל. ויבין כד ויבין כד אינו מסב [ג] ואוכל. ולא אוכל בשר. ולא שותה יין. ואינו מברך. ואינו מזמן. ואין [ד] מברכין עליו ואין מזמנין עליו. ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומתפללין ומכל מצות האמורות בתורה. בשבת [ה] מסב ואוכל בשר ושותה יין. ומברך. ומזמן. ומברכין עליו ומזמנין עליו. וחבב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מתשמיש המטה. [ו] נקבר

הַמֵּת הָרִי זֶה מִתֵּר לֶאֱכֹל [נ] בְּשָׂר וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מֵעַט כְּדֵי לְשָׂרוֹת
אֲכִילָה שְׁבִמְעִיו אָבֵל לֹא לָרוֹת :

כסף משנה מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית חבירו וכו' עד וחייב בכל מצות
האמורות בתורה. פרק אלו מגלחין (דף כ"ג:) ור"פ מי שמתו. ומה שכתב חוץ
מתשמיש המטה. שם פלוגתא דתנאי ופסק כתנא קמא וכן פסקו הרי"ף
והרא"ש: נקבר המת הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט. בפירקא
קמא דכתובות (דף ח':):

ז אין משהין את המת אלא מדחין מטותו מיד. וכל המדחה
מטותו הרי זה משבח. ועל אביו ועל אמו הרי זה מגנה:

כסף משנה אין משהין את המת וכו' עד אלא לכבוד אביו. בפרק אלו מגלחין
(דף כ"ב.). ומ"ש וכל המלין את מתו וכו'. משנה בפרק נגמר הדין (דף מ"ו):
דיני אנינות כתב רבינו בהלכות מעשר שני פרק שלישי:

ח הִזָּה עָרַב שֶׁבֶת או עָרַב יוֹם טוֹב או שָׁהוּ גִשְׁמִים מְזַלְפִּין עַל
הַמָּטָה מִתֵּר. שְׁלֹא מֵהָר אֶלָּא לְכַבּוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ. וְכָל הַמְּלִין אֶת
מֵתוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה אֶלָּא אִם כֵּן הָלִינוּ לְכַבּוֹדוֹ וְלִהְשָׁלִים
צָרְכֵינוּ:

ט [ח] הָאָבֵל בְּיוֹם רֵאשׁוֹן בְּלִבֵּד אָסוּר לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין [ט] וְלֶאֱכֹל
מִשְׁלוֹ. * וְחָיֵב לֵישֵׁב עַל מְטָה כְּפוּיָה. וּבְשָׂאָר יָמֵי הָאָבֵל מִתֵּר לוֹ
לֶאֱכֹל מִשְׁלוֹ וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי מַפָּץ או קַרְקַע. וּמְנִיחַ תְּפִלִּין. וּמְנִין
שֶׁהוּא אָסוּר בְּיוֹם רֵאשׁוֹן לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין. שֶׁהָרִי נֹאמֵר לִיחֻזְקָא ל
(יחזקאל כד-ז) 'פְּאָרְדָּה חֲבוּשׁ עֲלֵידָי מְכַלֵּל שְׁכָל הָעָם אָסוּרִין. וְנֹאמֵר
לוֹ (יחזקאל כד-ז) 'וְלַחֵם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכְלִי מְכַלֵּל שְׁכָל הָעָם אוֹכְלִין
מִשְׁלַל אַחֲרִים בְּיוֹם רֵאשׁוֹן וְאָסוּרִין לֶאֱכֹל מִשְׁלַל עֲצָמוֹן:

ההראב"ד וחייב לישוב על מטה כפויה. אי"א לא ראיתי שורש לזה:

כסף משנה האבל ביום ראשון בלבד אסור להניח תפילין. בפי אלו מגלחין (דף
כ"א) פלוגתא דר"א ור' יהושע וידוע דהלכה כרבי יהושע. ומ"ש ולאכול משלו.

בסוף מ"ק (דף כ"ו): וכתב הרא"ש פירוש יום ראשון סעודה ראשונה וכ"כ הגהות בשם סמ"ג והתוס' כתבו דכל יום ראשון אסור לאכול משלו אפילו אוכל ב' פעמים ביום אחד: ומ"ש וחייב לישב על מטה כפויה. בפ' אלו מגלחין (דף כ"א) אמרינן דאבל חייב בכפיית המטה ותניא היה ישן ע"ג כסא ע"ג קרקע לא יצא י"ח א"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה ומשמע לרבינו דברייתא בשכפה מטתו ובא לישן ע"ג קרקע היא וא"ר יוחנן שלא קיים כפיית המטה כיון שאינו שוכב עליה ומ"מ איני יודע מנין לו לחלק בין יום ראשון לשאר ימים. והראב"ד כתב על מ"ש רבינו וחייב לישב על מטה כפויה לא ראיתי שורש לזה. וכבר כתבתי טעם רבינו: ומנין שהוא אסור וכו' עד סוף הפרק. בפרק אלו מגלחין (דף ט"ו):

הלכות אבל - פרק חמישי

א אלו דברים שהאבל אסור בהן ביום ראשון מן התורה ובשאר ימים מדבריהם. [א] אסור לספר. ולכבס. ולרחץ. ולסוד. ולשמש מטתו. ולנעל את הסנדל. ולעשות מלאכה. ולקרות בדברי תורה. ולזקף את המטה. ולפרע את ראשו. ולשאל שלום. הכל אחד עשר דבר:

כסף משנה אלו דברים שהאבל אסור בהם ביום ראשון מן התורה. לטעמיה אזיל שכתב בפ"א שאבילות יום ראשון מן התורה: ומ"ש אסור לספר ולכבס וכו' הכל י"א דבר. מתבאר והולך:

ב ומנין שהאבל אסור בתספורת. שהרי הזהיר בני אהרן **ויקרא** (ו-ו) 'ראשיכם אל תפרעו'. מכלל שכל המתאבל אסור לספר שערו אלא מגדל פרע. וכשם שאסור לגלח שער ראשו כן אסור לגלח שער זקנו וכל שער שיש בו. אחד המגלח ואחד המתגלח. ה"ה מגלח ושמע שמת אביו משלים תגלחת שערו אחד המגלח

וְאַחַד הַמִּתְגַּלְתִּים. וְכֹן אָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂפָה וְלִטֹּל צַפְרָנָיו בְּכָלִי אֶבֶל
בְּשָׁנָיו אוֹ שְׁנוּטֵל צַפְרָן בְּצַפְרָן מִתֵּר:

כסף משנה ומנין שהאבל אסור בתספורת שהרי הזהיר בני אהרן וכו'. בר"פ אלו מגלחין (דף ט"ו): ומ"ש כשם שאסור לגלח שער ראשו וכו'. באבל רבתי (פרק שביעי) לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו [ואחד שפמו] ואחד זקנו ואחד כל שער שבו. ויש מתירין ליטול כל שער שעל השפה ומהצדדין כל שמעכב האכילה ולמדו כן מדברי הגמרא בפ' אלו מגלחין (דף י"ח) ורבינו סובר שלא התירו כן אלא בחול המועד אבל באבילות אסור וכדתניא באבל רבתי וכן דעת הראב"ד: ומ"ש אחד המגלח ואחד המתגלח. נלמד ממה שיבא בסמוך: היה מגלח ושמע שמת אביו וכו' עד ואחד המתגלח. באבל רבתי וירושלמי בפ"ק דשבת (דף ג'). וכתבוהו הר"יף והרא"ש בסוף מ"ק וכתב המרדכי ושמא היינו טעמא דגדול כבוד הבריות וכו' ומה שהספר גומר היינו בדליכא ספר אחר במתא. ומ"ש וכן אסור לגלח שפה. נתבאר בסמוך: ומה שכתב וליטול צפרניו בכלי. בפרק אלו מגלחין (דף י"ז): איפסיק הלכתא כר"י דמתיר ליטול צפרנים בשינוי ואמרינן בגמרא (דף י"ח) דבין ביד בין ברגל אסור ואמר רב ובנגוסטרי אסור וכתב סמ"ג בנגוסטרי במספרים והוא הדין בתער:

ג ומנין שהאבל אסור לכבס בגדיו ולרחץ גופו ולסוד. שְׁנֵאמַר (שמואל ב יד-ב) 'הִתְאַבְּלִי נָא וּלְבָשִׁי בְּגָדֵי אֵבֶל וְאַל תִּסּוּכִי שְׂמֹנִי'. וְרַחֲצֶה בְּכֹלל סִיכָה שְׁהֲרַחֲצֶה קוֹדֶמֶת לְסִיכָה שְׁנֵאמַר (רות ג-א) 'וְרַחֲצֶתָ וְסָכַתָּ'. וְכֵשֶׁם שְׁאֵבֶל אָסוּר בְּכַבּוּס בְּגָדִים כִּן אָסוּר לְלַבֵּשׁ כֵּלִים לְבָנִים [ב] חֲדָשִׁים וּמְגַהֲצִין:

כסף משנה ומנין שהאבל אסור לכבס בגדיו וכו'. בר"פ ואלו מגלחין (דף ט"ו): ומה שכתב וכשם שאבל אסור בכיבוס בגדים כו'. בפ' ואלו מגלחין פלוגתא דתנאי ומשמע בגמרא דהלכתא כר"א בן שמעון דאמר הכי:

ד אסור לסוד מקצת גופו ככל גופו. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת [ג] הַזְּהֵמָא מִתֵּר. וְכֹן אָסוּר בְּרַחֲצֶת מְקַצָּת גּוּפוֹ בְּחַמִּין. אֶבֶל בְּצוּנָן רוּחָץ פָּנָיו וְרַגְלָיו אֶבֶל לֹא כָּל גּוּפוֹ:

כסף משנה אסור לסוך מקצת גופו וכו' וכן אסור ברחיצת מקצת גופו בחמין וכו' עד אבל לא כל גופו. הכי אסיקנא בפירקא קמא דתעניות (דף י"ג):

ה מנין לאבל שאסור בתשמיש המטה. שפאמר (שמואל ב יב-כד) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה'. מכלל שהיה אסור מקדם. וכן לא ישא האבל אשה ולא תנשא אשה אף על פי שאין משמשין מטתו. ומתר להתיחד עם אשתו ואף על פי שהוא אסור בתשמיש המטה:

כסף משנה מנין לאבל שהוא אסור בתשמיש המטה וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף ט"ו):. ומה שכתב וכן לא ישא האבל אשה ולא תנשא אשה וכו'. שם (דף כ"ג) תנו רבנן כל שלשים יום לנישואין: ומה שכתב ומותר להתייחד עם אשתו וכו'. בפירקא קמא דכתובות (דף ד'):

ו מנין שהאבל אסור [ד] בנעילת הסנדל. שהרי נאמר ליחזקאל (יחזקאל כד-ז) וינעליך תשים ברגליך'. מכלל שכל העם אסורין. הנה בא בדרך נועל והולך וכשיכנס במדינה חולץ מנעליו:

כסף משנה מנין שהאבל אסור בנעילת הסנדל וכו'. בפרק אלו מגלחין שם וכתבו הרמב"ן והרא"ש ודוקא בשל עור כמו ביוה"כ ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור: היה בא בדרך נועל וכו'. באבל רבתי:

ז רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה. זה שפאמר (עמוס ח-ז) ויהפכתי חגיכם לאבלי מה חג אסור בעשיית מלאכה אף [ה] אבל אסור בעשיית מלאכה. וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך הוא אסור לשא ולתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה:

כסף משנה רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה וכו'. ודקדק רבינו לכתוב בזה רמז ולא כתב מנין משום דזו אינה ראייה אלא רמז בעלמא: ומה שכתב וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה וכו'. הכי משמע מההיא דשני אחין או שני שותפין שהיו בחנות אחת שכתב רבינו לקמן בפרק זה: ומה שכתב וילך ממדינה למדינה בסחורה. בפרק וי' יתבאר שכל שלשים יום הוא אסור בכך:

ח כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים ^[ח] אָסוּר בַּעֲשִׂיַת מְלָאכָה אַפְלוּ
הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְדָּקָה. מִכָּאן וְאֵילָךְ אִם הָיָה עָנִי ^[ח]
עוֹשֶׂה ^[ח] בְּצַנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְהָאִשָּׁה טוֹה בַּפֶּלֶךְ בְּתוֹךְ בֵּיתָה :

כסף משנה כל שלשה ימים ראשונים אסור בעשיית מלאכה וכו' עד בתוך
ביתה. פי' אלו מגלחין (דף ט"ו :) ומסיים בה בירושלמי אבל אמרו חכמים תבא
מארה לשכניו שהצריכוהו לכך ומפרש התם בירושלמי דטעמא דשלשה ימים
חמירי משאר ימים משום דתלתא יומי נפשא טייסא על גופא סברא דאיהי
חזרה גביה דכיון דאיהו חזיא דאשתני זיויהון דאפוי היא שבקא ואזלה לה
ורבינו ירוחם כתב בשם הראב"ד הטעם שאפילו העני אסור במלאכה בשלשה
ימים הראשונים משום דאחז"ל שלשה לבכי ואם יעסוק במלאכה נמצא
מתעצל בבכי :

ט שְׁנֵי אַחִים או שְׁנֵי שְׁתַּפִּין שְׁהִיוּ בְּחֻנוֹת אַחַת וְאַרְעֵ אֶבֶל
לְאַחַד מֵהֶן. נוֹעֲלִין אֶת הַחֻנוֹת כָּל שִׁבְעָה :

כסף משנה שני אחין או שני שותפין שהיו בחנות אחת וכו'. ירושלמי כתבו
הרי"ף בפרק מי שהפך וגרסינן בגמרא דידן (דף י"א :) בהוא פירקא מריון
בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוה להו גמלא דתורא בהדי הדדי
איתרע ביה מילתא במר בריה דרב אחא ופסקיה לגמליה אמר רב אשי גברא
רבה כמר בריה דרב אחא עביד הכי נהי דלפסידא דידיה לא חייש (לפסידא)
דאחרינא לא חייש והא תניא אם היו מושכרים או מוחכרים אצל אחרים הרי
אלו יעשו והוא סבר אדם חשוב שאני וכתב הרא"ש הרי"ף לא הביא הך עובדא
והביא הירושלמי שני אחין או שני שותפין. ולכאורה נראה דפליג אגמרא דידן
דלגרסת הירושלמי יפה עשה דפסק לגמליה דמלאכת שניהם בטילה.
והראב"ד הקשה מהירושלמי אגמרא דידן ותירץ דודאי נועלין חנותן ואין
השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא אבל בביתו מתעסק בעסק
השותפות ואע"פ שחולקין בשכר כמו חמור גמל וספינה שמוחכרין ביד אחר
הילכך לא הוה ליה למפסקיה לגמליה ומסיק אדם חשוב שאני ואית ליה קלא
ואמרי בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו והוה ליה פרהסיא עכ"ל.
והרמב"ן בת"ה תמה על הרי"ף שהשמיט המעשה הזה וכתב הירושלמי שאם
עלה על דעתו שהגמרות חלוקות בזה היאך הניח גמרא ערוכה וסמך על
הירושלמי ושמא סובר הרב שהשותפין ודאי מבטלין מלאכה המשותפת להם
כשאירע דבר באחד מהם כדרך הירושלמי אבל מריון ומר בריה דרב אחא
איטדא כתבו אגמלא מעיקרא והשבוע הזה שאירע בו האבל למר בריה דרב

אחא שבת של מריון היתה והיינו ברייתא מוחכרין או מושכרין אצל אחרים לפיכך היה ראוי לחוש לפסידא דמריון שלא לבטלו אלא שהוא סבר אדם חשוב שאני וכיון שכתב רבינו ופסקה בהלכות לא הוצרך למעשה הזה וכתב הירושלמי שהוא כהלכה ולשון שאמר נהי דלפסידא דידיה לא חייש משמע דשבת של שניהם היתה ושניהם מפסידים בביטולו עכ"ל. ותירוצו של הראב"ד עולה יפה לדברי רבינו והרי"ף שכתבו הירושלמי דשני אחין או שותפין שהיו בחנות אחת דהוי פרהסיא הא היכי דלא הוי פרהסיא מותר לשותף להתעסק בעסק השותפות וכתב דאם היתה בהמתו מוחכרת או מושכרת אצל אחרים מותר הרי אלו יעשה דלא הוי פרהסיא שאין העולם יודעים שזו בהמתו של אבל ולא הוצרכו לכתוב שאם הוא אדם חשוב אסור משום דהוי פרהסיא דקלא אית ליה שזו בהמתו דממ"ש בשני אחין או שותפין בחנות משמע:

אָפּלוּ דְּבָרִים שְׁמַתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֻלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָמֵי אָבֵלוֹ. אָבֵל אַחֲרִים עוֹשִׂים לוֹ. פִּיּוּצָד. הָיוּ זֵיתָיו לְהַפְדֵּי וְכִדְיוֹ לְגוֹף וּפְשָׁתָנוּ לְעֵלוֹת מִן הַמְּשָׁרָה וְצִמְרוּ מִן הַיּוֹרָה. שׁוֹכֵר אַחֲרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדִי שְׁלֹא יֵאבְדוּ. וּמְרַבְּצִין לוֹ שְׂדֵהוּ מְשַׁתְּגִיעַ עוֹנֵת הַמַּיִם :

כסף משנה אפילו דברים שמותר לעשותן בחולו של מועד וכו'. בפרק מי שהפך (דף י"א:) דייק הכי רב שישא בריה דרב אידי ממתני' ואע"ג דרב אשי פליג עליה פסקו הפוסקים כרב שישא דתניא כוותיה: **ומה שכתב אבל אחרים עושין לו וכו'.** שם ובאבל רבתי והא דאמרינן מרביצין לו שדהו משתגיע עונת המים כתב הטור פירש הרמב"ן דהך השקאה מיירי בהשקאה מועטת שעושים לשדה הלבן קודם זריעה לזרעה מיד בזמנה ודבר האבד הוא שאם אין מרביצים אותה בעונתה באים ימות הגשמים ושוב אינה נזרעת בשנה זו אבל אם היא זרועה אסור להשקותה אלא א"כ היא בית השלחין והיינו דקתני מרביצין דלשון ריבוץ דבר מועט כגון ריבוץ הבית ורש"י פירש השקאה מועטת לירקות ור"י פירש דאיירי אפילו שדה זרועה ולא מפני פסידא דזרעים דלא שריא להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמים שהמים חלוקים לבני הבקעה לכל אחד יומו ואם יגיע עונת מים בימי אבלו ולא ישקו לו עתה הוי פסידא דלא הדר עכ"ל:

יא הָאֲרִיסִין [ט] וְהַחֲכִירִין שְׁלוֹ וְהַקְּבָלָנִין הָרִי אֱלוּ יַעֲשׂוּ כְּדַרְכּוֹ. אֲבָל הַחֲמָרִים וְהַגְּמָלִים בְּבִהְמוֹת שְׁלוֹ וְהַסְּפָנִים בְּסַפְיָנָה שְׁלוֹ הָרִי אֱלוּ לֹא יַעֲשׂוּ. וְאִם הָיוּ מְחַכְרִים אוֹ מְשַׁכְרִים מְקֻדָּם לְזָמַן קָצוֹב הָרִי אֱלוּ יַעֲשׂוּ :

כסף משנה האריסין והחכירין שלו וכו' עד הרי אלו יעשו. ברייתא ר"פ מי שהפך שם. וכתב הרא"ש שפירש הראב"ד החמרים והגמלים והספנים ובעל החמור והגמל והספינה הוא אבל הרי אלו לא יעשו בתחילה כיון שלא שכרו ממנו קודם שנעשה אבל ואף על פי ששכרו כבר לשבוע או לחדש כפי הרגילות וכלה הזמן קודם האבילות לא יעשו בתחלה אבל אם היו מוכרים או מושכרים אצל אחרים מעיקרא ואירע אבל לבעליהן בתוך זמן השכירות הרי אלו יעשו וכך הם דברי רבינו שלא התיר אלא במוכרין או מושכרין מקודם לזמן קצוב כלומר ואירע האבל בתוך הזמן וכתב עוד הרא"ש והא דאמרין אריסין וחכירין וקבלנין הרי אלו עושין דמשמע לכתחלה ובחמור ובגמל ובספינה אסור פירש הראב"ד הטעם משום דארעא לאריסות קיימא ומנהג האריסות ידוע הוא במקום וכיון שזה היה אריס מקודם לכן מסתמא לא מסלק ליה וה"ל כמי שהיתה מושכרת אצלו מעיקרא משא"כ בחמור וגמל וספינה שדרך בני אדם להחליפו מזה לזה וכל המרבה בשכרו קודם והזמנים כמו כן מתחלפין עליהם פעמים נשכרים בזול ופעמים ביוקר ומש"ה אסור לכתחלה עכ"ל: **כתב** הטור בשם הרמב"ן אם היה החמור והספינה ביד אחרים למחצה לשליש ולרביע שרי כמו שהיו מוכרים ויש אוסרים שלא התירו אריסות אלא בקרקע דלאריסותא קיימא אבל כלים ובהמה לא משום דלעולם נקראים על שם הבעלים עכ"ל. וסיים בה הרמב"ן בת"ה שיש לדברי האוסרים פנים ממה שאמרו בפ"ק דע"ז אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי :

יב שְׁכִיר [י] יוֹם אֶפְלוּ בְּעִיר [כ] אַחֲרַת לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ :

כסף משנה שכיר יום אפילו בעיר אחרת וכו'. שם בברייתא :

יג הָאֲבֵל שֶׁהִיְתָה מְלֹאכֶת [ט] אַחֲרִים בְּיָדוֹ בֵּין בְּקְבָלָנוֹת בֵּין שְׂאִינָה בְּקְבָלָנוֹת לֹא יַעֲשֶׂה. הִיְתָה מְלֹאכֶתוֹ בְּיַד אַחֲרִים. בְּבֵיתוֹ לֹא יַעֲשׂוּ בְּבֵית אַחַר עוֹשִׂין :

כסף משנה האבל שהיתה מלאכת אחרים בידו וכו'. שם בברייתא: היתה מלאכתו ביד אחרים וכו'. שם בברייתא וכתב רבינו ירוחם ודוקא שנתן להם המלאכה קודם ימי אבלו ולישנא דהיתה מלאכתו הכי משמע:

יד הִיָּה לוֹ דִּין עִם אָדָם אֵינוֹ תוֹבְעוּ כָּל שְׁבַעַת יָמֵי הָאֲבָלוֹת. וְאִם הָיָה דָּבָר אָבָד עוֹשֶׂה שְׁלִיחַ. כְּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים:

כסף משנה היה לו דין עם אדם וכו'. גם הרמב"ן והרא"ש והטור כתבו שכך הורו הגאונים:

טו מִנֵּין שֶׁהָאֲבֵל אָסוּר בְּדַבְרֵי תוֹרָה. שֶׁהָרִי נֹאמֵר לִיחֻזְקָאֵל (יחזקאל כד-יז) 'הָאֲנִי דָּם':

טז אָסוּר לְקָרוֹת ^[מ] בַּתוֹרָה בְּנִבְיָאִים וּבִכְתוּבִים וּלְשָׁנוֹת בְּמִשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ וּבַהֲלָכוֹת. וְאִם הָיוּ ^[נ] רַבִּים צָרִיכִין לוֹ מִתָּר וּבִלְבָד שְׁלֵא יַעֲמִיד תִּתְרַגְּמוּ אֵלָא יִלְחֹשׁ לְאַחַר בְּצַדּוֹ וְזֶה שֶׁבְּצַדּוֹ אוֹמֵר לְתִתְרַגְּמוּ וְהִתְרַגְּמוּ מִשְׁמִיעַ לְרַבִּים:

כסף משנה אסור לקרות בתורה וכו' עד והתורגמן משמיע לרבים. ברייתא פרק אלו מגלחין (דף כ"א):

יז וּמִנֵּין שֶׁאֵין הָאֲבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמָּטָה. שֶׁנֹּאמֵר (שמואל ב יג-לא) 'וַיִּקָּם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אֶרְצָה':

כסף משנה ומנין שאין האבל יושב על המטה וכו':

יח וְחָיִב ^[ס] לְכַפּוֹת הַמָּטָה כָּל שְׁבַעָה. וְלֹא מִטָּתוֹ בְּלִבָּד הוּא כּוֹפֶה אֵלָא כָּל הַמִּטּוֹת שֵׁישׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה אֶפְלוֹ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בְּתִים וּבְעֶשֶׂר עֲרוֹת חָיִב לְכַפּוֹת אֶת כָּלָן. וְאֶפְלוֹ חֲמִשָּׁה אַחִים וּמֵת אֶחָד מֵהֶן כָּלָן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן. הַמָּטָה הַמֵּיחֻדָּת לְכָלִים אוֹ לְמַעוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפּוֹתָהּ. דְּרַגְשׁ אֵינוֹ

צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ אֶלָּא מִתִּיר אֶת קַרְבֵּיטּוֹ וְהוּא נּוֹפֵל מֵאֲלָיו. מָטָה
שֶׁנִּקְלִיטָיָהּ יּוֹצֵאִין מִמֶּנָּה שְׁהָרִי אִי אֶפְשָׁר לְהַפְכָּה זּוֹקְפָה וְדִיו.
הַפֶּךְ כָּל מִטוֹתָיו וְהָיָה הוּא יֵשֵׁן עַל גְּבֵי מִטּוֹת אַחֲרִים אוֹ עַל גְּבֵי
כֶּסֶא אוֹ עַל גְּבֵי אֶרֶז אוֹ עַל גְּבֵי קַרְקַע לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ אֶלָּא
יֵשֵׁן עַל גְּבֵי הַמָּטָה הַכְּפוּיָה :

כסף משנה וחייב לכפות המטה כל שבעה. כלומר אע"פ שאינו חייב לישב על
מטה כפויה אלא יום ראשון כמ"ש בסוף פרק רביעי מ"מ חייב להיות המטה
כפויה כל שבעה: **ולא מטתו בלבד הוא כופה וכו'.** ברייתא פרק אלו מגלחין
(דף כ"ז): **ומ"ש אפילו עשר מטות בעשרה בתים וכו':** המטה המיוחדת
לכלים וכו' עד ודיו. פרק אלו מגלחין שם. ופירוש דרגש מטה שאינה סרוגה
בחבלים אלא של עור שקושרין אותו ברצועות בארוכות המטה מתיר
הרצועות שהעור קשור בהם והוא נופל לארץ: **הפך כל מטותיו והוא ישן על**
מטות אחרים וכו'. בפרק אלו מגלחין שם ת"ר היה ישן על גבי כסא על גבי
אודייני ע"ג קרקע לא יצא י"ח אמר ר' יוחנן שלא קיים מצות כפיית המטה
ומשמע לרבינו דברייתא בשכפה מטתו ואפ"ה לא יצא עד שיישן ע"ג מטה
כפויה והכי דייק מאי דקתני היה ישן ע"ג המטה דהיינו לומר שכפה מטתו
והוא ישן על מטה של אחרים ובספ"ד כתב רבינו שאינו חייב לישב ע"ג מטה
כפויה אלא ביום ראשון בלבד אבל הרא"ש כתב אם כפה מטותיו וישן על גבי
קרקע יצא י"ח שאין החובה לישן על המטה כפויה אלא כפיית המטה היא
החובה כדאמרין לעיל (דף ט"ו): תני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכס
ובעונותיכם הפכתיה יהפכו הכל מטתן עליה ואם הפך מטתו וישן ע"ג קרקע
כ"ש דמילתא יתירתא הוא דעבד והא דקתני ברישא היה ישן על גב המטה
פירוש שלא הציע על המטה כר וכסת ולא מפץ ומחצלת אלא ישן על גב
החבלים ומתכוין לצער עצמו דומיא דאחריני והוא סבור שזה עומד במקום
הכפיה קמ"ל דלא יצא ידי מצות כפייה וכן דעת הראב"ד וכן דעת הרמב"ן
בת"ה והביא ראיה מהירושלמי: **גרסינן בירושלמי פרק אלו מגלחין הדר**
בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא יהוון אמרין חרש הוא. וכתב הטור
פירוש פונדק רבים נכנסים בו ואם יראוהו כופה יאמרו שהוא מכשף וכתב
א"א הרא"ש ז"ל ועל זה אנו סומכין באשכנז וצרפת שאין נוהגין בכפיית
המטה לפי שדרין בין העמים וכל היום נכנסים ויוצאים בבתיהם וכ"כ סמ"ג:

ט מנין לאָבֵל שְׁאָסוּר בְּפִרְיעַת הָרֹאשׁ. שְׁהָרִי נֶאֱמַר לִיחֻזְקָאֵל
(יחזקאל כד-ז)

בְּעֵטִיפַת הָרֹאשׁ. וְהִסוּדֵר שְׂמֹכְסָה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטָה מִמְקַצָּתוֹ
מֵעֵט עַל פְּיוֹ. שְׂנַאֲמַר (ויקרא יג-מה) יְוַעַל שֹׁפֵם יַעֲטֶהּ וְאוֹנְקָלוֹס
תִּרְגָּם כְּאַבְלָא [ע] יִתְעַטֵּף :

כסוף משנה מנין לאבל שאסור בפריעת הראש וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף ט"ו) ואע"ג דמקרא לא משמע עיטוף הראש אלא עיטוי שפם בלבד משמע לרבינו דהיינו לומר שסודר שמכסה בו ראשו יעטה מקצתו על שפם ואיתא התם אמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה ואמר רב נחמן על גבי דיקנא וכתב הטור בשם רב האי האי דיקנא הוא שער שעל הלסתות ועטיפה זו למעלה מן החוטם וישמעאלים עדיין שמחזירים קצת המצנפת על פניהם על ראש החוטם שלהם :

ב וּמִנֵּין שְׂהָאָבֵל אָסוּר בְּשִׂאלַת שְׁלוֹם. שְׂנַאֲמַר (יחזקאל כד-יז)
'הָאֲנִק [פ] דָּם'. כָּל שְׁלֵשָׁה יָמִים הָרֹאשׁוֹנִים מִי שְׂנַתָּן לוֹ שְׁלוֹם [צ]
אֵין מְחִזִּיר לוֹ אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל. וּמְשַׁלְּשָׁה וְעַד שִׁבְעָה מִי
שְׂשָׂאֵל בְּשְׁלוֹמוֹ מְחִזִּיר [ק] לוֹ שְׁלוֹם. וּמְשַׁבְּעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים שׂוֹאֵל
בְּשְׁלוֹם אַחֲרִים אָבֵל אַחֲרִים אֵין שׂוֹאֵלִין בְּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר
שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ אֵין שׂוֹאֵלִין בְּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנַיִם
עָשָׂר חֲדָשׁ. אִם בְּשִׂאלַת שְׁלוֹם נֶאֱסַר בְּאַבֵּל קַל וְחֹמֶר שֶׁהוּא
אָסוּר לְהִרְבּוֹת דְּבָרִים וְלִשְׁחֹק שְׂנַאֲמַר דָּם. וְלֹא יֶאֱחֹז תִּינוּק
בִּידוֹ שְׁלֹא יִבְיָאֵנוּ לְיַדֵּי שְׁחֹק. וְלֹא יִכָּנַס לְמִקּוֹם שְׂמִחָה כְּגוֹן
בְּתֵי הַמְּשִׁתָּאוֹת וְכִיּוֹצֵא בָהֶן :

כסוף משנה ומנין שהאבל אסור בשאלת שלום וכו'. בפרק אלו מגלחין שם :
ומ"ש כל שלשה ימים הראשונים וכו' עד לאחר י"ב חדש. שם ומפרש התם
טעמא דמשבעה ועד שלשים הוא שואל בשלום אחרים מפני שהם שרויים
בשלום : ומ"ש אם בשאלת שלום נאסר האבל ק"ו שהוא אסור להרבות
דברים וכו'. הם דברי רבינו ראויים אליו : ומ"ש ולא יאחוז תינוק בידו וכו'.
בסוף מ"ק (דף כ"ו) : אמר רב פפא תניא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק בתוך
חיקו מפני שמביאו לידי שחוק ונמצא מתגנה על הבריות. ומדנקט אבל משמע
דדוקא תוך שבעה קאמר. ומ"ש ולא יכנס למקום שמחה וכו'. נלמד ממה
שנתבאר בסמוך :

הלכות אבל - פרק ששי

א מדברי סופרים שיהיה האבל נוהג במקצת דברי אבילות כל שלשים יום. ומנין סמכו חכמים לשלשים יום. שנאמר (דברים כא-ג) 'ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים'. מכלל שהאבל מצטער כל שלשים יום:

ההראב"ד מדברי סופרים וכו' עד מצטער שלשים יום. א"א בגמרא למצוה ראשיכם אל תפרעו ואתיא פרע פרע מנזיר עכ"ל:

ב ואלו דברים שהאבל אסור בהן כל שלשים יום. אסור בתספורת. ובגהוץ. ובנשוואין. ובשמחת מרעות. וליילך בסחורה ממדינה למדינה. הכל חמשה דברים:

כסף משנה ואלו דברים וכו' אסור בתספורת וכו'. דברים אלו מתבארים והולכין לקמן:

ג בתספורת כיצד. כשם שאסור לספר כל שער גופו. או לגלח שפמו. או לקץ צפרניו בכלי כל שבעה. כך אסור כל שלשים יום. במה דברים אמורים באיש. אבל באשה מתרת ^[א] בנטילת שער לאחר שבעה והאיש עד שלשים יום. ועל אביו ועל אמו חייב לגדל שערו עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חבריו:

כסף משנה בתספורת כיצד וכו' כך אסור כל שלשים יום. כן דעת הרי"ף והרמב"ן: ומ"ש בד"א באיש וכו'. באבל רבתי תניא וכתב הרי"ף בפי' אלו מגלחין גרסי' בפרק החולץ בענין ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלשים יום א"ר חסדא ק"ו ומה במקום

שאסרו לספר ולכבס מותר לארס שלשים של איבול שמותר לספר ולכבס אינו דין שמותר לארס ושי"מ שהאשה מותרת בנטילת שער כדקתני באבל רבתי עכ"ל. ואע"פ שרשי"י אינו גורס לספר וכן התוספות והרא"ש וכתבו דההיא דאבל רבתי אינה אלא בהעברת שער פניה של מטה דוקא היא נקטינן כרבינו שהרי"ף מסכים עמו: **ומ"ש ועל אביו ועל אמו חייב לגדל שער עד שיגדל פרע או עד שיגער בו חביריו**. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב:) תניא על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגער בו חביריו וגרסינן בירושלמי עד שיגדל פרע ויגער בו חביריו וי"ס דגרסי או יגער בו חביריו והיא גירסת רבינו ונראה שמפרש רבינו דשילוח פרע היינו גדול שער ימים הרבה מאד דאז מותר אפילו לא יגער בו חביריו ואם גער בו חביריו קודם שגידל שער כ"כ שרי והוא שגער בו לאחר שלשים יום אבל אם גער בו תוך שלשים יום לאו כלום הוא:

ד וְכֵן אָסוּר לְלַבֵּשׁ כְּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגַהֲצִין כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. הָיוּ צְבוּעִין וּמְגַהֲצִין מִתְּרִין. וְכֵן אִם לֹא הָיוּ חֲדָשִׁים אָף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לְבָנִים וּמְגַהֲצִין מִתְּרִין. וְכָלִי פִּשְׁתָּן אֵין ^[ב] בְּהֵן מְשׁוּם גְּהוּץ. וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם מִתְּרַבְּרָהוּץ אֶפְלוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ:

כסף משנה וכן אסור ללבוש כלים לבנים וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ג) תניא כל שלשים יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד ישנים שיוצאים מתחת המכבש רבי אומר לא אסרו אלא כלים חדשים בלבד רבי אלעזר ברבי שמעון אומר לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים וכתבו הרי"ף והרמב"ן והרא"ש והלכתא כרבי אלעזר ברבי שמעון דהא רבא נפק בחימוצתא רומיתא סומקתא חדתא כרבי אלעזר ברבי שמעון וכתב הרמב"ן בת"ה בשם רבינו האי גיהוץ היינו עבורי חומרתא ובלשון ישמעאל צקאל וחומרתא מצקאלה: **ומ"ש אחד האיש ואחד האשה**. נראה שכתב כן לאפוקי מבעל הלכות שכתב שהאשה מותרת ללבוש כלים חדשים מגוהצים לאחר שבעה ואינה בגזירת שלשים של גיהוץ והרמב"ן בת"ה הקשה עליו שהרי כל עיקר לא למדנו בגמרא לגיהוץ אלא מן האשה התקועית ואולי נאמר דה"ק התם באשה שנהגה אבילות ימים רבים כאיש אלא שאין הטעם נכון להתיר לה וכי אם לא תתקשט בלבנים חדשים תתגנה על בעלה תכבס ותתקשט בבגדי צבעונים חדשים ובמכילתא אחריתי דאבל תניא כל מה שיש באיש יש באשה חוץ מתספורת ולא הזכיר גיהוץ כלל. **ומש"כ היו צבועים ומגוהצים מותרים וכן אם לא היו חדשים וכו'**. ומ"ש וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ. אמרינן גבי

ט"ב כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ואע"פ שהרמב"ן והרא"ש כתבו דההוא דט"ב דוקא לגהצן ולהניח אבל אסור ללבוש המגוהצין סמ"ג כתב על דברי רבינו הכי אמרינן בפרק אלו מגלחין (דף י"ח) כלי פשתן משום שמתקלקלין מותר לכבסן במועד והוא הדין באבל עכ"ל ומכל מקום אין זו ראייה גמורה דכיבוס לחוד וגיהוץ לחוד: **ומ"ש ולאחר שלשים יום מותר בגיהוץ אפי' על אביו ועל אמו.** אע"ג דבירושלמי קאמר דבאביו ואמו אסור בגיהוץ עד י"ב חדש ובאבל רבתי תניא עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו סובר רבינו דגמרא דידן פליגא דלא שויא חילוק בין גיהוץ דאביו ואמו לשאר קרובים: **כתב הטור** אנו דגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם הכל מותר לאחר שבעה:

ה **בְּנִשׁוּאִין כִּיצַד. אָסוּר לְשָׂא אִשָּׁה כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמִתֵּר לְאֶרְשָׁה אֶפְלוּ בְּיוֹם הַמִּיתָה. וּמִי שֶׁמִּיתָה אִשְׁתּוֹ אִם כְּבָר קִים מְצוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה וַיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְשֶׁנּוּ וְאִין לוֹ בָּנִים קְטַנִּים הָרִי זֶה אָסוּר לְשָׂא אִשָּׁה [ג] אַחֲרַת עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רְגָלִים. אָבֵל מִי שֶׁלֹּא קִים מְצוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה אוֹ [ד] שְׁקִים וַיֵּשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים אוֹ שֶׁאִין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְשֶׁנּוּ הָרִי זֶה מִתֵּר לְאֶרְשָׁה וְלִכְנֹס מִיָּד. וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן [ה] הָאִשָּׁה שֶׁהִיָּתָה אֶבְלָה לֹא תִבְעַל עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם:**

כסף משנה **בנשואין כיצד וכו'.** בפרק ואלו מגלחין (דף כ"ג) ת"ר כל שלשים יום לנשואין. וכתב הרא"ש הא דקתני נשואין לאו משום דליארס שרי דהא תנן בפרק החולץ (דף מ"א) רבי יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול שלשים יום אלא משום רבותא דנשואין נקטיה לאשמועינן דנשואין שרי לאחר שלשים יום וכ"כ הרמב"ן בת"ה דאפילו אירוסין בלא סעודה אסור כל שלשים יום כדתנן ר' יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה וכו' עכ"ל. וטעמו של רבינו משום דאיכא למימר דהא דקתני חוץ מן האלמנה מפני האיבול ר' יוסי אמרה ולא קי"ל כוותיה אי נמי דאף ר' יוסי לא אסר ליארס אלא בסעודה אבל בלא סעודה מישראל שרי וה"ק כל הנשים יתארסו בכל גוונא אפילו בסעודה חוץ מן האלמנה דאיכא בה צד דאיסורא ליארס מפני האיבול כגון בסעודה טעמא דמפרש הכי מדשרי בירושלמי ליארס אפילו בט"ב שמא יקדמנו אחר אית לן למימר דכי תניא כל שלשים יום לנישואין דוקא לנישואין אמרו ולא לאירוסין והרמב"ן והרא"ש לא ילפי מהתם משום דאבילות ישנה שאני ורבינו סובר דבחששא דשמא יקדמנו אחר ברחמים לית לן לפלוגי בין ישנה לחדשה: **ומי שמתה אשתו וכו'.** בפרק אלו

מגלחין (דף כ"ו) מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליו שלשה רגלים רבי יהודה אומר ראשון ושני אסור שלישי מותר ופסקו הר"י גיאת והרמב"ן והרא"ש כר"י דהלכה כדברי המיקל באבל ורבינו פסק כת"ק: **ומ"ש אבל מי שלא קיים מצות פריה ורביה או שקיים ויש לו בנים קטנים**. שם אין לו בנים מותר לישא לאלתר משום ביטול פריה ורביה הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר מפני פרנסתן מעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך ואעפ"כ לא בא עליה וכו' עד לאחר שלשים יום ומפרש רבינו כפשטה דלישנא דמותר x לכנוס מיד אפילו תוך שבעה ודלא כהרמב"ן שכתב דלעולם אסור ל' יום וקורא אותו לאלתר משום דזמן נישואין שלשה רגלים וגם דלא כר"ת שכתב בתוך שבעה אסור: **ומ"ש או שאין לו מי שישמשנו**. ירושלמי בפרק החולץ: **כתב** הטור בשם רבינו תם דמי שאין לו בנים מותר לכנוס ולבעול אחר שבעה וכ"כ הרא"ש גם בשם הראב"ד וכתב שכן נראה מדברי הר"י: **וכן האשה שהיתה אבילה לא תבעל עד שלשים יום**. כתב הרמב"ן על זה משמע דנשאת היא מיד ולא דק דאנן אפילו באירוסין תנן חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה שלשים יום עכ"ל. ואני אומר דהא ל"ק דאיכא למימר דכיון דסבר רבינו דמותר ליארס אפי' ביום המיתה כמו שנתבאר ממילא לא קי"ל כרבי יוסי דחייש לאיבול. ואינן קי"ל כר' יוסי למי שיש לו בנים קטנים מותרת לינשא כההיא דיוסף הכהן אבל אי קשיא הא קשיא דמשמע ודאי דלא מיירי כשהיא אבילה משאר קרובים דכיון דהאיש אינו אסור בתשמיש המטה אלא תוך שבעה למה תיאסר האשה אחר שבעה אלא באשה שהיתה אבילה על בעלה מיירי וקאמר דכשם שהאיש שמתה אשתו ולא קיים מצות פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים או אין לו מי שישמשנו אע"פ שמותר לכנוס מיד אסור לו לבא עליה עד שלשים יום כן האשה שמת בעלה ונשאת מיד לא תבעל עד שלשים יום וכיון דקי"ל דכל הנשים אסורות אפילו ליארס עד צ' יום משום הבחנה אפילו אם אינן ראויות לילד או שהיה בעלה במדינת הים או שהיה חבוש בבית האסורים וכמבואר בפרק י"א מהלכות גירושין היכי משכחת אלמנה נשאת תוך שלשים יום ואפילו אם עברה ונשאת אסורה היא לבעל עד שיעברו צ' יום והיאך התיר להבעל אחר שלשים ואפשר לומר דה"ק מתורת איבול על בעלה אסורה להבעל כל שלשים יום ואילו לא היה אלא משום איבול בלבד היתה מותרת להבעל אחר ל' יום אבל משום הבחנה אסורה להבעל עד שיעברו תשעים יום וסמך על מה שכתב בהל' גירושין:

י שְׁמַחַת מִרְעוֹת שְׁהֵיָה חַיֵּיב לְפָרַע אוֹתָהּ מִיָּד. מִתֵּר לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד לְאַחַר שְׁבָעָה. אָבֵל אִם אֵינוֹ חַיֵּיב לְפָרַעָה אָסוּר לְהַכְנִיס לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם :

כסף משנה **שמחת מרעות שהיה חייב וכו'.** בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב:) על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום על אביו ואמו לאחר י"ב חדש אמר ר"ה ולשמחת מרעות מותר מיד ואסיקנא ה"מ בפורענותא אבל בארישייתא אסור עד לאחר שלשים יום :

י **בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּשָׂאָר כָּל מֵתִים. אָבֵל עַל אָבִיו ^[1] וְעַל אִמּוֹ בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ לֹא יִכָּנֵס לְשִׁמְחַת מִרְעוֹת עַד י"ב חֲדָשׁ :**

ההראב"ד **בד"א בשאר מתים וכו' עד י"ב חדש.** א"א ולשמחת מצוה עד שלשים יום כשאר מתים :

ח **עַל כָּל הַמֵּתִים כֶּלֶן מִתֵּר לִילֵךְ בְּסַחֲוֹרָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ עַד שְׁיִגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו וַיֹּאמְרוּ ^[1] לוֹ לֵךְ עִמָּנוּ :**

כסף משנה **על כל המתים כולן מותר לילך בסחורה וכו'.** ירושלמי בסוף מועד קטן. וכתב הטור פירוש בהולכים לסחורה למרחוק איירי ואיכא פרסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה אבל שאר כל משא ומתן מותר לאחר שבעה ימים :

ט **עַל כָּל הַמֵּתִים כֶּלֶן רָצָה מְמַעַט בְּעֶסְקוֹ רָצָה אֵינוֹ מְמַעַט. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ מְמַעַט בְּעֶסְקוֹ :**

כסף משנה **על כל המתים רצה ממעט בעסקו וכו'.** ברייתא פרק אלו מגלחין (דף כ"ב) ופירש"י ממעט בעסקו כגון סחורה וכתבו התוספות דבדבר האבד קאמר ולפי זה תוך שבעה מיירי דאז אסור במלאכה אם אינה דבר האבד ואף היא אינה נעשית אלא ע"י אחרים ותמיהא לי מילתא היאך אפשר דעל אביו ואמו חייבוהו חכמים לאבד נכסיו שלא תיעשה מלאכת דבר האבד אפילו על ידי אחרים ותו דלישנא דימעט משמע שיעשה העסק אלא שימעט בו. לכך נ"ל דהיינו דומיא דמאי דתנן בפ"ק דתעניות (דף י"ב:) גבי תעניות שגוזרים על הגשמים עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן והשתא אתי שפיר דאחר

שבעה מיירי שהוא מותר בעשיית מלאכה וקאמר דעל אביו ואמו ממעט במשא ומתן כל שלשים יום וכן נראה שהוא דעת רבינו שלא כתב זה אצל דברים הנוהגים תוך שבעה שנתבארו בפ"ה וכתבו בפרק זה שנתבארו בו דברים הנוהגים תוך שלשים :

ז ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לאו יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהן חיי נפש :

כסף משנה ההולך ממקום למקום וכו'. שם (דף כ"ז) ת"ר ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לא יגלגל עמהם ופירש"י יגלגל עמהם ואינו עושה סחורה בפני עצמו אלא עם חבורה והרמב"ן כי בשם ר"ח גבי יגלגל עמהם יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי"נ וכ"כ הרי"ף והרא"ש ומשמע לי דקאי אמאי דתניא בסמוך על אביו ואמו ממעט בעסקו וקאמר שאם היה הולך ממקום למקום ואינו יכול למעט בעסקו שאין לו מי שיקנה לו וצריך הוא בעצמו לקנות ואם לא יקנה באותה העיר לא ימצא לקנות יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהם חיי"נ אע"פ שקונה הרבה וקונה ע"י עצמו :

יא מי שהיה בעלה צלוב בעיר או אשתו צלובה או אביו ואמו. אסור לו לשכן באותה העיר עד שיכלה הבשר. ואם היתה עיר גדולה כאנטוכיא יש לו לשכן בצד האחר שאינן צלובין בו :

כסף משנה מי שהיה בעלה צלוב בעיר וכו' עד שאינם צלובים בו. באבל רבתי פרק ב' ופירש נמוקי יוסף בסוף מ"ק שהטעם לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב הוא אביו של פלוני וכו'. גדולה כאנטוכיא שאין אלו מכירים את אלו. עד שיכלה הבשר דכיון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד :

יב יום שביעי מקצתו ככלו והוא עולה לכאן ולכאן. ולפיכך מתר לכבס [ח] ולרחץ ולעשות שאר הדברים ביום שביעי. וכן יום שלשים מקצתו ככלו ומתר לספר ולגהץ ביום שלשים :

כסף משנה יום שביעי מקצתו ככולו. בפרק אלו מגלחין (דף י"ט): איפסיקא הלכתא כאבא שאול דאמר הכי :

יג מי שְׁתַּכְפוּהוּ אֲבָלְיוֹ וְהִכְבִּיד שְׁעָרוֹ מִקֵּל בְּתַעַר לֹא בְּמִסְפָּרִים. וּמְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמִים אֲבָל לֹא בְּנֶתֶר וְלֹא בְּחוּל. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנָן אֲבָל לֹא בְּחֻמִּין. וְכֵן מִי שְׁתַּכְפוּהוּ אֲבָלְיוֹ וּבָא מִמְּדִינַת הַיָּם וּמִבֵּית הַשְּׁבָיָה. אוֹ שִׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים. אוֹ שְׁהָיָה מְנַדָּה וְהִתֵּר. אוֹ שְׁהָיָה מְדָר וְנִשְׁאַל עַל נְדָרוֹ וְהִתֵּר. וְכָל הַיּוֹצֵא מִטְּמֵאָה לְטַהֲרָה. הָרִי אֵלּוֹ מְגַלְחִין בְּיָמֵי אֲבָלָם הוֹאִיל וּתְכַפֵּם אֲבָל אַחַר אֲבָל וְלֹא מְצָאוּ פְּנָאֵי :

כסף משנה מי שתכפוהו אבליו וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף י"ז): ת"ר כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד מותרים לגלח בימי אבלם והתניא אסורים אמר רב חסדא כי תניא ההיא בשתכפוהו אבליו אי בשתכפוהו אבליו מאי איריא כל אלו שאמרו אפילו כ"ע נמי דתניא תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים הא אתמר עלה אמר רב חסדא בתער ולא במספרים במים ולא בנתר ולא באהל ורבינו גריס ולא בחול כלומר מי שתכפוהו אבליו דעלמא מיקל בתער ומי שבא ממדינת הים וחבריו שלא הספיקו לגלח במועד עד שתכפוהו מגלחין כדרכן ואע"פ כן לא נמנע רבינו מלכתוב וכו' שהם שוים שהקילו בהם משאר אבלים אע"פ שבזה הקילו יותר מבזה: **ומה שכתב רבינו וכן מי שתכפוהו אבליו ובא ממדינת הים** היינו לומר שתכפוהו אבליו אחר שבא ממדינת הים וכו' וכן מוכיח סוף לשונו. וכתב הרמב"ן דילפינן דין כיבוס מדין גילוח וכ"כ הטור וכן בדין דמאי שנא ופירש הרמב"ן מיקל בתער היינו שמיקל משער ראשו ומספר ממנו קצת והדבר ידוע שהחותך מן השיער קצתו אין דרכו בתער וא"א לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים. וכתבו הרמב"ן והמרדכי בשם התוספתא ובלבד שיעשנו בצניעא בתוך ביתו וכ"כ הטור: **ומ"ש ורוחץ כל גופו בצונן וכו'.** בפ"ק דתעניות (דף י"ג):

הלכות אבל - פרק שביעי

א מי שבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שְׁמֵת לוֹ קְרוֹב. אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה אֶפְלוּ יוֹם שְׁלֹשִׁים [א] עֲצָמוּ הָרִי זֹו שְׁמוּעָה קְרוֹבָה. וְחָיֵב לְנַהֵג שִׁבְעָה יָמֵי אַבְלוּת מִיוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה. וְקוֹרֵעַ וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים לְאַסוּר הַתְּסַפְּרֵת עִם שְׁאֵר הַדְּבָרִים. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר יוֹם שְׁמוּעָתוֹ הַקְּרוֹבָה כְּיוֹם הַקְּבוּרָה. אַבָּל אִם הִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה אַחֵר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם הָרִי זֹו שְׁמוּעָה רְחוּקָה וְאֵינָה נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ. וְכָאֵלוּ יוֹם הַשְּׁמוּעָה הוּא יוֹם שְׁבִיעֵי וְיוֹם שְׁלֹשִׁים וּמְקַצֵּת הַיּוֹם כְּכֹלוֹ :

כסף משנה **מי שבאה לו שמועה וכו'.** בפרק אלו מגלחין (דף כ"ו) תנו רבנן שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים וכתב הרא"ש ונוהג בה הבראה וכל דיני אבילות כיום קבורה: **ומה שכתב רבינו ואפילו יום שלשים.** כך העלה הר"י וכן הכריע הרמב"ן בת"ה: **ומה שכתב אבל אם הגיעה לו השמועה אחר שלשים יום וכו'.** שם פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כר"ע דאמר שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד ואמרינן בגמרא דרבי חייא אתא ליה שמועה רחוקה אמר ליה לשמעיה חלוץ מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ ש"מ תלת ש"מ אסור בנעילת הסנדל וש"מ אינה נוהגת אלא יום אחד וש"מ מקצת היום ככולו וכתב הרמב"ן שדיו מכל גזירות אבילות בחליצת הסנדל בלבד ואם אין לו מנעלים ברגליו צריך שיכפה מטתו או יעטוף ראשו שצריך שיעשה מעשה שניכר שעשה משום אבילות ומיהו בחדא סגי ואמרינן בגמרא דשמועה רחוקה אפילו על אביו ואמו אינו נוהג אלא יום אחד וכתב הרמב"ן ה"מ לענין גזירת שבעה אבל לענין גזירת שלשים נוהג על אביו ואמו בתספורת עד שיגערו בו חבריו ולשאילת שלום וליכנס לבית המשתה עד י"ב חדש ומונה מיום מיתה ולא מיום שמועה: **ומ"ש רבינו דבשמועה רחוקה אינו קורע** משמע דאפילו על אביו ואמו קאמר דסתם ולא חילק וגם מדכתב בפ"ח שמי שלא היה לו חלוק בשעה שמתו אביו ואמו ואח"כ נזדמן לו אינו קורע אלא עד שלשים יום והרמב"ן והרא"ש חולקים ואומרים דבשמועה רחוקה על אביו ואמו קורע לעולם וכן נראה מדברי הר"י:

ב כִּיצַד מְקַצֵּת הַיּוֹם כְּכֹלוֹ. כִּיּוֹן שֶׁנַּהֵג אַבְלוּת שְׁעָה אַחַת כְּאֵלוּ נַהֵג כָּל הַיּוֹם כְּלוֹ. וּמִתֵּר לְנַעַל וְלָרַחֵץ וְלָסוּף וּלְגַלַּח בְּשְׁאֵר הַיּוֹם. וְכֵן הוּא מִתֵּר בְּכָל הַדְּבָרִים :

ג מִי שֶׁבָּאָה לּוֹ שְׁמוּעָה קְרוּבָה בְּתוֹךְ הַרְגֵל אוֹ בְיוֹם ^[ב] שַׁבָּת וּלְאַחַר שַׁבָּת אוֹ אַחַר הַרְגֵל נַעֲשִׂית רְחוּקָה. עוֹלָה לּוֹ וְאִינוֹ נוֹהֵג לְאַחַר הַרְגֵל אוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד ^[ג] בְּלֵבָד. וּמְקַצֵּת הַיּוֹם כְּכֹלּוֹ כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרָנוּ:

כסף משנה מי שבאה לו שמועה קרובה בתוך הרגל או ביום שבת וכו'. ברייתא פרק אלו מגלחין שם. וכתב הרמב"ן דבשבת ורגל אסור בדברים שבצנעה והשומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אפי' דברים שבצנעה ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת ודין והביאו דבריו הרא"ש והטור: **השומע שמועה קרובה בשבת**. כתב הטור בשם ספר מצות שבת עולה לו ליום אחד ולמחר קורע וה"ל יום ששי שביעי לאבילות וכ"כ בה"ג וה"ר יחיאל כתב שאין שבת עולה לו בתחלת המנין אלא יתחיל למנות מיום ראשון:

ד מִי שֶׁמֵת לּוֹ קְרוּב וְלֹא יָדַע עַד שֶׁבָּא. אִם הָיָה בְּמִקּוֹם קְרוּב שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ עֲשָׂרָה פְּרָסָאוֹת שֶׁאֶפְשָׁר שְׁיָבוֹא בְיוֹם אֶחָד. אֶפְלוּ בָּא בְיוֹם הַשְּׁבִיעִי. אִם מָצָא מְנַחְמִים אֶצֶל גְּדוֹל הַבַּיִת אֵף עַל פִּי שֶׁנִּנְעָרוּ לְעַמֵּד הוֹאִיל וּמָצָא מְנַחְמִים עוֹלָה לּוֹ וּמוֹנָה עִמָּהֶן תְּשֻׁלוּם שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם לֹא מָצָא מְנַחְמִים מוֹנָה לְעַצְמוֹ. וְכֵן אִם הָיָה בְּמִקּוֹם רְחוּק אֶפְלוּ בָּא בְיוֹם שְׁנֵי מוֹנָה לְעַצְמוֹ שֶׁבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם שֶׁבָּא:

כסף משנה מי שמת לו קרוב וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף כ"א:): ת"ר אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו ר"ש אומר אפי' בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהם וכו' א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית ופסק ר' יוחנן הלכה כר"ש ואתמר בגמרא (דף כ"ב) אהא דר"ש והוא שבא ומצא מנחמים אצלו בעי רב ענן ננערו לעמוד ולא עמדו מהו ותיקו וכיון דתיקו במידי דרבנן הוא נקטינן לקולא: **וכתב** הרא"ש ומקום קרוב דאמרן פירשו הגאונים דהיינו עשרה פרסי סוגיא דחד יומי כיון דאי שמע הוה מטי הכא בחד יומא כמאן דאיתיה בהדייהו דמי: **ואיתא** תו בגמרא איבעיא להו הלך גדול הבית לבית הקברות מהו וכו' [וא"ר יוחנן וכו'] מונה עמהם והתניא מונה לעצמו ל"ק הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא והר"ף השמיט זאת הבעיא ופשיטותה לפי שהסוגיא נפשטה הא דאתא בגו

תלתא וכו' כת"ק אתיא (וכתב הרמב"ן) והשיבו עליו שזו סוגיתו של ר' יוחנן ור' יוחנן הוא שפסק הלכה כר"ש ואנו כך דעתנו כדברי רבינו דר"ש לא קפיד ביומי ושלישי כשביעי דמי ליה [לי"ש גדול ולי"ש קטן] אלא רבי יוחנן תרוצי הוא דמתרץ ליה לברייתא דקתני מונה לעצמו ומוקים לה לאחר שלשה כרבנן אלא איהו כר"ש ס"ל [ביומין] דלית ליה שלשה כלל אלא כל זמן שבא ומצא מנחמין אצלו הרי הוא כיום השלישי בלא ספק יתד היא שלא תמוט עכ"ל. וזה הוא דעת רבינו ולפי דבריהם נראה דגדול הבית שהלך לבית הקברות אינו מונה אלא משיסתם הגולל ואפילו חזר אצל בני הבית ביום השלישי והם מונין משיחזירו פניהם והבא ממקום קרוב מונה עם גדול הבית דאחריו הוא נגרר לא אחר שאר בני הבית:

ה אָבֵל בְּשִׁלְשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֶפְלוֹ לְבֵית אָבֵל אַחֵר. מִכָּאן וְאֵילֶךְ הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בְּמִקּוֹם ^[ד] הַמְּנַחֲמִין אֶלָּא בְּמִקּוֹם הַמְּתַנַּחֲמִין. וְלֹא יֵצֵא לְמִקּוֹם אַחֵר מִפְּתַח בֵּיתוֹ כֹּל שֶׁבַת הָרֵאשׁוֹנָה. ^[ה] שְׁנֵיֶה יוֹצֵא וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בְּמִקּוֹמוֹ. שְׁלִישִׁית יוֹשֵׁב בְּמִקּוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר ^[ו] כְּדַרְכוֹ. רְבִיעִית הֵרִי הוּא כָּכָל אָדָם:

כסף משנה אבל בשלשה ימים הראשונים וכו' עד הרי הוא ככל אדם. בפי' אלו מגלחין (דף כ"א):

ו כִּהֵן גְּדוֹל חָיִב בְּכָל דְּבָרֵי אֲבִלוּת. אֶלָּא שְׁאֲסוּר לוֹ לְקַרְעַ בְּגָדָיו לְמַעַלָּה וּלְגַדֵּל פָּרַע וּלְצֹאֵת אַחֵר הַמָּטָה. וְכָל הָעָם בָּאִין לְנַחֲמוֹ לְבֵיתוֹ. וְכִשְׁמַבְרִין אוֹתוֹ כֹּל הָעָם מְסַבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מְסַב עַל ^[ז] הַסִּפְסָל. וְאוֹמְרִין לוֹ כְּשֶׁמְנַחֲמִין אוֹתוֹ אָנוּ כְּפָרְתֶךָ וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאִם רָצָה לְנַחֵם אַחֵרִים הַמְּמַנְּה מְמַצְעוּ בְּתוֹךְ הָעָם וְאוֹמֵר לָהֶם תִּנְחַמוּ:

כסף משנה כהן גדול חייב בכל דברי אבילות וכו'. דכתיב בכהן גדול את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרוס ותנן בפרקא בתרא דהוריות (דף י"ב): כה"ג פורס מלמטה וההדיוט מלמעלה ומפרש טעמא ר' ישמעאל בברייתא דלא יפרוס היינו לומר לא יפרוס כדרך שבני אדם פורמין ואמרין בגמרא אמר רב למטה למטה ממש למעלה למעלה ממש ושמואל אמר למטה למטה מקמי שפה למעלה למעלה מקמי שפה וזה בצואר ופירש"י למטה ממש דהיינו בשפת

חלוקו ורבינו כתב סתם אסור לו לקרוע בגדיו למעלה דמשמע דכל למעלה אסור וכרב משום דהלכתא כוותיה באיסורי ועוד דאמר בגמרא דשמואל סבר כר' יהודה דאמר כל קרע שאינו מבדיל קומי שפה אינו קרע ואנן קי"ל דלית הלכתא כר' יהודה בהא: **ומה שכתב רבינו ולצאת אחר המטה**. בפרק ב' דסנהדרין (דף י"ח) תנן גבי כהן גדול מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הם נגלין והוא נכסה הן נכסין והוא נגלה ויוצא עמהם עד פתח שער העיר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש שנאמר ומן המקדש לא יצא ומשמע לי שרבינו מפרש דשלש מחלוקות הן ופסק כתנא קמא אלא דהוה ליה לרבינו לסיומי ביה הן נגלין והוא נכסה וכו' כדסיים ת"ק. וני"ל דרבינו מפרש דהן נגלין והוא נכסה וכו' אינם דברי ת"ק אלא מדברי ר' מאיר הם. **ומ"ש וכל העם באים לנחמו לביתו. ומ"ש וכשמברין אותו וכו' עד ואומר להם תנוחמו**. משנה ב' דסנהדרין:

וְכֵן הַמֶּלֶךְ חַיֵּב בְּכָל דְּבָרֵי אַבְלוֹת אֱלֹא שְׂאִינוּ יוֹצֵא מִפֶּתַח פְּלִטְרִין שְׁלוֹ אַחַר מֵתוֹ. וְאִין צָרִיד לֹאמַר אַחַר מֵתִים אַחֲרִים. וְאִינוּ מְנַחֵם אַבְלִים. וְלֹא יֵצֵא דָוִד אַחַר אַבְנֵר אֱלֹא לְהוֹדִיעַ לְעַם שְׂלֵא נִהְרַג בְּרָצוֹנוֹ:

כסף משנה וכן המלך חייב בכל דברי אבילות וכו' ולא יצא דוד וכו'. משנה שם (דף כ'): **ומה שכתב ואינו מנחם אבלים:**

ח אין אדם נכנס למלך לנחמו אלא עבדיו ומי שנתן לו רשות להכניס. ואין להן רשות לדבר לו דברי תנחומין אלא כפי מה שירשה אותם. וכשמברין אותו כל העם מסבין על הארץ והוא מסב על הדרגש:

כסף משנה ואין אדם נכנס למלך לנחמו וכו': **וכשמברין אותו וכו'**. שם במשנה:

הלכות אבל - פרק שמיני

א אָבֵל חָיֵב לְקַרְעַ עַל מֵתוֹ שְׁנֵאַמֵּר (ויקרא יז) 'וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ' הָא אַחַר חָיֵב לְפָרֶס. וְאִין קָרִיעָה אָלָא [א] מְעַמָּד. שְׁנֵאַמֵּר (שמואל ב יג-לא) 'וַיִּקֶּם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו'. וּמַהִיכֵן קוֹרֵעַ. מְלַפְנֵי. וְהַקּוֹרֵעַ מֵאַחֲרָיו אִו מִן הַצְּדָדִין אִו מְלַמְטָה לֹא יֵצֵא יָדֵי חוּבַת קָרִיעָה. אָלָא כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא פּוֹרֵס מְלַמְטָה :

כסוף משנה אבל חייב לקרוע וכו'. פרק אלו מגלחין (דף כ"ד) אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פרס חייב מיתה שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ולא פרס חייב מיתה וכתב הרמב"ן דקריעה דרבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא ומיתה זו שאמרו הוא כענין העובר על דברי חכמים חייב מיתה עכ"ל וכן נראה מדברי רבינו : ומ"ש ואין קריעה אלא מעומד וכו'. שם אמר רמי בר חמא (מנין) לקריעה שהיא מעומד שנאמר ויקם איוב ויקרע דילמא מילתא יתירתא הוא דעבד דאי לא תימא הכי ויגז את ראשו הי"נ אלא מהכא דכתיב ויקם דוד ויקרע את בגדיו ואמרין תו בגמרא (דף כ"א :) אמימר קרע אידכר דקרע מיושב קם קרע מעומד. וכתב הרא"ש וז"ל כתב הראב"ד נהי דלכתחלה בעינן מעומד מנא לן דבדיעבד לא יצא מיושב ותירץ מדתנא ביה באיוב ודוד א"י איכא למימר דאמימר אחמיר אנפשיה ע"כ. וכן נראה שסובר הרי"ף שאם קרע מיושב יצא מדהשמיט עובדא דאמימר והרי"י גיאת כתב שאם קרע מיושב לא יצא ויחזור ויקרע מעומד וכן נראה מדברי רבינו שכתב אין קריעה אלא מעומד דמשמע דכל שאינה מעומד אינה קריעה וכן פירשו ההגהות : ומהיכן קורע וכו'. בסוף מ"ק (דף כ' :) תניא הקורע למטה ומן הצדדין לא יצא ומפרש רבינו מן הצדדין מצדדי בית הצואר מכאן ומכאן וכ"ש מאחוריו וכתב הטור שכן כתב הרמב"ן אין מקום קריעה אלא שלפני בית הצואר אבל לא מן הצדדין של בית הצואר מכאן ומכאן ואם קרע שם לא יצא : ומ"ש אלא כ"ג שהוא פורס מלמטה. נתבאר בפרק שקודם זה :

ב כַּמָּה שְׁעוֹר הַקָּרֵעַ. טַפַּח. וְאִין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל שְׁפַת הַבְּגָד. וּמִתָּר לֹו לְקַרְעַ בְּכָלִי. וַיֵּשׁ לֹו לְקַרְעַ בְּפָנִים שְׁלֹא בְּפָנֵי אָדָם. לְפִיכֵךְ יֵשׁ לֹו לְהַכְנִיס יָדוֹ בְּפָנִים וְקוֹרֵעַ בְּצַנְעָה. וְאִינוּ חָיֵב לְקַרְעַ אָלָא בְּגָד הָעֲלִיּוֹן בְּלֵבָד :

כסף משנה כמה שיעור הקרע טפח. ברייתא שם (דף כ"ב:) ומייתי לה בגמרא מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח: ומ"ש ואין צריך להבדיל שפת הבגד. ברייתא שם על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה רצה אינו מבדיל על אביו ואמו מבדיל ואע"ג דר' יהודה פליג התם פסקו הפוסקים כת"ק ופירש הטור על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה על אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה וכן פירש נמוקי יוסף וכך הם דברי רבינו: ומותר לקרוע בכלי. שם כי אתא רבין אמר ר' יוחנן על כל המתים רצה קורע ביד רצה קורע בכלי על אביו ואמו ביד: ויש לו לקרוע בפנים וכו'. שם בברייתא על כל המתים רצה קורע מבפנים רצה קורע מבחוץ על אביו ואמו קורע מבחוץ וכתב הטור פירש"י בפנים בחדר מבחוץ בפני העם והרי"ף גיאת פירש בפנים מכניס ידו תחת חלוקו וקורע וכן פירש הרמב"ן עכ"ל. ורבינו נראה שתופס בשני הפירושים דתרווייהו בכלל פנים וחוף הם: ואינו חייב לקרוע אלא הבגד העליון בלבד:

א כָּל שִׁבְעַת יָמֵי אַבְלוֹת הַקָּרֵעַ לְפָנִים וְאִם בָּא לְהַחְלִיף מִחֲלִיף וְאִינוּ קוֹרֵעַ קָרֵעַ אַחֵר. שְׁכָל קָרֵעַ שְׂאִינוּ בְשַׁעַת חֲמוּם אִינוּ קָרֵעַ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּשָׂאָר הַמֵּתִים חוּץ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ. אָבֵל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קוֹרֵעַ עַד שְׁמֹגְלָה אֶת לְבוֹ. וּמִבְּדִיל שִׁפְתַּי הַבְּגָד וְאִינוּ קוֹרֵעַ בְּכָלִי אֶלָּא בְּיָדוֹ מִבְּחוּץ בְּפָנָיו כָּל הָעַם וְקוֹרֵעַ כָּל הַבְּגָדִים שְׁעָלָיו. וּבְגָד ^[א] הַזֵּעָה הַדְּבִיב לְבָשָׂרוֹ אִינוּ מְעַכֵּב. וְאִם הַחְלִיף בְּגָד אַחֵר חָיֵב לְקָרֵעַ כָּל שִׁבְעָה. וְכֵן עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ ^[ב] חוּלְץ כְּתִפּוֹ וּמוֹצִיא זְרוּעוֹ מִן הַחֲלוּק עַד שִׁתְּגַלֶּה כְּתִפּוֹ וּזְרוּעוֹ. וְהוֹלֵךְ כָּךְ לְפָנָיו הַמָּטָה. וְאַחֵר שִׁיקְבֵּר אָבִיו וְאִמּוֹ אִינוּ חָיֵב לְחַלֵּץ:

כסף משנה כל שבעת ימי אבילות הקרע לפניו וכו' עד חייב לקרוע כל שבעה. הכל שם. ומ"ש ובגד זיעה סמוך לבשרו אינו מעכב. שם אפרקסותו אינה מעכבת ופירש הערוך שהוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשהוא לובשו קושרו ולפי שאין עושין אותו ללבוש אלא לקבל הזיעה אינו מעכב הקריעה: ומ"ש וכן על אביו ואמו חולץ כתפו וכו'. גם זה שם: ומה שכתב ואחר שיקבר אביו ואמו אינו חייב לחלוץ. לישנא דברייתא הכי מוכח דקתני בספ"ק דב"ק (דף ט"ז:) וכבוד עשו לו במותו זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף משמע דחליצת כתף אינה אלא לצאת כד לפני המטה:

ד קורעין לקטן מפני עגמת נפש. וחולה שמת לו מת אין מקרעין לו ולא מודיעין לו שלא תטורף עליו דעתו. ומשתקין את הנשים מפניו:

כסף משנה קורעין לקטן מפני עגמת נפש. ברייתא פ' אלו מגלחין: חולה שמת לו מת אין מקרעין לו וכו' עד מפניו. באבל רבתי:

ה וקורע אדם על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו. וכן האשה קורעת על חמיה ועל חמותה מפני כבוד בעלה:

כסף משנה וקורע אדם על חמיו ועל חמותו וכו'. ברייתא פרק אלו מגלחין (דף כ"ו ע"ב). ומה שכתב וכן האשה קורעת על חמיה ועל חמותה, ק"ו הוא:

ו מי שאין לו חלוק לקרע ונזדמן לו חלוק בתוך שבועה קורע. לאחר שבועה אינו קורע. ועל אביו ועל אמו אפלו לאחר שבועה קורע כל שלשים יום. וכל היוצא בבגד קרוע לפני מתים כלומר שהוא קרע עתה עליהו. הרי זה גונב דעת הבריות וזלזל בכבוד החיים והמתים:

כסף משנה מי שאין לו חלוק לקרוע וכו' עד אפילו לאחר שבועה קורע. גם זה שם: ומה שכתב כל שלשים יום. בה"ג חולק ואומר שקורע לעולם וכתב הרמב"ן שכן עיקר והביא ראיה לדבריו: וכל היוצא בבגד קרוע לפני המתים וכו'. ברייתא בסוף מועד קטן שם:

ז האומר לחברו השאילני חלוקך ואבקר את אבי שהוא חולה והלך ומצאו שמת. קורע ומאחה ומחזיר לו את חלוקו ונותן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו שהוא מבקר לו חולה הרי זה לא יגע בו:

כסף משנה האומר לחבירו השאילני חלוקך וכו'. גם זה שם וכתב נמוקי יוסף אף על פי ששאר קרעים של אב אינם מתאחים זה מתאחה שאם נתן לו רשות לקרוע שלא יתבייש שם לא הקנהו:

ח מי שְׁהָיָה לוֹ חוֹלָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף וְסָבוּר שְׁמַת וְקָרַע וְאַחַר כֶּךָּ מָת. אִם בְּתוֹךְ כְּדֵי דְבוּר אֵינוֹ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ. וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דְבוּר מֵת חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ קָרַע אַחַר. וְכֵן מִי שְׁאַמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו וְקָרַע וְאַחַר כֶּךָּ נִמְצָא שְׁמַת בְּנֹו. אָמְרוּ לוֹ מֵת לוֹ מֵת וְכִסְבוּר שְׁאַמְרוּ וְקָרַע וְאַחַר כֶּךָּ נִמְצָא בְּנֹו. אִם תּוֹךְ כְּדֵי דְבוּר נוֹדַע לוֹ אֲמַתֵּת הַדָּבָר יֵצֵא יְדֵי קְרִיעָה וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דְבוּר לֹא יֵצֵא וְחֵיב לְקָרוֹעַ קָרַע אַחַר :

כסף משנה מי שהיה לו חולה בתוך ביתו וכו'. בפירקא בתרא דנדרים (דף פ"ז) ברייתא וגמרא: **וכן מי שאמרו לו מת אביו וקרע וכו'.** שם אהא דתנן נדרה אשתו וסבור שנדרה בתו יחזור ויפר דייק עלה בגמרא (דף פ"ו): למימרא דיניא אותה דוקא הוא והא גבי קרעים דכתיב על על דכתיב על שאול ועל יונתן בנו ותניא אמרו לו מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו יצא ידי קריעה ל"ק הא בסתם הא במפרש פירוש בסתם שאמרו לו מת וסבור שהוא אביו ונמצא שהוא בנו והתניא אמרו לו מת אביו וקרע ואח"כ נמצא בנו לא יצא ידי קריעה אמרו לו מת לו מת וסובר שהוא אביו וקרע ואחר כך נמצא בנו יצא ידי קריעה רב אשי אמר כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור וכתב הר"ן דרב אשי לא אתא לאיפלוגי אהאי ברייתא דבסתם דהא ברייתא מוכחא הכי בהדיא אלא דכי היכי דלא נדחוק נפשין דברייתא דקתני אמרו לו מת אביו לאו דוקא פריק שנויא אחרינא עכ"ל. ולפי זה אם אמרו לו סתם מת לו מת וסבור שהוא אביו וקרע ואחר כדי דיבור נודע לו שהוא בנו יצא וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש בסוף פרק אלו מגלחין שכתבו אמרו לו מת אביך וקרע ואחר כך נמצא שהוא בנו יצא ידי קריעה ותניא אמרו לו מת בנו וקרע ואחר כך נמצא אביו לא יצא אמרו לו מת לך מת וסבור אביו הוא וקרע ואחר כך נמצא בנו יצא ידי קריעה ופריק רב אשי כאן תוך כדי דיבור כאן לאחר כדי דיבור עכ"ל. וכיון דברייתא דקתני לא יצא ידי קריעה איירי לאחר כדי דיבור אי"כ סיפא דקתני אמרו לו מת לו מת וכו' לאחר כדי דיבור נמי היא ואפילו הכי קתני דיצא אבל רבינו שכתב דאף באמרו לו מת וכו' לא יצא ידי קריעה אלא אם כן נודע לו תוך כדי דיבור וכן נראה מדברי הרמב"ן בת"ה שלא הזכיר ההיא דאמרו לו מת לו מת משמע דסבר שאין חילוק בין סתם למפרש וני"ל דס"ל ז"ל דרב אשי לאיפלוגי אתא למימר דלי"ש לן בין סתם למפרש אלא בין תוך כדי דיבור לאחר כדי דיבור תלוי הדבר הילכך אע"ג דרישא דברייתא דקתני אי"ל מת אביו וכו' לא יצא מוקי לה רב אשי בלאחר כדי דיבור סיפא דקתני

אמרו לו מת לו מת וכו' ע"כ אית לן לאוקמה בתוך כדי דיבור ואפשר שהיו גורסים גם בסיפא לא יצא :

ט מי שמתו לו מתים הרבה כְּאֶחָד קוֹרֵעַ קָרַע אֶחָד לְכֻלָּם. הָיָה בְּכֻלָּן אָבִיו אוֹ אִמּוֹ קוֹרֵעַ עַל כָּלֵן קָרַע אֶחָד וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קָרַע אַחֵר :

כסף משנה מי שמתו לו מתים הרבה וכו'. ברייתא בסוף מ"ק (דף כ"ו:) מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו קורע קרע אחד לכלם ר' יהודה בן בתירא אומר על כלם קרע אחד על אביו ועל אמו קרע אחר לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו וכו' לפי שאינם בתוספת אמר שמואל הלכה כר' יהודה בן בתירא :

י מי שמת לו מת וקרע עליו ואחר כך מת לו מת אחר. אם בתוך שבעה קורע קרע אחר ואם לאחר שבעה מוסיף על הקרע הראשון כל שהוא. מת לו מת שלישי אחר שבעה של שני מוסיף כל שהוא וכן מוסיף והולך עד טבורו. הגיע לטבורו מרחיק שלש אצבעות וקורע. נתמלא מלפניו מחזירו לאחוריו. נתמלא מלמעלה הופכו למטה. אמרו לו מת אביו וקרע ואחר שבעה מת בנו והוסיף. מתאחה התחתון ולא העליון כמו שיתבאר. אמרו לו מת בנו וקרע ואחר שבעה מת אביו אינו מוסיף אלא קורע קרע אחר. שאין אביו ואמו בתוספת :

כסף משנה מי שמת לו מת וקרע עליו וכו'. שם פלוגתא דאמוראי ופסק כמ"ד כל שבעה קורע לאחר שבעה מוסיף וכן פסקו הרי"ף והרא"ש : **ומה שכתב מת לו שלישי וכו' עד הופכו למטה**. ברייתא שם ואע"ג דיי"א עד לבו פסק כת"ק דאמר עד טבורו וכן פסקו הרי"ף והרמב"ן והרא"ש ותניא ר' יוסי אומר תחלת קריעה טפח תוספת כל שהוא איפסיקא הלכתא בגמרא כוותיה וכתב הטור דהא דתוך שבעה קורע קרע אחר היינו שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח או מרחיק שלש אצבעות וקורע טפח : **אמרו לו מת אביו וקרע וכו'**. שם ת"ר א"ל מת אביו וקרע מת בנו והוסיף תחתון מתאחה עליון אינו מתאחה מת בנו וקרע מת אביו והוסיף עליון מתאחה תחתון אינו מתאחה מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו קורע קרע אחד לכולן ר' יהודה בן בתירא אומר על כולן קרע אחד על אביו ואמו קרע אחר לפי שאין מוסיפין על קרע

של אביו ואמו מ"ט אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאינם בתוספת אמר שמואל הלכה כר"י בן בתירא ומפרש רבינו דר"י בן בתירא פליג ארישא דרישא ולא אסיפא דרישא ולישנא דברייתא דקתני לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו הכי דייקא וכתב הרמב"ן על דברי רבינו שיפה כיון וגם רבינו ירוחם כתב שכן עיקר:

הלכות אבל - פרק תשיעי

א כָּל הַקָּרְעִים שְׁקוּרַע אָדָם עַל שְׂאָר קְרוֹבָיו. שוֹלֵל הַקָּרַע לְאַחַר שִׁבְעָה וּמֵאַחַה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ שוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים וְאִינוּ מֵאַחַה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד אֶפְלוֹ עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת:

כסוף משנה כל הקרעים וכו' עד מפני הצניעות. ברייתא פרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ב ע"ב):

ב כְּדָרְךְ שְׁקוּרַע אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ כֶּךָ חֲנֵב לְקָרַע עַל רַבּוֹ ^[א] שְׁלֵמְדוֹ תוֹרָה. וְעַל הַנְּשִׂיא וְעַל אֵב בֵּית דִּין. וְעַל רֵב הַצְּבוּר שְׁנֵהָרֵג. וְעַל בְּרַכַּת הַשֵּׁם. וְעַל סֵפֶר תוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף. וְעַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם. וְעַל הַמִּקְדָּשׁ:

כסוף משנה כדרך שקורע אדם על אביו ועל אמו וכו' עד ועל המקדש. ברייתא שם אלו קרעים שאינם מתאחים הקורע על אביו ואמו ועל רבו שלמדו תורה וכו':

ג כָּל אֵלוֹ הַקָּרְעִים קוֹרַע עַד שֶׁמִּגְלָה אֶת לְבוֹ וְאִינוּ ^[ב] מֵאַחַה לְעוֹלָם. וְאִם עַל פִּי שְׂאִין מִתְאַחִין מִתֵּר לְשׁוֹלְלָן לְמִלְלָן וּלְלִקְטוֹן וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין סֵלְמוֹת. וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאֲחוּי אֶלְכָסְנִדְרֵי

בְּלֶבֶד. וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשָּׁלָל אוֹ הַמָּלָל אוֹ הַלְקוּט לֹא עָשָׂה
כָּלוּם אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאֲחוּי הָאֶלְכָסְנֵדְרִי בְּלֶבֶד. אֲפִלוּ הַפֶּדָּה
הַכְּלִי וְנִעְשָׂה שְׁפָתוֹ לְמִטָּה לֹא יֵאָחֶה:

כסף משנה כל אלו הקרעים קורע עד שמגלה את לבו. טעמו דכשם שהם שוין לענין איחוי כך הם שוים בשיעור הקריעה דכשם ששיעור הקריעה דאביו ואמו עד שיגלה את לבו כך באלו השנויים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן בת"ה הקשה עליו מדגרסינן בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב): אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן על כל המתים כולם קורע מבפנים על אביו ואמו קורע מבחוץ אמר רב חסדא וכן לנשיא מיתבי לא הושוו לאביו ואמו אלא לאיחוי בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא ופירש"י לא הושוו רבו ואב בית דין ונשיא וכל הנך דתני במתניתין לאביו ואמו אלא לאיחוי ש"מ נשיא בשאר כל חומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שלמדו חכמה אינו אלא כשאר כל המתים ואפילו בקריעה מבחוץ ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ואמו רמז שבטלה ממנו מצות כיבוד כדאיתא בירושלמי והרי אמרו בקריעה טפח מאי קראה דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחותה מטפח והא דוד קורע על נשיא ואב בית דין ושמועות הרעות וסגי ליה בטפח עכ"ל. וליישב דעת רבינו נ"ל לומר שהוא ז"ל סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינו מתאחה הוא דהא דאינם מתאחים נפקא לן בגמרא מדכתיב באלישע ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע ששנים אלא מלמד שקרועין ועומדים שנים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה את לבו קרע דבהכי מינכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קרועים לשנים והא דקאמר בירושלמי דגילוי הלב באביו ואמו מפני שניטלה ממנו מצות כיבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב בית דין והא דקאמר בגמרא קריעה טפח מדכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם אסמכתא בעלמא ללמד על אחרים ולא על עצמו ותדע דהא אע"ג דלא כתיב בקרא דדוד לשנים קרעים אמרינן דקורע על נשיא ואב ב"ד ואינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה דלענין גילוי הלב ילפינן מיניה כדפרישית. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא ליה למה לא כתב דעל הנשיא קורע מבחוץ דהא ליכא מאן דפליג על רב חסדא דאמר וכן לנשיא ועוד יש לדקדק שכתב דחכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו ואפשר שטעמו מדתניא בפרק ר' אליעזר דאורג חכם שמת הכל חולצין עליו וא"א לחליצת כתף א"כ יקרע עד שיגלה לבו: ואף על פי שאינם מתאחין מותר לשוללן וכו' עד מתוך איחוי האלכסנדרים בלבד. הכל בפרק אלו מגלחין (דף כ"ו): וכתב הטור איחוי אלכסנדרים פירש הראב"ד דהיינו תפירה שהיא שוה למעלה

ובולטת מלמטה והרמב"ן פירש דסתם תפירה שוה למעלה ובולטת מלמטה ואיחוי אלכסנדרי שוה מלמעלה ומלמטה וכעין אריגה עכ"ל: **אפילו הפך הכלי וכו'.** שם ת"ר רשאי להפכו למטה ולאחותו רשב"א אוסר לאחותו ופסקו הר"ף והרא"ש כרשב"א וכתב הרמב"ן שכן פסק בה"ג והכי איתא בירושלמי:

ד וכשם שהמוכר אסור לאחותו כף הלוקח. לפיכך המוכר צריך להודיע ללוקח שקרע זה אינו מתאחה:

כסף משנה ומה שכתב וכשם שהמוכר אסור לאחותו כד הלוקח לפיכך המוכר צריך להודיע וכו'. שם: כתב הטור מכרו לו סתם ולא הודיעו אסור לו לאחותו עד שידע שאינן מקרעים שאינן מתאחים ואסור למכרו לעכו"ם עכ"ל. והוא ברייתא באבל רבתי:

ה ומנין שקורע על רבו כדרך שקורע על אביו. שניאמר [\(מלכים ב ב-יב\)](#) 'והוא מצעק אבי רכב ישראל ופרשו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים'. מכאן שחייב להבדיל השפה:

כסף משנה (ה-י) ומנין שקורע על רבו וכו' עד וקרועי בגדים. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ו):

ו ומנין שקורעין על הנשיא ועל אב בית דין ועל שמועה שפאה שנהרג רב צבור. שניאמר [\(שמואל ב א-יא\)](#) 'ויחזק דוד בבגדו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו' [\(שמואל ב א-יב\)](#) 'ויספדו ויבכו ויצמו עד הערב'. [\(שמואל ב א-יב\)](#) 'על שאולי זה נשיא'. [\(שמואל ב א-יב\)](#) 'ועל יהונתן בנו' זה אב בית דין. [\(שמואל ב א-יב\)](#) 'ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב' זו שמועה רעה:

ז ומנין שקורעין על ברפת השם. שניאמר [\(מלכים ב יח-לז\)](#) 'ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף

הַמְזַכֵּיר אֶל חִזְקֶיהוּ קְרוּעֵי בְּגָדִים'. אַחַד הַשׁוֹמֵעַ וְאַחַד הַשׁוֹמֵעַ
מִפִּי שׁוֹמֵעַ חֵיבִין לְקַרְעַ:

ח וְהַעֲדִים אִין חֵיבִין לְקַרְעַ כְּשִׁיעִידוּ בְּבֵית דִּין. שְׂכָבֵר קָרְעוּ
בְּשַׁעָה שְׂשֻׁמְעוּ:

ט וּמַנִּין שְׂקוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שְׁנִשְׂרָף. שְׁנֵאָמַר [\(ירמיה לו-כג\)](#)
'וַיְהִי כְּקִרְוֵא יְהוּדֵי שְׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבַּעָה וְגו' [\(ירמיה לו-כג\)](#) 'עַד תֵּם
כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח' [\(ירמיה לו-כד\)](#) 'וְלֹא פָּחַדוּ וְלֹא
קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם הַמְּלֻדָּ וְכָל עֲבָדָיו'. מְכַלֵּל שְׂחֵיבִין לְקַרְעַ. וְאִין
חֵיבִין לְקַרְעַ אֲלָא עַל סֵפֶר תּוֹרָה שְׁנִשְׂרָף בְּזָרוּעַ כְּמַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה.
וְחֵיב לְקַרְעַ שְׁתֵּי קָרִיעוֹת אַחַת עַל הַגּוּיִל וְאַחַת עַל הַכְּתָב.
שְׁנֵאָמַר [\(ירמיה לו-כו\)](#) 'אַחֲרֵי שֶׁרָף הַמְּלֻדָּ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים':

י וּמַנִּין שְׂקוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הַמְּקֻדָּשׁ
שְׁחָרְבוּ. שְׁנֵאָמַר [\(ירמיה מא-ה\)](#) 'וַיָּבֵאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכֶּם וּמִשִּׁילָה
וּמִשְׁמֵרוֹן שְׂמָנִים אִישׁ מִגְּלַחֵי זָקֵן וּקְרֵעֵי בְּגָדִים':

יא כָּל מִי שְׂעַמַד עִם הַמֵּת בְּשַׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָתוֹ אָף עַל פִּי
שְׂאִינוּ קְרוּבוֹ חֵיב לְקַרְעַ וְכוּן אָדָם כָּשֶׁר שְׂמַת הַכֹּל חֵיבִין לְקַרְעַ
עָלָיו אָף עַל פִּי שְׂאִינוּ חֶכֶם. וְקוֹרְעִין טַפַּח כְּשָׂאֵר הָאֲבָלִים. אָבֵל
חֶכֶם שְׂמַת הַכֹּל קְרוּבֵיו וְהַכֹּל ^[ג] קוֹרְעִין עָלָיו עַד שְׂמַגְלִין ^[ד] אֶת
לְבָם וְחוֹלְצִין מִיָּמִין. וּבֵית מְדַרְשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חֶכֶם בְּטַל כָּל
שְׂבָעָה. וּכְבָר נִהְגוּ תַלְמִידֵי חֶכְמִים בְּכָל מְקוֹם לְקַרְעַ זֶה עַל זֶה
טַפַּח. אָף עַל פִּי שֶׁהוּ שְׂוִין וְאִין אַחַד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ:

כסף משנה **כל מי שעמד על המת וכו'.** בר"פ רבי אליעזר דאורג (דף ק"ה)
ופרק אלו מגלחין (דף כ"ה) וכתב הטור שה"ר יונה כתב דוקא בשאינו רשע
והר"מ מרוטנבורג כתב שעל הכל חייבים לקרוע חוץ מעל מומר עובד ע"ז או
עובר אחת מכל מצות התורה להכעיס שאותו חשיב כמומר. וכתב עוד והטעם
שקורעים קאמר רשב"א מפני שדומה לס"ת שנשרף ופירש"י שעדיין היה יכול

ללמוד ודומה לס"ת וכתב הרמב"ן ולפי זה אין לקרוע על אשה ופירש הוא אלא דמיון בעלמא שהוא הפסד גדול וחרדה רבה ועל כן כתב שקורעים גם על אשה עכ"ל ובפירוש רש"י שבידינו כתוב לס"ת שנשרף הרואה חייב אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו שאין לך ריק שבישראל שאין בו תורה ומצות ובפרק אלו מגלחין כתב לס"ת דתורה קרויה נר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ונשמה נקראה נר דכתיב נר ה' נשמת אדם עכ"ל וא"כ גם לדעת רש"י צריך לקרוע על אשה: **ומה שכתב חכם שמת הכל קרוביו והכל קורעים עליו**. שם חכם שמת הכל קרוביו הכל קרוביו ס"ד אלא אימא הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו ואיני יודע למה לא כתב רבינו הכל כקרוביו: **ומ"ש עד שמגלים את לבם**. כבר נתבאר טעמו בפרק זה: **ומ"ש שחליצה על החכם היא מימין**. ברייתא פרק אלו מגלחין (דף כ"ב): ופירש"י חכם ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה. ולשון אבל שכתב רבינו קאי למה שכתב באדם כשר קורעין טפח אבל על חכם שמת קורעין עד שמגלים את לבם: **ומ"ש ובית מדרשו של אותו חכם בטל כל שבעה**. בפרק אלו מגלחין שם ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל ופירש הרמב"ן בת"ה בטל כל ז' לפי שמספידים אותו ואין עוסקין בבית מדרשו כלל שלא יתעצלו מהספדו אבל שאר בתי מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד שאין מבטלין ת"ת להספד. וכתב הטור ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתיהם והם דברי הרא"ש ונמוקי יוסף שכתבו בשם הראב"ד: **ומ"ש וכבר נהגו ת"ח וכו'**. משמע דמיירי בשוים דוקא אבל גדול על הקטן לא א"כ למד ממנו שום דבר וכ"כ הרמב"ן בת"ה והר"ן בפ"ק דקידושין: **ואיכא למידק למה תלה הדבר במנהג והלא מן הדין חייבים לקרוע וכדתניא חכם שמת הכל קורעין עליו ומשמע דאפילו לא למדו ממנו וכמו שדקדק הרא"ש בפרק אלו מגלחין ואפשר לומר דההיא באותם שאינם שוים לחכם שמת אבל בשוים לו לא מחייבי מדינא אלא שנהגו כך אי נמי על חכם שמת חייבים לקרוע מן הדין אפילו שוים לו אבל על ת"ח אין חייבים לקרוע השוים לו מן הדין אלא שנהגו כך. אי נמי דהכל חייבים לקרוע על חכם כדאיתא בברייתא ומיהו האי קריעה לא אתפרש בברייתא שיעורא ומשמע ליה ז"ל דשיעורא עד שיגלה את לבו ומיהו נהגו תלמידי חכמים לקרוע טפח בלבד שמאחר שהם עדיין תלמידי חכמים די להם שיקרעו טפח כשאר קריעה דעלמא וכתבו הגהות על דברי רבינו שכתב וכבר נהגו וכו' פירש ראב"ה קרע שאינו מתאחה אבל הר"מ כתב שאינו אלא חומר בעלמא והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג ואין מורין כן. וכן כתב המרדכי במועד קטן:**

יב כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הַחֶכֶם שְׁמֵת כִּיּוֹן שֶׁהִחֲזִירוּ פְּנִיָּהוּן מֵאַחֲרֵי הַמָּטָה שׁוֹלְלִין. וַיִּרְאֶה לִי שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַחֶכֶם ^[ה] מֵאַחֶה לְמַחֵר שְׂאֵפְלוּ רַבּוֹ שְׁמֵת אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא ^[ו] יוֹם אֶחָד בְּלֶבֶד אוֹ יוֹם מֵיָתֶה אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה. כֵּן יִרְאֶה לִי שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנְּשִׂיא וְכִיּוֹצֵא בּוֹ שׁוֹלֵל לְמַחֵר אֶף עַל פִּי שְׂאֵינוֹ מֵאַחֶה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם:

כסף משנה כל הקורעים על החכם שמת וכו'. ברייתא פ' אלו מגלחין (דף כ"ה). ועל מ"ש רבינו שני"ל שמאחה למחר כתב הרב רבינו משה בן נחמן שאינו יודע למה יאסר בו ביום. ולי נראה שטעמו של רבינו מדקתני כיון שהחזירו פניהם מאחרי המטה שוללין משמע דלא התירו אלא לשלול ולא לאחות דאלי"כ ליתני מאחין דהוי רבותא טפי ואע"ג דאיכא למימר דמשום דקודם קבורה הוא לא התירו אלא לשלול ולא לאחות מ"מ אם איתא לא הוה שתיק גמרא מלאשמועין דמותר לאחות בו ביום: ומ"ש על רבו אינו מתאבל אלא יום אחד. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ה): כי נח נפשיה דר' יוחנן יתיב עליה רבי אמי שבעה ושלשים א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא ר' אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד וכתב הרמב"ן שמתאבל עליו בחליצת מנעל ושאר דיני אבילות והרא"ש כתב שנוהג עליו כל דיני אבילות מקצת יום אחד:

יג חֶכֶם שְׂבָאָה שְׁמוּעָתוֹ שְׁמֵת אֵין קוֹרְעִין עָלָיו אֶלָּא בְּשַׁעַת הַסִּפְדוֹ וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם וּמֵאַחֶה לְמַחֵר:

כסף משנה חכם שבאה שמועתו וכו'. בפרק אלו מגלחין תניא x חכם כבודו בהספדו:

יד אַב בֵּית דִּין שְׁמֵת הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו וְחוֹלְצִין מִשְׁמַאל וְכֹל בְּתֵי מְדַרְשׁוֹת שְׂבַעִירוֹ בְּטַלִּין. וּבְגֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וּמִשְׁנִין אֶת מְקוֹמָן. הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצַפּוֹן. וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצַפּוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם:

כסף משנה אב ב"ד שמת הכל קורעין עליו וחולצין משמאל. ברייתא שם (דף כ"ב): ומ"ש וכל בתי מדרשות שבעירו בטלים וכו' עד ישבו בדרום. ברייתא

שם ופירש הרמב"ן בת"ה כל בתי מדרשות בטלי ומבטלין ת"ת כל שבעה כדי שיהיו כולם פנויים ומתעסקים בהספדו והרגילין להתפלל בבהכ"נ משנים מקומם בקר וערב כשהם נכנסים שם להתפלל:

טו נְשִׂיא שְׁמֵת הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו. וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדִים מִכָּאן וּמִכָּאן. וּבְכָל בֵּית מִדְרָשׁוֹת בְּטָלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבַּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שְׁבָעָה. וְלֹא יִטְּיִלוּ בְּשׁוֹק אֶלָּא יוֹשְׁבֵין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דְּוִים כָּל הַיּוֹם:

כסף משנה נשיא שמת הכל קורעים עליו. (שם) נשיא שכיב א"ל רב חסדא לרב חנן בר רבא כפי אסיתא וקום עלה ואחוי קריעה לעלמא: ומ"ש וחולצין שתי ידים מכאן ומכאן. שם: ומ"ש וכל בתי מדרשות בטלין. ופירש הרמב"ן בת"ה כל בתי מדרשות אף אותם שחוץ לעיר כל אותם שיכולים לבא ביום שבת שאין מתפללין בעשרה אלא בביתו חוץ מקריאת התורה בשבת שבעה והוא הדין בשני וחמישי שלשה וזה אינו בחכם ואב ב"ד שאין מבטלין בה אלא מקצתן מתפללין בביהכ"נ ומקצתן בבית האבל: ומ"ש ולא יטיילו בשוק אלא יושבים משפחות משפחות דוים כל היום. הם דברי ר"י בן קרחה שם בברייתא (דף כ"ג):

הלכות אבל - פרק עשירי

א הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמַנְּנֵן אַבְלוֹת. וְאִין אַבְלוֹת בְּשַׁבַּת אֶלָּא [א] בְּדַבְרִים שֶׁבְצִנְעָה. כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ וְתִשְׁמִישׁ הַמָּטָה וְרַחֲצִיָּה בְּחַמִּין. אֶבֶל [ב] דְּבָרִים שֶׁבְּגָלוּי אֵינּוּ נוֹהֵג בָּהֶן אַבְלוֹת. אֶלָּא לּוֹבֵשׁ מְנַעֲלָיו וְזוֹקֵף אֶת הַמָּטָה. וְנוֹתֵן שְׁלוֹם לְכָל אָדָם. וְאִם יֵשׁ לוֹ בְּגָד מִחֻלִּין. וְלֹא יִלְבֹּשׁ בְּגָד קָרוֹעַ בְּשַׁבַּת. אֶפְלוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף מִחֻזִּיר [ג] אֶת הַקָּרַע לְאַחֲרָיו:

כסף משנה **השבת עולה למנין אבילות וכו'.** משנה בפי' אלו מגלחין (דף י"ט) שבת עולה ואינה מפסקת וכתב הטור הטעם שאינו מפסיק מפני שא"א לז' ימים בלא שבת ואם היה מפסיק א"כ לא יהיו לעולם שבעה ימים והוא מדברי הרמב"ן בת"ה והכי איתא בירושלמי: **ואין אבילות בשבת אלא בדברים שבצנעה כגון עטיפת הראש וכו'.** שם (דף כ"ד) אמר שמואל פח"ז חובה נת"ר רשות פריעת הראש חזרת קרע לאחוריו זקיפת המטה חובה נעילת הסנדל תשמיש המטה רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית רשות רב אמר אף פריעת הראש רשות ושמואל מ"ש נעילת הסנדל דרשות דלאו כ"ע עבידי דסיימו מסנייהו פריעת הראש נמי לאו כ"ע עבידי דמגלו רישייהו שמואל לטעמיה דאמר שמואל וכו' כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה כלומר וכ"ע לא נהגו בעטיפה זו אלא אבלים. וכתב הטור נת"ר רשות וחייב לנהוג בהם אבילות הילכך חייב לנהוג בהם כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות וכ"כ הר"י והרמב"ן והרא"ש וטעמא מדאמרינן התם אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס ליה סודרא ארישיה ואזיל ואתי בביתיה א"ל לא סבר ליה מר אין אבילות בשבת א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצנעה נוהג: **ומ"ש רבינו שעטיפת הראש הוי מדברים שבצנעה.** נראה דהיינו לומר דבצנעה דוקא נוהג וכעובדא דרב יוסף דמשמע דלא הוה פריס סודרא ארישיה אלא בגו ביתיה דוקא ולא בפני רבים אלא דא"כ קשה דהל"ל גם בנעילת הסנדל שינהוג בצנעה מ"ש מעטיפת הראש ושמא יש לומר דכיון דלא אשכחן בגמרא מאן דחלץ מנעליו בצנעה לית לן למימר שיחלוץ מנעליו אפילו בצנעה ויותר נראה לומר דאף בפני רבים קאמר שיעטוף ראשו וקרי ליה דברים שבצנעה משום דיש לו מנעלים ברגליו וכמו שאמרו לובש מנעליו מנעליו מוכיחין עליו וכדרכי יוחנן ועי"ל שטעמו משום דפסק כרב דאמר אף פריעת הראש רשות וא"כ חייב לנהוג בה כמו בחול כיון שאינו נראה כאבילות ואע"ג דמשמע בגמרא דטעמא דרב משום דלית ליה דשמואל דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה ורבינו פסק בפ"ה כשמואל דמצריך עטיפת ישמעאלים וטעמא דאמר פריעת הראש רשות משום דקא סבר דאיכא אינשי דמכסו פומייהו בלא אבילות אבל קשה דמאי כתב דלובש מנעליו הא אמרינן דנעילת הסנדל רשות וא"כ חייב הוא לחלוץ ואפשר דמשום דבהאי זמנא אין רגילות לילך יחף פסק כן וגם הרא"ש כתב כן דהאידינא שאין רגילות לילך יחף הוי נעילת הסנדל חובה: **ומ"ש דנותן שלום לכל אדם.** טעמו משום דהוי מדברים שבפרהסיא ולא הוזכר בגמרא משום דמילתא דפשיטא הוא: **ומ"ש ואם יש לו בגד מחליף ולא ילבש בגד קרוע בשבת אפילו על אביו ועל אמו ואם אין לו להחליף מחזיר את הקרע לאחוריו.** ברייתא שם:

ב מאימתי זוקפים את המטות בערב שבת. מן המנחה ולמעלה. ואף על פי כן לא ישב עליה עד שתחשך. ואף על פי שלא נשתיר לו אלא יום אחד חוזר וכופה אותן במוצאי שבת:

כסף משנה מאימתי זוקפין את המטות בע"ש וכו' עד חוזר וכופה אותן במוצאי שבת. בסוף פרק אלו מגלחין (דף כ"ו):

ג הרגלים וכן ראש השנה ויום הכפורים אין דבר מדברי אבילות נוהג בהן. וכל הקובר את מתו אפלו [ד] שעה אחת קדם הרגל או קדם ראש השנה ויום הכפורים בטלה ממנו גזרת שבועה. * נמצא מונה לאחר ראש השנה ויום הכפורים שלשה ועשרים יום ולאחר הפסח ששה עשר יום. שהרי בטלה ממנו גזרת שבועה ושבעת ימי הקהרי ארבעה עשר. וכן אם קבר קדם עצרת מונה אחריה ששה עשר יום אף על פי שהוא יום אחד הרי היא רגל ועולה לשבועה ימים:

ההראב"ד נמצא מונה לאחר ראש השנה ויום הכפורים שלשה ועשרים. א"א יש כאן שבוש שהרי יום אחד לפני ראש השנה הרי הוא שבעה וראש השנה שבעה:

כסף משנה הרגלים וכן ר"ה ויום הכפורים אין דבר מדברי אבילות נוהג בהם. כתב הרמב"ן שיש כת מן החכמים כדברי רבינו וטעמם משום דהא דקאמר בריש כתובות (דף ד') מסייע לרבי יוחנן דאמר אע"פ שאין אבילות במועד אבל דברים שבצינעא נוהג היא השמועה האמורה בפרק אלו מגלחין (דף כ"ד) אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס סודרא ארישיה בשבת אמר ליה לא סבר לה מר אין אבילות בשבת אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן דברים שבצינעא נוהג והם מפרשים דדוקא בשבת לפי שהיא עולה הנהיגו בה בצנעא אבל ברגלים שמפסיקין ואינם עולים לדברי הכל אינו נוהג לא בצנעא ולא בפרהסיא עכ"ל. ונראה מדבריו שהיו גורסים בההיא דרבי יוחנן דריש כתובות דשבת במקום דמועד והרמב"ן חולק על סברא זו והאריך לטעון עליה והעלה דדברים שבצינעא נוהגים במועד וכן פסקו התוס' והרא"ש בריש כתובות וכתבו שכן פסק בה"ג והיה נראה לומר דלאו בהכי מיירי רבינו אלא היינו לומר שאם קברו קודם הרגל אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזירת שבעה כדמפרש ואזיל והוא משנה שם הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה

ממנו גזירת שבעה ובגמרא (דף כ') ת"ר קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם לרגל אינו צריך לכפותה אחר הרגל דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת ואסיקנא בגמרא דהלכה כחכמים אלא שמתוך שלא הזכיר רבינו דברגל נוהגים דברים שבצנעא אדרבא כתב לקמן דקובר מתו ברגל לא חלה עליו אבילות כלל י"ל שמ"ש אין דבר מדברי אבילות נוהגים בהם מילתא באפי נפשה היא לומר דאפילו דברים שבצנעא אין נוהגים בהם וכמו שפירשם הרמב"ן. והא דאסיקנא דאפילו שעה קודם לרגל מבטל גזירת שבעה. ומ"ש שר"ה ויוה"כ דינם כרגל. שם פלוגתא דתנאי ואיפסיקא הלכתא כר"ג דאמר ראש השנה ויוה"כ כרגלים וכחכמים דאמרי עצרת כרגלים: ומ"ש נמצא מונה לאחר ר"ה ויוה"כ כ"ג יום ולאחר הפסח ט"ז יום וכו'. שם (דף כ"ד) דרש רב ענני בר ששון וכו' יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד וכו' דאמר רבי אלעזר אמר ר' אושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה שנאמר בחג המצות ובחג השבועות וכו' אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש יום אחד ור"ה הרי כאן י"ד אמר רבינא הילכך יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום. וא"ת למה ר"ה עצמו חשוב שבעה שהרי אין לו תשלומין כמו העצרת תירץ הרמב"ן כיון דהוי כרגל לגזירת שבעה חשוב כרגל שלם לגזירת שלשים מפני שהוקשו כל המועדים זה לזה שנאמר אלה מועדי ה'. וכתב הרא"ש וז"ל הקשה הראב"ד רב פפא כר"ג ס"ל דאמר ר"ה ויוה"כ כרגלים וכיון דיוה"כ רגל הוא ומפסיק למה לי חושבנא דיליה בין דלחשביה לר"ה שבעה בין דלא לחשביה אלא חד יומא כי מטי ר"ה בטלי גזירות שבעה וכי מטי יוה"כ בטלי גזירות שלשים ותירץ דבכה"ג לא בטלי גזירות שלשים כיון דלא הוי אבילות שבעה כאורחייהו דתרתיהו הפסקות בהדי הדדי בחדא אבילות לא עבדין אלא שבעה כי אורחייהו או שלשים כי אורחייהו וכיון דר"ה חשבינן במקום שבעה ויוה"כ אפילו במקום שבעה לא חשבינן ליה וכי מטי סוכות הוא דבטלה ממנו אבילות ומעיקרא לא דתרי עילוויי בחדא אבילות לא עבדין ולהכי קאמר הרי כאן י"ד ולא קאמר בטלה ממנו גזירת שבעה במתניתין לאשמועינן דבעי אשלומי ומיזל עד הרגל וליכא הפסקה כלל מהנך עד דמטי לעיקר הרגל משום דחשיבי כרגלים גמורים ומיהו אם קובר מתו שבעה ימים קודם ר"ה בטלי ממנו גזירת שלשים כרגל גמור וכ"כ בה"ג היכא דמית ליה מת קודם ר"ה יום אחד עולה למנין שבעה ור"ה שבעה הרי י"ד ושבעה ימים שבין ר"ה ליוה"כ הרי כ"א יום ויוה"כ שהוא כרגל שבעה ונקיט ליה תרי יומי בתר יוה"כ למשלם תלתין יומין עכ"ל. ונתבארו דברי רבינו זולת מ"ש נמצא מונה לאחר ר"ה ויוה"כ כ"ג יום שיש לתמוה עליו שהרי אמרו בגמ' בפירוש יום אחד לפני ר"ה ור"ה הרי כאן י"ד ונמצא שאינו צריך למנות אחר ר"ה אלא י"ו יום והיאך כתב שהוא צריך למנות כ"ג וכבר השיגו הראב"ד וכתב א"א יש כאן שבוש וכו' נראה שטעמו

מדאמרינן בגמרא רבינא איקלע לסורא דפרת אי"ל רב חביבא אמר מר יום אחד לפני ראש השנה ור"ה הרי כאן י"ד אי"ל אנא מסתברא כר"ג הוא דאמינא ומפרש רבינו דרבינא לא אודי במנין ר"ה שיהא עולה שבעה מפני שאינו רגל והיינו דאמר מסתברא כר"ג אמרי להפסיק כרגלים אבל לא למנות יומי שבעה ועוד סובר שאין יום הכפורים מבטל גזרת שלשים מהקובר את מתו קודם ר"ה שכל שלא הפסיקו רגל ראשון שפגע בו תחלה אין רגל מפסיקו כפי הסברא הנזכרת למעלה כ"כ הרמב"ן ליישב דברי רבינו מ"מ כתב שאין דבריו נראין שאין הפרש בין ר"ה לשמיני של חג שנמנה שבעה ואע"פ שזה מכלל הרגל וזה אינו רגל אנו אין לנו בגמרא שיהא מנין זה תלוי ברגל ולא רגל אלא או שנתלה הדבר במי שיש לו תשלומין שבעה או שנאמר שכל המפסיקין עולין כמימריה דרב פפא דאמר אפילו ר"ה וכיון דאוסף רבינא אפילו שמיני של חג שמע מינה דכל המפסיקין נמנין שבעה ליומי עכ"ל:

ד קָבַר אֶת מֵתוֹ קִדְּם חַג הַסְּכּוֹת מוֹנֶה אַחַר הַחַג תְּשַׁעָּה יָמִים בְּלִבְדֹּ. שְׁהָרִי שְׁמִינֵי עֶצְרַת רֶגֶל בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן מִפְּסִיק שְׁבַעָה. וְשִׁבְעַת יָמֵי הַחַג. וְשְׁמִינֵי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד הָרִי אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם :

ה הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שְׁבַעַת יָמִים קִדְּם רֶגֶל מִן הָרְגָלִים אוֹ קִדְּם רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכְּפוּרִים בְּטֹלָה גְזֵרַת שְׁלָשִׁים. וּמִתֵּר לְסִפּוֹר וּלְכַבֵּס בְּעֶרְב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרְב יוֹם הַכְּפוּרִים שְׁמִקְצַת הַיּוֹם כְּכֹלוֹ. וְאִינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ הוּא מִתְאַבֵּל אֶפְלוֹ מֵתוֹ קִדְּם הָרֶגֶל שְׁלָשִׁים יוֹם אִינוֹ מְגַלַּח עַד שִׁישְׁלַח פָּרַע. אוֹ עַד שִׁיגְעֵרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו. וְאִין הָרְגָלִים מִפְּסִיקִין דְּבָר זֶה :

כסף משנה הקובר את מתו שבעת ימים קודם רגל וכו'. שם איפליגו תנאי בחל יום שביעי בערב הרגל ואיפסיקא הלכתא בגמרא כאבא שאול דאמר מצות שבעה מבטלת גזירת שלשים כלומר שאם חל יום שביעי שלו בערב הרגל בטלה ממנו גזרת שלשים דמקצת היום ככולו וים שבעה עולה לכאן ולכאן: ומה שכתב ואם על אביו ואמו הוא מתאבל וכו' עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו. כן כתב הרא"ש וכן דעת סמ"ג שכתב אהא דתניא דעל אביו ואמו

אינו נכנס לבית המשתה עד שנים עשר חדש מכאן למדנו דדבר שאינו תלוי בשבעה ושלשים אין רגל מפסיק וכן פוסק בירושלמי עכ"ל:

י חל ששי שלו בערב הרגל ואין צריך לומר חמישי או שלישי. אינו מגלח ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבעה בלבד. ואינו ^[ה] מתר לרחץ ולסוד ולעשות דבר עד שיכנס יום טוב. ויום טוב מפסיק שאר השבעה. ולאחר יום טוב משלים כל שלשים יום מיום המיתה ואסור בהן בכל חמשה דברים:

כסף משנה חל ששי שלו בערב הרגל וכו'. שם (דף י"ט): אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים שאם חל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב וכתבו הרי"ף והרא"ש וה"ה אפילו יום ששי מ"ט דאכתי לא שלים אבילות דידיה אלא לרגל הוא מפסיק ליה אבילות הילכך אין מותר לרחוץ עד ערב הרגל וקיי"ל כוותיה עכ"ל: ומ"ש רבינו ולאחר יו"ט משלים מיום המיתה ואסור בהם בכל חמשה דברים. הם גזירות הנוהגים בשלשים:

י חל שביעי שלו להיות בערב הרגל והרי הוא שבת בטלה ממנו גזרת ^[ו] שלשים ומת ^[ז] לגלח בתוך המועד שהרי אנוס היה ואי אפשר לו לגלח בשבת. וכן מגלח אחר עצרת או אחר ראש השנה ויום הכפורים שהרי בטלה גזרת שלשים ויש לו לגלח בכל עת שירצה:

כסף משנה חל שביעי שלו להיות בערב הרגל והרי הוא שבת וכו'. שם (דף י"ז): אמתניי דאלו מגלחין במועד תנא האבל וכו' מותר בגילוח האי אבל הי"ד אילימא שחל שמיני שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בערב הרגל אלא שחל שמיני שלו בשבת ערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בע"ש וכו' לא צריכא שחל שביעי שלו להיות שבת ערב הרגל ותנא ברא סבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו ויום שבעה עולה לכאן ולכאן וכיון דשבת הוי אנוס הוא: ומ"ש וכן מגלח אחר עצרת וכו'. אחל שביעי שלו בערב הרגל והרי הוא שבת קאי ופשוט הוא:

ח הקובר את מתו בתוך הרגל לא חלה עליו אבילות כלל. ואינו ^[ח] נוהג אבילות ברגל אלא לאחר הרגל מתחיל למנות

שְׁבַעַה וְנוֹהֵג בְּהֶן כָּל דְּבָרֵי אַבְלוֹת. וּמוֹנָה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם
הַקְּבוּרָה וְנוֹהֵג בְּשָׂאֵר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים :

כסף משנה הקובר את מתו בתוך הרגל וכו'. כבר נתבאר בפרק זה: ומ"ש
ומונה שלשים מיום הקבורה וכו'. מבואר בברייתא פ' אלו מגלחין (דף י"ט):

ט המקומות שעושין שני ימים טובים מונה [ט] השבעה מיום
טוב שני האחרון. אף על פי שאינו נוהג אבילות. הואיל
ומדבריהם הוא עולה לו מן המנן. ומונה אחריו ששה ימים
בלבד ומונה שלשים יום מיום הקבורה כמו שאמרנו:

כסף משנה המקומות שעושין שני ימים טובים וכו'. כן פסק הרי"ף שם וכן
פסקו הרמב"ן והרא"ש בשם בה"ג:

י הקובר את מתו ביום טוב שני שהוא יום טוב האחרון. או
ביום טוב שני של עצרת. נוהג בו אבילות. הואיל ויום טוב שני
מדבריהם ואבילות יום ראשון של תורה ידחה [י] עשה של
דבריהם מפני עשה של תורה. אבל אם קבר ביום טוב שני של
ראש השנה אינו נוהג בו אבילות. ששניהן כיום ארץ הן מטעם
שבארנו בהלכות קדוש החדש:

כסף משנה הקובר את מתו ביו"ט שני וכו'. כ"כ הרא"ש בפרק אלו מגלחין
בשם בה"ג וכ"כ הרי"ף שם והוא ע"פ מה שנתבאר ברפ"א שדעת הגאונים
והרי"ף והרמב"ן דאבילות יום ראשון דאורייתא וכתב הרמב"ן שאין דבריהם
אלא בשבעה מתי מצוה המפורשין בתורה אבל באותם שהוסיפו עליהם מד"ס
אין מתאבלים עליהם ביו"ט ופשוט הוא: ומ"ש אבל אם קבר ביו"ט השני
של ר"ה וכו'. הרמב"ן כתב שהוא חלוק בזה דסוף סוף מדרבנן הוא וכיון
שהוא דרבנן אתי אבילות יום ראשון שהוא דאורייתא ודחי ליה ורבינו סובר
דכיון דכיומא אריכתא נינהו הוי כאילו גם יום שני חשיב דאורייתא:

הלכות אבל - פרק אחד עשר

א אף על פי שאין אבילות במועד קורע על מתו במועד וחולץ כתפו. ומברין את האבלים לחם במועד. כל אלו בחלו של מועד [א] אבל ביום טוב אפלו ביום טוב שני אין קורעין ולא חולצין ולא מברין:

כסף משנה **אע"פ שאין אבילות במועד וכו'.** בפרק אלו מגלחין (דף כ"ד): תנן לגבי חול המועד אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת: **ומ"ש אבל ביו"ט אפילו ביו"ט שני אין קורעין וכו'.** כן כתב הרמב"ן בת"ה דאפילו קרוביו של מת אין קורעין והר"ן כתב בפ"ק דיו"ט איכא מ"ד כיון דיו"ט שני לגבי מת כחול שויה רבנן קורעין בו שאף זה כבודו של מת הוא ואינו נראה שאין אלו עסקיו עכ"ל:

ב אין קורעין [ב] במועד ולא חולצין אלא הקרובים שחיבין באבל. או הקורע והחולץ על החכם או על אדם כשר. או מי שהיה עומד בשעת יציאת נשמה. ומברין הכל על החכם במועד לתוך הרחבה כדרך שמברין את האבלים. שהכל אבלים עליו:

כסף משנה **אין קורעין במועד וכו' עד שהכל אבלים עליו.** משנה וגמרא פרק אלו מגלחין:

ג כשמברין את האבלים במועד אין מברין אלא על מטות זקופות. ואין אומרים ברפת אבלים במועד. אבל עומדין בשורה ומנחמין ופוטרין. ואין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד. שהמועד אסור בהספד ובתענית. וכן אין מלקטים עצמות אביו ואמו במועד שאבל הוא לו. ואין צריך לומר שאר קרובים. וכן אין מספידין את המת בחנכה

וּבְפוּרִים וְלֹא בְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן ^ג כָּל דְּבָרֵי אֲבִילוֹת. וּמִתָּר לְסַפֵּד לְפָנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן :

כסף משנה כשמברין את האבלים וכו' עד שלא להרגיל את ההספד. משנה שם (דף כ"ז): וכן אין מלקט עצמות אביו ואמו במועד וכו'. במשנה פ"ק דמ"ק (דף ח') פלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי ופסק כר' יוסי: וכן אין מספידין את המת בחנוכה ובפורים ולא בראשי חדשים. משנה בסוף מ"ק (דף כ"ח): שאינן מקוננות בהם: ומ"ש אבל נוהגים בהם כל דברי אבילות. כ"כ המרדכי בשם רבינו גרשום והטעם משום שלא אמרו שמפסיקין אלא רגלים והני לא איקרו רגלים. והטור כתב בשם שאלתות שפורים מבטל אבילות אבל לא חנוכה ור"ח ולא ידענא מאן פליג ליה וכתב הטור בשם מהר"מ שגם פורים אינו מבטל אבילות אלא שכתב שאין נוהגין בו לא בי"ד ולא בט"ו אלא דברים שבצנעא וגם עליו אני תמה מנין לו לחלק בין פורים לחנוכה ור"ח: ומותר לספוד לפני חנוכה ופורים ולאחריהן. אף על גב דגרסינן במגלת תענית יומי פוריא דלא למספד בהון ואיפסיקא הלכתא בפ"ב דתעניות כרבי יוסי דאמר כל הכתוב במגלת תענית דלא למספד לפניו ולאחריו אסור ואף על גב דאמרינן בסוף פרקא קמא דראש השנה (דף י"ט): דאף על גב דבטלה מגלת תענית חנוכה ופורים לא בטלו היינו לענין חנוכה ופורים עצמם אבל לפנייהם ולאחרייהם מותר דלא עדיפי לפנייהם ולאחרייהם בחנוכה ופורים משאר ימי מגילה עצמה וכ"כ הטור:

ד הַנְּשִׂים בְּמוֹעֵד מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְחוֹת. וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מְעַנּוֹת וּמְטַפְחוֹת אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזָה וְלֹא בָּזָה. נִקְבֵּר הַמֵּת לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְחוֹת :

כסף משנה הנשים במועד מענות וכו' עד ואשה רעותה קינה. משנה בסוף מ"ק (דף כ"ח):

ה אֵי זֶהוּ עֲנוּי שְׂפָלָן עוֹנוֹת כְּאַחַת. קִינָה שְׂאַחַת אוֹמֶרֶת וְכָלָן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שְׂנֵאָמַר [\(ירמיה ט-יט\)](#) 'וְלִמְדָנָה בְּנוֹתֵיכֶם נְהִי וְאַשָּׁה רְעוּתָה קִינָה'. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּשָׂרָה הָעַם שְׂמֵתוֹ. אֲבָל תִּלְמִיד חָכָם שְׂמֵת סוֹפְדִים אוֹתוֹ בְּמוֹעֵד וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים אֲבָל לֹא בְיוֹם טוֹב שְׂנִי. וְאֵין

סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו. נִקְבַּר אֶסוּרִין בְּהֶסְפֵּד.
וְיוֹם שְׂמוּעָתוֹ כְּבִפְנָיו הוּא וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ אַף עַל פִּי שְׁהִיא
רְחוּקָה:

כסף משנה ומ"ש במה ד"א בשאר העם וכו' עד וסופדין אותו. מימרא שם:
[לא מצאתי אלא במגילה ג': ובמ"ק כ"ז:]: ומ"ש אבל לא ביו"ט שני. טעמא דמסתבר
הוא כיון שהוא במקום יו"ט דאורייתא:

1 לא תעורר אשה על מת שְׁלָה שְׁלֹשִׁים יום קִדָּם לְחָג. כְּדֵי שְׁלֹא
יבוא הַחָג וְהֵם דְּוָיִם. שְׁאִין הַמֵּת מְשִׁתַּכַּח מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יום.
בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמֵת יֶשֶׁן. אֶבֶל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יום
סְמוּךְ לְחָג מְעוֹרְרָת:

כסף משנה לא תעורר אשה על מת שלה וכו'. משנה פ"ק דמ"ק (דף ח') לא
יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום ואתמר עלה בגמרא
דרב אמר דלא מיתסר אלא אם מספידין בשכר כדי שלא יתן לספדן מעות
שהם מוכנין לו לשמחת הרגל אבל בחנם שרי ושמואל אמר דאפילו בחנם
אסור לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום ואי הספידו פחות משלשים
לפני הרגל אתי למיספד ברגל דעדיין לא שכחו ויש פוסקים כרב ורבינו פסק
כשמואל וכן דעת הראב"ד והרא"ש משום דירושלמי סבר כוותיה: ומ"ש
רבינו במה דברים אמורים במת ישן וכו'. ירושלמי שם והטעם משום דכשמת
תוך שלשים יום המרירות כבר הוא בלבו על מיתת המת ואין בו תוספת מפני
ההספד ונראה דהוא הדין אם באה לו בתוך שלשים לרגל שמועה אפילו
רחוקה. ונ"ל דלא מיתסר במת ישן אלא לפי מנהגם שהיו נוהגין להספיד כדי
לעורר בכי ויללה אבל מה שאנו נוהגים שבתשלום השנה מספידין המת
ומזכירין נשמתו לשמואל נמי שרי שאין זה עירור שלא ישכח מן הלב עד
שלשים יום אדרבה דעתם להפסיק ע"י כך אבילותם:

2 שְׁבַעַת יָמֵי הַחֲתָנוּת הָרִי הֵן כְּרָגֵל וּמֵי שְׁמֵת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יָמֵי
הַמְּשִׁתָּה אֶפְלוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְשָׁלִים שְׁבַעַת יָמֵי הַשְּׂמִיחָה וְאַחַר כֵּן
נוֹהֵג שְׁבַעַת יָמֵי אֲבִלוּת. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מְאַחַר יָמֵי הַשְּׂמִיחָה:

ההראב"ד שבעת ימי החתנות וכו' עד ומונה השלשים מאחר שבעת ימי
המשתה. א"א ולמה לא יעלו ימי המשתה לשלשים:

כסף משנה **שבעת ימי חתנות הרי הם כרגל.** נלמד ממה שיבא בסמוך: **ומי"ש** ומונה השלשים מאחר ימי השמחה. כ"כ הטור בשם הרמב"ן מנין שלשים אינו מונה אלא משבעת ימי האבילות ואילך ואינו דומה לקובר מתו ברגל שהרגל עולה לו למנין שלשים אע"פ שאינו מונה שבעה אלא לאחר הרגל דהתם נוהג מצות שלשים ברגל אבל הכא כל שבעת ימי החופה מותרין בגיהוץ ותספורת הילכך לא סלקי כלל וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל ע"כ:

ת **הכין כ*ל צרכי הסעודה ואפה פתו וטבח טבחו כדי שיפנסו** לשמחה ומת לו מת קדם שיפנסו לשמחה. אם לא נתן מים על גבי בשר מוכר הבשר והפת ונוהג שבעת ימי אבילות ואחר כך נוהג שבעת ימי המשחה. ואם נתן מים על גבי בשר שהרי אי אפשר למכרו. מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הפלה לחפה. ובויעל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשחה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות. וכל אותן הימים נוהג בדברים שבצנעה כשבת. לפיכך הוא ישן בין [ד] האנשים ואשתו ישנה בין הנשים כדי שלא ישמש מטתו. ואין מונעין תכשיטין מן הפלה כל שלשים יום. היו במקום שאפשר למכר הבשר אף על פי שנתן עליו מים מוכר ונוהג אבילות תחלה. היו במקום שאי אפשר למכר הבשר אף על פי שלא נתן עליו מים נוהג שבעת ימי המשחה ותחלה. בפה דברים אמורים כשמת אביו של חתן [ה] או אמה של פלה. שאם יפסידו סעודה זו אין להם מי שיטרח להם. אבל אם מת אביה של פלה או אמו של חתן או שאר [ו] קרוביהם נוהגין שבעת ימי האבל ותחלה ואחר כך תפנס לחפה וינהגו שבעת ימי המשחה:

ההראב"ד **הכין כל צרכי וכו'.** א"א זה אינו מחוור אלא לאחר שלשים:

כסף משנה **ומה שכתב הכין כל צרכי הסעודה וכו' עד סוף הפרק.** בריש כתובות (דף ג' ד') ופירש רש"י מכניסין את המת לחדר שלא יקברוהו דאם כן חלה אבילות על האבל בסתימת הגולל ושוב לא יוכל לכנוס עד שיעבור האבל ופורש ויקברו המת מיד דכיון דחלה עליו חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבילות וחיילא ואמאי דקאמר נוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת

ימי אבילות כתב הר"ן דלדברי הגאונים דיום מיתה וקבורה חייב באבילות מדאורייתא טעמא דנוהג ימי המשתה ברישא הוי משום דבית דין מתנים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה לפי זה אינו ראוי להתעסק בדברים של שמחה כל אותו היום אלא שאינו חייב לעשות מעשה של אבילות והיינו שב ואל תעשה עכ"ל. ואהא דאמרינן ודוקא אביו של חתן או אמה של כלה פירש רש"י אביו של חתן הוא הטורח בצרכי סעודה ואמה של כלה היא המכינה תכשיטין ואם לא יכנוס עכשיו שוב אין מכין להם. וכתב הר"ן ואמה של כלה וכגון דאיכא תמרוקי נשים וקשוטין שאין מתקיימין דאי לא באותם תכשיטין שהכינה לה תנשא לאחר שבעת ימי האבילות ולא צריכה למיטרח עלה. ומדברי רבינו נראה שגם אמה של כלה מטעם הכנת צרכי סעודה הוא: **ומה שכתב רבינו אבל אם מת אביה של כלה נוהגים שבעת ימי האבל תחלה ואחר כך תכנס לחופה.** משמע מדבריו שמיד אחר שבעת ימי האבל תכנס לחופה וכן כתב הרמב"ן שאין מאחרים החופה שלשים יום כיון דטריחא ליה וקאי עליה מילתא:

הלכות אבל - פרק שנים עשר

א הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שָׂכָר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צָוָה שְׂלָא יִסְפְּדוּהוּ אִין סוֹפְדִין אוֹתוֹ. אֲבָל אִם צָוָה שְׂלָא יִקְבֵּר אִין שׁוֹמְעִין לוֹ. שְׁהַקְבֻרָה [א] מְצָוָה שְׁנֶאֱמַר (דברים כא-כג) 'כִּי קָבֹר תִּקְבְּרוּנוּ':

כסף משנה **ההספד כבוד המת הוא וכו'.** בפרק נגמר הדין (דף מ"ו:): איבעיא להו הספדא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי למאי נ"מ דאמר לא תספדוהו לההוא גברא אי נמי לאפוקי מיורשים ופשטינן דיקרא דשכבא הוא: **ומה שכתב אבל אם צוה שלא יקבר אין שומעין לו.** גם זה שם בעיא ולא איפשיטא וכתב הרמב"ן הילכך קוברין אותו דספק איסורא הוא אפילו בעו יורשים נמי דלא ליקברוה מוציאים מהם בע"כ ואפילו במת בעלמא דלית ליה קוברים ואמר אל תקברוני אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי קא אמרינן ולא משום

בני משפחה בלחוד וכ"כ רבינו בפ"א מהלכות זכייה שאסור להניחו בלא קבורה: ומה שכתב רבינו שהקבורה מ"ע כו'. ג"ז בפרק נגמר הדין שם:

ב כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהִסְפִּדוֹ שֶׁל חָכָם אֵינוֹ מְאַרִיץ יָמִים. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהִסְפִּד אָדָם כָּשֶׁר רָאוּי לְקָבֵר בְּחַיָּיו. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמַעוֹת עַל אָדָם כָּשֶׁר הָרִי שְׂכָרוֹ שְׁמוֹר עַל כֶּךָ אֶצֶל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

כסף משנה כל המתעצל בהספדו של חכם וכו' עד אצל הקב"ה. בפרק ר' אליעזר דאורג (דף ק"ה):

ג אֵין מְנִיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מְטוֹתוֹ שֶׁל חָכָם. וְאֵין מְשַׁנֵּין אוֹתוֹ מִמָּטָה לְמָטָה. וְאֵין מּוֹצִיאִין מְטוֹתוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים. לֹא שִׁישְׁלְשׁוּהָ דֶּרֶךְ גְּגוֹת. וּבִשְׁאֵר הָעַם מֵתָר לַעֲשׂוֹת:

כסף משנה אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם וכו' עד דרך גגות. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ה):

ד אֵין פּוֹחֲתִין מְשַׁבְּעָה מְעַמְדוֹת לָמֵת. וְאֵין עוֹשִׂין מְעַמְד וּמוֹשֵׁב בְּפָחוֹת מְעַשְׂרָה. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּקִרְוֵי. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיֹם רֵאשׁוֹן וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת וּבְמִקּוֹם שְׁנֵהֲגוּ. כִּי־צַד עוֹשִׂין בְּמִקּוֹם שְׁנֵהֲגוּ. מְעַמְדִין שְׁאֵר הַקְּרֻבִים וּבְנֵי מִשְׁפַּחָה שְׁאֵינָן בְּנֵי אָבִל. וְאוֹמְרִין לְפָנֵיהֶם דְּבָרֵי קִינּוֹת וְכִיּוֹצֵא בָהֶן. וְאַחַר כֶּךָ אוֹמֵר שְׁבוּ יְקָרִים שְׁבוּ. וְאוֹמֵר לְפָנֵיהֶם דְּבָרִים אַחֲרִים כְּשֶׁהוּ יוֹשֵׁבִין וְאַחַר כֶּךָ עֹמְדוֹ יְקָרִים עֹמְדוֹ. וְאוֹמֵר כְּשֶׁהוּ עוֹמְדִין וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כֶּךָ [עד] שְׁבַע פְּעָמִים:

כסף משנה אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת. בפרק המוכר פירות (דף ק') וקאמר שהם כנגד שבעת הבלים שבקהלת: ומה שכתב ואין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה. משנה פרק הקורא עומד (דף כ"ג): ומפרש טעמא בגמרא דכיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו בבציר מעשרה לאו אורח

ארעא: ומ"ש ואין עושין אלא בקרובים וכו' עד ובמקום שנהגו. בס"פ המוכר פירות (דף ק'): כיצד עושין במקום שנהגו וכו' עד שבע פעמים. ג"ז שם:

ה כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׁין מַעֲמַד וּמוֹשֵׁב לְאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם שֶׁנִּהְגוּ. כִּדְ עוֹשִׁין לְנָשִׁים. וּמִסְפִּידִין הַנָּשִׁים כְּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם. אָבֵל אֵין מְנִיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה בְּרָחוֹב לְעוֹלָם שְׁזָה גְנָאֵי לְאִשָּׁה. אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתְתָּהּ קְבוּרָתָהּ:

כסף משנה כדרך שעושים מעמד ומושב לאנשים כך עושים לנשים. שם משמע הכי: ומספידים הנשים וכו'. בפרק בני העיר (דף כ"ח): רפרם ספדה לכלתיה ובספ"ב דר"ה ספדה רבן גמליאל לאמו של בן זזא הספד גדול: ומ"ש אבל אין מניחין מטת האשה וכו'. משנה וגמרא בסוף מ"ק (דף כ"ז):

ו הַמֶּלֶקֶט עֲצָמוֹת אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים וְנִהִי. וְלֹא בְרַכַּת אֲבָלִים וְלֹא תִנְחוּמֵי אֲבָלִים. אָבֵל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דְּבָרֵי שְׂבַח לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְדְבָרֵי כְבוֹדָם:

כסף משנה המלקט עצמות וכו'. ירושלמי:

ז הַמִּפְנֵה ^[ב] אַרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. אִם שָׁדְרוּ קִימַת עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה. וְאוֹמְרִים עָלָיו בְּרַכַּת אֲבָלִים וְתִנְחוּמֵי אֲבָלִים. וּמִסְפִּידִין אוֹתוֹ אֶף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ. וְאִם אֵין שָׁדְרוּ קִימַת אֵין מִסְפִּידִין אוֹתוֹ. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בְּרַכַּת אֲבָלִים וְלֹא תִנְחוּמֵי אֲבָלִים. וְאֵלוֹ הֵן בְּרַכַּת אֲבָלִים דְּבָרִים שְׂאוּמְרִים בְּבֵית הָאָבֵל. תִּנְחוּמֵי אֲבָלִים שְׂאוּמְרִים בְּשׁוּרָה:

כסף משנה המפנה ארונו של מת וכו'. בפרק אלו מגלחין (דף כ"ז):

ח הַמֶּלֶקֶט עֲצֻמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ הָרִי זֶה מִתְאַבֵּל עָלֶיהֶן כָּל הַיּוֹם כְּלוֹ. וְלַעֲרֵב אֵין מִתְאַבֵּל אֶפְלוֹ צְרוּרִין לוֹ בְּסֻדֵּינוּ. וְאֵין אוֹמְרִין עָלֶיהֶן קִינוֹת :

כסף משנה המלקט עצמות אביו ואמו וכו' עד אפילו צרורים בסדינו. בפ"ק דמ"ק ופירש"י אפילו צרורין לו בסדינו שאינו מלקטן ואינו רואה אותן הי"ז מתאבל עליהן כל זמן שלא נקברו והתוספות כתבו דיותר נראה לפרש דה"ק דאפילו צרורים לו בסדינו אינו מתאבל לערב וכתב רבינו ירוחם אותו יום נוהג באבל בעטיפת ראש וכפיית המטה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצת וסיכה וכל מה שאסור באבל. וכתב הטור ולא דוקא עצמות אביו אלא על כל הקרובים נמי מתאבל עליהם שיום ליקוט עצמות הם בכל הדברים הנוהגים באבל בקריעה ובכל דיני אבילות כל שקורעין עליו בשעת ליקוט עצמות והם דברי הרמב"ן והרא"ש. וכתב עוד הטור כתב מהר"מ כל זמן שלא נקברו חל עליו כל דין אנינות ליאסר בשתיית יין ואכילת בשר ואחר שנקבר חל עליו כל דין אבילות עד הערב וא"א הרא"ש כתב שאין עליו דין אנינות כלל אלא מיד חל עליו דין אבילות אפילו קודם שקברום. וכתב עוד הטור היה עומד ומלקט וחשכה מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה כלומר כדי שלא יהא נמצא שלא נתאבל על ליקוט עצמות אביו והיא ברייתא באבל רבתי וכתבוה הרמב"ן והרא"ש ולא ידעתי למה השמיטה רבינו ואפשר דס"ל דלאו דסמכא היא מפני כשהתחיל ללקט חל עליו אבילות מיד וכיון שנתאבל עליו שעה אחת אע"פ שמיד חשכה מה בכך הרי נתאבל : ומה שכתב רבינו ואין אומרים עליהם קינות. אע"פ שכבר כתב כן לעיל חזר לכתבו ללמדנו דאפילו על עצמות אביו ואמו אין אומרין קינות :

ט אֵין מִסְפִּידִין אֶת הַקְּטָנִים. וּבֵן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רְאוּי לְהִסְפִּד. בְּנֵי עֲנָיִים אוֹ בְּנֵי זְקָנִים בְּנֵי חָמֵשׁ. וּבְנֵי עֲשִׂירִים בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֻבוֹת :

כסף משנה אין מספידין את הקטנים ובן כמה שנים וכו' עד בני שש. בפרק אלו מגלחין ופירש"י שהעני מצטער על בניו יותר מהעשיר לפי שאין לו שמחה אחרת :

י תִּינוּק שְׁמַת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹצֵא בְּחִיק וְנִקְבֵּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבְשָׁנֵי אֲנָשִׁים. אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבְשָׁתֵי נָשִׁים מִפְּנֵי הִיחוד.

וְאִין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה. וְאִין אוֹמְרִין עָלָיו בְּרַכַּת אַבְלִים
וְתַנְחוּמֵי אַבְלִים. בְּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים יוֹצֵא בְּגִלוּסְקָמָא
קְטַנָּה הַנְּטֻלַת בְּאַגְפֵיִים. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה. וְאוֹמְרִין עָלָיו
בְּרַכַּת אַבְלִים וְתַנְחוּמֵי אַבְלִים. בְּן שָׁנַיִם עֶשֶׂר חֲדָשׁ יוֹצֵא
בְּמֵטָה :

כסף משנה תינוק שמת וכו' עד אין רבים חייבים להתעסק בו. הכל פרק אלו
מגלחין (דף כ"ד):

יא כָּל הַיּוֹצֵא בְּמֵטָה רַבִּים מְצַהֵיבִין עָלָיו. וְכָל שְׂאִינוֹ יוֹצֵא
בְּמֵטָה אֵין רַבִּים מְצַהֵיבִין עָלָיו. וְכָל הַנֶּכֶר לְרַבִּים רַבִּים
מִתְעַסְקִין בּוֹ. וְכָל שְׂאִינוֹ נֶכֶר לְרַבִּים אֵין רַבִּים חִיְבִין לְהִתְעַסֵּק
בּוֹ. וּמְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ נָשִׁים לְצֵאת לְפָנֵי הַמֵּטָה יוֹצְאוֹת לְפָנֵי הַמֵּטָה.
לְאַחַר ^[א] הַמֵּטָה יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמֵּטָה :

כסף משנה ומ"ש כל היוצא במטה רבים מצהיבים עליו וכו'. הם דברי רבן
שמעון בן גמליאל שם: ומ"ש כל הניכר לרבים וכו'. הם דברי רבי אלעזר בן
עזריה ומפרש רבינו דמצהיבין לחוד ומתעסקין עמו לחוד ומר אמר חדא ומר
אמר חדא ולא פליגי:

יב הָעֶבְדִים וְהַשְּׁפָחוֹת אֵין מְסַפִּידִין אוֹתָן וְאִין עוֹמְדִין עָלֵיהֶן
בְּשׁוּרָה. וְאִין אוֹמְרִים עָלֵיהֶן בְּרַכַּת אַבְלִים וְתַנְחוּמֵי אַבְלִים.
אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם שְׂאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוּרוֹ וְעַל חֲמוּרוֹ הַמְּקוֹם
יְמַלֵּא חֶסֶר וְנֶדֶד :

כסף משנה העבדים והשפחות וכו'. ס"פ היה קורא (דף ט"ז):

הלכות אבל - פרק שלשה עשר

א פיצד מנחמין את האבלים. אחר שקוברין את המת מתקבצין האבלים ועומדין בצד בית הקברות. וכל המלוין את המת עומדין סביב להן שורה לפני שורה. ואין שורה פחותה מעשרה ואין אבלים מן המנין:

כסף משנה כיצד מנחמין את האבלים וכו': ומה שכתב ואין שורה פחותה מעשרה. סנהדרין פרק כהן גדול (דף י"א):

ב האבלים עומדין לשמאל המנחמין וכל המנחמין באין אצל האבלים אחד אחד. ואומרים להן תנחמו מן השמים. ואחר כך הולך האבל לביתו. וכל יום ויום משבעת ימי אבלות באין בני אדם לנחמו. בין שבאו פנים חדשות בין שלא באו:

ג האבל מסב בראש. ואין המנחמין רשאים לישב אלא על גבי ^[א] קרקע. שנאמר [\(איוב ב-ג\)](#) 'וישבו אתו לארץ'. ואין רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל את פיו תחלה. שנאמר [\(איוב ב-ג\)](#) 'ואין דבר אליו דברי וכתוב [\(איוב ג-א\)](#) 'אחרי כן פתח איוב את פיהו וגו' [\(איוב ד-א\)](#) 'ויען אליפז'. וכיון שנענע בראשו שוב אין המנחמין רשאים לישב אצלו. שלא יטריחוהו יותר מדאי:

כסף משנה האבל מיסב בראש. בסוף מ"ק (דף כ"ח) ובפרק מציאת האשה (דף ס"ט): ואין המנחמין רשאים לישב אלא על גבי קרקע וכו': ואין רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל את פיו תחלה וכו'. בסוף מועד קטן (דף כ"ח): וכיון שנענע בראשו וכו'. בסוף מועד קטן (דף כ"ז):. וכתב הטור דכיון שהוא אסור בשאילת שלום בזמן שפוטר המנחמים שוחה בראשו כתלמיד השוחה לפני רבו ליתן שלום והם דברי הרמב"ן בשם הר"י בן גיאת:

ד * מת שאין לו אבלים להתנחם. באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבלות. ושאר העם מתקבצין

עֲלִיָּהוּן. וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין בְּכָל יוֹם וַיּוֹם מִתְקַבְּצִין
עֲשָׂרָה מִשָּׂאָר הָעַם וַיּוֹשְׁבִין בְּמִקְוָמוֹ:

ההראב"ד מת שאין לו וכו' עד מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו.
א"א זה אין לו שורש:

כסף משנה מת שאין לו אבלים וכו'. בסוף פרק שואל (דף קנ"ב) ופירש"י
במקומו במקום שמת שם ועכשיו נוהגים לישב במקום האבלים ומשכיבים
עליו:

ה הכל חייבין לעמוד בפני נשיא חוץ מאבל וחולה. ולכל העומד
מפניו אומר לו שוב חוץ מאבל וחולה שמשמע ישב באבלו ישב
בחליו:

כסף משנה הכל חייבים לעמוד בפני נשיא חוץ מאבל וחולה. בסוף מועד קטן
(דף כ"ז): ולכל העומד מפניו אומר לו שוב וכו'. שם בסמוך לכל אומרים שבו
חוץ מאבל וחולה וסובר רבינו דקאי לנשיא דסמיך ליה שאע"פ שאינם חייבים
לעמוד אם רצו לעמוד עומדים:

ו מכבדין ומרבצין בבית האבל. ומדיחין קערות וכוסות
וקיתונות וצלוחיות ומדליקין את הנרות. אבל אין מביאין שם
לא את המגמר ולא את הבשמים:

כסף משנה מכבדין ומרבצין וכו' עד שלא לבייש את העניים. ג"ז שם (דף
כ"ז):

ז אין מוליכין לבית האבל המאכל שמברין בו. לא בכלי כסף
ולא בכלי שעם וכיוצא בהן. אלא בכלי נסרים של ערבה קלופה
וכיוצא בהן. שלא לבייש את מי שאין לו. ואין משקין בזכוכית
לבנה אלא בצבועה. שלא לבייש את העניים שאין יינותיהן
טובות:

ח אין שותין בבית האבל יתר על עשרה כוסות לכל אָחַד וְאָחַד. שְׁלֹשָׁה קִדְּם אֲכִילָהּ. וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ אֲכִילָהּ. וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָהּ. וְלֹא יוֹסִיף שְׁמָא יִשְׁתַּכֵּר :

כסף משנה אין שותין בבית האבל וכו'. בפירקא קמא דכתובות (דף ח' ע"ב) תניא עשרה כוסות התקינו בבית האבל שלשה לפני סעודה וכו' ושלשה תוך הסעודה וכו' וארבעה לאחר הסעודה וכו' הוסיפו עליהם עוד ארבעה וכו' התחילו שותים ומשתכרים החזירו הדבר ליושנו ופירש רש"י לעשרה והרמב"ן פירש שלא ישתו אלא תוך הסעודה דין שבתוך הסעודה אינו משכר ודברי רבינו כפירוש רש"י אבל לא נהגו כן ואף רבינו לא כתבה דרך חיוב אלא דרך שלילה. ובפרק רביעי כתב נקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות :

ט אין אומרין שמועה והגדה ^[ב] בבית האבל אלא יושבין דוין. וכן אין אומרין בפני המת אלא דברים של מת. אָבֵל לְעֶסֶק בְּדַבְרֵי תוֹרָה בְּפָנָיו אוּ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת אָסוּר ^[ג] :

כסף משנה אין אומרים שמועה וכו'. ברייתא בסוף מ"ק : וכן אין אומרים בפני המת וכו'. בפרק מי שמתו אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת ואיכא התם תרי לישני ופסקו הפוסקין כלישנא דאמר לא נצרכה אלא לדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה וכתב הרמב"ן ומה הן דבריו של מת הלכות הספד והוצאת המת וקבורה. והא דאמרינן בספ"ק דבבא קמא מאי וכבוד עשו לו במותו שהושיבו ישיבה על קברו כתבו התוספות לא על קברו ממש אלא ברחוק ארבע אמות דליכא לועג לרש וכ"כ נמוקי יוסף בשם הרא"ש וכתב עוד בשם הרמ"ה דכיון דלכבוד שיכבא הוא דעביד שרי ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל בביאורו לטור אורח חיים הביא דברי נמוקי יוסף וכתב על דברי הרמ"ה שעל זה סמכו לומר פסוקים בבית הקברות ודרשא למתים עכ"ל וכך הוא מנהג פשוט היום :

י אין בוכין על המת יתר משלשה ימים. ואין מספידין יתר משבעה. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים בְּשָׂאָר הָעָם. אָבֵל תִּלְמִידֵי חֻכְמַיִם הַכֵּל לְפִי חֻכְמָתוֹ. וְאִין בּוֹכִין עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִשְׁלֹשִׁים יוֹם. שְׂאִין לָנוּ גְדוֹל מִמָּשָׁה רַבְּנוּ וּכְתִיב [\(דברים לד-ח\)](#) וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכֵי

אָבֵל מִשָּׁה'. וְכֵן אֵין מִסְפִּידִין יְתֵר עַל שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ. אֵין לָנוּ
בְּחֻכְמָה גְדוֹל מִרַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ וְשְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ בְּלִבְד נִסְפָד. וְכֵן
חֻכְם שְׁבָאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר שְׁנַיִם עֶשֶׂר חֳדָשׁ אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ:

כסוף משנה אֵין בּוֹכִין וְכו'. וְאֵין מִסְפִּידִין וְכו'. בְּסוֹף מִיָּק (דף כ"ז): וְמִ"ש
בְּד"א בְּשֵׁאר הָעַם וְכו'. כֵּן נִרְאָה מִמָּה שִׁיבָא בְּסִמוּךְ: וְמִ"ש וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶם
יֹתֵר מִל' יוֹם וְכֵן אֵין מִסְפִּידִין עֲלֵיהֶם יֵתֵר מִי"ב וְכו'. בְּפֶרֶק הַנוּשָׂא (דף
ק"ג): וְמִ"ש וְכֵן חֻכְם שְׁבָאָה שְׁמוּעָתוֹ וְכו'. בְּפֶרֶק הָעֶרֶל (דף ע"ט) גְּבִי שְׂאוּל
שֶׁלֹא נִסְפָד כִּהְלַכְהוּ אִמֵר דוּד שְׂאוּל נִפְקוּ לִיה תְּרִיסַר יֶרַחֵי שְׁתָּא וְלֹאֵו דְרַכִּיָּה
לְמִסְפָּדִיָּה:

יא אֵל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ יְתֵר מִדָּאֵי. שְׁנַאָמֵר [\(נרמיה כב-ט\)](#) 'אֵל
תִּבְכּוּ לָמֵת וְאֵל תִּגְדּוּ לוֹ'. כְּלוּמַר יְתֵר מִדָּאֵי שְׁזָהוּ מְנַהְגּוּ שֶׁל
עוֹלָם. וְהִמְצִיעַר ^[עצמו יותר] עַל מְנַהְגּוֹ שֶׁל עוֹלָם הָרִי זֶה טַפֵּשׁ. אֵלֹא
כִּי צַד יַעֲשֶׂה. שְׁלֹשָׁה לְבָבֵי. שְׁבַעַה לְהִסְפָּד. שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתַסְפָּרַת
וְלִשְׂאָר הַחֲמִשָּׁה דְבָרִים:

כסוף משנה אֵל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ וְכו'. בְּסוֹף מוֹעֵד קֶטָן:

יב כָּל מִי שְׂאִינוּ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שְׂצוּוֹ חֻכְמַיִם הָרִי זֶה אַכְזָרִי.
אֵלֹא יִפְחַד וְיִדְאָג וְיִפְשֵׁשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְיִחְזֹר בְּתַשׁוּבָה. וְאַחַד מִבְּנֵי
חֲבוּרָה שְׁמֵת תִּדְאָג כָּל הַחֲבוּרָה כְּלָה. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים
הָרֵאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ חָרַב מְנַחַת לוֹ עַל צְנֹאָרוֹ.
וּמִשְׁלֹשָׁה וְעַד שְׁבַעַה ^[כְּאֵלוֹ הֵיִא] מְנַחַת בְּקֶרֶן זְוִית. מִכָּאֵן וְאֵילָךְ
^[כְּאֵלוֹ] עוֹבְרַת כְּנִגְדּוֹ בְּשׁוּק. כָּל זֶה לְהַכִּין עֲצָמוֹ וְיִחְזֹר וְיַעֲזוּר
מִשְׁנָתוֹ. וְהָרִי הוּא אוֹמֵר הַכִּיתָה אֶתֶם וְלֹא חָלוּ מְכַלְלֵי שְׂצָרִיךְ
לְהַקִּיץ וְלַחֹול:

כסוף משנה כָּל מִי שְׂאִינוּ מִתְאַבֵּל וְכו'. דְּבַרֵי רַבִּינוּ רֵאוּיִים אֵלֵינוּ: וְאַחַד מִבְּנֵי
חֲבוּרָה שְׁמֵת וְכו'. בְּפֶרֶק רַבִּי אֵלִיעֶזֶר דְּאוּרַג (שְׁבַת דף ק"ו): כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים
וְכו'. בְּסוֹף מוֹעֵד קֶטָן:

הלכות אבל - פרק ארבעה עשר

א מצות עשה של דבריהם לבקר חולים. ולנחם אבלים. ולהוציא המת. ולהכניס הפלה. וללוות האורחים. ולהתעסק בכל צרכי הקבורה. לשאת על הכתף. ולילך לפניו ולספד ולחפר ולקבר. וכן לשמח הפלה והחתן. ולסעודם בכל צרכיהם. ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שעור. אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל [\(ויקרא יט-יח\)](#) 'ואהבת לרעך כמוך'. כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים. עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצות:

כסף משנה מ"ע של דבריהם:

ב שכר הלונה מרבה מן הכל. והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודוד החסד שנהג בה. מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלנה אותן. וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכונה. שפאמר [\(בראשית יח-ב\)](#) 'וירא והינה שלשה אנשים'. ולוויס יותר מהכנסתן. אמרו חכמים כל שאינו מלנה כאלו שופך דמים:

כסף משנה וגדולה הכנסת אורחים וכו'. בפרק מפנין (דף קכ"ז): כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים. בריש פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ז):

ג כופין ללונה כדרך שכופין לצדקה. ובית דין היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום. ואם נתעצלו בדרך

זֶה מַעֲלָה עֲלֵיהֶם כָּאֵלוֹ שֶׁפָּכוּ דָמִים. אֲפֹלוּ הַמְּלֹאָה אֶת חֲבֵרוֹ
אֲרַבַּע אַמּוֹת יֵשׁ לוֹ שֶׁכָּר הִרְבָּה. וְכַמָּה שְׁעוֹר לְוִיָּה שֶׁחָיַב אָדָם
בָּהּ. הָרַב לְתַלְמִיד עַד עֲבוּרָה שֶׁל עִיר. וְהָאִישׁ לְחֲבֵרוֹ עַד תְּחוּם
שַׁבָּת. וְהַתְּלָמִיד לָרַב עַד פְּרָסָה. וְאִם הָיָה רַבּוֹ מִבְּהֶק עַד שְׁלֹשׁ
פְּרָסָאוֹת :

כסף משנה ומה שכתב כופין ללויה וכו'. גם זה שם. ומה שכתב ובית דין היו
מתקנין שלוחין וכו': אפילו המלוה את חבירו ארבע אמות וכו' עד שלש
פרסאות. בר"פ עגלה ערופה (דף מ"ו):

ד בְּקוֹר חוֹלִים מְצוּהָ עַל הַכֹּל. אֲפֹלוּ גְדוֹל מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן.
וּמְבַקְרִין הִרְבָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמוֹסִיף מְשַׁבַּח וּבְלִבָּד שֶׁלֹּא
יִטְרִיחַ. וְכָל הַמְּבַקֵּר אֶת הַחוֹלָה כָּאֵלוֹ נָטַל חֵלֶק מִחֲלָיו וְהִקַּל
מֵעָלָיו. וְכָל שְׂאִינוֹ מְבַקֵּר כָּאֵלוֹ שׁוֹפֵךְ דָּמִים :

כסף משנה ביקור חולים מצוה על הכל וכו' עד כמה פעמים ביום. בפרק אין
בין המודר (דף ל"ט). ומ"ש וכל המבקר את החולה וכו' עד כאילו שופך
דמים. שם (דף מ'):

ה אִין מְבַקְרִין אֶת הַחוֹלָה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וְהִלָּאָה. וְאִם
קָפַץ עָלָיו הַחֲלִי וְהִכְבִּיד מְבַקְרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִין מְבַקְרִין אֶת
הַחוֹלָה לֹא בְּשִׁלְשׁ שָׁעוֹת רֵאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם. וְלֹא בְּשִׁלְשׁ אַחֲרוֹנוֹת.
מִפְּנֵי שֶׁהוּן מִתְעַסְקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלָה. וְאִין מְבַקְרִין לֹא חוֹלֵי
מַעֲצִים וְלֹא חוֹלֵי הָעֵין. וְלֹא מִחוּשֵׁי הָרֵאשׁ. מִפְּנֵי שֶׁהַבְּקוֹר קָשָׁה
לָהוֹן :

כסף משנה אין מבקרין את החולה וכו' עד מיד. במסכת שמחות ובירושלמי
פ"ג דפאה ואמרינן התם שקרובים והחברים נכנסים מיד ולא ידעתי למה
השמיטו רבינו: אין מבקרין לא בשלש שעות ראשונות ביום וכו'. בפרק אין
בין המודר (דף מ') ויהיב טעמא בגמרא כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי
תלת שעי קמייתא רווחא דעתיה בתרייתא תקיף חולשיה ולא ידעתי למה
השמיט טעם הגמרא ואפשר שלא היה בגירסתו:

י הַנִּכְנָס לְבִקֹּר אֶת הַחוּלָה לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גְּבִי ^[א] מִטָּה וְלֹא עַל גְּבִי כֶּסֶף וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל וְלֹא עַל גְּבִי מְקוֹם גְּבוּהָ וְלֹא לְמַעְקָה מִמְרָא שׁוֹתָיו. אֲלֹא מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְמִטָּה מִמְרָא שׁוֹתָיו וּמִבִּקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְיוֹצֵא :

כסף משנה **הנכנס לבקר את החולה לא ישב וכו'.** בפרק קמא דשבת (דף י"ב): וכתבו התוספות נראה דדוקא כשהחולה שוכב בנמוך שלא ישב בגבוה מראשותיו של חולה ופירש"י מתעטף מאימת שכינה כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדין:

יז יֵרָאֶה לִי שֶׁנִּחְמַת אַבְלִים קוֹדֵם לְבִקֹּר חוּלִים. שֶׁנֶּחֱוִים אַבְלִים גְּמִילוֹת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים :

ח מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו מֵת וְכָלָה. מֵנִיחַ אֶת הַפֶּלֶה וּמִתְעַסֵּק עִם הַמֵּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר [\(סנהלת ז-ד\)](#) 'לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אַבְלֵי וְגוֹ'. מֵת וְכָלָה שֶׁפָּגְעוּ זֶה בְּזֶה בְּדַרְדָּר. מִעֲבִירִין אֶת הַמֵּת ^[ב] מִלְּפָנָי הַפֶּלֶה. וְזֶה וְזֶה עוֹבְרִין מִלְּפָנָי הַמָּלָךְ :

כסף משנה **מי שהיו לפניו מת וכלה וכו'.** באבל רבתי לבית האבל ולבית המשתה בית האבל קודם והרמב"ן כתב על דברי רבינו ולא נהירא וההיא דאבל רבתי לאו בשעת הכנסת כלה לחופה אלא כל שבעה דהבראת האבל קודם לאכילת בית המשתה: **מת וכלה וכו' עד חייבים להתעסק עמו.** בפ"ב דכתובות (דף י"ז):

ט מִבְּטָלִין תִּלְמוּד תוֹרָה לְהוֹצֵאת הַמֵּת וּלְהַכְנִסַת הַפֶּלֶה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּשָׂאִין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ. אַבְל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ ^[ג] אִין מִבְּטָלִין. וְכָל שָׂאִין מִתְעַסְקִין בְּתוֹרָה חֲזִיבִין לְהַתְעַסֵּק עִמּוֹ :

י מֵת אֶחָד בְּעִיר. כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בְּעֲשִׂית מְלָאכָה עַד שֶׁיִּקְבְּרוּהוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בְּצָרְכּוֹ מִתְרִין :

כסף משנה **מת אחד בעיר וכו'.** בפרק אלו מגלחין (דף כ"ז):

יא תִּלְמִיד חָכֵם שָׁמַת. אָפְלוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שְׁשִׁים רְבּוּא מִבְּטָלִין
תִּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצֵאתוֹ. הָיוּ שְׁשִׁים רְבּוּא אֵין מִבְּטָלִין. וְאִם
הָיָה מְלַמֵּד לְאַחֲרִים אֵין לוֹ שְׁעוֹר אֶלָּא מִבְּטָלִין הַכֹּל לְהוֹצֵאתוֹ:

כסף משנה ת"ח שמת וכו' עד להוצאתו. פרק ב' דכתובות:

יב קוֹבְרִין מֵתֵי עֶבְרִיִּים וּמִנְחָמִין אֲבֵלֵיהֶם וּמִבְּקָרִין חוֹלֵיהֶם
מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם:

כסף משנה קוברים מתי עכו"ם וכו'. בס"פ הניזקין (דף ס"א):

יג בְּתֵי הַקְּבֻרוֹת אֲסוּרִין בְּהִנָּאָה. כִּיצַד. אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן. וְאֵין
שׁוֹתִין בָּהֶן. וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה. וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן וְלֹא שׁוֹנִין
בָּהֶן. כָּלְלוּ שֶׁל דְּבַר אֵין נְאוּתִין בָּהֶן. וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶן קְלוֹת רֹאשׁ.
לֹא יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ וְסִפָּר
תּוֹרָה בְּזֵרוּעוֹ. וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבְרַחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת מִתָּר:

כסף משנה בתי הקברות אסורים בהנאה. ומ"ש ולא נוהגין בהם קלות
ראש. בפרק בני העיר (דף כ"ט) תנו רבנן בתי הקברות אין נוהגין בהם קלות
ראש אין מרעין בהם בהמה ואין מוליכין בהם אמת המים ואין מלקטין בהם
עשבים ואם לקטן שורפן במקומן ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה: לא
ילך אדם וכו'. ברייתא פרק מי שמת (דף י"ח) ובנוסחי דידן גבי ספר תורה לא
יהלך אדם בביה"ק וס"ת בזרועו ויקרא בו והכי מסתבר דבלא קריאה בו מאי
לועג לרש איכא:

יד הַמוֹלִיד עֲצָמוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לֹא יִתְּנֶם בְּדִיסקָיָא וְיִנְיַחֵם
עַל גְּבֵי חֲמוּרוֹ וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם. מִפְּנֵי שְׁנוּהַג בָּהֶן מְנַהֵג בְּזֵיוֹן. וְאִם
הָיָה מִתְיָרָא מִפְּנֵי הַגְּנָבִים וּמִפְּנֵי הַלִּיֶסְטִים מִתָּר:

כסף משנה המוליך עצמות וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (דף י"ח):

טו אין מפנין את המת מקבר לקבר אפלו מבזוי למכבד. ואם
היה בתוך שדהו מפניהו אפלו ממכבד לבזוי :

כסף משנה אין מפנין את המת וכו' עד אפילו ממכובד לבזוי. ירושלמי בסוף
פ"ב דמ"ק ויהיב טעמא התם למה בתוך שלו מותר מפני שערב לו לאדם
שיהיה נוח אצל אבותיו וכתב הרמב"ן דהוא הדין דלהעלותו לארץ ישראל
שרי וכתב עוד שאם מתחלה היה דעתם לפנותו מותר :

טז אין קוברין מת על גבי מת ולא שני מתים כאחד שבזיון
הוא. וקטן הישן עם אמו נקבר עמה :

כסף משנה אין קוברין מת על גבי מת. באבל רבתי. וכתב הטור ודוקא שאין
ביניהם עפר ששה טפחים : ומה שכתב ולא שני מתים כאחד וכו'. גם זה שם
ואע"ג דר' יהודה הוא דקאמר האיש נקבר עם בתו הקטנה והאשה עם בנה
הקטן ועם בן בנה הקטן זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו כתב
הטור שנהגו עכשיו כר' יהודה והוא מדברי הרמב"ן. ובנוסחא דידן יש ט"ס
בדבר שכתב היוצא במקום הישן :

יז עפר הקבר אינו אסור בהנאה שאין קרקע עולם נאסרת.
אבל קבר הבגין אסור בהנאה :

כסף משנה עפר הקבר וכו'. בפרק נגמר הדין (דף מ"ז) :

יח הבונה קבר למת לא נאסר עד שיכנס בו המת. ואפלו הטיל
בו נפל נאסר בהנאה :

כסף משנה הבונה קבר למת וכו'. שם וכרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא :
ומ"ש אפילו הטיל בו נפל נאסר בהנאה. שם :

יט נפש שנעשה לשם חי ושם בו המת. והוסיף בו דימוס אחר
לשם המת. אף על פי שפנה המת הכל אסור בהנאה. ואם הכיר

אֶת הַתּוֹסֶפֶת חוֹלֵץ אוֹתָהּ וְהַשָּׂאָר מֵתָר. נַעֲשֶׂה לְשֵׁם הַמֵּת כִּיּוֹן
שֶׁהֵטַל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסָר אֵף עַל פִּי שְׂפָנָהּוּ :

כסף משנה נפש שנעשה לשם חי וכו' עד אף על פי שפנהו. גם זה שם :

כ הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו וְהֵלֵךְ וּקְבְּרוּ בְּקֶבֶר אַחֵר. הֵרִי זֶה לֹא יִקְבֵּר
בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית. וְהַקֶּבֶר הַזֶּה אָסוּר בְּהִנָּאָה מִפְּנֵי כְבוֹד
אָבִיו :

כסף משנה הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו וכו'. גם זה שם והטור כתב לא יקבר בו הוא
עולמית מפני כבוד אביו אבל אחר מותר לקבור בו :

כא הַמֵּת אָסוּר בְּהִנָּאָה כָּלוּ. חוּץ מִשְׁעָרוֹ שֶׁהוּא מֵתָר בְּהִנָּאָה
מִפְּנֵי שְׂאִינוֹ גּוֹפּוֹ. וְכֵן אַרְוֹנוֹ וְכָל תְּכָרִיכָיו אָסוּרִין בְּהִנָּאָה. אֲבָל
כָּלִים הַמוֹכְנִים לְתִכְרִיךְ לֹא נֶאֱסָרוּ בְּהִנָּאָה. אֲפֹלוֹ אָרְגַּב בְּגָד לְמֵת
לֹא נֶאֱסָר עַד שֶׁיִּגִּיעַ בַּמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת עִמּוֹ. שְׂאִין הַהִזְמָנָה
אוֹסֶרֶת :

כסף משנה הַמֵּת אָסוּר בְּהִנָּאָה כוּלוֹ. בַּכֹּהֵן דּוֹכְתִי אִמְרוּ דַּמַּת אָסוּר דַּגְמַר שֵׁם
שֵׁם מַעְגְלָה עֵרוּפָה : וּמָה שֶׁכָּתַב חוּץ מִשְׁעָרוֹ אִינִי יוֹדַע מִנֵּין לוֹ דַּהֵא בַסּוּף פֶּרֶק
קַמָּא אִמְרִינֵן דַּאָסוּר וְדוּחַק לוֹמַר דַּבְּפִאָה נַכְרִית דַּתְלִי בַּסִּיכְתָּא דַּמְשַׁמַּע
בַּגְמָרָא דַּשְׂרִי דַּאִיכַּ הַיִּי לַפְרֵשׁ : וּמִשׁ וְכֵן אַרְוֹן וְכָל תְּכָרִיכָיו וכו'. יִתְבָּאֵר בַּמָּה
שִׁיבָא בַּסְמוּךְ : וּמִשׁ אֲבָל כָּלִים הַמוֹכְנִים לְתִכְרִיךְ וכו'. בַּפֶּרֶק נִגְמַר הַדִּין (דף
מ"ח) וְכַרְבָּא דַּאִמְרַה הַזְּמַנָּה לֹא מִלְתָּא הִיא :

כב כָּל הַכָּלִים שְׂזוֹרְקִין עַל הַמֵּת עַל הַמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת עִמּוֹ
אָסוּרִין בְּהִנָּאָה. שְׂלֵא יִתְחַלְּפוּ בְּתִכְרִיכֵין :

כסף משנה כָּל הַכָּלִים שְׂזוֹרְקִין עַל הַמֵּת וכו' עד אִין מַצִּילִין אוֹתָן. בַּפֶּרֶק נִגְמַר
הַדִּין (סְנַהֲדְרִין דף מ"ח ע"ב) וְכַרְבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דַּמְפָּרֵשׁ דַּבְּרֵי תַנָּא קַמָּא
הוּא :

כג הָיוּ אָבוֹתָיו וְאִמּוֹ מְזַרְקִין כָּלִים בְּחֻמְתָּן עַל הַמֵּת. מִצָּוָה עַל
אֲחֵרִים לְהַצִּילָן. וְאִם הִגִּיעוּ לַמָּטָה הַנִּקְבָּרֶת עִמּוֹ אִין מִצִּילִין
אוֹתָן :

כד מְלַמְדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲבָלָן וְלֹא יִפְסִיד אֶת הַכֶּלִים
וְיִשְׁלִיכֶם לְחֻבְלָה. מוֹטָב לְתַתֶּם לְעֲנִיִּים וְאֵל יִשְׁלִיכֶם לְרָמָה
וְתוֹלְעָה. וְכָל הַמְרַבָּה כָּלִים עַל הַמֵּת עוֹבֵר בְּלֹא תִשְׁחִית :

כסוף משנה מלמדין את האדם וכו' עד בלא תשחית. באבל רבתי (פרק שמיני) :

כה מֶלֶךְ שָׁמַת עוֹקְרִין סוֹס שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו. וְעִגְלָה שֶׁהָיְתָה
מוֹשְׁכַת בְּקָרוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ מִנְּשֵׁר פְּרִסוֹתֶיהָ מִן הָאֲרֶבֶת
וְלַמָּטָה מְקוֹם שָׁאִין עוֹשָׂה אוֹתָהּ טְרָפָה. וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל
קִבְרוֹ שְׁבַע יָמִים. שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרֵי הַיָּמִים בַּלֵּב-לֵג) 'וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ'
זֶה שֶׁהוֹשִׁיבוּ לוֹ יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. וְנִשְׂיָא שָׁמַת אִין מִבְּטָלִין
יְשִׁיבָתוֹ יִתֵּר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם :

כסוף משנה מלך שמת עוקרין סוס שהיה רוכב וכו' : ומה שכתב מקום שאינו
עושה אותה טריפה. הוא כי היכי דלא לעבור בבל תשחית [והברייתא משובשת שם
וצריך תיקון] : ומושיבין ישיבה על קברו וכו'. בסוף פרק קמא דבבא קמא (דף
ט"ז:) אמרינן שעשו כן לחזקיה מלך יהודה ומשמע לי שלא עשו כן לשום מלך
כי אם לו מפני שהעמיד תורה הרבה בישראל כדאמרינן בפרק [חלק] (דף צ"ד
ע"ב) ויש לתמוה על רבינו שסתם דבריו דמשמע דסבירא ליה דלכל מלך עושין
כן וקשה דא"כ מאי רבותיה דחזקיה דמשבח קרא שהושיבו ישיבה על קברו :
ונשיא שמת אין מבטלין ישיבתו וכו'. בסוף פרק הנושא (כתובות דף ק"ג):

כו מֶלֶךְ אוֹ נְשִׂיא שָׁמַת יֵשׁ לָהֶן לְשָׂרְף מִטָּתוֹ וְכָל כְּלֵי תִשְׁמִישׁוֹ.
וְאִין בְּזָה דְרָדָּה הָאֶמּוֹרִי. וְלֹא מְשׁוּם הַשְּׁחָתָה. שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמִיָּה לִד-ה)
'בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׁרָפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הָרֵאשֻׁנִּים' (יִרְמִיָּה לִד-ה) 'יִשְׂרָפוּ
לָךְ' : סְלִיקוּ לָהֶן הַלְכוֹת אֲבָל בְּס"ד

הלכות מלכים ומלחמותיהם

יש בכללן שלש ועשרים מצוות. עשר מצוות עשה. ושלוש עשרה מצוות לא תעשה. וזה הוא פ'טון: (א) למנות מלך בישראל. (ב) שלא ימנה מקהל גרים. (ג) שלא ירבה לו נשים. (ד) שלא ירבה לו סוסים. (ה) שלא ירבה לו כסף וזהב. (ו) להחרים שבועה עממים. (ז) שלא לחיות מהן כל נשמה. (ח) למחות זרעו של עמלק. (ט) לזכר מה שעשה עמלק. (י) שלא לשכח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך. (יא) שלא לשכן בארץ מצרים. (יב) לשלח שלום ליושבי העיר כשצרים עליה. ולדון בה כאשר מפרש בתורה ואם תשלים ואם לא תשלים. (יג) שלא לדרש שלום מעמון ומואב בלבד כשצרים עליהם. (יד) שלא להשחית אילני מאכל במצור. (טו) להתקין יד שייצאו בו בעלי המחנה להפנות בו. (טז) להתקין יתד לחפר בו. (יז) למשח כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה. (יח) להיות מארס. ובונה בנגן. ונוטע פ'רם. שמחים בקנינים שנה תמימה. ומחזירין אותן מן המלחמה. (יט) שלא יעבר עליהם לכל דבר. ולא יצאו אפלו לצרכי העיר ולצרכי הגדוד. ודומה להם. (כ) שלא לערץ ולחזר לאחור בשעת המלחמה. (כא) דין יפת תאר. (כב) שלא תמכר יפת תאר. (כג) שלא יכבשנה לעבדות אחר שנבעלה: וביאור מצוות אלו

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק ראשון

א שְׁלֹשׁ מְצוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת כְּנִיסַתָּן לְאֶרֶץ. לְמִנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים יז-טו\)](#) 'שׁוֹם תִּשְׂמֹעַ עֲלֶיךָ מֶלֶךְ'. וְלִהְיֶיךָ זֶרְעוֹ שֶׁל עֲמֶלֶק שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כה-יט\)](#) 'תִּמְחָה אֶת זֶכֶר עֲמֶלֶק'. וְלִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים יב-ה\)](#) 'לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה':

כסף משנה שלש מצות נצטוו ישראל וכו'. בסנהדרין פרק כה"ג (דף כ'): תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע אי זה מהם תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר והיה בהניח לכם מכל אויביכם וגוי והיה המקום אשר יבחר ה' וגוי הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתוב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים. ופירש"י שלש מצות שהם תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן. בכניסתן לארץ דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשת וישבת ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגוי ובבנין בית הבחירה כתיב וישבתם בארץ. ומי"מ צ"ע בדברי רבינו למינוי מלך קודם למלחמת עמלק לא מייתי לה מקרא דמייתי בגמרא ועוד דלהכרתת זרע עמלק קודם לבנין הבית מייתי מקרא בתרא ולא מייתי מקרא קמא דמייתי בגמרא והיה בהניח לכם וכו':

ב מְנוּי מֶלֶךְ קוֹדֵם לְמִלְחָמַת עֲמֶלֶק. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל א טו-א\)](#) 'אֲתִי שָׁלַח ה' לְמִשְׁחָךְ לְמֶלֶךְ' [\(שמואל א טו-ג\)](#) 'עֲתָה לָךְ וְהִפִּיתָה אֶת עֲמֶלֶק'. וְהִכְרַתְתָּ זֶרַע עֲמֶלֶק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל ב ז-א\)](#) 'וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְה' הִנִּיחַ לוֹ מִסְבִּיב מִכָּל אֲיָבָיו' [\(שמואל](#)

[ב-ב](#) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנְּבִיא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבַיִת אֲרָזִים וְגוֹי.
מֵאַחַר שֶׁהִקְמַת מֶלֶךְ מִצְוָה לָמָּה לֹא רָצָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
כְּשֶׁשָּׂאֵלוֹ מֶלֶךְ מִשְׁמוּאֵל. לָפִי שֶׁשָּׂאֵלוֹ בְּתַרְעֻמָּת. וְלֹא שֶׁאֵלוֹ
לְקִיָּם הַמִּצְוָה אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁקְּצוּ בְּשִׁמוּאֵל הַנְּבִיא. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שְׁמוּאֵל](#)
[א-ח-ז\)](#) 'כִּי לֹא אֶתְּדָּ מֶאֱסוֹ כִּי אֶתִּי מֶאֱסוֹ וְגוֹ':

כסף משנה מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה וכו':

ג אִין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בְּתַחֲלָה אֲלֵא עַל פִּי בַּיִת דִּין שֶׁל שְׁבַעִים
זְקֵנִים וְעַל פִּי נְבִיא. כִּי הוֹשִׁיעַ שְׁמֹנְהוּ מִשָּׁה רַבְּנֵנוּ וּבַיִת דִּינוּ.
וּכְשֶׁאֵוֹל וְדוֹד שְׁמֹנִים שְׁמוּאֵל הִרְמַתִּי וּבַיִת דִּינוּ:

כסף משנה אין מעמידין מלך בתחלה אלא וכו':

ד אִין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהֵל גְּרִים אֲפֹלוּ אַחַר כְּפָּה דְּזוֹרוֹת עַד
שֶׁתְּהִיָּה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דְּבָרִים יז-טו\)](#) 'לֹא תוּכַל לָתֵת עֲלֶיךָ
אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיד הוּא'. וְלֹא לְמַלְכוּת בְּלִבְד ^[א] אֲלֵא לְכָל
שְׂרָרוֹת שְׁבִיִּשְׂרָאֵל. לֹא שֶׁר צָבָא וְלֹא שֶׁר חֲמֻשִּׁים אוֹ שֶׁר עֲשָׂרָה.
אֲפֹלוּ מִמֶּנָּה עַל אֲמַת הַמַּיִם שֶׁמִּחֲלַק מִמֶּנָּה לְשָׂדוֹת. וְאִין צָרִיד
לוֹמַר דִּין אוֹ נְשִׂיא שְׁלֵא יְהֵא אֲלֵא מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דְּבָרִים יז-טו\)](#)
'מִקְּרַב אַחִיד תְּשִׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ, כָּל מְשִׁימוֹת שֶׁאַתָּה מְשִׂים לֹא
יְהוּ אֲלֵא מִקְּרַב אַחִיד:

כסף משנה אין מעמידין מלך מקהל גרים וכו'. ביבמות פרק החולץ (דף
מ"ה): רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל כלומר גבאים
ממונים על ישראל ואע"ג דאמר מר שום תשים עליך מלך כל משימות שאתה
משים אל יהו אלא מקרב אחיך כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה
ובפרק י' יוחסין (דף ע"ו): אמר רב יוסף תנינא שום תשים עליך מלך מקרב
אחיך כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך א"ל רב אדא בר
אהבה ואפילו אמו מישראל וכו' מקרב אחיך קרינן ביה וכו' במערבא אפילו
ריש כורי כלומר ממונה על המדות לשון לתך וכור לא מוקמי מינייהו כלומר
מגרים שאין אמם מישראל בנהרדעא אפילו ריש גרותא לא מוקמי מינייהו

כלומר להשקות בית השלחין ופעמים שהם של רבים וממנים שוטר עליו שלא ישקה איש ביומו של חבירו וכתבו התוספות בפרק אלו נאמרים דאיתא בירושלמי דפי' י' יוחסין שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורים שבאחיך ומשמע לי דלרבותא נקט אמו ומכ"ש אם היה אביו מישראל אע"פ שאין אמו מישראל כשר וכן כתבו התוספות בפרק מצות חליצה ובהכי ניחא לי היאך מלך רחבעם דלא הוה אמו מישראל דהא בן נעמה העמונית הוה:

ה אין מעמידין אשה במלכות שנאמר (דברים יז-טו) 'עליך מלך' ולא מלכה. וכן כל משימות שבש"ש לא אין ממנים בהם אלא איש:

כסף משנה אין מעמידין אשה וכו'. בסיפרי:

ו ואין מעמידין מלך ולא כהן גדול. לא קצב. ולא ספר. ולא בלן ולא ברסי. לא מפני שהן פסולין אלא הואיל ואמנותן נקלה העם מזלזליו בהן לעולם. ומשיעשה במלאכה מאלו יום אחד נפסל:

כסף משנה אין מעמידין מלך וכו'. בסוף קידושין (דף פ"ב) ת"ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע הצורפין והסריקין והנקורות והרוכלים והגרדין והספרים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מהם לא מלך ולא כ"ג מ"ט לא משום דפסילי אלא משום דזיל אומנותייהו. וסובר רבינו דהא דכל שעסקו עם הנשים לא שייך אלא עד הגרדיים ומספרים ואילך מיירי לענין שאין מעמידין מלך ולא כ"ג ובמקום כובסין גריס קצבים ולא גריס גרע ומשמע ליה נמי שכיון שלא נתנו קצבה ביום אחד שיעשה במלאכה מאלו נפסל ונ"ל דה"מ כשעשה כן דרך אומנות אבל אם עשה דרך שחוק כדרך הבחורים שמספרים זה את זה אין בכך כלום והיינו דקאמי' משום דזיל אומנותייהו אלמא מתורת אומנות נגעו בה:

ז כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה. שנאמר (שמואל א ג-א) 'ויקח שמואל את פד השמן ויצק על ראשו וישקהו'.

ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם. שהמלכות ירשה שְׁנַאֲמַר [\(דברים יז-כ\)](#) 'למען יאריץ ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל'. הניח בן קטן משמרין לו המלוכה עד שיגדיל. כמו שעשה יהוידע ליואש. וכל הקודם בנחלה קדם לירשת המלוכה. והבן הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד אלא כל השָׁרָרוֹת וכל המנויין שבישראל ירשה לבנו ולבן ^[ג] בנו עד עולם. והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. היה ממלא ביראה אף על פי שאינו ממלא בחכמה מעמידין אותו במקום אביו ומלמדין אותו. וכל מי שאין בו יראת שמים אף על פי שחכמתו מרבה אין ממנין אותו למנוי מן המנויין שבישראל. כיון שנמשח דוד זכה בקתר מלכות. והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם. שְׁנַאֲמַר [\(שמואל ב ז-טז\)](#) 'כִּסְאֶךָ יְהִי נְכוֹן עַד עוֹלָם'. ולא זכה אלא לכשרים שְׁנַאֲמַר [\(תהילים קלב-יב\)](#) 'אם ישמרו בְּנֵיךָ בְּרִיתִי. אף על פי שלא זכה אלא לכשרים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם. הקדוש ברוך הוא הבטיחו בכך שְׁנַאֲמַר [\(תהילים פט-לא\)](#) 'אם יעזבו בְּנֵי תוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטִי לֹא יִלְכוּ' [\(תהילים פט-לג\)](#) 'וּפְקֹדֹתַי בְּשֵׁבֶט פְּשָׁעִים וּבַנְּגָעִים עֲוֹנִם' [\(תהילים פט-לד\)](#) 'וּחֲסָדַי לֹא אֶפִּיר מֵעַמּוֹ':

כסף משנה כשמעמידין המלך וכו'. ירושלי בשקלים פרק י"ג שופרות: ומאחר שמושחין המלך וכו': הניח בן קטן וכו': וכל הקודם בנחלה וכו'. דאמרינן בכתובות פרק הנושא (דף ק"ג:) שאמר אף על פי ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא לפי שהיה הגדול וגם ביהושפט כתוב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור הרי דבן גדול קודם לקטן: ולא המלכות בלבד וכו'. בספרי שנינו הוא ובניו שאם מת בנו עומד תחתיו ואין לי אלא זה בלבד מנין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדין תחתיהן תלמוד לומר בקרב ישראל כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. ובתורת כהנים תניא ובנים לא היו להם הא אם היו להם בנים הם היו קודמים אע"פ שלא היו שקולים כאלעזר ואיתמר ובפסיקתא והוא שיהא נוהג כמנהג אבותיו: היה ממלא וכו'. בפרק הנושא (דף ק"ג:) אמרו שר"ג לא היה ממלא מקום אבותיו ואפ"ה מינהו תחתיו ופריך התם ורבי מ"ט עביד הכי נהי דאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה

ביראת חטא ממלא מקום אבותיו היה: **וכל מי שאין בו וכו': כיון שנמשח דוד וכו':**

ח נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל. והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה'. הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו. אף על פי שעקר המלכות לדוד. ויהיה מבניו מלך. שהרי אחיה השילוני העמיד ירבעם ואמר לו [\(מלכים א יא-לח\)](#) 'והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוה ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד וגו'. ואמר לו אחיה [\(מלכים א יא-לט\)](#) 'ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלם':

כסף משנה **נביא שהעמיד וכו':**

ט מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר [\(שמואל ב ז-טז\)](#) 'כסאך יהיה נכון עד עולם'. **אבל אם יעמד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו.** שהרי נאמר לירבעם [\(מלכים א יא-לט\)](#) 'אך לא כל הימים':

ההראב"ד **אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות וכו'.** א"א זה סותר מה שאמר למעלה ולא המלכות בלבד וכו'. א"ו כן הוא אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו אבל היתה שניה למלכות בית דוד כגון קיסר ופלג קיסר:

כסף משנה **מלכי בית דוד וכו'.** וכתב הראב"ד א"א זה סותר מה שאמר למעלה וכו'. ואני אומר שאין כאן סתירה שלמעלה אמר שאי זה מינוי שיהיה ירושה לבני בניו ואין ב"ד ממנין אחר תחתיו וכאן אמר שהקב"ה מעמיד מלכי בית דוד לעולם אבל מלך משאר ישראל לא כרת לו ברית שיעמידנו לעולם:

י אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותן בירושלים לעולם אלא מלך ישראל מזרע דוד. ואין מושחין אלא זרע דוד:

כסף משנה אין מושחין מלכי וכו'. פי בתרא דהוריות (דף י"א): מתרץ ברייתא דה"ק מלכי בית דוד מושחין מלכי ישראל אין מושחין: ומ"ש אלא בשמן אפרסמון. מפרש בגמרא דהיינו דוקא היכא דאיכא מחלוקת כגון יהוא בן נמשי שמשחוהו מפני מחלוקתו של יורם אבל כשאין מחלוקת אפי' מלך שהוא ראשון אין מושחין אותו וכדתניא מלכי ישראל אין מושחין. אך ק"ל שהרי שאול נמשח אע"פ שלא היה שם מחלוקת דאמרינן התם לקמן רמה קרני ולא רמה פכי שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן הרי שאול לא נמשח מפני מחלוקת. וי"ל שיש לחלק בין מלך ראשון בערך עצמו לראשון בערך כל ישראל כשאול שלא קדם לו מלך על ישראל:

יא כְּשֶׁמוֹשְׁחִין מַלְכֵי בֵּית דָּוִד אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן אֶלָּא עַל הַמַּעֲיָן:

כסף משנה כשמושחין וכו'. פרק בתרא דהוריות (דף י"ב) ובירושלמי דשקלים תנו רבנן אין מושחין מלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן ומפרש רבינו מלכי בית דוד דוקא דבהנהו בעינן שתמשך מלכותן ולא במלכי אחריני כמבואר לעיל בדבריו:

יב וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. אֶלָּא אִם כֹּן הִיָּתָה שָׁם מַחְלָקָת אוּ מְלַחְמָה מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כִּדִּי לְסַלֵּק הַמַּחְלָקָת. לְפִיכָךְ מְשָׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדֹנָיָהּ. וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהּ. וּמְשָׁחוּ יְהוֹאָחָז מִפְּנֵי יְהוֹזָקִים אָחִיו:

כסף משנה ואין מושחין מלך בן מלך וכו' עד סוף הפרק. ברייתא שם בשני המקומות:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק שני

א כבוד גדול נוהגין במלך. ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם. שנאמר [\(דברים יז-טו\)](#) 'שום תשים' שתהא אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו. ואין יושבין על כסאו. ואין משתמשין בשרביטו. ולא בכתרו. ולא באחד מכל כלי תשמישיו. וכשהוא מת כלן נשרפין לפניו. וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו אלא מלך אחר. לפיכך אבישג היתה מתרת לשלמה ואסורה לאדוניה :

כסף משנה כבוד גדול נוהגין במלך וכו' שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. פ"ב דכתובות (דף י"ז) ופ"ב דסנהדרין (דף י"ט): [וכן בסוטה מ"א ובקדושין ל"ב]: **אין רוכבין וכו'.** משנה פ"ב דסנהדרין (דף כ"ב): **וכשהוא מת כולן נשרפין וכו'.** ברייתא פ"ק דע"ז (דף י"א) ופרק ארבע מיתות (דף נ"ב): שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי וכו' ומה הן שורפין על המלכים מטתן (וכל) כלי תשמישיהן. והוי יודע שמה שכתב רבינו כולן נשרפין על מטתו לא קאי אסוסו דסוסו אין שורפין אותו אלא עוקרין אותו כלומר הגידין שעל פרסותיו עוקר וחותר ושוב אין ראוי לרכיבה וכך נתבאר בפ"ק דע"ז: **וכן לא ישתמש וכו' לפיכך אבישג וכו'.** ספ"ב דסנהדרין (דף כ"ב) אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך כלומר שלא בעל דוד את אבישג וכמבואר שם בגמרא ואסורה לאדוניה דהדיוט הוא וכיון דאבישג לא היה לדוד תורת אישות בה מדקאמר מותרת לשלמה שאם היה לו בה שום תורת אישות אסורה היתה לו אי משום דאבוה הוה אי משום דמלך הוה ואשתו אסורה אפילו למלך אחר וכמו שיתבאר בסמוך וא"כ לא היתה אבישג לדוד אלא משרתת וקאמר דאסורה לאדוניה דהדיוט הוא אלמא דעבדיו ושפחותיו ושמשיו לא ישתמש בהם אלא מלך אחר :

ב אבל אשתו של מלך אינה נבעלת לאחר לעולם. אפלו המלך אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר :

כסף משנה אבל אשתו של מלך וכו'. משנה שם (דף י"ח) ואין נושאין את אלמנתו (של מלך) ר' יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך ובגמרא (דף י"ט): תני אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאי ניהו מירב ומיכל ופירש רש"י הראויות המותרות לו אבל

נשי שאול לא וכיון דמשום כבוד המלך הוא פשיטא דאלמנתו דתנן לאו דוקא דה"ה גרושתו :

ג וְאִסּוּר לְרֵאוּתוֹ כְּשֶׁהוּא עֵרוֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתְפָּר. וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית הַמְּרֻחָץ. וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתְפָּג. וְאֵינּוּ חוֹלֵץ שְׁנֶאֱמַר (דברים כה-ט) 'וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו וְזֶה בְּזִיוֹן. וְאֶפְלוּ רָצָה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. שְׁהַמְלֶךְ שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל. וְהוֹאִיל וְאֵינּוּ חוֹלֵץ אֵינּוּ מֵיָבֵם. וְכֵן [אם מת הוא] כִּיּוֹן שְׂאֵי אֶפְשָׁר לֵיבֵם אֶת אִשְׁתּוֹ כִּדְ אֵין חוֹלֵצִין לָהּ אֶלָּא תֵּשֵׁב לְעוֹלָם בְּזִקְתָּהּ :

כסף משנה ואסור לראותו כשהוא ערום וכו'. משנה שם (דף כ"ב) : ואינו חולץ וכו'. משנה שם (דף י"ח) המלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין את אשתו ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו (אם רצה) אין שומעין לו. ומפרש רבינו שטעם שאינו חולץ משום בזיון דידיה וכיון שאינו חולץ אינו מייבם ואין מייבמין את אשתו לפי שהיא אסורה להם גם אין חולצין לה כיון שאפילו יחלצו לה היא אסורה להנשא משום דגנאי הוא למלך שתהא אלמנתו חולצת מנעל. ורש"י (דף י"ט) : פירש הטעם שאסור הוא לייבם בזיון הוא לו לקום על שם אחיו :

ד מֵת לוֹ מֵת אֵינּוּ יוֹצֵא מִפֶּתַח פְּלִטְרִין שְׁלוֹ. וְכִשְׁמִבְרִין אוֹתוֹ כָּל הָעַם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מְסֻב עַל הַדְּרָגָשׁ. וְאִם נִכְנַס לְעֵזְרָה וְהָיָה מְזַרְע דָּוִד יֵשֵׁב. שְׂאֵין יִשְׁיבָה בְּעֵזְרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בְּלִבָּד. שְׁנֶאֱמַר (שמואל ב ז-יח) 'וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לְפָנָי ה' :

כסף משנה מת לו מת וכו' עד על הדרגש. משנה שם כלשון הזה ושנינו עוד שם (דף כ') ר' יהודה אומר אם רצה לצאת לאחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס את העם כלומר להסיר מלבם שהיו חושבין שדוד צוה להרוג את אבנר כלומר וצורך שעה היה מפני שלום המלכות אבל בלא טענה זו אם רצה אין שומעין לו וודאי דהלכה כתנא קמא וא"כ היה לרבינו לכתוב כאן ואם רצה אין שומעין לו כמו שכתב למעלה גבי אם רצה לחלוץ ולייבם ויש לומר דרבינו העתיק גבי חליצה וייבום לישנא דתנא קמא דאמר אם רצה

אין שומעין לו וכאן שלא הזכיר תנא קמא לשון זה גם הוא לא הזכירו וממילא משמע דכל שכן הוא כיון דליכא מצוה כל כך. ודרגש פירש בגמי' שהיה מטה של עור שהיו נוהגין באותו זמן: **שאין ישיבה בעזרה וכו'.** בפרק חלק (דף ק"א:) וביומא פ"ב:

ה המלך מסתפר בכל יום. ומתקן עצמו ומתנאה במלבושין נאים ומפארים. שְׁנַאֲמַר (ישעיה לג-ז) 'מֶלֶךְ בִּיפְיוֹ תַחֲזִינָה עֵינֵיךָ'. ויושב על כסא מלכותו בפלטרין שְׁלוֹ. ומשים כתר בראשו. וְכָל הָעַם בָּאִין אֵלָיו בַּעַת שְׂרָצָה. ועומדין לְפָנָיו ומשתחוים ארצה. אֲפֹלוּ נְבִיא עוֹמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָה. שְׁנַאֲמַר (מלכים א א-ב) 'הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא וַיָּבֵא לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ'. אָבֵל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינּוּ בָּא לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא אִם רָצָה. וְאֵינּוּ עוֹמֵד לְפָנָיו אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד לְפָנָיו כֹּהֵן גָּדוֹל. שְׁנַאֲמַר (במדבר כז-כא) 'וּלְפָנַי אֲלַעֲזֶר הַכֹּהֵן יַעֲמֵד'. אִף עַל פִּי כֵן מִצְוָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ וּלְהוֹשִׁיבוֹ וְלַעֲמֵד מִפָּנָיו כְּשֵׁיבּוֹא לוֹ. וְלֹא יַעֲמֵד הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו אֶלָּא כְּשֵׁיִשְׂאֵל לוֹ בְּמִשְׁפֵּט הָאוּרִים. וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה. וְכְשֵׁיִכְנָסוּ לְפָנָיו סְנֵהֲדָרִין וְחֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲמֵד לְפָנֵיהֶם וַיּוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ. וְכֵן הָיָה יְהוֹשֵׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה עוֹשֶׂה אֲפֹלוּ לְתַלְמִיד חֶכֶם הָיָה עוֹמֵד מִכֶּסֶּאוֹ וּמִנְשָׁקוֹ וְקוֹרָא לוֹ רַבִּי וּמוֹרִי. בְּמָה דְבָרִים אָמוּרִים בְּזִמָּן שֶׁיְהִיָּה הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו יַעֲשֶׂה זֶה בְּצִנְעָה. אָבֵל בְּפִרְהָסִיא בְּפָנֵי הָעַם לֹא יַעֲשֶׂה. וְלֹא יַעֲמֵד מִפָּנֵי אָדָם. וְלֹא יְדַבֵּר רַכּוֹת. וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֶלָּא בְּשֵׁמוֹ כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה יְרֵאתוֹ בְּלֵב הַכֹּל:

כסף משנה המלך מסתפר בכל יום. ספ"ב דסנהדרין (דף כ"ב) תנו רבנן מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך. ומ"ש ומתקן עצמו ומתנאה וכו': **וכן מצוה על המלך לכבד וכו'.** בכתובות פרק הנושא (דף ק"ג:) אמרינן שצוה רבי לר"ג בנו נהוג נשיאותך בדמים וזרוק מורא בתלמידים כלומר שתהא אימתו מוטלת עליהם איני והא כתיב ואת יראי ה' יכבד ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא ופירש"י בצנעא מכבד

את כל אחד ואחד בפרהסיא מטיל אימה להודיע נשיאותו. ומ"ש ולא ידבר רכות:

1 כְּדָרָךְ שְׁחַלַק לֹו הַכְּתוּב הַכְּבוֹד הַגָּדוֹל. וְחַיֵּב הַכֹּל בְּכְבוֹדֹו. כִּי צִוְהוּ לְהִיּוֹת לְבוֹ בְּקִרְבוֹ שֶׁפֶל וְחָלַל שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קט-כב) 'וּלְבִי חָלַל בְּקִרְבִּי'. וְלֹא יִנְהַג גְּסוּת לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יִתֵּר מִדְּאִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז-כ) 'לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחִיו'. וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לְקַטְנִים וְגִדּוּלִים. וַיֵּצֵא וַיְבֹא בְּחִפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם. וַיַּחֲוֶס עַל כְּבוֹד קָטָן שֶׁבְּקַטְנִים. וְכִשְׁמִדְבַר אֵל כָּל הַקְּהָל בְּלִשׁוֹן רַבִּים יְדַבֵּר רַכּוּת. שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כח-ב) 'שְׁמַעוּנִי אֲחִי וְעַמִּי'. וְאוֹמֵר (מלכים א יב-ז) 'אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעַם הַזֶּה וְגוֹ'. לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בְּעֲנָוָה יִתְרָה. אִין לָנוּ גְדוֹל מִמֶּשֶׁה רַבְּנוּ וְהוּא אוֹמֵר (שמות טז-ח) 'וְנַחֲנוּ מָה לֹא עָלִינוּ תִלְוִנְתִּיכֶם'. וַיִּסָּבֵל טָרְחָם וּמִשְׁאָם וּתְלוּנוֹתָם וְקִצְפָּם כְּאִשֶּׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק. רוֹעֵה קֶרְאוּ הַכְּתוּב. לְרַעוּת בְּיַעֲקֹב עֲמוֹ. וְדַרְכוֹ שֶׁל רוֹעֵה מִפְּרֶשׁ בְּקַבְּלָה כְּרַעַה עֲדָרוּ יְרַעַה בְּזָרְעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא וְגוֹ':

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק שלישי

א בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מְלָכוּתוֹ כּוֹתֵב לֹו סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ יִתֵּר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהֵנִיחוֹ לֹו אֲבוֹתָיו. וּמִגִּיהוּ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעַיִם וְאַחַד. אִם לֹא הֵנִיחוֹ לֹו אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד כּוֹתֵב שְׁנֵי סֵפְרֵי תּוֹרָה. אַחַד מִנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו שֶׁהוּא מְצִוָּה בּוֹ כְּכֹל אַחַד מִיִּשְׂרָאֵל. וְהַשְּׁנִי לֹא יִזוּז מִלְּפָנָיו אֲלָא בְּעֵת שֶׁיִּכְנַס לְבֵּית הַכִּסֵּא. אוֹ לְבֵּית הַמְּרֻחָץ. אוֹ לְמִקְוֹם שֶׁאִין רְאוּי לְקַרְיָאָה. יוֹצֵא לְמִלְחָמָה וְהוּא עֲמוֹ. נִכְנָס וְהוּא עֲמוֹ. יוֹשֵׁב בְּדִין

וְהוּא עֲמוֹ. מִסֵּב וְהוּא כְּנָגְדוֹ שְׁנֵאמַר (דברים יז-ט) 'וְהִתָּה עֲמוֹ
וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו':

כסף משנה בעת שישב על כסא מלכותו וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א:): תנן
שהמלך כותב ס"ת לשמו ובגמי תנא ובלבד שלא יתגאה בשל אבותיו כלומר
שלא יאמר די לי בשל אבותי אלא צריך לכתוב אחר לשמו אמר רבא אע"פ
שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו
לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו שלא יתגאה בשל אחרים
מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות וכדתניא וכתב לו את משנה וכו'
כותב לשמו שתי תורות אחת שהיא יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו
בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותו כמין קמיע ותולה בזרועו
שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט אינו נכנס בה לא לבית
המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר והיתה עמו וקרא מקום הראוי לקרות בו.
וצ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה
בזרוע כדאיתא בברייתא שכתבתי: ומ"ש ומגיהו מספר העזרה על פי ב"ד
של ע"א. בירושלמי: ומ"ש בעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ס"ת
לעצמו. כלומר ס"ת שני שהמלך חייב בו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו
ואפילו הניח לו אביו שני ס"ת. ויש לתמוה על רבינו שנראה מדבריו שאם
הניח לו אביו ס"ת אינו חייב לכתוב אלא ס"ת אחד והא אף ההדיוט אינו
סומך על ס"ת שהניח לו אביו וא"כ המלך אע"פ שהניח לו אביו כמה ספרי
תורה חייב לכתוב לו שני ספרי תורה וכן נראה מפשט דברי הגמרא. ויש
לדחוק ולומר שרבינו מפרש דכי שני לא צריכא לשתי תורות הכי קאמר הא
דקתני גבי מלך שלא יתגאה בשל אחרים דמשמע דבר זה מיוחד במלך היינו
דוקא בס"ת שחייב המלך לכתוב נוסף על ההדיוט שלא יסמוך על של אביו
אבל ס"ת שהוא חייב בו מדין ההדיוט סומך הוא על של אביו ואע"פ שהדיוט
אינו סומך על של אביו הדיוט שאני שאם היה סומך על של אביו נמצא שלא
היה כותב הוא ס"ת כלל אבל המלך אע"פ שיסמוך על של אביו בס"ת שחייב
בו מדין הדיוט כיון שבס"ת שהוא חייב בו מדין מלך אינו סומך על של אביו
הרי הוא כותב ס"ת וסגי בהכי: יוצא למלחמה וכו' עד וקרא בו כל ימי חייו.
משנה שם בלשון הזה ומייתי לה מוקרא בו כל ימי חייו דמשמע כל עת שהוא
חי וא"כ יוצא ונכנס והיא עמו:

ב * לא ירבה לו נשים. מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד
שמונה עשרה נשים בין הנשים ופלגשים הכל שמונה עשרה.

וְאִם הוֹסִיף אַחַת וּבְעֵלָהּ לֹקָהּ. וַיֵּשׁ לוֹ לְגֵרֶשׁ וְלִשָּׂא אַחֶרֶת תַּחַת זוֹ שְׁגֵרֶשׁ :

ההראב"ד לא ירבה לו נשים וכו' עד הכל שמונה עשרה. א"א זה אי אפשר שהרי היו לדוד שש נשים ופלגשים כשאמר לו נתן הנביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה נמצא י"ח חוץ מן הפלגשים הן :

כסף משנה לא ירבה לו נשים וכו'. משנה שם (דף כ"א) לא ירבה לו נשים אלא י"ח. וכתב הראב"ד א"א זה א"א וכו'. טעמו להקשות על רבינו שבגמרא הביאו ראיה לשאין לו להוסיף על י"ח מדכתיב ויולדו לדוד בנים בחברון וכו' ומונה שם שש נשים וקאמר ליה נביא בעובדא דבת שבע ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה שהם י"ח ואם כדברי רבינו שבין נשים ופלגשים הכל שמנה עשרה הרי היו לו שם בחברון שש נשים ואחר כך כתוב ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים אחרי בואו מחברון ואחר כך היה מעשה בת שבע דקאמר ליה נביא ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה וכיון שהיו לו שש נשים ועוד פלגשים אם כן כהנה וכהנה הוּו טפי מ"ח. ואני אומר ולהראב"ד מי ניחא דהא בקרא דכתיב שלקח פלגשים כתיב נמי שלקח נשים וא"כ היה לו שש נשים ואותן שהוסיף וכהנה וכהנה טפי מ"ח הוּו אלא ודאי ההוא קרא דויקח עוד דוד פלגשים ונשים לא משתעי קרא שבאותו פרק לקחם אלא קרא משתעי מה שנשא דוד אחרי בואו לירושלים ומ"מ מעשה דבת שבע קודם לו תדע דמני התם בשמות הילודים לו שלמה וודאי בתר עובדא דבת שבע ומאי דקאמר נביא ואוסיף לך כהנה וכהנה הוּו אלא ודאי מעשה בת שבע קודם לקרא דויקח עוד דוד פלגשים ונשים וכך אמרו שם בגמרא והא כתיב ויקח דוד עוד פלגשים ונשים כלומר אלמא טובא נשים הוּו ליה והיכי אמרת שמנה עשרה ותו לא ומשני למלויי י"ח וע"כ היינו בתר דא"ל נביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה שאם קודם לכן נסיב למלויי י"ח היכי אמר ליה ואוסיפה לך וא"כ מההוא קרא ל"ק מידי לא לרבינו ולא להראב"ד ואם נאמר דפשיטא דהראב"ד הוּו מפרש קרא דויקח עוד דוד כמו שפירשתי אלא שאומר שהיו לו פלגשים מדכתיב ויקח דוד עוד פלגשים משמע שכבר היו לו פלגשים אלא שלא הזכירם הכתוב וה"ק ויקח דוד עוד פלגשים ונשים נוספות על פלגשים ונשים שהיו לו בחברון אין זה כדי להקשות לרבינו שכבר אפשר לפרש שלקח דוד עוד פלגשים ונשים נוספות על הנשים שהיו לו בחברון. ולדברי רבינו מצאתי ראיה מדאמרין בההוא פירקא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש ופירש רש"י ליחד עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה ולא התירו לו לגרש אחת מ"ח וישאנה ואם כדברי הראב"ד ז"ל שפלגשים יכול לישא יותר מ"ח למה להו למשרי ייחוד נינסבה לפלגש אלא

ודאי אף פלגשים אינו יכול להוסיף יתר על י"ח וכדברי רבינו: **ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה**. ק"ל מנא לן שצריך שיבעלנה דילמא כשקדשה לבד מיקרי מרבה ואדרבה סבירא ליה לרבינו פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין כמבואר בפרק שאחר זה אם כן מכיון דקדיש אע"פ שלא בעל מיקריא אשה וצ"ע אי איתיה בשום דוכתא: **ויש לו לגרש וכו'**. מהא דאמרינן פרק שני דסנהדרין וכתבתיו למעלה בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש אחת מנשיו וישא את אבישג טעמא משום דקשים גירושין לא התירו לו הא לאו הכי מותר היה לו לגרש אחת לישא את אבישג. וזהו שכתב רבינו ויש לו לגרש כלומר אם ירצה יגרש וישא אחרת תחתיה:

ג וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ סוּסִים אֶלָּא כְּדִי מְרַכְּבֵתּוּ. אֶפְלוּ סוּס אֶחָד פְּנוּי לְהִיּוֹת רֶץ לְפָנָיו כְּדָרְךָ שְׁעוֹשִׁין שְׁאָר הַמְּלָכִים אָסוּר. וְאִם הוֹסִיף לּוֹקָה:

כסף משנה ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו. משנה שם (דף כ"א) ובגמרא ת"ר לא ירבה לו סוסים יכול אפי" כדי מרכבתו ופרשיו ת"ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו הא מה אני מקיים סוסים סוסים הבטלנים מנין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה תלמוד לומר למען הרבות סוס וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים למה לי לעבור בל"ת על כל סוס וסוס. וזהו שכתב רבינו אפילו סוס אחד פנוי דהיינו סוסים הבטלנים ומ"מ הו"ל לפרש שלוקה על כל סוס וסוס כמוזכר בברייתא שכתבתי:

ד וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְהַנִּיחַ בְּגִנְזָיו וּלְהַתְנַאֲוֹת בּוֹ אוּ לְהַתְנַאֲוֹת בּוֹ. אֶלָּא כְּדִי שְׂיִתֵּן לְחֵילוּתָיו וּלְעַבְדָּיו וּלְשִׂמְשָׁיו. וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב שְׂיִרְבֶּה לְאוֹצָר בֵּית ה' וּלְהִיּוֹת שָׁם מוֹכָן לְצָרְכֵי הַצָּבוּר וּלְמַלְחָמוֹתָם הָרִי זֶה מְצוּה לְהַרְבּוֹתּוֹ. וְאִין אָסוּר אֶלָּא לְהַרְבּוֹת לְעַצְמוֹ בְּבֵית גְּנֻזָּיו שְׁנֶאֱמַר [\(דברים יז-יז\)](#) 'וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ'. וְאִם הִרְבֶּה לּוֹקָה:

כסף משנה ולא ירבה לו כסף וזהב שם וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן לאכסניא שלו כלומר לחיילותיו ולעבדיו ושמשיו. ומ"ש רבינו וכל כסף וזהב שירבה וכו'. בדברי הימים מצינו שהכין דוד לבנין הבית שלשה אלפים ככרי זהב ושבעת אלפים ככר כסף:

ה המלך אסור לשנות דרך שכרות. שְׁנֵאֲמַר (משלי לא-ד) 'אל למלכים שתו יין'. אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה. שְׁנֵאֲמַר (דברים יז-ט) 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו':

ו וכן לא יהיה שטוף בנשים. אפלו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים. שְׁנֵאֲמַר (משלי לא-ג) 'אל תתן לנשים חילודי'. על הסרת לבו הקפידה תורה שְׁנֵאֲמַר (דברים יז-יז) 'ולא יסור לבבו'. שלבו הוא לב כל קהל ישראל לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שְׁנֵאֲמַר (דברים יז-ט) 'כל ימי חייו':

ז כָּבֵר בְּאֲרָנוֹ שְׁמֵלְכֵי בֵּית דָּוִד דָּנִין אוֹתָן וּמְעִידִין עֲלֵיהֶן. אָבֵל מְלִכֵי יִשְׂרָאֵל גָּזְרוּ חֲכָמִים שְׁלֹא יִדּוּן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ. וְלֹא מְעִיד וְלֹא מְעִידִין עֲלָיו. מִפְּנֵי שְׁלֵבָן גַּם בָּהֶן וַיְבוֹא מִן הַדָּבָר תִּקְלָה וְהִפְסֵד עַל הַדֶּת:

כסף משנה **כבר ביארנו וכו'.** משנה פ"ב דסנהדרין (דף י"ח) המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו ובגמרא (דף י"ט) אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותן שנאמר בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואח"כ קשט את אחרים ומפרש התם דטעמא דמלכי ישראל לא משום מעשה דינאי שאמר לו שמעון בן שטח עמוד על רגליך ויעידו בך ואמר לו ינאי לא כשתאמר אתה אלא כשיאמרו חביריך נפנה שמעון בן שטח לחביריו וכבשו פניהם בקרקע לפי שהיו יראים ממנו ובא גבריא וחסבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו וקשה דהא לא תליא מילתא בבית דוד או בבית ישראל אלא בצדיקי ורשיעי תליא מילתא דהא עד זמן ינאי דנין ודנין אותם דאם לא כן היאך דנוהו ולמה הוצרכו לגזור שהמלך לא דן ולא דנין אותו ועוד מאי מייתי מקרא דבית דוד דינו לבקר משפט דמי נימא דדוקא לבית דוד דדנין דאילו לבית ישראל אין דנין ואם כן קשיא היאך דנוהו לינאי וכמו שכתב ועוד מאי האי דקאמר אבל מלכי בית דוד וכו' הא מזמן שמעון בן שטח לא מצינו מלך לבית דוד. לכך אני

אומר שדברי רב יוסף שאמר לא שנו אלא מלכי ישראל וכו' כך פירושם כיון שמצינו בבית דוד שהזכיר הכתוב שם דינו לבקר משפט אע"פ שאירע תקלה על ידו לא היו גוזרים המלך לא דן ולא דנין אותו שלא לחלוק על דברי הכתוב אבל במלכי ישראל כל שאירע תקלה על ידן יש לנו רשות לגזור שלא דן ולא דנין אותו והכי קאמר כשגזרו לא גזרו אלא על מלכים העומדים מבית ישראל אבל אם יעמדו מלכים מבית דוד לא גזרו עליהם. ומה שאמר רבינו כבר בארנוהו בפ"א מהל' סנהדרין וכתב רבינו במלכי בית דוד ומעידין עליהם ולא כתב שהם יעידו משום דלא גרעו מכהן גדול שאינו מעיד לשום אדם אלא למלך ואני מסתפק אם מה שאינו מעיד הוא דוקא כשאינו עדות שמפריש בה מן האיסור או בעדות נפשות וכדאמרין גבי צורבא מרבנן או אפילו בהני ומדברי רבינו פ"א מהלכות עדות משמע דבכ"ג לא שני לן בין עדות ממון לשאר עדויות דבכולהו אינו מעיד בשאינו למלך וכמ"ש שם וא"כ כ"ש למלך:

ח כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְמֶלֶךְ רְשׁוֹת לְהַרְגוֹ. אֶפְלוּ גָזֵר עַל אֶחָד מִשְׁאָר הָעָם שְׂיִלְךָ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי וְלֹא הֵלַךְ אוֹ שְׂלֹא יָצָא מִבֵּיתוֹ וְיָצָא חֵיב מִיתָה. וְאִם רָצָה לְהַרְגוֹ יִהְרַג. שְׁנַאֲמַר [\(יחושע א-ב\)](#) 'כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּידוֹ'. וְכֵן כָּל הַמְּבַזֵּה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ הַמְּחַרְפוֹ יֵשׁ לְמֶלֶךְ רְשׁוֹת לְהַרְגוֹ. כְּשִׁמְעִי בֶן גֵּרָא. וְאִין לְמֶלֶךְ רְשׁוֹת לְהַרְגַּ אֶלָּא בְּסִיף בְּלִבָּד. וְיֵשׁ לוֹ לְאַסֵּר וּלְהַכּוֹת בְּשׁוֹטִין לְכַבּוּדוֹ. אֲבָל לֹא יִפְקִיר מִמּוֹן וְאִם הִפְקִיר הָרִי זֶה גָזֵל:

ט הַמְּבַטֵּל גְזֵרַת הַמֶּלֶךְ בְּשִׁבִיל שְׁנַתְעֵסֵק בְּמִצּוֹת. אֶפְלוּ בְּמִצְוֵה קֵלָה הָרִי זֶה פְטוּר. דְּבָרֵי הָרַב וְדְבָרֵי הָעֶבֶד דְּבָרֵי הָרַב קוֹדְמִין. וְאִין צָרִיד לֹא מֵר אִם גָּזֵר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוֵה שְׂאִין שׁוֹמְעִין לוֹ:

כסף משנה **המבטל גזירת המלך וכו'.** בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (דף מ"ט) על מה שכתוב וילך עמשא להזעיק את יהודה ויותר וגוי אמרו עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגוי יכול אפ"י ד"ת ת"ל רק חזק ואמץ ופירש"י רקין מעוטין שאם בא המלך לבטל ד"ת אין שומעין לו: **ומה שכתב אפילו במצוה קלה.** מהכא נמי נפיק דממעט ת"ת כל ד"ת במשמע אפ"י מצוה קלה ואפשר דבשום דוכתא מייתי ליה בהדיא:

ב כל ההורג נפשות שלא בראיה ברוחה. או בלא התראה. אפלו בעד אחד. או שונא שהרג בשגגה. יש למלך רשות להרגו ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה. והורג רבים ביום אחד ותולה ומניחן תלויים ימים רבים להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק רביעי

א רשות יש למלך לתן מס על העם לצרכיו או לצרף המלחמות. וקוצב לו מכס ואסור להבריח מן המכס. שיש לו לגזר שכל מי שיגנב המכס ילקח ממונו או יהרג שנקאמר (שמואל א ח-טז) 'ואתם תהיו לו לעבדים'. ולהלן הוא אומר (דברים כ-יא) 'יהיו לך למס ועבדוד'. מכאן שנותן מס וקוצב מכס ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין. שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו:

כסף משנה שכל האמור בפרשת מלך וכו'. פי"ב דסנהדרין (דף כ'): אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם כתנאי ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם ופירש"י בפרשת מלך בספר שמואל בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם. רב אמר לא נאמרה פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות. ופסק רבינו שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו משום דהלכה כשמואל בדיני וכן בפלוגתא דתנאי ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי:

ב ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מן העם הגבורים ואנשי חיל ועושה מהן חיל למרפבתו ובפרשיו ומעמיד מהן עומדים

לְפָנָיו. וּמַעֲמִיד מֵהוּ אֲנָשִׁים לְרוּץ לְפָנָיו. שְׁנֵאמַר (שמואל א ח-יא) יוֹשֵׁם לוֹ בְּמִרְכָּבָתוֹ וּפְרָשָׁיו וְרָצוּ לְפָנָיו מִרְכָּבָתוֹ. וְלוֹקַח מִן הַיָּפִים שְׂבָהֶם לְהִיּוֹת שְׂמֵשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו שְׁנֵאמַר (שמואל א ח-ח) (ט) 'וְאֵת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים' (שמואל א ח-ט) 'יִקַּח וְעָשָׂה לְמַלְאכָתוֹ':

ג וְכֵן לֹקַח מִן בְּעָלֵי הָאֲמָנוּת כָּל מֵה שֶׁהוּא צָרִיךְ וְעוֹשִׂין לוֹ מְלָאכָתוֹ וְנוֹתֵן שְׂכָרוֹ. וְלוֹקַח כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשְּׂפָחוֹת לְמַלְאכָתוֹ וְנוֹתֵן שְׂכָרוֹ אוֹ דְמִיָּהוּ. שְׁנֵאמַר (שמואל א ח-יב) 'וְלַחֲרַשׁ חֲרִישׁוֹ וְלַקְצָר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מְלַחְמָתוֹ וְכָלֵי רִכְבוֹ'. (שמואל א ח-טו) 'וְאֵת עַבְדֵיכֶם וְאֵת שְׂפָחוֹתֵיכֶם וְאֵת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֵת חֲמוּרֵיכֶם יִקַּח וְעָשָׂה לְמַלְאכָתוֹ':

ד וְכֵן לֹקַח מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים וּפִילִגְשִׁים. נָשִׁים בְּכַתְּבָה וְקִדּוּשִׁין. וּפִילִגְשִׁים בְּלֹא [א] כְּתָבָה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין. אֶלָּא בְּיַחְוֹד בְּלִבָּד קוֹנָה אוֹתָהּ וּמִתְּרַת לוֹ. אֲבָל הַהֲדִיוֹט אָסוּר בְּפִילִגְשׁ אֶלָּא בְּאִמָּה הָעֵבֶרִיָּה בְּלִבָּד אַחַר יְעוּד. וַיֵּשׁ לוֹ [רְשׁוּת] לַעֲשׂוֹת הַפִּילִגְשִׁים שְׁלוֹקַח לְאֲרָמוֹנוֹ טַבָּחוֹת וְאוֹפוֹת וְרִקְחוֹת. שְׁנֵאמַר (שמואל א ח-יג) 'וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאוֹפוֹת':

כסף משנה נשים בכתובה וכו'. בפ"ב דסנהדרין (דף כ"א.) מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין זו היא גירסת רבינו והיא גירסת ספרים שבידינו ואע"פ שרש"י כתב בפירוש התורה על פסוק ולבני הפלגשים שפלגש היא בקידושין בלא כתובה כבר חלק עליו שם הרמב"ן וכתב שהגירסא האמתית היא פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ורבינו כתב בראש הלכות אישות שקודם מתן תורה היה פוגע אדם אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה וזו היא הנקראת קדשה משנתנה תורה נאסרה הקדשה וכתב עליו הראב"ד אין זו קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת אבל המתיחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא פלגש הכתובה בפסוק וכתב שם ה"ה ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פלגשים קידושין בלא כתובה עכ"ל. ולא עלה בלבו לעיין בפרק זה דה"ק רבינו בהדיא דפלגשים בלא

כתובה ובלא קידושין ומאחר שרבינו סובר שהבא על פנויה שלא לשם קידושין לוקה כמי"ש א"כ הדיוט אסור בפלגש :

ה וכן כוּפָה אֶת הָרְאוּיִין לְהִיּוֹת שָׂרִים וּמִמֶּנָּה אוֹתָם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל א ח-יב\)](#) 'וְלָשׁוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים' :

ו וְלוֹקַח הַשְּׁדוֹת ^{נב} וְהַזֵּיתִים וְהַכְּרָמִים לְעַבְדָּיו כְּשִׁילְכוּ לְמַלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ עַל מְקוֹמוֹת אֱלוֹ אִם אֵין לָהֶם מָה יֵאָכְלוּ אֲלָא מִשָּׁם. וְנוֹתֵן דְּמִיָּהוּן. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל א ח-יד\)](#) 'וְאֵת שְׁדוֹתֵיכֶם וְאֵת כְּרָמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח וְנָתַן לְעַבְדָּיו' :

ז וַיֵּשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַזֵּרְעִים וּמִן הָאֵילָנוֹת וּמִן הַבְּהֵמָה. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל א ח-טו\)](#) 'וְזֵרְעֵיכֶם וְכְרָמֵיכֶם יַעֲשֶׂר' וְגו'. [\(שמואל א ח-יז\)](#) 'צֹאנֵיכֶם יַעֲשֶׂר' :

ח הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שְׂכֹבְשֵׁין יִשְׂרָאֵל חֶלֶק אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר. וְדָבָר זֶה חֶק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם :

ט כָּל הַרוּגֵי הַמֶּלֶךְ מְמוּנָן לְמֶלֶךְ. וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שְׂכֹבֵשׁ הָרִי אוֹצְרוֹת הַמְּלָכִים לְמֶלֶךְ. וְשָׂאֵר הַבְּזָה שְׂבוּזָזִין בּוּזָזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו וְהוּא נוֹטֵל מִחֻצָּה בְּרֵאשׁ. וּמִחֻצֵּי הַבְּזָה חוֹלְקִין אוֹתָהּ כָּל אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בְּיַחַד עִם הָעָם הַיּוֹשְׁבִין עַל הַכְּלָיִם בְּמַחְנֶה לְשִׁמְרָם חוֹלְקִין בְּשׂוּהָ. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל א ל-כד\)](#) 'כִּי כִחְלָק הִירָד בְּמַלְחָמָה וּכְחֻלְקַי הֵיִשָּׁב עַל הַכְּלָיִם יַחְדָּו יַחְלֻקוּ' :

כסף משנה **כל הרוגי המלך וכו'.** בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (דף מ"ח ע"ב) תנו רבנן הרוגי המלכות נכסיהם למלך הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין רבי יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהם ליורשים ופסק כתי"ק : **וכל הממלכות וכו'.** פרק שני דסנהדרין (דף כ') : תנו רבנן אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה מלך מחצה לעם ועוד שם במשנה כל העם בוזזים ונותנין לפני

המלך ונוטל חלק בראש ופירש"י חלק בראש חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה:

י כָּל הָאָרֶץ שְׂכֹבֵשׁ הָרִי הִיא שְׁלוֹ וְנוֹתֵן לְעַבְדָּיו וּלְאֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה כָּפִי מֵהַ שְׂיִרְצָה. וּמִנִּיחַ לְעַצְמוֹ כָּפִי מֵהַ שְׂיִרְצָה. וּבְכָל אֵלוֹ הַדְּבָרִים דִּינֵנוּ דִין. וּבְכָל יְהִיֹּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְתִהְיֶה מִגְמָתוֹ וּמִחֲשֻׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאָמֶת. וּלְמִלְאוֹת הָעוֹלָם צָדֵק. וְלִשְׁבֵר זְרוּעַ הַרְשָׁעִים וְלְהַלְחֵם מְלַחְמוֹת ה'. שְׁאִין מִמְּלִיכִין מְלֶךְ תִּחְלָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמְלַחְמוֹת. שְׁנֵאֲמַר (שְׁמוֹאֵל א ח-כ) יוֹשְׁפָטֵנוּ מִלְכָנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מְלַחְמֵתָנוּ:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק חמישי

א אִין הַמְּלָךְ נִלְחַם תִּחְלָה אֶלָּא מְלַחְמַת מְצוּהָ. וְאִי זֹה הִיא מְלַחְמַת מְצוּהָ זֹה מְלַחְמַת שְׁבָעָה עֲמָמִים. וּמְלַחְמַת עֲמָלֵק. וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר שְׁבָא עֲלֵיהֶם. וְאַחַר כֵּן נִלְחַם בְּמְלַחְמַת הַרְשׁוּת וְהִיא הַמְּלַחְמָה שְׁנִלְחַם עִם שְׂאֵר הָעַמִּים כְּדִי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבִּיב בְּגִדְלָתוֹ וְשִׁמְעוֹ:

כסוף משנה ואי זו היא מלחמת מצוה וכו'. סוף פרק משוח מלחמה (דף מ"ד ע"ב) תנן במה דברים אמורים (שחוזרין מן המערכה אותם שהזכיר) במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה ובגמ' אמר רבא מלחמת יהושע לכבש ד"ה חובה מלחמות בית דוד לרווחא ד"ה רשות כי פליגי למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו מר קרי ליה מצוה ומר קרי ליה רשות. ויש לתמוה על רבינו שקרא למלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק מצוה ולא קראה חובה:

ב מְלַחֶמֶת מִצּוּה אֵינוֹ צָרִיךְ לְטַל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית דִּין. אֲלֵא יוֹצֵא מֵעֲצָמוֹ בְּכָל עֵת. וְכוּפָה הָעַם לְצִאת. אֲבָל מְלַחֶמֶת הָרְשׁוּת אֵינוֹ מוֹצֵיא הָעַם בָּהּ אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעַיִם וְאַחַד :

כסף משנה מלחמת מצוה אינו צריך וכו'. בפ"ק דסנהדרין (דף ב') תנן אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א ובפ"ב (דף כ'): נמי תנן גבי מעלות המלך ומוציא למלחמת הרשות ע"פ ב"ד של ע"א משמע אבל למלחמת מצוה אינו צריך רשות בית דין :

ג ופּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שְׁעוֹר. אֲלֵא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ. אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כְּרָמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שִׂדְהוֹ שֶׁל זֶה. אֲלֵא הוֹלֵךְ בְּשׂוּה וְעוֹשֶׂה מְלַחֶמֶתוֹ :

כסף משנה ופורץ לעשות לו דרך וכו'. משנה בפ"ב דסנהדרין גבי מעלות המלך ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחה בידו דרך המלך אין לה שיעור ומפרש רבינו שפורץ לעשות לו דרך היינו שאינו מעקם הדרכים וכו' :

ד מִצְוֹת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים שְׁבַעַה עֲמֻמִּין שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ"ז\)](#) 'הַחֲרִם תַּחֲרִימֵם'. וְכָל שֶׁבֵּא לְיָדוֹ אַחַד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ"ט\)](#) 'לֹא תַחֲיֶה כָּל נֶשְׁמָה'. וְכִבֵּר אֲבָד זְכָרִם :

ה וְכֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה לְאֲבָד זְכָר ^[א] עַמְּלִק. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ"ה-ט\)](#) 'תִּמְחָה אֶת זְכָר עַמְּלִק'. וּמִצְוֹת עֲשֵׂה לְזָכֵר תִּמְיֵד מֵעֲשִׂי הָרַעִים וְאַרְיֵבְתוֹ. כִּדִּי לְעוֹרֵר אֵיבְתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ"ה-ז\)](#) 'זָכֹר אֶת אֲשֶׁר עֲשֵׂה לְךָ עַמְּלִק'. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ זְכוֹר בְּפֶה לֹא תִשְׁכַּח בְּלֵב. שְׂאִסוֹר לְשִׁכַּח אֵיבְתוֹ וְשִׁנְאָתוֹ :

ו כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוּבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל פִּי בֵּית דִּין. הֲרִי זֶה כְּבוֹשׁ רַבִּים וְהֲרִי הִיא כְּאֲרָץ יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְכָל דְּבָר. וְהוּא שֶׁכָּבְשׁוֹ אַחַר כְּבוֹשׁ כָּל אֲרָץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּתוֹרָה :

כסף משנה כל הארצות שכובשין וכו' והוא שכבשן אחר כיבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה. בספרי סוף פרשת והיה עקב:

ז ומתן לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים. [ב] מן היס הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר. הכל אסור להתישב בה. בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים. שנאמר (דברים יז-טז) 'לא תספון לשוב בדרך הזה עוד'. (דברים כח-טח) 'לא תסיף עוד לראתה'. (שמות יד-ג) 'לא תספו לראתם עוד עד עולם'. ואלכסנדריאה בכלל האסור:

כסף משנה ואלכסנדריא בכלל האיסור. בפרק בתרא דסוכה (דף נ"א): אמרי אינשי אלכסנדריא דקטלינהו אלכסנדר מוקדון מ"ט איענוש משום דעברי אהאי קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ואינהו הדור אתו הרי בהדיא דאלכסנדריא בכלל האיסור:

ח מתן לחזר לארץ מצרים [ג] לסחורה ולפרקמטיא. ולכבש ארצות אחרות. ואין אסור אלא להשתקע שם. ואין לוקין על לאו זה. שבעת הכניסה מתן הוא. ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה. ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין שהיא מתרת. ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקלקלן יותר מכל הארצות. שנאמר (ויקרא יח-ג) 'כמעשה ארץ מצרים':

כסף משנה מותר לחזור לארץ מצרים וכו'. כתב סמ"ג דגרסינן בירושלמי לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטי' ולכבש הארץ:

ט אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם. אלא ללמד תורה או לשא אשה או להציל מן העכו"ם. ויחזר לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן

חֶזֶק שֵׁם הָרָעֵב עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה שְׁוֵה דִינָר חֲטִיף בְּשָׁנֵי דִינָרָיו. בְּמָה
דְּבָרִים אֲמֹרִים כְּשֶׁהָיוּ הַמְּעוֹת מְצוּיֹת וְהַפְּרוֹת בְּלִקְרָא. אָבֵל אִם
הַפְּרוֹת בְּזוֹל וְלֹא יִמָּצָא מְעוֹת וְלֹא בְּמָה יִשְׁתַּכַּר וְאֶבְדָּה פְּרוּטָה
מִן הַכִּיס. יֵצֵא לְכָל מְקוֹם שֶׁיִּמָּצָא בּוֹ רוּחַ. וְאִף עַל פִּי שֶׁמִּתָּר
לְצֵאת אֵינָה מֵדַת חֲסִידוֹת שֶׁהָרִי מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן שְׁנֵי גְדוּלֵי הַדּוֹר
הָיוּ וּמִפְּנֵי צָרָה גְדוּלָה יֵצְאוּ וְנִתְחַיְבוּ כְּלָיָה לְמְקוֹם :

כסף משנה אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל. יתבאר בסמוך. ומ"ש אלא
ללמוד תורה וכו'. בפ"ק דע"ז (דף י"ג) תניא ואם היה כהן מיטמא בחו"ל לדון
ולערער עם העכו"ם וכו' וללמוד תורה ולישא אשה ונתבאר שם שאפילו יש
בא"י מי שילמדהו יוצא אחר רבו לחו"ל שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד : ומה
שכתב ולהציל מן העכו"ם. הוא לדון ולערער עם עכו"ם שכתבתי בסמוך :
ומה שכתב ויחזור לארץ. כלומר אבל אפילו לשום אחד מאלו הדברים לא
יצא לח"ל להשתקע שם ולמד כן מדאמרין בסוף כתובות (דף קי"א) ההוא
גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת
וליבמה אמר ליה אחיו נשא עכו"ם ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו
ומשמע מהאי עובדא דאפילו לישא אשה אינו יכול לצאת וקשה אהא דפ"ק
דע"ז דיוצא לישא אשה ומתרחץ רבינו דהא דשרינן בפ"ק דע"ז היינו כשדעתו
לחזור והא דאמרין בסוף כתובות דאסור דהיינו כשאין דעתו לחזור וכן
תירצו התוספות בפ"ק דע"ז. ומ"ש אבל יוצא הוא לסחורה נתבאר בסמוך :
אבל לשכון בחו"ל וכו'. בבתרא ס"פ הספינה (דף צ"א) ת"ר אין יוצאין מא"י
לח"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע ומשמע ליה לרבינו דהיינו שוה דינר חטים
בשני דינרים מדאמרין בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ב:) רבי יוחנן בן ברוקה
אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע : במה ד"א כשהיו המעות מצויות וכו'.
שם על הברייתא שכתבתי בסמוך אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו
אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ד' סאין בסלע
יוצאין דאמר ר' יוחנן נהירנא כלומר זכורני כד הוו קיימן ד' סאין בסלע והוו
נפיש נפיחי כפן בטבריה מדלית איסר פרשב"ם אבל מעות ביוקר
שהפרקמטיא זלה מאד. והוי יודע דבברייתא שכתבתי בסמוך מסיים בה אמר
רשב"א x אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדו
סאה בסלע לא יצא וכיון דלא תני רשב"א אומר משמע דלפרושי מילתיה
דת"ק אתא וא"כ צריך טעם למה לא כתב רבינו חילוק זה ונראה לי דמדאמר
רבי יוחנן לא שנו אלא מעות בזול וכו' משמע דס"ל דליתא לדרשב"א דאם
איתא הכי הל"ל לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר
אפילו עמדו ד' סאין בסלע ואפילו מוצא ליקח יוצאין ומדלא תנא הכי שמע

מינה ליתא לדרשב"א: ואף על פי שמותר לצאת וכו'. שם בסוף הברייתא שכתבתי בסמוך וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מא"י לח"ל ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו יכולין לצאת כפי הדין ואפילו הכי נענשו וה"נ אמרינן בתר הכי אמר ריב"ק ח"ו שאפילו מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו:

ג גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה. וכן הוא אומר [\(תהילים קב-טו\)](#) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו':

כסף משנה גדולי החכמים וכו'. בסוף כתובות (דף קי"ב) רבי אבא מנשק כיפי דעכו כלומר סלעים שבעכו שחצי העיר היתה בתחום א"י כמו שכתבו שם התוספות וז"ש רבינו מנשקין על תחומי א"י היינו עכו שהיתה סוף תחום א"י ואיתא תו התם ר' חייא בר גמדא מיגגדר בעפרא שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

יא אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין. שנאמר [\(ישעיה לג-כד\)](#) 'ובל יאמר שכן חליתי העם הישב בה נשא עון'. אפלו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו. וכאלו המקום שהוא בו מזבח פפרה. שנאמר [\(דברים לב-מג\)](#) 'וכפר אדמתו עמו'. ובפרענות הוא אומר [\(עמוס 1-2\)](#) 'על אדמה טמאה תמות'. ואינו דומה קולטתו ^[ד] מחיים לקולטתו אחר מותו. ואף על פי כן גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם. צא ולמד מיפקב אבינו ויוסף הצדיק:

כסף משנה אמרו חכמים וכו'. שם (דף קי"א) מימרא דר"א ופירש"י בל יאמר שכן חליתי כלומר אל יתרעם לומר צר לי כי כולם נשואי עון: אפילו הלך בה וכו'. שם מימרא דר' ירמיה ברבי אבא א"ר יוחנן: וכן הקבור בה וכו'. שם מימרא דרב ענן: ואינו דומה וכו'. שם עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י נח נפשיה בחוצה לארץ אתו אמרו ליה לר"א אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא פירוש לקברו בא"י אמר להם אינו דומה קולטתו

מחיים לקולטתו לאחר מיתה: ואעפ"כ גדולי החכמים וכו'. וכן מצינו בימי חכמי הגמרא כדאיתא בפרק ואלו מגלחין:

יב לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפלו בעיר שרבה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפלו בעיר שרבה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאלו עובד עבודה זרה. שפאמר (שמואל א כו-ט) 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים'. ובפרעניות הוא אומר (יחזקאל יג-ט) 'ואל אדמת ישראל לא יבאו'. כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות. שפאמר (ירמיה כז-כב) 'בבלה יובאו ושמם יהיו':

כסף משנה לעולם ידור וכו'. ברייתא כלשון רבינו שם (דף ק"י): ומסיים בה מי אמר ליה לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז ופירש"י וכי מי אמר לו לדוד כן אלא מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש: ומ"ש ובפורענות הוא אומר וכו'. איתא התם נמי דר"א כי סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא כלומר מקללה אחת דכתיב והיתה ידי על הנביאים החוזים שוא וכו' ואל אדמת ישראל לא יבאו: כשם שאסור וכו'. שם (דף קי"א) אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ולעיל מהא (דף ק"י): אמרינן דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבבל יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם ורבינו כתב המימרא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות וא"י בכלל ומשמע התם בגמרא דאמוראי בתראי נמי הכי ס"ל:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק ששי

א אין עוֹשִׂין מְלַחְמָה עִם אָדָם בְּעוֹלָם עַד שֶׁקוֹרְאִין לוֹ שְׁלוֹם.
אֶחָד מְלַחֶמֶת הַרְשׁוּת וְאֶחָד מְלַחֶמֶת מְצוּהָ. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ-ט\)](#) 'כִּי
תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשְׁלוֹם'. אִם
הַשְּׁלִימוֹ וְקִבְּלוּ שְׁבַע מְצוֹת שֶׁנִּצְטוּוּ בְּנֵי נַח עָלֶיהָ אִין הוֹרְגִין
מִהוּ נִשְׁמָה וְהָרִי הוּן לְמַס. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ-יא\)](#) 'יִהְיוּ לָךְ לְמַס
וְעִבְדוּךָ'. קִבְּלוּ עָלֶיהָ הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעִבְדוֹת אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ
הָעִבְדוֹת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס. אִין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיִּקְבְּלוּ שְׁנֵיהֶם.
וְהָעִבְדוֹת שֶׁיִּקְבְּלוּ הוּא שֶׁיִּהְיוּ נְבִזִים וְשִׁפְלִים לְמַטָּה וְלֹא יִרְיֵמוּ
רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל אֲלֵא יִהְיוּ כְּבוֹשִׁים תַּחַת יָדָם. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל
יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹם דְּבַר שֶׁבְּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיִּקְבְּלוּ שֶׁיִּהְיוּ מוֹכְנִים
לְעִבּוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמְמוֹנָם. כְּגוֹן בְּנֵין הַחֹמוֹת. וְחִזְק
הַמְּצוּדוֹת. וּבְנֵין אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר [\(מלכים א ט-טו\)](#)
'וְזֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֵעֵלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת
בֵּיתוֹ וְאֶת הַמְּלוֹא וְאֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם' [\(מלכים א ט-יט\)](#) 'וְאֶת כָּל עָרֵי
הַמַּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשְׁלֹמֹה' [\(מלכים א ט-כ\)](#) 'כָּל הָעָם הַנּוֹתֵר מִן
הָאֱמֹרִי' [\(מלכים א ט-כא\)](#) 'וַיַּעֲלֶם שְׁלֹמֹה לְמַס עֶבֶד עַד הַיּוֹם הַזֶּה' [\(מלכים
א ט-כב\)](#) 'וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה
וְעִבְדֵי וְשָׂרֵי וְשְׁלִישֵׁי וְשָׂרֵי רֶכֶב וּפָרָשָׁיו':

ההראב"ד אין עוֹשִׂין מְלַחְמָה עִם אָדָם בְּעוֹלָם וְכוּ'. א"א אין שואלין למלחמת
הרשות אלא שיהיו למס:

ב וַיֵּשׁ לְמֶלֶךְ לְהַתְּנוֹת עִמָּהֶם שֶׁיִּקַּח חֲצֵי מְמוֹנָם אוֹ הַקְּרָקְעוֹת
וַיִּנְיַח כָּל הַמַּטְלָטְלִין אוֹ הַמַּטְלָטְלִים וַיִּנְיַח הַקְּרָקְעוֹת כְּפִי מֵה
שִׁיתָנָה:

ג וְאֶסוּר לְשַׁקֵּר בְּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהַשְּׁלִימוֹ וְקִבְּלוּ
שְׁבַע מְצוֹת:

ד וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְּלוּ שְׁבַע מִצְוֹת. עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזְּכָרִים הַגְּדוֹלִים. וּבוֹזְזִין כָּל מְמוֹנָם וְטַפָּם. וְאִין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ-יד\)](#) 'וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף' זֶה טַף שֶׁל זְכָרִים. בְּמֵה דְבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחָמַת הַרְשׁוּת שֶׁהוּא עִם שְׂאֵר הָאָמוֹת. * אֲבָל שְׁבַעַה עִמָּמִין וְעַמְּלֵק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ אִין מְנִיחִין מֵהֶם נִשְׁמָה שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כ-ט\)](#) 'כִּן תַּעֲשֶׂה לְכָל' וְגו' [\(דברים כ-ט\)](#) 'רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים' [\(דברים כ-ט\)](#) 'לֹא תַחֲמֶה כָּל נִשְׁמָה'. וְכִן הוּא אוֹמֵר בְּעַמְּלֵק [\(דברים כה-יט\)](#) 'תַּמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְּלֵק'. וּמִנִּין שֶׁאִינוּ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאֵלוֹ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ שֶׁנֶּאֱמַר [\(יהושע יא-יט\)](#) 'לֹא הִיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלַתִּי הַחַיִּי יִשְׁבִּי גְבַעוֹן אֶת הַכָּל לְקָחוּ בְּמִלְחָמָה' [\(יהושע יא-כ\)](#) 'כִּי מֵאֵת ה' הִיְתָה לְחִזְק אֶת לְבָב לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם'. מְכַלֵּל שֶׁשְׁלַחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם וְלֹא קִבְּלוּ:

ההראב"ד אבל שבעה עממין ועמלק וכו'. א"א זה שבוש אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצות:

כסף משנה אבל שבעה עממין ועמלק וכו'. כתב הראב"ד זה שיבוש אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצות עכ"ל. טעמו לומר שבעה עממין ועמלק אף ע"פ שהשלימו ורצו לקבל עליהם מס ועבדות הורגין אותם. אלא שאפשר לטעון בעד רבינו ולומר שבכלל השלימו הוא קבלת שבע מצות שאם קבלו עליהם שבע מצות הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים:

ה שְׁלֹשָׁה כְּתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לְאָרֶץ. הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם מִי שְׁרוּצָה לְבָרַח יְבָרַח. וְחָזַר וְשָׁלַח מִי שְׁרוּצָה לְהִשְׁלִים יִשְׁלִים. וְחָזַר וְשָׁלַח מִי שְׁרוּצָה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה יַעֲשֶׂה. * אִם כִּן מִפְּנֵי מָה הֶעָרִימוּ יוֹשְׁבֵי גְבַעוֹן. לְפִי שֶׁשָׁלַח לָהֶם בְּכָלֹל וְלֹא קִבְּלוּ. וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפָּט יִשְׂרָאֵל וְדַמּוּ שֶׁשׁוּב אִין פּוֹתַחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם. וְלָמָּה קָשָׁה הַדְּבָר לְנִשְׂאִים וְרָאוּ שְׂרָאוֹי לְהַכּוֹתָם לְפִי חָרֵב לוּלֵי הַשְּׁבוּעָה. מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וְהָרִי הוּא

אומר (דברים ז-ב) 'לא תכרת להם ברית אלא הִיהָ דִינָם שִׁיהִיו לְמִסַּעְבָּדִים. וְהוֹאִיל וּבִטְעוֹת נִשְׁבְּעוּ לָהֶן בְּדִין הָיָה שִׁיהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם לִוְלֵי חִלּוּל הַשֵּׁם :

ההראב"ד **אם כן מפני מה הערימו יושבי גבעון וכו'.** א"א כל זה שבוש שלא שלח להם יהושע להשלים אלא עד שלא עברו את הירדן אבל אחר מיכן אין מקבלין אותן :

כסף משנה **שלשה כתבים שלח יהושע וכו'.** בירושלמי בפ"ו דשביעית שלשה פרסטיגיות שלח יהושע לא"י עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה להפנות יפנה וכו' : **אם כן מפני מה הערימו וכו'.** ולשון רבינו אינו מבואר יפה בנוסחת ספרינו ובסמ"ג מצאתי ודימו ששוב אין פותחין להם לשלום והיא נוסחא נכונה שחשבו שמי שלא בא להשלים בפעם ראשונה כששלח לכל השבעה עממין לא יקבלו אח"כ שום עם מהם : **וכתב** הראב"ד א"א כל זה שבוש שלא שלח להם יהושע וכו'. טעמו מפני שהוא ז"ל סובר שמה שאמרו שלח יהושע עד שלא יכנסו לארץ היינו לומר שמיכנסו לארץ שוב אין מקבלין אותם ורבינו סובר דלא אמרו עד שלא יכנסו לארץ אלא לומר אימתי שלח להם אבל לאו למימרא שאחר שיכנסו לארץ לא יקבלו אותם דאין טעם למה ימנעו מלקבלם אחר שיכנסו לארץ : **כתב** הראב"ד [לעיל ה"א] א"א אין שואלין למלחמת הרשות אלא שיהיו למס עכ"ל. כלומר ואין צורך שיקבלו עליהם שבע מצות : **והואיל ובטעות נשבעו וכו'.** הכי אמרינן בגיטין פ' השולח (דף מ"ו) דכיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו לא חיילא שבועה עילווייהו כלל והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם ופירש"י שלא יאמרו העכו"ם עברו על שבועתן :

1 **עמון ומואב אין שולחין להם** [א] **לְשָׁלוֹם שֶׁנֶאֱמַר (דברים כג-ז) 'לא תִּדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְטַבְתָּם כָּל יְמֵיךָ'. אָמְרוּ חֲכָמִים לְפִי שֶׁנֶאֱמַר (דברים כ-ז) 'וְקָרַאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם' יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאֵב כֵּן. תִּלְמוּד לומר לא תִּדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְטַבְתָּם. לְפִי שֶׁנֶאֱמַר (דברים כג-ז) 'עַמּוֹד יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ' (דברים כג-ז) 'בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנְנוּ'. יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאֵב כֵּן תִּלְמוּד לומר וְטַבְתָּם. וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין שׂוֹאֲלִים בְּשָׁלוֹמָם אִם הַשְּׁלִימוּ מֵעֲצָמָם תִּחַלָּה מְקַבְּלִין אוֹתָן :**

כסף משנה לפי שנאמר עמד ישב וכו'. כתבו הגהות מיימון שנאמר לא תדרוש וכו' כתב רא"ם בד"א בדרישת שלום דאסור אבל תשלומי שלום מותר כגון אם עשו עמד חסד מותר לפקדם לשלום שנאמר וימת מלך בני עמון וימלוך חנון בנו תחתיו ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו עכ"ל. ויש לתמוה על זה שאמרו חז"ל במדרש נשלא כהוגן עשה דוד בזה]:

ז כְּשֶׁצָרִין עַל עִיר לְתַפְשָׁהּ. אֵין מְקִיפִין אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ אֶלָּא מִשְׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ. וּמִנִּיחִין מְקוֹם לְבוֹרַח וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהַמְלִיט עַל נַפְשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא-ז) וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְּיָן כַּאֲשֶׁר צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמַדּוֹ שֶׁבְּכָד צָוָהוּ:

כסף משנה כשצריין על עיר וכו'. כתב סמ"ג דאיתא בספרי:

ח אֵין קוֹצְצִין אֵילָנֵי מְאָכֵל שְׁחוּץ לְמַדִּינָה וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אֶמֶת הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּבְשׁוּ. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ-ט) 'לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ'. וְכָל הַקּוֹצֵץ לוֹקָה. וְלֹא בְּמַצּוֹר בְּלִבָּד אֶלָּא בְּכָל מְקוֹם כָּל הַקּוֹצֵץ אֵילָן מְאָכֵל דֶּרֶךְ הַשְּׁחִתָּה לוֹקָה. אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ אִם הָיָה מְזִיק אֵילָנוֹת אַחֲרָיִם. אוּ מִפְּנֵי שֶׁמְזִיק בְּשִׂדָּה אַחֲרָיִם. אוּ מִפְּנֵי שֶׁדָּמְיוֹ יִקְרִים. לֹא אֶסְרָה תוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ הַשְּׁחִתָּה:

כסף משנה ולא במצור בלבד וכו'. בקמא פרק החובל (דף צ"א:): אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקצציה ושקיל וטרי אהא ומייתי ראייה מקרא דרק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אלמא דמשמע ליה לגמרא דההוא קרא אפילו שלא במצור משתעי ואמרינן נמי פירקא קמא דקידושין (דף ל"ב) רב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה למחזי אי קפיד אי לא קפיד ומקשה התם והא עבר משום בל תשחית ובשבת פרק מפנין (דף קכ"ט) אהא דאמרינן התם דאמוראי היו שורפים כסאות מעולות ביום הקזה לחממם ופריך והא עבר משום בל תשחית אלמא דשלא במצור נמי איכא לאו דבל תשחית: **אבל קוצצין אותו וכו'.** שם (דף צ"ב) שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי אכיל טעים בהו טעמא דחמרא א"ל מאי האי א"ל ביני גופני קיימי אמר מכחשי בגופני כולי האי למחר אייתי לי מקורייהו ופירש"י מקור שלהם ועיקרן כלומר קצוץ אותם ומייתי נמי התם דרב חסדא נמי עבד כה"ג: **ומה שכתב או מפני שמזיק בשדה אחריים.** בפרק ב' דבתרא (דף כ"ה:): תנן מרחיקין את האילן מן הבור

חמשה ועשרים אמה ובחרוב ובשקמה חמשים אמה וכו' אם הבור קדמה קוצץ ונותן הדמים הרי דקתני קוצץ וליכא לאוקומה באילני סרק דוקא דהא חרוב ושקמה לאו אילני סרק נינהו ואע"ג דאמרינן בההוא פירקא (דף כ"ו) דרבה בר רב חנן הוה להו הנהו דיקלי אמיצרא דפרדסא דרב יוסף וכו' והוה מזקי ליה וא"ל זיל קוץ א"ל והא ארחיקי לי וא"ל הני מילי לאילנות אבל לגפנים בעינן טפי והא אנן תנן אחד גפנים ואחד כל אילן א"ל הני מילי אילן לאילן וגפנים לגפנים אבל אילן לגפנים בעינן טפי א"ל אנא לא קאיצנא דאמר רב האי דיקלא דטעון קבא אסיר למקצייה וכו' מר אי ניחא ליה ליקוץ דמשמע דאיסורא דרב אפילו במזיק בשדה אחרים הוא ל"ק דהכי קאמר ליה לדידי דס"ל דסג"ל בהאי הרחקה לא מיקרי מזיק ואסיר למקצייה מר דס"ל דבעי הרחקה טפי שרי למקצייה ואי ניחא ליה ליקוץ: **ומה שכתב או מפני שדמיו יקרים.** בפרק החובל (ב"ק דף צ"א:) אהא דאסרינן התם למיקץ אילן עושה פירות אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר:

ט כָּל אֵילָן סָרְק [ב] מִתֵּר לְקוֹץ אוֹתוֹ וְאֶפְלוּ אֵינּוּ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אֵילָן מֵאֶכֶל שְׁהִזְקִין וְאֵינּוּ עוֹשֶׂה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט שְׁאֵינּוּ רְאוּי לְטַרְחַ בּוֹ מִתֵּר לְקוֹץ אוֹתוֹ. וְכַמָּה יִהְיֶה הַזֵּית עוֹשֶׂה וְלֹא יִקְצָנוּ. רִבַּע הַקֵּב זֵיתִים. וְדָקֵל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קֵב תִּמְרִים לֹא יִקְצָנוּ:

כסף משנה כל אילן סרק וכו'. ברייתא בפרק החובל רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כגון שהזקין וכמו שיתבאר בסמוך כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק כלומר דדריש מייטורא דהוה ליה למכתב רק עץ אשר לא עץ מאכל הוא: **וכן אילן וכו'.** כבר כתבתי בסמוך הברייתא דתניא בהחובל רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל ומפרש רבינו אילן שידעת שהיה עץ מאכל מתחלה ועתה הזקין ואינו עושה אלא דבר מועט ואמרינן נמי התם אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקצציה מיתבי כמה יהא בזית ולא יקצצנו רובע שאני זיתים דחשיבי:

י וְלֹא הָאֵילָנוֹת בְּלִבָּד. אֶלָּא כָּל הַמְּשֻׁבֵּר פְּלִים. [ג] וְקוֹרַע בְּגָדִים. וְהוֹרֵס בְּנֵן. וְסוֹתֵם מַעֲיָן. וּמֵאֲבָד מֵאֶכְלוֹת דָּרְךָ הַשְּׁחֵתָהּ. עוֹבֵר בְּלֹא [ד] תְּשֻׁחִית. וְאֵינּוּ לוֹקֵה אֶלָּא מִכַּת מְרֻדוֹת מְדַבְּרִיהֶם:

כסף משנה ולא האילנות בלבד וכו'. שבת פרק רבי אליעזר דאורג (דף ק"ה:) המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא

בעיניך כעובד עבודה זרה שכך אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך וכו' עד שאומר לו עבוד עבודה זרה ועובד. ומה שכתב ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם:

יא צָרִין עַל עֵירוֹת שֶׁל עֶכוּ"ם שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מְלַחְמָה בְּכָל יוֹם וְיוֹם וְאַפְלוּ בַשַּׁבָּת. שְׁנַאֲמַר (דברים כ-כ) יַעַד רְדִתְהוּ וְאַפְלוּ בַשַּׁבָּת. בֵּין מְלַחְמַת מְצוּהָ בֵּין מְלַחְמַת רְשׁוֹת:

כסף משנה צרין על עיירות של עכו"ם וכו'. בפ"ק דשבת (דף י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עכו"ם פחות מגי ימים קודם השבת ואם התחילו אין מפסיקין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפילו בשבת ועכ"פ יש כאן טעות סופר וכן צריך להגיה כמו שכתב הוא עצמו ז"ל בספ"ב מהלכות שבת צרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת. ומה שכתב בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות. כתב שם ה"ה שכך מפורש בספרי:

יב כְּשֶׁחוֹנֵין חוֹנֵין בְּכָל מְקוֹם. וּמִי שֶׁנִּהְרַג בְּמְלַחְמָה בְּמְקוֹם שְׁיָפַל שָׁם יִקָּבֵר. קוֹנָה מְקוֹמוֹ כְּמַת מְצוּהָ:

כסף משנה כשחונים חונים וכו'. ברייתא ספ"ק דעירובין (דף י"ז) ר"י בן תימא אומר אף חונים בכל מקום ובמקום שנהרגו שם נקברים ומפרש בגמי דהיינו אע"ג דאית ליה קוברים דלאו מת מצוה הוא:

יג אַרְבָּעָה דְּבָרִים פְּטָרוּ בַּמַּחְנֶה. אוֹכְלִים הַדָּמַאי. וּפְטוּרִים מִרְחִיצַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה. וּמְבִיאִין יַעֲצִים מִכָּל מְקוֹם. וְאַפְלוּ מְצָאן תְּלוּשִׁים וַיִּבְשִׂים אִין מְקַפִּידִין עַל כֶּד בַּמַּחְנֶה. וְכֹן פְּטוּרִין מְלַעֲרַב יַעֲרוּבֵי חֲצוֹת בַּמַּחְנֶה אֶלָּא מְטַלְטְלִין מֵאֵהָל לְאֵהָל וּמִסִּכָּה לְסִכָּה וְהוּא שְׂיָקִיפוּ כָּל הַמַּחְנֶה מְחַצָּה גְבוּהָה עֲשָׂרָה טַפְחִים כְּדִי שְׂתִהְיֶה רְשׁוֹת יַחִיד כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּהַלְכוֹת שַׁבָּת. וְאִין מְחַצָּה פְּחוּתָה מְעֲשָׂרָה. וְכַשֵּׁם שֶׁפְּטוּרִין מִכָּל אֵלוֹ בְּהַלִּיכְתָּן כֶּד פְּטוּרִין בְּחִזְרָתָן:

כסף משנה ארבעה דברים פטרו במחנה וכו'. משנה שם ד' דברים פטרו במחנה מביאים עצים מכל מקום ופטורים מרחיצת הידים ומדמאי ומלערב ובגמי פריך אהא דמביאים עצים דמתקנת יהושע היא ומאי רבותיה דמחנה ומשני התם בהיזמי והיגי הכא בשאר עצים אי נמי התם במחוברים הכא בתלושים אי נמי התם בלחים הכא ביבשים וסובר רבינו דהכי פירושיה שלשה חילוקין יש בין תקנת יהושע למה שפטרו במחנה דאילו תקנת יהושע לא היתה אלא בהיזמי והיגי ומחוברים ולחים כדאיתא פרק מרובה (דף פ':) אבל במחנה פטרו אפילו בשאר עצים ואפילו תלושים ואפילו יבשים. ועל מה ששנינו פטורים מרחיצת ידים אמרו בגמרא לא שנו אלא מים ראשונים אבל האחרונים חובה ופירש שם הטעם לפי שמים אחרונים הם משום סכנת מלח סדומית. ועל מה ששנינו שפטורים מלערב אמרו דבי רבי ינאי לא שנו אלא עירובי חצירות אבל עירובי תחומין חייבין לפי שהם דבר תורה ואין כח ביד חכמים לפוטרו. **ומה שכתב וכשם שפטורים וכו'.** אפשר שלמדו ממאי דתנן פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד:) כל היוצאין להציל חוזרין למקומן ואמרין בגמרא שחוזרין בכלי זיינן למקומן:

ד וְאָסוּר לְהַפְנוֹת בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה אוֹ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּכָל מְקוֹם. אֲלֵא מִצְוֹת עֲשֵׂה לְתַקֵּן שָׁם דְּרָךְ מֵיַחֲדָת לְהַפְנוֹת בָּהּ. שְׁנַאֲמַר (דברים כג-יג) וַיֵּד תִּהְיֶה לָּךְ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה:

טו וְכֵן מִצְוֹת עֲשֵׂה לְהִיּוֹת יָתֵד לְכָל אֶחָד וְאֶחָד תְּלוּיָה עִם כָּלִי מִלְחָמָתוֹ. וַיֵּצֵא בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ וַיַּחֲפֹר בָּהּ וַיַּפְּנֶה וַיִּכְסֶה. שְׁנַאֲמַר (דברים כג-יד) וַיֵּתֵד תִּהְיֶה לָּךְ עַל אֲזַנְדָּי וְגוֹי. וּבֵין שְׁיִשׁ עֲמֶהוּ אֲרוֹן וּבֵין שְׁאִין עֲמֶהוּ אֲרוֹן כִּף הֵם עוֹשִׂים תְּמִיד. שְׁנַאֲמַר (דברים כג-טו) וַיִּהְיֶה מַחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק שביעי

א אֶחָד מִלְחָמַת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחָמַת הַרְשׁוּת מִמִּינֵי כֹהֵן
לְדַבֵּר אֶל הָעָם בְּשַׁעַת הַמִּלְחָמָה. וּמוֹשֶׁחִין אוֹתוֹ בְּשָׂמֹן הַמִּשְׁחָה
וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה :

ההראב"ד אחד מלחמת מצוה וכו'. א"א אפשר להיות זה לענין אל ירך
לבבכם אבל לענין השאר החוזרים מעורכי המלחמה לא נאמר אלא למלחמת
הרשות אבל לא למלחמת מצוה והכי איתא בגמרא :

כסף משנה אחד מלחמת מצוה וכו' ממנין כהן לדבר וכו' : כתב הראב"ד א"א
אפשר להיות זה וכו'. ולא ידענא מאי אתא לאשמועינן דהא משנה שלימה
היא וכתב רבינו בפרק זה בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל
יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה : ומ"ש ומושחין אותו בשמן
המשחה :

ב שְׁתֵּי פְעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ מִלְחָמָה אֶל הָעָם. אַחַת בְּסִפְר בְּעֵת
שְׂיֻצְאִין קֹדֶם שְׂיַעֲרֻכוּ הַמִּלְחָמָה. אוֹמֵר לָעָם [\(דברים כ-ו\)](#) 'מִי הָאִישׁ
אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ וְגוֹי'. כְּשִׁישְׁמַע דְּבָרָיו יִחְזֹר מֵעוֹרְכֵי
הַמִּלְחָמָה. וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אוֹמֵר [\(דברים כ-ז\)](#) 'אֵל תִּירָאוּ
וְאֵל תַּחֲפְזוּ :

כסף משנה שתי פעמים מדבר וכו'. בסוטה פרק משוח מלחמה (דף מ"ב) ת"ר
פעמיים מדבר עמהם אחת בספר פירש"י כשיוצאין מארצם ואחת במלחמה
בספר מה הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מה הוא
אומר אל ירך לבבכם וכו' ומפרש רבינו דמאי דקאמר בספר מה הוא אומר
וכו' היינו שאומר להם מי האיש אשר נטע כרם וכו' שיהו מוכנים כשישמעו
דבריו שנית במלחמה יחזרו להם :

ג עַת שְׂעוֹרְכִין הַמְּעַרְכוֹת וְהֵם קָרְבִּים לְהִלָּחֵם. מְשׁוּחַ מִלְחָמָה
עוֹמֵד בְּמָקוֹם גְּבוּהָ וְכָל הַמְּעַרְכוֹת לִפְנָיו. וְאוֹמֵר לָהֶם בְּלִשׁוֹן
הַקֹּדֶשׁ [\(דברים כ-ז\)](#) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרְבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל
אִיבֵיכֶם'. [\(דברים כ-ז\)](#) 'אֵל יִרְךָ לְבַבְכֶם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחֲפְזוּ וְאֵל
תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם'. [\(דברים כ-ד\)](#) 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלַךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם

לְכֶם עִם אִיבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם'. עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוֹחַ מְלַחְמָה וְכֵהָן אַחַר תַּחֲתִיו מִשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעַם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר כֵּן מְדַבֵּר מְשׁוֹחַ מְלַחְמָה [\(דברים כ-ה\)](#) 'מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חֲדָשׁ וְגו' [\(דברים כ-ו\)](#) 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כְּרֵם וְגו' [\(דברים כ-ז\)](#) 'וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֲרָשׁ וְגו'. עַד כָּאן מְשׁוֹחַ מְלַחְמָה מְדַבֵּר וְהַשּׁוֹטֵר מִשְׁמִיעַ לְכָל הָעַם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר כֵּן מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעֲצָמוֹ וְאוֹמֵר [\(דברים כ-ח\)](#) 'מִי הָאִישׁ הַיָּרָא וְרָדָה הַלֵּבָב וְשׁוֹטֵר אַחַר מִשְׁמִיעַ לְכָל הָעַם :

כסף משנה עת שעורכין המערכות וכו' עד ושטר אחר משמיע לכל העם. שם (דף מ"ג) ת"ר ודברו השוטרים יכול דברים של עצמן כלו' שלא יהא כהן אומרם אלא השוטרים כשהוא אומר ויספו השוטרים דמשמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם הרי דבר של עצמן אמור כלומר שהדבר הזה לבדו הן מוסיפין על של כהן הא מה אני מקיים ודברו השוטרים בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושטר משמיע ומסיק בגמרא מונגש עד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושטר משמיע מויספו ואילך שוטר מדבר ושטר משמיע ומפרש רבינו כהן מדבר וכהן משמיע שמשוח מלחמה מדבר וכהן אחר משמיע וכן מפרש שוטר מדבר ושטר משמיע ששוטר אחד מדבר ושטר אחר משמיע :

ד וְאַחַר שְׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מְעוֹרְכֵי הַמְּלַחְמָה. מִתְקַנִּין אֶת הַמְּעַרְכוֹת. וּפּוֹקְדִים שְׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֵאשׁ הָעַם. וּמְעַמִּידִין מֵאַחֹר כָּל מְעַרְכָּה וּמְעַרְכָּה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעֲזִים. וְכִשְׁלִין שֶׁל בְּרִזָּל בִּידֵיהֶם. הַרוֹצֵה לַחֲזוֹר מִן הַמְּלַחְמָה הַרְשׁוּת בְּיָדוֹ לַחֲתוֹךְ אֶת שׁוֹקוֹ. שֶׁתַּחֲלַת נִפְיָה נִיסָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שְׂמַחְזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוֹ מְעוֹרְכֵי הַמְּלַחְמָה בְּמְלַחְמַת הַרְשׁוּת. אֲבָל בְּמְלַחְמַת מְצֻנָה הַכֹּל יוֹצֵאִין וְאַפְלוֹ חֲתוֹן מִחֲדָרוֹ וְכִלָּה מִחֲפָתָה :

כסף משנה ואחר שחוזרין וכו' עד מחופתה. משנה שם (דף מ"ד). ודע ששם במשנה אומר מעמידין זקיפין מלפניהם ואחרים מאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם ופירש"י מעמידין זקיפין מלפניהם בראשם של צד המלחמה מעמידין

בני אדם גבורים מזומנין לכך שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדברים ואם היה רבינו מפרש כן היה כותב שמעמידין אלו הזקיפין כמו בפירש"י אלא היה מפרש זקיפין אנשים גבורים עומדים על עמדם זקיפים מצד זה ומצד זה וכשילין של ברזל בידיהם או שלא היה גורס אלא מעמידין זקיפין מאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם ומפרש זקיפין כמ"ש לדעתו :

ה אֶחָד הַבּוֹנֵה בַּיִת לִישִׁיבָתוֹ. וְאֶחָד הַבּוֹנֵה בַּיִת הַבֶּקֶר. בַּיִת הָעֵצִים. בַּיִת הָאוֹצְרוֹת. הוֹאִיל וְרָאוּי לְדִירָה. וְאֶחָד הַבּוֹנֵה. וְאֶחָד הַלּוֹקָח. וְאֶחָד שֶׁנֶּתֶן לוֹ בְּמִתְנָה אוֹ הַיּוֹרֵשׁ. הָרִי זֶה חוֹזֵר. אֲבָל הַבּוֹנֵה ^[בית הַתְּבָנָה] וּבֵית שֶׁעַר. אֲכַסְדָּרָה וּמְרַפֶּסֶת. אוֹ בַּיִת שֶׁאֵין בוֹ אֶרְבַּע אַמּוֹת עַל אֶרְבַּע אַמּוֹת. אוֹ הַגּוֹזֵל בַּיִת. הָרִי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר :

כסף משנה אחד הבונה בית לישבתו וכו' עד ומרפסת. משנה שם אלא שחסר בלשון רבינו בית התבן שחוזר עליה ואפשר שטעות סופר הוא : ומה שכתב בית שאין בו ארבע אמות על ארבע. ברייתא בריש סוכה (דף ג'): ומה שכתב או הגוזל בית. ברייתא פרק משוח מלחמה (דף מ"ג):

ו אֶחָד הַנוֹטֵעַ כֶּרֶם. וְאֶחָד הַנוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אֵילָנִי מֵאֶכָל. וְאֶפְלוֹ מִחֲמִשָּׁת מֵיָנִי מֵאֶכָל. אֶחָד הַנוֹטֵעַ. וְאֶחָד הַמְּבַרֵּךְ וְאֶחָד הַמְּרַכֵּיב הַבְּרָכָה וְהַרְכָּבָה שֶׁהִיא חִיבָת בְּעֶרְלָה. אֶחָד הַלּוֹקָח. וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ. וְאֶחָד שֶׁנֶּתֶן לוֹ בְּמִתְנָה. אֲבָל הַנוֹטֵעַ אֶרְבָּעָה אֵילָנִי מֵאֶכָל. אוֹ חֲמִשָּׁה אֵילָנִי סָרֵק. אוֹ שֶׁגָּזַל כֶּרֶם. אֵינוֹ חוֹזֵר עָלָיו. וְכֵן כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שִׁתְּפִין אֵין חוֹזֵרִין עָלָיו :

כסף משנה אחד הנוטע כרם וכו' עד או חמשה אילני סרק. משנה שם. ודע שמה שכתב ואחד המברך ואחד המרכיב הברכה והרכבה שהיא חייבת בערלה המשנה לא הזכירה אלא המברך והמרכיב סתם אלא שבגמרא רמו אמתני' מדתניא שמברך ומרכיב פטורין ותירצו כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר ומפרש רבינו דמתני' בהרכבת והברכת איסור כלומר שחייבת בערלה ואי זו חייבת ואי זו פטורה נתבאר בדברי רבינו פ"י מהלכות מעשר שני ונטע רבעי וטעם הדבר שכיון שחייבת בערלה הוה ליה כנוטע אילן מחדש :

ומ"ש או גזל כרם. נראה שלמד כן מהברייתא שהזכרתי בסמוך האומרת שהגוזל את הבית אינו חוזר וכן ראוי להיות הדין בכרם: **ומ"ש וכן כרם של שני שותפין.** שם מימרא דרב פפא. וא"ת למה לא כתב רבינו שבית של שני שותפין אין חוזרין עליו וילמוד מדין כרם של שני שותפין שהזכירו בגמרא כשם שלמד דין הגוזל כרם מדין הגוזל בית. וי"ל שנים שאמרו בגמרא דהיינו טעמא דכרם של שני שותפין אין חוזרין עליהם משום דכל חד וחד לא קרינן ביה כרמו המיוחד לו כלומר שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה אבל בית של שני שותפין לא שייך ביה האי טעמא דמסתמא יש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו ושפיר קרינן ביה ביתו אי נמי דעד כאן לא גמר רבינו דין גוזל כרם מדין גוזל בית אלא משום דראב"י דייק לה מדכתיב ולא חנכו שהוא מיעוטה חנכו לזה ולא לאחר פרט לגוזל בית והדר דריש ולא חללו פרט למבריד ומרכיב כשאינו חייב בערלה ומשמע לרבינו דכיון דראב"י מהדר למעוטי מחללו מבריד ומרכיב ולא חש למעוטי גוזל כרם דהא גלי לן דממעטינן ליה מחנכו והרי מחללו וה"ק ראב"י אומר חללו לזה ולא לאחר ומלבד דאית לן למעוטי שפיר גוזל כרם אית לן נמי למעוטי מבריד ומרכיב ולכך השוה רבינו דין גוזל כרם לדין גוזל בית:

אָחַד הַמְאָרְס אֶת הַבְּתוּלָה. וְאָחַד הַמְאָרְס אֶת [א] הָאֵלְמָנָה. וְכֵן אִם נִפְלָה לוֹ יְבָמָה אֶפְלוּ חֲמִשָּׁה אַחִים וּמֵת אָחַד מֵהֶן כָּלֹן חוּזְרִין. קִדְּשׁ אִשָּׁה מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֳדָשׁ וְשָׁלֹם הַזְּמַן בְּמִלְחָמָה חוּזֵר וּבָא לוֹ:

כסף משנה אחד המארכ את הבתולה וכו' עד כולן חוזרין. משנה וברייתא שם. והוי יודע שמה שכתב ומת אחד מהם ענינו אפילו מת במלחמה וכך הוא בברייתא בנסחאות שבידינו ועכ"פ כך היא דעת רבינו שהרי משנה שלימה שנינו אפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו: **קדש אשה מעכשיו וכו'.** טעם הדבר פשוט דכיון דאמר מעכשיו איגלאי מילתא דקודם בואו במלחמה אירס אשה ולא לקחה אבל אם לא אמר מעכשיו הוה ליה כאילו עכשיו אירסה ולא כל הימנו שאחר שהוא במלחמה יארכ אשה לפטור עצמו ולא דמי למת אחיו במלחמה דתנן התם שחוזר ובא לו דהתם לא עשה מעשה לפטור עצמו מהמלחמה:

ח הַמְחִזִּיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ. וְהַמְאַרֵס אִשָּׁה הָאֲסוּרָה עָלָיו. כְּגוֹן
אֶלְמָנָה לְכַהֵן גָּדוֹל. גְּרוּשָׁה וְחַלּוּצָה לְכַהֵן הַדְּיוּט. מִמְּזֻרָת
וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל. בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִמְזֵר וּלְנִתָּיִן. אֵינוֹ חוֹזֵר :

כסף משנה המחזיר את גרושתו וכו' עד אינו חוזר. משנה וברייתא שם :

ט כָּל אֵלוֹ שְׁחוּזָרִין מֵעוֹרְכֵי הַמְלַחֲמָה. כְּשִׁשׁוּמְעִין אֶת דְּבָרֵי
הַכַּהֵן חוֹזְרִין. וּמְסַפְּקִין מִים וּמְזוֹן לְאַחֵיהֶם שְׁבַצְבָּא. וּמְתַקְּנִין
אֶת הַדְּרָכִים :

י וְאֵלוֹ שְׂאִין יוֹצְאִין לְעוֹרְכֵי הַמְלַחֲמָה כָּל עֵקֶר. וְאֵין מְטַרְיַחִין
אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בְּעוֹלָם. הַבּוֹנֶה בַּיִת וְחִנְכוֹ. וְהַנוֹשֵׂא אֶרְוִסְתּוֹ
אוֹ שְׂיִבָּם. וּמִי שֶׁחָלַל כְּרָמוֹ. אֵין יוֹצְאִין עַד תָּם שָׁנָה. שְׁנֵאָמַר
(דברים כד-ה) 'נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשָׂמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר
לָקַח'. מִפִּי הַקְּבֵלָה לְמַדּוֹ שֶׁיִּהְיֶה נָקִי שָׁנָה בֵּין לְבַיִת שֶׁקָּנָה בֵּין
לְאִשָּׁה שֶׁנִּשְׂאָ בֵּין לְכָרֶם שֶׁהִתְחִיל לְאָכַל פְּרִיּוֹ :

כסף משנה (ט-י) כל אלו שחוזרין וכו' עד ושמה את אשתו אשר לקח.
משניות שם :

יא כָּל הַשָּׁנָה אֵין מְסַפֵּק מִים וּמְזוֹן. וְלֹא מְתַקֵּן דְּרָדָּ. וְלֹא
שׁוֹמֵר בַּחוּמָה. וְלֹא נוֹתֵן לְפִסֵּי הָעִיר. וְלֹא יַעֲבֵר עָלָיו שׁוּם דָּבָר
בְּעוֹלָם. שְׁנֵאָמַר (דברים כד-ה) 'לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא וְלֹא יַעֲבֵר עָלָיו לְכָל
דְּבָר' לַעֲבֹר בְּשָׁנֵי לְאוּיָן. לֹא לְצָרְכֵי הָעִיר וְלֹא לְצָרְכֵי הַגְּדוּד :

כסף משנה ולעבור עליו בשני לאוין. בפרק משוח מלחמה (דף מ"ד) ומאחר
דכתיב לא יעבור לא יצא בצבא למה לי לעבור עליו בשני לאוין :

יב בָּנָה בַּיִת וְהִשְׁכִּירוֹ לְאַחֵרִים וְהִקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ הֲרִי זֶה כְּמִי שְׁחָנְכוּ. נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ לְאַחֵר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ הֲרִי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא חָנְכוּ עַד עַתָּה :

יג בָּנָה בַּיִת וְנָתַן בוֹ חֲפָצָיו וְנָעַל עֲלֵיהֶם. אִם הָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל עַל שְׁמִירַתּוֹ הֲרִי זֶה כְּמִי שְׁחָנְכוּ וְהִתְחִיל לִישֵׁב בוֹ. וְאִם אֵינּוּ צָרִיכִין לִישֵׁב וּלְשַׁמְרוֹ הֲרִי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא חָנְכוּ :

יד וְכָל הַבּוֹנֵה בַּיִת אוֹ נוֹטֵעַ כֶּרֶם בְּחוּצָה לְאָרֶץ אֵינּוּ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן :

טו [\(דברים כ-ח\)](#) 'מִי הָאִישׁ הַזֶּה הִירָא וְרָךְ הַלֵּבָבִי' [\[ב\]](#) כְּמִשְׁמָעוֹ. שְׂאִין בְּלִבּוֹ כַּחַ לְעַמֵּד בְּקִשְׁרֵי הַמְּלַחְמָה. וּמֵאַחֵר שְׂיִכְנֶס בְּקִשְׁרֵי הַמְּלַחְמָה יִשְׁעַן עַל מְקוֹה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה וַיֵּדַע שֶׁעַל יְחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מְלַחְמָה וְיָשִׁים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד וְלֹא יַחְשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו אֲלֵא יִמְחָה זְכוֹרֹנָם מִלִּבּוֹ וַיִּפְנֶה מִכָּל דָּבָר לְמַלְחָמָה. וְכָל הַמִּתְחִיל לַחֲשֹׁב וּלְהִרְהֵר בְּמַלְחָמָה וּמִבְּהִיל עֲצָמוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. שְׁנֵאֲמַר [\(דברים כ-ג\)](#) 'אֵל יִרְךָ לְבַבְכֶם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחֲפְזוּ וְאֵל תַּעֲרְצוּ מִפְּנֵיהֶם'. וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׁכָל דְּמִי יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִין בְּצוֹאָרוֹ. וְאִם לֹא נֶצַח וְלֹא עָשָׂה מְלַחְמָה בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ. הֲרִי זֶה כְּמִי שֶׁשִּׁפֵּךְ דְּמֵי הַכֹּל. שְׁנֵאֲמַר [\(דברים כ-ח\)](#) 'וְלֹא יִמָּס אֶת לִבָּב אֲחִיו כְּלָבָבוֹ'. וְהֲרִי מִפְּרֵשׁ בְּקִבְלָה [\(ירמיה מ-ג\)](#) 'אֲרוּר עֹשֶׂה מְלַאכֶת ה' רְמִיָּה וְאֲרוּר מִנְעַ חֲרָבוֹ מִדָּם. וְכָל הַנִּלְחָם בְּכָל לִבּוֹ בְּלֹא פֶחַד וְתִהְיֶה כְּנִתּוֹ לְקֹדֶשׁ אֶת הַשֵּׁם בְּלִבָּד. מִבְּטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִמָּצֵא נֶזֶק וְלֹא תִגִּיעֵהוּ רָעָה. וַיִּבְנֶה לוֹ בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם וַיִּזְכֶּה לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵאֲמַר [\(שמואל א כה-כח\)](#) 'כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לֹאדְנִי בַּיִת נֶאֱמָן כִּי מְלַחְמוֹת ה' אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְּדִי וְגוֹ'

(שמואל א כה-כט) 'וְהִיָּתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנָי צְרוּרָה בְּצָרוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֵיךָ':

כסף משנה מי האיש וכו'. משנה שם ר"ע אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה ר"י הגלילי אומר הירא ורך הלבב זה שמתירא מן העבירות שבידו וכו' ר' יוסי אומר אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו' זהו הירא ורך הלבב ואמרו בגמרא דאיכא בין ר' יוסי לר"י הגלילי עבירה דרבנן דלר"י הגלילי חוזר עליה ולר"י אינו חוזר ומ"מ לדברי שניהם עבירה דאורייתא חוזר עליה ופסק רבינו כר"ע ואמרינן נמי בגמרא דמודה ליה ר"י הגלילי בהיא משום דכתיב ולא ימס את לבב אחיו כלבבו אלא דס"ל דאיש הירא היינו ירא מעבירות שבידו:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק שמיני

א חלוצי צבא כְּשִׁיכְנָסוּ בְּגָבוֹל הָעִכּוּיִים וַיִּכְבְּשׂוּם וַיִּשְׁבוּ מֵהֶן. מִתֵּר לָהֶן לֶאֱכֹל נְבִלֹת וַטְרָפוֹת וּבִשָּׁר חֲזִיר וְכִיּוֹצָא בּוֹ אִם יָרַעַב וְלֹא מָצָא מָה יֵאָכֵל אֶלָּא מֵאֲכָלוֹת אֵלוֹ הָאֲסוּרִים. וְכֵן שׁוֹתֶה יַיִן נֶסֶד. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוֹ וּבְתִים מְלָאִים כָּל טוֹב עֲרָפֵי חֲזִירִים וְכִיּוֹצָא בָּהֶן:

כסף משנה חלוצי צבא וכו'. בפ"ק דחולין (דף י"ז) ובתים מלאים כל טוב א"ר ירמיה בר אבא אמר רב כתלי דחזירי וגירסת רבינו נראה שהיא קדלי דחזירי והם ערפי החזירים כלומר וסיפיה דקרא ואכלת ושבעת. וסובר רבינו היינו דוקא היכא דלא שכיח ליה היתרא באותה שעה אבל אי שכיח קמיה היתרא לית ליה למישבק היתרא ולמיכל איסורא ולכן **כתב אם ירעב ולא ימצא מה יאכל**. ואין כוונתו במי שהוא מסוכן מחמת רעבון דהא פשיטא ואפילו אינו מחלוצי צבא נמי אלא כשתאב לאכול ולא שכיח ליה היתרא וכמו שכתבת יוסבר ג"כ שקדלי דחזירי לאו דוקא אלא הי"ה לכל איסור מאכלות:

ב וְכֵן בּוֹעַל אִשָּׁה בְּגִיּוּתָהּ אִם [א] תִּקְפוּ יִצְרוּ. אָבֵל לֹא יִבְעֹלָנָה וַיִּלְדָּ לָּהּ. אֲלֵא מִכְּנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. שְׁנַאֲמַר (דברים כא-יא) 'וְרֵאִיתָ בַּשָּׂבִיחַ אִשָּׁת יִפֹּת תֹּאֲרִי. וְאָסוּר לְבַעַל אוֹתָהּ בִּיאָה שְׂנֵיָה עַד שִׁשְׁאָנָה :

כסף משנה וכן בועל אשה בגייתה אם תקפו יצרו וכו'. כתבו התוספות בקידושין (דף כ"ב) ד"ה שלא ילחצנה דפלוגתא דרב ושמואל היא בירושלמי דלרב מותרת בביאה ראשונה מיד ואסורה בביאה שניה עד אחר כל המעשים ולשמואל אפילו בביאה ראשונה אסורה עד לאחר כל המעשים ופסק רבינו כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל אבל כתב סמ"ג דבירושלמי דשבת איפליגו רב ור' יוחנן דלרב יפת תאר מותרת בביאה ראשונה מיד ובביאה שנייה עד אחר כל המעשים ולר"י אפילו ביאה ראשונה אסורה עד לאחר כל המעשים וכיון שכן ה"ל לרבינו לפסוק כר"י דקי"ל כוותיה לגבי רב. וי"ל דפסק רבינו דביאה ראשונה מותרת משום דגמ' דידן סבר הכי דאמרין בפ"ב דסנהדרין תמר בת יפת תאר היתה שנאמר ועתה דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נשואין הואי אחתיה מי הות שריא ליה אלא ש"מ בת יפת תואר היתה ואי ס"ל לגמרא דיפת תואר אסורה עד לאחר כל המעשים היאך היתה תמר מותרת לאמנון והרי אחותו מאביו היתה שהרי אחר כל המעשים חשיבא גיורת וליקוחין יש לו בה אלא ודאי ס"ל לגמרא דביאה ראשונה מותרת מיד ודוד בא על מעכה קודם עשיית המעשים ונתעברה מיד מתמר ולכך לא היתה חשובה בת דוד והיתה מותרת לאמנון דבנך הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנך וכיון דסתם גמרא דידן סבר הכי כוותיה פסקינן: ומ"ש **אם תקפו יצרו**. הכי תניא בפ"ק דקידושין (דף כ"א): לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע: ומ"ש **שנאמר וראית בשביה**. אריש מילתיה דשרי יפת תואר מביא ראיה מוראית בשביה: ומ"ש **ואסור לבעול אותה ביאה שנייה**. כבר נתבאר דאפילו מאן דשרי ביאה ראשונה אוסר ביאה שניה עד אחר כל המעשים:

ג אין אשת יפת תאר מתרת אלא בשעת השביה. שְׁנַאֲמַר (דברים כא-יא) 'וְרֵאִיתָ בַּשָּׂבִיחַ. בֵּין בְּתוֹלָה בֵּין בְּעוֹלָה בֵּין אִשָּׁת אִישׁ. שְׂאִין אִישׁוֹת לְעִפּוּיִם. וְחִשְׁקָתָ אֶף עַל פִּי שְׂאִינָה יָפָה. בָּהּ וְלֹא בַּחֲבֵרְתָהּ שְׂלֵא יִבְעַל שְׂתִיִּם. וְלִקְחָתָ לָךְ לְאִשָּׁה שְׂלֵא יִקַּח שְׂתִיִּם וְיִבְעַל אַחַת וַיִּנִּיחַ אַחַת לְאָבִיו אוֹ לְאָחִיו. וּמִנֵּיין שְׂלֵא יִלְחָצָנָה

בְּמִלְחָמָה. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כא-יב\)](#) 'וְהִבֵּאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ'. יְכַנִּיסָהּ
לְמָקוֹם וְאַחַר כֵּן יִבְעַל:

כסף משנה אין אשת יפת תואר וכו' עד שנאמר והבאתה אל תוך ביתך.
ברייתא פ"ק דקידושין (דף כ"ב) ומפרש רבינו שלא ילחצנה במלחמה היינו
לבא עליה מיד אלא יכניסנה לעיר ואחר כך יבעול:

ד הַכֹּהֵן מֵתָר בִּיפֶת תֹּאֵר בְּבִיָּאָה רֵאשׁוֹנָה. שְׁלֹא דִבְרָה תוֹרָה
אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֵר. אֲבָל אֵינּוּ יָכוֹל לְשַׁאֲנָה אַחַר כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהִיא
גֵּילְתָּ:

כסף משנה הכהן מותר וכו'. שם (דף כ"א:) איבעיא להו כהן מהו ביפת תאר
וכו' רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה ראשונה כולי עלמא לא פליגי
דשרי וכו' כי פליגי בביאה שנייה וכו' איכא דאמרי בביאה שנייה כ"ע לא פליגי
דאסיר וכו' כי פליגי בביאה ראשונה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכתב דהלכתא
כוותיה באיסורי לגבי שמואל. ומ"ש מפני שהיא גיורת. כך אמרו שם:

ה וְכִיצַד דִּין יִשְׂרָאֵל בִּיפֶת תֹּאֵר. אַחֲרֵי שֶׁיִּבְעֶלְנָה בִּיָּאָה
רֵאשׁוֹנָה וְהִיא בְּגִיּוֹתָהּ אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ לְהַכְנִס תַּחַת כְּנָפֵי
הַשְּׂכִינָה מִטְּבִילָה לְשֵׁם גְּרוּת מִיָּד. וְאִם לֹא קִבְּלָה תֵּשֵׁב בְּבֵיתוֹ
שְׁלֹשִׁים יוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר [\(דברים כא-יג\)](#) 'וּבְכַתָּה אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ
יָרַח יָמִים'. וְכֵן בּוֹכָה עַל דָּתָהּ וְאֵינּוּ מוֹנְעָה. וּמְגַדֶּלֶת אֶת
צַפְרָנֶיהָ. וּמְגַלַּחַת אֶת רֵאשָׁהּ כְּדִי שֶׁתִּתְגַּנֵּה בְּעֵינָיו. וְתִהְיֶה עִמּוֹ
בְּבֵית. נִכְנָס וְרוֹאֶה אוֹתָהּ. יוֹצֵא וְרוֹאֶה אוֹתָהּ. כְּדִי שֶׁיִּקּוּץ בָּהּ.
וּמְגַלְּגֵל עִמָּהּ כְּדִי שֶׁתִּקְבֵּל. אִם קִבְּלָה וְרָצָה בָּהּ. הָרִי זֶה מִתְגִּירָתָהּ
וְטוֹבֶלֶת כָּכָל הַגְּרִים:

כסף משנה וכיצד דין ישראל וכו'. ברייתא ביבמות פרק החולץ (דף מ"ז):
ובכתה את אביה ואת אמה במה דברים אמורים שלא קבלה עליה אבל קבלה
עליה מטבילה ומותר בה מיד ורבינו שלא כתב כן נראה שלא היתה נסחא שלו
כן ועל כל פנים אפילו לפי נסחאותינו אין פירוש הברייתא שמותר לבא עליה
מיד דהא בעינן להמתין שלשה חדשים וכמו שיתבאר בסמוך: **וכן בוכה על**
דתה. שם (דף מ"ח) תנו רבנן ובכתה את אביה ואת אמה ר' אליעזר אומר

אביה אביה ממש אמה אמה ממש כלומר ולא ע"ז ר' עקיבא אומר אביה ואמה זו ע"ז וכן הוא אומר אומרים לעץ אבי אתה ופסק רבינו כרבי עקיבא: **ומגדלת את צפרניה.** שם פלוגתא דר' אליעזר ורבי עקיבא בועשתה את צפרניה אם פירושו תקוץ או תגדל ופסק כר' עקיבא שמפרש דהיינו תגדיל:

ו וצריכה להמתין שלשה חדשים. חדש של [ב] בכיה ושני חדשים אחריו. ונושאה בכתבה וקדושין. אם לא חפץ בה משלחה לנפשה. ואם מכרה עובר בלא תעשה שנקאמר **(דברים כא-)** **יד** 'ומכר לא תמכרנה בכסף'. [ואם מכרה] אינה מכורה ומחזיר הדמים. וכן אם כבשה אחר שנבעלה לשם שפחה משישתמש בה עובר בלא תעשה. שנקאמר **(דברים כא-יד)** 'לא תתעמר בה' [ג] שלא ישתמש בה:

כסף משנה וצריכה להמתין וכו'. שם ירח ימים ירח שלשים יום רשב"א אומר צ' יום ירח לי ימים לי ואח"כ לי מתקיף לה רבינא אימא ירח לי ימים לי ואח"כ כי הני קשיא ואע"ג דלא פסקינן כרבינא משום דשום חד מהני תנאי לא ס"ל כוותיה מכל מקום מאחר דלדידיה בעי ק"כ יום פסקינן כרשב"א דאמר צ' יום דהא רבינא מודה דבעינן צ' והבו דלא להוסיף עלייהו ובר מן דין שלשה חדשים צריכה להמתין כדי להבחין בין זרע קדוש לשאינו קדוש. וא"ת הא שרינן ליה ביאה ראשונה מיד בלא הבחנה י"ל דאותו זרע נמי אינו קדוש דבנד הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנד:

ז לא רצתה להתגיר מגלגלין עמה שנים עשר חדש. לא רצתה מקבלת שבע מצות שנצטוו בני נח ומשלחה לנפשה. והרי היא ככל הגרים התושבים. ואינו נושאה שאסור לשא אשה שלא נתגירה:

כסף משנה לא רצתה להתגיייר וכו'. דימה רבינו דינה לדין העבד כדאיתא פרק החולץ (דף מ"ח:): ונתבאר בדברי רבינו פרק חמישי מהלכות עבדים:

ח נתעברה מביאה ראשונה הרי הולד גר. ואינו בנו לדבר מן הדברים מפני שהוא מן העכו"ם. אלא בית דין מטבילין אותו

על דעתם. ותמר מביאה ראשונה של יפת תאר היתה. אבל
אבשלום נולד מאחר הנשואין. נמצאת תמר אחות אבשלום
מאמו ומתרת להנשא לאמנון. [ד] וכן הוא אומר [\(שמואל ב יג-ג\)](#)
'ידבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך':

כסף משנה **נתעברה מביאה ראשונה וכו'.** זה פשוט וכבר הזכרתיו בפרק זה.
ומ"ש אלא ב"ד מטבילין אותו. הוא כדאיתא פ"ק דכתובות (דף י"א) גר קטן
מטבילין אותו על דעת בית דין ופירש"י אם אין לו אב ואמו מביאתו להתגייר
והא נמי הכי הוא דאין ולד זה בן ישראל כלל דבנד הבא מן העכו"ם אינו
קרוי בנד ועוד יתבאר דין זה בתשלום פ"י מהלכות אלו בעזרת שוכן שמים:
ומה שכתב ותמר וכו'. כך אמרו בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א) וכתבתי
המאמר בארוכה פרק זה:

ט יפת תאר שלא רצתה להניח עבודה זרה אחר השנים עשר
חדש. הורגין אותה. וכן עיר שהשלימה אין פורתין להן ברית
עד שיקפרו בעבודה זרה ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו
שאר המצות שנצטוו בני נח. שכל עכו"ם שלא קבל מצות
שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת דינו:

כסף משנה **יפת תואר שלא וכו' וכן עיר שהשלימה וכו' שכל עכו"ם וכו'.**
בסנהדרין פרק ארבע מיתות (דף נ"ז) רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב
אמרו על שבע מצות בן נח נהרג. וצ"ע מנא ליה לרבינו דכל י"ב חדש מקיימין
אותה ועודנה עובדת עבודה זרה דכי אמרינן בהחולץ דעבד שלא רצה למול
מגלגלין עמו י"ב חדש היינו כשקבל עליו שבע מצות כנראה מדברי רבינו פ"א
מהל' מילה:

ז משה רבנו לא הנחיל התורה והמצות אלא לישראל. שנאמר
[\(דברים לג-ד\)](#) 'מורשה קהלת יעקב'. ולכל הרוצה להתגייר משאר
האמות. שנאמר [\(במדבר טו-טו\)](#) 'ככם פגרי'. אבל מי שלא רצה אין
כופין אותו לקבל תורה ומצות. וכן צוה משה רבנו מפי
הגבורה לכף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח.
וכל מי שלא יקבל יהרג. והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב

בְּכֹל מְקוֹם. וְצָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו בְּפָנָי שְׁלֹשָׁה חֲבָרִים. וְכָל הַמְקַבֵּל
עָלָיו לְמוֹל וְעֵבְרוּ עָלָיו שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ וְלֹא מִל הָרִי זֶה כְּמוֹ
הָאֲמוֹת :

כסף משנה משה רבינו לא הנחיל וכו'. בסנהדרין פ' ד' מיתות (דף נ"ט) א"ר
יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה
ולא להם. ומ"ש אבל אם לא רצה וכו'. הוא מאי דאמריי בכמה דוכתי שהיו
מקיימין גר תושב: וכן צוה וכו'. כבר כתבתי בסמוך דכולהו תלמידי דרב
אמרי על ז' מצות בן נח נהרג: והמקבל אותם וכו'. ברייתא פרק בתרא דע"ז
(דף ס"ד): אי זהו גר תושב כל שקבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח ופסק
רבינו כחכמים ומשמע ליה דע"כ ל"פ רבנן ור"מ אלא אי בעי שיקבל עליו ז'
מצות או סגי בשלא לעבוד ע"ז אבל לכ"ע צריך שיקבל בפני ג' חברים: וכל
המקבל עליו וכו'. שם (דף ס"ג) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן גר תושב
שעברו עליו י"ב חדש ולא מל הרי הוא כמין שבאומות לומר דהרי הוא כשאר
עכו"ם דלא מעלין ולא מורידין כדאיתא פ"ב דע"ז ונתבאר בדברי רבינו בפרק
[ד' מהל' רוצח וריש פ"י מהל' ע"ז] וזה כיון שקבל עליו למוול ולא מל הרי הוא כמין
האומות:

יא כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְוֹת וְנִזְהָר לַעֲשׂוֹתָן הָרִי זֶה מִחֲסִידֵי
אֲמוֹת הָעוֹלָם. וַיֵּשׁ לוֹ חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְהוּא שֶׁיְקַבֵּל אוֹתָן
וַיַּעֲשֶׂה אוֹתָן מִפְּנֵי שְׂצוּהָ בְּהֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה
וְהוֹדִיעֵנוּ עַל יְדֵי מִשָּׁה רַבֵּנוּ שֶׁבְּנֵי נַח מְקַדְּם וְצִטּוּוּ בְּהֵן. אָבֵל אִם
עָשָׂאן מִפְּנֵי הַכְּרַע הַדַּעַת אֵין זֶה גֵר תוֹשֵׁב וְאֵינוֹ מִחֲסִידֵי אֲמוֹת
הָעוֹלָם וְלֹא מִחֲכָמֵיהֶם :

כסף משנה כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן וכו'. פלוגתא דרבי אליעזר
ורבי יהושע בפרק חלק (סנהדרין דף ק"ה) דלרבי אליעזר אומות העולם אין
להם חלק לעולם הבא ולרבי יהושע אית להו ופסק כרבי יהושע. ומה שכתב
והוא שיקבל וכו'. נראה לי שרבינו אומר כך מסברא דנפשיה ונכוחה היא:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק תשיעי

א על שֶׁשָׁה דְּבָרִים נִצְטוּהָ אָדָם הָרָאוּשׁוֹן. עַל עֲבוֹדָה זָרָה. וְעַל בְּרַכַּת הַשֵּׁם. וְעַל שְׂפִיכוֹת דָּמִים. וְעַל גְּלוּי עֲרִיזוֹת. וְעַל הַגָּזֵל. וְעַל הַדִּינָיִם. אִף עַל פִּי שֶׁכָּלָן הֵן קִבְּלָהּ בְּיַדֵּינוּ מִמִּשָׁה רַבָּנוּ. וְהַדַּעַת נוֹטָה לָהּ. מִכָּלֵל דְּבָרֵי תּוֹרָה יִרְאֶה שֶׁעַל אֱלוֹ נִצְטוּהָ. הוֹסִיף לָנֶח אֲבָר מִן הַחַי שֶׁנֶּאֱמַר [\(בראשית ט-ד\)](#) 'אֲדָ בָּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ'. נִמְצְאוּ שֶׁבַע מִצְוֹת. * וְכֵן הָיָה הַדְּבָר בְּכָל הָעוֹלָם עַד אֲבָרָהֶם. בָּא אֲבָרָהֶם וְנִצְטוּהָ יִתֵּר עַל אֱלוֹ בְּמִילָה. וְהוּא הַתְּפִלָּל שְׁחָרִית. וַיִּצְחַק הַפְּרִישׁ מֵעֶשֶׂר וְהוֹסִיף תְּפִלָּה אַחֲרַת לְפָנוֹת הַיּוֹם. וַיַּעֲקֹב הוֹסִיף גַּיַד הַנְּשֵׂה וְהַתְּפִלָּל עֲרַבִית. וּבְמִצְרַיִם נִצְטוּהָ עִמָּרָם בְּמִצְוֹת יִתְרוֹת. עַד שֶׁבָּא מִשָׁה רַבָּנוּ וְנִשְׁלְמָה תּוֹרָה עַל יָדוֹ:

ההראב"ד **וכן היה הדבר בכל העולם וכו'** עד והוסיף תפלה לפנות היום. א"א כן היה ראוי לומר והוא התפלל שחרית והפריש מעשר (ויצחק הוסיף תפלה אחרת) עכ"ל:

כסף משנה **על ששה דברים וכו'.** פי' די' מיתות (דף נ"ו:) ת"ר על שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע"ז וג"ע וש"ד וגזל ואבר מן החי ודריש להו התם מקרא דויצו ה' אלהים על האדם ואמרינן בתר הכי (דף נ"ט:) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו משמע מהכא שאדם הראשון לא נצטווה על אבר מן החי שמי שמצווה על אבר מן החי משמע דכשאינו מן החי מותר לו וכיון דלאדם הראשון לא הותר לו בשר כלל לא היה צריך לצוותו על אבר מן החי וזהו שכתב רבינו על ששה דברים נצטווה אדם וכו' הוסיף לנח אבר מן החי ואע"ג דמייתי סתם כולהו שבע מצות מויצו ה' אלהים וההוא קרא באדם כתיב הא משמע מדברי רבינו דההוא קרא אסמכתא בעלמא ולא שבקינן מימרא דרב יהודה דמשמע מינה דאדם הראשון לא נצטווה על אבר מן החי משום אסמכתא בעלמא והא דלא מני רבינו שנצטווה אדם שלא לאכול בשר משום דמצות נוהגות לדורות קא מני שאינה נוהגת לדורות לא קא מני: והוא

התפלל שחרית וכו'. כתב הראב"ד א"א כן היה ראוי לומר וכו'. טעם הראב"ד משום דכתיב באברהם ויתן לו מעשר מכל ואפשר לומר לדעת רבינו דבאברהם לא אשכחן שעושר ממנו והתם דוקא עושר השלל הבא לידו ולא בתורת מעשר אלא לפי שכבדו מלכי צדק בהוצאת לחם ויין וברכו ורצה לתת לו מעשר השלל אבל יצחק הוא הראשון שעושר ממנו לשם מעשר כפי דרשת חכמים ז"ל בויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים. ודעת רבינו שכל אלו המצות מעצמם עשאוּם ולכן לא הזכיר נצטוה רק במילה. וענין התפלות האלו שתקנו האבות כד מפורש בברייתא ר"פ תפלת השחר (דף כ"ו:). אמנם **מ"ש ובמצרים נצטוה עמרם** צ"ע היכי מייתי לה:

ב בן נח שעבד עבודה זרה הרי זה חייב. והוא שיעבד כדרךכה. וכל עבודה זרה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח נהרג עליה. וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה אין בן נח נהרג עליה. ואף על פי שאינו נהרג אסור בכל. ואין מניחין אותו להקיים מצבה. ולא לטע אשרה. ולא לעשות צורות וכיוצא בהן לנוי:

כסף משנה בן נח שעבד ע"ז וכו'. ברייתא בפי ד' מיתות (דף נ"ו:). בע"ז דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהם בן נח מוזהר עליהן אין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם אין בן נח מוזהר עליהם וא"ר פפא דאתא למעוטי גיפוף ונישוק ופריך עלה גיפוף ונישוק דמאי אילימא כדרכה בר קטלא הוא אלא למעוטי שלא כדרכה:

ג בן נח שברך את השם. בין שברך בשם המיוחד. בין שברך בכנוי בכל לשון חייב. מה שאין בן ישראל:

כסף משנה בן נח שברך וכו'. בפי ד' מיתות (דף נ"ו) ת"ר איש מה ת"ל איש לרבות את העכו"ם וכו' והא מהכא נפקא מהתם נפקא ויצו ה' אלהים על האדם זו ברכת השם א"ר יצחק נפחא לא נצרכה אלא לרבות הכינויין ואלבא דר"מ דתניא וכו' יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויין ת"ל איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר"מ וחכ"א על שם המיוחד במיתה ועל הכינויים באזהרה ופליגא דר' מיאשא דאמר רבי מיאשא בן נח שברך את השם בכנוי לרבנן חייב. ופירש"י ואלבא דר"מ מתוקמא דמחייב ישראל על הכינויין מהאי קרא ואתי איש איש להשוות עכו"ם וישראלים בכך.

ופליגא דרבי מיאשא הא דאמר ר' יצחק נפחא לרבות את הכינויין ואליבא דר"מ דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכינויין פליגא דר' מיאשא דאיהו סבר אע"ג דאמרי רבנן על הכינויין באזהרה בישראל מיהו עכו"ם חייב מיתה. ופסק רבינו כר' מיאשא לגבי ר' יצחק נפחא וצ"ע למה :

ד בן נח שְהָרַג נֶפֶשׁ אֶפְלוּ עֵבֶר בְּמַעֵי אִמּוֹ נִהְרַג עָלָיו. וְכֵן אִם הָרַג טְרֵפָה אוֹ שֶׁכֶּפְתּוֹ וּנְתָנוּ לְפָנָי אָרִי אוֹ שֶׁהִנִּיחוּ בְרָעַב עַד שְׁמֵת. הוֹאִיל וְהִמִּית מְכַל מְקוֹם נִהְרַג. * וְכֵן אִם הָרַג רוֹדֵף שֶׁיִּכּוֹל לְהַצִּילוֹ בְּאַחַד מֵאֵיבָרָיו נִהְרַג עָלָיו. מֵה שְׂאִין כֹּן בְּיִשְׂרָאֵל :

ההראב"ד **וכן אם הרג כו' מה שאין כן בישראל.** א"א קשיא ליה אבנר. עכ"ל :

כסף משנה **בן נח שהרג וכו'.** שם (דף נ"ז:) משום רבי ישמעאל אמרו (בן נח נהרג) אף על העוברים וכו' דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזה אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעיי אמו ופסק רבינו כרבי ישמעאל משום דתנא דפליג עליה דריש מהאי קרא שמיתת בני נח בחנק ורבינו סובר שהוא בסייף וכמו שיתבאר בהלכות וממילא קם הלכתא כרבי ישמעאל : **וכן אם הרג טריפה וכו' : וכן אם הרג רודף וכו'.** שם (דף נ"ז) אהא דתניא גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהם כלומר שאינו ממש גזל אלא דומה להן עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל אסור וישראל בעכו"ם מותר אמרינן כיוצא בו דש"ד לא תני פירש"י משום דאין שפיכות דמים שאינו חייב לגמרי או מותר לגמרי וכו' אמר אביי אי משכחת דתניא ר' יונתן בן שאול היא דתניא ר' יונתן בן שאול אומר רודף אחר חבירו להרגו ויכול להצילו באחד מאיבריו כלומר באחד מאיבריו של רודף כגון נקטע ידו או רגלו ולא הציל אלא הרגו נהרג עליו ומשמע לרבינו דליכא מאן דפליג על ר"י ואביי ה"ק אי משכחת מאן דתני כיוצא בו דשפיכת דמים רבי יונתן היא דאשכחנא ליה דאיירי בהא אבל אה"נ דליכא מאן דפליג עליה. ועל מה שכתב רבינו מה שאין כן בישראל כתב הראב"ד קשיא ליה אבנר. והענין הוא דאמרינן בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ט) ויטהו יואב אל תוך השער אמר ר"י שדנו דין סנהדרין אמר ליה מ"ט קטלתי לעשאל עשאל רודף הוה היה לך להצילו באחד מאיבריו לא יכילי ליה ופשטו של מאמר זה מורה כדברי הראב"ד אבל רבינו נראה שסובר דלאו דין גמור קאמר ומאי דקאמר שדנו דין סנהדרין לאו דין גמור קאמר אלא מלשון שער קא דייק כמו אל שער מקומו ואסמכתא בעלמא הוא ותדע דהא לא קאמר התם דקבלו עדים בדבר ותו התראה לא אשכחן דהות ותו אטו משום אומד הדעת

דבדופן חמישית כוונת ליקום בי דינא ולקטליה לאבנר אלא ע"כ לא היה מחוייב מיתה מן הדין ואע"ג דאמרינן התם דכי דייניה ליואב וטעין הני טענתא אי"ל ליזיל אבנר מאי טעמא קטלתיה לעמשא לא משום שנתפייסו באותה טענה על הריגת אבנר אלא מפני שהיה להם טענות אחרות כנגדו אמרו לו כן ותדע דהא אמר קרא אשר פגע בשני אנשים צדיקים ואם אבנר היה חייב מיתה כפי הדין היכי קרי ליה צדיק. ולפי דעתי גם הראב"ד לא נעלם ממנו כל זה אלא שתפס פשט המאמר ואמר דקשיא ליה אבנר ולא אמר זה אינו שהרי אבנר נהרג מפני שהיה לו להציל ולא הציל אלא ודאי הרגיש דיכול לתרוצי כדתריצנא. ומ"מ תמהני על הראב"ד למה בפ"א מהלכות רוצח שכתב רבינו אבל אין ב"ד ממיתין אותו לא כתב הא דקשיא ליה מאבנר. וי"ל שסמך על מ"ש כאן:

ה שֵׁשׁ עָרִיּוֹת אָסוּרוֹת עַל בְּנֵי נַח. הָאִם. וְאִשְׁתְּ הָאָב. וְאִשְׁתְּ אִישׁ. וְאִחוֹתוֹ מֵאִמוֹ. וְזָכוֹר. וּבְהֶמְה. שְׁנַאֲמַר [\(בראשית ב-כד\)](#) 'עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְזוֹ אִשְׁתְּ אָבִיו. [\(בראשית ב-כד\)](#) 'וְאֵת אִמּוֹ כְּמִשְׁמָעָה. [\(בראשית ב-כד\)](#) 'וְדַבַּק בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּאִשְׁתְּ חֲבֵרוֹ. בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּזָכוֹר. [\(בראשית ב-כד\)](#) 'וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד' לְהוֹצִיא בְּהֶמְה חֲמִיָּה וְעוֹף שָׁאִין הוּא וְהֵם בְּשָׂר אֶחָד. וְנֶאֱמַר [\(בראשית כ-יב\)](#) 'אֲחֹתִי בֵּת אָבִי הִיא אֵךְ לֹא בֵּת אִמִּי וְנִתְּהִי לִי לְאִשָּׁה':

כסף משנה שש עריות וכו'. שם (דף נ"ח) תניא על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ר' אליעזר אומר אביו אחות אביו אמו אחות אמו כלומר וכ"ש אחותו מאביו או מאמו ר"ע אומר אביו אשת אביו אמו אמו ממש ודבק ולא בזכר באשתו ולא באשת חבירו והיו לבשר אחד וגוי יצאו בהמה וחיה שאין נעשים בשר אחד ושקלי וטרו בגמרא אביו זו אשת אביו ואימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר אימא אשת אביו היינו באשתו ולא באשת חבירו אימא לאחר מיתה וכו' אמו אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חבירו כלומר וליכא לאוקומה לאחר מיתה אביו דהיינו אשת אביו ומשני אמו מאנוסתו וסובר רבינו דכי אמרינן ודבק ולא בזכר לאו מודבק לחוד מפיק לה אלא מודבק באשתו כלומר מדמדבר באשה משמע דוקא אשה ולא בזכר ומדלא קאמר ודבק באשה אלא באשתו מפקינן אשתו ולא אשת חבירו ובתר הכי אמרינן לאקשוויי לר' עקיבא תא שמע וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי מכלל דבת האם אסורה ותסברא אחותו הויא בת אחיו הוואי וכיון דהכי הווא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא אלא התם הכי קאמר ליה קורבא דאחווה אית לי

בהדה מאבא ולא מאימא ואעפ"כ פוסק רבינו בהא כר' אליעזר משום דפשטיה דקרא מסייע ליה ואע"ג דשני ר' עקיבא לא ניקום ונסמוך אשינויא דחיקא. ועם כל זה נשאר לי מקום עיון והוא שבריינתא זו הובאה שם אהא דתני ר' מאיר התם כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה וסבר ר"מ הכי והתניא וכו' ופירש"י וכן התוס' דפריך מדתניא באותה ברייתא שבן נח מוזהר על אשת אביו וחמותו ומשני לא קשיא הא ר"מ אליבא דרבי אליעזר הא רבי מאיר אליבא דר' עקיבא דתניא על כן יעזוב איש וגוי וכמו שכתבתי למעלה ופירש"י דהא דקתני דכל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה אתיא כר' עקיבא דכל מאי דיליף מהאי קרא היינו חייבי מיתות ומינייהו יליף לכל חייבי מיתות ומעתה ה"ל לרבינו לפסוק כר"מ אליבא דר' עקיבא דכל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליהם כיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה דר"מ למימר דלא סבר ר' עקיבא הכי וצ"ע:

1 בן נח חָיַב עַל מְפַתֵּת אָבִיו וְאֲנוּסֵת אָבִיו הָרִי הִיא אִמּוֹ מִכָּל מְקוֹם. וְחָיַב עַל אֲשֶׁת אָבִיו אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת אָבִיו. וְחָיַב עַל הַזְכוּר בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל וְעַל הַבְּהֵמָה בֵּין קֶטְנָה בֵּין גְּדוֹלָה. וְהוּא נְהָרַג לְבַדּוֹ וְאִין הוֹרְגִין אֶת הַבְּהֵמָה. שְׁלֵא נְצִטּוּוּ בְּהַרְיַגַּת בְּהֵמָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל:

כסף משנה **וחייב על הזכור וכו'.** שם (דף נ"ד:) ת"ר זכור לא עשו בו קטן כגדול בהמה עשו בה קטנה כגדולה ופירש רב ותניא כוותיה דהכי קאמר זכור לא עשו ביאה פחות מבן תשע כבן תשע שאינו חייב עליו עד שיהא בן ט' ואפשר לומר שכוונת רבינו להשוות בן נח לישראל בדין הזכור כשם שהשוה אותו בדין הבהמה. **ומה שכתב וחיוב על הזכור בין קטן בין גדול** כלומר קטן מבן י"ג גדול בן י"ג או שאע"פ שבבהמה דינו שוה לשל ישראל בזכור דינו חלוק משל ישראל ואפילו על פחות מבן תשע חייב ואם זאת כוונתו צ"ע מהיכא מפיך לה: **ואין הורגין הבהמה וכו'.** שם (דף נ"ה:) בעיא דלא איפשיטא ופוסק רבינו דלא קטלינן לה מספיקא:

2 אין בן נח חָיַב עַל אֲשֶׁת חֲבֵרוֹ עַד שְׁיָבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אַחַר שֶׁנִּבְעְלָה לְבַעְלָהּ. אֲבָל מְאָרְסָהּ אוֹ שֶׁנִּכְנְסָה לְחִפָּה וְלֹא נִבְעְלָה אִין חָיַבִּין עָלֶיהָ. שְׁנֶאֱמַר **(בראשית כ-ג)** 'וְהִיא בְּעֵלְתָּ בְּעַלִּי. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים בְּבֶן נֹחַ שֶׁבָּא עַל בֵּת נֹחַ. אֲבָל עֲפוּיִם הֵבֵא עַל

הַיִּשְׂרָאֵלִית בֵּין כְּדַרְכָּהּ בֵּין שְׁלֹא כְּדַרְכָּהּ חַיֵּב. וְאִם הִיְתָה נֶעְרָה
מֵאֲרֶסָה נִסְקַל עָלֶיהָ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. בָּא עָלֶיהָ אַחַר שְׁנִכְנֹסָה
לַחֲפָה וְלֹא נִבְעְלָה הָרִי זֶה בְּחֻנֵּק כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אָבֵל אִם בָּא עַל
אִשֶּׁת יִשְׂרָאֵל אַחַר שְׁנִבְעְלָה הָרִי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל אִשֶּׁת עֲכוּוֹיִם
חִבְרוּ וַיִּהְרַג בְּסִיף:

כסף משנה אין בן נח חייב וכו'. שם (דף נ"ח): מימרא דרבי אליעזר ומתרחץ
לה רבא דהכי קאמר עכו"ם שהערה באשת חבירו פטור ואיתא בההוא פירקא
(דף נ"ז): ת"ר איש איש לרבות את עכו"ם שמוזהרים על העריות כישראל
והא מהכא נפקא מהתם נפקא ויצו ה' אלהים על האדם לאמר זה ג"ע התם
בעריות דידהו והכא בעריות דידן דקתני סיפא בא על עריות ישראל נידון
בדיני ישראל וכו' למאי הלכתא אמר ר' יוחנן לא נצרכה אלא לנערה
המאורסה כלומר ישראלית לדידהו לית להו דדיינינן כדינא דידן ופריך אבל
אשת איש בדינא דידהו דיינינן להו והתניא בא על נערה מאורסה נדון
בסקילה על אשת איש נדון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן
בר יצחק מאי א"א דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה לדידהו לית להו
דיינינן להו בדינא דידן דתני ר' חנינא בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא
נבעלה אין להם ופירש"י בעולת בעל יש להם דכתיב והיא בעולת בעל ולא
כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קידושין
וחופתו וסובר רבינו דכיון דבא על עריות ישראל מאיש איש דכתיב גבי ישראל
הוא דנפקא לן הרי הוא כישראל להתחייב על ערות ישראל ולישנא דרבא נמי
דיקא דאמר בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור ולא קאמר שבא על
הערוה דלשתמע אפי' ערות ישראל. אלא דקשה לי כשאמרו למאי הלכתא
אמרת דאם בא על עריות ישראל נדון בדיני ישראל לישני שלא כדרכה. ויש
לומר דעדיף טפי למימר דאתא להוסיף ערוה כגון נערה המאורסה או נכנסה
לחופה ולא נבעלה מלאוקומי בשלא כדרכה. והוי יודע דלפום מאי דסבירא לי
אין לך ערוה שלא יתחייב עליה בן נח שלא כדרכה אלא אשת חבירו לחוד
והיינו דלא נקט בן נח שבא על עריות דידהו שלא כדרכה פטור אלא ודאי אשת
חבירו דוקא ועוד אדמייתי התם באשתו ולא באשת חבירו ודבק ולא שלא
כדרכה כלומר דכיון שאינה נהנית לא אתיא לאידבוקי ביה והשתא אינך
עריות דלא סמיכי לודבק לא דרשינן בהו האי דרשא וממילא מחייב עלייהו
שלא כדרכה נמי:

ח בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה הרי זה נהרג עליה משום אשת חברו. ואינו חייב עליה עד שיפשוט הדבר ויאמרו לה העם זו דבית עבד פלוני. ומאימתי תחזור להתרה משפרישנה מעבדו ויכרע ראשה בשוק. ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו משפרישנה מבייתו וישלחנה לעצמה. או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה. שאין להם גרושין בכתב. ואין הדבר תלוי בו לבד. אלא כל זמן שירצה הוא או היא לפרש זה מזה פורשין:

כסף משנה בן נח שייחד שפחה לעבדו וכו'. שם (דף נ"ח:) אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה מאימת אמר רב נחמן מדקרי לה דביתא דפלניא אימת התרתה אמר רב הונא משפרעה ראשה בשוק. ופירש רש"י מאימת חשיב מיוחדת לו מדרגיל למקרייה ליה בנות העיר. רביתא דפלניא ילדתו של פלוני עבד, מאימתי התרתה שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה. משתפרע ראשה בשוק שהיו רגילות אף העכו"ם הנשואות שלא לצאת בראש פרוע:

ט בן נח חייב על הגזל. בין שגזל עכו"ם בין שגזל ישראל. ואחד הגוזל או הגונב ממון או גונב נפש או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו. אפלו פועל שאכל שלא בשעת מלאכה. על הכל הוא חייב וקרי הוא בכלל גזלן. מה שאין כן בישראל. וכן חייב על פחות משוה פרוטה. ובן נח שגזל פחות משוה פרוטה ובא אחר וגזלה ממנו. שניהן נהרגין עליה:

כסף משנה בן נח חייב על הגזל וכו'. ברייתא שם (דף נ"ז) על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן עכו"ם בעכו"ם וישראל אסור וישראל בעכו"ם מותר ואמרו שם בגמרא דבדין הוא דליתני חייב אלא משום דבעי למיתני סיפא ישראל בעכו"ם מותר תנא רישא אסור. ופירש"י על הגזל כך הוא מצות בני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה וכן כיוצא בהם שאינן ממש גזל אלא דומין להם עכ"ל. ומדקתני הכא וכן יפת תואר דמשמע דכי אזהר להו על הגזל אכולהו גווני אזהר בין דממון בין דנפשות בין בגזל בין גניבה ואע"פ שכתב רבינו או גונב נפש לאו

למימרא דדוקא גונב אבל לא גוזל נפש אלא לרבותא נקטה דיפת תואר מסתמא גזל היא וכמו שפירש"י וגם שם איסור שבהם הוא גזל ולכך כתב רבינו או גונב נפש: **ומ"ש או הכובש שכר שכיר וכו'.** שם אהא דתניא וכן כיוצא בהם דבעי גמרא כיוצא בו דגזל מאי היא ואמרו דהיינו פועל בכרם ודחי אימת אי בשעת גמר מלאכה היתרא הוא אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא כלומר וגזל הא תנא ליה רישא אלא אמר רב פפא לא נצרכה אלא לפחות משוה פרוטה ודחי עכו"ם בעכו"ם כיוצא בהן כיון דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא. ופירש"י עכו"ם בעכו"ם כיוצא בו בתמיה וגבי עכו"ם בעכו"ם מוציא פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה וקרי כיוצא בו בגזל ולא גזל ממש עכ"ל. אלא אמר רב לא נצרכה אלא בכובש שכר שכיר. ופירש"י דגזל לא הוי אלא כחוטף דבר מיד חבירו כלומר ולהכי קרי להא כיוצא בו: **ומ"ש או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו.** כלומר שהוא הדין אם כבש שכר בהמתו או כליו דשכר שכיר לאו דוקא אלא כל כובש ממון שחייב גזל מיקרי בבני נח: **ומ"ש רבינו מה שאין כן בישראל.** נ"ל דהיינו שאין חיובם משום גזלן אלא כובש שכר שכיר איכא ביה לאו דלא תעשוק שכר וגו' ופועל שלא בשעת מלאכה מוחרמש לא תניף נפקא וכמבואר בדברי רבינו פרק י"ב מהלכות שכירות: **ובן נח שגזל פחות משוה פרוטה וכו'.** מימרא דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בפרק בתרא דע"ז (דף ע"א):

וְכֵן חָיֵב עַל אֲבֵר מִן הַחַי וְעַל בְּשָׂר מִן הַחַי בְּכֹל שֶׁהוּא. שְׁלֵא נִתְּנוּ הַשְּׁעוּרִין אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל בְּלִבָּד. וּמִתָּר הוּא בְּדָם מִן הַחַי:

כסף משנה ומותר הוא בדם מן החי. פרק ד' מיתות (דף נ"ט) תנו רבנן אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אבר מן החי רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי מ"ט דר' חנינא בן גמליאל קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל דמו בנפשו לא תאכל ורבנן ההוא למישרא אבר מן החי דשרצים הוא דאתא ומפרש לקמן מאי תלמודא כלומר היכי משמע מהאי קרא דממעט שרצים אמר רב הונא דמו מי שדמו חלוק מבשרו יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן כלומר דדם שרצים לא הוזהרו ישראל עליו משום דם אלא משום שרץ כדאיתא בכריתות ופוסק רבינו הלכה כת"ק דאינו חייב על דם מן החי וכיון דההוא דמו איצטריך למישרי שרצים ובן נח לא נאסר בדם ממילא מותר אפילו לכתחלה בדם מן החי: **כתב הראב"ד** א"א ומן העוף. ועל מ"ש רבינו אבל העוף יראה לי וכו' כתב הראב"ד נראה לי שזה טעות סופר וראוי להיות אבל השרץ. ושתי ההשגות ענין אחד הם והוא שהראב"ד סבר דלא שני לן באבר מן החי בין בהמה וחייה ועוף בבני נח כי היכי דלא שאני לן בישראל כדאיתא בפרק גיד הנשה וכמו שאבאר אבל השרץ אין חייבים על אבר מן החי ממנו כמבואר

בפרק ד' מיתות וכמו שכתבתי בבבא שקודם זו ולכן לדעת הראב"ד צריך להגיה בדברי רבינו אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה או מן החיה או מן העוף אבל השרץ יראה לי שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו ולפי הגהת הראב"ד קשה על דברי רבינו איך כתב אבל השרץ יראה לי דהא גמרא ערוכה היא בפרק ד' מיתות וכמו שכתבתי בבבא שקודם זו ונ"ל טעם דברי רבינו גרסינן בפרק גיד הנשה (דף ק"א:) ת"ר אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף בין טמאין ובין טהורים דברי רבי יהודה ורבי אלעזר וחכ"א אינו נוהג אלא בטהורים רבי מאיר אומר אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד ואמרינן בתר הכי אמר רב גידל אמר רב מחלוקת בישראל אבל בבן נח ד"ה מוזהר על הטמאים כטהורים תניא נמי הכי אבר מן החי בן נח מוזהר על הטמאים כטהורים וישראל אינו מוזהר אלא על הטהורים בלבד וכו' אמר רב שיזבי אף אנן נמי תנינא אכל אבר מן החי ממנה אינו סופג ארבעים ואין שחיטתה מטהרתה במאי אילימא בישראל פשיטא דאין שחיטה מטהרתה אלא לאו בבני נח מכלל דאסיר. ופירש"י אף אנן נמי תנינא במס' טהרות דבן נח מוזהר [על הטמאים] דהתם קאמר י"ג דברים נאמרו בנבלת עוף טהור וכך וכך בנבלת עוף טמא וזו היא אחת מהן. אכל אבר מן החי מעוף טמא קמייירי אינו סופג. ודעת רבינו דרב שיזבי הכי מפרש למתניי דכולה בבן נח משתעי וה"ק אכל אבר מן החי ממנה אינו סופג את הארבעים כלומר אין עונשין אותו ב"ד אבל איסורא מיהא איכא ואם שחטה ועדיין היא מפרכסת לא יצאה עדיין מידי אבר מן החי עד שתמות ואע"ג דבבן נח ליכא ספיגת ארבעים האי אינו סופג את הארבעים דנקט אשגרת לישן הוא כלומר אין ב"ד עונשין אותו וכיון דאוקמוה למתניי דטהרות דקתני אכל אבר מן החי אינו סופג את הארבעים בבן נח משמע ליה לרבינו דבן נח בעוף איסורא הוא דאיכא אבל מיתה ליכא כדקתני אינו סופג את הארבעים כמו שכתבתי וליכא למימר דהיינו דוקא בעוף דהא לגבי בן נח לא שנא לן בין עוף טמא לטהור ומשום דר' מני בר פטיש אוקי התם מתניי דטהרות רישא דקתני אינו סופג את הארבעים בישראל וסיפא דקתני אין שחיטתה מטהרתה בבן נח ולדידיה נשאר דין העוף בבני נח על דין בהמה וחיה וכיון דליכא הכרע כמאן הלכתא לכך לא מלאו לבו של רבינו לפסוק סתם שאין בן נח נהרג על העוף אבל כתב יראה לי שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו כך נ"ל להעמיד דברי רבינו. ואם תאמר והא בפרק ד' מיתות מיעטו שרצים מקרא ואם איתא עוף נמי הוה ליה למעוטי. ויש לומר דכי ממעטינן התם שרצים היינו לומר דמותרים אפילו לכתחלה אבל עופות נהי דאינו נהרג על אבר מן החי דידהו מכל מקום איסורא איכא כיון דלא אימעטו מקרא:

יא אֶחָד הָאֵבֶר אוֹ הַבֶּשֶׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה אוֹ מִן הַחַיָּה. אֲבָל הָעוֹף יֵרָאֶה לִּי שְׂאִין בְּוֹ נֶחֱרַג עַל אֵבֶר מִן הַחַי מִמֶּנּוּ:

ההראב"ד אחד האבר ואחד הבשר כו'. א"א ומן העוף: אבל העוף יראה לי וכו'. א"א נ"ל שזה טעות סופר וראוי להיות אבל השרץ:

כסף משנה ומ"ש אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה וכו'. יתבאר בסמוך מהיכא נפקא ליה ומ"מ ק"ל דבפי גיד הנשה (דף ק"ב:) איפליגו רבי יוחנן וריש לקיש דאר"י בשר מן החי אינו חייב עליו משום אבר אלא משום בשר בשדה טריפה ולריש לקיש חייב עליו משום אבר מן החי ורבינו בפרק ד' ופרק ה' מהלכות מאכלות אסורות פוסק כר"י דאינו חייב על בשר מן החי אלא משום טריפה והא ודאי בני נח לא הוזהרו על הטריפה והיאך כתב כאן דבן נח נהרג עליו וצ"ע:

יב הַשׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה אֲפֵלוּ שָׁחַט בָּהּ שְׁנֵי הַסִּימָנִין. כָּל זָמַן שֶׁהָיָא מִפְּרֻכְסַת אֵבֶר וּבֶשֶׂר הַפּוֹרֵשִׁין מִמֶּנָּה אֲסוּרִין לְבַנֵּי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי:

כסף משנה השוחט את הבהמה וכו'. בחולין פרק העור והרוטב (דף קכ"א) תני רב אושעיא ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי שחט בה שנים או רוב שנים ומפרכסת אבר הפורש ממנה כפורש מן החי ובשר הפורש ממנה כפורש מן החי ואסור לבני נח ואפשר שעל ברייתא זו סמך רבינו כשכתב בבא שקודם זו שבשר הפורש מן החי אסור לבני נח ומכל מקום צריך עיון במה שכתבתי שם:

יג כָּל שֶׁאֲסוּר עַל יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי אֲסוּר עַל בְּנֵי נֹחַ. וַיֵּשׁ שְׁבָנֵי נֹחַ חִיבִין וְלֹא יִשְׂרָאֵל. שְׁבָנֵי נֹחַ אֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה חִיבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. וּמִשּׁוּם בֶּשֶׂר מִן הַחַי. וְאֵבֶר וּבֶשֶׂר הַפּוֹרֵשִׁין מִן הַמְּפֻרְכְּסַת אֵף עַל פִּי שְׁשַׁחַט בָּהּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי סִימָנִין הָרִי זֶה אֲסוּר לְבַנֵּי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי:

כסף משנה כל שאסור וכו'. כוונת רבינו לומר דשני דברים אסורים לבני נח ומותרים לישראל, אחד שישראל אין חייבין משום אבר מן החי אלא בטהורים ובני נח בין טהורים בין טמאים, שני שישראל כיון שנשחטה בבהמה רוב שנים אין בה משום אבר מן החי ואילו לבני נח כל זמן שהיא מפרכסת יש בה משום אבר מן החי וכבר כתבתי בפרק זה פלוגתא דתנאי באם אבר מן החי נוהג אף בטמאים ורבינו פסק בפרק ה' מהלכות מאכלות אסורות כרבנן דאינו נוהג אלא בטהורים והיינו לישראל אבל לבני נח כבר כתבתי בזה הפרק מימרא דרב גידל אמר רב דאמר דלבני נח כ"ע מודו דמוזהר על הטמאים כטהורים והדין השני ג"כ כבר כתבתי בבבא שקודם זו תני רב אושעיא שאבר ובשר הפורשים ממפרכסת ששחט בה רוב שנים שאסור לבני נח משום אבר מן החי. אך ק"ל שרבינו כותב דין זה סתם ולא מפליג בין בהמה טהורה לטמאה ואילו בהעור והרוטב אמרינן בהדיא שחוטך בשר מבהמה טהורה קודם שתצא נפשה שאחד עכו"ם ואחד ישראל אינו אסור עליהם משום אבר מן החי ובפרק השוחט (דף ל"ג:) איכא מ"ד שכל זמן שבהמה טהורה מפרכסת אסורה לבני נח משום אבר מן החי ואסיקנא התם תניא דלא כוותיה אחד עכו"ם ואחד ישראל מותרים בו ואם כן הוה ליה לרבינו לפרש חילוק זה וצ"ע: אחר כך מצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית וז"ל לזמן עכו"ם על בני מעים אי נמי על בשר הפורש מן הבהמה קודם שתצא נפשה אם בהמה טהורה דבת שחיטה היא ונשחטה על ידי ישראל דבן שחיטה הוא מותר אבל בבהמה טמאה ואפילו על ידי ישראל ואי נמי בבהמה טהורה ועל ידי עכו"ם בשר הפורש ממנה קודם שתצא נפשה אסור לזמן עליו את העכו"ם ואפילו לאחר שתצא נפשה של בהמה ואע"פ שהרמב"ם לא כתב כן שהוא פסק בספר שופטים דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ולא ידעתי טעם לדבריו שבאותה ברייתא מפורש כן כדאיתא בפרק העור והרוטב עכ"ל:

ד וְכִיצַד מְצוּיִן הֵן עַל הַדִּינִין. חֲתִיבִין לְהוֹשִׁיב דִּינֵין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפְלֶךְ לְדוֹן בְּשֵׁשׁ מְצוֹת אֵלוֹ. וְלְהִזְהִיר אֶת הָעָם. וּבֶן נֹחַ שָׁעֵבֵר עַל אַחַת מִשְׁבַּע מְצוֹת אֵלוֹ יִהְרַג בְּסִיף. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְבוּ כָּל בְּעָלֵי שְׂכָם הִרְיָגָה. שְׂהָרִי שְׂכָם גָּזַל וְהֵם רָאוּ וַיִּדְעוּ וְלֹא דָנוּהוּ. וּבֶן נֹחַ נִהְרַג בְּעַד אֶחָד וּבְדִין אֶחָד בְּלֹא הַתְּרָאָה וְעַל פִּי קְרוֹבִין. אֲבָל לֹא בְּעֵדוֹת אִשָּׁה. וְלֹא תִדּוֹן אִשָּׁה לָהֶם:

כסף משנה וכיצד מצווין הן על הדינין וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (דף נ"ו:) כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח ומפרש רבינו שאין מצות דינין בבני נח אלא להושיב דינינים לדון

בשש מצות שלהם. אבל הרמב"ן בפירוש התורה בפרשת וישלח כתב שהדיינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינה להושיב דיינים בלבד אבל צוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהם בענין הדיינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהם אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חברו או הדליק גדישו וחבל בו ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינים גם בכל עיר ועיר בישראל ואם לא עשו כן אינם נהרגין שזו מצות עשה בהם ולא אמרו אלא אזהרה שלהם זו היא מיתתן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה וכך דרך הגמרא בסנהדרין עכ"ל. ולשון הגמרא יש בו פנים גם לרבינו ואין להאריך: **ועל מ"ש רבינו ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכס וכו'** השיג הרמב"ן בפרשה עיין שם: **ובן נח שעבר וכו'**. שם (דף נ"ז) רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרו על שבע מצות בן נח נהרג: **ומ"ש בסייף**. הוא שם פלוגתא דתנאי שברייתא אחת אומרת בסייף וברייתא אחרת אומרת בחנק ופסק רבינו כמ"ד בסייף משום דסוגיין דגמרא כוותיה ריהטא דכי שקלינן וטרינן אבן נח שבא על עריות ישראל אמרינן אבל א"א בדינא דידהו דיינינן להו והתניא בא על א"א נדון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן בר יצחק מאי א"א דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה אלמא דבין סתם גמרא בין רב נחמן בר יצחק סבירא ליה כמ"ד בסייף ופרק ארבע מיתות בדוכתי אחריני ובפרק בן סורר נמי אוקימנא לרבי שמעון כמ"ד בחנק ולרבנן כמ"ד בסייף והא ודאי כדרבנן נקטינן: **ובן נח וכו'**. שם אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב ופירש"י מפי איש ע"י דיין איש או עד איש עכ"ל. ושיעור לשון הברייתא כך הוא בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד ואפילו קרוב:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק עשירי

א בן נח ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום. חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו. ואין לו עיר מקלט. אבל בתי דיניהן אין ממתין אותו. במה דברים אמורים בשגג באחת ממצות ועבר בלא כונה. כגון שבעל אשת

חִבְרוּ וְדַמָּה שְׁהִיא אֲשֶׁתּוֹ אוֹ פְּנוּיָהּ. אָבֵל אִם יָדַע שְׁהִיא אֲשֶׁת
חִבְרוּ וְלֹא יָדַע שְׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו. אֶלָּא עָלָה עַל לְבוֹ שְׁדַבֵּר זֶה
מִתֵּר לוֹ. וְכֵן אִם הָרַג וְהוּא לֹא יָדַע שְׁאֲסוּר לְהַרְגוֹ. הָרִי זֶה קְרוֹב
לְמִזִּיד וְנִהְרָג. וְלֹא תִחַשֵׁב זֶה לָהֶם שְׁגָגָה מִפְּנֵי שְׁהִיא לוֹ לְלַמֵּד
וְלֹא לְלַמֵּד :

כסף משנה בן נח ששגג וכו'. דברי רבינו תמוהים בעיני טובא במ"ש רוצח
בשגגה אם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו ואין לו עיר מקלט אבל ב"ד אין
ממיתין אותו דאי כשהרג ישראל מיירי הרי נהרג הוא עליו כמבואר בדברי
רבינו פ"ה מהלכות רוצח ואי כשהרג את בן נח גולה הוא לערי מקלט כמבואר
בפרק הנזכר וכדמשמע מאלו הן הגולין (דף ט') וצ"ע: **במה דברים אמורים**
בשגג וכו' אבל אם ידע וכו'. מכות פרק אלו הן הגולין (דף ט') אמר רבא דהא
דתניא גר ועכו"ם שהרגו נהרגין כלומר ואין גולין היינו באומר בלבו מותר
להרוג ולא נאסר מעולם וחשיב ליה רבא קרוב למזיד. ורבינו פוסק כוותיה
אע"ג דרב חסדא ואביי פליגי עליה ואמרי דאומר מותר אנוס הוא אי משום
דרבא בתרא הוא לגבי רב חסדא ולגבי אביי נמי הא קיימא לן כרבא ואי משום
דרי' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן ס"ל כוותיה דאמר שבן נח נהרג שהיה לו
ללמוד ולא למד :

ב בן נח שְׁאָנְסוּ אָנֶס לְעֵבֶר עַל אַחַת מִמִּצְוֹתָיו. מִתֵּר לוֹ לְעֵבֶר.
אֶפְלוּ נְאֻנֶס לְעֵבֶד עֲבוּדָה זָרָה עוֹבֵד. לְפִי שְׁאִינָן מִצְוִין עַל קְדוּשַׁת
הַשֵּׁם. וְלַעוֹלָם אֵין עוֹנְשִׁין מִהֶן לֹא קָטָן וְלֹא חֲרָשׁ וְלֹא שׁוֹטָה
לְפִי שְׁאִינָן בְּנֵי מִצְוֹת :

כסף משנה בן נח שאנסו וכו'. סנהדרין ס"פ בן סורר (דף ע"ד) בעו מיניה מרבי
אמי בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם וכו' מאי
הוי עלה אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב לדבר הזה יסלח ה' לעבדך
בבוא אדוני בית רמון והוא נשען על ידי בהשתחיותי וכתוב ויאמר לו לך
לשלום ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא. כך נראה שהיה גירסת
רבינו וגם התוס' כתבו שהיא גירסא נכונה הענין שמאחר שקבל עליו נעמן
שלא לעבוד עבודה זרה א"ל לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס
בדבר שאדוני נשען על ידי וכתוב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו ואם
איתא דמוזהר הוה ליה למימר בצנעא מותר ובפרהסיא אסור אלא אמר ליה
סתם לך לשלום אלמא דאפילו בפרהסיא אינו מוזהר :

ג בן נח שנתגייר ומל וטבל ואחר כך רצה לחזר מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקדם. אין שומעין לו. אלא יהיה כישׂראל לכל דבר או יהרג. ואם היה קטן כשהטבילוהו בית דין. יכול למחות בשעה שנגדיל ויהיה גר תושב בלבד. וכיון שלא מחה בשעתו שוב אינו מוחה אלא הרי הוא גר צדק. לפיכך אם בא ישׂראל על קטנה שהטבילוהו בית דין. כסף כתבתה או קנס אונס או מפתה יהיה הכל תחת יד בית דין עד שתגדיל ולא תמחה בגרות. שפמא תטל ותגדיל ותמחה ונמצאת זו אוכלת בגיותה מעות שאין לה זכות בהן אלא בדיני ישׂראל:

כסף משנה **בן נח שנתגייר וכו'.** ביבמות פרק החולץ (דף מ"ז): תני גבי גר טבל ועלה הרי הוא כישׂראל למאי הלכתא דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל ישראל מומר קרינן ביה וקדושו קדושין וכיון דכישׂראל מומר הוא ודאי אם ישנו תחת ידינו או יהיה ישראל לכל דבריו או יהרג: **ואם היה קטן וכו'.** בפ"ק דכתובות (דף י"א) אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד וכו' אמר רב יוסף הגדילו יכולים למחות ואסיקנא התם אליביה דכיון שהגדיל שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות כלומר ואם מיחה הרי הוא כישׂראל מומר או יהיה ישראל לכל דבר וכמו שנתבאר בסמוך. וכתבו המפרשים דרב הונא לא קאמר שיהו ב"ד מצווים לחזר ולמול את העכו"ם מעצמם אלא שאם בא התינוק מעצמו או שהביאתו אמו או שעשו כן ב"ד מעצמן מהני. ועל דעת ב"ד היינו שיהיו ג' בטבילתו כדן כל טבילת גר שצריך ג' והם נעשים לו כאב והרי הוא גר על ידם ומגעו ביין כשר. ומ"ש רב יוסף שאם הגדילו יכולים למחות היינו אפילו נתגירו עם אביהם יכולים למחות ולומר אי אפשנו להיות גרים וחוזרין לסורן ואין לב"ד לענשן ואפילו ידנו תקיפה ואם קדש אשה משמיחה אינה צריכה גט להיות כישׂראל מומר. והקשה הר"ן דמדאמרינן אם הגדילו יכולין למחות אלמא מחאה דקטנות לאו מחאה היא וכיון דאמרינן שאם הגדיל שעה אחת שוב אינו יכול למחות היאך אפשר לצמצם שימחה מיד שיגדיל, ותירץ דנהי דמחאה דקטנות לאו מחאה היא לענין שאם נתרצה אחר כך אין מחאתו כלום אפילו הכי מהני לענין דלאחר שיגדיל אם עמד במחאתו מהני אי נמי דכי אמרינן דכיון שהגדיל שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות היינו כשגדל בדת משה ויהודית. והוי יודע דהתם בגמרא אביי ורבא אותבוה לרב יוסף ואעפ"כ פסק רבינו כוותיה משום דהא דאותבוה לאו משום דלא סבירא להו כוותיה אלא לברורי מתניתין דלא תקשי ליה ועוד דלאביי

קושיא דרבא לאו כלום היא ולרבא קושיא דאביי לאו כלום היא כדאיתא התם בגמרא וכיון שכן נקטינן כרב יוסף: ומ"ש רבינו לפיכך אם בא ישראל על קטנה וכו'. כך אמרו שם בגמרא:

ד בן נח שבירך את השם או שעבד עבודה זרה או שבא על אשת חברו או שהרג חברו ונתגיר. פטור. הרג בן ישראל או שבא על אשת ישראל ונתגיר חיב והורגין אותו על בן ישראל. וחונקין אותו על אשת ישראל שבצל שהרי נשתנה דינו:

כסף משנה בן נח שבירך את השם. סנהדרין פ' בן סורר (דף ע"א): אמר רבי חנינא בן נח שבירך את השם ואח"כ נתגיר פטור הואיל ונשתנה דינו נשתנה מיתתו ותניא נמי התם בן נח שהכה את חברו ובא על אשת חברו ונתגיר פטור עשה כן בישראל ונתגיר חיב ואמאי נימא הואיל ואשתני אשתני דינו ומיתתו בעינן והאי דינו אשתני מיתתו לא אשתני בשלמא רוצח מעיקרא סייף והשתא סייף אלא א"א מעיקרא סייף והשתא חנק וכו' קלה בחמורה מישך שייכא. ופירש"י הואיל ונשתנה דינו דאילו מעיקרא נידון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ואילו עביד השתא בעינן סנהדרין של כ"ג והתראה ועדים. נשתנית מיתתו דכל מיתת בני נח בסייף ואילו עביד השתא בעי למדייניה בסקילה והוא לא איחייב בהא מיתה הילכך פטור. שהכה את חברו הרג דהוי בסייף וכן בא על אשת חברו פטור משום דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא. עשה כן בגיותו לישראל כגון שהרג את ישראל או בא על א"א ישראל ונתגיר חיב דאי עבד השתא בר קטלא הוא ואע"ג דנשתנה דינו לדון בעדה ובעדים והתראה אי הוה עביד השתא מיתתו לא אשתני דרוצח נמי השתא בסייף וכו'. קלה בחמורה מישך שייכא כלומר וכו' אין כאן שינוי מיתה דיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זהו הוה ויותר היה ראוי לו מתחלה אבל ברכת השם מעיקרא הוה סייף דקל והשתא סקילה דחמירא עכ"ל: **ומה שכתב רבינו שהרי נשתנה דינו**. אילו היה אפשר לפרשו דלא קאי אלא אבן נח שבירך את השם פטור וכדאמרינן בגמרא הואיל ונשתנה דינו נשתנה מיתתו הוה אתי שפיר אבל כיון שכתבו בבבא שהרג בן ישראל קשה לומר דקאי אבבא דרישא וגם א"א לומר דקאי אבבא דהרג בן ישראל וכו' שהטעם שהוא חיב אינו מפני שנשתנה דינו אלא מפני שלא נשתנית מיתתו למיתה חמורה ממנה וצ"ע:

ה כָּבֵר בְּאַרְנוּ שְׁכָל מִיתַת בְּנֵי נַח בְּסִיף. אֶלֶּא אִם בְּעַל אֲשֶׁת
יִשְׂרָאֵל אוֹ נַעֲרָה מֵאַרְסָה יִסְקַל. וְאִם בְּעֵלָה אַחַר שְׁנִכְנִסָה
לַחֲפָה קִדָּם שְׁתַּבְּעַל יַחֲנֵק :

כסף משנה **כבר ביארנו וכו'.** כל זה נתבאר בפרק הקודם ושם כתבתי מקומו
בגמרא ולא שנאו רבינו אלא לחתום במחוייבי מיתה שבבני נח :

ו מִפִּי הַקְּבָלָה שְׁבִנִי נַח אֲסוּרִין בְּהֶרְבַּעַת בְּהֵמָה וּבְהֶרְכַּבַת אֵילָן
בְּלֶבֶד. וְאִין נְהָרְגִין עֲלֵיהֶן. וְעַכּוּ"ם שְׁהֵכָה יִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ חֵבֶל בּוֹ
כָּל שְׁהוּא אֶף עַל פִּי שְׁהוּא חֲזִיב מִיתָה אֵינוֹ נְהָרְג :

כסף משנה **מפי הקבלה וכו'.** בפרק ארבע מיתות (דף נ"ו): גבי הא דמני ז'
מצות שנצטוו בני נח רבי אליעזר אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש
כלאים ולזרוע כלאים ואין אסורים אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן
ומפרש טעמא דידיה וסובר רבינו דאף ע"ג דלית הלכתא כרבי אליעזר משום
דא"כ הווי להו שמונה מצות בני נח שהוא נהרג עליהם ואנן על שבע מצות בן
נח נהרג אשכחן וכמ"ש בפרקים הקודמים אבל על שמונה מצות נהרג לא
אשכחן מכל מקום כיון דשמואל מפרש (שם ס"י) למילתיה אלמא ס"ל
דאסורין הן בכלאים אע"פ שאין נהרגין עליהם: **ועכו"ם שהכה את ישראל**
וכו'. שם (דף נ"ח): אמר ר' חנינא עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר
ויפן כה וכה וכו' וסובר רבינו שאע"פ שחייב מיתה לשמים אינו נהרג וראיה
מדשקלינן וטרינן באלו הן הגולין אם גר תושב שהרג את ישראל גולה או נהרג
ואם איתא לשקול וליטרי בחובל בישראל אלא ודאי אע"פ שחייב מיתה אינו
נהרג וקרא דויפן כה וכה אסמכתא בעלמא הוא :

ז הַמִּילָה נְצֻטָּוּהָ בְּהַ אֲבָרְהָם וְזָרְעוֹ בְּלֶבֶד. שְׁנֵאמַר [\(בראשית יז-ט\)](#)
'אַתָּה וְזָרְעֲךָ אֲחֻרִידוּ'. יֵצֵא זָרְעוֹ שֶׁל יִשְׁמַעֵאל שְׁנֵאמַר [\(בראשית כא-](#)
[יב\)](#) 'כִּי בִיצַחֲךָ יִקְרָא לְךָ זָרַע'. וְיֵצֵא עֲשׂוֹ שְׁהָרִי יִצַּחֲךָ אָמַר לִיעֶקֶב
[\(בראשית כח-ד\)](#) 'וַיִּתֶּן לְךָ אֶת בְּרִכְתּוֹ אֲבָרְהָם לְךָ וּלְזָרְעֲךָ'. מְכַלֵּל שְׁהוּא
לְבַדוֹ זָרְעוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם הַמְחֻזֵּק בְּדָתוֹ וּבְדַרְכּוֹ הַיְשָׁרָה. וְהֵם
הַמְחֻזְבִּין בְּמִילָה :

ח אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁבִנֵי קְטוֹרָה שָׁהִם זָרְעוּ שָׁל אַבְרָהָם שְׁבָא אַחַר יִשְׁמַעֵאל וַיִּצְחָק חֲבִיבִין בְּמִילָהּ. וְהוֹאִיל וַנִּתְעַרְבוּ הַיּוֹם בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל בְּבִנֵי קְטוֹרָה יִתְחַיְּבוּ הַכֹּל בְּמִילָהּ בְּשָׂמִינִי. וְאִין נִהְרָגִין עֲלֶיהָ :

כסף משנה (ז-ח) המילה נצטוה בה אברהם וכו'. שם (דף נ"ט): מפורש דמילה לישראל נאמרה ולא לבני נח משום דמעיקרא לאברהם הוא דמזהר רחמנא ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחר כך לדורותם אתה וזרעך אין איניש אחרינא לא אלא מעתה בני ישמעאל ליחייבו כי ביצחק יקרא לך זרע בני עשו ליחייבו ביצחק ולא כל יצחק וכו' אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו האמר ר' יוסי בר אבין ואי תימא ר"י בר חנינא את בריתי הפר לרבות בני קטורה ומפרש דהיינו בני קטורה וזרעם ולפיכך **כתב שהואיל ונתערבו היום וכו' :**

ט עֲכוּ"ם שְׁעָסַק בְּתוֹרָה חֲבִיב מִיתָהּ. לֹא יַעֲסַק אֶלָּא בְּשִׁבְעַ מִצְוֹת שְׁלָהֶן בְּלִבָּד. וְכֵן עֲכוּ"ם שְׁשִׁבַת אֶפְלוּ בְּיוֹם מִימֹת הַחַל אִם עֲשָׂאֵהוּ לְעֲצָמוֹ כְּמוֹ שִׁבַת חֲבִיב מִיתָהּ. וְאִין צָרִיךְ לֹאמַר אִם עָשָׂה מוֹעֵד לְעֲצָמוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אִין מְנַיְחִין אוֹתָן לְחֻדָּשׁ דָּת וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹת לְעֲצָמוֹן מִדְּעֵתָן. אֶלָּא אוּ יְהִי גֵר צָדֵק וַיִּקְבַּל כָּל הַמִּצְוֹת. אוּ יַעֲמֵד בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וְאִם עָסַק בְּתוֹרָה אוּ שִׁבַת אוּ חֻדָּשׁ דָּבָר. מִכֵּין אוֹתוֹ וְעוֹנֵשִׁין אוֹתוֹ וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא חֲבִיב מִיתָהּ עַל זֶה. אֲבָל אִינוּ נִהְרָג :

כסף משנה עכו"ם שעסק בתורה וכו'. שם (דף נ"ט) אמר רבי יוחנן עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה ואותבין עליה מדתניא שאפילו עכו"ם שעוסק בתורה הרי הוא ככ"ג ומשני התם בשבע מצות דידהו : **וכן עכו"ם ששבת וכו'.** שם (דף נ"ח): אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אמר רבינא אפילו שני בשבת ופירש"י עכו"ם ששבת ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו וקא דריש ליה לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי וכו' אמר רבינא אפילו שני בשבת לא תימא שביתה לשום חובה קאמר ריש לקיש דלא ליכוון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או בע"ש ששבותים בו הישמעאלים אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו

ממלאכה אפילו יום שאינו בר שביתה וכו'. ומ"ש אבל אינו נהרג הוא משום דסבירא ליה דאינו נהרג אלא על שבע מצות ואע"ג דבגמרא אמרו שעוסק בתורה הוא בכלל גזל דכתיב לנו מורשה ולא להם ולמ"ד דדריש מורשה כמו מאורשה הוי בכלל עריות סובר רבינו שהן אסמכתות בעלמא וכן גבי עכו"ם ששבת מקשה הגמרא ולחשבה גבי שבע מצות ומשני כי חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב דאלמא דהוה בעי דנימנינהי בשבע מצות ואי הוה מני לה ודאי הוה מיקטל עלה כמו באינך סובר רבינו דה"ק לימנייה בהדייהו למימר דאסורין בה קאמר אבל לא לענין קטלא דאינו נהרג אלא על שבע מצות ואפילו בהנהו איכא מ"ד אינו נהרג על כולם כדאיתא בפי' ד' מיתות ומסתיין דנימא דהלכה כמ"ד על שבע מצות נהרג ולא נוסף עלייהו אלא כל אינך דאמרינן בהו חייב מיתה היינו חיוב מיתה לשמים בעלמא אבל אינו נהרג. כנ"ל לדעת רבינו :

בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר. אין מונעין אותו לעשותה פהלקתה. ואם הביא עולה מקבלין ממנו. נתן צדקה מקבלין ממנו. ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל. הואיל והוא נזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו. אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם :

כסף משנה נתן צדקה וכו'. למד רבינו שמקבלין אותה ממנו מק"ו מהעכו"ם שמקבלין אותה מהם כמ"ש רבינו בסמוך. ומ"ש הואיל והוא נזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו. פרק שני דפסחים (דף כ"א :) אמרינן דבין ר"מ ובין רבי יהודה סברי דיש להקדים נתינת נבילה לגר למכירת העכו"ם אלא דלר"מ אתא קרא דלגר אשר בשעריך להכי ולר"י להא לא צריך קרא דכיון דגר אתה מצווה להחיותו דכתיב גר ותושב וחי עמך והאי גר בגר תושב קאמר שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות ובפירקא בתרא דע"ז (דף ס"ד ס"ה) אמרינן רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבדרנא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח לע"ז א"ל רב יוסף והתניא אי זהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ז כי תניא ההוא להחיותו כלומר לזונו ולפרנסו כעניי ישראל ולהצילו מכל צרה : **אבל העכו"ם וכו'.** בבתרא פ"ק (דף י') : אמרינן דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו [משום שלום מלכות] שמע ר' אמי איקפד וכו' ורבא משום שלום מלכות ור' אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי אוה"ע ורבא נמי לעניי אומות העולם יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא דלא

סיימוה קמיה דלעניי אוה"ע יהבינהו ומ"מ משמע מהכא דאפילו למפלגינהו לעניי אוה"ע לא שרי לקבל אלא משום שלום מלכות והתימה מרבינו שסתם את דבריו ואין לומר דיליף דאפילו שלא מפני השלום מותר לקבל מעובדא אחרינא דאיתא התם (דף ח') דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף א"ל למצוה רבה ויהבינהו לפדיון שבויים שאע"פ שהגמרא לא פירשה שם דמשום שלום מלכות קבלינהו כיון דבהאי עובדא דר' אמי פירשו דדוקא משום שלום מלכות ורב יוסף נמי לא אשכחן דקבל אלא מאימיה דשבור מלכא ודאי דמשום שלום מלכות הוא דקביל וצ"ע:

יא חִנְבִּין בַּיִת דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שׁוֹפְטִים לְאֵלוֹ הַגֵּרִים הַתּוֹשְׁבִים לְדוֹן לָהֶן עַל פִּי מִשְׁפָּטִים אֵלוֹ. כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁחַת הָעוֹלָם. אִם רָאוּ בַּיִת דִּין שֶׁיַּעֲמִידוּ שׁוֹפְטֵיהֶם מֵהֵן מַעֲמִידִין. וְאִם רָאוּ שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲמִידִין:

יב שְׁנֵי עֶכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְרָצוּ שְׁנִיָּהֶן לְדוֹן דִּין תּוֹרָה דְנִין. הָאֶחָד רוֹצֵה וְהָאֶחָד אֵינּוּ רוֹצֵה אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְדוֹן אֶלָּא בְּדִינֵיהֶן. הִיָּה יִשְׂרָאֵל וְעֶכּוּ"ם אִם יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵיהֶן דְנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם. וְאוֹמְרִים לוֹ כֶּךָ דִּינֵיכֶם. וְאִם יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵינוּ דְנִין לוֹ דִּין תּוֹרָה וְאוֹמְרִים לוֹ כֶּךָ דִּינֵינוּ. וְיִרְאֶה לִי שְׂאִין עוֹשִׂין כֵּן לְגַר תּוֹשֵׁב אֶלָּא לְעוֹלָם דְנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם. וְכֵן יִרְאֶה לִי שְׁנוֹהֲגִין עִם גְּרֵי תּוֹשֵׁב בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וְגַמְלֵי חֲסָדִים כִּיִּשְׂרָאֵל. שְׁהֲרֵי אֲנִי מְצֹוִין לְהַחֲיוֹתוֹ שְׁנֶאֱמַר (דברים יז-כא) 'לְגַר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ תִּתְנַנֶּה וְאֶכְלָה'. וְזֶה שְׂאֶמְרוּ חֲכָמִים אֵין כּוֹפְלִין לָהֶן שְׁלוֹם בְּעֶכּוּ"ם לֹא בְּגַר תּוֹשֵׁב. אֶפְלוּ הָעֶכּוּ"ם צְוּוּ חֲכָמִים לְבַקֵּר חוֹלֵייהֶם וְלִקְבֹּר מֵתֵיהֶם עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל וְלִפְרֹנֶס עֲנִיֵּיהֶם בְּכָלֵל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם. הֲרֵי נֶאֱמַר (תהילים קמה-ט) 'טוֹב ה' לְכָל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו'. וְנֶאֱמַר (משלי ג-יז) 'דְרָכֶיהָ דְרָכֵי נֵעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם':

כסף משנה היה ישראל ועכו"ם וכו'. ברייתא פרק בתרא דב"ק (דף קי"ג) ישראל ועכו"ם שבאו לדין אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל זכה ואמור לו

כך דיננו בדיני אומות העולם זכהו ואמור לו כך דיניכם: שהרי מצווין אנו להחיותו וכו'. כבר נתבאר בסמוך: וזה שאמרו חכמים וכו'. כך אמרו בסוף הניזקין (דף ס"ב) משמיה דרב וסובר רבינו דההוא לא איירי בגר תושב אלא בעכו"ם שלא קבל עליו שבע מצות: אפילו עכו"ם וכו'. ברייתא שם (דף ס"א) ופירש"י עם מתי ישראל לא בקברי ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל וכתב הר"ן דלישנא לאו דוקא דה"ה כשמצאו מתי עכו"ם לבד שמתעסקים בהם מפני השלום וכן לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם וכתב דהכי משמע בתוספתא ובירושלמי וכתב עוד ומ"מ לא שיהו קוברין אותם אצל ישראל דהא אין קוברין רשע אצל צדיק אלא לומר שמתעסקין עמהם:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק אחד

עשר

א א המלך המשׁיח עתיד לעמד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקדם. מקריבין קרבנות. ועושין שמטין ויובלות ככל מצותן האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו. או מי שאינו מחכה לביאתו. לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר. אלא בתורה ובמשה רבנו. שהרי התורה העידה עליו שנאמר [\(דברים ל-ג\)](#) 'ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' [\(דברים ל-ד\)](#) 'אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' [\(דברים ל-ה\)](#) 'והביאך ה''. ואלו הדברים המפרשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושמ נבא בשני המשׁיחים. במשׁיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריקהם. ובמשׁיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [\[באחרונה\]](#). ושמ הוא

אומר [\(במדבר כד-יז\)](#) 'אֲרָאנוּ וְלֹא עָתָה' זֶה דָּוִד. [\(במדבר כד-יז\)](#) 'אֲשׁוּרנוּ וְלֹא קָרוֹב' זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. [\(במדבר כד-יז\)](#) 'דָּרָךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב' זֶה דָּוִד. [\(במדבר כד-יז\)](#) 'וְקָם שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל' זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. [\(במדבר כד-יז\)](#) 'וּמַחֵץ פְּאֲתֵי מוֹאָב' זֶה דָּוִד. וְכֵן הוּא אֹמֵר [\(שמואל ב ת-ב\)](#) 'וַיִּךְ אֶת מוֹאָב וַיִּמָּדְדֵם בַּחֶבְלִי' [\(במדבר כד-יז\)](#) 'וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת' זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ [\(זכריה ט-ט\)](#) 'וּמְשָׁלוּ מֵיִם עַד יָם'. [\(במדבר כד-יח\)](#) 'וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה' זֶה דָּוִד. שֶׁנֶּאֱמַר [\(שמואל ב ת-ד\)](#) 'וַתְּהִי אֲדוֹם לְדָוִד לְעֶבְדִּים וְגוֹי'. [\(במדבר כד-יח\)](#) 'וְהָיָה יִרְשָׁה' וְגוֹי' זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר [\(עובדיה א-כא\)](#) 'וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן' וְגוֹי' :

ב אֵף בְּעָרֵי מְקַלֵּט הוּא אֹמֵר [\(דברים יט-ח\)](#) 'אִם יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ' [\(דברים יט-ט\)](#) 'וַיִּסְפֹּת לְךָ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים' וְגוֹי'. וּמַעוֹלָם לֹא הָיָה דָבָר זֶה. וְלֹא צָנָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַהוּ. אֲבָל בְּדַבְרֵי הַנְּבִיאִים אֵין הַדָּבָר צָרִיךְ רְאִיָּה שֶׁכָּל הַסְּפָרִים מְלֵאִים בְּדָבָר זֶה :

ג * וְאֵל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּמַחֲדָשׁ דְּבָרִים בְּעוֹלָם אוֹ מַחֲיָה מֵתִים וְכִיּוֹצֵא בְּדַבְרִים אֵלוֹ אֵין הַדָּבָר כָּךְ. שֶׁהָרִי רַבִּי עֲקִיבָא חָכֵם גָּדוֹל מַחֲכָמִי מִשְׁנָה הָיָה. וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא כְּלָיו שֶׁל בֶּן כּוֹזִיבָא הַמֶּלֶךְ. וְהוּא הָיָה אֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. וְדָמָה הוּא וְכָל חֲכָמֵי דוֹרוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. עַד שֶׁנֶּהְרַג בְּעוֹנוֹת. כִּיּוֹן שֶׁנֶּהְרַג נוֹדַע לָהֶם שֶׁאֵינּוּ. וְלֹא שֶׁאֵלוֹ מִמְּנוֹ חֲכָמִים לֹא אוֹת וְלֹא מוֹפֵת. וְעַקֵּר הַדְּבָרִים כָּכָה הֵן. שֶׁהַתּוֹרָה הִזְאֵת חֲקִיָּה וּמִשְׁפָּטִיָּה לְעוֹלָם וְלַעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. וְאֵין מוֹסִיפִין עָלֶיהֶן וְלֹא גוֹרְעִין מֵהֶן :

ההראב"ד **אל יעלה על דעתך וכו'.** א"א והלא בן כוזיבא היה אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לבדקו אי מורח ודאין או לא וכיון דלא עביד הכי קטלוהו :

כסף משנה (א-ג) המלך וכו'. הפרק הזה ושאריו אמונות טובות בביאת משיחנו ואין לי לפרש בהם דבר רק במה שכתב רבינו אל יעלה בדעתך וכו' עד שנהרג בעונות וכו'. וכתב הראב"ד א"א והלא בן כוזיבא היה אומר וכו'. ודברי הראב"ד אמת והכי איתא בפרק חלק (דף צ"ג): אבל באיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל אומר שנהרג על ידי א"ה וסובר רבינו דהא דאמרו פרק חלק אתיא דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות ורבינו סובר כשמואל וכמבואר בפרק שאחר זה ולכן כתב סברת המדרש. ומ"מ מה שכתב שר"ע היה נושא כליו צ"ע היכא מייתי לה:

ד וְאִם יַעֲמֵד מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד הוֹגָה בְּתוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצּוֹת כְּדָוִד אָבִיו. כְּפִי תוֹרָה שֶׁבְּכֹתֵב וְשֶׁבְּעַל פֶּה. וְיִכְף כָּל יִשְׂרָאֵל לִילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בְּדַקָּה. וְיִלְחֹם מִלְחָמוֹת ה'. הָרִי זֶה בְּחֻזְקָתָהּ שֶׁהוּא מְשִׁיחַ. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ וּבָנָה מִקִּדְשׁ בְּמִקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל הָרִי זֶה מְשִׁיחַ בְּוִדְאֵי. וְיִתְקַן אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ לַעֲבֹד אֶת ה' בְּיַחַד שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אֲזֶה אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שֶׁפֶה בְּרוּרָה לְקַרְא כָּלֶם בְּשֵׁם ה' וּלְעַבְדוֹ שְׁכֵם אֶחָד:

הלכות מלכים ומלחמותיהם - פרק שנים

עשר

א אֵל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב שְׁבִימוֹת הַמְּשִׁיחַ וּבִטֵּל דְבַר מִמְּנֶהְגוֹ שֶׁל עוֹלָם. אִזּוּ יִהְיֶה שֵׁם חֲדוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית. אֶלָּא עוֹלָם כְּמִנְהֶגוֹ נוֹהֵג. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּישְׁעֶיהָ [\(ישעיה יא-ו\)](#) וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנֹמֵר עִם גְּדֵי יִרְבָּעִי מִשָּׁל וְחִידָה. עֲנִין הַדְּבַר שֶׁיְהִיּוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָה לְבִטָּח עִם רְשָׁעִי עִכּוּ"ם הַמְּשׁוּלִים כְּזָאֵב וְנֹמֵר. שֶׁנֶּאֱמַר [\(ירמיה ה-ו\)](#) 'זָאֵב עֲרָבוֹת יִשְׁדָּדִם וְנֹמֵר שֶׁקֵּד עַל עַרְיָהֶם'. וְיִחְזְרוּ כָּלֶם לְדַת הָאֱמֶת. וְלֹא יִגְזְלוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ. אֶלָּא יֵאָכְלוּ דְבַר הַמִּתֵּר בְּנַחַת עִם

יִשְׂרָאֵל. שְׁנֵאָמַר (ישעיה יא-ז) 'וְאֶרְיָה כַּבָּקָר יֹאכַל תְּבֹן'. וְכֹן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּאֱלוֹ הַדְּבָרִים בְּעֵינֵי הַמְּשִׁיחַ הֵם מְשָׁלִים. וּבִימֹת הַמְּלָךְ הַמְּשִׁיחַ יִנָּדַע לְכָל לְאִי זֶה דְּבַר הָיָה מְשָׁל. וּמָה עֵינֵי רָמְזוּ בְּהֵן :

ההראב"ד אל יעלה על הלב שבימות המשיח כו' עד משלים. א"א והלא כתוב בתורה והשבתי חיה רעה מן הארץ:

ב אָמְרוּ חֲכָמִים אִין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיָמֹת הַמְּשִׁיחַ אֵלֶּא שְׁעִבּוּד מַלְכוּת בְּלָבָד. יִרְאֶה מִפְּשׁוּטָן שֶׁל דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים. שְׁבַתְחֵלֶת יָמֹת הַמְּשִׁיחַ תִּתְּהֶיָה מְלַחֶמֶת גּוֹג וּמְגוּג. וְשֶׁקֶדֶם מְלַחֶמֶת גּוֹג וּמְגוּג יַעֲמֵד נְבִיא לְיִשְׂרָאֵל וְלִהְכִין לְבָם. שְׁנֵאָמַר (מלאכי ג-כג) 'הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי וְגוֹ'. וְאִינוּ בָּא לֹא לְטַמֵּא הַטְּהוֹר. וְלֹא לְטַהֵר הַטָּמֵא. וְלֹא לְפַסֵּל אֲנָשִׁים שֶׁהֵם בְּחִזְקַת כְּשָׁרוֹת. וְלֹא לְהַכְשִׁיר מִי שֶׁהִחְזִקוּ פְּסוּלִין. אֵלֶּא לְשׁוּם שְׁלוֹם בְּעוֹלָם. שְׁנֵאָמַר (מלאכי ג-כד) 'וְהָשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בְּנֵים'. וַיֵּשׁ מִן הַחֲכָמִים שְׂאוּמְרִים שֶׁקֶדֶם בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ יָבֹוא אֱלֹהֵהוּ. וְכָל אֱלוֹ הַדְּבָרִים וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן לֹא יֵדַע אָדָם אֵיךְ יִהְיוּ עַד שְׁיִהְיוּ. שְׁדְּבָרִים סְתוּמִין הֵן אֲצֶל הַנְּבִיאִים. גַּם הַחֲכָמִים אִין לָהֶם קִבְּלָה בְּדְבָרִים אֱלוֹ. אֵלֶּא לְפִי הַכְּרַע הַפְּסוּקִים. וְלְפִיכֵךְ יֵשׁ לָהֶם מִחֻלְקַת בְּדְבָרִים אֱלוֹ. וְעַל כָּל פְּנִים אִין סְדוּר הַוֵּית דְּבָרִים אֱלוֹ וְלֹא דְקְדוּקִיָּהוּ עֶקֶר בְּדַת. וְלְעוֹלָם לֹא יִתְעַסֵּק אָדָם בְּדְבָרֵי הַהַגְדוּת. וְלֹא יֶאֱרִיךְ בְּמִדְרָשׁוֹת הָאֱמוּרִים בְּעֵינֵינִים אֱלוֹ וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן. וְלֹא יִשְׁיִמֵם עֶקֶר. שְׂאִין מְבִיאִין לֹא לְיָדֵי יִרְאֶה וְלֹא לְיָדֵי אֶהְבָּה. וְכֹן לֹא יִחְשַׁב הַקְּצִין. אָמְרוּ חֲכָמִים תִּפְּח רֹחַם שֶׁל מִחְשְׁבֵי הַקְּצִים. אֵלֶּא יִחְכְּה וַיֵּאֱמִין בְּכָלֵל הַדְּבַר כְּמוֹ שְׁבִאֲרָנוּ :

ג בִּימֵי הַמְּלָךְ הַמְּשִׁיחַ. כְּשֶׁתִּתְּיָשֵׁב מִמְּלַכְתּוֹ וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל. יִתְיַחֲסוּ כָּלֵם עַל פִּיו בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁתְּנוּחַ עָלָיו. שְׁנֵאָמַר (מלאכי ג-ג) 'וַיָּשֵׁב מִצְרָף וּמִטְהַר וְגוֹ'. וּבְנֵי לְוִי מְטַהֵר תִּתְחַלֶּה וְאוּמַר זֶה מִיַּחֲס כְּהֵן וְזֶה מִיַּחֲס לְוִי. וְדוּחָה אֶת שְׂאִינָן מִיַּחֲסוּן

לְיִשְׂרָאֵל. הָרִי הוּא אֹמֵר [\(עזרא ב-ט\)](#) וַיֹּאמֶר הַתְּרַשֶּׁתָּא לָהֶם וְגוֹי
[\(עזרא ב-ט\)](#) 'עַד עָמַד כֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתַמִּים'. הִנֵּה לְמִדַּת שְׁבָרוֹחַ
הַקֶּדֶשׁ מִיַּחְסִין הַמְּחֻזָּקִין וּמִזְדִּיעִין הַמִּיַּחֵס. וַאֲיֵנוּ מִיַּחֵס
יִשְׂרָאֵל אֲלֵא לְשִׁבְטֵיהֶם. שְׁמוֹדִיעַ שְׁזָה מְשַׁבֵּט פְּלוֹנִי וְזָה מְשַׁבֵּט
פְּלוֹנִי. אָבֵל אֵינוֹ אֹמֵר עַל שֶׁהוּן בְּחֻזְקַת כְּשָׂרוֹת זֶה מִמְזֹר וְזָה
עָבַד. שֶׁהַדִּין הוּא שְׁמִשְׁפָּחָה שְׁנִטְמָעָה נְטָמָעָה :

כסף משנה (ב-ג) אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. מימרא דשמואל
בפרק חלק (סנהדרין דף צ"א): **ואינו בא לא לטמא וכו'.** בסוף עדיות איפליגו
תנאי אם אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב או לא ופוסק רבינו כחכמים
שאומרים שם שאינו בא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם: **אמרו**
חכמים תיפח רוחם של מחשבי קצים. כך אמרו בפרק חלק (סנהדרין דף
צ"ז): **ובני לוי מטהר תחלה וכו'.** פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"א)
מימרא דרבי חמא בר חנינא: **הרי הוא אומר ויאמר התרשתא וכו'.** בתוספתא
דפ"ק דכתובות אמרו עד עמוד כהן לאורים ולתומים כאדם שאומר לחבירו
עד שיבוא משיח: **סליקו הלכות מלכים בס"ד**

ד לא נתאווי החכמים והנביאים ימות המשיח. לא כְּדִי
שִׁישְׁלִטוּ עַל כָּל הָעוֹלָם. וְלֹא כְּדִי שְׁיִרְדּוּ בְּעֵכוּ"ם. וְלֹא כְּדִי
שְׁיִנְשְׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים. וְלֹא כְּדִי לֶאֱכֹל וּלְשָׂתוֹת וּלְשִׂמְחָה. אֲלֵא
כְּדִי שְׁיִהְיוּ פְּנוּיִין בְּתוֹרָה וְחֻמְתָּהּ. וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם נוֹגֵשׁ וּמִבְטֵל.
כְּדִי שְׁיִזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה :

ה ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה. ולא קנאה
ותחרות. שהטובה תהיה משפעת הרבה. וְכָל הַמַּעֲדָנִים מְצוּיִין
כְּעֶפֶר. וְלֹא יִהְיֶה יַעֲסֹק כָּל הָעוֹלָם אֲלֵא לְדַעַת אֶת ה' בְּלִבָּד.
וּלְפִיכֹךְ יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיִוִּדְעִים דְּבָרִים הַסְּתוּמִים
וְיִשְׁיִגּוּ דַעַת בּוֹרְאֵם כְּפִי כַח הָאָדָם. שֶׁנֶּאֱמַר [\(ישעיה יא-ט\)](#) 'כִּי מִלְּאָה
הָאָרֶץ דַּעָה אֶת ה' כְּפִים לֵיָם מְכַסִּים':

נְשַׁלְמוּ הַלְכוֹת מְלָכִים וְהַחֲבוּר כְּלוּ.
בְּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בְּפֶרֶטוֹ וּבְכָלְלוֹ: